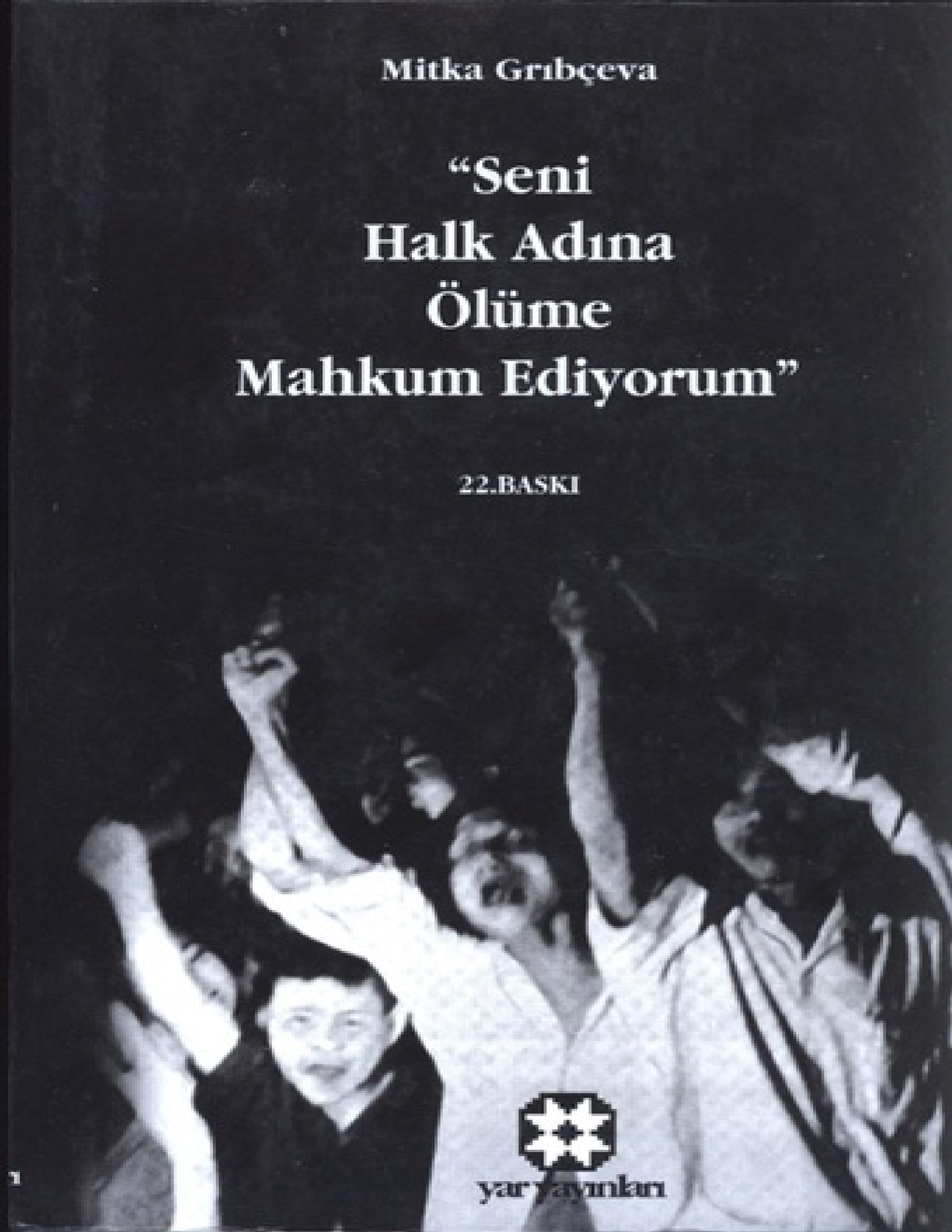
Mitka Gribçeva

"Seni Halk Adına Ölüme Mahkum Ediyorum"

22.BASKI

yar yayınları

Seni Halk Adına Ölüme Mahkum Ediyorum

Mitka Gribçeva

Çeviren: N. Sel - Bülent Habora

Eylül, 1997-İstanbul
22.nci Baskı
YAR YAYINLARI

-

Birinci Kesim

Birinci Bölüm

Çok yıllar geçti o zamandan beri, ama çocuklar: "Anne, bize çocukluk günlerinden birşeyler anlat," dediler mi gözümün önünden sinema şeridi gibi, iyi ve kötü türlü anılar geçer.

1916 yılında doğdum. Köyde küçük, viran bir evde oturuyorduk. Kulübeye benziyordu evimiz, ancak bir metre kadar yüksekliği vardı yerden. Saklambaç oynarken çok kez evin üstüne çıkar, bacanın ardına saklanırdık. Bir iki kiremit de kırdık mı, annem adamakıllı pataklardı bizi, çünkü ekmeğimizden kesmek gerekiyordu onarımı için.

Beş çocuktuk, dördü oğlan biri kız. Hepimiz hasır döşeli geniş bir sedirde, bir örtü altında yatardık, iki kaba kilimimiz vardı, birini altımıza döşer, diğerini de örtünürdük.

Odanın yarısını kaplıyordu sedir. Geri kalan toprak sıvalı döşemede birkaç alaca testi ile anneme düğününde sağdıcının hediye ettiği iki bakraç vardı dizili. Yılların kararttığı alçak bir sini, üç ayaklı birkaç iskemle ve köşede bir de sandık; işte bunlardan ibaretti bütün ev eşyamız.

Annem iri yapılı, ama hastalıkların ve yoksulluğun işkencesinde ezilmiş bir kadındı. Örekesi daima belinde, sümek eğirir ve bize gençliğinde başından geçenleri anlatırdı sık sık. Biz de Makedonya Bulgarlarının katliamlardan nasıl kaçtıklarını, haydut çetelerini, amcası komita Makedon Hristo'nun mertliğini, ağzımız açık, merakla dinlerdik. Beyler, komita Makedon Hristo ile başa çıkamayınca, bütün sülalesini kovmuşlar, dedem kalabalık ailesiyle yurdunu terkedip Bulgaristan'a gelmek zorunda kalmış ve Lukovit'e bağlı Radomirtsi köyüne yerleşmiş.

Sonra annem bu firar sırasında büyük kardeşlerinden Hristo ile

Kosta'nın yolda nasıl kaybolduklarını, babalarının yıllarca onları Bulgaristan'da nasıl aradığını anlatırdı. En sonunda bulduğu zaman onlar artık evliymişler. Hristo, Byala Slatinan'ın Sirupen köyünde papazın evine sığınmış. Büyüdüğü zaman papazın kızını "kandırmayı" başarmış ve evlenmiş onunla. Kosta ise bir alayın oğlu olmuş, orada büyüyüp yetişmiş.

Annemden bu gerçek hikayelerle birlikte türlü şehzade, kahraman çoban ve birçok dev masalları da dinlerdim, heyecanlanırdım, uykularım kaçardı.

Babanım üvey bir kız kardeşi vardı. Mita idi adı, Mita Kukavka. Çocuğu olmuyordu. Bir gün evimize geldi, uzun uzun birşeyler fısıldaştılar babamla. Ve sonunda "Peki, vereceğim," dedi babam.

Annem ağlayıp sızlıyor, kuru bağrına basıyordu beni.

Anladım, bu yabancı kadın beni almak, annemden, kardeşlerimden, evimden, oyunlarımdan koparıp ayırmak istiyordu.

Gözleri yaşaran anneme baktım, kaşları çatılan babama baktım ve bilmem nereden bir cesaret geldi bana, ayağımı yere vurarak: "Hayır istemiyorum. Gitmeyeceğim," dedim.

Evimizde ataerkil bir düzen vardı. Babamın dediği dedikti. Ne ağabeylerim, ne de annem karşı koyabilirdi.

Hiçbir şey demedi babam, sadece bastona uzandı. İlkinde, ikinci ve hattâ üçüncü vuruşunda da sustum, sonra bağırarak avluya kaçtım.

Yeni "annem" olacak kadın yine bir şeyler fısıldadı babama ve kalkıp gitti. Ben otların arkasından gizlice bakıyordum.

Sevinerek rahat bir soluk aldım. Demek babamın her dediğinin olmadığı durumlar da vardı...

Ne var ki, iki gün sonra annemin komşularda olduğu bir sırada babam kolumdan tutup beni doğruca bayıra, Mita halamın oturduğu

mahalleye götürdü. Evlerine yaklaştığımız zaman ağır ve
eliyle hafifçe enseme vurarak:
m, sakın söz dinlememezlik etme, biliyorsun ya, sonra...
rdum!
a gelmedik sıkıntılı, ağır, sonu gelmez günler başladı.
gün samanlığa, tavan arasına gizlenir, çıkmazdım, açlıktan
karardığı halde sofraya çağrıldığım zaman gitmezdim.
kşam sedire büzülmüş yatıyordum, iyice örtünmüştüm. Yeni
babam uyuyor zannetmişlerdi beni. Aralarında şöyle
orlardı:
atçı enik, çok inatçı, diyordu halam, ne öyle, ne böyle. Gel
e, diyorum, gelmiyor, su getir diyorum, getirmiyor.
mezse, aç dursun.

***

erken geldi ilkyaz. Çayırlar daha şubat sonunda yeşerdi. Ben de
akşama dek kırda kimi zaman inekleri, kimi zaman koyunları
rdum. Torbamda bir parça ekmekle biraz ekşimik vardı ve
an kapılar kapanır kapanmaz iştahla yemeye başlardım.
r toplanırdı çayırlığa ve her birine bir lakap bulup takmak
olmasaydı zor geçmeyecekti günler. Bana "Çukaçların
si," demeye başlamışlardı. Akrabalarım beni evlatlık almaya
mediklerinden "besleme" adı iyice tuttu. Çocuklar arasında
e" dilenci kızdan bile kötüydü.
eme" boğaz tokluğuna çalıştırılan küçük hizmetçi kız demektir.
meğinin en gaddarca, en barbarca sömürülme biçimidir bu.
m ekmek, eski bir gömlek, işte bütün masrafı bu kadardı
verlerin". Oysa çocuk sabah karanlığından akşam karanlığına
van peşinde koşardı kırda, bayırda.

Çukaçlara gelirken üstümde getirdiğim giysiler iyice eskimişti ama yenisini alan yoktu. Ayakkabının lafı bile edilmezdi.

Ağaçlar yeşerdikten sonra yalınayak gezmeyen köylü çocuğu var mıydı o yıllarda? Her geçen günle içim nefretle doluyordu bu sahte anama, babama. Yedi ay içinde tek bir tatlı söz duymadım onlardan, halam bir kez olsun sevip okşamadı beni. Saçlarımı çekiyordu, alışkanlık edinmişti o bunu.

Bir sabah erkenden, halam henüz kalkmadan, sessizce odadan çıktım, avludan atlayarak eve doğru koşmaya başladım. Eve vardığım zaman, avlunun arkasına gizlenerek babamın gitmesini bekledim sessizce. Onun çıkıp uzaklaştığını gördükten sonra korka korka eve sokuldum. Yolsuzluk ettiğimi anlıyordum, ama annem kapıda dikildiğimi görünce elinden sümeği atıp ağlayarak bana doğru koştu. Hemen sarıldım annemin boynuna. Sıcak gözyaşları yanağımı yakıyordu. Sonra annem kaçamak pişirdi ve öyle lezzetli geldi ki bana, bir daha, partizanlık yıllarında bile bu kadar lezzetli kaçamak yemedim...

Ortalık kararmaya başlayınca, odanın en karanlık bir köşesine büzüldüm. Babam gelince acaba ne diyecekti? Yüzü asık, öfkeli olarak geldi eve, bir sopa vardı elinde. Annem korkudan titreyerek önüme durdu.

— Ne kabahati var çocuğun?

— Çekil, diyerek itti onu bir tarafa babam. Çekil!

Ve sopa iyice haşladı çıplak ayaklarımı, ellerimde iz bıraktı. Sonra tekrar alıp götürdü babam beni, yukarı mahalleye...

En zoru ilkiydi, kaçaklığımın. Çünkü yıl sonuna kadar daha yedi kere kaçmıştım. Ve beni kendileri alıp eve götürmek zorunda kalmışlardı Çukaçgiller.

— Olmayacak ağam, diye başladı Mita halam. Bu bambaşka bir çocuk! İyilik bilmiyor, nankör bir enik bu. Al da kurtulayım. Burası onun için sanki saray... Ve fakir fukara evimize baktı küçümser bir gözle.

— Kime çekmiş bilmem. Cinsimizde böylesi yok..

O akşam ne gürültüler oldu, ne kadar dayak, küfürler. Ama biliyordum, o uğursuz eve, Çukaçgillere dönmek yoktu artık. Annemin yanına büzülerek gayet mutlu ve rahat uyudum. Güzün köy kahyasının davulu çocukların okula başlama zamanı geldiğini bildirince, bizim evi bir telaş alırdı. Biz beş çocuk hepimiz bir ağızdan, "Okula yazılmak istiyoruz," diye yalvarmaya başlardık. Ama okula gidebilmek için para, çok paraya ihtiyaç vardı, çünkü kitap, defter, kalem almak gerekliydi. Sabah karanlığından akşam karanlığına dek iğne düşmezdi annemin elinden, giysilerimizi yamar, derleyip toparlardı bizi.

İki yırtık çarıktan bir çarık yapar ve belirli günde bütün köy çocuklarıyla birlikte yırtığımız yamalı, söküğümüz dikili, üstümüz başımız tertemiz olarak okula başlardık. Sonra annem daha zengince evleri dolaşarak onların çocuklarından eski kitapları isterdi bize. Yumurta parasıyla da kalem alırdı. Ve beşimizden hiçbirimizin bütün kalem gördüğü yoktu. Bir kalemi ikiye bölerdi annem, bir ucundan iplikle bağlayarak boynumuza asardı.

Tam okula gidecekken, babam da başlardı bizi kimi kez koyunların, kimi kez de mandaların arkasından yollamaya. Kim okula, kim hayvanlara kıra gidecek diye sonsuz kavgalar başlardı aramızda, anlaşamazdık bir türlü. O zaman babam bir sıraya koyardı, bir gün birimiz, ertesi gün diğerimiz ve sıralanırdık hepimiz.

Benim zamanımda Radomirtsi köyündeki okul binası küçücüktü. Özel evlerden oda kiralardı belediye, bazı sınıflar bu odalarda

okurlardı. Ben ilk sınıftayken dershanemiz çok gaddar ve sarhoşun biri olan polis komiseri Marko Bırzak'ın evindeydi. Lukovit'te çalışıyordu ve köye sadece kira almaya, karısını dövmeye gelirdi. Avlu içinde çizmelerinin tapırtısı duyulunca, ses soluk kesilirdi sınıfta. Az sonra karısının boğuk boğuk hıçkırıklarının, ardından da iniltilerinin duyulacağını bilirdik. Kadın öğretmenimiz, soyadını bilmiyorum, köyde ona herkes Stefka öğretmen diyordu, otuz yaşlarında iyi yürekli, zeki bir kadındı, bir gün dayanamadı, bize uslu durmamızı tembih ederek aceleyle çıkıp gitti. Az sonra bağırıp çağırmalar dindi. Dışarıda ne olmuştu bilmem, ama dershaneye döndüğü zaman yüzü bembeyazdı, gayet bitkin bir halde sandalyeye oturup:

— Canavar, alçak bir polis canavarı! dedi dişlerini sıkarak.

O günden sonra biz okuldayken karısını dövmüyordu Bırzak ve polis canavarı dendi mi, kalın enseli, kırmızı pancar burunlu, koca bıyıklı Bırzak gelirdi aklıma.

Ertesi yıl yeni okula, yani başka bir evin odasına taşındık ve orada bitirdim ilkokulu. Ortaokulun ilk sınıfına, yani beşinci sınıfa beşle geçtim.

Bugün çocuklar beşi büyük bir başarı saymazlar. Ama o yıllarda beş, gayet yüksek bir not sayılırdı. Haftada üç gün okurduk, derslerimizi üç ayaklı küçük bir iskemle üstünde yazıyorduk, masa diye birşey yoktu evimizde. Kahvaltı olarak dünden kalma biraz kaçamak, yada bir parça malaya verilirdi elimize. Kolay iş değildi beşle sınıf geçmek. Belki de bu başarımdan ötürü öğretmen diplomamı verirken başımı okşayarak sordu:

— Devam edecek misin okumaya?

Başımı salladım:

— Evet öğretmenim, okuyacağım! Annem de okumamı istiyor...

Annem de istiyordu, ben de istiyordum, ama güz gelince, artık ortaokulda değil de, köyün ardında, çingene mahallesine yakın bir yerde, kiremit işletmesinde sabah akşam çamur karıyordum. Bir akşam üzeri annem öküzleri arabadan boşandırırken, babam ona:

— Petra, konuştum, Mitka yarından itibaren kiremit işletmesinde işe başlıyor. Yarın sabah erken kaldır onu, diye tembih etmişti.

— Pek küçük daha be Boço, diyerek ağlamaya başladı annem ve nedense öküzün boynuna sarıldı.

— Küçük değil o. Baksana boyuna... Rahat etmek isteseydi, kalırdı Çukaçgillerde. Hem ortaokulu da bitirirdi, onlarda dursaydı.

O yıllarda bizim köyün kızları için ortaokul tüm bilimlerin doruğuydu.

Doğrusu ya, pek kahırlanmadım o akşam. Okula devam edememek üzüyordu beni ama, işe başlayıp para kazanacaktım, aylık alacaktım. O gece, yattığım zaman, artık büyüdüm diye gurur duyuyordum. Oysa ki, henüz on bir yaşındaydım!

Kiremithane büyük bir işletmeydi. Elliden fazla işçisi vardı. Çoğu erkekti işçilerin, 13-16 yaş arasında on kadar da kız vardı.

Çocuk emeğine üçte bir ücret ödenirdi, kızların çoğu da çingeneydiler. Kadınların kiremithanede çalışması, en büyük yoksulluğun belirtisi sayılırdı köyde. Benden başka kiremit fabrikasında iki Bulgar kızı daha çalışıyordu -Vuna Rayçeva ile Denko Todorova. Kızların hepsi daha büyüktü benden, ama az zamanda dost oldum hepsiyle. Birlikte çiğnediğimiz çamur sanki yaşlarımızı eşitlemiş, akran yapmıştı bizi. Ama ne çamurdu o çamur! Makinede işlendikten sonra ölçülü parçalar halinde kesilirdi, sonra kalıplara basılması için uzun tezgahlara taşırdık sabahtan akşama dek. Yaş, yapışkan bir çamurdu. Çamur olurduk biz de. Kuru bir yerimiz

kalmazdı. Çamur içinde, her zaman ıslaktı üstümüz, sarı-kahverengi bir renk alıyordu derimiz. Denizcilerin yürümesine benziyordu yürümemiz. Hafifçe sallanarak, bacaklarımız biraz ayrık olarak yürürdük. Dengeyi korumak için böyle yürümek gerekiyordu. Ama yine de çok kez ayağı kayıp düşenler, dizi dirseği berelenenler oluyordu. Çorbacının ekmeğini boşuna yiyorsunuz, diye hemen bağırıp sövüyordu usta.

Acı gelirdi çorbacının ekmeği ama, ne de olsa, ekmekti.

Bizim evde bırak eti, şekeri, başka şeyleri, ekmek yoktu, ekmek. Annemin içini çeke çeke ağlamasını duyarak az mı uyandığım olurdu sabahları erkenden. Başını elleri arasına almış, sessizce ağlardı. Çünkü çocukları uykudan kalktıkları zaman, ellerine birer parça ekmek veremeyecekti. Oysa ki, uyanınca bizim ilk sözümüz şu idi:

— Anne, açız. Ekmek ver!

O yıllarda köyümüzde ne parti, ne de gençlik örgütü vardı. Kiremit fabrikasında işçiler doğrudan doğruya çorbacıyı bir velinimet sayarlardı. Çünkü ekmek veriyordu onlara. Tek bir yasa egemendi fabrikada: Azami kâr elde etmek. Ne işçilerin sağlığını düşünen, ne de sosyal sigorta vardı. Orada çalıştığım yıllarda birkaç ağır kaza oldu, ama herkes sanki Allahtan gelen bir kaza gibi ilgisizdi bu felaketler karşısında.

Kiremitleri kesen mengenede köydeşim Lilo Ralçev çalışıyordu. Birgün akşam üzeri, artık iyice yorulduğu bir sırada acele ederken elini mengeneye kaptırmış ve bir an içinde bileğine kadar un ufak olmuştu sağ eli. Acı acı bağırıyor, yerden yere vuruyordu kendini, kan fışkırıyordu elinden. Sonra birden sakinleşerek: "Ah elim, ah elceğizim... Kim bakacak çocuklarıma benim. Allahım, gitti elceğizim..." diye başladı ağlamaya.

İşçiler güç halle durdurabildiler kanı, yırtık bir gömlekle sıkıp bağladılar eli, sonra bir öküz arabasına bindirerek Lukovit kasabasına, hastaneye götürüldü.

Bay Lilo bir ay sonra köye döndü, ama eli, sakat kalmış olarak döndü. Kendisine aylık bağlanması için verdiği dilekçelere kulak asmıyordu hükümet. Kazaları önleyici hiçbir önlem de alınmıyordu işletmede.

Aradan çok geçmedi, başka bir kaza meydana geldi kiremit fabrikasında. Gergo Manovski'nin karısı yapağı yıkamaya gelmişti dereye. Fabrikaya da su oradan alınıyordu. Beş yaşlarındaki küçük kızcağızı Genka'yı da getirmişti yanında. Çocuk, dere boyunda durmaktan canı sıkılmış olacak ki, makinelerin gürültüsünü merak ederek bakmaya gitmiş. Bütün makineleri çeviren kayışa kızcağızın ne zaman yaklaştığını hiçbirimiz görmemiştik. Birden acı bir çocuk çığlığı hepimizi irkiltti. Kayış çocuğu kapmış, büyük bir hızla sürüklüyordu. Makinist hemen durdurdu motoru ama, kayış aldığı hızla hâlâ dönüyordu. Bütün işçiler oraya üşüştüler. Genka kayıştan kurtarıldığı zaman artık ağlaması, çığlıkları dinmişti. Kan içindeydi her yeri, kemikleri ezilmiş, kırılmıştı. Anası ne yapacağını bilemiyor, deli gibi yerden yere vuruyordu kendini. Hiç birimiz sokulup teselli vermeye cesaret edemiyorduk. Bir yerden bir kilim buldular ve çocuğu kilime koyup, Lukovit'e götürdü iki işçi. Hepsi sessizce bakıyordu uzaklaşan gruba. Ve sadece en ağır küfürler çıkıyordu üzüntülü işçilerin ağzından.

Çocuk sürekli bir tedaviden sonra bir mucize kabili sağ kaldı. Vücudundaki izler bile yokoldu, yavaş yavaş.

Genç çingene kızı Güla Bekirova'ya da bir oyun oynadı bu kayış. Şalvarından kapmıştı, eğer Güla, tam o sırada oradan geçmekte olan

bir işçiye tutunmasaydı, gittiydi. Sadece ayağından şalvarı alıp götürmüştü kayış ve yarı çıplak kalan kız gizlenmek için bağıra çağıra makinelerin arkasına koşmuştu. İşçiler gülüşüyordu, doğru değildi tabii, ama koskoca bir kızın donsuz kalarak kaçması gülünç gelmişti onlara ve bir taraftan da kızın ucuz kurtulduğuna seviniyorlardı. Güla'nın yanına gittim. En karanlık bir köşeye büzülmüş, ağlıyordu. Vuna omzuna dokunarak:

— Niye ağlıyorsun, bir yerine bir sakatlık olmadı ya? dedi.

Güla başını kaldırıp hayretle baktı:

— Ya şalvarım?

Zavallı kız! O artık raslantı eseri olarak, büyük bir tehlike, bir ölüm tehlikesi atlattığını düşünmüyordu. Şalvarı paramparça olmuştu. Yenisini alabilmek için sabahtan akşama dek tam iki ay çalışması gerekliydi. Bir saat sonra küçük kızkardeşi Mika, o da kiremit fabrikasında çalışıyordu, başka bir şalvar getirdi ablasına, yama yama üstündeydi getirdiği şalvar...

Ve birşey daha silinmeyecek kafamdan. Kiremitlerin pişirildiği fırınlar on metre derindiler. Kiremitler dizildikten sonra yerle bir olurdu. Pişirme işi birkaç gün devam ederdi ve biz hiç durmadan odun, saman taşırdık, akşama dek iyice yorulurduk, ama yine de sürüp gitmesini isterdik pişirme işinin. Çünkü bundan sonrası çok zordu. Fırınların yeniden doldurulması için temizlenmeleri gerekiyordu. Yetişkin bir insanın fırın içine girmesi güçtü, daracıktı fırın ağızları.

İçerisi de cehennem ateşiydi. Bu işe, küçüklerden en ufak tefekleri ve çevik olanlar seçilip yollanırdı. Işık girmiyordu pek, karanlıktı fırınların içi. Kürekle yığın yığın kül, kömür kururduk. Ortalama bir hafta sürerdi bu iş. Fırından çıkınca derede yıkanıp paklanmamız saatlerce sürüyordu. Soluk alırken içimize giren külden epeyce zaman

göğüslerimiz sızlardı. Hep o beş leva gündelik içindi bunlar... Üçüncü yılda çorbacı gündeliğimi artık altı levaya yükseltebileceğini bildirdi, ama onun bu "cömertliğine" rağmen, işi bırakmam gerekiyordu. Annem hastalanmıştı, kanserdi hastalığı.

O zamanlarda seyrek görülen bir hastalıktı kanser, daha doğrusu, kanserden öldüğü bilinmiyordu birçok hastanın. Fakat doktorlar bu hastaların kurtarılamayacaklarını pekâlâ anlıyorlardı. Yeteri kadar parası olmayan hastalar acılarını hafifletebilecek ilaçları alamıyorlardı.

İlkten annem sararıp solmaya başladı, zayıfladı. Yürüyemiyordu artık. Ben bütün gün, bütün gece yanında duruyordum. Dayanılmaz olmuştu acıları sızıları ve sanki biraz diner gibi olurdu onu zayıf kollarımın arasına alınca. Yatağa düşmezden önce uzun boylu iri bir kadındı annem. Bir yıl içinde o kadar erimişti ki, odanın bir ucundan öbür ucuna kolayca alıp götürürdüm onu. 1930 yılının güz aylarında durumu çok kötüleşti. Babam en sonunda tedavisi için ciddi olarak bir çare aramak zorundaydı. İki zayıf mandamız vardı. Daha besili olanını birgün pazara götürüp sattı. Doktora göstermek gerekliydi annemi. Pazar sabahı erkenden babam komşuların arabasını getirdi, ben arabanın içini alafla döşedim, örttüm ve yerleştirdim annemi arabaya. Gece yağmur yağmıştı. Çamurdu yollar, zor yürüyordu beygirler, bense acele ediyordum, bir an evvel doktora varmak istiyordum.

Muayene bir saat kadar sürdü. Doktor annemin ötesini berisini dinledi, parşömene benzeyen derisini yokladı, karnını, göğsünü dinledi. Sonra babamla beni yan odaya aldı, bir kadife parçasıyla gözlüğünü silerek:

— Oniki parmak bağırsağında kanser. İlkyaza kadar yaşayabilecek. Ölümü de zor olacak, çünkü çok sağlam kalbi var, dedi.

— Sağlam kalp fena mı? dedim doktorun sözünü keserek ve

dudağımı ısırdım.

— Fena değil, ama annen için iyi değil, daha çok çekecek.

Çeksin, ben de çekeyim, ama ölmesin, dedim kendi kendime.

Doktor bir reçete yazıp verdi:

— Bu ilaçlar acıları uyuşturmak için, dedi. Bana da daha iyi beslenmemi, güneşli havada gezip oynamamı, dinlenmemi tavsiye etti.

— Benim birşeyim yok, sağlamım, ama annem...

Doktor bilememişti, annem ilkyazın değil, 1931 yılının aralık ayında öldü.

O akşam daha iyi hissediyordu annem kendini, Solgun yanakları allaştı, acayip bir parlaklık geldi gözlerine. Ben lambanın fitilini kısmış, geniş sedirde uyukluyordum. Gece yarısı annem inleyerek su istedi. Çoktandır hiçbir şey yiyip içmiyordu. Sevindim su isteyince. Bardağı verdim. Sadece bir yudum içti.

Bana baktı, birşeyler söylemek istedi. Öksürüğü meydan vermedi, şiddetlendi. Pıhtılaşmış kan gelmeye başladı ağzından. Yerden yere vuruyordu kendini! Ben kendimi, tutamıyor, ağlıyordum.

Az sonra sakinleşti, boylu boyunca uzandı, bir iki titreme geçti üzerinden ve iyice rahatladı. İlk anda anlayamamıştım öldüğünü, acılarının biraz geçtiğini, rahatladığını sanmıştım. Örteyim de uyusun dedim, ama soğuyordu vücudu. Ebedi olarak dinmişti acıları. Ben toprak sıvalı yere diz çökmüş olarak duruyordum. Uykusuzluktan kızaran gözlerimden bir damla olsun yaş akmıyordu, üzüntü, keder kurutmuştu gözyaşlarını... Sabah babam öteki mandayı da sattı. Öyleydi o zamanlar, tedavi için harcanandan daha çok para harcanıyordu cenazeye. Adet!..

Annemin ölümünden sonra evimiz gayet ıssızlaştı. Çok üzülüyordum ona, her gün saatlerce mezarından ayrılmıyordum.

Ev işlerim daima çabucak bitirirdim. Zaten ev işi de iş miydi, yağsız bir fasulye, kaçamak pişirmek ve bir iki de yırtık pırtık gömlek yıkamak. Bu kadardı ev işi. Ve gitgide, şehirde bir yerde iş arama düşüncesi geliyordu aklıma.

İlkyazın, görülmedik bir boran geçti köyden. Akşam geç vakit başladı, bütün gece devam etti. Bizim viran evin duvarları durmadan çatırdıyordu, tavan ha şimdi, ha şimdi yıkılacak diye bekliyordum. Sabaha karşı boran dindi, biz de avluya çıktık. Çit mit kalmamış, fırtına dağıtmış, alıp götürmüştü. Sap örtülü ambarımızın tavanından eser bile kalmamış, duvarın biri de yıkılmıştı. Evin tavanının da büyük bir kısmı gitmişti. İkiye bölünen baca evin bir kenarında duruyordu.

Babam bir hayli sövüp saydı, sonra kolunu savurup gitti, akşama dek eve dönmedi o gün.

Yeniden başladı ardı ardına ağır açlık günleri.

Bir sabah Sofya'dan Platno tekstil fabrikasından işçibaşı geldi köye. Köyleri dolaşıp kızlar arasından işçi topluyordu fabrikaya. Köyümüzden yirmi kadar kız yazıldı. Bunu duyunca babama söylemek için eve koştum, ama lafını bile ettirmedi bana, sözümü keserek:

— Köyden dışarı adım atmayacaksın. Şehirlerde ahlaksızlaşmanı istemiyorum.

— Ama, baba...

— Dedim ya, o kadar!

Akşam üzeri işçibaşı alacağı kızları belirledi ve seçilenler gara gittiler. Ben bir hayli arkalarından baktım. Baba ocağını terkedip şehre gitmek düşüncesi yavaş yavaş kesinleşiyordu bende. Orası ne kadar da kötü olsa, evdekinden daha kötü olamazdı.

Çok geçmedi, en büyük ağabeyim Vılço'ya yalvararak bana iki yüz leva borç vermesini istedim. Bir hayli duraksadı ağabeyim, ama

sonunda ricamı yerine getirdi.

O gece gözümü kırpmadım. Daha akşamdan giysilerimi topladım, alaca bir torba içine yerleştirip samanlık içine gizlendim ve sabaha karşı parmaklarımın ucuna basa basa avluya çıktım. Torbamı aldım ve hiç arkama dönüp bakmadan bayırı aşıp Humata garına giden yolu tuttum. Yola çıktıktan sonra saçlarımı taramak için durdum. O arada birşeyler sokuldu ayaklarıma, korkarak bağırdım. Oysa bizim köpekmiş. Bilmem neden Baron diyorduk ona. Karanlıktan korkmuyordum artık, çünkü arkadaşım vardı ve ikimiz de hızlı adımlarla gara doğru yürüdük. Orada yolcu salonunun en karanlık köşesine sokularak, biri beni görüp geri döndürmesin diye elimle yüzümü sakladım. Tren vakti yaklaşınca bilet almak için gişeye gittim ve orada bizim köyden üniversite öğrencisi Vilço Kirov'u görünce şaştım kaldım. O da Sofya'ya gidiyordu, demek birlikte yolculuk edecektik. Nereye gittiğimi sordu bana hayretle. İlkten gizlemek istiyordum ama, bana öyle bir içtenlikle baktı ki, herşeyi, bütün planlarımı anlattım ona.

Plan demek biraz yersiz tabii, çünkü ne gideceğim yeri, ne de yapacağım işi biliyordum. Ancak kafamda hayal meyal, benim gibi birçok kızın toplandığı ve aç kalınmayan büyük bir bina görüyordum.

Vilço beni dinledikten sonra cesaretlendirici bir şekilde:

— Peki! Birlikte yolculuk ederiz, dedi.

Bu sözleri sevindirdi beni. Az sonra tren geldi, arka vagona bindik. Pencereden Baron'a baktım bir hayli, hayvancağız arka ayakları üstüne çömelmiş, sanki ölüye ağlar gibi kederli kederli uluyordu.

İkinci Bölüm

Sofya garına tren öğleden sonra saat beşte vardı. Şaşkın şaşkın bakıyordum karşılayıcı kalabalığına ve korka korka Vilço'nun ardından yürüyordum. Vilço kalabalığın arasından çeviklikle yol açıyordu. "Küçük tren", böyle demiştim ben tramvaya, Vilço ile bizimle aynı köyden olan Marko Zakov'un oturdukları Grobarska sokağına kadar götürdü bizi. Bay Marko delibaş olduğuma, köyde durup işime bakmadığıma kızdı biraz ama, iş ve ev bulana dek onların mutfağında kalmama razı oldu sonunda.

O gece bir dakika olsun gözümü kırpmadım. Bütün gece daracık minderde bir o yanıma, bir bu yanıma döndüm durdum. Birkaç kere kalkıp pencereye gittim, çeşmeyi akıttım.

"Yaşamak işte bu," diyordum kendi kendime. "Bakraçlarla dereden su taşımak yok, lamba şişesi temizlemek yok" Ve aynı zamanda, burada bana iş bulunacak mı, utana utana yeniden köye dönecek miyim acaba diye ödüm patlıyordu korkudan. Bu düşünce her aklıma geldiğinde:

"Ölsem bile, eve dönmem!" diyordum.

Sabah hava açık değildi, sisliydi, sonra bütün gün yağmur yağdı. Eve karanlıkta döndüm, ıslanmıştım, yorgundum, umutsuzdum. İş bulamamıştım hiçbir yerde. Vilço beni daha görür görmez durumu anlamıştı ve çok konuşmadan bir çanak dolusu fasulye koydu önüme.

— Şimdi ye, yarın yine ararsın. Burada iş öyle hemen bulunamıyor. Telaş etme. Tencerede fasulye var, torbada da var!

Bütün hafta fabrikaları, işletmeleri dolaştım. Sonunda birgün Platno tekstil fabrikasının yüksek demir kapısının önünde durdum. Fabrika üç metre yükseldiğinde bir duvarla çevriliydi.

Çok sayıda makinelerin tekdüze sesi geliyordu içerden. Ben, bu günlerde heryerden aldığım "iş yok" cevabını işitmeye hazırlanarak korka korka kapıya yaklaştım.

Önce herhalde pek hafif tıklatmış olacağım ki ses veren olmadı. Can acıtıcı bir öfkeyle yumrukladım bu kez kapıyı.

İçerden biri:

— Yavaş ol, yıkacaksın fabrikayı! dedi.

Kapı gıcırdadı ve hiç beklemediğim biri, köydeşim Marko Raykov dikildi karşıma. Bir gün üniversiteyi bitirip de mühendis olacağı onun aklından bile geçmiyordu o zamanlar. Açlık nedeniyle köyü terkedip Platno fabrikasında iş bulmuş, kapıcı olarak çalışıyordu.

— Mitka sen misin? diyerek sevinçle uzattı elini bana. Hoş geldin. Ne getiriyorsun köyden bana?

Hayretle süzdü beni baştan aşağı, ve gördü ki, elimde birşey yok. Çocuk, köyden onlarınkilerden kendisine birşeyler getirdim sanmıştı. Çilemi anlatmaya başladım ona, bitirmemi beklemeden sözümü keserek,

— Sen dur burada biraz, ben şimdi... diyerek kapıyı kapattı ve koştu gitti bir tarafa.

Yarım saat sonra Marko sevinçle:

— Buyur, arkadaş dedi.

Fabrika sahibi beni iç işçi olarak almaya razı olmuş. "İç İşçi" olmak özenilecek birşey değilmiş ama, daha iyi bir iş bulana dek...

Marko devam ediyordu konuşmaya, ama ben dinlemiyordum artık onu. En sonunda işsizlikten kurtulmuştum. Sadece bavullarımı nasıl getireceğimi düşünüyordum, almaya gidersem patron kızmaz mıydı acaba? O kadar mutlu idim ki, bundan ötürü "boş ver", deselerdi dönmeyebilirdim de... Fakat Marko bu dertten de kurtardı beni. Mesai

kadar her işimi görebilirdim, ancak önce kontrat imzalamam
di muhasibin yanında. Bütün bu işlem sadece yirmi dakika
e ben artık "ücretli, pansiyonlu" bir işçiydim.
in saat bir buçukta avlunun içi kızla doldu, giysileri çeşitliydi,
ba köy dokuması etek ve bluzlaydı. İç işçiydi bunlar. Az sonra
r kız etrafımı sardı. Kimileri alay ediyor, kimileri kötü kötü
kimileri de acıyordu, "budala deli", diyorlar, cesaretimi
rdı. "Vereme yakalanacak, kızcağız, görmüyor musunuz ne
ayıf diyorlardı. Hiçbir şey demeden şaşkın şaşkın dinliyordum.
biraz topallayan uzun boylu, zayıf, hükmeder tavırlı, sert
bir kadın yaklaştı bize doğru. Kızlar birden sustu ve çabucak
ar.
e tam gidecektim ki kadın eliyle işaret ederek durdurdu:
i gelen işçi sen misin?
ce başımı sallayarak, "evet" dedim.
buranın eğitmeniyim. Adım Vuna. Gel benimle.
Vuna idi bu, lakabı Kondurka, iç işçilerin çok korktuğu bir
ı bu kadın. Fabrikadaki resmi görevi genç kızları eğitmek,
nekti. Gerçekteyse başlıca görevi burada işçi kızları elde
özgür düşünce belirtilerini izlemek, her araca baş vurarak bu
zları emirlere körü körüne uyan iradesiz, uysal kişiler haline
kti. Seçiminde yanılmamış fabrika sahibi. İç ve dış güzellikten
bu kart kız, patrona büyük bir sadakatle hizmet ediyordu. Bu
de fabrikada tüm işçi kızlar nefret ediyordu ondan.
nın ilk eğitim dersi gayet kısa idi. Benim gibi ufak tefek, zayıf
seyi işe alması, işverenin çok iyi yürekli bir insan olduğunu
ormuş, o olmasaymış, şimdi sokaklarda aç sefil gezip
kmışım. Onun için de, ne emredilirse yapmalıymışım, olur

olmaz kimselerin aklına uymamalıymışım... Bunları söyledi, sonra yatmak için yatak dolu uzun bir salonu gösterdi bana ve gitti.

Doğrusu ya, Vuna'nın sözlerinde kötü birşey görmedim. Patronun bana yaptığı iyiliği de nasıl inkâr ederdim. Tutuklanmak isteyenlerin aklına uymamak da çok yerinde bir öğüttü.

Sözlerindeki bütün küstahlığı anlayabilmem için daha bir hayli zaman geçmesi gerekiyordu.

Platno dokuma fabrikasına işçi kızlar köylerden toplanırdı. Esirliği, çoktan tarihe karışmış olarak biliriz. Ama bu fabrikada "iç işçilerin" durumunu en iyi, en doğru biçimde dile getirebilen söz "esir" sözüdür. Esirdi bu kızlar. Ancak ne var ki, bu esirlik ülkenin yasalarınca onaylanmıştı, hatta insancıl sayılıyordu.

Hayırsever fabrika sahibi kızlarla yaptığı kontratta iki yıl süreyle onları beslemek, onlara zanaat öğretmek, sonra bir dikiş makinesi ve iki bin leva zestra (drahoma) hediye etmekle yükümlüydü. Buna karşılık kızların da fabrikada çalışmaları (elbette, çalışmadan zanaat öğrenilir mi), gerektiği zaman çeşitli işlere yardım etmeleri lazımdı. Bu yolu bulan patron diğer işçiler için geçerli olan o yarım yamalak iş yasasını da uygulamaktan kurtuluyordu.

İşte böylece, ben Platno fabrikasında iç işçi oldum.

Akşam üzeri nezaretçi kadın Hristina çağırdı beni. İşçiler ne kadar iyi de çalışsalar, daima homurdandığı için "Pope" lakabını takmışlardı ona. Karşısında durduğum zaman, gözlerini hiç oynatmadan bana dikti, korkudan ürperdim. Sanıyordum ki, bilemediğim bir kusurumu görmüş de, şimdi, "Kız, bir yanlışlık olmuş. Biri aldatmış çorbacıyı. Buraya yaramazsın sen. Haydi git!" diyecek.

Susması dayanılmaz derecede uzun sürdü. En sonra kısık bir erkek sesiyle sordu;

— Buraya niçin geldiğini biliyor musun?

— Çalışmaya... dedim korka korka, yavaşça.

— Çalışmaya, diye tekrarladı işkence edercesine, büküle büküle. Hepsi öyle diyor, ama, daha ikinci haftada kaytarmaya başlıyorlar. Bana sökmez bunlar, ben burada oldukça kimse bedava ekmek yemeyecek, dedi göğsüne vurarak...

— Ben başkaları gibi değilim, işten korkum yok, evde de, kiremit fabrikasında da sabah karanlığından akşam karanlığına dek çalışırdım, diye konuşmaya başlayarak kaytarmadığıma inandırmaya kalktım onu.

Belki saf oluşum dikkatini çekmişti Hristina'nın, ya da beni kendisine boyun eğen bir getir götürücü yapabileceğini düşünmüş olacak ki, sesi yumuşadı, onu dinlersem pişman olmayacağımı, bir gün benim de yükselebileceğimi, fabrika nezaretçisi olabileceğimi söyledi. Sonra acele acele yürüdü. Bana da ardından yürümemi işaret ederek fabrikada ilk öğretmenim Mladenka Kirilova'nın yanına götürdü beni.

Mladenka öğretmenim olmakla beraber yataklarımız da bir yerdeydi ve kısa zamanda ilk dostum oldu fabrikada. Akşam yemeği vakti gelince beni yemek salonuna götürdü, uzun, alçak bir yerdi ve ekşi ekşi kokardı her zaman. Rendelenmiş tahtalar mıhlanarak masalar yapılmış, etrafına da peykeler konmuştu.

Kızlar mutfak penceresine kuyruk olurlar, yemek kasesiyle bir parça ekmek alarak çabucak yerlerdi. Yemeğimiz de ya fasulye, ya mercimek, yahut da güveçti ve hep aynı lezzetteydi.

Yemek salonuna girerken bir kızın ayağı kayarak yemeği döküldü çimento döşemeye. O zamana kadar kapıya dayanmış ilgisizce duran gür, kula saçlı, çirkin bir kadın sakin adımlarla kıza doğru gelerek üzerine eğildi. Sonra birden bir bağırma duyuldu. Kadın, kızı

saçlarından yakalamış, yüzünü dökülen yemeğe sokuyor, tekmeliyordu.

Çırpınarak, Mladenka'nın elini sıktım, iyice sokuldum ona.

Mladenka sessizce:

— Sus! Bu, Vuna Sidişka, eğitmen diye fısıldadı, sonra nefretle ekledi: Kancık!

Biz artık kuyruğa dizilmiştik, ama ben ağlayan kızın kaybolduğu kapıdan gözlerimi ayıramıyordum.

Yemekten sonra yatakhaneye gittik. Mladenka çabucak yatağını açarak solmuş, yıpranmış battaniyelere bürünüp yattı, hemen uyudu. Gözlerim tavana dikilmiş, sırtüstü yatıyor, komşu binadaki makinelerin uğultusunu dinliyordum ve bugün gördüklerimi, canlandırmaya çalışıyordum kafamda. Bir ara birden irkildim. Isırganla haşlanmış gibi yanıyordu bütün vücudum. Yataktan atlayıp bakınmaya başladım. Çoktan beri yıkanmamış çarşafın ötesi berisi aç tahtakurularıyla doluydu. Ezmeye başladım parmaklarımla. Az sonra kan içinde kalmıştı ellerim.

O gece yüzden fazla tahtakurusu öldürdüm. Ertesi gün yatağı haşlayarak öldürdüğüm tahtakuruları belki binden de fazlaydı. Komşu yataktaki kızlardan biri anlatıyordu, 666'ya kadar saymış, sonra vazgeçmiş saymaktan. Yatağımı her zaman temizlediğim halde, Platno fabrikasında kaldığım sürece kurtulamadım bu belalardan. Hiç durmadan komşu yataklardan geçiyorlar veya paraşütçü gibi tavandan düşüyorlardı. İlk haftalarda ellerim yara olmuştu. sonra alıştılar bu zehire.

Gece, ikinci vardiya işçileri saat on bire dek hiç durmadan girip çıkıyorlardı odaya. Eğitmen saat onbirde lambayı söndürdüğü zaman, patırtılar kesiliyordu ama, saat dörde kadar uyuyamıyordum. Kalkmak

için saat dörtte lamba tekrar yanıyordu.

Büyük bir gürültü kopuyordu salonda, uyumaya gelen kızların protestolarıyla daha da artıyordu bu gürültü. Az sonra nalın sesleri bütün binayı kaplıyordu. İşbaşı yapıyordu birinci vardiya. Öğretmenim iki yaş büyüktü benden, tecrübeli bir işçi sayılıyordu artık. Henüz üç yaşındayken yetim kalmış, daha küçük yaştan başkalarına muhtaç olmanın ne demek olduğunu anlamıştı. Platno fabrikasına birkaç yıl önce gelmiş, artık zanaatı pişirmekle beraber hayatını kolaylaştırabilecek bütün kurnazlıkları da öğrenmişti.

İlk günü iplikleri küçük küçük çileler haline getiren makinelerde çalışıyordum. Mladenka'ya hem korku, hem saygı ile bakıyordum, gayet çevikti, hem çalışıyor hem bana gösteriyor, hem ara sıra da laf atıyordu komşu kızlara, şaşıyordum onun bu hızına, becerikliliğine.

Tam saat sekizde makineler emir verilmiş gibi birden durdu. Kapıya doğru yürüdü kızlar. Onbeş dakikaları vardı kahvaltı için. Kahvaltıları da geçen günden kalma bir parça ekmekle biraz tuzdu. Tuz biber olsa iyiydi ama, sadece tuzdu. Bu para yokluğundan değil, kızlar yiyecek birşeyler alabilmek için fabrikadan dışarı çıkamıyorlardı.

Kahvaltıdan sonra bir dakika bile ara vermeden ta saat ikiye, bizden sonraki vardiya işbaşı yapana dek çalışıyorduk Yemeğe gittiğim zaman hepten iki kat olmuştum. Bugüne dek çok daha ağır işlerde çalışmıştım, ama hareket ve çeşitlilik vardı o işlerde. Oysa burada on saat aynı yerde durmam, aynı hareketleri tekrarlamam ve ikizler gibi birbirlerine benzeyen masuralardan gözlerimi ayırmamam gerekiyordu. O kadar fazla yorgundum ki, ağlayasım geliyordu adeta.

Ama sıktım dişlerimi ve hiç iştahım olmadığı halde çabucak fasulye çorbasını yedim bitirdim. iki hafta sonra Hristina Pope geldi yanıma ve bütün bir saat ayrılmadı makinemden. İlkten sıkılmıştım, fakat

sonra, sanki yanımda değilmiş gibi çalıştım. Daha esnek olmuştu parmaklarım, çevik ve çabuk çalışıyorlardı. En sonra nezaretçi kadın gitti. Mladenka bana göz kırparak:

— Sınavı kazandın. Pope mademki bağırıp çağırmadı, makine alacaksın demektir.

Ve gerçekten ertesi gün, tamamıyla kendi başıma çalıştım.

Fakat fabrikadaki ilk zaferime henüz sevinemeden beklenmedik bir tehlike çöktü üzerime. Bu kez doktordandı bu tehlike.

İşe başlarken önem vermeyerek doktor muayenesinden geçmemiştim.

Doktor, uzun boylu, zayıf bir Rus kadınıydı. Ekim devriminden sonra anası, babası yurtlarından kaçmışlardı. Onbeş yıl Bulgaristan'da yaşadığı halde Bulgarcayı pek konuşamıyordu, güç anlıyordum konuştuklarını. Çok da konuşmuyordu. Muayeneden sonra elime bir kağıt vererek, röntgene yolladı beni. İki saat sonra ötesi berisi kırmızı kalemle çizilmiş bir akciğer filmi getirdim. Latince yazılı birkaç da kelime vardı. Akşam yemeği vakti yaklaştığı için acele ediyordum, çünkü yemek verilmiyordu geç kalana. Kâğıdı aldı, bir göz attı ve oturdu masasının başına.

— Hayır, kızım. Burada çalışmaman gerek, dedi Rusça.

Birden anlayamadığımı sandım ve tekrarlamasını rica ettim.

— Fabrikada çalışırsan tüberküloza yakalanırsın. Anlıyor musun, verem. İşte bak, diyerek, kırmızı çizgileri göstermeye başladı bana.

Bu kırmızı çizgilerin ne demek olduğunu bilseydim, silerdim onları silgiyle, ya da yırtardım kâğıdı... Ama artık çok geçti. Kağıt doktorun elindeydi.

Annemi muayene eden doktoru, birkaç ay sonra öleceğini bildiren sözlerini, annemin ölümünü hatırladım ve birden ayaklarım kesilerek

yıkıldım muayene yatağına, gözlerimden yaş aktı, dindiremedim. Doktor, tavsiyelerine devam ediyordu. Bir yıl iyi beslenmemi, yağ, süt, yumurta, et ve diğer kuvvetli yemekleri yememi, dinlenmemi, her gün en az on saat uyumamı söylüyordu...

— Sonra seni işe aldım diye sorumlu olurum, anlıyor musun? Dedi yarı Rusça, yarı Bulgarca.

Hayır, anlamıyordum! Ve anlayamazdım. Eğer işe devam etmezsem tüberkülozun beni fabrikadakinden on kez daha çabuk yakalayacağını biliyor muydu acaba bu beyaz önlüklü kadın? Bu akşam başımı sokacak bir yer bulamayacağımı biliyor muydu? Biliyor muydu ki, bana ancak iki yol kalıyordu: Ya sokakta kalmak, yahut da tren altına atlamak.

Anlaşılan, bilmiyordu.

Ne kadar konuştuğumu, neler söylediğimi hatırlayamıyorum şimdi, ama bir aralık eliyle bana yeter, diyerek kalktı, odasında dolaşmaya başladı. Sonra bir kez daha baktı elindeki röntgen kâğıdına ve yavaş yavaş bükmeye başladı, kâğıdı, büktü, büktü ve attı cebine. Sonra deftere birşeyler yazmaya başladı.

Artık başka bir karar aldığını anlıyordum ve gözlerim korkuyla, umutla dolu olarak bakıyordum ona. "Sağlam, çalışmasına engel olacak bir hastalığı yok," dedi, en sonra doktor, bir yumuşaklık, bir tatlılık vardı bakışında.

— Ama sağlığını koru, çünkü...

Mesleğinin gerektirdiğini yapmaktan vazgeçerek insanlık hislerine uymuştu.

Ölmezden önce annem "beterin beteri vardır kızım," diye sık sık tekrarlardı. Fabrikadayken ben de sık sık hatırladım bu atasözünü. Kötülüklerle doluydu bu fabrika, hem de tüm biçimleriyle!.

Resmen "işçiler" günde on saat çalışırlardı, ama gün geçmezdi, nezaretçi kadınlar öğle ya da akşam yemeğinde kapıda durup:

— Yemekten sonra hepimiz işe. Vagonları, boşaltacağız!.. derlerdi.

Fabrika sahipleri demiryolu hattını avluya kadar getirmişlerdi.

Pamuk balyaları, kimyasal maddelerle dolu sandıklar, taş kömürleri burada boşaltılırdı vagonlardan. Fabrikanın ürünlerini araba ve kamyonlara yükleme işini de, vagonları boşaltma işini de biz görürdük ve her gün en azından otuz, kırk gündelik kazandırırdık patronlara. Bu buluş fabrikanın başmühendisi Toşko Nikolov'a aitti. Tabii, patronlar da borçlu kalmıyordu ona. Toşko Nikolov yılda en az onaltı maaş alıyordu.

Fabrikanın diğer bir "rasyonalizatörü" de baş muhasip Dimitrov'du. Maaş bordrosuna göre biz otuzar leva yevmiye alıyorduk. Bu otuz levanın yirmi iki levası pansiyon için kesiliyordu. Kalan sekiz leva da iki yıl sonra kızların alacağı drahoma ile dikiş makinesine gidiyordu. Fakat sözleşme süresi dolunca kızlar borçlu çıkıyordu. Makinelerin bozulması, yırtılan çarşaflar, kırılan kaseler, türlü cezalar ve daha neler neler... İlle de birşeyler yazılıyordu özel dosyalara. Bazen kusurlu mal çıkarıyordu fabrika ve yarı fiyata bile almak istemiyordu kimse.

Böyle hallerde patron "iyilik" yapardı kızlara, "Onlar da genç, güzel giysinler," derdi ve gerçekten işçilerin çoğu ıskartaya çıkarılmış basmalardan beğendiğini seçip alırdı. Fakat aldıkları bu birkaç metre basmayı indirimsiz olarak, yani kesintisiz pazar fiyatıyla ödedikleri meydana çıkardı sonra. Ve böylece on para kalmazdı ellerinde. Yeni kontrat imzalamak istemeyenlere patron "büyüklük" göstererek borçlarını bağışlar, serbestsiniz, derdi para vermeden.

Ama yine de kontratlarını üç dört kez uzatanlar olurdu. Bunlar hiç yakını olmayan kimsesiz kızlardı. Ağır iş onları gitgide

hayvanlaştırırdı. Aralarında çekişirler, dövüşürler, en küçük bir şeyden ötürü birbirlerinin saçlarını yolarlardı... Dilleri de gittikçe fakirleşirdi, küfürdü en çok kullandıkları kelimeler. Çoğu hayatları boyunca tek bir kitap okumamıştı, imza atmayı bile güç becerirlerdi. Erişmek istedikleri bir amaçtan, yüce bir arzu ve emelden yoksun oluşları şaşılacak birşey değildi. Fabrika yönetmeliği de bu kızları dilsiz birer iş hayvanı haline getirmek için elinden geleni yapıyordu. Fabrika, hapishane duvarları gibi yüksek çimento duvarlarla çevriliydi ve duvarın üst tarafı da geçilemesin diye kırık şişelerle, cam parçalarıyla doldurulmuştu. Giriş kapıları her zaman kilitliydi, izin almadan kimse dışarı çıkamıyordu. Fabrikaya ne bir gazete, ne de kitap geliyordu. Sinema, tiyatro bilinir şeyler değildi. Hiçbir örgüt yoktu.

Hele kış aylarında yaşamak ve çalışmak gayet ağırdı. Kalorifer tesisatı sadece bir gösterişti. Atölyeler de, yatak salonları da gayet soğuktu, eski püskü yünlü bez parçaları, şal, çorap, ne bulursak giyer sarınırdık.

Güzel bir kız olan Nadejda Dokova benimle aynı günde işe başlamıştı fabrikada. Güzele rastlamak seyrek bir olaydı bizde. Hoş, genç, güzel bir kız gelse bile, çok geçmeden tazeliği gider, solar, ötekiler gibi olurdu. Fakat Nadejda öyle olmadı, iri mavi gözleri, boyu posu, endamı ile diğerlerinden farklıydı ve fabrikada çalışan az sayıda erkeklerin gözleri kalırdı onda. Bir sabah "Nadejda kendini trenin altına atmış!" diye bir haber yayıldı fabrikaya.

Mart ayının başlarındaydı. Oldukça sıcaktı hava, ama avludaki cıvık kara çamuru kurutmaya henüz gücü yetmiyordu güneşin, yatak odalarını aydınlatıp ısıtamıyordu hâlâ ve ikinci vardiyadan kızların çoğu avluyla yayılmışlardı. Herkesle beraber Nadejda da çıkmış. En iyi giysilerini giymiş ve çiçek açmış kiraz ağacından küçük bir dal koparıp

başına takmış.

Patronlar avludaki birkaç meyve fidanını çok iyi korurlardı.

Nadejda'nın kız arkadaşlarından biri onu dürterek:

— Sakla bu dalı kız. Sidişka belası görürse, yersin cezayı, demiş.

— Ya, diyerek gülümsemiş Nadejda. Patronlar hepten o kadar fena insanlar değil. Düğünümde bir dalı kıskanmaz onlar.

— Hadi kutlu olsun öyleyse, diyerek gülüşmüş kızlar. Kiminle evleneceksin?

— Ölümle, diye cevap vermiş Nadejda.

Hepsi gülüştüğü için genç kızın bağrından kopan derin bir ahın farkına varmamış hiçbiri. Sonra Nadejda kalkıp yavaş yavaş cümle kapısına yaklaşmış ve fırsat kollayarak atmış kapıdan dışarı kendisini. Kapıcı:

— Dur kız, hani izin kâğıdın? diye bağırınca ardında birkaç boş vagonla manevra yapmakta olan lokomotifin altına atmış kendini Nadejda.

Az sonra polis geldi fabrikaya, nezaretçi kadınlar yüzleri bulut gibi kararmış olarak etrafımızda dolaşıyorlardı. Ne de olsa bir insan hayatıydı bu.

Daha ertesi gün Hristina Pope dile getirilmez bir nefretle şöyle konuşuyordu:

— Aklını kaçırmış, delirmiş. Sevgilisi vazgeçmiş ondan da, onun için... Gelen polisler öyle söyledi.

İşçiler başlarını sallayarak onaylıyorlardı, çünkü bu en akla yakın bir açıklama idi. Biliyordum ki, Nadejda'nın genç yaşta hayatına son vermesi sevda yüzünden değildi, çünkü sevdası, sevgilisi yoktu Nadejda'nın. Ama neye yaşayacaktı, bu da yoktu ve hayatına kıymasının asıl nedeni de bu idi. Başka türlü yoğrulmuştu bu kızın

hamuru, dayanıklı değildi biz kadar ve dayanamadı.

Kabahat başkalarınındı, bunu anlıyordum, hissediyordum, ama o zamanlar bunu henüz ne kendi kendime, ne de başkalarına açıklayabiliyordum.

Fabrikada birkaç gün lafı oldu Nadejda'nın, ama unutuldu gitti sonra.

Bir süre geçince, fabrikada yeniden şöyle söylentiler dolaşmaya başladı: Siyka ile Vuna manastıra çekilerek rahibe olmuşlar, Vodeniçarska intihar etmiş ve arkadaşlarına birşey söylemeden birkaç saat içinde ölmüş. Patronun genç karısının köpeği hastalanmış ve otomobille doktor getirmişler, dokuma atölyesindeki İvanka boya kuyusuna düşmüş ve ertesi gün yarı ölü, kemikleri kırılmış durumda bulmuşlar...

Ve böylece akıp gidiyordu günler, aylar, yıllar...

Üçüncü Bölüm

Bir avuç kavrulmuş çekirdek, tatlı bir gevşeklikle göz açtıran sıcak bir bahar güneşi ve yarın günlerden pazar, çalışılmayacak düşüncesi, bir işçi kızın kendisini mutlu hissetmesi için yetmez mi hiç?

Ben artık çoktan küçük kız, yeni gelen kız, kimsesiz kız... değilim. Hatta nezaretçi kadınlar ve hiç durmadan mırıldanan Pope bile sesini yükseltmeye cesaret edemiyor karşımda. Elimin ağır olduğunu biliyor hepsi. Ve belki de fabrikada hayat kurt kanunlarına uyduğu için bana biraz daha az iş yüklüyorlardı ve azıcık daha fazla özgürlüğüm vardı. Ama bu azıcık, devede kulak kabilinden bir şeydi...

Biri geliyor bana doğru hafifçe, ama hiç bakmıyorum bile.

Kim geçerse geçsin benim için hepsi bir. Bugün iyiyim, güneş ısıtıyor, çalışmıyorum, çekirdekler de öyle hoş ki...

— Ver bana da biraz...

Tsanka'yı sesinden tanıyorum. Benden iki yaş büyük. Fabrikaya da benden önce gelmiş. Ufak tefek kendisi. Hiçbir zaman bağırmaz, kavga etmez, çekişmezdi. Ama bu kadar gücü nereden almış bilmem. Tonka nine bir sözünü iki ettirmezdi onun!

Tüm işçiler bu genç kızı seviyor ve sayıyorlardı.

Eğitmenler, nezaretçiler kendileri gibi biriyle konuşur gibi konuşurlardı onunla.

Avucumu açıyorum:

— Al.

Tsanka birkaç çekirdek alıyor ve yanıma oturup konuşmaya başlıyor. Onun bu konuşması baştan başa değiştirdi hayatımı benim. O zaman tam ne konuştuğumuzu hatırlamıyorum ama, biliyorum ki, daha da büyümüştü gözümde ve çok daha zeki görünmüştü bana.

Birkaç hafta sonra Tonka nineye bir heyetle gitmemizi önerince hemen razı oldum. Daha sonra öğrendim geçmişini...

Daha 1938 yılı başlarında Parti komitesi, Atanas Mirçev yoldaşı Platno fabrikasında kız işçilerle ilişkiye geçip gençlik örgütü kurmakla görevlendirmiş. Atanas üniversitede okuyordu, ama kunduracı kalfası olarak çalışıyor, ekmeğini çıkarıyordu. Arkadaşı Radoslav teknisyendi, ikisi fabrikanın etrafında dolaşmaya başlamışlar ve genç delikanlılar olarak Tsanka ile tanışmayı başarmışlar, onun ciddi, zeki bir kız olduğunu anladıktan sonra. İşçi Gençler Birliği'nin ne demek olduğunu anlatmışlar ona ve Platno fabrikasında RMS (İşçi Gençler Birliği) grubu oluşturmasını önermişler. Önce daha uyanık, canlı, cesur kızlardan küçük bir topluluk kurmayı ve yavaş yavaş bu kızlara iyice yaklaştıktan sonra sorunu onlara açmayı kararlaştırmışlar. Aradan çok geçmeden Tsanka'nın topluluğu belli olmuştu.

Mariya Şope, Mladenka Kirilova, Nedka Rakitska, soyadlarını hatırlayamadığım daha iki kız, Vasilka, Yanka ve bir de ben vardım bu toplulukta. Ve bir süre sonra öyle oldu ki, öğlen yemeğinde hepimiz masaya otururduk, boş zamanlarımızda daima birbirimizi arar bulurduk ve hep birlikteydik. Tsanka'nın 13-14 yaşlarındaki küçük işçi kızlara göz kulak olması, arka çıkması, nezaretçilerden koruması, bir derdi olana yardım etmeye çalışması çok derin bir iz bırakırdı bizde. Ve onun gibi olmaya çalışırdık hepimiz.

Bu cumartesi günü Tsanka iki delikanlı dostu ile buluşacağını ve bizi bir gençler serdiğine götüreceğini söyledi.

— Kaçarsak yakalarlar, dedi Yanka içini çekerek

— Ne diye kaçacağız, hapis miyiz burada, Tonka nineye gidip izin isteriz, dedi Tsanka.

— Olur, diyerek razı olduk hepimiz, ama sen konuşacaksın.

a nine bir hayli söylendi. Kızlarının Sofya sokaklarında
larından hoşlanmıyormuş, pazar günleri dinlenmeliymişiz.
erserileri, tam da bunu beklermiş: acemi bir kız görüp aklını
Ama en sonunda Tsanka'nın hatırı için izin verdi, o da akşamın
sına kadar. Gecikirsek hiç dönmemeliymişiz buraya. Üç yıl,
, beş yıl fabrikada çalıştıktan sonra çoğumuz ilk kez olarak
uk fabrikadan dışarı, sonsuzdu sevincimiz.
, en yeni neyimiz varsa giyinip kuşandık ve çıktık kol kola
Poduyane garının yanındaki bahçede Atanas'la Radoslav bizi
lardı. Sanki çoktan tanışırmışız gibi tokalaştılar bizimle ve
beriden konuşmaya başladılar. Ama biz kuluçka etrafında
gibiydik Tsanka'nın çevresinde. İlkten onların sorularına
Tsanka cevap veriyordu. Sonra tramvay yolu boyunca yürüdük.
a Radoslav gidiyordu en önde, sanki şehire gelmiş bir grup
gezdiriyorlardı. Yakınımızdan bir tramvay, ya da bir otomobil
kimimiz sağa, kimimiz sola kaçıyor, kimimiz geri dönüyordu,
eniden toplanıyorduk. En sonunda büyük bir bahçeye geldik.
Bahçesi" dediler. Bütün bir saat yürüdük bu bahçede. En
a Atanas:
run geldik, dedi.
bad'a yakın bir alanda idik. Yüz kadar genç işçi, kızlı erkekli
rlardı burada. Uzun boylu bir matbaa işçisi akordeon
u, birkaç çift dans ediyorlardı etrafında, diğerleri de gruplar
otlara oturmuşlar, konuşup gülüşüyorlardı. Atanas
ncunun yanına gitti, birşeyler fısıldadı ona ve az sonra "hora,
iye sesler başladı yükselmeye. Atanas, Tsanka'nın elinden
ize bağırdı "haydi" diye ve başladı horaya. Halka dönüp de
tekrar yanımıza gelince, biz beşimiz de el ele olarak onun

yanında katıldık horaya. Ellerimiz kopmayacak gibi bağlıydı birbirimize ama, az sonra çocuklar aramıza girip ayırdılar bizi. Hora bitince tekrar Tsanka'nın etrafına toplandık ama bu kez, genç kız ve erkekler sardılar etrafımızı, Atanas'la Tsanka hemen tanıştırdılar bizi. Hepsi bizim soydan insanlardı. Kırmızı üniversiteli şapkası taşıyanları bile gayet yakın hissettik kendimize. Öğlen yaklaşınca birkaç kız gazete serdiler yere. Boydan boya bir arkadaş sofrası kuruldu. Hepsi oturdu. Biz bir tarafa çekildik. Artık koruya dalmaya hazırdık. Tsanka ile Atanas bizi çağırdılar.

— Ben aç değilim, dedi Mladenka ve dudak büktü.

Yiyeceğini getirmiş arkadaşların hakkını yemek istemiyordu canı.

Atanas niçin çekindiğimizi anladı. Kurnazca gülümseyerek:

— Bugün benim misafirlerimsiniz. Öbür pazara da siz beni misafir edersiniz. Şu çantayı görüyor musunuz? (Yiyecek doluydu. Çeşit çeşit sucuk ve salam vardı, peynir de, kaşar da vardı...) Atanas'la tanışalı ancak birkaç saat geçmişti ama, artık bize o kadar yakın olmuştu ki, hiç duraksamadan gittik arkasından sofraya doğru, oturduk. Tam kızartılmış ekmeğe uzanacaktık, kimileri artık yemeye başlamışlardı, sofranın öteki başında oturan akordeoncu bağırdı:

— Dur! Besmelesiz, duasız yemeğe başlamak olur mu hiç? Boğazınıza durur lokmalarınız!

Ben sıkılarak elimi çektim. Herşey aklıma gelebilirdi ama, burada da dua okunacağı gelmezdi... Fabrika sofrasındaki dualar sanki yetmiyordu. Orada nezaretçi kadınlar haç çıkartıp çıkartmadığımızı gözetliyorlardı ve dua sırasında bir kimse yanındakine birşeyler fısıldayacak olursa, daha dua sona ermeden böğrüne yerdi yumruğu. Ekmeğimiz tatlı gelsin diye ara sıra Tonka nine de gelir, birlikte dua ederdi bizimle.

Akordeoncu astı boynuna akordeonu, parmaklarını tuşlar üzerinde gezdirerek başladı çalmaya. "Bak sen, onların duası müzikle," dedim kendi kendime. O arada biri başladı:

Ey benim tanrım, adil tanrım,
Fakat sen göklerde olan değil,
Kalbimde,
Ruhumda olan tanrım!

Az sonra başladı hepsi Botev'in şarkısına. Bilmediğim halde ben de uymaya çalışıyordum onlara. Daha okuldan hatırlıyordum sözlerini. Stefka öğretmen ezberletmişti onu bize.

— Şimdi artık yemeğimizi yiyebiliriz, dedi akordeoncu ve uzattı elini sofraya.

Gayet güzel bir öğle yemeği idi bu. Henüz ilk lokmalarımızı atmıştık ki bir kız kalkıp şiir okudu. Sonra başkası bir şarkı söyledi, daha sonra biri bir papaz masalı anlattı, katıldık gülmekten. En sonunda da bir matbaa işçisi kamçı, cop ve çizmeye dair bir şiir okudu. Şöyle bir beyit vardı bu şiirde:

Bizim hukuk devletinde
Kaba kuvvet iktidarda.

— Yalan değil bu, dedi yanımda oturan Radoslav gülümseyerek. Mitka'ya sorsak, devlette de fabrikada da hak hukuk çizmenin, yumruğun der.

Onun bu sözlerini duyan birkaç kişinin gözleri bana çevrildi.

Ben sıkılarak başımı salladım:

— Evet, öyle! dedim.

Hayatımda ilk siyasal değerlendirmeydi bu!

Dönme vakti yaklaşınca, çünkü saat altıda fabrikada olmalıydık, yeni dostlarımızdan koca bir grup bizi uğurlamak için birlikte

kalktılar. Sıra ile hepsi tokalaştı bizimle ve davet etmeyi unutmadı hiçbiri:

— Gelecek pazara buyurun yine. Bekleriz.

Bütün hafta, hep bu pazar gezimizi konuştuk. Ve bizi görüp böyle iyi insanlarla tanıştırdığı için tekrar tekrar teşekkür ettik Tsanka'ya. O ise başını sallayarak:

— Ne gördünüz daha, diyordu.

Fakat inanmıyorduk. Böyle geçirilen bir günden daha güzeli, bu insanlardan daha iyisi olamazdı!

Fabrikadaki zamanımız artık pazar günleriyle ölçülmeye başlamıştı. Çünkü her yeni pazar bize bilinmedik yeni ufuklar açıyor, kafamızda yeni, cesur, tehlikeli düşünceler doğuruyordu. Başladık Vitoşa ve Lülin dağlarına çıkmaya. Yolda Atanas'ın bir takım broşürler, gazeteler "bulması" adet olmuştu.

Ve kuytu bir yere geldik mi, okurdu onları bize. Daha sonra bu broşürlerin, çağrıların yolda rasgele bulunmadığını anlamaya başlamıştık, ama daha büyük, daha önemli bir şeyler bekleyerek sesimizi çıkartmıyorduk

Bir pazar günü Atanas mavi ciltli bir kitap getirdi. Otlara oturduk ve başladı okumaya. İşçilerin o bildiğimiz gülmeyen hayatı, kadınların çilesi, pazar sarhoşlukları, dayak ve küfürler canlandı gözümüzün önünde. Bütün bir saat esir etti bu kitap bizi kendine. Atanas beklenmedik birkaç sözle ayırdı dikkatimizi kitaptan.

— Yoruldum. Hanginiz okuyacak? dedi.

Sıkıla sıkıla başlarımızı eğdik hepimiz. Harfleri hemen hemen unutmuş gibiydik Ama Atanas bu sıkılganlığımızı anlamazlıktan geliyordu. Ve uzattı kitabı bana:

— Haydi Mitka, senin güzel sesin var.

Atanas o kadar etkiliydi ki, reddedemezdim. Sıkılmaktan kızıl bozul oldum ve yaşla doldu gözlerim.

Kitabı alıp okumaya başladım. Ama ne okumaktı bu. Heceleye heceleye, her kelimesinde dura dura okuyordum, elimden kitabı atıp bayırdan aşağı doğru kaçacağım geliyordu. Ve tam artık kuvvetim iyice tükenmişti ki, Atanas romanı elimden alarak:

— Mitka yoruldu biraz. Ama çok iyi bir hatip olacak ondan.

Vasilka, al şimdi de sen oku! dedi.

Sofya'ya dönerken artık kararımızı vermiştik: Kitabı fabrikaya götüreceğiz ve sırayla okuyacağız, hem de sesli sesli. Bitiremesek, kalanını pazara okuyacağız.

Altı iş gününde elli sayfa bile okuyamadık. Yavaş okuyorduk, takılıp kalıyorduk. Sonra pek vaktimiz de kalmıyordu okumaya. Ama asıl önemli olanı şu ki bizde okuma hevesi uyanmıştı. Kitap da öyleydi ki, sonuna kadar okumadan bırakmak istemiyordum elimden. Sonraki pazar Atanas bize Maksim Gorki'nin kim olduğunu, "Ana" romanının nasıl bir roman olduğunu anlattı. Pavel Vlasov'un kendini savunan konuşmasına geldiğimiz zaman okumayı keserek:

— Bizim Bulgaristan'da da var böyle kahramanlar, dedi.

— Sen tanıyor musun onları? diye sordu Mariyka.

— Kimilerini tanıyorum, bazılarını da başkalarından dinledim. İsterseniz bunlardan birini anlatayım size. Adı Georgi Dimitrov.

Georgi Dimitrov hakkında biz hiçbir şey bilmiyorduk. Bu matbaa işçisinin, Eylül ayaklanması yönetmeninin, Leipzig kahramanının hayran olduğumuz hikayesini ilk olarak bugün işittik biz. "Ana" romanı işçi örgütünün, savaşın, parlak ideallerin ne demek olduğunu öğretmişti artık bize.

Dünyada heyecanlandırıcı, ustalıkla yazılmış çok güzel kitaplar var.

Ama çok savaşçı yetiştiren, bilgisiz genç işçilere bunca yeni ufuklar açan Maksim Gorki'nin "Ana" romanı gibi başka bir kitap bilmem var mıdır. Bizim için "Ana" sadece bir roman değil, savaş okulu, sayısız güç sorulara cevap veren gerçek bir ansiklopediydi.

Atanas ve etrafımızdakiler, tutumları, bize gösterdikleri saygılar ve samimi davranışlarıyla kalplerimizi fethettiler. Pazar gezileri sırasında sık sık yeni insanlarla tanışırdık. Yaşları, meslekleri ve tahsilleri başka başka da olsa, büyük, güçlü, sarsılmaz bir aile olduklarını hissediyorduk. Öz kardeşten daha yakın olmaları için onlarla sadece bir saat beraber olmak yeterdi.

Oysa ben hayatımda iyi ve samimi insanlara pek az rastlamıştım!... Bu insanların bambaşka olduklarına, onlara tam anlamıyla güvenebileceğimize, nereye götürülürlerse götürsünler, onlarla gidebileceğimize aklımızdan önce yüreklerimiz inanıyordu. Genç dokumacı kızlar arasında Topsi (Gena Petrova) ile Nina (Mariya Kirilova) gayet alımlı ve sevimliydiler. İlk kez olarak onlarla sinemaya gittik ve harika bir Sovyet filmi olan "Pepelaşka"'yı seyrettik. Sonradan bir mühendis olan genç dokumacı kızın hayatı bende öyle biz iz bıraktı ki, hiçbir vakit unutamayacağım onu. Ve bu film sanki bizim siyasal öğrenimimizi başlatmıştı. Fabrikaya dönerken aramızdan biri sanki alacağı cevaptan korkar gibi yavaşça sordu:

— Bu bizde mümkün mü?

— Mümkün, dedi Topsi. Bizde de olabilir ama, sen de, ben de, Mitka da, Tsanka da, bütün hepimiz o işçi ve köylülerin yaptığını yaparsak. Patronları kovalım, kendimize kendimiz hakim olalım.

Sonra uzun, uzun sessizlik çöktü. Topsi'nin sözleri tehlikeliydi, biliyorduk ki, böyle sözlerden ötürü dövüyorlar, hapse atıyorlardı insanı.

— Ama nasıl savaşacağımızı bilmiyoruz ki, diye mırıldandı Mladenka.

Topsi neşeli neşeli gülümsedi. Gerginliği kaldırdı ortadan bu gülüş.

— Bu olsun eksiğiniz. Öğreneceksiniz!

Ve çok geçmeden öğrendik!

Bir gün Atanas bizi garın yanındaki bahçeye çağırdı. Bunu da öteki karşılaşmalar gibi geçecek sandık. Ama bugün, çok ciddiydi ve çeki düzen vermişti kendine. Herhalde henüz berberden gelmiş olacak ki, kolonya kokuyordu, kravatı da yeniydi.

— Sanki nişan törenine gider gibi de donanmışsın, dedi Yonka gülümseyerek ve baştan aşağı süzdü delikanlıyı.

Tsanka kaşlarını çattı biraz ve "demiryolunun öteki tarafına fidanlığa gidelim." dedi. "Bizim yere" geldiğimiz zaman, ki çokçası orada okuyorduk, Atanas'a baktı ve:

— Oturalım, kızlar, oturalım da Atanas birşeyler söyleyecek bize.

Sustuk...

— İki sözle, arkadaşlar, diye başladı Atanas etrafa da bakınarak. Biliyorsunuz ki, işçi ve köylülerin çıkarları için savaşan bir parti var. Bu bizim partimizdir. Bundan başka bir de gençlerin örgütü var. Bu örgütün adı RMS, yani işçi gençler birliği.

Ben, Tsanka ve gezilerimizde gördüğümüz arkadaşların çoğu RMS'e üyeyiz. Fakat hükümet sosyalistleri de, remsistleri de takip ediyor. Örgüte üye olanlara, yasalara göre üç yıla kadar hapis cezası var. Bundan başka tutuklanırsanız dayak, işkence de cabası. Remsist olmak tehlikeli, fakat RMS'e en iyi, en namuslu genç kız ve erkekler üye oluyor. Onlar işçi kardeşlerinin daha iyi bir hayata kavuşmaları için savaşıyorlar, yol gösteriyorlar, kılavuzluk ediyorlar onlara, biz öyle düşünüyoruz ki hepiniz bu örgüte layıksınız, üye olabilirsiniz

örgütümüze. Ancak şunu bilmek gerekir ki, kim korkuyorsa vazgeçsin daha şimdiden. Gücenmeyeceğiz ona. Şunu da söyleyeyim, bizde disiplin var. Örgütün yüklediği görevler yerine getirilmeli. Sizden kimlerin RMS'e üye olmak istediğini ve ne yapmak gerektiğini anlamak için toplandık bugün.

Atanas sözünü bitirdi. Başlarımızı eğmiş, yere bakıyor ve hiçbirimiz birşey demiyorduk. Nihayet söyledik sözümüzü.

Remsist olacağız hepimiz.

Susmamız biraz sürünce, Atanas:

— Ne diyeceksiniz, razı mısınız, değil misiniz? diye sordu.

Beşimiz de birden cevap verdik:

— Evet, razıyız.

Coşkun bir sel nasıl önlenemezse, Atanas da, birbirlerini dinlemeden beşi birden konuşan bu sevince dalmış kızları susturamıyordu, hiç durmadan konuşuyorlardı... En sonra susunca,

Atanas:

— Şimdi de bakalım ne yapmanız gerek. Bence, önce Mitka, Marko ile konuşsun. Marko'yla onlar hemşehri, iyi anlaşıyorlar. Ben birkaç defa konuştum kendisiyle. Akıllı, namuslu bir delikanlı ve gayet iyi bir Remsist olur ondan. Sonra, nöbetçiyken, çıkma izniniz yokken de bırakır o sizi.

Konuşmalar geç vakte kadar sürdü. Kimi kızları örgüte teklif ediyor, kimilerini uygun bulmuyorduk, en sonunda her birimiz birer kızdan sorumlu olduk.

Bu işi bitirdikten sonra Atanas bize hükümet tarafından yönetilen legal bir işçi örgütünden söz etti. Onun sözünü keserek:

— Oraya ayak basmam ben, dedim kesin olarak.

— Neden? diye sordu Atanas hafifçe gülümseyerek.

— Çünkü faşistlerin örgütü bu, namuslu işçilerin yeri değil orası, dedim ben arkadaşlarımın onaylayıcı bakışlarından cesaret alarak.

Onlar da sarı sendikaları benim gibi hiç bilmek istemediklerini söylediler.

— İşte burada yanılıyorsunuz, dedi. Atanas gülümseyerek. Orada namuslu işçiler de var değil mi?

— Var elbette, dedik.

— Biz remsistler, devrimciler orada değilsek, kim onlara yol gösterecek, doğruyu kim söyleyecek onlara? Faşistler mi?

Utanıp sıkıldım, dudağımı ısırdım, fakat Atanas görmezlikten gelerek devam etti:

— Sendikada işçiler, patronlara karşı haklarını da savunabilirler. Evet, çok birşeyler yapılamaz ama, hiçbir şey kazanamamaktan, az kazanmak daha kârlıdır. Bana göre daha bu hafta Pozitano sokağı 8 numaraya gidip üye kartı almalısınız (o zaman sendika oradaydı). Fabrikaya dönünce bunu arkadaşlarınıza söylersiniz. Böylece onlarla daha yakın olursunuz ve hiç olmazsa fabrikada yemeği iyileştirirsiniz.

Bir hafta sonra bizim de artık sendikaya üye kartlarımız vardı ve Tekstil İş'e üye olmalarını öneriyorduk bütün işçilere.

Güç bir iş değildi bunun propagandasını yapmak, çünkü üyelik ödentisi zaten kesiliyordu ücretlerimizden. Ve az zamanda işçilerin çoğu sendika yolunu öğrenmişlerdi.

Atanas ve Radoslav'la ilk buluşmamızdan henüz altı ay geçmişti ama, biz çok değişmiştik bu arada. Yine sıradan işçilerdik ve gaddarca sömürülüyorduk patronlar tarafından, ama merttik artık, ne Tonka ninenin yaldızlı sözleri, ne ustaların, ne de nezaretçilerin tehditleri etkiliyordu bizi. Bu arada parti bize ilk görevleri de vermişti. Sarı sendikadan yararlanarak fabrikada sekiz saatlik işgünü için

savaşmamız gerekiyordu.

Bir gün Tsanka Stoyonova'nın yönetmenliğinde bir grup işçi Tekstil İş Başkanı Stefan Tsanev'in yanına gittik. Bizim sendika önderinin tiksindirici maymun suratı niçin geldiğimizi öğrenince çatıldı. Sandalyesinden kalktı, dirseklerini masaya dayayarak bizi sonuna kadar dinlemeden:

— Anladım. Şimdi gidin, ne yapmak gerektiğine biz bakacağız, dedi.

Böyle karşılanmaktan şaşırmış olarak Atanas'ın bizi beklemekte olduğu tramvay durağına gittik acele acele. Görünce başladık birden konuşmaya, etraftan biri görseydi, kavga ettiğimizi sanırdı. Atanas bizim şikayetlerimizi dinledi, dinledi ve gülümsemesini gizlemeye çalışarak:

— Bana bağırdığınız gibi bağırdınız mı ona? diye sordu.

Birden sustuk. Öyle anlaşılıyordu ki, Atanas'ın önünde cesaretliydik ama öteki orangutanın önünde dilimizi yutmuştuk Ancak Tsanka birşeyler demişti ve herif bizi öyle bir kovmuştu ki, neye uğradığımızı anlayamamıştık

— Hayal kırıklığına kapılmayın, kızlar, dedi, Atanas arkadaşçasına. Savaş kolay birşey olsaydı, çoktan başkaları başarırdı bu işi. Benim önerim, haftaya gene gidin, ama bu kez çabucak dönüvermeyin, söyleyin herşeyi, konuşun.

Öyle de yaptık. Bu kez şef, neye uğradığını anlayamadı.

Birimiz bitirir bitirmez, diğerimiz alıyorduk sözü, günde on saat çalıştırılmamızın yasalara aykırı olduğunu, yemeğimizin çok kötü olduğunu, kaloriferlerin yanmadığını, iyi çalışma koşullarının yaratılmadığını belki on kere tekrarladık durduk.

En sonra söylediklerimizin doğru olup olmadığını yoklamak için daha bu hafta müfettişleri yollayacağını vadetmek zorunda kaldı

adam.

— Bize inanmıyorsan, adamını yollama, gel kendin yokla, dedi bizden biri kendini tutamayarak.

Tsanev yumruklarını sıktı, sanki vurmak istemişti ama, tuttu kendini, hatta gülümsedi bile.

— Bunlar adamlarımız değil, sizin müfettişleriniz, dedi.

— Bizim, evet, biliyoruz bizim olduklarını, dedi Tsanka. Ama siz, bay başkan, çok bekletmeyin bizi.

Verdiği sözü yerine getirmedi Stefan Tsanev. Ama bir hafta sonra biz tekrar gittik onun yanına. Ve bu kez konuşmalarımız arkadaşça olmaktan çıkmıştı.

— Müfettiş yollayacağını vadetmedin mi? Ha, vadetmedin mi? diye soruyorduk yüksek sesle.

— Vadettim, diyordu Tsanev ellerini kaldırarak, ama sadece siz olsanız. Az mı fabrika var başımda.

— Geldiğiniz var mı hiç Platno fabrikasına?

— Fabrikanın yolunu bile bilmiyorsunuz!

En sonunda başkan bizimle başa çıkamayacağını anladı ve en yakın günde bir değil, iki müfettiş yollayacağını vadetti.

Ve gerçekten, ertesi gün fabrikaya sendikadan iki elçi geldi.

Daha doğrusu, fabrikaya, atölyelere, yatakhaneye, yemekhaneye değil de, müdür odasına geldi. Zengin bir sofra bekliyordu onları orada. Müfettişler gelir gelmez, kapıyı kilitleyip onları hemen patron hanımın yanına götürmesini tembih etmişler Marko'ya. İki saat yiyip içtikten sonra müfettişler kapıya kadar Tonka nine, baş mühendis ve baş muhasip tarafından uğurlanmışlar, orada uzun boylu karşılıklı iltifatlardan sonra ayrılmışlar.

Bu iki müfettiş görevlerini yapmışlardı. Onlara bunun için aylık

veriliyordu, hem de işçi ücretlerinden kesiliyordu aylıkları. Onlar "gönüllü olarak" fabrika sahiplerine, artık onların fabrikasında da "işlerin iyi gitmediğini", işçiler arasında hoşnutsuzluğun arttığını, patronların gerekli önlemleri almaları gerektiğini söylemişler, patronları uyarmışlardı. Ve bu önlemler gecikmedi.

Özel izin belgesi olmayınca kimsenin bırakılmaması için her iki kapıcıya da sert emirler verilmişti.

Yemekte bir iyileşme olmamıştı, fazla çalıştırma, sanki bizim isteğimizin tersine daha da artırılmıştı.

Sessiz bir savaş başlamıştı işçilerle patronlar arasında.

Hükümet, yasalar, sendikalar ve güç onlardan yanaydı, hak ve çok sayıda oluşumuz da bizden yana idi.

Biz aktivistler her olanaktan, her boş zamandan yararlanarak, işçi arkadaşlara nezaretçilerin kendi bildiklerine davranışlarını yeriyor, yemeklerin, çalışma koşullarının çok kötü olduğunu söylüyorduk. Ortak işlerle baş ağrıtmak istemeyen, konuştuklarımıza ilgisiz kalan işçilere hâlâ rastlıyorduk, ama günden güne gücümüz artıyordu, çünkü her kazanılan işçi bir ajitatör oluyor ve yakın arkadaşlarını kazanıyorduk. Görünmez çalışmalarımızın ilk sonuçları yığın halinde fazla mesaiyi reddetmek olmuştu.

Platno fabrikasında fazla mesai hiçbir zaman ödenmiyordu.

Biz kızlar arasında Tonka nineyle çok kez alay eder, onu iş arasında dinlenirken işçilere taşları temizleten bir köy ağasına benzetirdik. Onlar köy ağasının bu kurnazlığına gülerler, sonra düşünürler ve içlerinde bir protesto tohumu yeşerirdi.

Fabrikada elli kadar da erkek çalışırdı. İlk kattaki birkaç odada yatarlardı. Bir gün işten sonra baş mühendis yanlarına giderek hammadde yüklü üç vagonu hemen gidip boşaltmalarını emretmiş.

İşçilerden kimileri işitmezlikten gelmişler, kimileri yataklarının altına eğilerek birşeyler arıyorlarmış gibi yapmışlar, diğerleri de yataklara uzanarak hiç aldırış etmemişler. Önceden tertiplenmiş bir iş değildi bu. On saat çalışmadan sonra, parasız pulsuz kimse çalışmak istemiyordu.

Toşko Nikolov öfkeden köpürmüş ve ilk eline geçen işçinin koluna asılarak:

— Haydi, yürü! demiş.

O zaman gençlerden İvanço Blasnışki ayağa kalkmış. Bu genç artık birkaç aydan beri RMS üyesiydi ve gayet sakin olarak, insanların yorgun olduklarını, ayrıca aldıkları ücrete karşılık, bugünkü bütün işi bitirdiklerini söylemiş.

— Ne! diyerek köpürmüş Nikolov. Sen onların avukatı mısın? Kemiklerini ezdirmek istemezsen geç öne, demiş.

Mühendis bir yumruk savurmuş, herhalde delikanlıyı korkutacağını sanmış olacak. Ama İvanço korkaklardan değildi.

Yumruğa yumrukla karşılık vermiş ve dolanmışlar birbirlerine.

İşçiler onların etrafına toplanmışlar, biraz seyrettikten sonra ayırmışlar. İvanço, mühendisi adamakıllı bastırıp durumuş, işçiler karışmasaymışlar daha da ezecekmiş İvanço onu. İşçilerin alaylı konuşmaları, gülüşleri arasında Nikolov hemen terketmiş odayı.

Ertesi gün İvanço'yu idareye çağırdılar, cezalandırdılar ve dünkü hareketini bir daha tekrarlarsa, sadece fabrikadan atılmakla kalmayacağını, polise teslim edileceğini bildirdiler.

Fakat kazandığımız ilk zaferin ortak sevincini azaltmadı bu.

Şimdi artık herkes anlamıştı ki, birlik olunca, verilen bir emri yerine getirmemek gibi tehlikeli eylemler de başarıyla sonuçlanabiliyordu. Bu olay Tonka nineyi çok endişelendirdi. Kimin neler konuştuğunu,

memnuniyetsizlikleri öğrenmek için eğitmen ve nezaretçi kadınları işçiler arasına yolladı.

Henüz bir hafta bile geçmemişti bu olaydan, bir gün öğleden sonra nezaretçiler yatak odalarına daldılar ve sövüp sayarak, iterek pamuk paketlerini yükletmek için bizi avluya çıkarmaya başladılar.

Ama kızlar bu işin erkeklerle nasıl sonuçlandığım biliyorlar, aldırış etmiyorlardı hiç. Ve belki de sendika aktivisti Yonka Dikova dikilmeseydi, eninde sonunda işe çıkacaklardı kızlar.

Yonka o sıralarda henüz RMS'e üye değildi. Sonraları örgüte giriyor, direniş yıllarında polise düşüyor, işkencelere dayanıyor, mahkemede beraat ediyor ve kendi köyü Kunino'ya giderek partizan oluyor.

O sıralarda Yonka'nın sınıf savaşları ve toplumun yarınki gelişmesi hakkında bilgisi pek azdı. Sadece bizimle dost olmuş, "Ana" romanını okumuştu. Nezaretçilerin ücretsiz olarak fazla çalıştırmaya hakları olmadığını biliyordu.

Birkaç işçi kızı, saçlarından asılarak yatakhaneden dışarı çıkarmayı başaran Hristina Pope bundan cesaret alarak, odada toplu halde duran diğer kızların üzerine atıldı. Ufak tefek, esmer, çok zayıf bir kız olan Yonka'ya göz koydu, kolayca ayırabileceğini sandı onu diğerlerinden.

Fakat Yonka'nın dış görünüşü aldatıyordu. Makine onun kaslarını sağlamlaştırmış, esnekliğini henüz yitirmemişti. Kuru, sinirli kolları Pope'ye sarıldı. İkisi de güreşe hazır iki pehlivan gibi birbirlerinin karşısına dikildiler. Hristina Popé bu genç kızın direnmeye hazır olduğunu görünce, bildiği bütün küfürleri savurdu.

Bir an için Yonka'nın korkup teslim olacağını sandık. Ve gerçekten Yonka sanki ne yapacağını bilemiyordu. Sadece Pope'nin ellerinden tutuyor, bırakmıyordu. Ama bir söz kıza çok dokundu, nezaretçinin ellerini bırakarak saçlarını yakaladı ve başladılar yerde yuvarlanmaya.

Kâh biri, kâh diğeri çıkıyordu üste. Sonra Yonka'nın kuvveti kesildi Ve Hristina kızın karnına oturarak yüzünü tırnaklamaya, kafasını, göğsünü yumruklamaya başladı. Bu şurada biri: "Haydi kızlar!" diye bağırdı ve birden bir bölük el Hristina'ya saldırdı. Vuruyorlar, çimdikliyorlar, saçlarına asılıyorlardı. Nezaretçi, Yonka'yı bırakarak kurtulup kaçmaya çalıştı. İşçi kızlar onun artık karşı koymadığını görünce, bıraktılar, fakat kapıya geldiği zaman biri bir çelme attı ona ve Hristina boylu boyunca uzandı yere. Bir iki tekmeledikten sonra bütün kızlar sanki emir verilmiş gibi, hepsi yataklarına çekildiler.

Nezaretçi kımıldamadan yattı biraz, sonra kalktı, kapıyı açtıktan sonra bize döndü. Eğer o anda bize yumruğunu kaldırmamış ve ardından kapıyı hızla örterken tehditleri savurmamış olsaydı, belki ona acıyanlar bulunacaktı aramızda. Ama onun bu hareketi bizde yeniden öfke yarattı. Arkadaşlarını alıp gelir diye dövüşe hazır olduk.

Fakat yine o sırada yukarki katta İvanço ile nezaretçi Vuna arasında bir olay olmuş, işçiler bu nezaretçiyi de dövmüşler.

Örgütlü sandıkları direnişten ürkerek şikâyet için nezaretçi ve eğitmenler hemen Tonka nineye koşmuşlar.

Bizi yemekhanede toplantıya çağıran kampana çalmaya başladı bir saat sonra...

Uzun, yarı karanlık salona vardiyada olmayan altı yüzden fazla işçi toplandı.

Az sonra Tonka nine girdi salona, şişman da olduğundan, öfkeden zor soluyordu. Hiç kimseye bakmadan, acele tertiplenen kürsüye doğru yürüdü masalar arasından.

— Biliyorum ben, diyerek söze başladı kalın sesiyle, biliyorum kafalarınızı kimlerin bozduğunu. Aranızda öyle kimseler var ki, unuttular kendilerine yaptığım iyiliği, kendilerini çamurdan

çıkardığımı unuttular. Şimdi bana karşı koyuyorlar. İyiliğime karşı nankörlük ediyorlar. Türlü sendikalara giderek benden şikayet ediyorlar, yalanlar uyduruyorlar. Ama iyi bilsinler ki, hayır görmeyecek onlar.

Bizim patron hanımın buraya kadarki konuşması sakindi, önceden düşünülmüştü. Fakat bundan sonra her sözü daha ateşli oluyordu. Yüzü kıpkırmızı olmuş, boynunda damarları kabarmıştı. En sonunda ağzındaki baklayı çıkardı ve bütün bu işler için devrimcileri kınadı, ama artık sakin konuşamıyor, bağırıyor, ağzından tükürükler saçıyordu etrafa.

— Söyleyin, söyleyin bana onları, ben kendim onların hakkından geleceğim diye bağırıyordu yumruklarını sıkarak. Gelin, söyleyin, bildirin ve Tonka ninenin onları ezip ezemediğini, namuslu, doğru işçilere karşı iyi olup olmadığını göreceksiniz. Birden gözlerini bize dikti, sanki birinin hemen isimleri sıralamaya başlayacağını bekliyordu. Salona derin bir sessizlik çöktü. Patron hanımın etrafında toplanan nezaretçi ve eğitmenlere bakıyordu kinle, nefret dolu yüzlerce göz.

— Birini, sadece birini söyleyin, diyerek sessizliği bozdu Tonka nine, fakat biz susmaya devam ediyorduk.

— Peki, peki, susun! Susun da koynumda nasıl yılanlar beslediğimi bileyim. Ama biliyorum sizinle nasıl başa çıkacağımı. Bu tehdit, bu korkutma havada kaldı, kalabalık oluşumuz en yüreksiz olanımıza bile cesaret veriyordu.

Bize son bir öfkeli bakış atarak nezaretçilerin eşliğinde yemekhaneyi terk etti. Arkalarından kapı kapanınca hepimiz konuşmaya başladık ve avluya çıktık hemen.

Bu eylem tertiplenmiş değildi, kendiliğinden patlak vermişti ve

memnunduk biz. Çalışmalarımızın bir sonucuydu bu. Ve fabrika sahipleri yıllardan beri yaptıkları gibi bizi artık istedikleri yere çekemeyeceklerini anlamıştılar.

Ertesi gün Atanas'la buluştuk. Karmakarışık anlattığımız olayları dikkatle dinledi, başarımızı övdü ve dikkatli olmamız için uyardı, fabrika sahiplerinin bizi bulup kovmaya çalışacaklarını söyledi.

Atanas bizden çok daha tecrübeliydi ve her hususta dinliyorduk onu, ama bu kez onun sözleri iz bırakmadı bizde. Çünkü kendimize aitti konuştuklarımız, bir de elde edilen zaferden büyük bir cesaret almıştık.

Ertesi günlerde aralıksız olarak kızların arasında dolaştık, nezaretçilere karşı daha cesur davrananlarla konuşarak, onları daha aktif bir savaşa hazırladık.

Şimdi o yıllardaki hayatıma bir göz attıkça, patronların ihmalciliği yüzünden fabrikada keyfi hareket edildiğini, felaketlerle dolu sefil bir hayat yaşandığını anlıyorum. Bana o yıllarda öyle geliyordu ki, işçiler arasında aydınlatıcı çalışmalarımıza yardım eden durumların fabrikada sıklaştığını sanıyordum. koşulların değişmediğini, gerçekleri daha iyi görmeye başladığımı bilmiyordum.

Son birkaç ay içinde iki kız veremden öldü, üç kız da ağır bir kanama ile fabrikayı terkettiler. Dirilere fabrika sahipleri onbeşer gün ödenir izin verdiler, ölenler ise daha masrafsızdı onlar için, bir demet karanfil ile bir üzüntü bildirme haberi yetiyordu.

Önceleri bu gerçekleri pek düşünmeyen işçiler, için için kızmaya başladılar. Dokumacı kızlardan Vuna'nın başına gelen kaza sırasında bu hoşnutsuzlukları gayet açık olarak belirmişti.

Bir gün koruma aygıtı olmayan bir tezgâhtan bir mekik fırlayarak dokumacı kızın gözüne saplandı. Dokumacı kız Vuna bir çığlık

kopararak ve eliyle gözünü kapayarak kapıya koştu, ardından bir kan izi kalmıştı. Çabucak çağırılan doktor gözünü sarıp kanını durdurdu, fakat kızın bir gözü kör oldu. Bir gözü kör olan bir dokumacı ise yarım işçi demekti.

Tekstil İş'le sürekli bir atışmadan sonra müfettiş geldi ve işçilerin baskısı altında kazalardan koruma önlemlerinin yokluğu yüzünden bu kazanın ileri geldiğini kabullenmek zorunda kaldı. Bundan sonra Vuna tazminat davası açtı. Tüm fabrika işçileri davanın nası sonuçlanacağını merakla ve sabırsızlıkla bekliyorlardı.

Duruşma günü geldi. Çoğumuz bu duruşmada bulunmak istiyorduk Ama anlaşılan Tonka nine bunu önceden sezmiş ve kapının yanına ustalardan birini de yollayarak kendisinin imzasıyla izin belgesi olmayan hiç kimsenin dışarı bırakılmamasını emretmiş.

Öğleden sonra Vuna gelince herkes merakla neticeyi öğrenmek istiyordu. Vuna çaresizlikle ellerini kaldırarak başladı ağlamaya.

Tarafsız adil burjuva mahkemesi meseleyi "haktan kıl kadar ayrılmayarak" halletmiş: "...Dilekçe sahibinin tazminat isteği haksız görülmüş çünkü çalışırken gözlerini açması, korunması gerekirmiş." Fakat ömrünün sonuna kadar fabrikada tutulması için fabrika sahipleri zorunlu kılınmıştı.

Bu kadarıyla mahkeme onu bir nevi ölüme bedel kürek cezasına çarptırmıştı.

Ekim ayının başlarında fabrikadaki bütün RMS örgütü, yedi kızla kapıcı Marko, çalışmalarımızı gözden geçirmek ve neler yapacağımızı kararlaştırmak için "Fidanlıkta" toplandık. Güneşli bir gündü ama, hava serindi ve iyi giyinmiştik. Atanas'la birlikte bir kişi daha gelmişti. Anlaşılan o da RMS'dendi.

Sırayla hepimiz konuştuk konuşulanları tekrarlıyorduk ama onlar

usanmadan dinliyorlardı bizi ve birimiz takılıp kalınca hatırlayamadığımız bir kelimeyi hemen söyleyip, yardım ediyorlardı bize.

En sonunda Atanas konuştu. Çalışmalarımızı övdü. Parti adına bizi tebrik etti ve önümüzdeki başlıca görevleri belirtti.

Bu görevler yeni yeni kızları hazırlamak ve yemeklerin iyileştirilmesi yolunda daha aktif bir savaş yürütmekti.

Tonka ninenin pansiyonunda yediğimiz yemekleri bugün göz önüne getirmek güç. Ekmeği tuza banarak kahvaltı ettiğimizi, sürekli olarak fasulye, mercimek bulamaç yediğimizi söylersem, birşeyler söylemiş sayılamam. Fasulye ve mercimek bizim ulusal yemeğimiz, bulamaç hoş bir yemek sığır eti de en besleyici etlerdendir.

Platno fabrikasında işe başladığım günlerde yemekhaneye yiyecek almak için özel bir memur vardı. Fakat çok geçmedi, boşuna para harcıyormuş diye Tonka nine işten attı onu. Ve kendisi aldı bu işi üzerine. Şaşılacak birşey yok bunda. Binden fazla işçi yemek yiyordu oradaki kazandan. Ve insan başına günde bir leva tasarruf, yılda 400.000 levanın üstünde bir kâr demekti. Bu kadar bir para için yaşlı patron hanım semiz etinin butunu oynatabilirdi biraz, yani bu kadar bir para için değerdi bu.

Sabahleyin erkenden bir araba ile Tuz Pazarına gider, o gün bedava denecek kadar ucuza, kokuşmuş, çürümüş biber, domates, soğan v.d. alırdı. Sebzeciler seve seve verirlerdi mallarını ona, çünkü nasıl olsa çöplüğe atacaklardı, atmak için vakit kaybedecekler, emek sarfedeceklerdi.

Sonra sıra ekmek almaya gelirdi. Tonka nine fırın fırın dolaşır, nerede bayat ekmek kaldıysa, yarı fiyatla toplardı onları. Yediğimiz fasulye ve mercimek, en az üç yıllıktı. Bakkallarda küflenmeye

başlamışlardandı.

Mutfakta domuz bağırsaklarından elde edilen yağ kullanılırdı, çünkü bu yağ domuz yağından beş kat daha ucuzdu.

Sofrada ayda iki üç kere et de görürdük, ama etli yemekten sonra daima aç kalkardık sofradan. Çünkü pişmiyordu kart sığır etleri.

Tonka nine başka bir kazanç yolu daha bulmuştu. Aşçılardan kazanıyordu. Bu kadar bir kalabalık için en azından üç aşçı gerekliydi, aylık ödenmesi gerekirdi bunlara. Buradan da tasarruf yapmak için kızlardan birkaçını ayırır, mutfağa yemek pişirmeye yollardı onları. Kızların çoğu yemek pişirmesini, aşçılığı öğrensinler diye sırayla mutfakta da çalışırlardı.

Bizim RMS toplantımızda bir gün, bir gösteri düzenlemeyi kararlaştırdık. Bütün işçi kızları yemek yemeyecektik o gün.

Gösteri hazırlığı daha ertesi gün başladı. İki hafta süreyle biz de, sendika içinde yetiştirdiğimiz aktivistler, her işçiyle görüşerek, yemeklerin iyi olmadığını, birşeyler yapmak gerektiğini anlattık. Gösteriyi ekim ayının son gününde yapmayı kararlaştırmıştık, ama bir hafta önce patlak verdi.

O gün ilk vardiyadaydım. Yemekhanenin daha kapısından yanık kokusu geliyordu. Aşçılar yemeği yakmışlardı, yenecek gibi değildi, acıydı. Kart sığır parçaları da o kadar sinirli ve çiğdi ki, değil dişle, kerpetenle bile koparılamazdı.

Tsanka ile ikimiz masaya oturup batandık. Yemekhane oğul veren bir kovan sepeti gibi vızıl vızıldı. Kızlar ağızlarına aldıkları yemeği yere tutamıyorlar, kara, kuru ekmeği ufalıyorlardı. Yanımızda oturan bir kız hızla kaseyi iterek:

— Bizde bunu domuzlar bile yemez! dedi.

Ve sanki bir işaret verilmiş gibi her yerden protesto sesleri yükseldi.

Tsanka doğrulup yemekhaneye bir göz gezdirdi. RMS'den olanlardan hemen hepsi içerdeydiler, ve bana bakarak "ne yapayım?" demek istedi. Ben de doğrularak:

— Tam sırası! dedim.

— Arkadaşlar! diyerek yüksek sesle söze başladı Tsanka.

Burada bir arkadaşımız bu yemeği bizde domuzlar bile yemez, dedi. Oysa biz domuz değiliz, biz insanız. Tonka ninenin bütün servetini bizim emeğimiz yaratıyor. Ne zamana kadar bizi fabrikadaki atlardan aşağı tutacak? Ama atlara para vermiştir, parayla satın almıştır, oysa bizden birimiz gidince başkası gelecek... Yemekhanede herkes susmuştu. Aşçı kadınlar bile pencereden başlarını uzatmışlar, dinliyorlardı. Tsanka'nın sözleri işçileri coşturuyor, ateşlendiriyordu.

— Doğru, çok doğru! Bu, yemek değil, bulaşık suyu. Tonka nine yesin bunu! diye bağırıyorlardı işçiler.

Tsanka hazırlanmadan yaptığı bu konuşmayı, kimsenin yemek yememesi ve hep birlikte Tonka nineye şikayete gidilmesi çağrısıyla bitirdi.

Sözünü bitirir bitirmez işçilerin hepsi kapıya doğru yollandılar. Yemek dolu kaseleri de ellerine almışlardı. Bir dakika sonra deniz gibi dalgalanan işçi kalabalığı patron hanımın evini sardı. Başta Tsanka olmak üzere on kişilik bir heyet içeriye girdi.

Patron hanım çok bekletmedi bizi. Neler olduğunu anlamıştı o artık. Yanına girdiğimiz zaman başladı atıp tutmaya, küfür etmeye. Ama biz artık onun gölgesinden korkan o eski uysal köleler değildik. Kimsenin kimseyi dinlemediği on dakikalık bir konuşmadan sonra Tonka nine bizi kovdu ve balkona çıktı, işçiler onu görünce, gürültüyü kestiler. Ve tekrar korkutmalar başladı, yeniden devrimciler suçlandı, bu işin içinde onların parmağının bulunduğu söylendi, onları hapis

paklayacak dendi.

Doğrusu ya, bu kez Tonka nine haklıydı. Bu gösteri gerçekten devrimciler ve yedi RMS üyesi tarafından düzenlenmişti.

Daha sonraları bu yedi üyeden beşi çok daha ağır suçlamalarla faşist mahkemesine verildiler.

Tonka nine iyice bağırıp çağırdıktan sonra balkondan çekilip odasına girdi. İşçiler de alaylı konuşmalarla ve küfürlerle avluya dağıldılar.

Biz, yerimizde duramıyorduk sevinçten. Çünkü ciddi, gerçek bir gösteriydi bu ve başarılıydı. Fakat çok sürmedi sevincimiz.

Ertesi gün başmuhasip Tsanka'yı çağırarak işten atıldığını bildirdi kendisine. Eşyasını toplamak için ancak yarım saat vakit verdiler ona, Mladenka ile beni de kovdular ertesi gün ve böylece bütün fabrika "hoşnutsuzluk gösterenlerden, isyancı elemanlardan" beş altı gün içinde temizlenmiş oldu.

Dördüncü Bölüm

Öğle üzeriydi. Hristina Pope yanıma geldi. Sevincini gizlemeye çalışarak muhasibin beni çağırdığını söyledi. Niçin çağırıldığımı anladım ve salondaki bütün kızlarla ayrı ayrı vedalaştım.

Pope arkamdan yürüyor, neler konuştuğuma kulak kabartıyor ve gülümsüyordu.

Mladenka'yı da Dimitrov'un yanında buldum. Muhasip bazı kâğıtlar karıştırarak, bozguncuların elebaşıları olduğumuz için bugünden itibaren işten atıldığımızı ve yarım saat içinde fabrikayı terketmemiz gerektiğini bildirdi. Sonra bir sigara çıkarıp başladı başparmağının tırnağına vurmaya.

— Evet, kısmetiniz varmış, Patron hanım öyle kızmıştı ki, doğrudan polise teslim etmek istiyordu sizi. Ama yüreği el vermedi. Kötülüğe karşı iyilik etmek istediğini görünce, borcunuzu da bağışlamasını rica ettim. İşte burada ak kağıt üzerinde kara yazıyla yazılı. Mladenka, senin 415 leva borcun var. Mitka'nın da o kadar, dedi muhasip. İlkten Tonka nine kaşlarını çattı ama, sonra elini savurarak, "benden geçsin, anlasınlar Tonka ninenin nasıl bir insan olduğunu, çok arayacaklar onlar beni ama, yok artık, gitsinler, kırsınlar kafalarını, hiç umurumda değil artık..." dedi.

Dimitrov devam ediyordu konuşmaya, ama biz artık dinlemiyorduk onu. Eee, şimdi? Ne yapacağız şimdi?

Yarım saat sonra Mladenka ile birlikte terkettik fabrikayı.

Yüzlerce kız acıklı bakışlarla uğurladı bizi.

Bütün eşyamız iki ufak torbaya sığmıştı. İkimizin sermayesi de, olup olacağı onüç levaydı. On leva Mladenka'da üç leva de bende vardı.

Ardımızdan fabrikanın kapıları kapanınca, Mladenka sordu:

— Eee, nereye şimdi?

Ben onun böyle bir soru sormasına şaşarak:

— Ne demek nereye, Atanas'ın yanına, dedim.

Kunduracı dükkânında Atanas turist ayakkabıları onarıyordu. Bizimle tokalaşmadan önce ellerini sildi önlüğüne ve nereye oturtacağını araştırdı gözleriyle.

— Haberin var mı, kovdular bizi işten, diye başladı Mladenka.

— Peki, diyerek gülümsedi Atanas. Önce selam verin bakalım, oturun. Şimdi acele edecek bir işiniz yok.

Anlaşıldı, Atanas bizi bekliyormuş. Tsanka ona daha önceki gün mutlaka başka kovulanlar da olacak, demiş. Biraz sonra Atanas çıkıp gitti ve yirmi dakika geçer geçmez elinde taze bir ekmek, yarım kilo kadar salamla döndü. Üçümüz oturmuş, öğle yemeği yiyor ve ne yapacağımızı düşünüyorduk. Marko geldi yanında Pangareta'larla. Bunlar birbirlerinden ayrılmayan, bir yatakta yatan, aynı vardiyada çalışan iki kızdı. Gayet yakın arkadaştılar. Aynı lakapları vardı ikisinin de. Henüz üye değildiler RMS'e, ama yemeğin iyileştirilmesi eylemine aktif olarak katılmışlardı.

— Bak sen, çetemiz çoğalıyor, dedi Atanas gülümseyerek, ama alnı kırıştı.

Saat altıya doğru Radoslav da geldi yanımıza. İkisi birşeyler konuştular. Radoslav hemen çıktı, Atanas da bize birlikte bir gezinti teklif etti. Serindi dışarısı. Sıcak dükkândan istemeyerek çıktık. Fakat daha fazla kalamazdık orada. Usta zaten bizden ötürü tam bir saat fazla kalmıştı dükkanda.

Akşamleyin saat dokuza doğru yeniden buluştuk Radoslav'la. Montör çantasında yiyecek getiriyordu. Parmağıyla bizi çağırarak:

— Önce akşam yemeğini yiyelim, sonra bütün gece gezeriz. Razı

? dedi.
areta'lardan küçük olanı neşeli bir kahkaha atarak:
in gibi kavalyelerle neden razı olmayalım, dedi.
lamıştım ben. Radoslav ev bulamamıştı bize.
ona doğru altımız da garda, yolcu salonuna girdik, bir peykeye
Başladık uyuklamaya. İki yanımızda Atanas'la Radoslav
rdu. Böylece, gece yarısından sonra saat üçe kadar bekledik,
ni de uğurladık. Bundan sonra bir demiryolu işçisi gelerek
v'ı dürttü ve burasının otel olmadığını, salonu terk etmemiz
ini söyledi.
u ve soğuktan titreşerek garın önüne dikildik. Ne yapacağımızı
orduk. Ama fazla düşündürmedi Atanas bizi.
aydi kızlar, bir koşu yapalım. Bakalım, kim önce varacak
ce? dedi.
üşünmeden hemen atıldık ileri, dönemece yetiştiğimiz zaman
z da açılmış, soğuk da bitmişti. Sonra bahçede bir peykeye
k sabahı bekledik orada. Sıcak sıcak birer işkembe çorbası
sonra, Atanas bizim çantalarımızı aldı, biraz gezip
mızı, öğleyin onu dükkânda bulmamızı söyledi.
gün bizi başka başka kız arkadaşların evlerine yerleştirdiler ve
iş aramaya. Birkaç gün sonra üçümüz, Tsanka, Mladenka ve
nyajevo'da Bulgariya fabrikasında işe başladık. Platno
ından kovulan kızlardan hiçbiri sokakta kalmadı, hepsine iş
.
fta sonra biz Mladenka ile Lülin fabrikasına geçtik.
s, Poduyane'de oturuyor ve orada çalışıyordu ama, her gün
rüyordu bizi ve fabrikada RMS sorumlusu Stoyan Goçev'le bizi
na dek devam etti her gün gelip gitmesi. Bundan sonra

kayboldu. Ve işte artık yirmibeş yıl oluyor, o zamandan beri gördüğüm yok kendisini.

İşsiz olduğumuz sıralarda Mladenka ile ikimiz, türlü arkadaşların evlerinde yatıp kalkıyorduk Ama fabrikada işe başladıktan sonra, dedik bir oda kiralayalım ve başladık kenar semtlerde dolaşıp kiralık oda aramaya. Pencerelerinde "kiralık" diye yazılı tabelalara bakıyorduk. Tabii, daha tertiplice bir ev gördük mü, hiç durmuyorduk bile. O zamanlarda ev sahipleri boş bir odaya en az 500 leva kira istiyorlardı. Oysa biz 25 leva yevmiye alıyorduk ki, ayda ortalama 500 leva ederdi. Bir ekmek 5 levaydı, çeşitli yemek de yiyemediğimiz için bir ekmek de az gelirdi günde. Genellikle bir işçinin iki yakasını bir araya getirebilmesi gayet güç bir işti. Ne türlü ölçüp biçsen, para yetmiyordu. Ya ev kirasına, ya yemeğe, yahut da giymeye yetişmiyordu. Çok kez ne birine, ne ötekine, ne de üçüncüsüne yetiyordu. Kültürel ihtiyaçlar düşünülemezdi bile. Bir sinema bileti sekiz levadan onaltı levaya kadardı, tiyatro bileti iki misliydi, orta çapta bir kitap alabilmek için en azından iki yevmiye giderdi.

İşte bunları düşünerek kesemize göre ev aramaya başladık Mladenka ile. Uzun süre aradıktan sonra sonunda bulduk bir baraka. Çamurlu, geniş bir avlunun ta öteki uçundaydı, küçük bir penceresi vardı, kağıt kaplıydı. Tahta değildi döşemesi, topraktı. Ev sahibi "hamiyetli" bir insan çıktı. Yoksul, fakat iyi kızlar olduğumuzu anlamış ve sadece yüz levaya vermeye razı olmuştu. Peşin olarak da ancak yirmi leva istemişti.

Biz pazarlık yapmaya çalıştık. Barakanın duvarları bir sıra tuğladan örülmüştü, kireçle sıvanmamıştı, elektriği yoktu, ama ev sahibi, "siz profesör değilsiniz ya, ne yapacaksınız elektriği," dedi. Sıva sorununa gelince de, "köylerde evlerin çoğu sıvasız," diye geçiştirdi. En sonunda

döşeklerimizi doldurmak için de parasız bir arka saman verdi. Tabii, bütün eşyamızın bir iki giyim eşyası ile bir havludan ibaret olduğunu, ne yorganımız, ne döşeğimiz, ne de yatağımız olduğunu söylemedik.

Kasım ayında Vitoşa dağından, sis öğleden sonra erkenden iniyor, sabahleyin geç kalkıyordu. Sisli olmadığı zamanlar da Vladaya'dan soğuk bir yel esiyordu. Ve biz Mladenka ile birbirimize sokulurduk saman içinde o zaman.

Sabahları çam korusundan geçen derede yıkardık elimizi yüzümüzü. Isınmak için hemen koşardık fabrikaya. Yirmi gün kaldık bu barakada. Üç haftalık ücretimizden iki yüz leva biriktirebilmiştik (sadece yavan ekmek yemiştik bu üç hafta içinde) ve oturulabilir bir oda bulup kiralamayı kararlaştırdık. Başladık yeniden Kinyajevo sokaklarını dolaşmaya. En sonra köyün kenarında, demiryoluna yakın bir yerde küçük bir ev bulduk. Varodinovgülerden Taki Dede ile Stana nine oturuyorlardı bu evde. Bu iki tütün işçisi işten ve dişten artırarak belediyeye ait bir arsaya bir evceğiz kurmayı başarmışlar ve Stana Nine kiraya vermek için küçük bir oda ayırmış. Kiralık bir oda aradığımızı söylediğimiz zaman, kadıncağız sıkıla sıkla odayı gösterdi bize. Güzel, kireç sıvalı bir odacıktı, iki ufak penceresi, minder döşeli bir sediri vardı, bir masa, iki iskemle ve küçük bir de teneke soba vardı odada.

Stana nine ayda yüzelli leva kira istedi bizden. Seve seve verecek olduk Bu artık gerçekten mobilyalı bir odaydı, elbise askısı bile vardı. Bir saat sonra eşyamızı getirmiş, taşınmıştık buraya. İçeri girdiğimiz zaman çok hoş geliyordu yanan sobanın sıcağı.

Kaç yıldır sıcak bir odacığım yoktu. Avlu içinde bir şeyler yapan saçları ağarmış yaşlı kadıncağıza bakarken, anam geldi aklıma, gözlerim yaşardı. Çoktan unutmuştum ağlamayı. Stana nine az

zamanda gerçek bir ana oldu bize. Bizim yavan ekmek yediğimizi görünce, hiçbir şey demeden bize birer çanak çorba getirir ve yerken sıkılmayalım diye yanımızda durmaz, döner giderdi. Kış günleri çokçası, kendi odunuyla yakardı sobamızı.

Onların da, odunu bitince, hem onlara, hem bize olsun diye Taki dedenin önerisi üzerine gider, ona yardım ederdik odun toplamaya. Ve Mladenka ile hemen her pazar, ihtiyarla birlikte çam korusuna gider, çalı çırpı, kuru dal toplar, sırtımıza yüklenir gelirdik.

Böylece tam iki yıl oturduk bu ihtiyarlarda. Bütün yaşantılarını biliyorduk onların. Onlar da bizim yaşantımızı bütün ayrıntılarıyla biliyorlardı. İlk zamanlarda sadece şunu iyi anlayamıyorlardı. Ağır başlı, sakin kızlar görünüyorduk ama, haftada en az bir iki akşam gece yarılarına doğru dönüyorduk eve.

Sözde delikanlılarla pek işimiz yoktu, fakat arasıra bakarsın biri gelir, biraz konuştuktan sonra gider, bir daha gelmezdi.

Bir akşam Mladenka bir yere çıkmıştı. Taki dede odama girdi ve çoktan beri düşündüğü bir şeyi söylemeye başladı.

— Ben dedi, Mitka, sözgelişi, bakıyorum da, olur olmaz kızlardan değilsin sen.

Ben gülümsedim, ama hiçbir şey demedim.

— Öyle ya, bakıyorum kitap da okuyorsun, insanlarla da toplanıyorsun, delikanlılarla da buluşuyorsun, ama bir oğlum olsaydı gelin alırdım seni...

— Ya hangilerdenim Taki dede?

— Söyleyeceğim, ama öyle değilse bile darılmayacaksın.

— Söyle Tak dede, söyle, darılmayacağım.

— Ben sanıyorum da sen.. Dede biraz durakladı, bakındı, sesini alçalttı. Sanıyorum da sen bizimkilerden, yani devrimcilerdensin...

Gülümsemeye devam ettiğimi görünce, ihtiyar cesaretlendi ve tamamladı sözünü.

— Sen şimdi böyle olduğuma bakma benim. Vaktiyle ben toplantılara da gittim, "Dede"nin de neler konuştuğunu dinledim...

O akşamdan sonra Taki dede hafta geçmez, bize gelir politikadan söz açardı. Faşizmle açık olarak çatışmalar başlayınca biz artık çoktan o evi terketmiştik. Ama bu ihtiyar karı koca korkmadılar, illegal olanlara da verdiler evi, hatta uzun süre yaralı bir partizan kızı da barındırdılar evlerinde.

Beşinci Bölüm

"İnsan için kaygı", "insanı düşünmek" - işte bu en belirli, en göze çarpan niteliği idi bizimkilerin illegal dönemde. Başkalarının kader ve sevinçlerini paylaşmak, yardımına koşmak, vefakar ve fedakar olmak, işte bu nitelikler bir mıknatıs gibi çekiyordu işçileri remsist ve devrimcilere.

Ben ana sevgisinden, ana şefkatinden, akrabadan, dosttan yoksun, cahil bir köylü kızıydım. Parti beni bulup yüce ailesine aldığı zaman, aileyi aklımdan bile geçiremiyordum. Parti bana hem ana, hem baba oldu, inanç verdi, güven verdi, hayal etmeyi öğretti, görülmedik, duyulmadık geniş ufuklar açtı benim önümde. Henüz yürümeye başlamış küçük çocuklara benziyordum, hızla giden zamana ayak uydurmam ve henüz gözleri açılmamış kardeş ve kızkardeşlerime de öğretmenlik etmem gerekiyordu.

İnsan için kaygı, büyük, küçük ayrı ayrı her insanı düşünmek, o yıllarda parti işçilerinin temel ahlak kurallarıydı bunlar.

Öyle yıllardı ki o yıllar, damlarda, tavanlarda fısıldanılan partinin haklı sözleri için burjuva devleti bol bol hapis ve darağaçları veriyordu.

Platno fabrikasını terkettikten sonra, benim parti eğitmen ve öğretmenim Stoyan Goçev oldu. Kavramları karıştırmam ben. Sadece bir yönetmen değil, bir eğitmen ve öğretmendi benim için Stoyan Goçev. Daha Atanas'ın tanıştırdığı ilk günden beni bir kardeş gibi düşünmeye başladı. Mladenka ile aldığımız ücretler o kadar azdı ki, daima yarı açtık. Çok kez Stoyan akşamları gazeteye sarılı bir parça etle bize gelir ve güya pişirecek kimsesi yokmuş da: "Hadi kızlar, pişirin şu eti de, yiyelim" derdi. Ve et sobada pişerken bir yolunu bulup henüz kitaplardan anlayamadıklarımızı basit sözlerle bize

anlatırdı. İlkel toplumun düzenini, feodalizmi, ilk olarak ondan işittim, artı değerin ne demek olduğunu, proletaryayı, kapitalizmi ondan öğrendim.

Gitgide yeni yeni sözcükler, kavramlar öğreniyor ve okuduğum kitapları da daha büyük bir kolaylıkla anlıyordum.

Pazar günleri, devrimci eğitim için gerçek bir okul olan geziler devam etti. Bu gezilerde biz sadece kolektif hayata alışmakla, şarkı söylemek, şiir okumakla kalmıyorduk. Çok kez hazırlıklı arkadaşlar türlü konular üzerine rapor okurlardı bize.

Ve rapor olduğunu da anlamazdık biz bunların. Çokçası onar kişilik gruplar halinde toplanırdık. İki kişi önceden düşünülmüş bir konu etrafında konuşmaya başlarlar ve diğerlerini de çekerlerdi. Hem dinlemiş, hem de bilgimizi artırmış olarak dönerdik bu gezilerden.

Devrimci kültürün ve aydınlığın başka bir ocağı da Kinyajevo'daki okuma eviydi. Kitaplık memuru bay Lüben kırk yaşlarında bir adamdı. Kendi şaka yollu deyimiyle bütün "müşterilerini" gayet iyi tanırdı ve okuyacağımız kitabı kendi seçer verirdi bize. Bazen başlığına kapılarak kalınca bir kitaba uzanırdım, fakat o beni gücendirmemeye de dikkat ederek, seçtiğim kitabın gerçekten ilginç olduğunu söyler ve mutlaka daha çok beğeneceğim başka bir kitap teklif ederdi bana. Ben giderek buna alışmış ve:

— Eee, bay Lüben, şimdi hangi kitabı vereceksiniz bana? derdim.

O da dolabı karıştırıp önceden bana ayırdığı bir kitabı verirdi. Böyle hallerde etrafında yabancı bir kimse var mı, yok mu, diye bakınır ve sonra:

— Kitabı bana verirken bakınıver etrafına, diye fısıldardı.

Böylece ben Lüdmil Stoyanov'un "Kolera"sını, A. Tolstoy'un "Ekmek" ve "18 yıl"ını, Geo Milev'in "Eylül"ünü, Gladkov'un

o"sunu, Fadeev'in "Yenilgi"sini, Furmanov'un "Çapaev"ini ve afından yasaklanmış daha birçok kitap okudum. Bu kitapların taplık listesine kaydedilmemişti. Okuma evine her akşam rkek, pekçok genç toplanırdı.

an çoğu kez Gloriya sinemasına giderdik. Sovyet filmleri rdi bu sinemada. Sonra aktivistler bizi evlerimize kadar ar ve bu uğurlamaları, okuduklarımızın, öğrendiklerimizin sı yolunda adeta bir seminer haline getirirlerdi. Bir akşam ka ile eve doğru giderken, Dimitır Grıbçev sokuldu bize. Uzun ayıf bir gençti, matbaa işçisiydi. Gizli bir matbaadan ötürü kaldığını ve yakında çıktığını işitmiştim. Bizimle konuşmaya Birlikte eve doğru yollandık. Yolda, kitaplıktan henüz aldığım rılmış Toprak"'tan söz açıldı.

n de şimdi okuyorum, dedi Grıbçev elinde kitabı oynatarak. kim önce okuyup bitirecek?

ç gün sonra yeniden buluştuk okuma evinde. Uzun boylu, bir gençle, Valentin Andreev'le konuşuyordu.

görünce onun kolunu çekiştirerek:

entin, tanıştırayım seni bu kızla. Onunla bir yarışmadayız biz. kim önce okuyacak "Uyandırılmış Toprak"ı, dedi. Hakem ster misin bize? Okuduklarımızı sana anlatacağız, sen de yı hangimizin kazanacağını söyleyeceksin.

ur, dedi Valentin, öyle de olur ama, siz kendiniz birbirinizi etseniz daha iyi olur. Bir gün sen anlatırsın, bir gün o anlatır unu. Olmaz mı?

r, ben razıyım, dedi hemen Grıbçev.

da başımı sallayıp olur demekten başka birşey kalmamıştı.

arda bir kimse ile ilişkilerinin yakın olması, dostça olması,

resmiyetin, sıkılganlığın ortadan kalkması için, o kimsenin bir sosyalist olduğunu öğrenmek yeterdi. Bir akşam Dimitır'ın nereye kadar okuduğunu yoklama sırası bendeydi. Fakat çok başı ağrıyormuş, benim anlatmamı rica etti. Olacak ya, o günlerde benim de fazla işlerim vardı, tek bir sayfa okuyamamıştım.

Şimdi ne olacaktı? Grıbçev imtihan edercesine bakıyordu bana, ne diyeceğimi bilemiyordum. Benim bu şaşkınlığımı farketti ve ayakkabısını bağlamak için eğilerek:

— Eğer sen de yorgunsan, gezinelim biraz, basurun ağrısı geçerse, ben başlarım anlatmaya, dedi.

Çok şükür, derhal rahatladım ama, daha o an anladım ki, bir şeyler okumadığımı Dimitır biliyor. O herhalde bu kitabı çoktan okumuş, bana da okutmak için dolanıyordu etrafımda. Kıpkırmızı oldum utanmaktan, biraz keyifsiz olduğumu, eve dönmek istediğimi söyledim, "konuşmalara yarın devam ederiz," dedim. Ertesi akşam okuduğum sayfaları anlatabilmek için o gece sabaha kadar okudum.

Valentin Andreev, Stoyan Goçev, Dimitır Grıbçev, Gabrova'lı Stefan ve daha başka hazırlıklı arkadaşlarla sadece gezilerde ve okuma evinde buluşmuyorduk. Aydınlatma derneklerine bölüştürülmüştük biz. Onlar bu derneklerde emeğin tarihi, politik ekonomi, tarihsel ve diyalekik materyalizm üstüne rapor okurlardı. Önceleri yabancı bir dil öğrenmeken daha güç gelirdi bu bize. Sözde Bulgarca konuşurlardı ama, tez, antitez, diyalekik triada... Ve daha bir sürü bilmediğimiz yabana sözcüker kullanırlardı konuşmalarında. Cahil, yarı cahil işçilere felsefe öğretmek, onlarda dünyayı bilimsel açıdan tanıma merakı uyandırmak, onları bilinçli aydın savaşçılar haline getirmek gibi gayet ağır bir işe girişmek için hayatlarını adadıkları yüce davaya sonsuz bir sevgi ve inançları olmalıydı.

Lülin henüz kurulmuş, yeni bir işletmeydi. Fabrikaya alınan ilk kızlar arasındaydım ben. Beşyüz kadar işçisi vardı bu fabrikanın ve çoğu kızdı. Örgütleyicilik deneyiminden, savaşçılık geleneğinden yoksundu bu kızlar. Bu yüzden de parti bize yardım için tecrübeli bir devrimci ve sendika yetkilisi olan Georgi Kovaçev - Gek'i yolladı buraya. Stoyan Goçev'le birlikte ikisi gece gündüz işçiler arasında çalışarak, gelecekteki devrimci hareketin ilk hazırlıklarını yaptılar durmadan.

Kısa bir süre içinde fabrikada birbirlerine dostça gayet sıkı bağlı küçük bir grup meydana geldi ve bu grubun bir RMS örgütü haline dönüşmesi gecikmedi. Lülin'de ilk remsistler Rayna ile Mira Gürovi kızkardeşler, Penka Grıbçeva, Küçük Slavka, Kara İvanço, Küçük İvanço, bir de bendim.

Platno fabrikasında olduğu gibi, burada da işçileri önce sendikaya, sonra okuma evine ve pazar gezilerine çektik. Her sendika aktivisti, pazar gezilerine katılanların, okuma evine gelenlerin her biri partiye, ya da RMS'e üye olamıyorlardı ama artık ilk adımlarını atıyorlardı.

Öğlen molasında biz atölyelerde, yani makine üstlerinde, pencerelerde, yerde yemek yerdik. Ve işte en eski fabrikalarda bile yemekhane bulunduğunu konuşmaya başladık kızlarla.

Atölyelerde bulut bulut tozları yutmadan rahatça yemek yiyebileceğimiz bir yemekhane fikri gitgide bütün kızları sardı ve artık biz değil, onlar bize gelip şikayet ediyorlardı bu durumdan.

Eyleme geçebilmek için sorun artık olgunlaşmıştı. Bir heyet patrona gitti, diğer bir heyet de bizim "eski tanıdıklardan" Tekstil İş Başkanı Tsanev'e gitti. Fabrika sahibi Alkalay'a yeni fabrika hakkında övgüler yaparak söze başladık ve "böyle modern bir fabrikada yemekhane bulunmaması ayıp," diyerek bitirdik sözümüzü. Patron nezaketle

gülümseyerek, bu sorun üzerinde düşüneceğini söyledi, kapıya kadar uğurladı bizi. Fakat Tsanev'in yanında sorunu gayet ciddi olarak ortaya koyduk, derhal müfettiş yollamasını istedik. Birkaç hafta geçti, iş gerginleşti. Patrona ikinci gidişimizde biz artık övgüleri bırakmıştık, isteklerimizi gayet ciddi olarak sert bir dille bildirmiştik. Sonunda patron yemekhane yaptırmak zorunda kalmıştı. Bu başarı bizi de, diğer kızları da cesaretlendirmişti. Vantilatörler başlamıştı günün sorunu olmaya.

Lülin fabrikasında soluduğumuz havayı dile getirmek için, tozlu, kirli demek yeterli değildi. Hele yaz günleri durum çok kötüydü. Gün geçmez, bayılanlar, fenalık geçirenler olmasın işçilerden. Vantilatör istediğimiz kısa zamanda başarıyla sonuçlandı ve bir gün teknisyen her atölyeye birer vantilatör monte etti. Üç gün sırasıyla gerçekten temiz hava soluduk, fakat dördüncü gün vantilatörler başladı bozulmaya. Haftalar gerekliydi her birinin onarımı için. Bundan başka ustalar ve nezaretçiler çok kez unuturlardı vantilatörleri çalıştırmayı. Hele memurlardan Melamet ve müdür Popov büyük çaba harcardı tasarruf elde etmeye. Tüm vantilatörlerin çalıştığı bir gün Melamet gelerek daha sabahtan durdurdu hepsini. "Fazla elektrik harcıyorlar" dedi giderken. Biz derhal durdurduk makineleri. Küçük ivanço da yolunu kesti Melamet'in:

— Vantilatörleri çalıştırmazsanız, durduracağız işi! dedi.

— Marş, defol git yerine! diye bağırdı Melamet ve elini kaldırdı bu ufak tefek çocuğa, ama daha o anda kızlar, kadınlar ellerinde kalemlerle sardılar etrafını Melamet'in.

Melamet korkarak yumuşadı, bir şeyler mırıldanarak vantilatörleri açtı ve acele çıkıp gitti.

Aynı gün müdür hemen bütün remsistleri yanına çağırarak, böyle

anarşistleri fabrikada daha fazla tutmayacağını söyledi.

— Biz anarşist değiliz, dedi İvanço. Görevini de, hakkını da bilen işçileriz.

— Bana anlatma, diyerek sözünü kesti onun müdür. Anarşist, komünist hepsi bir benim için. Çalışmak istemeyenlere işte yol açık. Her gün yüz kişi bekliyor kapıda iş için.

Fakat Popov'un tehditleri para etmedi. Biz artık işsiz kalmanın en ağır bir sonuç olmayacağı düşüncesiyle yaşıyorduk, hapse de düşebileceğimizi aklımızdan çıkarmıyorduk. Onun için de müdürün korkutmalarını arkadaşlara anlatırken, onların gözlerinde parlayan kin ve nefreti görmekten daha büyük bir sevinç yoktu bize.

İşçiler arasındaki çalışmalarımızın en önemlilerinden biri de, onlarda dayanışma, işçi dayanışması hissini yaratmaktı.

Para yardımları toplamanın büyük faydası oluyordu bu uğurda. Herhangi bir kızın vereme tutulması, kadın arkadaşlarımızdan birinin doğurması, kaza, yaralanma, ölüm veya evlenme gibi türlü hallerde bizim sendika aktivistleri ellerinde bir liste ile bütün işçileri dolaşarak, gönüllerinden ne koparsa vermelerini isterlerdi. Vermeyenlere darılmazdık. Biliyorduk ki, bir vermeyecek, iki vermeyecek, nihayet o da katılacak yardımlaşmaya, üçüncüsünde o da verecekti. Ne kadar da vereceği önemli değildi bizim için, birşeyler vermesi mühimdi. Böylece, herkes ortak davaya katılmış hissederdi kendini ve sağlam proletarya kolektifimizin üyesi olurdu.

Kimi kez örgütteki arkadaşlarımızdan ya da sadık taraftarlarımızdan herhangi birine bir hediye almak için para topladığımız zaman, toplanan paraların büyük bir kısmını ayırır, örgütün sekreterine verirdik. RMS'e para toplamak çok zor bir işti bizim için. Çok düşük olan yevmiyelerimizden ayırıp verdiğimiz para çok yetersizdi, örgütün

ihtiyaçları ise durmadan artıyordu.

Ve tam o sıralarda kimi arkadaşlar, para bulmak için kolay olduğu kadar da tehlikeli ve politik bakımından pek de uygun olmayan bir yol buldular.

Sendikalar sık sık müsamere tertipliyorlardı ve piyango biletleri satılıyordu bu müsamerelerde. Usul gereğince biz satıyorduk biletleri. Resmi makamdan ve Gena Petrova - Topsi'den alıyorduk biletleri, Topsi bize mühürlü zarf temin ediyordu, sonra ona veriyorduk hesabı. Bu pek tehlikeli bir oyundu, çünkü en adi hırsızlar olarak mahkemeye verilebilirdik açığa çıkınca. Fakat hiç birimiz aklımızdan bile geçirmiyorduk bunu. Bu paraları siyasi mahkûmlara, sürgünde olanlara yollayan örgüte yardım edebileceğimiz için kendimizi gayet mutlu hissediyorduk.

1939 yılı başında fabrikada parti ve RMS örgütlenmişti.

Onüç kişi olmuştuk biz. Bir tekstil işletmesinde onüç kişinin bulunması büyük bir güçtü artık. Fabrika doktoru Dr. Bıçvarova da bir devrimcinin karısıydı. Vantilatör savaşında ciddi yardımda bulunmuştu. Patronları küçük düşürecek, işletmedeki sağlık koşullarının durumu hakkında da kanıtlar verebilirdi o bize.

Bütün kolektif katıldı ücret savaşına ve tam bir zaferle sonuçlandı bu savaş. Zarya gazetesine yollanan mektuplar, sendika ve patronlara aralıksız gidip gelen delegeler ve grev ilan etme tehdidi parlak bir sonuç verdi. Yevmiyelerimize beş leva zam yapıldı. Patronlar için yılda yaklaşık olarak bir milyon leva zarar demekti bu. Yevmiyelerimizin artırılmasından sonra biz işçilere geçen yıllarda bizim bu hakkımızın, bu paraların patronlar tarafından yendiğini anlattık. Bu onların kin ve nefretini daha da arttırdı.

Yıl 1939. Bir mayıs yaklaşıyordu.

İşçileri devrimci sloganlardan ayrı tutmak için hükümet daha 1936 yılından Hitlerciler gibi Bir Mayıs gününü resmi bayram olarak kabul etmeyi kararlaştırmıştı, böylece bu günün devrimci niteliğini yok edecek, kendi sarı sendikalarıyla gösteri düzenleyecekti.

Bir Mayıs bayramından iki ay önce Lülin'de bizlere ve remsistlere Bir Mayısın önemi, bu yıl nasıl kutlanacağı hakkında etraflı bir rapor okundu. Parti, hükümetin düzenleyeceği gösteriyi işçi gösterisi haline dönüştürmeyi kararlaştırmıştı.

Yapılacak çok iş vardı. Her birimizin çok sayıda slogan ve bildiriler yazıp belirli semtlere dağıtması gerekiyordu. Yazmak şimdi bir güçlük teşkil etmiyordu kimseye. Fabrikadaki işçilerden çoğunun orta öğrenimi vardı ya da en azından yedinci sınıfı bitirmişlerdi. Ama o yıllarda yine de zor bir işti, yazı yazmak.

Artık okumaya iyice alıştığım halde iki sayfalık bir bildiri yazmak için saatlerce uğraşmam gerekiyordu. Bundan başka, kolayca okunabilmeleri için basma harflerle yazıyorduk. Daha doğrusu, yazıyor değil de, resmediyorduk. Her harfi özene bezene, merakla, dikkatle çiziyorduk. Slogan ve bildirileri çokçası kopya kâğıdı ile dört beş nüsha birden yazardık. Ve en azından on kere tekrarlanması gerekiyordu bunun.

Doğrusu ya, masa başında üç saat oturup slogan yazmak, fabrikadaki on saatlik çalışmadan daha az yorucu değildi. Gerginlikten belim ağrır, alnımdan aralıksız ter damlardı.

Slogan ve bildirilerin yazılmasından sonra onları yayma işi başlardı. Partinin sözünü okumadık tek bir ev, tek bir kişi kalmamalıydı. Bu işe çokçası geceleri başlardık. İkişer kişi evden eve, avludan avluya girerdik. Posta kutuları olan evlerde bu kutulara bırakırdık çağrıları, olmayan yerlerde de kapı altlarına sürerdik.

Tsvetko ile Nana bir iktidar milletvekili olan Şişkov'un kapısı altına bile bildiri bırakmayı başarmışlardı. Şişkov, Kinyajevo'da polis karakoluna karşı bir evde oturuyordu. Polis şefine bunun büyük bir rezalet olduğunu söylüyordu ertesi gün. O sövüp saydıkça polis şefi de:

— Suçluyuz, beyefendi, suçluyuz. Ama ben, komünistlerin analarını bilmem ne yapacağım, göreceksiniz nasıl dine, imana getireceğim onları!

Bir Mayıstan birkaç gün önce üniversitelilerin bir buluşları yardım etti bize. Üniversiteliler linolyumdan pek çok mühür yapmışlardı. Basın işçilerinin temin ettikleri kağıt parçalarına çok çabuk basılıyordu sloganlar. Bizim semte birkaç bin bildiri getirilmişti. Fabrika ve işletme avlularına dağıtmayı kararlaştırdık bunları. Sabahleyin erkenden de yol kavşaklarına, tramvay duraklatma bırakacaktık.

Bir akşam, bize ayrılan semtteki işletmelere yaymamız gerekliydi sloganları. Keremitçiyan fabrikası en önemli yerlerdendi, iki metre yükseldiğinde duvarla çevriliydi etrafı. Duvara tırmanmaya çalıştık birkaç kez ama, olmadı, yeni sıvanmıştı duvarlar, tırmanamıyorduk Fakat görevi yerine getirmemek de olmazdı. Dimitır eğildi, ben omuzlarına bastım, sonra düşmeyeyim diye beni tutarak yavaş yavaş doğruldu, ben de yüzlerce kağıt attım, rüzgar da bütün avluya yaydı onları.

Sloganları yayma işi tamamlandıktan sonra ressamlığa geldi sıra. Ceplerimizde kırmızı stearin kalemler vardı. Çok güzel yazılıyordu duvarlara bu kalemlerle. Az sonra 'Yasasın Bir Mayıs' sloganlarıyla mayıs çiçekleri açıyordu duvarlarda. Dönerken, on kişi kadar neşeli bir grup gördük Delikanlılar sarhoş sarhoş sallanıyorlardı, kızlar da, geç oldu artık, diyerek gitmek istiyorlardı. Bu "sarhoşların" bir damla bile

içki içmedikleri anlaşılınca şaştım kaldım. Onlar bizi görünce sessizce gülümsemeye başladılar ve çabucak çekildiler. Aydınlatılmış merkez sokaklara yağlı boya ile slogan yazan iki "ressamın" muhafızları ve gözleyicileriydi bunlar.

Ama bizim asıl işimiz Lülin'deydi. Fabrikada sloganları yaymak, her işçiye bildiriler verip okutmakla beraber, Bir Mayısta dinlenmeyi feda ederek gösteriye çıkmaları ya da göstericilerin geçecekleri sokaklarda gruplar halinde durmaları gerektiğini anlatmaya çalışmalıydık.

En sonunda çoktan beri beklenen gün geldi.

Bir Mayısta kırk binden fazla işçi çıkmıştı sokaklara. Emeği sembolize etmek için on işçiden birinin ağaç çekiçler verilmişti ellerine. Faşistler burada da doğrudan işçinin sembollerini çalıyorlardı. Kara giysileri ve başlarında fenerleriyle iki bin dolayında madenci gelmişti Pernih'ten. Tramvay ve demiryolu işçileri de üniformalı idiler.

Gösteriye katılanlardan çoğunun cebinde ağırca birşeyler vardı. Ben birkaç toparlak taş almıştım ve önlüğüm kirlenmesin diye güzelce yıkamıştım onları çeşmede.

Önce hepimiz o zamanki Yunak, şimdiki Vasil Levski stadına toplandık. Buradan Kartallı Köprüyü geçerek Aleksandr Nevski meydanına gelmişti kalabalık. Burada dini ayin yapılıyor ve resmi zevat konuşuyordu. Bundan sonra kalabalığın, Meclis binası önündeki resmi tribünün yanından, Çar Osvoboditel, şimdiki Ruski Bulvarı'ndan geçip dağılması lazımdı.

— Siyasi mahkûmları serbest bırakın!

— Emeğe göre ücret!

— Sekiz saatlik işgünü istiyoruz!

— Yaşasın Bir Mayıs emekçi bayramı! diye sloganların

yükseltilmesine başlandığı zaman, bizim grup henüz üniversite önündeydi. Askeri bandonun davulları bastıramıyordu bu sesleri. Saflarımız daha da sıklaşmıştı, kol kola tutunarak Botev'in ölümsüz şarkısını başladık söylemeye.

Bulvarın iki tarafına pek çok işçi ve üniversiteli dizilmiş, alkışlıyor, el sallayarak selamlıyorlardı bizi. Tribüne yaklaştığımız zaman, sendika yöneticilerinden biri yanımıza koşarak:

— Ura-a-a-a! Çar hazretleri için Ura-aa! diye bağırdı.

Bizim yüksek sesle söylediğimiz sloganlar bastırdı onun sesini.

6 Eylül sokağına yaklaştığımız zaman, bir grup sivil polis bize doğru koşarak bulvardan saptırmaya çalıştılar grubumuzu. Ama yetişmişti bize artık. Şehir Parkına gitmeliydik hepimiz. Biz sivil polisleri aşarak parka doğru koştuk. Kapıdan bir sel gibi akıyordu içeriye coşkun işçiler.

Gösteri sona erdikten sonra park polis ve jandarmalar tarafından kuşatıldı. Her iki çıkış kapısında da tutuklananları alıp götürmek için polis arabaları bekliyordu. Atlı polis şefi bir adım ileri atarak, boğuk bir sesle bağırdı.

— Baylar, dağılın!

Bir an için sessizlik oldu. Sonra etraftan biri başlattı şarkıyı:

Ölmez, düşen özgürlük savaşında,
Yasını tutarda onun gök ve yer.
Uyan artık uykudan uyan,
Uyan esirler dünyası!
Zulme karşı hıncımız volkan;
Bu ölüm-dirim kavgası.
Yıkalım bu köhne düzeni,
Biz başka âlem isteriz!
Bizi hiçe sayanlar bilsin:
Bundan sonra herşey biziz!

Bu kavga en sonuncu kavgamızdır artık,
Enternasyonalle kurtulur insanlık,

Şarkımızla yüzüne sanki bir şamar vurulmuş gibi çekildi polis şefi ve şahlanan atının üzerinde doğrularak çekti, savurdu kılıcını. Bir işaretti bu saldırıya geçmek için.

Başladı polis düdükleri ötmeye, atlılar yârdı kalabalığı, sivil ve üniformalı polisler atıldılar üzerimize.

Şarkı kesildi. Binlerce boğazdan hep birlikte bir "yuuuh!" sesi yükseldi azgınlaşan polislerle beraber. Yumruklar, coplar, sendikaların temin ettiği ağaç çekiçler, madenci lambaları sallanıyordu havada.

Büyük bir savaş meydanına dönmüştü bütün park. Atlı polisler atlarını şaha kaldırarak kılıç savuruyorlardı etrafa, önlerine geleni yaslayıp çiğnemeye hazırdılar.

"Yu-u-u-!...Yuuu!" diye sesler yükseliyordu her taraftan, iniltiler de karışıyordu bu seslere. Ancak ara sıra:

— Vurun, arkadaşlar, vurun! diye sevinçle, hiddetle bağıranlar da oluyordu

Önümde zayıf, esmer bir demiryolu işçisi, üzerine yürüyen atlının üstüne atıldı, bacağından yakalayıp asılmaya başladı.

Savrulan coplardan hiç ürkmüyordu sanki. Bir kadın yardıma koştu ona, sonra da bir erkek, bir anda indirdiler polisi attan.

Savaş başlayalı henüz bir dakika geçmemişti, etrafıma bakındığım zaman, birlikte olduğumuz arkadaşlardan kimse kalmamıştı yanımda. Kopan fırtına dağıtmıştı etrafa onları. O anda bir ajan atıldı bana doğru. Sabahtan yıkadığım taşları dikkatle kullanma sırası gelmişti. Ama yalnız değildim ben.

Daha birkaç kız ve kadın atılmışlardı onun üzerine. Yere devrilmiş, çiğnenmişti ajan.

Toplu bir halde saldıran polis, kalabalığı parkın ortasına doğru itiyordu giderek. Kitleden kopanlar küçük gruplar halinde dövüşmeye devam ediyorlardı, fakat fazla sürdüremiyordu direnmeyi, sayıları çoktu, üstün geliyordu polisler. Yakaladıkları arkadaşların bileklerine hemen kelepçeleri vuruyorlardı, sürüklüyorlardı polis arabalarına. Arabalar dolunca canavar düdükleri acı acı bağırarak çekip gidiyorlardı emniyet müdürlüğüne doğru.

Çatışma gitgide dindi. Son grup kapıya doğru bir yol bulup çabucak sokağa dağıldı. Bu gece bizden pek çok kimse karakolların ve emniyetin çimento hücrelerinde geçireceklerdi geceyi.

Yaralananlar, ötesi berisi çürük içinde kalanlar daha da çoktu.

Ama yine de büyüktü sevincimiz.

Biricik öğretici ve yöneticisinin parti olduğunu bir kez daha göstermişti işçilerin Sofya'sı.

Bir Mayıs gösterisi Lülin'de çalışan işçileri cesaretlendirmişti.

Polisle olan çatışma ve işçi sınıfının örgütlü gücü başlıca söz konusu olmuştu günlerce. Ve şaşılacak gibi gayet sağlam bir kaynaşma meydana geldi aramızda. Şimdi patronlardan isteklerimizi daha keskin olarak ortaya atıyorduk. Bir felaket sırasında yalnız kalmayacağını biliyordu hepsi. İşten atılmaktan korkmuyordu artık hiçbiri. En kötü hallerde aramızdan toplayacağımız yardımla birkaç hafta geçinebilirdi işten atılan. O arada da başka bir iş bulmak mümkündü her zaman.

Tehlikeliydi yaşadığımız günler. Barut kokuyor, savaş havası esiyordu. İngiliz ve Fransızlar, Avrupa'da Hitler'i ön plana çıkarmışlar ve planlı bir şekilde Sovyetler Birliği ile savaşa itiyorlardı onu. Hitler önce Avusturya'yı sonra Çekoslovakya'yı, Danzig'i almış, sonra da Polonya'ya girmişti.

İnsanlığa sayısız felaketler getiren, savaş meydanlarında, ölüm

kamplarında, işgal edilen memleketlerde milyonlarca insanı yok eden İkinci Dünya Savaşının başlangıcıydı bu.

Savaş tehlikesinden sık sık söz ediliyordu ama, yine de hiçbirimiz kopacak o müthiş felaketin yüzde birini bile tasavvur edemiyorduk.

Bir Eylül 1939'da tüm gazeteler şu haberi veriyorlardı:

Savaş...

İyimserler daha iki gün umutlarını korudular, bu savaşın küçük olacağını, yayılmayacağını sandılar, ama üç eylülde radyo, "İngiltere ve Fransa'nın Almanya ile savaş halinde olduklarını" bildirdi.

Partiye yeni önemli ve sorumlu işler düşüyordu: Halka gerçeği anlatmalıydı, öyle hazırlayıp örgütlemeliydi ki, Batıda artık korkunç yolu belli olan o kanlı mezbahadan koruyabilmeliydi halkı.

1940 yılı başlarında bölge parti komitesi remsistlerden yeni üyeler kabul etmeyi kararlaştırdı. Bizim fabrikadan üç kişi gösterildi: Mirka Asenova Gürova, Kara İvanço, bir de ben.

Aynı grupta lise öğrencisi Todor Bogoslovov da kabul edilmişti.

Onu, o sıralarda Kinyajevo'da RMS sekreteri olan Grıbçev aday göstermişti. Todor'un lisede bir RMS grubu vardı, ama daima bizimle, Lülin işçileriyle birlikteydi ve bütün eylemlerimize katılırdı. Hatta 1940 Haziran grevi sırasında bile yanımızdaydı. Yabancı saymazdı işçiler onu.

Hayatımda ilk parti toplantısı derin izler bıraktı bende.

Kinyajevo mezarlığının alt tarafında bir işçi ailesinin evinde toplanmıştık. Vera ile Stoyanço mutfağa geçerek odalarını bize bıraktılar. Fabrikanın Parti seketeri Stoimen Stefanov-Gugutka götürdü bizi oraya kadar. Kapı açılıp da Rayna Gürova'nın, Habeş'in kara ve daima biraz çatık olan yüzü göründüğü zaman biz artık yatağın üstüne ve iskemlelere yerleşmiştik. Rayna bizim fabrikada çalışıyordu.

Bizden büyük değildi ama, büyük otoritesi vardı. O sıralarda artık partinin bölge komitesi üyelerindendi. Odayı gözden geçirdi, kapıya dönerek hâlâ avluda olan birine işaret verdi başıyla.

Az sonra partinin bölge seketeri Rusi Hristozov geldi yanımıza. Onu okuma evinden, bazı gizli toplantılardan tanıyor, iyi bir konuşmacı olduğunu biliyordum. Onun için de dinlemeye hazırlandım dikkatle.

Rusi sıradan herkesle tokalaştı. Sırtındaki öğrenci paltosu bir ağ gibi balık avlamaya da yarayabilirdi, o derecede delik deşikti. Bir iskemle çekerek masaya yakın oturdu. Sanki parti toplantısına değil de, yaş gününe gelmişti, ama sandviç yerine konuşma ikram edilecekti.

Bir an için herkes susmuştu. Stoimen bundan yararlanarak:

— Şimdi Rusi Hristozov parti hakkında konuşacak dedi.

Tüm gözler Hristozov'a çevrildi. Ağır ağır konuşmaya başladı. Sesi alçalıyor, yükseliyor, yüzü parlıyordu. Bilinen, binlerce kez duyulan sözcükler birbiri ardınca diziliyordu, ama ben onları düşünmüyordum. Bu saatten itibaren önceki Mitka olmaktan çıkıyordum artık, tanımlanamaz birşeyler oluyordu bende, hayatım ebedi olarak belirli bir maceraya, parti macerasına yöneliyordu ve bütün ömrümce orada kalacaktım.

Sonra sorular soruldu, cevaplar verildi, tebrikler, el sıkışmalar.

Ve bütün bunlar bir hikâye, uzun ve soğuk bulutlu bir geceden sonra güneşli bir sabah gibi kalmış bilincimde.

Gece yarısından sonra geç vakit döndüm eve. Nemli ve soğuk havayı derin derin çekiyordum içime, yırtık ayakkabılarımdan ayaklarımın ıslandığını duymuyordum. Ve öyle bir bağıracağım geliyordu ki, yıldızlar bile duymalıydı:

Parti üyesiydim ben!

Altıncı Bölüm

1940 yılının ocak ayında memlekette parlamento seçimleri yapıldı. Köseivanov hükümetinin sonuçlardan korkması için ciddi sebepler vardı. Onun için de seçim komedisini birkaç aşamada oynamaya karar verdi. Bu da ona "tam" bir seçim zaferi için en güvenilir araç olan polis güçlerini sırasıyla çeşitli bölgelere toplama olanağı veriyordu.

Bir gün bizim parti sekreteri, kimse görmeden Rabotniçeşko Dyelo gazetesini tutuşturdu elime. Merkez Komitesinin seçimlerle ilgili bir genelgesi vardı bu gazetede.

Gazetenin yukarı, sağ köşesinde biraz daha iri ve siyah harflerle: "Oku, başkalarına da okut!" sözü yazılıydı.

O günlerde Rabotniçeşko Dyelo şimdiki gibi 500 bin basılmıyordu ve iki Stotinkaya bulup alamazdın her yerden. Güneş ışınlarının giremediği derin yeraltı mahzenlerinde basılıyordu, ama gerçek bir adalet ışığı olarak karşılıyorduk her sayısını. Rabotniçeşko Dyelo'yu almak büyük bir sevinçti bizim için, çünkü partinin hak sözünü getiriyor, en doğru yolu gösteriyordu bize, her türlü kuşku ve duraksamaları yokediyordu. Bu gazeteyi sadece polisin elinde ağır bir suç kanıtı olabileceği için değil, partinin gayet iyi sezilen somut bir belirtisi olarak koruyor, dikkatle gizliyorduk.

Herhangi bir sayısı uzunca bir süre elimizde kalıp birkaç gece bizde geceleyince, en emin bir yer araştırıyorduk gizlemeye.

Tavanda, mahzende, duvardan bir tuğla çekip delik açıyor, oraya gizliyor ve yine yerleştiriyorduk tuğlayı. Bazen ıslanmayacak biçimde kiremit altına saklar, bazen da odalarımızın döşemesinin altında özel bir yer yapardık gizlemek için. Her sayısının uzun bir ömrü vardı, birkaç ay sürerdi bazen. Katlanmaktan harfleri okunamaz bir hale

gelirdi. Güncelliğini hiçbir zaman yitirmezdi gazete. Çünkü faşizmle savaş, yaklaşan savaş gibi temel sorunlar eksik olmuyordu sütunlarından.

Her sayısının en ufak ayrıntılarına dek, baştan sona okunduğunu, yazıların adeta ezberlendiğini söylemeye hacet yok sanırım. Stoimen'in bana verdiği gazetede, seçimler sırasında bize düşen görevler hakkında etraflı talimat vardı. Düşünüyorum da, şimdi bile, yirmi iki yıl sonra, yanılmadan tekrarlayabilirim bunları.

"Emperyalist savaşına karşı, kapitalist soygunculuğuna ve kapitalist gericiliğine karşı emekçi yığınlarını seferber etmek, işçi birliğini, işçilerle emekçi köylüler, esnaf ve aydınlar arasında birlik kurmak için parti örgütleri azami derecede çalışmalıdırlar. Seçim savaşı, savaş kundakçılarına karşı ve barış savaşı içinde geçmelidir..."

Seçim öncesi ajitasyonuna hemen başladık. Her birimiz adayımızın seçim bültenlerini yaymak, çağrı dağıtmak, duvarlara slogan yazmak, insanları dolaşmak için belirli semtler aldık.

İşçi mahallelerinde, doğrusu ya, hiç de güç değildi ajitasyon. Bir defa Valentin Andreev geldi benimle. Gayet iyi bir konuşmacı olduğu söyleniyordu. Bana yardım etmeye ve kendisinden birşeyler öğrenmem için yollamışlardı onu.

Küçük, viran bir evin eşiğinden içine girdiğimiz zaman akşamın saat sekizi sıralarıydı. Yağdan elleri kararmış ufak tefek bir adam karşıladı bizi. Selamlaştık kendisiyle. Ben üniversitelinin ajitasyona nasıl başlayacağını merak ediyordum.

Oysa, mutfakta minder üstüne oturup, başından kırmızı şapkasını attı, cebinden bizim aday Evgeni Zdravkov'un bültenlerinden çıkardı birkaç tane ve gülümseyerek:

— İşte, ağam. Seçim propagandasına, seni kandırmaya geldik. Ama

ım da çok laf etmeye gerek yok burada. Sen bir işçi adamsın. v, çiftçi de olsa, İşçi partisinin adayı. Anlatabildim değil mi?
ladım, dedi beklenmedik kalın bir sesle adam ve toplayıp aldı eri. Eee, madem beni kandırmaya gelmişsin, dünyada olup ari söyle.
tin'i gayet iyi bir ajitör diye neden övdüklerini şimdi tım! Çoktan beri bildiğim şeyleri konuşuyordu ama, işçi ile merakla dinliyorduk onu. Ne de olsa, konuşmalarının özü ilk eydi. "İşçi Partisi Adayı."
in Aleksandr Tsankov'un Reks sinemasında seçim toplantısı ını duydum. O zamana kadar gördüğüm yoktu, sadece kanlı den tanıyordum onu. Merak ettim, toplantıya gidip görmeye erdim. Bu hareketimin doğru olup olmadığından pek emin n. İkinci balkonda pazar gezilerinden, türlü toplantılardan m pek çok kimseler görünce şaştım kaldım. Ama hiçbiri el dı, selamlamadı beni. Hepsi sessizce oturuyor birbirlerini orlarmış gibi duruyorlardı.
kov henüz konuşmaya başlamıştı, birden ikinci balkonun iki an da tavana doğru fırlatılan bildiriler yayıldı salona. İnsanlar yakalamaya çalışıyorlardı kâğıtları. Önümde bir adam bu rden birini alarak yüksek sesle okumaya başladı. Bulgar büyük katili olan Tsankov'u yeriyordu bildirideki sözler. Akla k bir gürültü koptu salonda ve beş dakika kadar konuşmasına rmek zorunda kaldı Tsankov. Bildirileri atanlar, hiç adan, muhafızlar tarafından da korunarak merdivenlerden diler. Az sonra bir sürü sivil polis geldi ama, kimseyi dı...
ler geçti gitti. Hükümet, elbette, memlekette büyük bir

çoğunlukla kazandı seçimleri, fakat, seçim oyunlarının pek de kolay yapılamadığı Sofya'da seçilen yedi milletvekilinden beşi muhalefet partilerindendi.

Lülin'in güneşli yerlerinde ve çayırlarında ısırgan otu yetişmesinden, ta 9 Haziran 1940'a kadar Dimitır Grıbçev'le her gün aynı yemeği yiyorduk: Kuzu kulağı ya da ısırgan çorbası ve haftada iki defa da yahni, ama yine... ısırgan otundan, çünkü evlenmeye karar vermiştik, para gerekliydi papaza vermek için.

Az bir para ile de olmuyordu. 1500 leva kadar bir para gerekiyordu. 9 Haziranda, öğleden sonra, papaz kocama sadık kalıp kalmayacağımı sorup beklenen cevabı aldıktan sonra kıydı nikâhımızı, karı koca ilan etti bizi. Buhur dumanı içinde kalan kiliseden hemen çıktık ve ardımızdan üç yüzü aşkın misafirimiz de yayıldı avlu içine. Düğüne Kinyajevo'dan hemen bütün arkadaşlar, fabrikadan bütün kız arkadaşlarım ve koca bir grup da basım işçisi, Dimitır'ın dostları geldiler.

Valentin, artık RMS bölge komitesinin sekreteriydi, avluya çıkınca elimden asılarak şaka yollu ve sözde yavaşça ama, Dimitır da işitsin diye:

— Kocanı dinlemek, kocana sadakat, o sizin işiniz, aile işi, ama önce partiye, RMS'e sadakat, değil mi? dedi işaret parmağını da sallayarak.

Dokundu bana Valentin'in bu sözleri, zor tuttum kendimi, gelin olmasaydım, parlayacaktım. Valentin'in sözleri sadece bir arkadaş şakasıydı ama, çok gücendim. Ne diye söylemişti bunu bana? Savaşa katılmasına engel olabilir miydi evlilik bizim gibilerin? Bense... bütün varlığımı, herşeyimi partiye borçluydum.

Böyle sevinçli bir günümde partiye ihanet edebileceğimi mi söylemeliydi bana?

Valentin herhalde içimde olanı sezmişti, çünkü beni Dimitır'a doğru iterek, yumuşak yumuşak:

— Haydi, götürün bizi, düğün sofrasına oturmak istiyorum dedi.

Fakat sofra yoktu. Misafirlerimize sadece birer karamela ikram edebildik, o da en ucuzlarından.

Kiliseden toplu bir halde çıkmıştık. Biri Tuna şarkısını söylemeye başlamıştı. Adımlarımızı marşa uydurmuştuk. Sokaklardan düğün alayı değil de, sanki bir gösteri yürüyüşü yapanlar geçiyordu. Evimize yakaşınca, bir komşu kadının, bize katılmak isteyen kızını çekerek:

— Ne diye sokulacaksın oraya, görmüyor musun, bir komünist sürüsü bu, dediğini duydum.

Sevindirdi beni bizim dükkâncı kadının sözleri. Evet bizim düğünümüz gerçeken kendine özgü bir parti gösterisiydi. Toplantılarımızda bir gelenek olan şarklarla, şiir okumalarla, tartışmalarla ve ateşli konuşmalarla geçti düğünümüz. Savaş zamanı da olduğu için, eski bir asker şarksı olan "Bay Ganil ve Doyça" şarkısı moda olmuştu. Horayı yöneten kısa boylu, tıknaz bir tekstil işçisi:

> Bay Ganil sınır bekliyor.
> Doyça da börek yiyor!

diye kalın bir sesle söylüyor, sonra nakarata hepsi katılıyordu:

> Hep böyle yanıltıldı
> Hep böyle yanıltıldı he-e-ey.
> Hep böyle aldatıldı
> Hep böyle yanıltıldı bre-e-ey.

Şarkı ve oyunlar geç vakte kadar sürdü. Sabah, ikimiz de, Dimitır da, ben de işe gittik ve "akşam yemeğine beni bekleme, bir toplantım var, gecikeceğim," dedi Dimitır.

Güneş henüz batmıştı, evimize yine akın etmişti misafirler.

Sağdıç, Dimitır'ın akrabalarından bazıları ve dostlarımızdan bir çoğu hediyelerle gelmişlerdi. En sonra da fabrikadan kızlar geldi ve iki tekerlekli bir arabada bir masa ile dört sandalye getirdiler. Daha tecrübeli olanlar şarap şişeleri de almışlardı yanlarına. Bizim bol bol ikramda bulunamayacağımızı seziyorlardı herhalde.

Oda iyice dolunca avluya çıktık. Bir ara misafirler sabırsızlanmaya başladılar. Dimitır dönmemişti hâlâ. Ben, patron bırakmamıştır, tamamlanacak acele işleri varmış, diye anlatmaya çalıştım birkaç kez, ama partisizlerden kimileri aralarında fısıldamaya, güveyin böyle daha ikinci gece eve dönmemesi pek iyiye alamet değil demeye bağladılar.

Nihayet en son misafirler de kalkıp gittiler. Dimitır'ın uzaktan hızlı adımlarla geldiğini duyduğum zaman, ben artık odayı silip süpürmüş, hediyeleri yerleştirmiştim. Saate baktım, biri geçiyordu.

Gün ve geceler gayet gergindi o sıralarda. Bütün Bulgaristan'da, Haziran sonunda patlak veren tütün ve tekstil işçilerinin büyük grevi hazırlanıyordu.

Tütün branşında işçilere yılda ancak altı ay kadar iş sağlanabiliyordu ve ücretleri de gayet düşüktü. Tekstil işçilerinin gündelikleri de daha iyi değildi. Kurtulamıyorlardı açlıktan.

Nefret yangını kurutulmuş samanla daha kolay alevlenebilirdi, ama kolayca da söndürülebilirdi. Tekstil ve tütün işçilerinin büyük bir çoğunluğu kız ve kadındı, korkutulmaları kolaydı ve ağır gidiyordu onları aydınlatma işi. Parti, riski göze alamazdı, almamalıydı. Onun için de, her onbeş günde bir tüm fabrikalardaki durum hakkında bizden hesap istiyordu. Mücadele sinyali verilince, kopacak, tek bir zayıf halkası olmamalıydı zincirin.

Otuz binden fazla kişiyi kapsayan bu büyük mücadeleye hemen hemen tüm parti kadroları angaje edilmişlerdi. Tekstil ve tütün

işçileri, kauçuk fabrikalarından işçilerle birlikte ilerici üniversite gençliği, doktorlar, öğretmenler, yazarlarla gazeteciler de heyecanlanıyorlardı. Gek daima bizimleydi, Lülin işçileri arasında dolaşıyordu. Kızlardan çoğu, ne amaçla buralarda dolaştığını gayet iyi anlıyor ve karşılaştıkları zaman gülümsüyorlardı. Mücadeleye ilk önce tütün işçileri başlamalıydı. Binlerce tütün işçisi, bu büyük işçi ordusu, Haziran sonunda fabrika ve tütün mağazalarına gitmez oldu. Çok geçmedi, tekstil işçileri de katıldı onlara.

Grevden önceki gün, bölgemizde legal bir grev komitesi seçildi. Bu komite sendika ile irtibatta bulunacak, işverenlere isteklerimizi bildirecek, yani resmi olarak bizi temsil edecekti.

Polisçe izlenmeyenlerimiz, parti ile doğrudan irtibatı bulunmayan aktivistler seçilmişti bu komiteye. Fakat bölgemizde mücadelenin gerçek yöneticisi illegal grev komitesiydi. RMS'in bölge sekreteri Valentin Andreev, Rayna Asenova, Georgi Kovaçev-Gek ve Stoimen Stefanov bu komitedeydiler. Yönetim kurulları Kinyajevo civarındaki çamlıktaydı. RMS ve parti sorumluları her akşam çifter çifter oraya giderek rapor verir, talimat alırlardı. Grevin ilanından sonra bizim başlıca görevimiz, bir tek işçinin bile işbaşı yapmasına meydan vermemekti. İlk günün coşkunluğu içinde fabrikaları terketmişti hepsi, ama aralarında zayıf olanlar, korkanlar vardı. Özellikle kendilerine çeyiz yapmak için Görna Banya ve Kinyajevo'dan gelen kızlar da vardı.

Onlar gevşeyebilir, düşünmeden fabrika yolunu tutabilirlerdi. İllegal grev komitesi en güvenilir, en mücadeleci arkadaşların grev gözcülüğüne seçilmesini kararlaştırdı. Bu gözcülerin korkaklara cesaret vermeleri, ikirciklenenleri utandırmaları, grev kırıcılarını, nasıl uygun bulurlarsa o şekilde geri çevirmeleri gerekliydi.

En ağırı birinci vardiyanın grev gözcülüğüydü, sabahın saat

dördünde başlıyordu. O saatlerde kimseler yoktu sokaklarda, sadece jandarmalarla polis ajanlarının ayak sesleri duyulurdu. Küçük Sando ile ikimiz Görna Banya yoluna yakın bir yerde bulunan Fintsi fabrikasının önünde grev gözcüsüydük. İlk sabah herhangi bir olayla karşılaşmadık. Vardiyanın değişmesine ancak yarım saat kalmıştı, dik sokakta on kadar kız göründü.

Bir ürkeklik, bir duraksama vardı yürüyüşlerinde. Herhalde kendileri de seziyorlardı bu hareketlerinin doğru olmadığını. Ve pek güçlük çekmeden geri çevirebildik onları.

Fakat yalvarmak, konuşup kandırmak, korkutmak için kızların evlerini dolaşmaya başladı o günü nezaretçiler, ustalar. Ertesi sabah, henüz saat üç sıralarında fabrikalara, işletmelere yollanan kızların sesleri duyuldu.

Biz Sando ile beraber önledik ilk gelenleri ve henüz onlarla anlaşmadan, birkaç kız belirdi Görna Banya'dan. Ben, Sando'yu ilk grubun yanında bırakarak yürüdüm yeni gelenlere doğru. Yirmibeş yaşlarında iri bir kadın öncülük ediyordu onlara. Beni baştan aşağı bir süzdükten sonra, zayıf, cılız bir insan olduğumu gördü ve alay edercesine:

— Sen necisin? Eşkıya gibi ne diye yolunu kesiyorsun insanların? dedi.

Grev kırıcılığın büyük bir alçaklık olduğunu anlatmaya çalıştım, fakat o beni iterek:

— Hadi kızlar, bakmayın şuna! diye bağırdı.

İkna yoluyla bu işin başarılamayacağı anlaşılıyordu. "Grev kırıcılarını uygun bulduğumuz şekilde geri çevirme" formülüne bakmaktan başka çare yoktu. Sonra biz birbirimizin saçlarını yakalamıştık, ama ben Platno fabrikasında iyi bir devrimci eğitim

yaptığımdan kadın çabucak kendini yol üstünde buldu. Sando koşup geldiği zaman, yardımına ihtiyaç yoktu artık. Kızlar da korkarak acele döndüler gerisin geriye.

Birkaç dakika ıssız kaldı sokak, biz de sessizce oturduk bir kapının dibine. Yeni bir grup grev kırıcısı belirdiği zaman, başarımızdan cesaret alan Sando ile ikimiz karşılayıp önledik onları. Ve eğer fabrikanın cümle kapısında Sami usta görünüp de sövüp sayarak bize doğru gelmeseydi, belki de sessiz sedasız geçecekti herşey. Sando hiç vakit kaybetmeden kızlardan ikisini koluna alarak kaçtı. Ve var sesiyle de "koşun!" diye bağırıyordu. Pek düşünmeden kızların hepsi koştu onların ardından.

Onlarla birlikte ben de koştum. Dönüşte küçük Sando kendini beğenmiş bir tavırla:

— Onlar şimdi kendilerini suçlu hissediyorlar. Göreceksin, grev sona ermeyince işe gelmeyecekler. Buna psikoloji diyor alem, dedi.

— Valentin'e bildireyim de, görürsün sen psikolojiyi, diye mırıldandım ben sözde öfkeli öfkeli, ama gülümsüyordum içimden. Biliyordum ki, Sando'yu, herhangi yersiz bir hareketinin Valentin tarafından öğrenilmesi kadar başka hiçbir şey ürkütemezdi.

Hayatımda büyük küçük pekçok parti yönetmeniyle karşılaştım.

Ama cana yakın adam ve yönetmen kavramı bana daima Valentin'i hatırlatır. Onun tatlı sözleri, güler yüzü, samimi tutumu en sert ve ciddi emirlerden çok daha yararlıydı.

Valentin'in aracılığı ile parti tarafından ilk defa azarlanmıştım. Genellikle iyi, becerikli bir işçiydim, ama kimi kez makinemi temizlemeden bırakırdım, tam kapasiteyle çalıştırmazdım ve salonda nezaretçi bulunmadığı zamanlarda, gazete bile okurdum. Patronların her gün benim emeğimden çaldıklarının birazını olsun bu şekilde geri

aldığıma inanıyordum.

Ancak örgüt bizden hem gönülden bağlı, disiplinli parti üyeleri olmamızı hem de çok iyi birer üretici işçi olmamızı istiyordu. Gayet basitti bunun gerekçesi. Kötü bir işçinin arkadaşları arasında hiçbir zaman yeteri kadar otoritesi yoktur ve sık sık yapılan kısıtlamalarda öncelikle işten atılabilir.

Bizim fabrikada Martin çalışıyordu usta olarak. Onun üye olduğu parti örgütü başka yerdeydi, ama hepimizi yakından tanıyordu. Bu gün Valentin'le görüşmüş ve şikayet etmiş benim tutumumdan.

Bir defa, bir parti toplantısından sonra yanımıza gelmişti Valentin, söz arasında bir fabrikada bir RMS üyesinin iyi çalışmadığını söyledi ve son aylarda ben nasıl çalıştıysam, bütün ayrıntılarıyla anlattı hepsini. Çok utandım, sıkıldım, kıpkırmızı oldum. Ama o konuşmasına devam ediyordu ve hatta benden yana bile bakmıyordu.

— Biraz azarlayıp kınamamız gerekliydi onu örgütte... Ama sağlam adammış, delikanlı ıslah oldu. İşte, bu kadar, diyerek sözünü bitirdi Valentin.

Birlikte çıktık toplantıdan. Biz bize kalınca, bakalım daha neler söylenecek diye bekledim, fakat sessizce yürüyordu ve tek bir söz etmedi. Ve tam ayrılacağımız zaman ben biraz cesaret toplayarak:

— Bu akşam konuştukların bana aitti, değil mi? diye sordum.

— Evet, sana, dedi Valentin kısaca.

— Demek., beni de cezalandıracaksınız?

— Hayır! Ama, cezayı gerektirecek hallerden sakınman gerek, değil mi?

— Evet, dedim sessizce, iyice elimi sıktı ve sanki hoş olmayan bu konuşmayı kapatmak için:

— "Uyandırılmış Toprak'ı okuyup bitirdin mi? diye sordu.

Nasıl cevap verdiğimi hatırlamıyorum ama, iyi bir işçi değilim diye azarlama gerekmedi artık.

Üçüncü sabah Sando, Habeşliyle buluşacaktı ve ben yalnız olarak kaldım grev gözcülüğünde. Fabrikaya yakın bir bahçede duruyordum sessizce. Hafif bir ayak sesi geldi sokaktan. Baktım, koltuğunda bir çanta ile Valentin geçiyordu. Seslendim.

Çevresine bakınıp beni görünce çabucak atladı alçak avluya.

— Senin buralarda bir yerde olduğunu biliyordum, diye konuşmaya başladı, gözleriyle bir yer araştırarak. Birşeyler var mıydı bu sabah?

Valentin grev gözcülerini dolaşmaya çıkmıştı.

— Vardı. Az önce Görna Bonya'lı birkaç kızla atıştık gene.

— Eee, ne oldu? diye sordu Valentin telaşla,

— Hiç. Çevirdim geri.

Valentin sevinçle gülümsedi. Uzun süre kaldık orada ağaçlar arasında. Durmadan konuşuyordu.

— Anlıyor musun, Mitka? Zaferimiz yalnızca gündelikleri beşer leva arttırmakla kalmayacak. Zaferin ancak mücadele yoluyla kazanılacağı inancını da verecek bizim işçi sınıfına. Ve bak, nice yeni insanlar yetişiyor... Al sizin Stoyanka'yı. Düne kadar kimse bilmiyordu bu kadar mücadeleci olduğunu. Bu kızı mutlaka ele almalısınız. Gayet iyi bir remsist olur ondan. Bu işi en iyi de sen başaracaksın. Al onu yanına, dost olun ve önce okumayı öğret ona. Okuma bilmeyen insan kör gibidir...

Doğrusu ya, o anda gerçekten bir gurur duydum kendimden.

Birkaç yıl öncesine kadar ben de Stoyanka gibi kör değil miydim? Bir yerde belki benim için de: "Henüz kör, görmeyi öğrenmesi gerek." demişlerdir. Oysa şimdi ben, başkalarına öğreteceğim.

Bir grup kız yaklaştı bize doğru. Valentin'le beraber kalktık.

Onları karşılamaya gittim ben, o da etrafı bir gözden geçirip yoluna devam etti. Polis iyi tanıyordu onu ve işbaşı yapmak isteyen kızlarla görüşüp konuşurken yakalarlarsa, grev düzenleyicilerden diyerek mutlaka mahkemeye verirlerdi.

Kızlarla karşılaşır karşılaşmaz hemen Sami usta belirdi görünmez bir yerden. Kolunu savurarak bağırmaya başladı, uzaktan:

— Yakalayın şunu! Dün de o çevirdi benim işçilerimi!

Onun bağırması pek ürkütmedi beni. Yalnız başına birşey yapamazdı o bana, ama ne olur ne olmaz diyerek çevreme bakındım kaçabilmek için, yolum kesilmişti. Biri sivil, diğeri de üniformalı, iki polis geliyordu acele acele bana doğru. Kaçmadım, kızları evlerine dönmeleri için iknaya çalıştım, yakında zafere ulaşacağımızı anlattım, bunlar gibilerinin de, bu işi ancak geciktirebileceklerini söyledim.

Sivil polis etrafımı saran kızları iterek bana yaklaştı ve ne olup bittiğini anlamadan hemen vurdu kelepçeyi bileklerime.

Sonra sepetli bir motosikletle Kinyajevo karakoluna götürdüler beni.

O günlerde karakol grevcilerle dolup taşıyordu. Fakat ben sadece üç gün kaldım orada. Sabahın saat yedisine doğru polis kamyoneti yirmi kadar tutukluyu kaldırıp Emniyet Müdürlüğüne götürdü. Tutuklular orada o kadar çok, hücreler o kadar doluydu ki, nöbetleşerek uyumamız gerekiyordu. Hepimizin birden yatması olanaksızdı, yer çok dardı.

Bu benim ilk tutuklanmamdı. Ve garip şey, bu tutukluluğumdan kalan hatıram hiç de kötü değil. Havasızlığa, açlığa ve polislerin küfürlerine rağmen ruh haletimiz bozulmamış, cesaretimiz artmıştı, hatta neşeliydik bile. Ancak karakollarda ve cezaevlerinde var olan o görünmez telsiz telefon yoluyla daha aynı akşam patronların gündelikleri yüzde onbeş artırmaya razı olduklarını öğrendik. Grev

zaferle sonuçlanmıştı ve ertesi gün tüm işçiler işbaşı yaptılar.

Bu haberi büyük bir sevinçle karşıladık biz. Her hücrede güzel şiir okuyanların, şarkıcıların, güldürü ustalarının bulunduğu anlaşıldı, tutukluluk saatlerini kısaltıyordu bunlar.

Üçüncü gün polis yığın halinde serbest bırakmaya başladı tutukluları. Kısa zamanda boşaldı hücreler. Akşam üzeri bir jandarma adımı bağırarak, bir şefin yanına götürdü beni. Bu polis şefi beni baştan ayağa süzdü. sonra bir dosya açarak, sürgün edilecekler arasına alındığımı, ama genç evli olduğum için bana acıdığını söyledi.

— Ancak bir kez daha yakalarsak, böyle kolay kolay kurtulamazsın. Anladın mı? dedi.

— Anladım, dedim mekanik olarak, ama son dakikada beni yeniden tutuklamak için kararını değiştirmez mi acaba, diye bir korku vardı içimde.

En sonunda kapı kapandı ardımdan. Sokaklarda insanlar seyrelmişti. Dolunay büsbütün gereksiz kılıyordu elektrik lambalarını. Serbest bırakılmıştım, sevindirmeliydi bu beni. Ama rahat değildim, endişeyle doluydu kalbim. Acaba Dimitır ne oldu, ağır bir dosyası vardı ve eğer tutuklandıysa... diye düşünüyordum. Kinyajevo'ya kadar bilet beş leva ediyordu, oysa bende hiç para yoktu. Eve gece yarısına doğru vardım. Dimitır gelmemişti.

Evi gözden geçirdim. Masanın üstünde bu günden kalma bir parça ekmek vardı. Demek tutuklu değildi! Perdeleri indirip başladım karanlıkta onu beklemeye. Bir saat sonra hızlı hızlı soluyarak geldi.

— Uzaktan perdelerin indirilmiş olduğunu görünce hemen anladım geldiğini, dedi bana doğru koşarak ve ilk sevinç coşkusundan sonra ekledi:

— Fakat Valentin, Topsi, Sando ve daha birçokları sürgün edildiler.

Ribaritsa ve başka yerlere kampa yollandılar. Yarın biraz para toplayıp paket yollayalım onlara.

Faşist Bulgar hükümetinin meydana getirmekte olduğu ilk toplama kamplarındandı bu kamplar.

1940 yılında Bulgaristan'la Sovyetler Birliği arasında ticaret anlaşması yapılınca, bizim fabrika Sovyet pamuğu işlemeye başladı. Lülin fabrikasında işçiler hiçbir zaman iyi çalışmamışlardı. Şimdiyse, ipliğin kalitesi çok iyiydi.

1940 yılının sonu yaklaşıyordu. Politik bakımdan bu yıl doğmuştum ben, çünkü bu yıl içinde üye olmuştum partiye.

Geçen zaman içinde arkadaşlarım benden karakterimi az çok değiştirmemi, daha sabırlı, daha temkinli olmamı istiyorlardı. Bütün çabalarıma rağmen pek başaramıyordum bu işi. Hep aynı Mitka idim, hemen yumruklarımı sıkar, bir yumruğa iki yumrukla karşılık verirdim, kişisel garezleri artık daha kolay bağışlıyordum ama, partiye hakareti, proleter davasına ihaneti kesinlikle bağışlamıyordum.

Bizim bölge parti örgütü, arkadaşça bir hayat sürüyordu.

Sevinç ve endişelerimizi her zaman paylaşırdık. Komite 1941 yılbaşını birlikte karşılamayı kararlaştırmıştı. Bizde toplanmayı uygun gördük ve yeni yılda hemen elli kişi kadar, yani bölgenin tüm militanları bizdeydi. Herkes yiyecek birşeyler getirdiği için sofra zengindi. Hepimiz arkadaştık ama, yaşlılar bir odaya, gençler başka odaya ayrıldılar, az çok yemek ustası olanlar da mutfağa gittiler. İçli, hoş bir türkü sesi kulağıma geldiği zaman mutfakta musluk başında bir şeyler yapıyordum. Katya Jelazkova, bizim Katüşa söylüyordu türküyü. Az sonra hepsi "gençler" odasına doluştular. Katya pencere önünde durmuş, içli içli söylüyordu şu hazin türküyü:

Kız durmuş su başında

Güllerden çelenk örüyordu
Şu su gibi akıp gidiyor,
Gidiyor gençliğim, diyordu...

Selvi boylu, güzel endamlı, solgun yüzlü, kıvırcık kumral saçlı bu kız o anda sanki tüm neslin derdini döküyordu. Türkü sona erdikten sonra uzun süre sessizlik çöktü, kimse konuşmuyordu. Sonra henüz uykudan kalkmış biri gibi Malçika başladı konuşmaya. O zaman Adalbert Antonov'un RMS Merkez Komitesi sekreteri ve solcu gençlik hareketinin yöneticilerinden biri olduğunu çok az kimse biliyordu bizden, ama hiç tanımayanlar bile hayran kaldılar onun o coşkun konuşmasına. İlkten ağır ağır başladı konuşmaya, yüreğimizin derinliklerine işledi sesi, ezen ve ezilenlerin, insana kulluk edenlerin bulunmayacağı, insanın özgür olacağı ve her adımının ileri, insanlığın yüce emeline doğru ileri bir adım olacağı o güzelim günleri canlandırdı hayalimizde.

Sonra partinin bölge sekreteri Stefan Markov konuştu.

Çalışma raporu değildi bu. Yapılacak işler için bir genelge değildi, parti toplantısı değildi bizim bu toplantımız. Yeni yılı, 1941 yılını birlikte karşılamaya toplanmıştık. Fakat konuşmasını bitirdiği zaman biz haklı olarak gurur duyuyorduk: Bölgedeki örgütümüz geçen yıl içinde büyümüş, işçi sınıfını zaferden zafere götürmüştü. Kendimiz de olgunlaşmıştık, düne dek bilinmeyen ve polisin tutukladığı, sürgün ettiği, hapse attığı kimselerin yerlerini doldurmaya, savaşçı saflarımızı arttırmaya, güçlerini yüce davamıza katmaya gelen işçiler de olgunlaşmıştı. Ve bizim "amca" yarını gösterir gibi şöyle bitirdi sözünü:

— 1941 yılını yeni savaşlara hazır erler gibi karşılayalım!

Yedinci Bölüm

Haziran ayının bu pazar gününde, bilmem neden, evde kalmıştık Dimitır'la. Ev işleri bitip tükenmek bilmiyordu. Öğleye doğru biraz pazara çıkalım dedik. Yemeğimiz yoktu evde. Ana caddeye çıktığımız zaman, her zamankinden daha fazla bir kalabalık vardı, kimileri küçük küçük gruplar halinde toplamışlar, kimileri de kimseye bakmadan acele acele yürüyorlardı. Ben avucumda sıktığım iki beşer levalıkla ne alabileceğimi düşünüp giderken, adını şimdi hatırlayamadığım bir arkadaş yolumuzu kesti. Önümüzde durdu ve bir hayli koşmuş gibi yorgunluktan ağır ağır soluyarak:

— Savaş! Hitler bu sabah Sovyetler Birliği'ne saldırmış, dedi.

İlk anda onun bu sözleri bilincime varmadı. Birçok kez savaştan söz etmiştik, kuduran faşizmin er geç Lenin'in ülkesine saldıracağını biliyorduk, ama bütün bunlar, ne de olsa, uzak görünüyordu. Ve işte, bir arkadaş ansızın önüne geçip: "Savaş! Hitler Sovyetler Birliğine saldırmış" diyor.

Savaş... şimdiye dek olan herşeye son demekti bu. Büyük küçük tüm sevinçlere son, çocuk hayal etmeye son, insanın yaşamını dolduran tüm iyi şeylere son demekti. Savaş! Yaşantımızda bir değişiklik demekti bu, çünkü günlerimiz, gecelerimiz bizim olmaktan çıkıyordu artık ve biz de Mitka, Dimitır, Valentin ve Sando, Gek ve Stefan olmaktan çıkıyorduk. Bu andan itibaren birer ere dönüşüyorduk, adımlarımızı, düşüncelerimizi, işlerimizi başka bir irade yürütecekti.

Aylak aylak yürüyorduk sokaklarda. Bir meyhane önüne şarap dolu kocaman bir fıçı indirilmişti. Meşin önlüklü, şişman bir meyhaneci dolu dolu kadehlerle şarap ikram ediyordu gelene geçene.

Öğleden sonra saat beşe doğru bir grup arkadaş radyonun başına

eğilmiş duruyorduk. Sovyet radyosu ilk savaş haberlerini ve Halk Komiserleri Sovyetinin deklarasyonunu bildiriyordu.

Bu deklarasyonun son iki cümlesi hiçbir zaman silinmeyecek belleğimden. Konuşmacının sesi şimdi bile kulağımda çınlıyor:

"Davamız haklıdır! Zafer bizim olacak." Ve yeneceğimize inancımız o kadar sağlamdı ki, hiçbir kuvvet sarsıp yıkamazdı. Askeri harekatın daha başlangıcında Doğu cephesinin haberleriyle doluydu gazeteler:

"İlk üç günde 400.000 kişi esir alınmıştı." "İlk üç gün içinde Sovyetler tüm uçaklarını yani 4000 uçak kaybettiler", "Sovyet hükümeti Sibirya'ya kaçmaya hazırlanıyor", "Sovyetlerde ayaklanmalar başladı."

Hitlerci Almanya'nın alçakça ve ansızın saldırısı sonuçlar veriyordu. Sovyet ordusu geri çekiliyordu ve her gün haritaya, işgal edilen birer şehir, birer eyalet daha işaret ediyorduk. Ve en korkunç şey meydana geldi. Onlar hakkında iyi sözler söyleyenlerden kimilerinin başları eğildi, umutları kırıldı. İnançlarının, savaş iradelerinin zayıf, çok zayıf olduğu görüldü.

Sovyet radyosu geri çekilmelerle birlikte yığın yığın Sovyet erlerinin görülmedik kahramanlıklarını da bildiriyordu. Kısa bir zaman içinde saflarımız korkaklardan, sadakatsizlerden temizlendi, daha sağlam, daha güçlü olduk. Almanların aşırı derecede övünmeleriyle alay ediyordu halk, Hitlercilerin, Sovyet uçaklarının tamamıyla düşürüldüğü yalanlarına ozan Veselin Andreev şöyle bir dörtlükle karşılık verdi:

> İki yüz Sovyet uçağı
> Sardı bugün gökyüzünü.
> Bizim erler kolaylıkla
> Düşürdüler dört yüzünü.

aziran 1941'de B.K.P. M.K. Politbürosu Bulgar halkını silahlı
azırlama rotası olarak temel görevleri şöyle belirledi:
an savaşı yöntemleriyle işgalcileri ve onlara hizmet eden
eri, depoları, taşıtları, ürünleri yoketmeye çalışmak, faşist
organlarını cezalandırmak, müsadereleri önlemek için
grupları, çete ve bölükler meydana getirmek
rtizan bölüklerine yardım edecek başlı başına baltalama ve
eylemleri yürütecek, halk düşmanlarının, hain ve
törlerin cezasını verecek, endüstri ve tarım üretiminin büyük
urdurulmasını organize edecek yardımcı mücadele grupları
a getirmek
duyu monarşik-faşist diktatörlüğün silahı olmaktan kurtarmak,
ephesinde askeri harekata, Yugoslav ve Yunan partizanlarına
rpışmaya, iç bölgelerde polis hareketlerine yardımcı olmaya
bir hale dönüştürmek için sıkı bir çalışma yürütmek. Orduda
ar "Doğu cephesine tek bir asker gitmemeli," ve "Yugoslav
larıyla kardeşlik!" sloganlarıyla yürütülmeli.
m antifaşist yurtsever güçleri Hitlerci işgalcilere karşı tek bir
birleştirmek
gün Merkez Komitesinin bildirisini yazdık:
k bir çoğunluğu kardeş halklara sonsuz sevgi besleyen ve daha
lar için tüm umutlarını onlara bağlayan Bulgaristan halkı geri
acaktır... Şimdi ona düşen en büyük görev, Alman faşizminin
amaçları uğruna kendi topraklarından ve kendi ordusundan
ılmasına meydan vermemektir. Sovyet halkına bu çetin
elden gelen yardım yapılmalıdır! Alman faşist ve
ularına Bulgaristan'dan tek bir buğday tanesi verilmemeli! Tek
ar onlara hizmet etmemeli!"

Bildirileri yazıp yaymaya ve işçilere okumaya başladığımız andan itibaren sanki biraz rahatlar gibi olmuştum. Bu savunma savaşında elim kolum bağlı durmuyordum, işim her ne kadar küçük de olsa, partinin ortak işlerinden bir zerreydi.

Ama yine de içim tam olarak rahat değildi: Küçük, pek küçüktü bu iş!

Savaş ilanının üçüncü gününde bölge parti sekreteri Stefan Markov geceyi geçirmek için evimize geldi. Benim illegal tecrübem henüz pek azdı, ama sağduyu ile onun bizde gizlenmesini pek yerinde bulmuyordum. Çünkü Dimitır da hapiste yatmıştı.

Ama yönetmenin otoritesi o kadar büyüktü ki, "Daha tehlikesiz, daha emin bir yer bul," diyebilmek aklımdan bile geçmiyordu. Onu kovuyorum, gizlemek istemiyorum kanısına varabilirdi.

Bir sabah Stefan Markov akşama bize dönmeyeceğini söyledi, "beklemeyin," dedi. Bu da kurtardı onu. Aynı gece polisler bastı evimizi.

Kapının şiddetli çalınmasından uyandım. Lambayı yakıp saate baktım, gece yarısından sonra saat üçtü. Dimitır'la birbirimize baktık ve hiçbir laf etmeden anlaştık: "Ev temiz, açabiliriz kapıyı."

Kapıyı açar açmaz birkaç sivil ve üniformalı polis etrafımızı sardı. Böyle durumlarda genel kurala uyarak "kanun adına" demeleri gerekirken bunu bile demeden, ellerinde tabancalarla evi araştırmaya başladılar.

Ellerimizi yukarı kaldırttılar, yüzlerimizi de duvara döndürttüler. Fakat Dimitır, göremeyeceği için bu araştırmayı tanımayacağını söyledi. Polisler birbirlerine baktılar ve grup şefine çevirdiler gözlerini:

— Görsün, dedi grup şefi.

Delicesine bir arama tarama başladı. Yastıkları söküp dağıttılar,

yorganları, döşekleri yere attılar, kitapları birer birer karıştırıp hızla köşeye fırlattılar. Belki oraya silah saklamışsınızdır diye mutfağı araştırırlarken üç de kase kırdılar. En sonunda arama bitti. Polislerden biri, açık bir Almancı ve bir hayta olan komşumuz Kiro'yu çağırmaya gitti. Tutanak yazılırken bir başkasının daha hazır bulunması gerekliydi. Polisçe dikkatli bir arama taramada, suç unsuru silah ve yasak kitap bulunmadığını okuyunca derin bir nefes aldım. Polis, anlaşılan bunu farketmişti, çünkü alaylı alaylı bana bakarak ve yine alaylı bir gülümsemeyle:

— Rahatladın mı? diye sordu.

— Niçin?

— Sizin Merkez Komitesinin genelgesini bulamadığımız için. Ama Dimitır herşeyi söyleyecek bizde.

Sonra ona dönerek:

— Hadi, daha çabuk giyin! Tutuklusun!

— Ne sebeple? Yarın erkenden işte olmalıyım, dedi Dimitır.

— Senin işinle de, onsuz da, bolşevikliğin işi bitmiştir. Gazeteleri okuyor musun?

Yüzüne baktım, gayet tabii, masum bir yüz. Galanteri mağazalarında her satıcıda, her belediye katibinde böyle bir yüz olabilir. Ancak kıstığı zaman gözlerinde, bizlere karşı tüm azılı kini okunabilirdi.

Dimitır'ı önlerine kattıkları zaman, vedalaşmak için atıldım boynuna. O gayet kısa bir an içinde:

— Korkma, haber ver bizimkilere, diye fısıldadı kulağıma dudaklarını dokundurarak.

Sonra beni hafifçe iterek, dönüp bakmadan yürüdü kapıya doğru. İki yanına birer polis dikilerek az sonra hepsi kayboldu karanlıkta.

Sabahleyin erkenden Kinyajevo karakoluna gittim. Kocalarından,

oğullarından, kardeşlerinden bir haber almak için telaşlı, gözleri yaşlı yüzden fazla kadın toplanmıştı karakolun etrafına. Birkaç saatlik bir beklemeden sonra, sonunda üç yaşlı kadından ibaret bir heyet, şef tarafından kabul edildi. Ve tutukluların hepsinin Polis Müdürlüğüne gönderildiklerini bildirdi. Hiç oyalanmadan hepimiz tramvay durağına koşarak Sofya'ya gittik.

Polis binasına yaklaştığımız zaman oradan iki jandarma çıktı, daha uzaktan işaret ederek:

— Dağılın! Gidin! Buradan bilgi verilmiyor, dediler. Anlaşılan, tutukluların gruplar halinde gelen yakınlarıyla nasıl başa çıkacaklarına dair tam talimat verilmişti onlara. Bir kısmımız Aslanlı Köprünün ötesinde durup mağazaların vitrinleri önünde bekleşti, kimileri yakınlarından daha iyi haber alabilmek için avukat ve nüfuzlu kimseler aramaya başladılar.

Ben dört gün sabahtan akşama kadar Polis Müdürlüğü önünde dikildim, ama hiçbir haber alamadım Dimitır'dan. Bir akşam Kinyajcvo'ya dönerken, kocamı tutuklayan sivil polisi gördüm tramvay durağında. Yanına varana dek tramvay gelmiş o da binmek üzereydi. Hemen asıldım ceketine. Az kalsın düşecekti. Çabucak elini cebine götürdü, fakat beni görünce kaşlarını çattı, tanımazlıktan geldi.

— Bir arzunuz mu var madam?

— Kocamı, kocamı... diye bağırdım ben. Nereye götürdün kocamı?

Çabucak kalabalık toplandı etrafımıza. Sivil polis bakındı, anlaşılan skandal yaratmanın uygun olmayacağını anladı ve gayet yumuşak olarak:

— Telaş etmeyin, madam. Kocanız sağlam, durumu iyi, hiçbir şeyden şikayeti yok. Daha fazla bilgiyi Gospodin Geşev'den alabilirsiniz.

Kalabalığın içinden yol açarak gitti.

Geşev, komünistlerle savaş şubesinin şefiydi. Büyük bir sadist ve cellattı. Şaşılacak bir belleğe sahipti ve elinden geçen herkesi yüzünden tanırdı.

Ertesi gün yanına girmeyi başardım. Geniş bir odada, ağır bir masanın başında kare kafalı, bir demirci gibi koca yumruklu, titiz yüzlü bir adam oturuyordu. Bir an için bile başını kaldırmadı, ama kalın, uzun kaşlarının altında gizlenen gözleriyle beni süzdüğünü hissettim.

— Müdür bey, diye söze başladım ben, ama elini savurarak kesti:

— Dimitır için mi geldin?

— Evet.

— Bizimkiler seni de içeri almak istiyorlardı ama, ona dokunmayın, iyi kızdır o, hem de yetim, dedim.

Şaştım kaldım. Nereden biliyordu anamın öldüğünü.

— Evet, Mitka. Sana böyle bir iyiliği baban bile yapmaz. Ne kadar endişeli bir zamanda yaşadığımızı görüyorsun. Senin Dimitır'ını serbest bırakırsam, yine bir halt eder. Ya yine bir matbaaya sokulur (Dimitır gizli bir matbaada çalıştığı için hapse atılmıştı) ya da bir sabotaj hareketine katılır. Halbuki, bak neler oluyor cephede. Almanlar Rusya'nın yarısını aldılar. Bir ay sonra Moskova'da olacaklar, savaş da sona erecek. Tutukladık biz senin Dimitri'ni, biraz göz altında bulunduracağız, zaferden sonra sağ salim iade edeceğiz sana. Senin olacak bir daha. Şimdi Asenovgrat taraflarında Gonda Voda kampına yolladık onu. Kamp değil, gerçekten bir sayfiye orası...

Cellat Geşev sessizlerden, az konuşanlardan biriydi, ama bu kez konuşmaya iştahlıydı. Hitler ordularının ilerlemesi cesaretini artırmıştı onun ve öyle sanıyordum ki, Dimitır'ı sürgün etmekle bana

büyük bir iyilik ettiği kanısındaydı. Artık beni ilgilendiren herşeyi öğrenmiştim, acele ediyordum çıkmaya.

Kapıya kadar şu sözlerle uğurladı beni:

— Sen de dikkatli ol, sokma burnunu olur olmaz yere, yazık olur sonra gençliğine. Şakası yok bu işlerin.

Polisin bu işlerde şakaya gelmediğini çok iyi biliyordum.

Aynı gün biraz giysi ve bulabildiğim kadar da yiyecek koyarak bir paket hazırladım. Kinyajevo postanesine götürdüm, fakat posta memuru: "Asenovgrat, Gonda Voda toplama kampı" adresini görünce korkarak başını salladı:

— İmkansız. Böyle paketlerin alınmaması için emir var, dedi.

Kinyajevo şubesinden merkez postahanesine gittim, fakat orada da almadılar.

Ve yüzlerce insan yeniden sarmıştı, Polis Müdürlüğünü, sürgünde olanlara paket yollanmasına izin verilmesini rica ediyorlar, ısrar ediyorlardı. Sofya işçileri bakanlara, milletvekillerine mektup yağdırıyorlardı. Sonunda izin verilmişti.

O sırada komiteden arkadaşlar bir yardım toplama eylemi düzenlediler ve ne toplanabildiyse, yirmibeş pakete bölüştürülerek kampa gönderildi. Bu tane Dimitır'a da yolladık.

Bu sırada birkaç gün işe gidemedim, ancak Martin ustaya biraz rahatsız olduğumu bildirmesini rica ettim bir arkadaşa, izinsiz günlerimi bir yola koyacağından emindim ustanın. Sonunda fabrikaya döndüğüm zaman, başıma geleni başkalarından gizlemenin anlamsız olduğunu anladım. Kadın ve erkek işçiler bir yolunu bulup yanıma sokuluyor, acele elimi sıkıyor ve cesaret verici bir iki laf ediyorlardı. Kimileri sonraki günlerde bana ekmek, şeker, yağ kuponu verdiler, "Paket yaparken bizden de birşeyler bulundurursun," dediler.

Yönetmenlere gelince, onlar da tüm ayrıntılarıyla herşeyi biliyorlardı. Ertesi gün Polis Müdürlüğünden gelen bir haber üzerine özel bir dosya ayrılmıştı bana. Müdür Popov, adamlarına talimat vermiş, her adımım, her sözüm izleniyordu.

Bizim parti sekreteri beni yanına çağırarak, gerek sözlerim ve gerek hareketlerimde gayet dikkatli olmamı söyledi. Komitenin talimatı böyleymiş. Artık gözde olanlarla pek görüşüp konuşmamam, doğruca evime gitmem, polisin tüm kuşkularını örtbas edecek biçimde davranmam gerekliymiş.

Benim için de, başkaları için de pek uzun sürmedi bu talimatın geçerliliği. Sofya'da polis, Parti ve RMS örgütünün kaynağını ele geçirmiş, tutuklamıştı. Birçok birim başsız bırakılmış, işletme ve fabrikalarda örgüt işleri de ciddi biçimde aksamıştı.

Parti ise aralıksız, her gün yeni yeni görevler koyuyordu ortaya. Uzak kalabilir miydim bu görevlerden, yapılacak iş varken, yapabileceğimi ve yapacak başka bir kimsenin bulunmadığını görüp dururken rahatça evime dönebilir miydim?

Ağustos ayı içinde ormanda, yaşlılar yurdunun alt yanında tüm Sofya tekstil işçileri militanlarıyla illegal bir konferans yapıldı. O gün burada yüzden fazla insan vardı. Konferansın yöneticileri güvenlik önlemleri almışlar, çok sayıda gözcü koymuşlardı ve en küçük bir tehlike karşısında, polisin eline düşmeden çeşitli yerlere dağılabilirdik.

Stanka Hristova yönetiyordu toplantıyı. İç ve uluslararası durum ve somut görevlerimiz hakkında konuşacak olan birine verdi sözü. Somut görevlerimiz: Silah, yani tabanca, mermi, dinamit toplamak, siyasi mahkumlara, sürgünde ve illegal olanlara giyecek, yiyecek hazırlamak, Doğu cephesindeki gerçek durumu geniş ölçüde yaymak, tekstil işletmelerinde üretimi baltalamak, işleri bozmaktı.

Konuşması herkesin katıldığı bir konuşmaya dönüştü. Biz, hepimiz üreticiydik, dolaşık bir çözgünün, kimyasal yanmaların, boyama işlerinde ıstampaların karıştırılmasının ne demek olduğunu iyi biliyorduk.

Konferanstan döndükten sonra bir iş yapmak, öç almak ateşiyle yanıp tutuşuyordum. Ertesi gün Gek'le buluştum, "birkaç makine tahrip ederek büyük bir sabotaj yapalım Lülin'de," dedim. Beni dikkatle dinledi ve başını sallayarak şöyle dedi:

— Olmaz öyle şey, Mitka. Biliyorum, teklif ettiğin bu işi yapabilirsin sen, fakat düşün bir kere, ne olur bunun sonucu. Polis sadece dolaysız olarak bu işe katılanları değil, fabrikada tüm ilerici kimseleri tutuklar. Ondan sonra da hiçbir iş yapamayız biz orada. Şimdilik en önemlisi, işçiler üzerindeki etkimizi daha da arttırmak, onlara savaş hakkındaki gerçekleri anlatmak, zafere olan inancımızı onlara telkin etmek, şimdiye kadar olandan daha az ve kötü çalışmayı öğretmek. Günde yüz kişi sadece birer metre daha az dokusalar ve birer kilo daha az iplik yapsalar, düşün nasıl bir sonuç verir. Ve bunu biz, sadece tekstil fabrikalarında değil, tüm fabrikalarda, tüm işletmelerde yapmalıyız. Doğrudan silahlı savaşa sıra geldi mi, biliyorum, geri durmazsın sen.

Ben fabrikada üretimi bir hamlede felce uğratmak istiyordum ama, Gek doğru söylüyordu, biraz düşününce anlıyordum bunu. Ve bu sadece onun düşüncesi de değildi, parti de böyle istiyordu ve uymam gerekiyordu benim de.

Dimitır sürgün edilince yapayalnız kaldım evde. O zamanlar Sveta Troitsa sokağında 2 numarada oturuyorduk. Bu sokak Kinyajevo mezarlığının üst tarafında bulunduğu için bu dinsel adı belki de oradan almıştı. Ev güzeldi. Geniş avlu elma, erik, kiraz, vişne ağaçlarıyla doluydu. Avlunun üst tarafı sık fidanlarla örtülmüş bir çitle

çevriliydi. Ötesi Görna Banya çayırlığı idi.

Dimitır bu evi kiralarken neleri gözönünde bulundurmuş bilmiyorum, ama gizlenmek için mükemmel bir yerdi burası. İnsan burada polis çemberinden kaçıp kurtulma umuduyla silahlı çatışmaya da girebilirdi ve çembere alınma tehlikesini daha uzaktan görebilirdi.

Bu evi bir işçi ailesiyle birlikte kiralamıştık. Birer oda tutuyorduk. Mutfakla tuvalet ortaktı. Ağır gelmiyordu bana bu ortaklık. İki yaşlarında bir oğulları vardı, çok seviyordum onu. Ayağında bir çorabı düşük, ağzı marmelat içinde bütün gün geziyordu. Kocalarımız iyi tanıyorlardı birbirlerini, bizim de aramızda anlaşmazlığa yol açacak birşey yoktu, birbirimize acı söz söylemiş değildik. Bir gün, evden çıkacaklarını öğrenince şaştım kaldım.

— Söyle, seni gücendirdim mi? diye sordum kadına.

Hayır, anlamında başını sallayarak etrafa bakındı ve kimsenin bulunmadığını görünce yavaşça şöyle fısıldadı:

— Hayır, Mitka, siz Dimitır'la tehlikeli insanlarsınız. Başımıza bir bela getirebilirsiniz. Akşamları sloganları nasıl bastığınızı duyuyorum ya. Geçen gün de koca bir çanta dolusu bildiri getirdiğini görmüş bizim adam. İşte bu nedenle ayrılıyoruz evden. Yoksa çok iyi insanlarsınız...

Dediklerine razı olmak düşüyordu bana, ancak bildirilerin önemsiz, küçük bir iş olduğunu söyledim.

Birkaç gün sonra terkettiler evi. Ben boşalan eve Dimitır bakalım kimi getirecek diye bekledim, fakat birbiri ardınca günler geçiyor, kimse gelmiyordu. Ev kirasını ödeme vakti gelince Dimitır mutfakta bir iskemleye oturmuş ve evde ne kadar paramız varsa hepsini çıkarıp iki yere bölüştürmüş, bir yere sadece banknotları, diğer bir yere de ufaklıkları koymuştu. Daha çok olanları göstererek:

— Bunlar, ev kirasına, demişti.

Bu da ne demek? der gibi bakmıştım. Şimdiye dek ödemekte olduğumuz kiranın iki katıydı bu.

— Bütün evi kiralıyoruz. Daha rahat olacağız, arkadaşlar da tavsiye ediyorlar...

Dimitır'ın "daha rahat olacağız" demesi boş laftı. Ne yapacaktım ben bu çıplak odayı. Oraya koyacak ne bir yatak, ne masa vardı, kilim de yoktu. Ama mademki tavsiye edilmişti, önemli değildi.

Ve gerçekten komite de, daha yüksek parti organları da sık sık toplanırlardı bizde. Bir defa Rusi Hristozov'la birlikte tanımadığım biri gelmiş, bütün evi gözden geçirmişti. Rusi ile odadan çıkarlarken, ne biçim insan olduğumuzu sormuş olacak ki, Rusi, ben de işitebileyim diye yüksek sesle cevap verdi:

— Bu işte Mitka, muhafızlık ve gözcülük işini ona vermeyi düşünüyorum. Başarabilir bu işi.

O günden sonra evde benim katılmadığım gizli toplantılar yapılırken daima avludaki ağaçların arasına gizlenir, gözcülük ederdim.

Dimitır'ın sürgün edilmesinden sonra evimiz Kinyajevo bölge komitesi üyeleri Stefan Markov, diğer adı Amca, Georgi Kovaçev-Gek ve Gabrova'lı Stefan'a sığınak olmuştu.

Onların, artık bilinen bir evde geceleme cesaretini göstermelerine şaşıyordum o zamanlar. Poliste dosyam vardı, iki defa işten atılmıştım, tutuklanmıştım, kocam da tanınmış bir devrimciydi, hapiste yatmıştı ve şu an da toplama kampında bulunuyordu.

Ama sonraları, kendim de illegal olunca, onbeş, onaltı saat hiç durmadan şehirde dolaşıp, karanlık sokaklarda uzun uzun karşılaşmalardan sonra, ormanda soğuktan herhangi bir ağaç dibinde saatlerce büzüldükten sonra başımı sokacak biryer bulunmasının ne demek olduğunu anladım. Yer ve sıcak bir soba! İllegal olanın

herzaman aradığı ve kolay kolay bulamadığı bir şeydi bu.

Altımızdaki bodrum katında genç bir işçi ailesi oturuyordu. Taşraya gidiyorlardı sık sık. Yalnızca bir odaları vardı, penceresi kalın siyah bir kağıtla kaplıydı. Hava saldırılarına karşı bir savunma önlemiydi bu ve bir emirdi, tüm Sofya evleri siyah perdeliydi. Bu komşular daha uzun bir süre için taşraya giderlerken odanın anahtarını daima kapının üstündeki kirişe bırakırlar ve arasıra odalarına göz kulak olmamı rica ederlerdi.

Ben, elbette, olmaz demezdim hiçbir zaman, çünkü iyi geçinen komşular arasında bu böyledir. Sonra şu bakımdan da kabullenirdim: Polislerin bizim semtte sık sık dolaştıklarını görünce ya da bizim ev etrafında şüpheli kimseler görünmeye başlayınca "konuklarımı" daima aşağı odaya yollar, orada yatırırdım. Onlar içerden kapıyı kilitlerler, anahtarı alırlardı.

Çok şükür, kendim de illegal olana dek kötü bir olay olmadı bizde. Her türlü olasılığa karşı bizde kalan illegallerle şöyle anlaşmıştık: Benim aşıklarım oldukları için geldiklerini söyleyeceklerdi. Ben de inkar etmeyecek, aynı şeyi söyleyecektim. Biz polisin tek bir sözümüze bile inanmayacağını pekala biliyorduk ama ne de olsa böyle bir yalan polisin önünde kendinizi savunmaya bir olanak sağlıyordu.

En sık Gabrova'lı Stefan kalıyordu bizde. Bir silah deposu gibiydi. İki tabanca, birkaç bomba, kama bulunduruyordu yanında.

Ben silah kullanmayı asıl ondan öğrendim. Parçalara ayrılmış tabancayı geç vakitlere kadar düzeltmeye çalışırdım ve adeta gözüm kapalı parçaları birleştirmeyi öğreninceye kadar bırakmazdı beni.

Stefan evde saklamak üzere bomba, tabanca gibi silahlar getiriyordu sık sık.

Bir pazar günü tavana bir sığınak yapmayı başardık. O kadar

mükemmel olmuştu ki, nereden açıldığını, oynak tuğlayı, ben bile kolay kolay bulamazdım.

Dimitır'ın sürgüne gitmesinden sonra mali durumum kötüleşti.

Ona paket, para ve ilaç yollamam gerekiyordu. Malaryaya tutulmuştu. Kinin de fayda etmiyordu, başka bir ilaç, atebrin aramam gerekiyordu ve çok daha pahalıydı kininden. Üstelik iki oda ve bir mutfak için kira ödüyordum. Oysa tek bir oda için bile param yetmiyordu ve bu kadar geniş eve de ihtiyacım yoktu, başımı sokacak bir oda yeter, artardı bana.

Dimitır'ın sürgüne gitmesinden bu yana bir ay bile geçmemişti. Almanlara kiralık oda arayan bir komisyoncu uğradı eve. O sıralarda Almanlar çekirge gibi üşüşmüşlerdi, Sofya'ya. Komisyoncunun sadece bir oda için verecek olduğu para benim iki odaya ödediğim kiranın üç katıydı. Teklif cazipti, fakat ben, elbette kabul etmeyi aklımdan bile geçirmedim. Çünkü, birincisi, partinin talimatıydı. Alman askerlerine karşı tutumumuz öyle olmalıydı ki, ayaklarının altında ateş hissetmeliydiler. İkincisi, bizimkiler buraya sığınamayacaklardı.

Fakat bütün bunlar çok sonra olmuştu. Dönelim şimdi yine hikayemize.

Arkadaşlar arasında ilk bölünmeden, sempatizanlar arasında beliren ilk korkudan sonra işimizde yeni bir ilerleme başladı. Çürükler, korkaklar temizlendi saflarımızdan, ama savaşmak ve zafere ulaşmak azmiyle yanan yenileriyle doluyordu yerleri. Almanların zaferden zafere ulaştıktan bildirilirken Lülin'deki işçiler artık gitgide daha az önem veriyorlardı radyoya.

Doğu cephesindeki gerçek durumu başkalarından öğrenmeye çalışıyorlardı. Ve makineler gitgide daha düşük verimle, yarı kapasiteyle çalışıyor, üretim durmadan azalıyordu. Hemen her gün bir

arıza meydana gelirdi makinelerde. Fabrika müdürü Popov sinirlenmeye başlamıştı. Komünist oldukları bildirilen ve Haziran grevine aktif olarak katılmış tüm işçilerin izlenmesini istedi sadık ajanlarından. Fakat bütün çabaları boşa gidiyordu, çünkü yüzlerce göz onları izliyor ve zamanında uyarıyordu bizi. Popov bizi suçüstü yakalayamayacağını anlayınca, fabrika sahibi Akalay'a, iç düzene aykırı hareketten ötürü birkaç işçiyi işten atacağını bildirdi. Biri de bendim bunlardan. O sıralarda Popov sivil seferberlik yasasına göre fabrikanın askeri komutanıydı aynı zamanda, fabrika sahibinin rızasını almasa da olurdu.

Aynı gün kasiyer Balabanov, azil işlemlerinin hazırlanmasını ona havale etmiş. Popov, bu işi Martin ustaya bildirmiş.

Martin ustanın büyük itibarı vardı fabrikada, çünkü iyi bir uzmandı. Hemen müdüre gidip beni işten atmamasını istemiş, iyi bir işçi olduğumu, işten atılırsam üretimin zarar göreceğini söylemiş. Popov ona alaylı alaylı bakarak:

— Hadi hadi, Mitka Gnbçeva'yı atarsak, fabrika batmaz, demiş.

O zaman Martin usta insanlık duygularını uyandırmaya çalışmış müdürün:

— Çok zayıf, vereme yakalanmak üzere, işten atarsak sokakta kalacak. Söylendiğine göre, kocasının da başına bir iş gelmiş, şimdi ona da bakması lazım.

Popov tehdit edercesine masanın başında, ayağa kalkarak:

— Demek öyle ha! Komünistleri koruyorsun! Onları düşünüyorsun! Seni besleyen fabrikamın çıkarlarını, büyük Bulgaristan'ı hiç düşünmek istemiyorsun. Peki, peki ben de bileyim komünistleri koruduğunu ve fabrikamda nasıl ustaların çalıştığım gözönünde bulundurayım.

Popov "fabrikamın" sözünü biraz ağır basarak söylemiş.

Çünkü Yahudilere karşı yasa çıkarılacağı konuşuluyordu artık, onun için de müdür işletmenin patronu gibi hissediyordu kendini. Ertesi gün beni idareye çağırdılar, işten atıldığımı, artık buraya ayak basmamamı söylediler.

— Peki, diye mırıldandım.

"Fabrika da, egemenlik de bizim, yani halkın olunca yeniden geleceğim ben buraya..." dedim içimden.

Sekizinci Bölüm

İki ay fabrikadan fabrikaya, işletmeden işletmeye dolaştım ve her yerde çoktan bildiğim şu sözle karşılandım:

"İş yok!"

En sonra Kinyajevo'da Atsek adlı küçük bir ıstampa fabrikasına yerleşebildim. Yüz kadar işçisiyle yeni meydana getirilen bu işletme, sağlık kurallarına aykırı, pis bir yapıydı. Kimyasal maddelerle çalışıldığından ve vantilatör de bulunmadığından havası çok ağırdı. Alışık olmayan biri yarım saat bile dayanamazdı burada, ama biz dayandık...

Kumaşların yıkandığı yer alçak ve karanlıktı. Buharlar tavan altında soğuyor, iri iri damlalar halinde düşerek, işçileri baştan ayağı su içinde bırakıyordu. Vereme yakalanıyordu çoğu, kış gripleri de az zamanda zatürreye dönüşüyordu. Fabrikadaki işçilerin içinde bulunduğu zor durumu daha ilk hafta komiteye bildirdim. Gek, daha uyanık işçilerden bir aktif grup meydana getirip, onlarla birlikte işletmede çalışma koşullarının iyileştirilmesi mücadelesine girişmemi söyledi. Yanımdan ayrılırken de ayrıca uyardı:

— Dikkatli ol!

Dikkatli olmak gerektiğini anlıyordum, ama sadece dikkatli olmakla iş bitmiyordu. İşçilerin çoğu gençti, adeta çocuktular, kimileri ekmek parası için yıl ortasında okulu terkedip gelmişlerdi. Kızlar da, çocuklar da insan olarak iyiydi ama belirli bir sınıf bilincinden yoksundular, fabrikanın da mücadeleci proleter gelenekleri yoktu ve kolayca başlanamayacaktı aydınlatma işlerine. Herkes kendini düşünüyor, dünyayı kendi dar görüşüyle görüyordu. Öğlen yemek borusu çalınca, hepsi avluya yayılıyor, birbirine arkalarını dönüyorlar ve çıkınlarını

açıp yemek yemeye başlıyorlardı.

Bir öğlen dinlenmesinde yemeği bitirmek üzere olan iki kızın yanına sokulup oturdum. Konuştum onlarla biraz. Sonra duvara dayanıp bir türkü tutturdum. Güzel, eski bir halk türküsü söylüyordum. Söyleyenin sesi güzel olmasa bile, böyle durumlarda hemen toplanırlar etrafına. Benim çevreme de toplandı bir grup. İlk türküyü bitirince, bir oyun havası tutturdum ve iki kızı kollarından çekip oyuna başlattım. Türkünün ahengi ayakları, elleri, omuzları harekete getirdi, gözler canlandı. Az sonra avlu horayla inliyordu. İş borusu çalana dek devam etti oyun. Ve daha sonra adet olmuştu, yemek vakti gelince, hemen bütün işçiler avluya toplanırlar, kimileri oynar, kimileri seyreder ama hepsi ilkten türküyü benim başlatmamı beklerdi.

Çok geçmedi, pek de kalabalık olmayan bir dostlar grubu meydana getirmeyi başardım ve ilk pazar günü Vitoşa'ya geziye gitmeyi kararlaştırdık.

Geçen yılkinden farklıydı şimdi Vitoşa'ya gelenler. O en iyi şarkılar, şiir okuyanlar, ateşli konuşmacılar yoktu. Çoğu tutuklanmış, sürgün edilmiş, hapse atılmıştı. Ama ne de olsa tanıdık yüzlere rastlanıyordu. Onlarla birlikte diğer "tanıdıklara" da rastlanıyordu. Gizlice bizim gruplara sokuluyorlar, dikkatsizlikle kaçırılacak bir sözü yakalamak için konuşulanlara kulak kabartıyorlardı. Ve belki bu yüzden de o beş, altı yüz kişilik büyük sofralar kurulmuyordu artık.

Atsek'ten işçilerle ilk gezimiz iyi geçti. Koştuk, oynadık, şarkı söyledik ve sonunda da biraz konuştuk.. Vitoşa'dan dönerken, artık sadece gezi arkadaşı değildik. Kendi bildiğine hareket eden patrona karşı mücadeleye kararlı işçilerdik.

Sonraki pazar günleri grubumuz gitgide çoğalmıştı. Daha yaşlı işçiler de gelmeye başlamıştı. Bir gün Vitoşa'da patrondan

imizi arttırmasını istemeye karar verdik. Daha ertesi gün diğer
görüşmeye başladık. Ama artık yalnız değildim ben. Onbeş
fazla yardımcım vardı ve ortaya attığımız teklif büyük bir
arşılanmıştı işçiler tarafından. Bir grup gidip konuşmak istedi.
o henüz dönmeden, ben ikinci bir grup hazırladım, sonra
dördüncü... Bir saat aralıksız devam etti patronla görüşmeler.
ek sakin görünen işçilerin birdenbire böyle cesaretlenmelerine
atron, ücretleri artırma isteğini kabul etti.
ka sahibi mühendis Atanas Atsev, genellikle insancıl bir
kurtlaşmamıştı henüz. Sağlam düzenli bir işletme meydana
k istiyordu ve kendisi yönetiyordu işletmeyi.
eklenmedik kolay zaferden sonra pazar gezisine gelmek
klerin hepsini çağırmadım, üç erkekle beş kız çağırdım. Bunlar
mdan en iyileriydiler.
jevo ormanına yaklaştığımız zaman hayretle çok az
nuzu gördüler.
şka gelen olmayacak mı? diye sordu uzun boylu, zayıf, çilli
arin.
yır, diye cevap verdim kısaca ve yürüdüm.
başka gruplara yetişip geçiyorduk ve böylece üç saat kadar
kten sonra Fonfon'ların üst tarafından ormana geldik.
gi bir kimse bize yaklaşmak isterse, uzaktan görebileyim diye
bir yer bulup oturdum ve henüz sofrayı kurmadan, kafamda
hazırladığım sözleri konuşmaya başladım.
ugün bütün dünyada insanlar ikiye ayrılmışlardır: Faşist
a ile beraber olanlar ve faşistlere, savaşlara, kapitalistlere karşı

, Çingene Tsetsa, Mitko, Stoyanka ve diğer arkadaşlar daha da

çok sokuldular yanıma. Ben onlarla hiç konuşmamıştım böyle, ama er geç, sırası gelince bunların konuşulacağını seziyordu onlar ve sırası gelmişti artık. Onbeş dakika kadar konuştum, söylenecek başka bir söz kalmamıştı. Çıkarıp ekmeği kestim dilim dilim. Hepsi gözlerini bana dikmişler, sanki bu sözlerden sonra insanın böyle basit bir iş yapabilmesine şaşıyorlardı.

Çingene Tsetsa iri siyah gözleriyle bana bakarak:

— Biz razıyız, dedi.

Ve geri kalan diğerleri de aynı şeyi söylediler, ama ben sanki onları ikirciklendirmeyi, kabullenişlerinden vazgeçirmeyi istemiştim. Patronun her zaman isteklerimizi böyle kolay kolay kabul edemeyeceğini, cezalandırabileceğini, işten atabileceğini, polis tarafından yakalanan bir kimsenin dayaksız, cezasız kurtulamayacağını anlattım. Yapabilecekler mi, dayanabilecekler mi, korkup eğilmeyecekler mi, arkadaşlarını ele vermeyecekler miydi?

Sustu hepsi. Bana bakıyorlardı şaşkın, ve böyle objekif oluşumla onları mücadele yolundan uzaklaştırdığımı sandım.

Canım sıkıldı, alnım, avuçlarımın içi terlemeye başladı. Ve tam o sırada Mitko sordu:

— Peki, ama sen korkmuyor musun?

Bu soruya cevap vermenin çok güç olduğunu anladım.

Herhangi bir görevi yerine getireceğim zaman korkup korkmadığımı gerçekten hiçbir zaman düşünmüş değildim. Belki de korkmaya vakit bulamadığımı söylemek gerekliydi, çünkü eylemin ne zaman ve nasıl başarılacağı, sonra eyleme katılanların polisten nasıl korunacağı, yakalanma halinde neler konuşulacağı ve diğerleri, tüm bunları uzun boylu düşünmek gerekiyordu.

Arkadaşlara bir cevap vermeye çalıştım ama, öyle sanıyorum ki, pek

inandırıcı olmadı. En sonunda Mitko çözdü sorunu:

— Sen ne yaparsan, biz de onu yapacağız. Sana olan, bize de olsun, dedi kolunu savurarak.

Rahatladım!

Fabrikadaki işlerimizin geniş bir planını daha burada yaptık ve dostlarımıza da bir yardımda bulunabileceğiz düşüncesiyle kanatlanarak şehre gittik.

Atsek'te işe başlayalı artık üç ay oluyordu. Bir gün Nana geldi yanıma (Parti bölge komitesi üyesiydi) ve önümüzdeki pazar üzerime hiçbir iş almamamı, uygun bir grup ile Vitoşa'da olacağımızı söyledi.

— Kimler gelecek? diye sordum merak ederek. Nana neşeli bir gülümsemeyle:

— Çok bilmek isteyen çabuk kocar, dedi.

Bu güz günlerinde geziye çıkanlar azalmıştı artık ama, çam ormanı boyundaki patikada gene de insan eksik olmuyordu.

Henüz Ak Su yoluna çıkmazdan önce 5-6 kişilik bir grup kıza yetiştik. Gek'in etrafına oturmuşlar dinleniyorlardı. Tekstil işçilerinden kadınlı erkekli 7-8 kişilik başka bir grup da bize yetişti Ak Su'da.

En sonra Ak Kayın'lara geldik. Ama ak değildi artık kayınlar. Tepelerinde gökkuşağının alpembe ve koyu kahverengine kadar bütün renkleri karışıyordu, yeşil yoktu sadece.

Ak Kayınlardan sola saptık, bir patikaya ve iyice daldık orman içine. Tanımadığım bir genç, öncülük ediyordu bize, hızlı hızlı yürüyor ve ara sıra dönüp bize bakıyordu, sanki sayıyordu bizi. Sonradan anlaşıldı ki, herhangi birimiz kaybolmasın diye gerçekten sayıyormuş. Küçük bir alana getirdi bu genç bizi.

Zor sığdık hepimiz. Sonra Gek'le bu delikanlı sessizce birşeyler

konuştular ve bizden elli adım kadar ötede bir tepeye çekildi delikanlı, gözcü kaldı orada. Gek güler yüzle oturmamızı teklif etti, kendi de bir yer bulup oturdu.

İyi bir adamdı Gek. Hapislerde olgunlaşarak profesyonel bir devrimci olmuştu. Dokumacılığı bir tekstil ustası gibi biliyordu. Marx'in Kapitalindeki ağırca yerleri bir politik ekonomi okutmanı gibi açıklıyordu arkadaşlarına, edebi eserlerden bir edebiyatçı gibi söz ediyordu, tarih coğrafya ve astronomide adeta canlı bir ansiklopediydi. Orta boylu, zayıf, düz burunluydu. Gözleri derindi, zekiydi.

Kimi neşeli, kimi alaylı bir gülümsemesi vardı. Gayet insancıldı.

Tek sözle devrimciydi. Ve mücadele yollarında kendini tümüyle tek bir amaç uğruna, zaferimiz uğruna vermişti.

Bu sabah aramızda şendi, neşeliydi, en dalgın, düşünceli, karamsar bir insanı bile güldürebilirdi. Birden ciddi bir tavır aldı, titiz bir öğretmene benziyordu biraz. Kimse gülmüyordu artık. Gek, cephedeki durumu anlatıyordu, bugünkü ve gelecekteki zaferlerimizden söz ediyordu, bugünkü ve yarınki görevlerimizi konuşuyordu.

— ...Bizim işçi sınıfımız, bizim tekstil işçileri, saldırgan faşizme ekonomi cephesinde her gün darbe indiriyorlar. Ama bölgemizde öyle işletmeler de var ki, tek sözle, hiçbir iş başaramıyorlar. Ve işte siz, bu geri kalan işletmelerin temsilcilerisiniz...

Hayatımda hiçbir zaman bunca zor, bu kadar acı dakikalar yaşamamıştım. Demek bütün bu yaptıklarımız bir hiçti? Gümbürdüyordu kafamın içi ve sanki rüya görüyormuşum gibi işittim adımı:

— Mitka, kolektifi etrafına nasıl toplayabildiğini, ücretleri nasıl artırabildiklerini, üretim azaltmayı nasıl bildiklerini, engellemeleri nasıl başardıklarını anlatacak bize...

Ve tekrar tatlı, cesaret verici bir gülümseme:

— Haydi Mitka, anlat!

Başladım ben de anlatmaya...

Böyle anlarda en önemli olanı bulup anlatmak ne kadar da güç. Öğlen dinlenmesinde türkü söylemek hora oynamak en ağır geliyordu bana fabrikada. Türkü söylüyor, oynuyordum ama yüreğim kan ağlıyordu. Acaba Dimitır ne durumdaydı?

Yiyeceği var mıydı? Yeniden malaryaya tutulmuş olmasın sakın.

Acaba sağ mıydı?... Mektubu on gün gecikmiş yolda, yenisi ta bir ay sonra gelecek... Ama bunlar, buraya toplananlar için önemli değil. Böyle bir tasası yok onların. Kimbilir, belki onların da benim bilmediğim başka tasaları var. Öyleyse? Anlatayım öyleyse! Ama hayır, gereksiz. Sadece işimizi anlatayım...

Ve ben simdiki gibi duyuyordum sesimi, soğuk almaktan biraz kısılmış.

— ... Tesbitte çalışan bir arkadaş kumaşları gereğinden 5-10 dakika daha fazla tutarak yakıyor. Istampalanırken kalıplar karıştırılarak ıstampalar bozuluyor. Bu da düşürüyor kumaşların kalitesini!...

Akşamleyin dönüşte, Kinyajevo'da ayrılırken, Nana bana kimbilir kaçına kez tekrar:

— Mitka, daha dikkatli ol, korun. Polis de izine düşebilir, patron da işten atabilir. Onun için dikkatli ol, biliyorsun ya, kimsen yok, yalnızsın... dedi. Razı olup "akıllı davranmaktan" başka çare yoktu!

Fabrikada müdür yardımcısı olarak Vasilev adında eski bir subay çalışıyordu. Alman dostuydu, işçiler arasında olup biteni öğrenmek istiyordu daima. Bu imrenilmeyecek işte Stoyan adında bir işçi büyük bir gayretle yardim ediyordu ona. Bir zamanlar solcu imiş Stoyan. Ama şimdi hainliğin batağına iyice dalmıştı, zaten onun için de Vasilev

arasıra birkaç leva atıyordu ona.

Stoyan daima peşimdeydi, yolsuz bir işte yakalamaya çalışıyordu beni.

Birgün Çingene Tsetsa ile bir kumaşı ıstampalıyorduk.

Stoyan yanımıza geldiği zaman "karışmıştı" ıstampalar. Tsetsa ürktü ve burada birşeyler olduğunu anladı Stoyan. Hemen koştu kumaşın gerili olduğu masaya ve kaldırdı benim ıstampamı.

— A ha. Yakaladım mı en sonunda? Sabotaj, ha! Patron gelsin de göreceğiz şimdi... diye bağırdı sevinçle.

Stoyan hemen uçtu odadan. Atsev'e gidiyordu. Ben etrafıma bakındım, heyecan içinde, şaşkın şaşkın bana dikilmişti on-onbeş kişinin gözleri. Tsetsa *ne yapacağız*, diye soruyordu sessizce, ben cevap vermeye vakit bulamadım, çünkü daha o anda kapı hızla açıldı ve Atsev, Vasilev, Stoyan daldılar odaya. Mühendisin yüzü kıpkızıl olmuştu hiddetten. Daha o anda beni dövmeye kalkacağını, tutuklayacağını sanıyordum. Baktım, aramızda sadece bir masa vardı. Ben yavaşça dolu boya küpünü çektim, iyice tuttum sapından.

"Bana ilk saldırana vuracağım boya küpünü", dedim kendi kendime, ama bu arada Atsev kumaşa eğilerek gözden geçirmeye başlamıştı. Durum ortadaydı. Diğer işçiler de ağır ağır bize doğru yaklaştılar. Atsev başını kaldırıp bana baktı, yeniden hiddetlenmişti.

— Bu apaçık bir sabotaj, diye bağırdı parmağıyla bozulan kumaşı göstererek.

Atsev'in benimle tartışmaya, konuşmaya girişeceğini hiç beklemezdim. Çünkü hiç de yararına değildi bu onun. Tartışmaya girişti mi, ben haklı çıkabilirdim.

— Hayır, gospodin Atsev, bu asla bir sabotaj değil, sadece bir hata. Büyük bir hata, büyük bir yanlışlık...

Tsetsa heyecanla bana bakıyordu.

— Hata mı? diye bağırdı Vasilev yumrukla kumaşa vurarak. Görürsün sen hatayı, polise teslim edelim de!

— Ben size demedim mi, gospodin Vasilev, ben size demedim mi, gospodin Atsev, diyordu Stoyan kâh birine, kâh diğerine doğru eğilerek. Fabrikada bütün olup bitenlere sebep odur dedim. Ücretlere zam istettiren de, yemekhane istettiren de, fabrikada sabotaj hareketlerini yaptıran da o. Biraz sıkıştırılıversin, hepsini söyleyecek. Ben bir aydan beri peşindeydim, ama ancak bugün yakalayabildim.

— Kötü kadın hey, tıktıracak hepimizi hapse, dedi Stoyan işçilere dönerek, ama buz gibi nefret dolu gözlerle karşılandı.

Döndü yeniden efendilerine.

— Söyleyecek, hepsini söyleyecek...

Ben jurnalcinin, hainin psikolojik durumunu iyi anlıyordum.

Ama gene de onların böyle derinlere düşmelerine, ne kadar zavallı, sefil olduklarının farkına varmamalarına akıl erdirebilmiş değilim. Ve bu anda ben fabrika sahibi Atsev'den, faşist Vasilev'den çok, işçi Stoyan'dan nefret ediyordum ve kaybolandan birazını bari koruyabilmek için son ana kadar kendimi tutmanın, soğukkanlılığımı korumanın gerektiğini anlamasaydım, büyük bir haz duyarak indirirdim kafasına boya küpünü.

Atsev'le gözlerimiz karşılaştı. O bir adım daha ileri yürüdü, sonra birden dönerek ve hafifçe Vasilev'in dirseğine dokunarak, sert bir sesle:

— Gelin benimle! dedi.

İkisi çıktılar. Stoyan bir an için ikirciklendi, gitmeli miydi onlarla beraber, yoksa salonda mı kalmalıydı, bilemedi. İkbalperestliği üstün geldi ve bana yumruk sallayarak hemen koştu efendilerinin

arkasından.

İşçiler daha da sokulmuşlardı bana.

— Mitka, o kadar sıkı tutma şu boya küpünü, bırak onu elinden, dedi eski işçilerden bir kadın omuzumu sıvazlarken.

Boya küpünün hâlâ elimde olduğunun ancak şimdi farkına varmıştım.

— Seni yakalamaya gelseydi, vuracak mıydın bunu patrona? diye sordu Irina, bıraktığım küpü kaldırarak.

— Vuracaktı elbette, dedi yine o eski işçilerden kadın. Kısasa kısas, göze göz, dişe diş diye yazıyor kutsal kitap.

Kısasa kısas sözü güldürdü işçileri, ama benim için hâlâ endişeliydiler. Birkaç kişi pencerelere dikilmişler, acaba polis filan gelmeyecek mi, diye bakıyorlardı. Ben de bakmıyor, tutuklanma tehlikesi belirirse, nereden daha kolay kaçabilirim diye düşünüyordum. Aslında ancak Kinyajevo deresini geçip ağaçlık içinden dağ yolunu tutmalıydım...

Ama ben polisten o kadar değil de bu beceriksizliğimi duyunca acaba ne der diye Gek'ten korkuyordum.

Bu arada memurlardan biri gelerek, kapıdan:

— Gnbçeva, gospodin Atsev'in yanına! diye haykırdı.

Bir kumaş parçasına ellerimi sildim, saçlarımı düzelttim ve pek acele etmeyerek yürüdüm müdür odasına doğru. Neler sorulabileceğini ve nasıl davranacağımı düşündüm yolda.

"Hata, gospodin Atsev, yanılmışım," diyecektim. İlk ve son sözüm bu olacaktı polis önünde de, iş oraya kadar varırsa.

Odasında müdür yalnızdı. Masasının başında oturuyor, bir dosya karıştırıyordu. Gözlerini kaldırıp bakmadan konuşmaya başladı:

— Yargılamak için çağırmadım sizi. Hakkınızda herşeyi bildiğimi

söylemek istiyorum. Stoyan bana kocanızın komünist olarak sürgün edildiğini de, geçen yıl büyük greve katıldığınızı da, burada, benim fabrikamda bütün eylemlerin, sabotaj hareketlerinin başında olduğunuzu da anlattı. Ben neyin iyi, neyin kötü olduğunu eğriyi, doğruyu, haklıyı, haksızı söyleyecek değilim. Biz sizinle başka başka düşünüyoruz. Fikrinizden, yolunuzdan çevirmeye çalışmayacağım sizi. Fakat ancak şunu söyleyeyim ki, tuttuğunuz yol sizi mutlaka darağacına götürecek Şunu da ilave edeyim, bunda benim bir suçum olmayacak.

Sesi sertleşerek daha ciddi bir tavırla:

— Adamlarıma emrettim, dillerini tutsunlar, polise hiçbir şey bildirmesinler diye hakkınızda. Yani bu taraftan yana rahat olabilirsiniz. Ancak ben sizi burada daha fazla işte tutamam. İşte paranız...

Atsev, cebinden birkaç banknot çıkarıp uzattı bana.

— Eşyanızı alıp onbeş dakika sonra terkedin fabrikayı, dedi.

Güvensizlikle bakım patrona. Acaba alay mı ediyordu benimle, telefon edip de polisi çağırmamış mıydı acaba? Hayır, hile yoktu bakışında, dürüsttü. Belliydi aldatmadığı.

— Teşekkür ederim gospodin Atsev, dedim yavaşça başımı da eğerek.

Kalktı, kendisi açtı bana kapıyı. Karşı cephede olan namuslu bir adam, kendi vicdanı önünde ciddi bir sınav geçirmişti bana göre.

On dakika sonra artık yoldaydım. Dönüp fabrikaya doğru baktım. Pencerelerde salkım gibi sarkıyordu başlar. El salladım, yürüdüm hızlı hızlı. Buraya ektiğim mücadele tohumlarının iyi bir zemin bulduğunu, bol ürün vereceğini biliyordum.

Bir akşam Gek'le buluştuk. Yarı karanlık bir sokakta ağır ağır

yürüyerek hayli konuştuk. Birdenbire öksürdüm, ağzımda tuzlumsu bir kan tadı duydum. Tükürdüm, buz tutmuş kar üstüne kırmızı bir şeyin yapıştığını gördüm elektrik lambası altında. Gek dalgın dalgın baktı, sonra birden durdu ve dönüp eğildi üzerine. Doğrulduğu zaman sesi hep öyle yavaştı.

— Çoktan beri mi kan tükürüyorsun?

— Bir aydan beri.

— Ciğerlerinde bir sakatlık mı var?

— Evet, sol ciğerimde.

— Ya, iyi değil. Birşeyler yapmak lazım.

Az sonra ayrıldık. Ertesi günü unutmuştum aramızda geçen bu konuşmayı. Fakat birkaç gün sonra biri Pirdop'ta Bulgar işçi Birliği'nin sanatoryumuna girmek için dilekçe vermemi söyledi. Dilekçemi verdim ve hafta bile geçmedi, ben artık eski bir otobüsle sanatoryuma doğru yolculuk ediyordum. Dostlarım ihmal etmeden bana yer bulmayı başarmışlardı.

Sanatoryumda beni eski iyi bir arkadaşım olan tekstil işçisi Tsetsa karşıladı, o da benim gibi istirahate gelmişti buraya, ilk konuşmalarımızda Tsetsa bana levazım memurunun da, aşçıların da hırsız olduklarını, işçilerin kendine düşenin ancak yarısını aldıklarını söyledi. Birkaç gün sonra biz artık istirahate gelenlerin hepsini harekete geçirmeyi başarmıştık. Yönetmen de şaşırmıştı bu işe. Bir akşam bizi yanına çağırdı.

— Ne biçim insanlarsınız bilmem ki, diye başladı konuşmaya beyaz önlüğünün ceplerini karıştırarak. Buraya hasta geliyorsunuz, zor duruyorsunuz ayakta, ama daha ilk günden her yere burnunuzu sokmaya başlıyorsunuz. Lütfen, söyleyin bana, neden? Biliyorum, bazı yolsuzluklar oluyor ve belki personelden hırsızlık edenler de var. Fakat

evinizde, burada yediğinizin yarısını bile yiyemiyorsunuz. Eğer sizi kovarsam...

— Hastalığın bizi bir an önce alıp götürmesine yardım etmiş olursunuz, dedi Tsetsa gülümseyerek. Fakat siz, doktor bey, bizi kovacağınıza, etrafınızı saran hırsızları, dolandırıcıları kovarsanız daha iyi etmiş olursunuz. Her yere burun sokmamıza gelince bunun nedeni de, bizde özel mülkiyet duyusunun gayet gelişmiş olmasıdır...

Doktor şaştı kaldı. Bizim devrimci olduğumuzu çok iyi biliyordu, ama Tsetsa'nın sözleri şaşırttı onu. Tsetsa devam ediyordu sakin sakin:

— Burada herşey, yapı da, mobilyalar da, personelin aylıkları da, yemek de bütün bunlar benim, (Tsetsa beni göstererek,) onun, bizim, işçilerin. Bizim üyelik ödentileriyle, bizim emeğimizle alınmıştır bunlar, onun için de özel mülkiyet duygularım kabardı benim. Anlatabildim değil mi, doktor bey?

— Anlıyorum, anlıyorum, dedi doktor gülümseyerek. Sizi çok iyi anlıyorum, fakat... (Elini savurup doğruldu.) Bakalım ne yapacağım ben bu benim haydutlarla. Siz dinlenin...

Sanatoryumda iki ay kadar kaldım. Oradan çıktığım zaman kan tükürmüyordum artık.

Sofya'ya Mart sonunda döndüm. Artık bir bahar kokusu vardı havada. Omuzlardan ağır paltolar atılmış, sevinç ve mutluluğa açılmıştı yürekler.

Çar Osvoboditel bulvarında yapraklanan kestane ağaçları altında ağır ağır yürüyordum. Biri hafifçe omuzuma dokundu.

Dönüp baktım. Gek'ti.

Sevinçle el sıkıştık. Ve Gek'in ilk sözleri şu oldu:

— Sana bir iş var. Gidelim!..

Dokuzuncu Bölüm

Çocukluk günlerimin en güzel, en sevinçli bayramı iki Slav öğretmeni Kiril ile Metodiy bayramıydı. Bu bayram için bütün hafta okulu yıkayıp paklar, çelenklerle süslerdik. Bayram sabahı annem bizi erkenden kaldırır, en iyi, temiz, ütülü elbiselerimizi giyer, okula koşardık. Bütün köy toplanırdı okula, çünkü bu bayram sadece çocukların bayramı değil, tüm Bulgar halkının bayramıydı.

Tüm Slav halkını, Tanrının seçtiği Alman ırkına gübre olarak ilan eden Hitlerci efendilerine yaranmak için faşist iktidar 1942 yılında bu güzel bayramı da kaldırmaya çalıştı.

24 Mayıs 1942'de, öğleden sonra erkenden, Çar Osvoboditel bulvarı kız ve erkek öğrencilerle, üniversitelilerle, genç işçilerle dolmaya başladı. Yeşeren kestane ağaçlarının koyu gölgelerinde dolaşıyorlar, birbirleriyle şakalaşıyorlar ve sabırsızlıkla saatlerine bakıyorlardı. Slavlığı savunma eyleminin başlayacağı belirli saat yaklaşırken, okullardan, üniversitelerden, işletme ve atölyelerden gelen bütün bu halk, gösterinin başlayacağı Çar Osvoboditel anıtına doğru gitti.

Fakat polis, anlaşılan herşey hakkında tam bilgi edinmişti, çünkü buraya yüzlerce sivil polis yollamıştı. Saflarımıza katılmışlardı bunlar ve insan bazen yanı başında yürüyenin, güler yüz gösterenin gerçekten dost mu, yoksa az sonra cebinden polis tabancasını çıkaracak bir düşman mı olduğunu bilemiyordu.

Biliyordum ki, kareli kumaştan kostüm giymiş bir kız verecekti gösteriye başlama işaretini. Ve vakit yaklaştıkça daha dikkatle bakıyordum etraftaki kareli kostüm giymiş tüm kızlara.

Savaş yıllarıydı, kumaş bol değildi ve kızların yarıdan çoğunun en azından fistanları kareli kumaştandı. Ancak, polis belirlediğimiz

gündemi bozdu. Anlaşılan, Sofya sokaklarında ve özellikle Alman elçiliğinin birçok şubeleri ve Bulgaristan'daki Alman askerleri komutanlığının bulunduğu Çar Osvoboditel bulvarında hiçbir kargaşalığa meydan verilmemesi için talimat almıştı ve eyleme geçilmesinden onbeş dakika önce birkaç bin kişinin toplandığı anıt alanı atlı polislerle sarıldı. Bir düzine kadar otobüsten de polisler atlayarak kalabalık arasından tutuklamalara başladılar. Ötede beride polisle çatışmalar oldu. "Savaş istemiyoruz!" "Yaşasın Slav birliği". "Alman işgalcileri, Bulgaristan'dan dışarı!" sesleri yükseldi surda burda. Fakat anlaşılıyordu ki, eylem suya düşmüş; polis bizden çabuk davranmıştı. Ve bu arada şu parola dolaştı: "Dağılın! Toplanma yeri Balıklı Göl!"

Artık belirli bir hedefimiz vardı, birer birer ve küçük gruplar halinde bulvardan uzaklaşmaya başladık. Yirmi dakika sonra çoğumuz belirli yere gelmiştik Sivil polisler de vardı bizimle beraber, ama onlar, ikinci parolaya pek önem vermemişlerdi galiba. sonra biz de gayet iyi davranıyorduk, hora oynamaya başladık. Tüylü kafalı bir genç yönetiyordu horayı kıvrak bir türküyle...

Parka gezinmeye çıkan insanlar etrafımıza toplandılar.

Seyir oldu mu, seyirci her vakit bulunur. Ve bu arada horayı yöneten genç yeni birşey tutturdu. Sevda türküsünü bırakarak, yıllardan beri bilinen şu taşlamaya geçti birden:

"Bay Ganü sınır bekliyor.
"Doyça da börek yiyor,

Ve "Hep böyle aldatıldı, hep böyle yanıltıldı" nakaratına yüzlerce kişi katılıyordu. İlginç bir seyir meydana geleceği belliydi.

Hora birden bozuldu. Alkışlamaya başladı birkaç kişi.

Küçük bir grup toplandı onların etrafına ve kareli kumaştan

i ile genç, güzel bir kız göründü başları üstünde.

kürsüsünden yapılan konuşmanın gücünü, heyecanını, uğunu dile getirecek söz bilmem var mıdır? Her kelime özel bir kazanıyor. O zaman "arkadaşlar" hitabı, yanında olanlara kuru bir hitap değil, kılıçlara, kurşunlara karşı baş nlerin birlik ve beraberliğini dile getirmektedir, dilimizde bunu e edebilecek kelime henüz bulunmamıştır.

man "Yaşasın dost ülkeler!" sözü yalnızca bir dilek değil, a gelen gençlerin coşkun bir çağrısı da değil, bu, bu sloganı enin de, dinleyenin de sağlam inancıdır ve bu inanç uğruna amla kanını dökmeye hazır demektir.

tta söylenen nutuk kısadır, lirik türküler gibidir. Bol bol a, sayılara yer yoktur bu nutuklarda. Bu nutkun etkisi sözlerde ildir, kurşun sesleri, atlı polislerin nal sesleri, coplar, kamçılar sıl etkiyi.

rine ateş edilsin!

r halkının kasapları için, bu Hitlerci katillerin yetiştirmeleri m değerlerin üstünde olan insan hayatının bile değeri yoktu, eset gerekliydi, insan leşi gerekliydi...

te, kareli kostüm giymiş bir kız, arkadaşlarının omuzlarında rek, Slav kültürünü, Slav birliğini, Slav halkını savunan asına başlıyor...

alığın arasına dağılmış olan hafiyeler kızın bulunduğu yere a çalışıyorlar ama bu anda birşey yapabilecek durumda pek az onlar. Sonra bu gürültülü kalabalık, iyi bir gösteriye yor, sert adımlarla parkın çıkış kapısına doğru yürüyor ve şu söylüyor herkes:

i halkım, yürü,

Aydınlık yarınlara doğru, yürü!

Bu eski okul şarkısı yeni bir anlam kazanmıştır. Aydınlık yarınlara, sosyalizme demektir!

Bu sırada polis kendine gelebilmiş. Canavar düdükleriyle yeniden kamyonetler, yeniden binlerce kişinin bir ağızdan:

"Yaşasın Slav birliği!" sesleri. Yeniden coplar, yumruklar. Ve yeniden parola veriliyor: Toplanma yeri yüzme havuzunun yanında."

Gün kavuşmak üzereydi. Ancak biz farkına varamıyorduk bunun. Hâlâ erken sanıyordum ben, oysa karanlık çökmeye başlamıştı artık.

Yazlık yüzme havuzunun etrafında elli kişi kadar toplandık.

Terden yapışan saçlarımızdan, kızaran gözlerimizden, hızlı hızlı solumamızdan kolayca tanıyabilirdi insan bizi. Burada tekrar gösteri yapmalıydık. Ama azdık. Geleni geçeni toplamak, onları da eyleme katmak gerekiyordu. Ama nasıl? Elli kişiye daha dörtyüzelli kişi nasıl katılırdı?

Bilmem kim başladı, ama birden, on, yirmi kişi bir ağızdan "Çilibata lumba, çilibata lumba" diye tutturdular, bir tenor da "Ayşe" türküsünü söyledi çınlayan bir sesle.

O zaman iki kız türkünün havasına uyarak oynamaya başladılar. Kıvrıla kıvrıla gayet ustaca oynuyorlardı. Büyük bir kalabalık toplanmıştı etraflarına. Gelen geçen de durup kalıyordu orada. Yeni gelenler "Ne var, ne oluyor burada?" diye merakla sorup oyuncuları görebilmek için kalabalığın arasından yol açmaya çalışırken, yeniden:

Yürü halkım, yürü! şarkısı çınladı birden.

Alay dağıldı, biz tekrar toplandık bir yumruk halinde, yeniden gürledi sesimiz, kalabalığın arasına yeniden dağıldı partinin haklı sözleri.

Az sonra yukarıya doğru koşmaktan soluk soluğu kalan polisler

göründü, yeniden polis düdükleri öttü, yeniden çatışma kokuyordu. Ama gece yaklaşmıştı artık, ormanın karanlığı topladı, gizledi bizi, "Emniyette" buluşmaktan korudu bizi.

24 Mayıs 1942'de Kiril ve Metodiy bayramı dolayısıyla yanan gönüllerin son coşkunluğu idi bu.

Eve vardığım zaman, artık hemen hemen gece yarısıydı. Her yerim ağrıyordu, ama yorgunluğa rağmen çok rahattım. Hem yazlık yüzme havuzundan ta Kinyajevo'ya kadar yaya gelmiştim. İki yol vardı, ya tramvayla gelmek ya da iki dilim ekmekle bir işkembe çorbası içmek. Ben de ikincisini seçtim.

Kapıyı açtığım zaman, eşiğin altına dörde katlanmış bir kağıt sokulduğunu gördüm. Telaşla eğilip aldım. Kim yazmıştı acaba? Ve yarı el yazısı, yarı kitap yazısı iri iri harflerle yazıldığını görünce rahatladım, ev sahibi yazıyordu böyle. Aslında telaşa neden yoktu, çünkü bay Minço, artık dört aydır ev kirası ödemediğimi ve ödeyemeyeceğimi de gördüğü için başka bir eve taşınmamı söylerdi pek gücendirmeden. Borcunu da zenginleştikten sonra ödersin, derdi.

Bay Minço'nun önerisi, kuşkusuz, insanca bir öneriydi. Ona borçlandığım için kovmuyordu adam beni, sadece başka bir eve taşınmamı istiyordu. Ama hiç de hoşuma gitmiyordu onun bu önerisi, çünkü hem alışmıştım buraya, hem polis arayınca kaçmak için uygundu, hem de sığınak olmaya devam ediyordu illegal ve yarı illegal devrimcilere.

Bense artık üç aydır işsizdim.

İşsizlik, parasızlık önceden de yabancı değildi bana ama, bu kez çok başım sıkışmıştı. Çünkü her ay kampa, Mitko'ya paket yollamam gerekliydi. Tüm mahpusların ve sürgünde olanların yazdıkları gibi onun da o Ezop diliyle genellikle iyi olduklarını, ancak ekmeğin pek

yetmediğini... yazdığı mektuplardan ne kadar iyi olduklarını anlıyordum. Yeni yılda Kızıl Papazın (Konstantin Rusinov) yakınlarına yolladığı kutlama mektuplarından bir kopya yollamıştı bana. Şöyle yazıyordu Kızıl Papaz:

> Yeni yılını candan kutlarım
> Biraz sucuk yollamanı beklerim!
> Bayramınız kullu olsun, ömrünüz mutlu,
> Sizlerden bir paket beklerim, etli butlu!

Tebriklerin yoruma ihtiyacı yoktu. Bu kısa beyitlerde "papaz dede"nin de, tüm mahpuslarımızın da yıllarca biriken hapis tecrübeleri vardı. Kendi tarafımdan ben de Mitko'ya çok iyi olduğumu, hiçbir şeye ihtiyacım olmadığını yazıyordum sırasıyla.

Kendi dertlerimle onu da üzmenin insanca bir hareket olmayacağını biliyordum. Ben ne de olsa onlar gibi hapiste değildim. Onlar orada esir gibiydiler, her an kurşuna dizilebilirlerdi.

Mektupta yazdıklarımla paketler arasında aykırılık olmaması için dişten artırıp birşeyler yollamaya çalışırdım.

Günde bir öğün yemeye alışmıştım çoktan. Kışın bir soba, erişilmez, uzak bir hayal olmuştu. Ve para edebilecek herşeyi satmıştım evden. Beş leva çok paraydı benim için, bir gün, iki gün yetebilecek bütün bir ekmek demekti. Fakat şimdi leva için söz olmuyordu. O yıllarda bana gayet çok görünen 1500 levayı nereden bulurdum. Evde, ne varsa hepsini satsam, yine toplayamazdım bu parayı. Halbuki ev sahibi ak kağıt üstüne kara yazıyla yazmıştı, evden çıkmamı istiyordu. İki aylık, ya da hiç olmazsa bir aylık kira ödeyebilsem, mutlaka razı gelecekti kalmama, bir ay sonra da...

Bu düşüncelere dalarak gecenin geçtiğini anlayamadım. Bir ayak sesi duydum bahçede. Başımı kaldırınca Nana'yı gördüm,

gülümseyerek bana doğru geliyordu.

— Seni evde bulamam diye acele ettim, dedi elini sallayarak ve durdu pencerenin önünde.

— Korkma, acelem yok, dedim derin bir iç çekerek ve bu söz içinde bulunduğum zor durumu da, iş bulma arzumu da, biriken tasalarımı da dile getiriyordu.

— Biliyorum, biliyorum, dedi başını sallayarak. Güç durumda olduğunu biliyorum, ama biliyorsun ya... Bunu sana bölge komitesinden yolladılar ve yemeye harcayasın diye ayrıca söylediler, hem de kendi yemeğine, anladın mı?

Parti, bölge komitesinden ikinci kez para yardımında bulunuyorlardı bana. Beş yüz leva getirmişti Nana bu kez. Çok paraydı bu. İşçilerin gündeliklerinden birer leva birer leva toplandığı, partinin bu paralarla illegallere, onların evlerine yardım ettiği, silah aldığı v.b. düşünülürse, çok paraydı bu. Geri çevirmek, kabul etmemek istedim, fakat Nana sadece gülümseyerek:

— Kardeşim, Parti emrini yerime getirmemek..

Eliyle hoşça kal, diyerek gitti.

Bir hayli baktım arkasından. sonra paraya baktım, beş yüz levalık bir tek banknottu, bir kağıt parçasıydı ama sevinç doluydu.

Bir fukara için yüz öğün demekti, yüz ekmek demekti, kuponla otuz kilo şeker falan demekti... Evet, kira borcumun da üçte biriydi, bu para...

Ve böylece, bay Minço aldı bu parayı ve ben illegalliğe geçene dek evden çıkma sorunu konuşulmadı bir daha.

Yaz geliyordu artık ve ben bütün evi kiraya vermeyi düşündüm tatile gelenlere. Kendime de avlu içini seçtim, her elma ağacının, her kiraz ağacının altında yatabilirdi insan. Birkaç gün sonra artık kiracılarım

vardı benim, bütün yaz için kiralamışlardı evi. Benim için gerçek bir kurtuluş yoluydu bu. Kiracılardan aldığım parayla ev sahibine kirayı ödediğimden başka, bana da kalıyordu birkaç para. Ayrıca iki de aile buldum, haftada birer gün onlarda çalışıyordum. Yemeğimi veriyorlar, yirmibeş leva da gündelik ödüyorlardı. Herhangi bir fabrikada olsaydım, bu kadar alamazdım, çünkü yemek masrafım olmuyor, aldığım parayı da Mitko'ya ayırabiliyordum. Fakat haftada ancak iki gündü bu. Geri kalan günlerde fabrikaları, işletmeleri dolaşıyordum, ama hiçbir yerde iş yoktu bana...

Bir sabah Kinyajevo'ya inerken, polis karakolundan bir polis karşıladı beni. Ben yüzlerinden hemen hemen bütün polisleri tanırdım, bunun da ufak tefek mahalle hırsızlarıyla uğraştığını bilirdim, onun için de hayli şaştım beni durdurunca.

— Mitka Grıbçeva sizsiniz değil mi?

— Evet.

— Karakola çağırıyor şef sizi.

— Hemen mi?

— Hemen. Bekleyin bir dakika, ben şurada bir eve uğrayacağım, birlikte gideriz.

Beni bıraktı ve ilk yan sokağa saptı. Kaçabilirdim, ama bir kuşku başladı içimi kemirmeye. Acaba niçin arıyorlardı beni? Belliydi ki, bu bir tutuklama değildi. O halde? Acaba Dimitır'a mı bir şeyler oldu?

Biraz sonra döndü, birlikte karakola gittik. Beni bir odaya bıraktı ve "Bekle burada biraz," deyip gitti. Bir hayli bekledim, gelen olmadı, kapıyı aralayıp baktım, kapının önünde bir polis duruyor. Bana öfkeli öfkeli baktı ve eliyle odayı göstererek:

— Gir içeri! dedi.

Ürperdim. Gerçekten tutuklu mu idim acaba? Acaba kendim mi

girmiştim kapana, kendim mi gelmiştim polisin ayağına? Tokatlayacağım geliyor kendi kendimi. Bu kadar da budalalık olur muydu hiç! Türlü şeyler geliyordu aklıma. Bir ele verme mi vardı acaba?

Tam on saat boyunca bu soruya cevap bulmaya çalıştım ben. En sonunda öğleden sonra geç vakit şef yardımcısının odasına götürüldüm. Odada subaydan başka kırk yaşlarında ufak tefek, zayıfça biri oturuyordu koltukta ve apaçık bir merakla bakıyordu bana. Ve daha ilk sorudan, her hangi bir yerde bir ele verme olmadığını anladım. Bu beni hem sevindirdi, hem ürküttü, çünkü sorgu hep Dimitır'ın etrafında dolanıyordu.

Sorular da çok basitti, birşeyler çıkarmak mümkün değildi. Kaç yıldan beri tanıdığımı, tutuklanmazdan önce hangi basımevinde çalıştığını, hapiste kaç yıl yattığını, kaç kardeş olduklarını, anasının, babasının sağ olup olmadıklarını soruyorlardı. Bütün bunlar polisin elindeki Dimitır'ın dosyasında yazılıydı. Beni bunun için çağırmadıkları belliydi. Sivil polis ara sıra bana bazı yakın dostlarımızı, akrabalarımızı soruyordu, ama belliydi ki, bu da asıl amacını gizlemek içindi. İyice ürpermiştim, en önemsiz sorulara bile ağır ağır cevap veriyordum. Bir ara, tanımadığım birkaç kişiyi sordu, sonra uzaktan tanıdığım bazı isimler söyledi. Hepsi hakkında: Bilmiyorum, tanımıyorum, hatırlamıyorum, oldu verdiğim cevaplar. Sorgu üç saatten fazla sürdü ve birden şöyle bir soru ile son buldu:

— E, Dimitır nerede şimdi?

Ben doğruldum.

— Bunu bana sizin söylemeniz gerekir. Öyle değil mi...?

Adama baktım. Yüzünden hiçbir şey, ama hiçbir şey belli olmuyordu. "Dimitır kaçmış olsun da, bunu ben polisten öğreneyim,

olamaz" dedim kendi kendime. Bir kez daha baktım onun sakin yüzüne. Oturdum iskemleye ve kendim de anlamadan cevap verdim sorusuna. Adam, masanın başında oturan şef yardımcısına dönerek, aynı sakin sesle:

— Eğer soracağınız birşeyler yoksa gidebilir, dedi.

— Yok, dedi öteki ve zile bastı.

Az sonra koca bıyıklı bir çavuş girdi odaya ve alıp götürdü beni dış kapıya kadar. Açlık ve yorgunluktan ayaklarımın kesildiğini hissettim dışarıda. Sokakta lambalar yanmıştı artık. Bitkin bir halde yürüyordum eve doğru. İyi ki dünden yarım ekmek kalmıştı evde.

Birkaç gün sonra az bir kısmını öğrenebildim meselenin ve ta 9 Eylül 1944'ten sonra anlayabildim hepsini.

Mitko, Kinyajevo'da RMS sekreteri iken kağıt fabrikasında çalışan Mirço Rangelov adında bir genci elde etmişti. 1942 yılında Mirço'nun da asker bulunduğu kışlada bir olay olmuş. Mirço'yu da tutuklamışlar. Devamlı bir işkenceden sonra Mirço gerçeği gizlemek için kışlada irtibatın kendisine Dimitır Grıbçev tarafından verildiğini "itiraf etmiş". Aynı gece yazılı olarak ayrıntılı bir ifade vermiş ve bundan sonra "dinlenmeye" bırakılmış. Askeri istihbarat ajanları on gün kadar kendisiyle "ilgilenmişler". Gribçev'i başlamışlar araştırmaya. Fakat bu işi polisin yardımını aramadan, kendilerince yapıyorlarmış. Onun için de Kinyajevo karakolu şef yardımcısının yanında istihbaratın ajanı beni sorguya çekerken, aradıkları adamın çoktan polisin elinde olduğunu bilmiyordu. En sonunda Grıbçev "bulunup" istihbarat ajanlarına teslim edildiği zaman sorgu gayet kısa olmuş:

— Mirço Rangelov'u tanıyor musun?

— Hayır.

— Ve ilkyazın kışlada onunla irtibat kurmadın, öyle mi?

— Elbette, yok bir irtibatım onunla.

— Hadi ulan, bize sökmez bunlar. Doğru söyle, biliyorsun ya biz emniyettekiler gibi yumuşak değiliz.

— Nasıl olduğunu bilmiyorum, demiş Dimitır, fakat 1942 yılında irtibat kurmak istesem de, kuramazdım, çünkü...

— Çünkü... diye kesmiş sözünü sabırsızlanan istihbaratçı.

— Çünkü 1941 yılının temmuz ayında sürgün edildim, demiş Dimitır ve oradaki ajanlara bakmış göz ucuyla.

Verdiği cevap şaşırtmış hepsini. Hayret içinde birbirlerine bakmışlar.

— Neler saçmalıyorsun böyle, demiş ajanlardan biri.

— Öğrenebilirsiniz, demiş Dimitır. Telefonla da öğrenebilirsiniz. Mitko ile Mirço'yu bir araya getirmişler. "Dinlenme"den sonra Mirço iyiceymiş, ancak gözlerinin altındaki gölgeler, geçirdiği korkunç günleri, geceleri dile getiriyormuş.

Subaylardan biri Dimitır'ı göstererek Mirço'ya:

— Kim bu, tanıyor musun? diye sormuş.

Mirço bir adım ileri yaklaşarak Dimitır'a bakmış dikkatle ve biraz düşündükten sonra:

— Tanımıyorum, demiş.

— İyi bak, iyi bak.

— Hayır, tanımıyorum. Gördüğüm yok şimdiye kadar, demiş kesinlikle.

Dimitır'ın ifadesine ihtiyaçları kalmamış ajanların. Çıkarmışlar onu odadan. Koridordayken bir inilti duymuş. Mirço'ya işkenceler yeniden başlamış.

Mirço yalan söylediğini daha o akşam itiraf etmiş ve gerçekten irtibat kurduğu Kole'nin adını söylemiş. Polisler hemen Kole'yi

aramaya başlamışlar, fakat Mirço'nun tutuklanmasından sonra bir hayli süre geçtiği için, Kole artık illegal olmuş.

Birkaç gün sonra Dimitır tekrar kampa getirilmiş. O günlerde yazdığı bir mektupta ani bir yolculuğundan söz ediyordu kısaca kapalı bir şekilde.

Ve yine başladı günler, haftalar geçmeye. Parti saflarından bir işçinin önemsiz işlerle dolu günleri...

Haftada bir iki gün başka evlerde hizmetçilik, geri kalan günlerde sabahları ve öğleden sonraları iş aramalar, akşamları toplantılar, Hristo Botev radyosunu ve Sovyet radyolarını dinlemeler, çağrı ve slogan yazmalar, buluşmalar, çağrı dağıtmalar, duvarlara slogan yazmalar... Günler de gitgide kısalıyor, daha soğuk oluyordu, yağmur kara dönüşmüş, donmuştu her yer.

Bir gün Gek, Krasno Selo tramvay durağında buluşacağımızı haber verdi. Buluşma akşam üzeri ortalık pek kararmadan olacaktı. Tramvay param yoktu, boş vaktim de vardı, öğleden sonra gittim o tarafa. Güneş Sofya'nın sisini delmeyi başarmıştı, ben de haz duyarak, yüzümle, güneşin kıtlaşan ışınlarını yakalıyordum. Ama, kış güneşi ısıtmıyordu. Bütün elbiselerim bir basma entari, bej bir yelek, o da iyice yıpranmıştı, ve bir de pardösü idi. Ayağımda da ayakkabı yerine nalın vardı.

İhtiyaç neler yapmıyor! Savaş zamanı meşin kaybolmuştu. Açıkgöz tüccarlar yaz için tahta ayakkabıları saldılar pazara, Roma sandalları diye reklam ederek. Bunlar bildiğimiz nalından başka birşey değildiler, ancak bir kayışlı değil de, iki kayışlıydılar. İşte ben de bu Roma sandalını taşıyordum ayağımda. Ağırdılar, hiç uygun değildiler ama, yazın ve güzün nasıl olsa giyilirdi. Ama kışın, karda, buzda her an kayıyorlardı ve ip üstünde oynar gibi daima dengemi korumam

gerekiyordu.

Çiğnenmiş yoldan ayrılıp da kar içinden geçmek, yalınayak karda yürümek demekti.

Yolda giderken yanı başımdan çabuk çabuk geçen insanlara bakıyordum ve doğrusu ya yürekten imreniyordum onlara.

Ayakları hiç üşümeden, ıslanmadan karda gezebilen insanlar da var! diyordum kendi kendime.

Randevuya onbeş dakika önce gittiğim için yukarı, sebze pazarına doğru devam ettim. O sıralarda pazarda sadece domuz kabağı, maydanoz kökü, kereviz ve neden bilmem, bir de şeker pancarı bulunuyordu. Savaş köylülerin ambarlarını silip süpürmüştü, açlık sadece işçilerin değil, küçük memurların da peşini bırakmıyordu.

En sonunda randevu vakti geldi. "Bir tanıdıkla rasgele buluştuğum" tramvay durağına doğru yürüdüm hızlı adımlarla. Selamlaştıktan sonra birlikte yürüdük.

Bir tenha sokağa saptıktan sonra, Gek bana bir paket verdi. Gabrova'lı Stefan'a götürecektim bu paketi. Biçim ve ağırlığından anladım ki, patlayıcı madde, ama birşey demedim, koltuğuma aldım ve artık, hoşça kal, deyip ayrılacaktım ki ansızın koluma asılıp:

— Dur! dedi.

Hayretle baktım.

— Niçin nalınlısın?

— Ayakkabım yok da ondan.

— Ne zamandan beri yok?

— Çoktan.

Gek ellerini cebine soktu, dişleri arasından tükürerek birşeyler mırıldandı, sonra koluma girip benimle birlikte aşağı doğru yürüdü.

— Bizimkiler ayakkabısız olduğunu biliyorlar mı?

Ne cevap verebilirdim onun bu sorusuna? Biliyorlar mı? Belki de biliyorlardı, belki de farkına varmamışlardı. Biz hep akşamları buluşurduk, kapalı yerlerde ve hep acele ederdik. Kim bakar senin ayakkabılarına.

— Ve hâlâ işsizsin, öyle mi? dedi Gek.

— İşsizim.

— Dinle bak ne diyeceğim. Eve gelince sakla bu paketi. Stefan gelmeyince ve sana serbestsin, çıkabilirsin demeyince, evden hiçbir yere çıkmayacaksın. Anladın mı?

Onuncu Bölüm

Stefan dört gün sonra geldi paketi almaya, aynı akşam tanımadığım bir kızcağız kapımı çaldı. "Mitka Gribçeva siz misiniz?" diye sordu, bana bir mukavva kutu verdi ve hemen dönüp gitti.

Kızın getirdiği vişne rengi, pençeleri oto lastiğinden turist ayakkabılarına benim sevindiğim kadar, Gogol'un kahramanı kırmızı çizmelerine belki de sevinmemiştir. Sağlamdılar, sıcak tutuyorlardı, gayet güzeldi ayakkabılarım, o akşam bir yere çıkmadığım halde uykuya yatana dek ayağımdan çıkarmadım ayakkabılarımı.

Sabah iş aramayı sürdürdüm. Önce Viktoriya fabrikasına gittim. Sessiz, içine kapalı bir insan olan ustabaşı beni odasına aldı ve hiçbir şey ifade etmeyen bir yüzle, işçi defterimi karıştırmaya koyuldu. Artık defterimi kapamak üzereydi, ilk sayfada yazılı adımı görünce, şimdiye dek çok kere işittiğim "bizde iş yok" demesini bekliyordum. Beni baştan aşağı süzdü, sonra tekrar defterdeki adıma baktı ve hiç başını kaldırmadan sordu:

— Sen matbaa işçisi Mitko Gribçev'in nesi oluyorsun?

— Karısı.

— Bak sen, bak sen. Mitko ne alemde, iyi mi?

— İyi, dedim ve yüreğimde ufak bir ümit ışığı belirdi.

— Şimdi nerede bulunuyor? Nerede çalışıyor?

— Üniversite matbaasında, dedim ve der demez bütün ümitlerim suya düştü.

Pek fazla düşünmeden, istemeyerek yalan söylemiştim.

Tanımadığım bir ustabaşına kocamın sürgünde olduğunu söylemek, fabrikadan hemen kovulmam demekti. Üstelik fabrikanın komutanı da o idi.

— Peki, peki, sana bir iş bulmanın çaresine bakacağız. Kimden tavsiye alabilirsin. Lülin'den Martin seni tanıyor mu?

— Tanıyor, dedim, denize düşenin yılana sarılması gibi. Beni size yollayan da Martin usta. Selamlarım getiriyorum size...

O anda, ustabaşının masasındaki telefona ilişti gözüm. Telefonu kaldırıp Martin'i arasa, yalanım meydana çıkacaktı. Mitko hakkında da yalan söylediğim anlaşılacaktı. Metodi usta sözümü keserek:

— Peki, peki, ben öğleden sonra onu arayacağım, sen yarın sabah uğra yine buraya, iş olacak sanıyorum, dedi.

Viktoriya'dan doğruca Lülin'e koştum. Martin'i arayıp buldum. Ve soluk soluğa bütün hepsini iğneden ipliğe anlattım. Martin biraz düşünerek:

— Metodi fena adam değil, dedi. Bizden değil, ama bizimkilere yardımdan geri kalmıyor, sempatisi var bizimkilere. İyi ki, beni haberdar ettin. Onunla eski dostuz. Öğleden sonra ona gidip herşeyi anlatacağım. Senin de, Gribço'nun da durumunu bildireceğim. Dimitır'la dost onlar. Sen şimdi git evine, rahat ol.

Ertesi gün sabahleyin Viktoriya'nın önündeydim. Az sonra Metodi de geldi, eliyle işaret ederek beni odasına çağırdı. Öfkeli öfkeli bir hayli söylendikten sonra birden durarak:

— Mitka, dinle bak, ne diyeceğim, dedi. Ben dün Martin'le konuştum. Dokumacı olarak seni işe alıyorum. Böylece daha fazla para kazanabileceksin. Önce 60 leva ile işe başlayacaksın, zanaatı biraz öğrenince, 80 leva vereceğim. Senden tek istediğim şu: Pis işler yapmayacaksın. Biliyorsun, poliste dosyan var. Seni hiç kimse işe almak istemiyor. Dimitır sürgünde... Anlatabildim değil mi? Akıllı davranman lazım, o kadar.

Metodi usta konuşurken ben hep evet, diyordum başımı sallayarak,

enellikle "öyle işlerle" uğraşmadığıma, iyi olmaya çalışacağıma
verdim. Beni dokuma atölyesine götürdü. Boydan boya iki
vardı, dört kişi çalışıyordu bunlarda ve fabrikadaki bütün
cılara iş yetiştiriyorlardı.
kadar çalıştıktan sonra artık işimi gayet iyi başarıyordum ve
ğim gerçekten 80 levaya yükseltilmişti. Üstelik ben hemen her
kaç saat da fazla çalışıyordum. Bu da bana Dimitır'a biraz giyim
atın alıp yollamama ve benim de biraz giyinip beslenmeme
sağladı. Metodi ile aramız iyi idi, çalıştığım atölyeden her
, "iyi," diyordu başını sallayarak.
bir zaman sonra yüzündeki bu memnuniyetine bir gölge
nü farkettim. Bir gün beni odasına çağırdı. Ben içeriye girince
apıyı kilitledi. sonra masanın önündeki sandalyeye buyur etti
ndisi de yerine geçip oturdu.
sıl, işler yürüyor mu? diye sordu söze başlamak için.
rüyor, sana minnettarım, usta. Şimdi Dimitır'a da bol bol paket
rum... dedim.
anlamlı anlamlı bana bakıyor, gözlerini ayırmıyordu benden,
ne olmuş" diyerek sözümü yarıda bıraktım.
et, evet... Ya bunu okudun mu?
di bana küçük bir bildiri uzattı.
ikinci vardiyadan sonra kadınların çalıştıkları tezgahlara
ştık.
yır, neymiş o? dedim doğrularak.
ır, otur. Bir bildiri. Komünist bildirisi. Demek okumadın, öyle

yır usta, okumadım!
tka, ne oluyor, son zamanlarda işçiler fazla şikayet ediyorlar,

iplikler pek dolaşıkmış, gerektiği kadar iş çıkaramıyorlarmış. Sen artık tecrübe sahibisin, anlıyorsun bu işten.

Ustabaşına baktım ve acaba benden akıl mı istiyor, yoksa bu konu hakkında neler bildiğimi öğrenmeye mi çalışıyor? diye bir an düşündüm. İpliklerin dolaşık olmasının nedenini ben herkesten daha iyi biliyordum, çünkü benim işimdi bu. Ama hiçbir şey okunmuyordu ustanın yüzünden.

— Bilmiyorum, usta, dedim, belki de kabahat projektörlerde. Işık yetmiyor ve...

— Evet, evet. Peki, duvarlara yazılan sloganlar hakkında da hiçbir şey bilmiyorsun, öyle mi?

— Nereden bileyim. Sanki yazı ustasıyım ben de...

— Peki Mitka, ama dikkat et! Hayır, ben birşey demiyorum, fakat sen fabrikaya geleliden beri kızlar işlerine pek bakmaz oldular, üretim azalmaya başladı. Sloganlar, bildiri dağıtmalar gitgide sıklaştı. Sen kabahatlisin, demek istemiyorum, dedi tekrar Metodi benim dikilmek istediğimi görerek. Böyle birşey dediğim yok, ama dikkati çekiyor. Sadece benim dikkatimi değil. Biliyorsun ya, fabrikada başka insanlar da var...

Fabrikada gerçekten başka insanlar da vardı ve bunların birinden gerçekten korktum. Fabrikada işe başlayalı henüz on gün bile geçmemişti, avluda Sami ustaya rastladım. Bu Sami usta Haziran grevinde beni polise teslim etmişti. Bir tarafa çekilerek görünmemeye çalıştım ona ve acaba ne yapmalıyım, diye düşündüm. Bu arada artık Yahudi aleyhtarı yasalar çıkmıştı.

Sami ancak iyi bir işçi olduğu için ve Metodi'nin desteği sayesinde usta kalabilmişti. Başıma büyük bir bela açabilirdi. Böylelikle polisteki itibarını artırabilirdi. Yahudilerin kaderi büsbütün polisin elindeydi.

Fabrikada Yahudi asıllı daha birkaç kız ve çocuk çalışıyordu. Hiçbiri parti veya RMS saflarına çekilmiş değildi, ama bizim etkimiz altındaydılar, ben, iki kızkardeş olan Mati ile Viki'yi seçtim ve Sami ile aramızda olanı anlattım onlara.

— Korkma, dedi kızlar. Akşama kadar herşey düzelecek.

Sami, tutacağı yolu bilmeli artık, çünkü...

Birden değişti kızların yüzleri. Faşist iktidar tarafından kovuşturulmaları, sınıf bilinçlerinin pasını iyice silip temizlemişti. Kızların Sami ile neler konuştuklarını bilmiyordum, fakat o, ertesi gün çalıştığım atölyeye gelerek beni dikkatle süzdükten sonra:

— Öğleden sonra fazla iş olacak, kalacak mısın? dedi.

Kaldım. Paraya ihtiyacım vardı, fazla çalışmaya hazırdım.

Sonra Sami ile görüşüp konuşmaya başlayınca adeta dost olduk.

Ve daima iplikleri karıştırdığım zaman Sami teslim alsın babası tekstil işçisiydiler, kız diye bakıyordum. Çünkü gerektiği zaman göz yumuyordu bu işe.

Fabrikada küçük bir parti grubu vardı ve özellikle yaşlı işçiler arasında çalışıyordu. Bir gün Gek bana gençleri gözden geçirmemi ve RMS örgütü meydana getirmemi tavsiye etti.

Çoktan bir kız seçmiştim, anası, işten ötürü okulu terketmişti.

Petrana onyedi yaşlarında güzel bir kızdı. Konuşmalarımı ilgiyle dinler ve benimle aynı düşünceleri paylaşırdı. Birkaç hazırlık görüşmesinden sonra ona İşçi Gençler Birliğinden, amaçlarından söz açtım ve bu örgüte üye olmak isteyip istemediğini sordum. Kız bir an duraksama gösterdi, doğrusu ya, hoşuma gitti bu. Demek ki düşünüyor, dedim kendi kendime, ve "istiyorum" deyince yürekten sevindim.

Birkaç gün sonra ona bir randevu verdim. Çingene Vanço ile

tanıştıracaktım. Vanço ile irtibatta olması gerekiyordu. 3 Ocak 1943'te, akşamın saat yedisine doğru Görna Banya ile Kinyajevo yolu arasında buluştuk. Üçümüz birlikte yürüdük, konuştuk ve sonunda Petrana ile Vanço bir hafta sonra buluşmayı kararlaştırdılar. Sonra Petrana gitti. Ertesi gün ben ikinci vardiya idim, onun için geç vakitlere kadar Vanço ile kalabilirdim. Vanço'nun bildiri dağıtması lazımdı.

Sabah, kapımın hızlı hızlı çalınması beni uyandırdı. Çabucak kalkıp anahtar deliğinden baktım. Bizim işçi kadınlardan biri, Yordanka Kastova duruyordu dışarda. Parti örgütümüze üye değildi, ama kocasının devrimci olduğunu biliyordum.

Kapıyı açtım. Yordanka içeri girer girmez soluk soluğa:

— Hiç durma kaç buradan. Petrana seni ele vermiş. Biraz sonra polis gelecek, dedi.

Soru sormaya vakit yoktu. Çorap giymeden ayakkabılarımı ayağıma geçirdim, bir iki giysi alıp bir çıkın yaptım, paltomu da giyip bahçe içinden Paraşkeva Stefanova'ların evine geçtim. Paraşkeva, Mitko'nun büyük ablasıydı. Orada giyindim. Paraşkeva telaşlanmaya, ağlamaya başladı.

— Ah, Mitka, illegal hayata dayanamazsın, veremden ölürsün, diye mırıldanıyor ve pencereden bakıyordu.

Polisin eline düşmemek için bir an önce mahalleden uzaklaşmak zorundaydım.

Kinyajevo'yu bir hayli geride bıraktıktan sonra, düşündüm. Petrana neden beni ele vermişti? Ve nasıl yapmıştı bu işi? Ayrıntılarını çok sonra öğrendim.

Ertesi sabah erkenden Petrana polis karakoluna gitmiş ve herşeyi anlatmış. Tanıştırdığım çocuğun adını öğrenememiş diye polis ona kızmış. Petrana polis karakolundan doğruca fabrikaya gelmiş. Orada

dilini tutamamış, "Mitka beni komünist yapmak istedi, ama ben onu polise bildirdim, polis hesabını görecek onun," diye yanındaki kızlara övünmüş.

Bu konuşmayı duymuş Yordanka, fabrikadan çıkıp beni haberdar edebilmek için hemen hasta numarası yapmış. Ve gerçekten bir saat sonra polis evi abluka altına alıp araştırma yapmış. Dört gün, dört gece polis evi beklemiş. Bahçede boşu boşuna soğukta durup beklemişler, sonunda dönmeyeceğime kanaat getirerek çekilmişler.

Aynı gün, polis fabrikaya da gelerek kimlerle düşüp kalktığımı, kimlerle arkadaşlık ettiğimi soruşturmaya başlamış ve ilk tutukladıkları adam Sami Usta olmuş.

Dokuz Eylülden sonra Petrana ile karşılaşmamız ilginçti.

Artık büyümüş, kızlıktan çıkıp güzel bir kadın olmuştu. Milis dairesinde karşılaşmıştık. Orada tutukluydu. Beni görünce titremeye başladı, ayaklanma kapanarak:

— Mitka abla, ablacığım, beni öldürecek misin?

Sesinde o derece bir hayvansal korku vardı ki, iğrendim.

— Biz kimseyi öldürmüyoruz. Sen niçin tutuklusun? Ne suçun var?

— Senden ötürü Mitka ablacığım, seni ele verdim diye.

— Eee, niçin ele verdin beni?

— Bilmem. Korktum, ayaklarım çekti götürdü beni karakola. Geri dönmek istedim ama, imkansızdı. İş işten geçmişti artık.

— Başka?

— Başka hiçbir şey yok

— Polis neler verdi sana bu iş için?

Kadın birden çekildi, sanki bir ateş dokunmuştu vücuduna.

— Hiçbir şey. Yemin ederim, hiçbir şey...

Petrana'nın gerçekten polisle daha fazla irtibatta bulunmadığı, pek

zarar getirmediği anlaşıldı, ben de polisin eline düşmekten kurtulmuştum, serbest bıraktık Petrana'yı. O zamandan beri çok yıllar geçti. Sağ mıdır, ana mıdır, bilmiyorum, fakat bir gün bu satırları okursa, kendi evlatlarını iyi düşünsün, onları gerçek yurtsever, sosyalist vatanımızın birer gerçek vatandaşı olarak yetiştirmeye çalışsın. Analarından utanmamaları için kitapta sadece adını vermekle yetiniyorum. Soyadını vermiyorum.

Kinyajevo'yu çoktan terketmiştim ben ve artık tramvaydan Klemantine sokağındaki mağazalar görünüyordu. "Şimdi nereye?" diye düşünürken ev sahiplerinin de zarar görmemeleri için polisin dikkatini çekmeyecek bir eve gitmeliydim. Mitko'nun birinci derecede amca oğlu sağdıcım Hristo Gribçev geldi aklıma, Konövitsa'da üç numaralı tramvay yolunun sonunda oturuyordu. Hristo itfaiyeciydi, bu yüzden, hele ilk günlerde ondan kuşkulanmaları tehlikesi yoktu.

Hiç duraklamadan tramvaya atlayıp evlerine gittim. Öğle üzeri oraya vardım ve bütün aileyi sofrada buldum. Hristo büyük bir nezaketle beni yemeğe davet etti, tekrarlamasını beklemeden oturdum. O kadar acıkmıştım ki, lahana sarmasını hâlâ hatırlıyorum. Karısı sofrayı topladıktan sonra, her ikisini de çağırıp olan biteni baştan sona kadar anlattım.

— Peki, şimdi, şimdi ne yapacaksın? diye sordu Hristo.

— Bölge komitesinin vereceği talimatı bekleyeceğim. Belki illegal olarak Sofya'da kalırım, belki de herhangi bir partizan müfrezesine yollarlar. Ne var ki, o zamana kadar...

— O zamana kadar bizde kalırsın, dedi sözümü keserek Ancak dikkatli olmalısın, polis tarafından arandığını Mariya öğrenmesin.

Mariya, Dimitır'ın kızkardeşiydi. Terziydi ve Hristo'larda oturuyordu.

— Niçin? diye sordum hayretle. Mariya benim yabancım değil ki...

— Yabancın değil ama, bir polisle sevişiyor, olabilir ya, belki birşeyler kaçırır ağzından ona.

İlk günlerde Mariya, Hristo'larda oturduğumu öğrenemedi. Ve ta üçüncü günü akşamı, benim odada olduğumu görmeden, Mariya daha kapıdan haykırdı:

— Biliyor musunuz, polis bizim Mitka'yı arıyor. Üç günden beri gizleniyormuş, ama yakında ele geçirecekler. Şimdi polis teşkilatı gayet mükemmelmiş.

Ben elbiselerin asılı bulunduğu askının arkasındaki iskemleden doğruldum. Mariya beni görünce dudağını ısırdı. Sonra bir suç işlemiş gibi gülümseyerek bana doğru bir adım attı.

— Sen burada miydin, kız?

— Ya sana kim söyledi polisin beni aradığını?

— Pena...

— Sizin şu Pena ille de birşeyler uyduracak! Kimse aramıyor beni.

Şaşkın şaşkın bir bana, bir Mariya'ya bakan sağdıcıma dönerek:

— Hristo, ben artık gidiyorum. Bu günlerde işlerim pek fazla, tekrar gelmeyeceğim size. Ama işlerimi bitirince, uğrarım, görüşürüz. Hoşça kalın!

— Güle güle, diye mırıldandı Mariya oturduğu yerden.

Hristo beni uğurlamaya çıktı:

— Nereye?

— Gidiyorum, sen kendin söyledin...

— Evet... belki de bir zarar getirmez ama, kim bilir... Var mı gidecek yerin?

— Merak etme. Var.

Hristo, ben gözden kaybolana dek dış kapı önünde durdu ve ben de

kesin olarak, illegal hayatın bilinmez yollarına daldım. Birkaç gün sonra, nihayet Stanka Markova - Nana ile bağlantı kurabildim. Durumu parti bölge komitesine bildirmesini, sonra da, oradan alacağı talimatı bana getirmesini rica ettim.

İki gün sonra bitpazarında buluşacaktık.

Tam vaktinde geldi. Daha uzaktan gördüm kendisini, ama yanıma isteksiz gelir gibi göründü bana.

— Ne var, ne oldu? diye sordum ben kaş altından onu süzerek

— Ne olsun, yok birşey...

— Öfkeli görünüyorsun! Sanki biri kızdırmış seni.

Nana gülümsedi, sonra koluma girip tenha bir sokağa götürdü beni.

— Bak Mitka, dedi, bölge sekreteriyle konuştum, dedi ki...

Soluğum kesiliyor sandım. Acaba ne karar almışlardı? Sofya'da mı kalıyorum, yoksa partizanların yanına mı gidiyorum? Nana yutkundu, sanki boğazı acıyordu ve dinç görünmeye çalışarak şöyle devam etti:

— O dedi ki... bizim Mitka merttir, dedi. Polisten yiyeceği dayağa katlanabilir, dayanır, sonra serbest bırakırlar onu... Kız, öbür arkadaşın kim olduğunu bilmiyormuş. İnkar edeceksin herşeyi... Başka çare yok, gizlilik çok güç, ev lazım, yemek lazım, elbise lazım... İşte bu....

Nana'nın neler konuştuğunu dinliyordum, ama bilincime kadar ulaşamıyordu sözleri. Sonra anlamaya başlayınca, benimle şaka ediyor, beni deniyor sandım. Ve heyecandan bir morarıp bir solan yüzüne baktığım zaman, şaka etmediğini, gerçekten bana bölge sekreterinin kararını, yani polise teslim olmak kararını bildirdiğini anladım. Ve parladım o anda:

— Nasıl olur... bu ne biçim teklif böyle? Diri olarak tek bir kişi polise verilmemeli... diye Merkez Komitesinin kararını bilmiyor mu o?

Sesim kısılarak fısıltıya dönüştü.

— Nana, sen beni tanıyorsun. Teslim olmaktansa, şuraya, şu duvara vurup kırarım kafamı, ama bundan önce, en azından iki alçak tepelerim. Anladın mı? Söyle onlara. Hemen şimdi, bul, söyle onlara. Verecekleri cevabı yine burada bekleyeceğim, yarın yine bu saatte!

Nana'nın elini bırakıp, acele ters yöne yollandım. Arkamdan yavaşça "Mitka" diye seslendiğini duydum, ama dönüp bakmadım. Öfkeden ağlayacaktım, zor tuttum kendimi.

Ertesi gün erkenden, yanyana afişlerin asılı olduğu bir duvarın önünde durdum. Afişleri okuyor gibi yapıyordum, ama aynı zamanda, geliyor mu diye Nana'yı araştırıyordu gözlerim. Geldi. Gek'le beraber geldiler. Acele onlara doğru yürüdüm, Gek iki elimi de tuttu, kolunu omzuma atarak yavaşça:

— Mitka, rahat ol, herşey yolunda, dedi, sonra sessizce gülümseyerek: Mertsin sen, bölge sekreteri emrediyor, sen hayır! diyorsun. Sonra ciddi olarak, doğru, gayet doğru hareket etmişsin! dedi. Şimdi Nana'ya allahaısmarladık de, yürü benimle. Bugünden itibaren her türlü irtibatı kesiyorsun. Başka işe geçiyorsun.

Merak ettiğimi görünce, sadece benim duyacağım kadar yavaşça "Savaş!" diye fısıldadı.

Biz Nana ile öpüştük ve başka tek birşey sormadan Gek'le birlikte yürüdüm.

İkinci Kesim

Birinci Bölüm

Bu akşam Gek'le Krasno Selo'da Bonka Denisova'ların evinde bir hayli oturduk, sözde herşey belli olmuş, konut, ekmek vesikası ve giyim sorunları çözülmüştü ama, Gek'in bana vadettiği bu "savaş işi"nin neden ibaret olacağını hep soruyordum. Gek ise kurnazca gülümseyerek her defasında şöyle cevap veriyordu:

— Çok bilen tez kocar.

İki gün sonra Vasil Gününde, geziye çıkar gibi giyinmiş olarak Boyana'ya giden küçük tramvaya atladım. Gek orada bekliyordu beni. Son duraktan önce indik ve karlı patikada ağır ağır yürüdük. Gek koluma girdi. Çevremizde kimseler yoktu ama yine de sessizce konuşuyordu:

— Anladın değil mi? Soru yok! Ad sormak yok! Komutanın emirlerini hiçbir itirazda bulunmadan, ikirciklenmeden yerine getireceksin. Unutma ki, bugünden itibaren sen bir askersin, ve şunu da bil ki, buradaki disiplin kışladakinden yüz kat daha serttir, burada yarım dakikalık bir gecikme ölümle sonuçlanabilir, eylemi suya düşürür, örgütü darmadağın eder.

Herhalde sinirli bir hareket yapmış olacağım, çünkü Gek artık bunu bana defalarca söylemişti. Birden duraklayarak ve şiddetle elimi sıkarak devam etti:

— Benim sana güvenim var, herşeyi gerektiği gibi yapacağını biliyorum, şunu anla ki, bu işler bizim kanımıza işlemeli, alışkanlık haline gelmeli, düşünmeden içgüdüyle yapılmalı, yoksa mahvoluruz. Anlıyor musunuz?

Anlamaya anlıyorum, ama sabırsızca, merakla karlı ovaya göz gezdiriyor, Gek'in beni tanıştıracağı kişinin nereden çıkıp geleceğine

bakıyordum. Onun için de ikisi erkek, biri kadın, bize doğru hızlı adımlarla gelen golf pantolonlu, arkalarında sırt çantaları, kasketli üç turiste dikkat etmedim. Bize yaklaştıkları zaman ben sustum. Gek ileri geçti, başıyla gösterip:

— Onlar! dedi.

O zamandan beri yirmi yıl geçti, ama ben onları şimdi de karşımda canlı olarak görüyorum. En önde biraz çatık, sert yüzlü, dev gibi adeta bir ayı yürüyordu. Ardında ufak neşeli bir delikanlı, onun ardında da, ağır sırt çantasının altında ezilmiş, gür saçlar omuzlarına düşmüş, siyah sürme kaşlı, inci dişli yirmi yaşlarında bir kız yürüyordu. Renkli yün bir kazak göğsünü iyice sıkmış, ne golf pantolon, ne turist ceketi endamının güzelliğini gizleyemiyordu.

Üçü de önümüzde durup yarım daire şeklinde dizildiler.

Gek önce ufak olanın elini sıkarak:

— Merhaba, güzel adam!

Tanıtma, tanışma bu kadarcıktı. Fazla söze gerek yoktu.

Delikanlı iki elimi de kuvvetle sarstı ve bir göz kırparak şaka yollu.

— Merhaba bacanak! dedi.

— Merhaba! dedim ben de mutlulukla gülümseyerek ve sanki çocukluğumuzdan dostmuşuz, sanki en gizli sırlarını biliyormuşum gibi kendim de ona büyük bir yakınlık duydum, sanki sadece ikimizin bildiği sırlar bizi birbirimize bağlıyordu.

— Bu arada koca bir el, parmaklarımı ezercesine sıktı, az kalsın bağıracaktım, zor tuttum kendimi, o kadar acımıştı parmaklarım. Elimi sıkan Stanço Vasilev'di, dev gibi bir adamdı.

Sonra kabarık saçlı kızın karşısındaydım. Biran bakıştık ve sanki: "E, nasıl, dost olacağız mı?" diye sorduk birbirimize.

Herhalde gözlerimiz anlaşmıştı ki, kucaklaşıp öpüştük ve ben

da ikinci kez olarak, çok, pek çok yıl önce kaybettiğim öz anki yeniden bulmuş gibi oldum.

leri hakkında hiçbir şey duymadığım, henüz adlarını ğim bu insanlar bana birden çok yakın oldular, öz kardeş ve eşten daha yakın hissettim onları. Ve doğrusu ya, şimdi onlarla kalmak için Gek'ten ayrılmaya acele ediyordum. Gek artık beni aya bırakarak sırayla el sıkışıyordu hepsiyle. Bir an göz göze onra elini omzuma koyarak yavaşça:

un açık olsun! dedi.

dönüp patikadan aşağı doğru yollandı. Bu da işle ilgili, resmi şılaşmamızdı onunla. Bundan sonra illegal çeşitli evlerde kere buluştuk, bana bir iki ekmek vesikası verdi, ama artık aman işlerimizden söz etmedik Ve sadece ellerimi şiddetle ndan ve gözlerindeki parıltıdan ne işte olduğumu, benimle eye devam ettiğini anlıyordum...

Dokuz Eylülden sonra öğrendim feci akıbetini.

den az önce tutuklanmış, 5 Eylül 1944'te artık iyice kuduran latları, hiç mahkemesiz, yargısız öldürmüşler onu.

k delikanlı, geleceğin generali olan Slavço Radomirski koluma diğer ikisine ileri gitmelerini işaret ederek, sordu:

in sırt çantan yok mu?

k, dedim ve savaş gruplarından arkadaşlarım önünde ilk ve son sıkılganlık duydum.

emi yok. Sana da bulacağız. Dimitır nasıl? Neler yazıyor arında?

o'nun Dimitır'dan söz etmesi beni ferahlattı ve komutanıma k açıldı yüreğim. Planinets dağ evine çıkana dek, kendimi bileli hayatımdaki bütün olan biteni anlattım ona. Dikkatle

dinliyor, bazı şeyler soruyordu. Dağ evinin önündeki alana geldiğimiz zaman seslendi:

— Hey, komitalar, durun biraz!

Violeta ile Stanil durdular, az sonra yetiştik onlara.

— Bacanak, dinle, dedi Slavço Violeta'ya (bacanak sözü onun çok sevdiği bir hitaptı). Penka'ya ne ad vereceğimizi iyi düşünmelisin. Kadın adsız duracak değil ya!

Öyle anlaşıldı ki, Penka benim. Yarım saat sonra da Stanil eliyle işaret ederek beni çağırdı.

— Stefka, dinle, dedi (bu kez Stefka idim ben). Bizde herkesin adı ve ciddi bir hüviyet belgesi olmalı. Sen yalancı bir kafa kağıdı bulmalısın, en iyisi de sen yaşta, dışı sana benzer, senin branştan bir işçinin kafa kağıdı. Çok değil, sadece yirmidört saat için, anlıyorsun değil mi? Ama kadın, senin aldığını bilmemeli.

Ben dinliyor ve çok seviniyordum. Evet, artık dönüş yok, artık gerçekten savaş grubundaydım, başka türlü bu kaygıyı göstermezlerdi bana.

O gece Planinets'de kaldık. Biz, Violeta ile ikinci katta küçük, sıcak bir odada bütün gece konuştuk. Ve daha burada, savaş grubunun Slavço Radomirski tarafından düzenlenen ilk eylemi hakkında bazı ayrıntılar dinledim ondan.

Bir gün Slavço, bir gocuk kooperatifine, Doğu cephesinden Alman askerlerine yollanmak üzere gocukların depo edildiğini öğrenmiş. Bu gocuklarla binlerce Alman işgalcisi giyinecekmiş. "Bu gocuklar hiçbir zaman yerine ulaşmamalı," demiş. Toplamış birgün birkaç arkadaşını, konuşmuş onlarla ve gocukları yakmayı kararlaştırmışlar. Böylece altı kişilik amatör bir savaş grubu meydana getirilmiş.

O sıralarda, Slavço gizli sendika şehir kurulunda çalışıyormuş, ama

arkadaşlarına bu konu hakkında hiçbir şey söylememiş.

1942 yılının güz ayları sonunda, bir sabah erkenden, Sofya sokaklarında altı arkadaş gocukların depo edildiği tarafa doğru yürüyorlarmış. En önde Slavço gidiyormuş. Yaklaştıkları zaman durup arkadaşlarını beklemiş ve kesin olarak tekrarlamış:

— Değişiklik olmayacak Boyan'la Georgi kapıda duracaklar. Buraciyev'le ben bekçiyi zararsız hale getireceğiz. Violeta ile İvan Todorov gocuklara benzin serpecekler. Geri çekilme işi konuştuğumuz şekilde. Anlaşıldı değil mi?..

Arkadaşları sessizce başlarını sallamışlar. Herşey peşin peşin düşünülmüş. Artık sıra, eyleme geçmekte! Az sonra grup depoya gelmiş. Muhafızlar dışarda kalmışlar.

Violeta ile İvan benzin damacanalarıyla naftalin torbalarını getirmişler. Slavço ile Buraciyev bekçilere doğru yollanmışlar. Bekçiler rahat rahat uyukluyorlarmış, sert bir "eller yukarı!" sesi iyice şaşırtmış onları. Korkudan gözleri fırlamış olarak eski altıpatların namlusuna bakıyorlarmış. Öteki arkadaşların silahı bıçak sadece Slavço'da varmış eski bir tabanca. O da askerlerin en az iki kişiyi birden korkutan silah dedikleri tabancalardan. Elinde tutan da, karşısında olan da korkuyormuş, çünkü patlayınca ne olacağını ikisi de bilmiyormuş...

Slavço ile İvan birbirlerine bakmışlar. Hatta bekçilerin uykularını bozdukları için bir an acımışlar bile onlara, ama hemen kısık bir ses irkiltmiş onları:

— Siz sarhoş musunuz, ulan? Ya gidin yolunuza, yahut da...

— İğneyle dokunulmuş gibi fırladı, diye anlatıyordu Slavço.

Biraz ötede üçüncü bekçi tüfeğine davranarak ağır ağır kalkıyordu. Yan tarafta bir yerde yattığı için görmemiştik onu. Bir an için duraklasaydık, onarılmaz birşey olabilirdi. Tüfeğinin tetiğine

dokunması yeterdi, bir patlasa, altüst olurdu bütün planımız.

— Yat, alçak! demiş o anda Buraciyev ve kamayı çekerek üzerine koşmuş. Kı-mıl-da-ma!

Ve zorla elinden tüfeği almış.

Bu arada Violeta Yakova ile İvan Todorov gocuklara naftalin ve benzin serpiyorlarmış. Dizi dizi yüzlerce balyanın birer meşale gibi parlaması için sadece bir kibrit çakılması lazımmış!

Bu en sevinçli an da gecikmemiş. Gocuklar üzerine en son benzin damlası da dökülüp, son fiske naftalin de serpilince, incecik mavimsi, küçük bir alev yangını başlatmış. Ve iki yiğidin izinden giderek çabucak tutuşmuş. Benzin ve naftalin serpilen gocuklar o kadar güzel yanıyorlarmış ki, Violeta ile İvan gözlerini ayıramıyorlarmış başardıkları bu işten. Slavço'nun: "Çekilin!" diye verdiği işaretten kendilerine gelerek uzaklaşmışlar oradan ve Slavço yine tek bir işaretle Buraciyev'i de arkalarından yollamış... Bekçilerin, polis ve itfaiyeyi çağırmalarına meydan vermemek için kendisinin en son çekilmesi gerekliymiş.

Bu arada alevler binayı sarmış, uzaktan da görünmeye başlamış.

Slavço acele avluya çıkmış ve tam sokağa sıvışacağı sırada canavar düdüğünü çala çala ilk itfaiye arabası yetişmiş.

—Aşağı sokaktaki şaşkınlık, arkadaşlarımın farkedilmeden kolayca sıvışmalarına yardım etmişti, diyordu Slavço. Benim en sonra çıkmam gerekliydi, çünkü ateşli silah sadece bende vardı, ve tam kapıya geldiğim zaman koyu renk üniformalı kimselerle karşılaştım.

— Hey, dur! Buraya gel!

Bu beklenmedik raslantı beni şaşırttı, tabancamı çıkaramadım ve iyi ki çıkaramadım, bu kurtardı beni. Gelenleri az sonra hemen tanıdım, itfaiyecilerdi. Koyu mavi üniformaları yanıltmıştı beni.

— Burada nerede su musluğu var? Ne susuyorsun? Musluk nerede, su musluğu?

Tabancamı çıkarmama engel olan bu duruma şükrettim, çünkü çıkarsaydım, kendimi belli etmiş olacaktım. Güven içinde ve sakin sakin:

— Mahzende, kapısı işte orada, dedim.

Bir an bile kaybetmeden itfaiyeciler mahzene indiler, ben de sokağa çıktım. Böyle hallerde gerçek yardımcılardan çok seyirciler ve geveze "akıl vericiler" var. Az sonra bu gürültülü kalabalık beni alıp gizledi.

Gocukların ateşe verilmesi polisi kudurttu, tüm devrimcilerde ve namuslu insanlarda büyük sevinç yarattı. Şu var ki, sendika kurulundan kimileri doğru bulmamışlar bu işi, hoşnut kalmamışlar. Slavço'yu adeta maceracılıkla suçlamışlar ve cezalandırılması için sorunu "daha yukarıya" götürmeyi kararlaştırmışlar. Birkaç gün sonra "yukarıdan" bir adam gelmiş. Bu gelen Sofya il komitesi sekreteri ve B.K.P. M.K üyesi Metodi Şatarov imiş. Şatarov, mükemmel bir şekilde başardığı bu işten ötürü Slavço'yu tebrik etmiş ve özel görevlerin verileceği daha büyük bir savaş ekibi meydana getirmesi için alınan parti kararını ona bildirmiş. Sonra Kosta Çekelarov'u bağlantı için vermiş ona.

Slavço vakit kaybetmeden savaş ekibini meydana getirmeye başlamış, ilk eyleme katılanlardan kimileri bu ekibin özünü oluşturuyorlarmış. Savaş ekibinin öteki üyelerini, Slavço bölge komitelerinden almış, ama her adayı bizzat yokladıktan sonra kesin olarak kabul ediyormuş.

1943 başlarında örgütsel bir savaş ekibi olarak son şeklini almış, partinin vereceği görevleri yerine getirmeye hazırlanıyordu aktif olarak.

Savaş ekibinin özü, özel görevliler ondört kişiydiler. Bunlardan Stanil Vasilev, Violeta Yakova, Nikola Draganov-Guco, Yordan Petrov, Miko Papo, Metodi Aleksiev, Veliçko ve Kiril Bonçev Hebarov-Kalmika'yı düşman yok etti. Savaş grubuna katılanlardan Slavço Radomirsk, İvan Buraciyev, Veliçko Tanev, Leon Kalaro, Donka Gançeva - Dobreva, Zdravka Kemileva ve Mitka Gribçeva zafer gününe erişebildiler. Savaş grubunun komutanı Slavço Radomirsk idi.

... Dördümüz, Slavço, Stanil, Violeta ve ben Planinets dağevinin önünde durmuş, birinci kattaki salondan gelen şen şarkı seslerini dinliyorduk; bir grup genç ikinci kez 1943 yılını karşılıyorlardı.

— Evet, dedi Slavço. Stanil ile nerede ve ne zaman buluşacağınızı kararlaştırdınız, değil mi? Bize baktı, ikimiz birden başımızı salladık. Violeta sana benimle ne zaman buluşacağını söyleyecek.. Haydi şimdi gidin yatın. Yarın sabah, bizi hiç aramadan Sofya'ya ineceksiniz. Anlaşıldı mı, bacanak?

Slavço tekifsizce omuzumu okşadı. Bu arada Violeta pek belli etmeden yere eğilmiş, ben, acaba sorulacak birşeyler unutmadım mı, diye düşünürken Slavço'nun ensesini karla doldurmuştu.

Bu anda dağevinin önünde duran bu dört kişi, sanki o dört illegal değildiler. Açık bir Ocak ayı gecesinden, dinçlikten, bu gece sağ oldukları, arkalarında bir polis tabancasının kendilerini kollamadığını düşünmekten duydukları sevinçten mest olmuş dört genç kişiydiler. Stanil üçümüzü de kar içine yuvarladı, şakadan güreşmeye başladık. Biraz sonra tek bir sözcük bizi yeniden kendimize getirdi. "Yeter" dedi Slavço, biz de attık kartoplarını.

Sabah Violeta ile ikimiz Planinets'ten çıktık ve Kopita'ya giden patikada, daha kapıdan koşmaya başladık. Gece hafif bir kar yağmış, bütün dağ bir kez daha bembeyaz olmuştu. Etraf gayet sakindi,

kimseler yoktu. En sonra soluğumuz kesilerek yürümeye başladık adım adım. Coşmuştu yüreğim. Şarkı söylemek, genç ormanı çınlatmak istiyordum. Ve başladım söylemeye.

Violeta, küçük çocukların analarına sarıldıkları gibi belime sarıldı, dinledi, sonra birden durakladı. Baktım, yüzü birden çatılmış, titizleşmiş, saplanan bir nefret parlıyordu gözlerinde.

— Çok güzel şarkı söylüyorsun. Ve hoşuma gidiyor seni dinlemek... Ama, yeri değil!

— Neden? diye çabucak bir soru çıktı ağzımdan.

— Alemin dikkatini çekmemek gerek. İşimiz öyle, değil mi? Duyacak biri, sokulacak yanımıza, sonra gel de kov. Belki alçağın biri de olabilir...

Biraz sustu ve kimbilir nereden yuvarlanıp gelmiş bir taşa hiddetle bir tekme vurarak:

— Namussuzlar! Şarkımıza bile engel oluyorlar! dedi.

O anda çirkinleşen yüzüne, kararan iri gözlerine hayretle bakıyordum ben de ve: "Bu derecede nefret edebilmesi için, hayatında kimbilir ne kadar çile çekmiş, tanrıbilir ne kadar gizli sevgi toplanmış yüreğine..." dedim kendi kendime. O ise ikimizi de saran bu ağır havayı dağıtmak için beni kucakladı. Sanki birinin kıskanacağından korkuyor gibiydi.

— Zaferden sonra nice şarkılar söyleyeceğiz! diye fısıldadı.

Sonra başımdan beremi kapıp ileri koştu ve haykırdı:

— Kovala!

O gece ben Nada'larda yattım. Birkaç gün önce Gek vermişti adreslerini.. Yakında tanışmıştık ama, Nada ile öyle dost olmuştuk ki, sanki kırk yıllık! Dokumacıydı ikisi de. Evde çalışıyorlardı, küçük bir işlikleri vardı evde. Saça takılan kurdele dokurlardı ve Krasna

Selo'daki küçük evleri seyyar satıcılar tarafından sık sık ziyaret edilirdi. İki de kız işçileri vardı. Onlardan biri, Gana, ben yaşta, ben boydaydı ve daha o gece Gana'nın kafa kağıdını çalıp bana vermesini istedim Nada'dan.

— Ama o bilmesin kafa kağıdının alındığını.

Nada:

— Peki, deyip gülümsedi, gözleri küçüldü. Yapacağız bu işi. Yarın, öğleyin.

Ertesi günü öğle üzeri, Nada kızları fırına ekmek almaya yolladı. Kızlar paltolarını giyip hemen çıktılar. Hızlı hızlı yürüyorlardı, soğuktu dışarısı. On dakika kadar vaktimiz vardı, ama yine de kapıda durup bekçilik ettim, "patron hanım" da Gana'nın çantasını yoklamaya başladı. Az sonra kafa kağıdı elindeydi, güzel de bir el yazısıyla işçi kızın adı, "Ognyana" yazılıydı kafa kağıdında. Gana göbek adıymış kızın... Ben hemen alıp koynuma sakladım ve derhal çıktım. O akşam Stanil'e teslim ettim. Stanil gözden geçirdikten sonra neşeli neşeli bana dönerek:

— Haydi adın mübarek olsun. Ognyana! dedi. Ancak, unutma ki, adını koyan benim. Ad koyana ne verirler biliyorsun ya:

Don, gömlek, çorap...

Biraz gülüştük, iki saat sonra nerede buluşacağımızı söyleyip gitti. Yeniden buluştuğumuz zaman elini alnına vurarak:

— Tüh, nasıl da unuttum! Fotoğrafın var mı?

— Yok, dedim başımı sallayarak.

— Ben de öyle sanıyordum. En geç yarına kadar lazım. Fotoğrafçılara da gitmemelisin, çünkü çoğu polisin hizmetinde.

Biraz sustuktan sonra:

— Fotoğraf bulacağım, dedim. Söyle ne zamana lazım?

— Yarın akşama. Saat yedide buluşacağız.

Stanil el sallayarak karanlığa daldı, ben de Solunska sokağına doğru yürüdüm. Yataklardan Doktor Minka Notovu Uzunova o sokakta oturuyordu. Parti üyesiydi Minka, kocası Doktor Georgi Uzunov da o sıralarda Dimitır'la birlikte toplama kampındaydı.

1943 yılında Minka genç, toplu, güzel bir kadındı. Bütün hastaları vurgundular ona, genci de, yaşlısı da, erkeği de, kadını da, hepsi. Gayet çekici, gayet gönül alıcıydı. O tatlı sesi içtendi, insana güven verirdi. Ve öyle sanıyorum ki, bizde hiçbir hekim sandalyesinde bu kadar çok insan kazanılmamıştır.

Sofya'da gizlilik hayatımda sık sık Minka'lara uğruyordum.

O beni odasına alır, gözlerime kara bir gözlük takar, meşin bir koltuğa oturtur, kitaplar yığardı önüme. Hastası bizdense Doğu cephesinden son haberleri anlatır, Georgi'nin mektuplarını okur ve konuşulabilecek herşeyi konuşurduk. Gelen hasta tanıdık değilse, ben resim albümünü, dergileri, kitapları karıştırırdım. Minka'nın kitaplığı o güne dek gördüğüm kitaplıkların en zenginiydi. Bütün kitaplar gayet iyi dizilmiş, ciltlenmişlerdi.

Kimi kere okumak için herhangi bir kitabı isteyeceğim gelirdi ama, iyi olmayacaktı. Minka'nın bir adeti vardı, her kitaba imzasını atardı. Başıma bir hal gelirse, haksız yere o da yanacaktı. Bekleme odasına girdiğim zaman Minka son hastasını uğurluyordu. Bana, "Ne var?" der gibi bir bakışla baktı, ben de "yok hiçbir tehlike" anlamında başımı salladım.

Biz bize kalınca, "bu akşam yeni bir evde kalırsam iyi olur," dedim. Ve kafa kağıdı için fotoğrafa olan ihtiyacımı bildirdim. Minka'ya uzun boylu anlatmak gerekmezdi. Kolayca anlardı herşeyi. Biraz düşündü, sonra telefonu çevirdi.

— Vasilev arkadaş, acele bir konsültasyona ihtiyacı olan bir hastayı lütfen kabul eder misiniz bu akşam?... Evet, evet... İsmi... (Minka bir an için zorda kaldı, ama ben acele yardımına yetiştim.) Evet, ismi Ognyana.

Onbeş dakika sonra ben Doktor İvan Vasilev'in evindeydim.

Sofya'da en emin yataklarımdan biri olmuştu. Fotoğrafa olan ihtiyacımı, fotoğrafçılara gidemeyeceğimi söyledim. Pek uzun boylu düşünmedi.

— Olur. Gel şimdi akşam yemeğini yiyelim, sonra da yatağa. Yüzün pek hoşuma gitmiyor, dedi.

Ertesi gün sabahleyin erkenden uzun boylu bir kadın geldi doktorun evine. Adını çok sonra öğrendim, Lilia Koseykova.

Küçük bir fotoğraf makinası vardı çantasında. Kadın avlunun iç tarafında bir dakika içinde resmimi çekti ve öğleden sonra saat beşe doğru getireceğini söyleyip gitti. Bundan sonra ben kafa kağıdını sahibine geri vermek için Nada'lara gittim. Bu defa iş çok kolay oldu. Nada kızlara arkasını döndü, ben onları lafa tutarken, soktu kızın çantasına kafa kağıdını.

Tam saat yedide Tarım Bakanlığının yanındaki bahçede Stanil ile buluştuk. Birlikte yürüdük. Kulağıma eğilerek yavaşça sordu:

— Getirdin mi?

Muzafferane bir gülümseme ile uzattım ona üç tane fotoğrafı.

İkisini geri vererek:

— Bizim servise bir tane de yeter, dedi gülerek. Biz arşiv tutmuyoruz.

Sonra ekledi:

— Buluşma öbür gün sabahleyin saat dokuzda. Byala Voda önünde. Güzel giyin, birkaç gün kalacağız Vitoşa'da!

Byala Voda'ya tam saat dokuzda yetiştim. Üçü erkek, biri kız, dört turist çeşmeden mataralarını dolduruyorlardı. Acele gözden geçirdim onları.

— Merhaba, bacanak! Bir çay içer misin?

Hayır, dedim başımı sallayarak ve pencereden baktım.

Violeta tam çantasını alıyordu sırtına. Dışarı çıkınca, ikimiz kolkola girerek patikaya doğru yürüdük. Çeşmenin yanından geçerken, Violeta kızın kolundan asıldı:

Kız sessizce öteki tarafa geçerek, Violeta'nın koluna girdi.

— Şimdi bahçeye geziye çıkan Vakarel kızlarına benzedik, dedi gülümseyerek, bir yandan da dikkatle beni süzüyordu baştan aşağı.

— Bu, Ognyana, diyerek, beni takdim etti Violeta, kıza.

— Merhaba, dedi kız ve kuvvetle elimi sıktı.

Eli yumuşaktı, ama kuvvetli sıkıyordu, erkekçe sıkıyordu.

Sonra kızı takdim etti Violeta:

— Zdravka, dedi. Şimdilik sadece üniversiteli, herhangi bir yerde kellesini almazlarsa, doktor olacak

Üçümüz gülüştük, bu arada da erkekler yetişti. Sekiz kişi, aralarında biri de kaytan bıyıklıydı.

Bu kim oluyor? der gibi Violeta'ya göz attım. Violeta yarı alaylı:

— Bakma sen onun bıyıklarına, burada hepsi işçi sınıfı, dedi.

Önümüzde yürüyen Stanil az sonra patikayı bırakıp kestirmeden orman içine daldı. Ağaçlar arasına sokuluyor, en dik yerlerden tırmanıyor ve sanki kasten inişli yokuşlu yerler araştırıyordu.

İkinci Bölüm

— Zdravka, hadi yürü bizimle.

— Galiba kılavuzu değiştirmek gerekecek, dedim ben sözde kendi kendime, ama, önümde giden Slavca'ya da işittirdim.

— Yo, iyi o, bacanak, diyerek karşılık verdi Slavço derhal, fakat istersen, sen geç öne. Ama anlarsın ya, herkesin geçemeyeceği en güç yolu arayıp bulmalısın.

Ben biraz şaşırır, sıkılır gibi oldum ve Violeta'yı geçirdim önüme. Stanil'in neden bizi böyle güç aşılır yollardan götürdüğünü şimdi anlamıştım. Daha ilk karşılaşmamızda Slavço beni uyarmış, talim görmemizi, en ağır seferlere dayanabilmemizi, çünkü nasıl güçlüklerle karşılaşacağımızı kimsenin bilmediğini söylemişti.

Ancak beş saat yürüdükten sonra dinlenmek için oturduk. Slavço bizi Vitoşa'nın batı taraflarına, turistlerin pek gitmediği, ormanlık kesimine götürmüştü. Burada geçici bir kamp kurmak için emir aldık komutandan.

Erkekler bıçaklarıyla birkaç dal kesti. Süpürge gibi birşeyler yaptılar dallardan. Bu çalı süpürgeleriyle orta büyüklükte bir oda kadar karı temizleyerek büyük bir ateş yakık oraya.

Önce duman ağaçların dallarına karışıp gidiyordu, sonra alevler birden parladı. Güzelce yakıp geçtikten sonra korları ortalık yere süpürüp topladık ve oturduk ateşin etrafına. Yer, külhan gibi olmuş, ısınmıştı, insanın uykusunu getiren hoş bir sıcaklık geliyordu yerden. Ancak hiçbirimiz uyuyacak durumda değildik. Acıkmıştık iyice. Az sonra çantalardan biri tamamıyla boşalmıştı. Burada, bir kampta geçirecektik geceyi, sabah silah talimi yapmamız gerekiyordu.

Şunu söyleyeyim ki, bu akşam Planinets dağevinde, Demiryolu

işçileri Evinde rahat rahat geceyi geçirebilirdik; yataklarımız vardı bu yerlerde. Fakat Slavço bizi çelikleştirmek, soğuktan, açlıktan, sıradan bir insanın dayanamayacağı zor yollardan korkmayan birer savaşçı yapmak istiyordu.

Akşam yemeğinden sonra Stanil gizlice yeni kafa kağıdımı uzattı elime, bu nüfus cüzdanına göre adım, Ognyana Vasileva idi. Ve bir kez daha tekrarladı bana ekibimizin temel kurallarını:

1. Hiçbir zaman arkadaşlarının gerçek adlarını ve ne iş yaptıklarını sorma.
2. Hiçbir zaman iki kişi bir çatı altında karanlığa kalmamalı.
3. Gizli konutlarının adreslerini hiçbir zaman bildirme.
4. Komutanın her emrini, itiraz etmeden daima yapmalısın.
5. Randevuya bir saniye bile geç kalma ve bir saniye dahi bekleme. Eğer buluşma bugün olmazsa, kontrolü yapılacak fakat beklemek kesinlikle yasaktır.
6. Silahın daima yanında olmalı ve her zaman hazır durumda, dolu bulunmalı.

Buraya kadar bir an için bile sözünü kesmemiştim Stanil'in, ama burada dayanamadım:

— Ya bana silah?

Gülümsedi.

— Bekleyeceksin, komutan ne zaman...

Ve tam bu sırada Slavço bize doğru yaklaşıp bana ayrılan silahı verdi. Bana öyle geliyordu ki, bu hayatımın çok önemli bir anıydı. Oysa Slavço, sıradan bir işmiş gibi, elini çantasına sokup iki tabanca çıkardı, biri kadın tabancası, altı otuzbeş, diğeri yedi milimetrelik iki şarjörlü "Browning".

— İşte sana iki piştov, bacanak. Bu günlerde bomba da alacaksın, dedi.

Tabancaları almak için uzandım, o biraz yana çekildi.

ufak olanı düğün silahı. Bu sadece telaş yaratmak için. unu adamın göğsüne dayadıysan ateş edebilirsin ancak. göstererek: Güveneceğin silah ise, bu. Bununla gerçek savaşa sin.
ncaları almak için can atıyordum ve sonunda verdi Slavço ları bana. Dolu olup olmadıklarını nasıl yokladığımı görünce,

h kullanmasını biliyor musun?
et, dedim başımı sallayarak
brova'lı Stefan'ın verdiği dersler işime yaradı burada.
a ocaktan kalkıp el işaretiyle bizi çağırdı. İçteki ve uluslararası hakkında rapor okuyacaktı Zdravka. Biz hemen halka yaptık. an sonra biraz daha konuştuk. Slavço yatma emrini verdi. Oysa aat akşamın yedisi yoktu. Ancak yorgunluktan uykumuz ve yarım saat sonra nöbetçiden başka herkes uyumuştu. Biz rı, orta yere koydular. Toptan, birkaç battaniye ile örtündük tan titreyerek uyandım. Yer çoktan soğumuştu, Ocak ayı la, hem de dağda bir battaniye zor ısıtıyordu.
m, hemen hemen kimse uyumuyordu. Birden, sert bir ses bizi muş durumdan çıkardı.
a ol!
cak fırlayıp yanyana sıra olduk
o karşımıza durup itiraz kabul etmez bir sesle komut verdi:
n ne yaparsam, onu yap!
izü açık, bulutsuzdu, dolunay sütbeyazı ışık saçıyordu ıssız üzerine.
er yukarı!
t el komutla yukarı kalktı.

Onbeş dakika sonra artık yeteri kadar kızışmış, ısınmıştık, fakat komutan dinlendirmiyordu bizi. Şafağa kadar, ormanda, bir patikada koştuk, oynadık, güreştik. En sonunda "yeter" emri verildi. İyice yorulmuş olarak, önceden kesilmiş dallar üzerine oturduk, komutan hepimize kocaman birer parça tuzlu domuzyağı verdi, iştahla yedik.

Ortalık iyice aydınlandıktan sonra Slavço ateş yakmamızı emretti. Herhangi bir kimse tarafından farkedilmemek için geceleri ateş yakmamak gerekiyordu. Ve yeniden bir saat dinlendikten sonra, silahlı ilk gerçek atış talimim başladı.

Stanil nişan tahtasını kalın bir ağacın kütüğüne koydu, bizi buradan yüz adım öteye aldı ve Slavço ilk dersi verdi. Hatırlıyorum, ormanda silah sesinin hafif olduğunu, şehirde, büyük binaların arasında çok daha şiddetli olacağını belirtmişti söz arasında birkaç kere. Baskın sırasında ilk silah seslerinden irkilmemek için bilmek gerekliydi bunu.

Sonra tabancalarla ateş başladı. İlk birkaç atışta büsbütün umutsuzluğa kapıldım. Sözde yakından atıyor, gerektiği gibi de nişan alıyordum ama, kurşun nişan tahtasından en az bir metre yana gidiyordu. Eğer düşman olsaydı bu, rahat rahat kaçabilecekti ya da silahlı ve benden daha iyi bir nişancı ise, çekecekti kurşunu bana. Üçüncü başarısız atıştan sonra gözlerim yaşardı. Kendime kızıyordum. Tabanca ile kafama, tam olarak nasıl nişan alınacağını hâlâ öğrenemeyen bu kafaya vuracağım geliyordu. Slavço kendime kızdığımı gördü ve yaklaştı bana doğru.

— Ognyana, ne var, olmuyor mu? Ver şu tabancayı bana.

Aldı benden tabancayı, gözden geçirdi. Nişan alıp ateş etti.

Kurşun nişan tahtasının tam ortasını delip geçti. Sonra çekti beni yanına, verdi elime tabancayı ve biraz teskin ettikten sonra, yeniden atış kurallarını tekrarladı.

Yeniden nişan aldım. Bu anda kurallar, çocukları aldatmak için uydurulmuş şeyler gibi geliyordu bana. Biraz önce de kurallara göre nişan almamış mıydım, ama kurşun ağacın dallarına gitmişti. Bu işte kural değil, beceriklilik, ustalık gerekliydi.

Bu anda tetiği çektim ve tabancanın itişini hissettim.

Silah sesi daha dinmeden Stanil'in sesini duydum:

— Bravo? Çok güzel!

Sözüne inanmayarak kütüğe yaklaştım. Şimdi de gözlerime inanamıyordum. Nişan tahtası, Slavço'nun vurduğuna çok yakın bir yerden delinmişti.

— Nasıl nişan alınacağını anladın mı? diye sordu komutan. Hadi şimdi bir kere daha

Bundan sonraki atış daha kötüydü. Ama o da isabet etti nişan tahtasına ve nişancı olabileceğime inandım ben. Boş vakitlerimi nişan atışı ile geçiriyor, komutanın talim için kullanılmasına izin verdiği mermileri harcıyordum.

Birkaç gün sonra iyi bir nişancı oldum, bir ay sonra da artık attığım kurşunun boşa gitmeyeceğine inanıyordum.

Atış talimi bitince, tabancaların sökülüp takılması talimi başladı, hem de sadece kendi kullandığımız tabancayı değil, savaş grubunda var olan her türlü silahı söküp takıyorduk. Hepsini kullanabilmemiz gerekiyordu, çünkü bize silah temin eden merkezler silah depoları değildi, çeşitli ve rasgele insanlardan, çoğunlukla da öldürülen düşmanlardan alıyorduk. En sonunda bomba atma talimi başladı. Üç çeşit elbombası vardı ekibimizde.

Tabancalarla talimde on-onbeş kurşun atabiliyordum ama, bombalarla durum bambaşkaydı. Birincisi, bombalarımız pek azdı ve güç temin edebiliyorduk, talimde harcamaya gelmiyordu. İkincisi,

bombanın patlaması kuşku yaratabilirdi. Avcıların tüfek sesleri yerine geçebilirdi tabanca sesleri, ama bomba sesleri polisi ayağa kaldırabilirdi.

Vitoşa'da taş istediğin kadardı. Bomba büyüklüğünde ve aynı ağırlıkta taşlar seçer ve günde yirmi, otuz defa alçak sesle: "Yirmibir, yirmiki, yirmiüç.." diye sayar, sonra kuvvetli bir hareketle belirlenen yöne fırlatırdık taşı. Askeri kurallara göre bombanın fırlatılmasından sonra yere yatılmalıdır. Fakat biz alelade asker olmadığımız için Slavço değiştirdi bu kuralı:

— Bombayı fırlattın mı, tabana kuvvet. Öyle koşmalısın ki, sürat koşusunda dünya rekorunu kırmalısın, ve biraz durakladıktan sonra ekledi, kırmazsan, seni kırarlar. Demek, yirmibir, yirmiki, yirmiüç, bum, ve koş! Koş gözünün gördüğü yere.

Böyle bir talimle geçti koca gün. Ortalık kararmaya başlayınca üç gruba ayrılıp Planinets dağ evine doğru gittik. Sabahleyin erkenden sıcak odaları bırakıp bambaşka bir yön tuttuk.

Ardı sıra iki gün aynı yerde talim yapmak yazısız tüzüğümüze göre kesinlikle yasaktı.

Bu kez Fonfonite'nin hayli ötesinde bir yere vardık. Sırt çantalarımızı bir yere yığdık ve Stanil "Sıra ol!" komutunu verdi. Bir dakika sonra öğrendik ki, komutanlığın kararına göre, her birimiz sabahları soğuk su ile masaj yapmalıymışız.

Bu sabah yapmadığımız için şimdi yapacağız. Kadınlar yirmi adım ötede, birbirine yapışık üç çam ağacının ardına çekildi.

Verilen sinyale göre herkes başlayacak. Bitiş işaretine kadar devam edecek.

Bele kadar soyunup soğuk su ile yıkanmak hiç de hoşa gidecek bir iş değildi. Üstelik hava da bozuktu, güneş daha doğar doğmaz bulutlar

altına gizlenmişti, ama emir, emirdir, uymamak olmaz. Az sonra dağ çayında yıkanmaya başladık, ilkten hiç hoşumuza gitmedi ama, çabucak alıştık ve masajın korkulacak birşey olmadığını anladık. On dakika sonra "Yeter" sinyali verildi ve acele giyindik. Şimdi elbiselerle sıcaktan pişeceğiz gibi geliyordu bize. Yarım saatlik bir hareketten sonra atış talimine hazırlanmaya başladık.

Bugün dikkatler Violeta'ya ayrılmıştı. Şunu belirteyim ki, Violeta, gördüğüm cesur insanların en cesuruydu. Verilen görevin yerine getirilmemesi, verilen emre uymamak, böyle bir düşünce uzaktı ondan. Vaptsarov'ça seviyordu hayatı ve aynı zamanda yaşamayı küçümser gibi hisle en riskli eylemlere atılıyordu.

Ölümden alayla, kurt sürek avındaki tehlikelerden sözeden avcılar gibi ince bir alayla sözederdi. Oysa ölüm, her adımımızda peşimizden ayrılmıyordu...

Baskın ekiplerinde sadece beş ay geçirdim, partizan müfrezelerinde de onbeş aya yakın kaldım. Baskın ekiplerini tehdit eden nesnel tehlikelerle partizan savaşçıların moral dayanıklılığı, öyle sanıyorum ki, karşılaştırılamaz bile.

Partizan müfrezelerinde olunca yanıbaşında arkadaşını, çeteyi, müfrezeyi hissediyorsun. Uyurken, biliyorsun ki, nöbet bekleyen var, çarpışmada seni düşünen komutan var, komiser var, sen sadece güçlerini kolektifin güçlerine katacaksın ve yumruk olmuş elin parmakları gibi ezici ağır darbeyi indireceksin. Baskın ekibinden bir kişi, bu gizli savaşçı, bütün şehirde tek basınadır. Durumu kendisinin değerlendirmesi, kendisinin karar alması ve kendisinin yerine getirmesi gerekir. Sokakta giderken, arkasındaki yolcunun parmağı acaba tabancanın tetiğinde mi, değil mi, bir an sonra, dile getirilemeyecek kadar kısa bir an sonra, acaba bir silah sesi yayılıp da

hain bir kurşun arkasına saplanacak mı, bilemez. Bu akşam kalacağı ev acaba bir haftadır polis tarafından göz altına mı alındı, silahlı düşmanlar acaba evi bu gece kordon altına alıp kuşatacaklar mı, ki bu evde ona sadakatle yataklık edenden başka dermanı kalmamış yaşlı kişiler ve küçük çocuklar da var, henüz sevgilisine kavuşmamış genç kızlar, hayatın tadını tatmamış delikanlılar var. Ve o zaman kendi güvenliğini düşünürken bunlar da gelir aklına, bu masum kişileri de ölüm tehlikesine attığını düşünür.

Fakat büyük kurtuluş duygusu kişisel yalnızlığının hemen karşısına dikilir, böyle gerek dersin, böyle senin gibi başkaları da var, bu yola parti yollamış onları dersin ve yalnızlığın korku ve dehşetini unutarak hiç arkana dönüp bakmadan yürürsün ileri doğru.

Gizlilik içinde olanın, baskın ekiplerindeki savaşçının cesareti basit ölçülerle ölçülemez. Cephedeki çarpışmada, hatta müfrezede bile ölüm korkunç değildir; çünkü arkadaşlarınla birlikte karşılarsın ölümü. Şehirde, ölmeye giderken bile bunu kimse bilmez. Üstelik, öldürülen illegalin kim olduğunu kimse öğrenemesin diye bütün önlemleri alırsın! Böyle bir ölüm kat kat üstün bir serinkanlılık, çok büyük bir cesaret ister.

Bu cesaret Violeta Yakova'da vardı. Kısa fakat gayet güzel hayatında o bunu defalarca gösterdi.

Bu unutulmaz kahraman çoğu kez, bile bile ölüme karşı yürümüş, güçlü bir irade sahibi olduğu için ölüme karşı yürürken dizleri titrememiştir, kendisine dikilen tabanca karşısında gözü yılmamıştır. Fakat burada refleksler, şiddetli patlama ve namludan çıkan ateş karşısında kızlık refleksleri yanıltıyordu onu. Nişan alırken gezle hedef arasındaki doğrudan gözünü ayırmamaya alışana dek az mı tekrar etmesi gerekiyordu.

Vitoşa'da iki gün daha kaldık ve Sofya'ya pazar günü akşamı, sabahtan dağa çıkan turistlerle birlikte döndük. Dağda, ikişer ikişer ayrıldık, Byala Voda'dan aşağıda, Kinyajevo ya da Boyana'ya da hiç dikkati çekmeden ve yalnız inebilmek için başka gruplara katılmaya başladık. Ben kuşkusuz, Boyana'ya indim. Kinyajevo bana kesinlikle yasak bir bölgeydi. Artık tramvay durağına gelmiştim. Tam kuyruğa girerken, verilen son emri hatırladım:

"Hiçbir zaman tramvayla yolculuk etme!"

Komutan, görüşlerinde haklıydı. Tramvayda çok daha kolay yakalanıp tutuklanabilirsin ve orada hiçbir kurtuluş şansı da yok gibi.

Yürüdüm ve bir saat sonra Krasno Selo'daki bir haftadır görüşmediğim Vaso ve Nada'ların evine yaklaştım. Silahım yokken, beni gizleyen evlere daima öyle bir acizlik hissi ile girerdim. Sokakta insan hiç olmazsa kaçmaya çalışır. Ama evde, tramvayda da olduğu gibi, bu olanak hemen hemen yok gibi. Polis ellerine kelepçeyi taksın diye adeta durup beklersin.

Fakat şimdi ben, dört gün önceki gibi öyle aciz değildim. İki tabancam vardı. Ve işte gizlilik hayatımda ilk defa kendi kendime şu soruyu sordum: Kritik bir duruma düşersem ne yapacağım? Tabancayı kendime çevirmezden önce bir düşmanı olsun yere serebilecek miyim acaba? Ve genellikle kendime kurşun harcamalı mıyım? Parti bu silahı bana düşmana ateş etmek için verdi. Ancak son çare olarak, iç giysilerinde dikkatle dikilip gizlenmiş siyankaliya zehrini yutacaksın.

Vaso'larda, daha avludayken patırdı ve yüksek sesler duydum. Herhalde misafirleri vardı yataklarımın. Kapıyı çalıp çalmamakta duraksadım, fakat birden açılarak Nada dikildi kapıya.

— Hadi, nerede kaldın? dedi yüksek sesle ve bana yaklaşarak: Vaso'nun kardeşi bizde. İçki içiyorlar içerde. Doğruca gir odaya.

Nada, onlara ne zaman geleceğimi bilmiyordu, ama bu sadık yatak daima tetikteydi. Misafirler bastıktan sonra geliverirsem, avluya girdikten sonra beni uyarabilmesi için gözü sokak kapısındaymış.

Bu kez Nada'larda, hemen hiç çıkmadan, birkaç gün kaldım. Kendime biraz çeki düzen verebilmek için elbiselerimi esaslı bir onarımdan geçirmek lazımdı. Dikkati çekmeyecek bir şekilde giyinmemiz gerekiyordu bizim. Bu işi Nada ile birlikte gördük ve oldukça başarılıydı.

On gün kadar sonra yine Vitoşa'ya çıkma emri verildi.

Abluka bekleniyordu ve bizden hiç kimse Sofya'da kalmamalıydı. Bütün ekip Edelvays dağevine toplandık. Günlerden cumartesi olduğu için kayakçılar, turistler geliyor, yerleşiyorlardı buraya. Konyak içiyorlar, gülüşüp konuşuyorlardı. Neşeli, zararsız kişilerdi, politika ile bir alış verişleri yoktu bunların.

Sırtımdan çantamı atmış, kenarları biraz çentilmiş koca bir alüminyum tasla tam şöyle keyifle dağ çayı içiyordum ki Stanil bana doğru yaklaşarak, fısıltıdan çok göz işaretiyle:

— Alarm! dedi.

Bir dakika sonra çantamı sırtıma almış, öteki arkadaşlara talimat veren Stanil'den gözümü ayırmayarak kapıda duruyordum. Onlar, elleri ceplerindeki dolu tabancaların tetiğinde olarak ikişer ikişer dışarı çıkmaya başladılar. Slavço dışarda duruyor, muhtemel bir çarpışmada herkesin alacağı yeri gösteriyordu göz işaretiyle.

Bizim nöbetçi, dağ evine doğru bir grup sivil polisin yaklaşmakta olduğunu bildirmişti. Fakat biz bunların ilk mi ya da son grup mu olduklarını bilmiyorduk. Aramızda masum masum dolaşan turistlerden kimileri belki de bizi tutuklamaya geçmek için takviye bekleyen sivil polislerdi.

En son Stanil ile ikimiz dışarı çıktık. Ekibimiz çarpışma için tüm uygun yerleri almış sadece sinyali bekliyordu.

Stanil, elleri turist ceketinin ceplerinde, sallanarak ağır ağır gidiyordu. İnsan onun iki elinin de tabancalarının kabzasında olduğunu bilmediği halde de yol açardı ona, o derece heybetli ve müthiş görünüyordu o anda.

Bu sırada Stanil, dağ evinde iyi oda yok diye yüksek sesle sövüp sayıyor, acele etmeden de uzaklaşıyordu. Az sonra bütün ekip dağ evinden yüz metre kadar ötede toplanmıştık. Bu arada sivil polisler artık içeriye girmişlerdi, onlardan sadece biri dışarıda duruyordu.

Slavço aramızda gözle bağlantı kurabilecek şekilde ikişer ikişer dağılmamızı söyledi. Planinets'e inmemiz gerekiyordu, komutan orada yataklarıyla görüştükten sonra ne yapacağını kararlaştıracaktı.

Violeta ile birlikte son olarak gittik. Slavço ile Stanil de bize eşlik ediyorlardı. Yolda, bir dönemeçten sonra dağ evi de, sivil polis de görünmez olmuşlardı. Fakat yarım kilometre kadar gittikten sonra bir sivil polisin peşimizden geldiğini görünce hayret ettik. İlk anda dağ evinde telefonun çalışmadığını, Planinets'den Sofya'ya, polise telefon etmek için gittiğini sandık.

Fakat pek acele etmiyor, arkamızdan da ayrılmıyordu. Anlaşılan şefi yollamıştı onu ve biz herhangi bir dağ evine yaklaşınca, hemen bir işaretle bildirecekti ona.

Ve hayatımda, kararın ancak ölüm olabileceği ilk yargılama başladı. Her attığımız adımla tehlikeye yaklaşıyorduk, fazla düşünmeye vakit yoktu.

— Nasıl kurtulalım bundan? diye sordu Slavço başını çevirip ona bakarak.

— Kurşunla, dedi Stanil tek bir sözle.

— Ognyana, Violeta, siz ne diyeceksiniz?

Ben, yargıçların ölüm cezalarını imzalarken neler hissettiklerini bilmiyordum. Fakat onun kaderini belirleyen o kısaca "evet" sözünü söylemek bana güç geliyordu. Ama "evet" dememiz gerekliydi, çünkü bu, değil sadece onun ve bizim kaderimiz, bütün bir baskın ekibinin geleceğini belirliyordu.

Yine de sağ kalması için ona son bir olanak tanımayı, son olarak bir kez daha yoklamayı kararlaştırdık. Yolumuzdan kestirme bir patikaya sapınca peşimizi bıraksaydı, dokunmayacaktık ona. Fakat bu kana susamış, madalya meraklısı polis, anlaşılan bizi bir kelepir saymış olacak ki, hiç duraksamadan yine geldi arkamızdan.

— Ognyana ile Stanil yana geçsinler, dedi kısaca Slavço.

Sanki darılmışız gibi Violeta önden yürüsün, ben de şu ağaçların yanında duracağım. Ben ateş edeceğim.

— Ya ben ne yapacağım? diye sordu Violeta.

Stanil gayet ciddi olarak cevap verdi:

— Gülümseyeceksin. Sana yetişir de laf atarsa, gülümseyeceksin ve aklına geleni söyleyeceksin.

Koruya dalmıştık, artık görmüyordu polis bizi. Koşarak yanımızdan geçti, açıklık bir alana çıktı, başladı bakınmaya.

Önünde, yirmi adım kadar ötede Violeta durmuş, ayakkabısını bağlıyordu. Eli cebinde olarak çabucak Violeta'ya yaklaştı ve birşeyler sormaya başladı ona. Bu anda Slavço sessizce çalılık içinden çıktı, iki el ateş ederek yere serdi polisi.

On dakika kadar sonra bütün ekip yanımızda idi. Hiçbir şey konuşmadan Slavço bizi Vladya ormanına doğru götürdü.

Dağ evleri şöyle dursun, patikalara bile yaklaşmıyorduk. Kar yağmaya başlamıştı, izlerimizi kapatıyordu ama, bir taraftan da

yürümeyi güçleştiriyordu.

Gece saat ona doğru, en sonunda komutan çadır kurmaya izin verdi: "Kuralım gece çadırını." Fakat ne idi bu çadır? Erkekler kuru dal topladılar, karlarını silktiler ve yığdılar bu dalları bir yere. Oturduk üstlerine. Çıplak yerin soğuğundan koruyordu bu dallar bizi, ama ısıtmıyordu. Küçük bir yığın halinde birbirimize sokulduk. Isıtabilecek neyimiz varsa sarınıp örtündük. Dağda geçirdiğimiz ilk geceyi hatırladım. Ne hoş, ne güzel geceymiş o, dedim kendi kendime. O zaman ateş yakabilmiş, ısınmış, kurunabilmiştik. Şimdi Slavço ateşin lafını bile ettirmiyordu. Dumanı, alevleri bizi ele verebilirdi, polis ajanlarıyla doluydu Vitoşa. Violeta'nın kısa bir gocuğu vardı, her beş dakikada bir sahip değiştiriyordu bu gocuk ama, o da pek yardım etmedi kimseye. Artık donmaya başlamıştım, az sonra yerimden kımıldayamaz bir halde geleceğimi sanıyordum ve ilk gecede olduğu gibi komutanın yine o sert sesi duyuldu:

— Kalk, sıra ol!

En yorgun, en bitkin durumda olan savaşçılara bile ne büyük etkisi var bir komutanın! Elektrik akımı gibi işliyor vücuda, cana dinçlik katıyor, soğuktan donanlar doğruluyor, gözler parlıyor.

"Bir, iki, üç, dört! Bir, iki, üç dört!" diye sayarak hareketler yaptırıyordu Slavço bize. Kanımız daha fazla hareket etmeye başlıyor, zaman da daha çabuk geçiyordu.

Doğuda tepeler kızıllaşmaya başlayınca, ikişer ikişer ayrılıp başka başka yollardan Sofya'ya gitmemizi emretti Slavço. Arkadaşlardan çoğu Vladya'dan indiler. Biz dördümüz, Slavço, Stanil, Violeta ve ben, birşeyler unutulmuş olmasın diye kampa bir göz attıktan sonra geri dönüp Karnen Del boyunca Boyanaya doğru yürüdük

Yolda hepimiz susuyorduk. Zor geçirdiğimiz gecede arıyordum

bunun nedenini, sadece beş gün sonra üçümüzü de, çetin, kanlı bir eylemin beklediği aklıma bile gelmiyordu.

Üçüncü Bölüm

Hain!

Ben bundan daha kötü, daha korkunç bir söz bilmiyorum.

Ve daima hainlerin normal insanlar olmadığını, olamayacağını düşünmüşümdür. Nasıl normal olabilirler?

Bir takım insanlarla birlikte çalışacaksın, birlikte gülüp eğleneceksin, gözlerinin içine bakacaksın, ellerini sıkacaksın, sonra yalnız başına kalıp karanlıklar gölgeni gizleyince, gizlice düşmanın yanına koşacaksın. Bu nasıl olur?

Böyle bir kimse gece nasıl rahat uyuyabilir? Sevgilisiyle iki tatlı söz edebilir mi, sevinebilir mi çocuklarına? Açan gülün kokusunu duyabilir mi, güneşin doğmasına hiç sevinebilir mi böylesi?

Hain!

En büyük alçaklık, en korkunç sessizlik bu dört harfte toplanmıştır. Gizli örgütte hain, bozgun demektir, yıllar boyu hapis demektir, darağaçları demektir. Onun için de bu söz, hem dehşet, hem de iğrenç bir duygu yaratıyordu hepimizde.

Hainliğe en kötü damgayı vurmayan devrim yoktur. Cezası da her devirde aynıdır: Ölüm! İnsanlık tarihinin bildiği yüzlerce devrim, hain için tek bir ceza kuralı meydan getirmiştir: İte, it ölümü! İt gibi gebermeliydi Kutuza lakabını taşıyan hain Nikola Hristov da.

İdam kararını yerine getirme emrini Metodi Şatırov'dan almıştı Slavço. Bu emirle birlikte hainliklerinden bir kısmının küçük bir listesi de vardı:

> Tsvetko Rodoynov'u gizli konuta götürmüş ve ele vermişti!
> Anton İvanov'u gizli konuta götürmüş ve ele vermişti!
> Atanas Romanov'u gizli konuta götürmüş ve ele vermişti!

Bir, iki, üç, beş, on ve daha nice fedai, yıllar boyu devrimci faaliyetlerde bulunarak nice badirelerden geçmiş, defalarca polisin tuzağından kurtulmuş sadık savaşçılar, gözleri bağlı olarak haince ele verilmişler, arkadan vurulmuşlardı.

Nikola Hristov çoktan polisin adamı olarak parti sıralarına sokulmuştu... Partinin yönetici kadrolarıyla tanışabilsin, dostluk bağları kurabilsin diye, polis onu parti sıralarına sokabilmek için belirli bir süre hapse atmıştı.

Serbest bırakıldıktan sonra Kutuza, artık hapiste tanıdıklarını aramış ve çabucak Parti Merkez Komitesinin teknik bir kişisi olmayı başarmıştı. Hiçbir şey sızmıyormuş ondan, hiçbir şey kaybolmuyormuş. İllegaller onun yanında eminmişler. Gerçekten de polis belirli bir süre Kutuza'nın elindeki olanaklardan yararlanmamış, çünkü örgütün asıl merkezine sokulmak istiyormuş. En sonunda bu büyük provokatörün de zamanı gelmiş. O artık Parti Merkez Komitesinin sekreteri Anton Ivanov'u, proleter şairi Nikola Vaptsarov'u ve daha birçok ileri gelen devrimcileri "gizliyormuş".

Bozgunların ardı arası kesilmemeye başlamış. Görünmez bir el, polisi parti yöneticilerinin izinden götürüyormuş. Parti, kendi saflarını baştan başa gözden geçirmiş, elemiş, incelemiş ve koynunda bir hainin bulunduğunu keşfetmiş, bu hain doğramacı Kutuza lakabındaki Nikola Hristov'muş.

İte, it ölümü!

İdam kararını ayrı bir özelliği olan baskın ekibi yerine getirmeliydi.

3 Şubat akşamı bizim ekibin Konövitsa'da Sveti Nikola bahçesinde randevusu vardı. Ben ağaçlı yolda sakin sakin yürüyor, kolkola iki erkeğin yavaş yavaş bana doğru gelmekte olduklarına hiç dikkat etmiyordum. Aynı hizaya geldiğimiz zaman daha kısa boylu olanı:

ın yedide, Lülin'de, dedi.
de apaçık bir sevinç seziliyordu. Herhalde önemli, iyi birşey
im kendi kendime. Soracağım geldi ama, Slavço ile Stanil artık
tmişlerdi, arkalarından koşmaya da hakkım yoktu benim.
a Violeta'yı karşıladım. Daha uzaktan koşarak coşkunlukla
a sarıldı. Haberi, parlayan gözlerinden okumaya çalıştım, beni
laha kucaklayarak, fısıldadı:
mam!
zaman?
saat önce!
sursuz mu?
et!
a daha çok konuşamazdık. Hemen ayrılmamız gerekiyordu,
ütün gün birlikte olacağımızı, doya doya konuşacağımızı
uk. Slavço kaş altından bakıp ara sıra:
ti mırıldandığınız, biliyorsunuz ki... diyeceki ama,
a böyle durumlarda:
et, biliyoruz, diyerek kurnazca ona bir göz atardı ve Slavço'nun
lerinin sert sert bakışı bir anda yumuşayıverirdi. Violeta, aşağı
unları anlatmıştı:
a'yı temizleme görevi onbeş gün kadar önce verilmiş.
o karar vermiş, bu işi Violeta ile Stanil yapacak, Veliçko ile o
hafızlık edeceklermiş. Violeta birkaç gün Osogovo ve
tina (şimdi Aleksandr Stamboliyski) sokağındaki köşede
acı işliğinde çalışan haini izlemiş. Öldürecekleri gün, önce
dördünü de toplamış ve bütün işin provasını yapmışlar.
n sokakta türlü kaçış yollarına özellikle dikkati çekmiş.
a vakit gelmiş.

"...Stanil ile kol kola yürüyorduk," diye anlatıyordu, Lülin'e çıkarken Violeta. Hava sıcaktı, gözlerini yumuşturuyordu güneşten. "Karı koca gibi görünmeye çalışıyorduk. Slavço ile Veliçko, dışarda, işliğin önünde durmuşlar, Levski'nin mi, Slavya'nın mı, hangi takımın daha üstün olduğunu tartışıyorlardı.

İşliğe girdiğimiz zaman ben Stanil'i bırakıp öne geçtim, elimi de ceketimin cebine götürüp tabancamı yokladım. Bu arada bir işçi yaklaştı bize, "ciddi müşteri" olduğumuzu anlayınca, kibarca sordu:

— Ne arzu ediyorsunuz?

Biz her türlü soruya hazırdık.

— Elbise dolabı sipariş etmiştik, acaba hazır oldu mu? dedi Stanil ve elini omuzuma koydu.

Baktım, işliğin öteki ucunu gösteriyordu bana başıyla, birkaç kişi vardı orada tezgahın arkasında.

— Bilmem, ustaya soralım, dedi işçi.

— Sen bak işine, biz bulup sorarız, dedi Stanil.

Bu arada ben acele acele hazır büfe ve gardropların arasına sokuluyordum. Kutuza bir tezgahın üzerine eğilmiş, rendelenmiş bir tahtaya kalemle birşeyler yazıyordu.

Yanılmış olmayayım diye bir kez daha baktım ona, artık arkasında duran Stanil'e de baktım ve tabancamı çıkarıp, mümkün olduğu kadar sert bir sesle:

— Halk adına...

Böyle konuşmuştuk "Halk adına..." dedim mi, tetiği çekeceğim ve ateş ettikten sonra: "...seni ölümle cezalandırıyoruz," diye ekleyeceğim. Bunu bütün işçiler duymalı ve bir haini ölümle cezalandırdığımızı anlamalıydılar.

Dedim ben diyeceğimi, çektim tetiği ve tüylerim ürperdi.

Tabanca patlamadı."

Violeta durakladı. Sıkılmaktan, utanmaktan, öfkeden kızarmıştı. Tabancası çalışmamış, partinin emrini yerine getirememiş diye kendisini suçlu sayıyordu. Oysa, her tabanca çalışmayabilir, bunu pekala biliyordu.

— Sonra, sonra ne oldu? diye sordum ben utanıp sıkılmasına kulak asmayarak.

— Kutuza bir an şaşkın şaşkın durdu, sonra tezgahtaki testereyi yakalayıp saldırdı üstüme. Ben tam tabanca ile kafasına vurmayı ya da üzerine çullanıp boğazından yakalamayı düşünürken, arkamdan birkaç el silah sesi duyuldu. Stanil ateş ediyordu.

Kutuza yere devrildi. Gebermişti artık ama iyice emin olmak için Stanil bir kurşun daha sıktı. İyice gebermesi, sağ kalmaması lazımdı provokatörün!

— Bravo, çok güzel! dedim ben büyük bir sevinçle. Çok iyi becermişsiniz!

Violeta bana baktı. Gözleri sulanmıştı.

— Neresi güzel? Kaçırdım. Ama bir dahaki sefere...

Üzülüyordu, bu alçağı, bu hain provokatörü kendisi temizleyememiş diye çok üzülüyordu bizim Violeta ve bu da, bir dereceye kadar azaltıyordu onun sevincini. Anlıyordum kendisini, ama psikolojik analizler yapmanın sırası değildi. Onun için sözünü kestim:

— Peki, sonra?

— Sonrası monrası, bu işte. Söyleyeceğim sözü söyleyemedim. İşittiremedim kimseye, işçiler, oldukları yerde donup kaldılar. Kimse kımıldamaya bile cesaret edemiyordu, benim tabancam iş yapmadı ama, Stanil'inkisi mitralyöz gibiydi...

Tabancası çalışmadı diye rahat edemiyordu Violeta. Ne yapsa, ne

konuşsa, döner dolaşır, yine o konuya getirirdi sözü. Akşamleyin nöbet sırası gelince, "ne yapsam uyuyamayacağım" söyleyerek bütün gece nöbetçi kalmayı isterdi.

Kurşunların sıkılmasından hemen sonra bu iki halk intikamcısı kapıya doğru koşmuşlar. Sonraki birkaç dakikayı Slavço anlatıyordu: "Stanil ile Violeta dışarı çıkmazdan önce, yüzü balmumu gibi sapsarı kesilmiş bir doğramacı göründü kapıda.

— Po-lis-po-lis! P-po... diye başladı kekelemeye, etrafa bakınarak Fakat daha o anda dört güçlü el kavradı onu ve hemen kesildi sesi. Bu arada Stanil çıktı içerden, oralardan geçmekte olanlardan birkaç kişi silah sesine toplanmışlardı. Stanil biraz bakındı, iki adım kadar ileri yürüdü ve eliyle Klementina sokağını göstererek haykırdı:

— Yakalayın heey! Yakalayın! O tarafa kaçtı. Yakalayın!

Ve koştu rüzgarı kovalamaya. Şaşalayan kalabalığın içinden birkaç kişi koştu onunla birlikte. Stanil biraz geri kalarak saptı ilk yan sokağa.

Ötekiler: Ne var? Ne olmuş? Kim silah atmış? diye sorup soruştururken kapıdan bir kadınla adam gayet sakin olarak Sredna Gora sokağına yollandı.

Polis olay yerine yetiştiği zaman sadece öldürüleni bulmuştu."

Bu sadık ajanına polis kendine özgü bir kara haber yayınladı. Kutuza'nın öldürülmesinden birkaç gün sonra bütün gazetelerde polis müdürlüğünün bir bildirisi çıktı: "Komünistlerden nefret eden namuslu Bulgar Nikola Hristov komünistler tarafından öldürülmüştür..." deniyordu bu bildiride.

...İki saat kadar yürüdükten sonra Slavço uygun, güneşli bir yer bularak mola verdi. Sırtımızdan yükleri atarak koşup oynamaya başladık, fakat az sonra komutan bizi etrafına topladı ve bir halka olup oturduk. Slavço aramızdan bir gözcü ayırdı. Konuşmalara kulak

kabartıp dikkati dağılmasın, layıkıyla gözcülük edebilsin diye bizden yüz adım kadar uzak durmasını söyledi. Bu iş pek hoşuna gitmedi arkadaşın. Hepimiz dünkü eylem hakkında daha etraflı bilgi alacağımızı bekliyor, uzak kalmak istemiyorduk hiçbirimiz. Fakat emir emirdir, komutanın emri tartışılmaz bizde.

— Arkadaşlar, hain Nikola Hristov - Kutuza'nın temizlenmesi görevinin parlak bir şekilde yerine getirilmesi dolayısıyla sizleri parti adına tebrik etmekle yükümlüyüm!

Slavço'nun tantanalı ve sert sesi zor gizlenen bir sevinçle hafifçe titriyordu. Biz de kendimizi tutamayarak yavaşça "ura" diye haykırdık. Bu bizim daha büyükçe eylemlerimizin ilkiydi, savaşçıların çoğu bu eyleme kimlerin katıldığını bile bilmiyorlardı, ama hepsi kendi zaferleri gibi hissediyorlardı bunu.

İlk sevinç coşkuları yatıştıktan sonra Slavço eylemin analizini yaptı. İyi hazırlandığını, iyi geçtiğini, temelde gelecekteki eylemlerimize örnek olması gerektiğini söyledi. Şablonun, yani basmakalıpçılığın bizde ölümle aynı şey demek olmasına rağmen, bu eylemin bazı esas noktaları bundan sonraki işlerimizde hemen hemen birer yasa olmuştur. Ve en büyük başarısızlıklarımız da bu kuralların küçümsenmesinden ileri geliyordu.

Ve böylece komutan emir verdi:

1. Her eylem önceden yapılacak keşiflere dayanılarak hazırlanır. Yeri, evlerin durumunu, girişleri vb. öğrenmeleri için eylemciler bu keşiflere kesinlikle katılmalıdırlar. Keşif işinde savaş grubunun diğer kişilerinden de yararlanılabilir ve yararlanılmalıdır. Özellikle henüz illegalliğe geçmemiş olanlar fayda sağlayabilir.
2. Saldırılar mutlaka iki kişi tarafından yapılmalıdır. İlk eylemde olduğu gibi birinin tabancasının çalışmaması olayı, yalnızca bir kişi yollanmasının çok tehlikeli olduğunu, eylemin boşa gidebileceğini göstermektedir. (Artık hemen

hepimiz biliyorduk ama, Slavço bildirmedi eyleme katılanları.)

3. Muhafız bulundurmadan ceza eylemlerine girişmek yasaktır. Bir kural olarak en azından iki muhafız bulundurmak zorunludur.

4. Eylemden sonra oradan çekilmenin planı önceden yapılmalıdır. Bu amaçla yakın ve uzak sokaklar önceden bizzat geçilip görülmelidir.

Komutanın emir ve sonuçlarını tartışmayı kimse düşünmüyordu.

O anda bunları düşünen yoktu bizde. Artık savaş eylemlerine geçtik diye adeta mutlu idik, yeni eylemlere, düşmanla yeni çarpışmalara can atıyorduk.

Dördüncü Bölüm

1943 yılının başlangıcı bütün dünya halklarına derin bir nefes aldırdı. Volgograd'ta Sovyet ordusunun çemberi içinde sıkışıp kalan Hitlerci faşist ordular 2 Şubatta teslim oldular.

Almanya'da ve Almanya'nın işgali altındaki tüm ülkelerde yas ilan edildi. Sinemalar, tiyatrolar üç gün için kapatıldı, meyhanelerde orkestra ve gramofonlar çalmaz oldu. Fakat bu, esir halkların muazzam sevincini gizleyemiyordu. Devrimci savaş da daha geniş, daha yığınsal bir hal almıştı.

Fakat savaş sadece halka iktidar arasında değildi. Yönetici faşist gruplar arasında da yağlı kemik kavgası, büyük çıkarlar sağlayan iktidar kavgası yapılıyordu.

Başta kim olmalı, askeri levazımın satın alınmasından elde edilen yüzdeler kimin cebine inmeli, tütün ihracatını, Makedonya ve Akdeniz bölgesinin imtiyazlarını kim almalı? İşte Bulgaristan'da Hitler'in bir numaralı ajanı olarak bilinen Bogdan Filov ve hükümeti ile Hitler'in iki numaralı ajanı diye bilinen eski savunma bakanı emekli general Lukov arasındaki temel çelişkiler bunlardı. Soygunda ve zulümde yakınları olan bir grup ordu mensubu ve politikacı da Lukov'la birlikteydiler.

Volgograd savaşından sonra Bulgar askerinin Doğu cephesine yollanması sorunu Hitler tarafından kesinlikle öne sürülmüştü.

General Lukov'un iktidara gelmesini destekleme gibi büyük bir koz bulunduruyordu elinde.

Lukov'un dostları ve ajanları onun Göring ve Göbels'le yakın dost olduğunu, Bulgaristan'da Hitler hükümetinin tam güvenini kazanan tek adam olduğunu, Bulgaristan'ın müstakbel faşist diktatörünün

general Lukov olduğunu her yerde söylüyorlardı.

General Lukov'un yarı askeri, bir de faşist örgütü vardı. Bulgar milli lejyonları denilen bu örgüt, özgürlüksever yurdumuzda yeni doğmuş en kötü bir faşist örgütüydü.

Almanlara daha çok yaranabilmek için Lukov, programını geniş ölçüde açıklıyordu. Ülkenin huzura kavuşturulması için sıkı önlemler alınmasını öneriyor ve başlangıç olarak binlerce siyasal tutuklunun, toplama kamplarında olanların idamım istiyordu. Eski sosyaldemokrat, bir politika orospusu olan Sour Yanev, eski polis müdürü albay Pantev, sık sık, "İktidar elime bir geçerse kıyım olacak, kıyım!" diye konuşan general Koço Stoyanov, (Lukov kabinesinde savunma bakanı olmaya hazırlanıyordu) ve büyük küçük daha birçok asker ve politikacı büyük bir hırsla Lukov'un önerilerini destekliyorlardı.

Parti, Almanların bu generali ellerinde bir silah olarak hükümete baskı yapmak için kullanabileceklerini, ya da onun Bulgar halkına yeni kötülükler getirecek bir hükümet kurabileceğini hesaplayarak, Bulgaristan'ın bu führer adayını temizlemeyi kararlaştırdı. Bu şerefli görev bizim savaş grubuna verildi.

13 Şubat akşamı öteki akşamlar gibi geçti. Slavço ve savaş grubunun öteki üyeleriyle Tarım Bakanlığı yanındaki bahçede buluştuk. Ertesi gün öğleden sonra saat beşe doğru küçük Balıklı Göl yanında buluşacaktık. Ben de bu nedenle, Krasno Selo'daki Vaso ve Nada'lara geldim.

O gece Nada ile geç vakitlere kadar uyumadık, çocuklara elbise diktik, sabah erkenden bir yere işe gidecek olan Vaso, sonunda bizi yatmaya zorladı.

Sabahleyin Nada'nın telaşlı telaşlı haykırması beni uyandırdı:

nyana, kalk, kalk!
en fırladım ve yastığın altına uzattım elimi, tabancalarım
ı.
rkma, korkma, polis değil, dedi Nada.
var?
in de gel. Vaso birşeyler getirmiş.
anlaşılmaz bir gülümseme ile başka hiçbir şey demeden çıkıp
an için yüreğim yerinden oynadı. Kocam toplama kampından
uraya Vaso'lara mı gelmişti? Çabucak, bir yıldırım hızıyla
elimle saçlarımı düzeltip mutfağa koştum. Nada ile Vaso
a oturmuşlar, Zarya gazetesini okuyorlardı.
mitır nerede? diye sordum, kapı ardına gizlenmiştir diye
ak.
sıl Dimitır? diye sordular ikisi birden.
dığımı anladım ve üzülerek geniş sedire oturdum.
heyecanım geçmiş, birşeyler söylemek için Vaso'nun beni
ını unutmuştum.
di hadi, burun kıvırma! dedi Nada. Yakında iyileşir, tekrar
larınla beraber olursun. Bak şimdi neler okuyacak sana Vaso.
gizleyemediği bir sevinçle bana bakarak gazeteyi aldı ve başladı
okumaya...
şam meçhul katiller emekli general...
kov mu? diyerek sözünü kestim dudağımı ısırarak.
risto Lukov'u öldürmüşlerdir, diye devam etti Vaso beni
erek. Cinayet, biri kadın, biri erkek, iki kişi tarafından
n evinde işlenmiştir.
ıra ne olmuş, yakalanmışlar mı? diye sordum elinden gazeteyi
arak.

— Yakalanırlar mı hiç, dedi gülümseyerek Vaso. Rasgele kimseler değil onlar. Polis, kurşun para etmiyor onlara.

Odada bizden başka kimse yoktu ama, bakınıp sesini alçaltarak:

— Yukarıdan gelmişler diye konuşuluyor. Büyük ustasıymışlar bu işlerin. Kutuza'yı da onlar temizledi, Lukov'u da, ve...

Gazetedeki haberi çabucak okudum. Çok şükür, bizimkilerden hiç sözedilmiyordu. Geniş bir nefes alarak Vaso'ya baktım. Vaso karısına belki onuncu defa olarak bu insanların, hainleri temizleyen bu insanların bambaşka, elleri öpülmeye layık insanlar olduklarını anlatmaya çalışıyordu. Nada da başıyla destekliyor, ara ara da bana bakıyordu hoş hoş. Sonra da sanki çok önemli bir şeyi unutmuş gibi birden silkinerek:

— Ognyana, unuttum gittiydi. Domuz kızarttım. Pek soğumadan otur da ye!

Öğleden sonra saat altıda bizim bütün grup Balıklı Göl yanında toplanmıştı. İkişer üçer kişilik gruplar halinde peykelerde oturuyor ya da ağır ağır geziniyor, komutanın vereceği talimatı bekliyorduk. Bir ara yazlık yüzme havuzu tarafından Violeta belirdi. Bize doğru geliyordu ama, adeta uçarak, sevinçten kanatlanmış, uçarak geliyordu. Ben koştum ona doğru.

Violeta'nın ilk sözü şu oldu:

— Çektim kurşunu!

Var gücümle ellerini sıktım. Benim bu unutulmaz savaş arkadaşım öyle çocuksu bir sevinçle, görevi yerine getirmekten duyduğu öyle bir rahatlıkla gözlerime baktı ki, onu kucaklayıp öpmekten kendimi alamadım. Eylemin nasıl geçtiğini ayrıntılarıyla öğrenmek için merak ediyordum ama, sessizce yürüyorduk. Hayatta öyle anlar vardır ki, konuşmalar insanın yüreğinde taşıdığı o büyük ve sevinçli şeyi boğup

öldürebilir.

— Yine mi konuşuyorsunuz? diyen Slavço'nun sesinden irkildik

Biz farkına varmadan yanımıza yaklaşmıştı.

— Konuşmalardan ötürü başlayacağım cezalandırmaya!

İkimiz de güldük. Biliyorduk, vaktiyle Suvorov, galip cezalandırılmaz, demiş. Slavço:

— İki saat sonra buluşma yeri, Boyana. Gece Momina Sılza'da kalacağız, dedi.

Boyana'da on kişi kadar toplandık. Önde Veliçko ile Violeta, arkalarından Zdravka ile Leon, daha sonra Slavço, Kalmika, Yordan, en geride de biz yürüyorduk, Guco ile.

Violeta'dan hemen hemen hiçbir şey öğrenememiştim, şimdi Guco'dan öğrenmeye çalışıyordum ama, o da benim kadar biliyordu.

— Slavço söyleyecek, diyordu, ama sabredemiyordum ben, gitgide sıklaştırıyordum adımlarımı.

En sonunda vardık Momina Sılza dağ evine. Gece tavanda yattık. Yataklarımız, hoş kokulu kuru kır otlarından battaniye ile örtülü kalın döşekler döşemişlerdi bize.

Biz, Slavço'nun etrafına yığıldık. Slavço eylemcileri toplu olarak tebrik etti. Dünkü eyleme yukardan gayet iyi değer biçildiğini söyledi ve çalışmalarımızın kısaca tahlilini yaptı.

Bundan sonra yorgun olduğunu söyleyerek, bize iyi geceler diledi ve yan tarafına yatıp uyudu. Biz, üç kadın bir kenara büzülüp bir battaniye ile başlarımızı örttük, kulak kesilerek, büyük bir ilgi ile Violeta'yı dinlemeye başladık.

Lukov'u temizleme eylemine Violeta ile İvan Buraciyev ayrılmış. İkisi birkaç gün emekli generalin evi etrafında dolaşmışlar, sabahları evden ne zaman çıktığını, akşamları eve ne zaman döndüğünü

izlemişler.

General Lukov sokakta hemen hiç yalnız kalmıyormuş.

Muhafızı birkaç adım yakınında yürüyormuş. Öyle ki, her an yardımına koşabilecekmiş. Bundan başka Lukov'a hemen her zaman politikacı dostlarından eşlik edenler bulunuyormuş.

Tabii bu, halk görsün de, general büyük adam, desinler diye propaganda amacıyla yapılıyormuş.

13 Şubat günü akşamı Violeta ile Buraciyev yeniden generalin peşine düşmüşler. General Rusev'le bir papaz, Lukov'la berabermişler. Üçü birlikte sinemaya gitmişler, sinemadan sonra biraz gezinmişler. Önce general Rusev, az sonra papaz da ayrılıp gitmiş. Lukov da sakin sakin yollanmış evine doğru.

Muhafızı ardından yürüyormuş ve kapı önüne geldikleri zaman o da ayrılıp gitmiş.

— ...Biz bugün de sadece izleyeceğiz, sanıyordum. Fakat polisler, Lukov daha dış kapıyı açmadan dönüp gittiler. Biz İvan'la bakıştık ve hiç konuşmadan anlaştık: Harekete geçeceğiz.

— Muhafızsız nasıl olur? diye sordu Zdravka. Birkaç gün önce Slavço'nun yaptığı konuşmayı iyi hatırlıyordu.

— Basma kalıpçılık yok, dedi Violeta yavaşça ve gülümseyerek, Slavço da öyle demişti. Biz de o anda, belki de bundan daha iyi bir fırsat düşmez dedik. Acele edip, Lukov henüz merdivenleri çıkarken kapattık arkamızdan sokak kapısını.

— Sen geri kal, dedi yavaşça İvan ve başladı basamakları üçer dörder atlayarak merdivenden tırmanmaya.

Muhafız gibi hareket etmem gerektiğini biliyordum, çekilmek için yolu kollamam lazımdı, bu nedenle biraz geride kaldım ama bütün bütüne kulak kesilmiştim. İçeri girmezden önce yetişebilecek miydi

acaba?

...İvan Buraciyev generale ikinci kattaki kapıyı açmaya çabalarken yetişmiş. İki adam bir an göz göze gelmişler. Saniyeden çok daha kısa olan bu süre içinde tabanca ateşiyle sonuçlanan sessiz bir söz düellosu olmuş. Generalin evinde bir şaşkınlık, telaş başlamış. Holden bir göz atan generalin kızı, babasının bir adamla boğuştuğunu görünce korkunç bir çığlık koparark hızla kapatmış arkasından kapıyı. Evlatlık duyguları, korkusundan çok daha zayıf görünmüş, kendi canı babasının canından daha tatlıymış... işte bu çığlık ve silah sesinden sonra Violeta bir panter hızıyla merdivenlerden yukarı koşmuş.

— Basamakları çıkarken sımsıkı tutuyordum elimde tabancamı. Acaba ne oluyor yukarda? İvan neye dönmüyor hâlâ? Niçin ateş etmiyor? Birbiri ardınca bu düşünceler beni durmadan kamçılıyor, koşturuyordu... İkinci kata vardığım zaman yarı açık kapıdan gördüm ki, general, İvan'ı iyice duvara bastırmış.

İvan kurşunu isabet ettirememiş, omuzundan vurmuş generali. İkisi var güçleriyle boğaz boğaza gelmişlerdi.

— Zafere ulaştıktan sonra herhangi bir heykeltıraş buna benzer bir "Ölüm kalım" heykeli yapacaktır, dedi Zdravka yavaşça.

...Gözümüzün önüne gelen bu manzara karşısında biz üçümüz de sustuk Hitlerciler yok artık yurdumuzda, faşistler yok. Şehrin büyük, en büyük caddelerinde, geniş aydınlık salonlarıyla parti kulüpleri var, biz de artık çantalarımızda tabanca ve bomba taşımıyoruz, bakınmıyoruz sokaklarda yürürken ve her akşam evlerimize, kocalarımızın ve henüz doğurmadığımız çocuklarımızın bizi beklediği eve dönüyoruz...

Gözümün önünden o manzarayı kovmak için elimle yüzümü silerek sordum:

—Sonra?

Karanlıkta tavanda, battaniye altında Violeta'yı göremiyordum, ama gözlerinin bahar güneşini yansıtan birer çiğ damlası gibi parladığını çok iyi biliyordum.

— Bu defa tabancam tutukluk yapmadı, nişan alıp iki kez ateş ettim. Kurşun generalin kalbine saplandı sanırım, çünkü birden kolları sarkarak yere devrildi.

İvan'la birbirimize baktık ve hemen avluya çıktık. Bütün bunlar, bu anlattıklarımdan çok daha kısa bir süre içinde oldu. Tabanca sesleri evin kalın duvarlarından dışarı pek yayılmamış ve anlaşılan henüz bir telaş, şaşkınlık yaratmamıştı.

Sokağa çıktık. Bu anda iki atlı jandarmanın bize doğru yaklaşmakta olduğunu gördük. Ve hemen ilk apartmanın kapısından girdik ve başladık kapı aralığından bakmaya. Anlaşılan polisler hiçbir şey duymamışlardı, çünkü geçtiler Lukov'ların evini. Biz derhal çıktık ve bir dakika sonra artık hayli uzaklaşmıştık oradan...

Üçümüzün de elleri birleşmiş, mertçe el sıkışıyorduk. Ve bu sessizlik içinde Violeta bir kez daha:

— Çektim kurşunu. Bu kez tabancam aldatmadı beni, dedi.

Lukov'un öldürülmesi bir soğuk duş gibi geldi birçok ateşli faşistlere. Doğu cephesinde de Sovyet ordusu ilerliyor, durmadan ilerliyordu...

Beşinci Bölüm

Dikkat!

Dikkat!

Dikkat!

Burası "Hristo Botev" halk radyosu. Vatan cephesinin sesine kulak verin, yurdun her tarafına iletin bu sesi!

Radyonun dikkat çeken sözleri duyuluyor. Ve hemen ardından şairin ölümsüz sözleri:

> Ölmez, düşen özgürlük savaşında.
> O ölmez...

Vitoşa'da geçirdiğimiz günlerde Hristo Botev radyosunun tek bir yayınını kaçırmıyorduk. O gün de radyonun etrafına toplanmıştık, fakat Guco anteni takıp yerleştirene dek yayın başlamıştı. Mir gazetesinin neler yazdığını söylüyordu artık. Bıraktık ellerimizden kalemi. Neyimize lazım bizim Mir gazetesinin neler yazdığı. Savaş alanlarından haberler olsa, hangi şehirlerin kurtarıldığını bildirse, yazalım...

Fakat bir an sonra yeniden kulak kabarttık. Neler konuşuyordu radyo? Ama bu bizde, Bulgar gazetesinde mi yayınlanmıştı?

Radyo devam ediyordu:

"Sovyet Rusya büyük bir devlet... Herşeyden önce sağlam, devlete bağlılığı olan bir toplum, insanı ve ailesini insanca yetiştirmek, orada işte bu var!..."

Bulgar gazetesinin böyle bir itirafta bulunması inanılacak şey değil!

"...Devrim öncesi döneme kıyasla sıçrayış gayet büyük. Orada büyük çapta kuruculuk var... Köylüler, şehir halkı, aydınlar günden güne daha memnun, hayat gitgide iyileşiyor, asayiş, disiplin

sağlamlaşıyor..."

Kim bu yazının sahibi?

"...Her sovyet vatandaşının yüreği insanca bir yurtseverlik aşkıyla çarpıyor, o vatanın evladı olmaktan kıvanç duyuyor..."

Bizde, Sovyetler Birliği hakkında bunları yazabilmek, büyük bir mertlik, büyük bir kahramanlık. Hükümet böyle şeylerden ötürü asıp kesiyor, kurşuna diziyor, evler yakıyor. Bu satırları kim yazdıysa onu tebrik etmeli cesaretinden dolayı...

Hayır, geri alın tebriği! Bütün bunları yazan başka biri değil, Sotir Yanev, bizde faşist düzenin en ateşli propagandacısı, bütün Avrupa pazarını elinde bulunduran Reemstma'nın komisyoncusu, general Lukov'un Hitlerci grubunun en yakın dostu ve "teorisyeni", Meclisle dışişleri komisyonu başkanı, eski sosyal-demokrat, en azılı halk düşmanı, bukalemun, hain Sotir Yanev.

Onun her sözü kötülük, kin, garez, zehir doludur. Seni överken bile tehlikelidir o. Hristo Botev radyosunun aktardığı yazısı, bir grup Bulgar milletvekilinin Sovyetler Birliği'ne yaptıkları resmi bir ziyaretten sonra, 6 Ağustos 1940'ta yayınlanmıştır.

O zamanlarda Sotir Yanev'in Berlin'deki efendileri, Sovyetler Birliği karşısında kendileri de eğilirlerdi. Onlara uşaklık eden Sotir Yanev'den de aynı yoldan yürümesini istediler. O da uslu uslu başladı sesini uydurmaya.

Bu yazısını unutan Sotir Yanev şimdi Sovyetler Birliği aleyhine, ülkede bütün namuslu ve ilericilere, bütün gerçek yurtseverlere karşı atıp tutuyor, zehir ve çirkef saçıyordu.

Kendini beğendirmek için vaktiyle sosyal-demokrat olduğunu da söylüyordu. "Ben sosyalisttim" diyor. Ve bu sözü öyle bir eda ile söylüyor ki, şimdi de hemen hemen sosyalist olduğu anlaşılıyor. Ancak

"nasyonal" sözcüğünü unutuyor, unutmasa o zaman
tan'daki "nasyonal-sosyalist" ajanı Sotir Yanev'in gerçek
daha iyi anlaşılacak. Efendileri ona aralıksız toplantılar
orlardı ülkede.
uşur, insanlarla görüşür, iftiralarda bulunur ve aynı zamanda
tan'ın müstakbel führerlerinin etrafına toplamak için en alçak
faşistleri bulup seçerdi. Gerçekten general Lukov artık
mişti ama, az mı führer adayı vardı ülkede. Kanlı profesör
dr Tsankov çoktan satılmamış mıydı Hitlercilere?
tan'da henüz onların bir numaralı ajanı olamamıştı, çünkü
er hâlâ sakınıyorlardı onun kanlı şöhretinden!
e sınıfsal duygularımızla hareket eden bizler, baskın ekibinin
veleri, bu alçağı, bu haini çoktan yokederdik ama biz
iyiz, tek başımıza ceza veremeyiz. Bu ancak partinin hakkıydı.
ün kararını verdi parti:
Yanev gebermeli!
klarımı okuyunca korkum. Redaktör, karşı çıkacaktı.
uz, alçak hain vb. sıraladığım sayısız nitelikleri atmamı
kti redaktör. Ama başka türlü hareket edemem. Yurdumuzu bu
canlı leşten kurtarmak gibi şerefli bir işin bize düştüğünü
ce duyduğumuz o büyük sevincin, o muazzam manevi
uğun anlaşılabilmesi için, insanın 1943 yılı başlangıcını
ması, bu Alman ajanının yaydığı o zararlı pis kokuyu duymuş
gerekir.
Yanev'i yoketme işini Nikola Draganov - Guco aldı üzerine. Ve
vi kendine özgü bir şekilde, tek başına, yardımcısız, muhafızsız

çok sade ve coşkun bir kişiydi. Partinin sıkı disiplini

olmasaydı, onun ne yapabileceğini kimse kestiremezdi önceden. Onunla akran gibiydik, bu yüzden de çok iyi anlaşıyorduk. Sırlarını benden pek gizlemezdi, bazen ona darıldığım olurdu, ama o hiç gücenmezdi bana.

Guco 7 Şubat 1915'te Sevlievo ilçesi Berlevo köyünde doğmuştur. Öğrenciliği yıllarında RMS'e üye olmuş ve bu da onu coşkunluğu yüzünden anarşik eğilimlere sapmaktan korumuştur.

İşte bu yüzden de onun o bilinçli disiplinini daima takdir etmişimdir. Çünkü onun o coşkunluğuyla disiplinli olabilmesi için hepimizden daha fazla çaba harcaması gerekiyordu.

Yüksek öğrenimini ve yedek subay okulunu bitirdikten sonra Sofya'da dördüncü postahane şubesinde kasadar olarak çalışmaya başlamıştı. 1942 yılında parti ondan kasaya elkoymasını istiyor, illegallere silah satın almak için bu paralar gerekliymiş, o da postahane kasasından 81.809 leva, yani bütün paraları almayı başarıyor.

"Suç" her ne kadar cezai mahiyette de olsa, Nikola Draganov'u iyi tanıyan polis ısrar ediyor, mahkeme de ölüm cezası veriyor ona.

Gizliliğe geçmesinden sonra Guco ayrı bir özelliği olan baskın ekibine verilmiş ve düşmanla ölüm kalım savaşında son nefesine kadar o ekipte kalmıştır.

Karakterine uygun olarak Guco, Sotir Yanev'i, neden kurşunu yediğini herkesin anlaması için, en büyük iftiralarını yağdırdığı bir sırada yoketmeyi düşünmüştü.

14 Nisanda Sotir Yanev, Podem sinemasında büyük bir nutuk verecekti. Guco, bu Hitlerci tellalın o gün son günü olsun demişti. Şöyle bir planı vardı bizim arkadasın: Ön sıralardan birine, kenara oturacak ve Sotir'in fazla coştuğu bir sırada "Halk adına ölüme mahkumsun," diye bizim ceza formülünü söyleyerek atacaktı üzerine

bombayı. Herhangi bir eksiklik olmasın diye her türlü olasılığa karşı, bombadan sonra tabancalarının ikisini de boşaltmayı kararlaştırmıştı.

— Bütün bunlardan sonra bu dalkavuğun iki hafta sonra Sofya sokaklarında bir fedai, bir kahraman gibi dolaşabileceğini tasavvur edemezdim kardeş, diyordu sonraları bana. Baştan ayağa kendimi bomba ile süsleyeyim, kucaklayıp onu, ateşleyeyim bombaları...

Toplantı günü gelip çatmış. Guco, şık bir kostüm ve güzel bir trençkot giymiş olarak salonda oturuyor. Sotir Yanev konuşurken, "doğru", "çok doğru," "bravo" diye haykırıyormuş ara sıra. Bir ara hararetli hararetli alkışlamaya başlamış, konuşmacının "kuvvetli" sözlerinden "coşarak" salonun kenarına gitmiş.

Trençkotunun düğmelerini çözmüş, bombayı meydana çıkarmadan açmış burmasını. Sadece fitili çekip "yirmibir, yirmiki, yirmiüç" diye sayıp atmak kalıyormuş. Ve tam bu sırada ardında bir gürültü duyuluyor. Guco ihtiyatlı olarak dönüp bakıyor.

Birkaç polis kapıda durmuş.

İş bozuluyor.

Konuşmacı konuşmasını bitirdikten sonra Guco sokağa çıkmış. "Tebrik" etmek için ona yaklaşmaya çalışmış. Fakat bırakmamış polisler, itmişler bir yana. Bu "büyük konuşmacıyı" eve götürmek için içişleri bakanı kendi makam arabasını yollamış. Guco dudak bükmüş ve birşeyler mırıldanıp gitmiş.

Sotir Yanev milletvekiliydi, dışişleri komisyonu başkanıydı, Reemstma'nın komisyoncusuydu, hükümetin kadrolu ajitatörüydü, aynı zamanda da avukattı ve güzel bir yazıhanesi vardı. Müşterileri, fazla tanıdıkları olmasına güvenirler, bol bol para öderlerdi ona.

Podem sinemasındaki toplantıdan sonra aynı gece Guco, artık Sotir'le işi bitirmeyi kararlaştırmış. Çünkü çok bıkmış ondan. Eh,

tantanasız, gürültüsüz geçecekmiş ama, parti görevi yerine getirilmiş olacakmış.

Ertesi sabah Guco, Sotir Yanev'i yazıhanesinin önünde beklemiş, yaklaşıp iyice sokulmuş ona. Dayamış göğsüne tabancayı ve sadece bir kurşunla yere sermiş.

Gelip geçenler korkup kaçmışlar. Guco da adeti üzere sakin bir yürüyüşle uzaklaşmış oradan.

Guco edebiyattan örnekler vererek konuşmayı severdi. Bu olayı anlatırken Viktor Hugo'nun Sefillerinden bir alıntı ile başlardı:

— Hugo, tarihçilerin gerçekleri süslemeyi pek sevdiklerini yazıyor. Ve Vaterloo'da Napolyon'un özel muhafız kıtası komutanının sözlerini örnek olarak veriyor. Tarihten de biliyorsunuz, teslim olmasını teklif ettikleri zaman, albay:

"Özel muhafız kıtası ölür, ama teslim olmaz" demiş.

Yalan, kardeşler. Bu tamamıyla yalan. Hugo bunu ispat ediyor. İngilizlerin teklifine bu albay sadece tek bir sözle cevap veriyor:

"Bok!" demiş.

Yerinde bir söz.

— Sinemada bombayı üzerine atabilseydim, mutlaka idam kararını da okuyacaktım. Fakat yazıhanesi önündeyken, baktım etrafa, kimseler yok. Ne desem, duyan olmayacak, tarihçiler de yazmayacak. Ve o zaman yüreğimde olanı söyledim:

— Pis herif, dedim, senin şimdi canını... ve çektim kurşunu.

Salhanede bir buzağı gibi bana baktı, devrildi, öldü.

Olup olacağı işte bu!

Altıncı Bölüm

Gençlerin önünde kaç defa anılarımı anlattıysam, her defasında erkek çocuklar baskınları nasıl yürüttüğümüzü, kızlar da geri kalan zamanlarda neler yaptığımızı sorarlardı. Violeta'ya kimse aşık olmuş mu, biz kadınlar kendi kendimize kalınca neler konuşurmuşuz? sonra da sanki sorularının yersiz olmadığını anlatmak için baskın ekibindeki onbeş kişiden ancak üçü evli, beşi partili, ama geri kalanları gençmişler, derlerdi. Remsistmişler, bahar varmış, mehtaplı geceler varmış. Leylaklar o zaman da açarmış, genci genç yapan şiddetli arzular varmış...

Bu sorulara cevap vermek daima güç gelmiştir bana. Gerçekten, ne yapıyorduk iki baskın arasında? Düşünüyorum da, günlük hayatımızı dolduran ufak tefek olaylardan başka birşey gelmiyor aklıma. Bunlardan söz etmenin anlamı var mı bilmem?

Ama ne de olsa, anlatayım bazı şeyler...

Çoğumuz illegaldik, çoğumuzun resimleri aranmakta olan tehlikeli suçluları gösteren bültenlerde basılırdı, polis dairelerinde hemen hepimizin dosyaları vardı ve hafiyeler bizi çok defa araştırmalarda rasgele buldukları fotoğraflardan, ya da ikisi profil, biri de portre çekilen polis fotoğraflarından tanırlardı. işimizse, Sofya'nın en işlek sokaklarında dolaşmamızı, "kodamanlardan" önemli kişilerin evlerini, kendilerini gözlememizi gerektiriyordu. Çoğunlukla, bunların özel muhafızları vardı, polisler tarafından da korunurlardı, onun için çok dikkatli olmamız lazımdı. Bu da kılık kıyafetimizi, yıllarca alıştığımız yürüyüşümüzü, davranışımızı büsbütün değiştirmemizi gerekli kılıyordu.

Ben önce elbiselerimden başladım.

Gizliliğe geçtiğim zaman, üstümde olandan başka elbisem yoktu. Eskiciler bir avuç mercimek bile vermezlerdi bunlara.

Çok geçmedi, arkadaşlarım bana güzel, hatta şık bir kat turist elbisesi temin ettiler. Artık dağda bir turist kıyafetiyle benim dünkü bir tekstil işçisi olduğumu kimse aklından bile geçiremezdi.

Dora Boyacieva'nın bana ördüğü iri damalı, dik yakalı mavi kazak bir "yabancı kıyafeti" veriyordu bana. Çoğu kez kimi kayakçıların gözü kalıyordu bunda. Ama şehir içi elbiselerim berbattı. Para sorun değildi artık. Param vardı ama elbise ve ayakkabı vesikalarının yeteri kadar karşılığı yoktu, mağazalarda iaşe komiserliğinden de aynca bir vesika isteniyordu. Bu işi de Violeta üzerine alıp başarmasaydı, daha kimbilir ne zamana kadar işe yarar hale gelemeyecektim. Violeta'nın zengin Yahudilerden tanıdıkları vardı. Faşist barbarlığı altında ezilen bu Yahudiler, tek kurtuluş şanslarının Vatan Cephesinin zaferinde olduğunu anlamaya başlamışlardı.

Bir gün Violeta kağıda sarılı, üç renkli bir iple güzelce bağlı kocaman bir paket tutuşturdu elime. Sonra beni baştan ayağa süzerek bir hayranlık duygusuyla:

— Ne güzel bir madam olur senden! dedi.

Onun bu sözlerine kızmaya hemen hazırdım, fakat Violeta elini çabuk tutarak komutanın emri üzerine bir "madam" kılığına girmem gerektiğini bildirdi.

— Ne var bu pakette?

— Türlü eskiler, dedi Violeta kayıtsızca omuz silkerek, ama işe yarar bir hale getirilebilirler...

Bu "eskiler" koyu mavi renkte yeni bir ilkbahar mantosu, iki fistan, üç bluz, eteklik, çorap, çamaşır ve iki takım elbiseydi.

Tam boyuma göre değildiler. Nada ile birlikte birkaç gün uğraşıp

daralttık, yeniden diktik onları. Nihayet hepsi hazır olup son
a için giydiğim zaman Nada el çırparak, hayranlıkla:
aan, Ognyana, bilsen ne güzel bir madam oldun!... dedi.
den konuşmadıkları halde Violeta'nın dediğini tekrarlıyordu

kşam bana daima yataklık eden Dr. İvan Vasilev'lerde
ım. Odasına, bir dişçi ile ortak tuttukları bekleme odasından
ve her gidişimde beni bekletmez, görünce içeri alırdı.
e civardan da gelenler olurdu. Dr. İvan Vasilev'i etraftan
r olmazdı.
me odasına girip oturdum ve öyle bir yer seçtim ki, doktor
açınca beni hemen görebilecekti. Odasındaki hasta çıkınca,
kapının eşiğinde durdu, şapkamdan sarkan tüle kaydı gözleri
ve mesleğinin gerektirdiği bir nezaketle:
a kiminse, lütfen! diyerek sırası geleni odasına davet etti.
e kalkar gibi olmuştum, çünkü doktor, beni görünce hemen
acak sanıyordum, fakat o anda yanımdan bir vatman geçti.
oturdum örme sandalyeye. İkincide, üçüncüde ve dördüncüde
hal tekrarlandı. Kendi kendime, herhalde bir sebep var ki,
elmeyince almıyor, dedim ve sakin sakin devam ettim oradaki
iye bakmaya. Telaş etmiyordum, çünkü bir tehlike sezdirmiş
bana.
astasını da muayene ettikten sonra Dr. Vasilev bana baktı.
ede oturuyordum. Kayıtsızca sordu:
herhalde dişçiyi bekliyorsunuz değil mi? Birazdan gelir.
ır, doktor, sizi bekliyorum, dedim, şapkamdan sarkan tülü
ak.
çöktü küçük masanın üzerine, şaştı kaldı. Sonra kalkıp elini

verdi bana, bir iki döndürttü karşısında.

— Hiç ummadığım birşey!.. diyordu, gözlerini iyice açmış olarak. Kadife eldivenler, çanta... Hayır, madem ki ben tanıyamadım, emin ol, kimse tanıyamaz. Bakıyorum, bir burjuva hanımı oturuyor, bunun bizim hizmetçi kız olabileceği hiç aklımdan bile geçmiyordu.

Doktor Vasilev'in evinde, bir defasında birkaç gün kalmıştım.

Sadece akşamları çıkıyordum evden. Karısı Lila, komşularda bir kuşku uyandırmamak için, hizmetçi tuttuğunu söylemişti. İvanov'ların tavanında kimbilir ne zamandan kalma bir Botevgrat örekesi vardı, alaca renkli bir öreke. Köyden anası birkaç kilo yapağı yollamıştı, ben başladım bunları eğirmeye.

Nihayet "hizmetçinin" bir iş yapması lazımdı. Kimi öğleden sonraları yarı açık pencerenin yanına oturur, sümek eğirirdim.

Cırcır böceği gibi zır zır öterdi iğ... Ama bir komşu kadın avludan geçerken, hemen çekilirdim pencereden. Mümkün olduğu kadar göze görünmemek gerekiyordu.

Bir gün odada otururken Lila'nın bir komşu kadınla şöyle konuştuklarını duydum:

— Hizmetçi kızın nasıl, iyi çalışıyor mu?

— Çok iyi, çok, dedi Lila ve hayretle baktı komşusuna.

— Peki ama, bakıyorum da pazarda, kuyruklarda hep sen. Ekmek almaya, süt almaya, herşeye hep sen koşuyorsun. Bu nasıl hizmetçi kız böyle, her işe hanımını yolluyor. Ona söyleyecek oldum bunu, ama beni görünce ova sıçanı gibi saklandı...

Lila taktik olarak sözünü kesmeseydi, daha kimbilir ne zamana kadar konuşacaktı bu lafçı kadın.

— Sana söyleyeceğim, ama aramızda kalsın, dedikodu olmasın mahallede. Bizimki kız değil, gelin. Kocasıyla çekişmiş, kaçmış, evden.

Onun için de bir yere çıkmıyor. Ama, öyle sanıyorum ki, dönecek evine. Sessiz, kendi halinde bir kadıncağız.

Öteki sadece, hadi gel, desin...

Neyse, o gece İvanov'larda kalmadım ben. İvan Vasilev'lerin evinde "hizmetçiliğim" bitmişti. Bundan sonra onlara her gidişimde, acaba o komşu kadın gene bakıyor mu diye komşu avluya bir göz atardım...

"İki kişi birlikte bir torba tuz yemeyince, dostluk kurulmaz aralarında," diye bir atasözü vardır. Bu sözün Violeta ile bana geçerliği yoktu. Nedeni de, belki bu sözün gayet gergin, hesapsız olaylarla, tehlikeli günlerle dolu zamanlar için değil de, normal zamanlar için söylenmiş olmasıdır.

Violeta'yı ilk ve son görüşüm arasında olup olacağı beş aylık bir zaman vardı, ama ne bundan önce, ne de bundan sonra hiçbir zaman benim bu kadar yakın, bu kadar samimi, bu kadar sevgili bir arkadaşım olmamıştı. Aramızda tek bir anlaşmazlık çıkmıştı, o da şu kaş sorunundan ötürü. Kaşlarımı inceltmek istiyordu Violeta.

Slavço'nun talimatı üzerine Violeta, beni, eşraftan bir madam ya da hiç olmazsa, güzel bir burjuva kadını kılığına sokmak zorundaydı. O zamana dek dudaklarımı boyamış değildim, yüzüme pudra da sürmemiştim. Her türlü kozmetik işlere büsbütün yabancıydım, hatta saçlarımı kıvırmak için maşa bile kullanmazdım, çünkü kendiliğinden de biraz kıvırcıktı saçlarım. Kılık kıyafete, süslenmeye önem verenlerden değildim, köyden öyle gelmiştim. Sonra partinin de etkisi altında kalınca bu tutumum daha da güçlenmişti. Geçirdiğim güç hayatın, fırtınalı, boralı hayatın dış görünüşüme de, yürüyüşüme de etkisi oldu. Adımlarım, kadına yakışır adım değildi, daha sert, daha erkekçeydi, kendisine yönelen bir darbeyi karşılamaya daima hazır, ayakları üstüne sağlam basan bir adam yürüyüşü gibiydi yürüyüşüm.

Violeta'nın beni "kibarlaştırma" dersleri, yürüyüşümden başlamıştı.

— Daha zarif, daha nazik, hatta biraz nazlı yürümen lazım. Sen ise sokakta dolaşırken, sanki talim yapıyorsun... diyordu Violeta yürümeyi öğretirken.

Dediklerini yapmaya, hafif, yumuşak basmaya çalışıyordum, ama nasıl yürüdüğünü gösterdikçe çatlıyordum gülmekten.

Geniş bir beyaz şapkası vardı Violeta'nın, birkaç da kırmızı porselen kiraz takılıydı şapkasında. Tarif ettiği biçimde yürürken hafifçe sallanıyordu kirazlar. Fakat rolünü unuttuğu zaman kirazlar, Hıdrellez günleri bindiğimiz panayıra kayıkları gibi başlardı sallanmaya.

Dudak boyası ve pudraya alıştım. Yüreğe benzeterek dudak boyamayı gösterdi bana Violeta birkaç kere ve hiç de güç olmayan bu sanatı iyice kavradım. Ama kaşlarımı yolup inceltmemi isteyince, kesinlikle reddettim.

— Sen parti emri nedir, biliyor musun? dedi, Violeta hilal kaşlarını çatarak

— Biliyorum, çok iyi biliyorum, ama benim kaşlarım devrimi suya düşürmez, diye inat ediyor ve hiç yaklaştırmıyordum pensini kaşlarıma.

Violeta beni iyilikle "kandırmaya" çalıştı, sonra biraz sertçe davrandı, fakat baktı ki, ben hiç lafını bile ettirmiyorum, kolunu savurarak:

— Doğrusunu istersen, kalın kaş daha iyi yakışıyor sana, dedi ve bununla da aramızdaki anlaşmazlık sona erdi.

Barış yıllarında da, savaşta da, gençlikte de, ihtiyarlıkta da bahar daima yeni olarak gelir ve güçlü olarak hakkını ister insanlardan. 1943 baharı da böyle gelmişti. Ve sözde görevlerimiz de artmış, daha sorumlu olmuştuk ama, bakıyorsun, arkadaşlardan biri gözlerini

görünmez bir noktaya dikmiş, sevda üstüne, mutluluk üstüne, insanların ufak tefek ve büyük sevinçleri üstüne baharla konuşuyor sanki...

Her savaşçının az veya çok kişisel sevince, kedere hakkı vardır. Ancak komutan yoksundur bu imtiyazdan, çünkü komutandır.

Bizim Slavço neşesizlik, melankoli, yorgunluk, nedir bilmezdi.

Bütün gün yürüdüğümüz olurdu, sabahtan, akşamın ta geç vakitlerine kadar, ağzımıza kırıntı atmadığımız günler olurdu. Soğuk iliğinize kemiğinize işler, başımızı sokacak bir kuytu yer arardık, işte böyle zamanlarda Slavço, insan dayanıklılığının bütün rekorlarını kırardı. Bizi etrafına toplar ve sihirli sesiyle sanki gayet önemli, ilginç şeyler anlatacakmış gibi, boğa ve koç masalları anlatır, yorgun, bitkin görünenlerin kafalarını birbirine çarptırarak, koçların nasıl dövüştüklerini gösterir, başlardı gülmeye. Ancak başka hiçbir şeye benzemiyordu onun gülüşü. Hem bir dağ çağlayanı gibi gür ve güçlü, hem de kuzeylilerin hora oyunu gibi kıvraktı.

"Ha-ha-ha... bacanak, ha-ha-ha..." diye gülüyordu Slavço ve insan bu gülmeye katılmasın, eski zamanlarda ünlü kahramanların bir solukta bakraç dolusu şarap içip böyle güldüklerini düşünmesin, olamazdı.

Komutanın dinlenme sırasında anlattığı neşeli, dokunaklı olaylar bazen ekmeğin de, sıcağın da, uykunun da yerini tutardı...

Ve ancak bir defa bizim komutanın da herkes gibi bir insan olduğunu, onun da üzülebileceğini, onun da gözünde yaş olabileceğini anladım...

Slavço'nun tekstil işçisi genç bir karısı vardı. Nevyana idi adı ve Sonya adında da bir yaşlarında kızı vardı.

Ne kadındı Nevyana, tam anlamıyla bir devrimci eşi. Sadık, eşini

düşünen, çalışkan, yılmaz, yorulmaz bir kadın. Zaten bu azimliliği sayesinde de zaferden sonra hem liseyi bitirmiş, hem de tekstil mühendisi olabilmişti... O zor yıllarda hiçbirimiz uzakları hayal bile edemezdik. Nevyana'nın da önünde tek bir görevi vardı, savaşta kocasına elinden geldiği kadar yardım etmek ve küçük kızları Sonya'yı büyütüp yetiştirmek...

İşte, bir gün Slavço, Stanil ve ben üçümüz Kinyajevo'ya doğru gidiyorduk ve Ruski Pametnik'in yanındaki bahçeden geçmemiz gerekiyordu. Böyle durumlarda her zaman olduğu gibi, herhangi bir ajanla karşılaşmamak için üçümüz de sağa sola bakmıyorduk. Slavço'nun kolumdaki kolu birden titredi.

Baktım, yüzü de balmumu gibi sapsarı olmuştu. Elimi cebimdeki tabancanın tetiğine götürdüm. Bizim cesur komutanımızı korkutan neydi acaba? Bir kez daha baktım ona, Stanil'e de baktım, Slavço soluğu kesilmiş bir halde:

— Karşıya geçelim, dedi.

Bu hem bir rica, hem de aynı zamanda bir emirdi. Biz, görünen tramvaydan önce geçebilmek için acele saptık ve karşıki kaldırımda yürümeye başladıktan sonra Slavço bitkin bir halde:

— Nevyana, Soniçka ile birlikte... dedi.

Nevyana, Soniçka... Ne kadar gizli bir sevgi vardı bu iki isimde. Ve bir koluna kızını alamamaktan, diğer kolunu da karısının yorgun omuzlarına atamamaktan duyulan üzüntü.

Ağaçlı yola doğru baktım. Nevyana, çocuk arabasıyla Sonya'yı gezdiriyordu ve adımlarımı daha da sıklaştırdım. Slavço'yu ağır düşüncelerden ayırmak için de sordum:

— Büyüdükten sonra ne olmasını istiyorsun?

— Anası gibi olmasını, iyi yürekli, sadık, dedi hemen Slavço. Ve

elbette mühendis olmasını, diye ekledi sonra.

Bilmem neden, o yıllarda hepimiz, kendimiz okuyamasak da, çocuklarımız bari okuyup mühendis olsunlar diye arzulardık.

Ve bir gün gelip de kızının tiyatro akademisinde okuyacağı nereden aklına gelebilirdi bir terzi işçisi olan Slavço Boçev'in...

Aynı akşam bütün savaş ekibi Vitoşa'ya çıktı. Abluka bekleniyordu ve tehlike geçene dek birkaç gün dağda kalmamız gerekiyordu.

Vitoşa'ya gitmemiz acele olduğu için arkadaşlardan çoğu yeteri kadar yiyecek alma olanağı bulamadılar ve daha ikinci günü azıklarımız tükenir gibi oldu. Hepimiz açlığa alışmıştık, ama ne de olsa, aç kalmak kötü bir şeydi. Hele Guco zor dayanıyordu açlığa. Koca, iri bir adamdı, bütün bir kuzuyu yiyebilirdi bir oturuşta, yeter ki bir veren olsun.

Üçüncü gün açlık Gucoyu öyle bir zorlamaya başlamıştı ki, dayanamadı, dokunulmaz yedek azıktan yemeyi teklif etti Slavço'ya.

— Olur, dedi Slavço. Topla bütün arkadaşları.

Guco hayretle baktı ona. Böyle kolayca razı olacağını beklemiyordu ve bir kuşku doğdu içinde, fakat Slavço tekrarladı:

— Koş, topla arkadaşları.

Bir dakika sonra hepimiz komutanın etrafına oturduk Komutan geniş, beyaz bir taşın üstüne yerleşti, dişleri arasına bir çöp aldı ve böylece yüksekten, bir kral tahtında oturur gibi sordu:

— Aç mısınız?

— Evet, diye hep bir ağızdan cevap verdik.

— Ne yemek istiyorsunuz?

— Ne olursa, diye cevap verdi bütün ekip adına Guco ve biraz daha öne geçti.

— Peki öyleyse, haydut usulü kuzu yiyeceğiz akşama.

Gözleri faltaşı gibi açıldı ve parladı Guco'nun.

— Şimdi nasıl pişirileceğini tarif edeceğim size.

— Tarifini bilmeden de yerim ben onu ama, hadi, tarif et bakalım, dedi Guco.

— Peki. Derisi yüzülmüş ve temizlenmiş kuzu tekrar deriye sarılır. Sonra bir çukur kazılıp ateş yakılır, ateş iyice yanınca, korlar eşelenir, kuzu yerleştirilir sıcak ocağa, düz bir taş konur üstüne, taşın üstüne biraz toprak çekilir ve üzerine yeniden büyük bir ateş yakılır, odunlar yanıp geçtikten sonra taş kaldırılarak kuzu çıkarılır. Kuzu beyin gibi olmuştur...

— Oh, diyerek yutkundu ağzının sularını Guco. Hani, kuzu nerede?

— Sözümü kesme, diyerek çıkıştı ona Slavço ve devam etti: Kuzu yukarı kaldırılır ve önce kuru ceviz yapraklarıyla döşenmiş yere bırakılır, sonra oturulur, çatal kullanmadan, elle yenir. Şarap da kırmızı olmalı.

— Slavço! Ver kuzuyu, diye bağırdı Guco.

— Ne kuzusu? diye sordu Slavço hiç oralı olmayarak.

— Ne demek ne kuzusu, şu pişireceğimiz kuzuyu...

— A-a-a... diye güldü Slavço ve bize göz kırparak: Ben size ancak zaferden sonra haydut işi nasıl kuzu pişireceğimi anlattım, dedi.

Biz, artık sonunda ne olacağını çoktan sezmiştik ama şimdi,

Guco'nun kederli yüzüne bakarken, gülmekten katılıyor, tekerlenip yuvarlanıyorduk. Guco öfkeli öfkeli birşeyler mırıldanarak, otların arasında kuzukulağı araştırmaya başladı.

Ve tam bu anda Violeta haykırdı:

— Slavço, diye zil gibi öttü sesi ve hepimiz ona doğru döndük.

Slavço ile birimlerine bakışarak anlaştılar. En sonra komutan başını sallayarak: "Peki," dedi.

Violeta hemen dereye doğru koştu ve az sonra elinde, yirmi kadar yumurtanın birden pişirileceği kadar koca bir tava ile döndü. Şüphesiz, yumurta yoktu, ama bilmem nereden üç dört baş soğan, bir parça domuz yağı, birkaç da peksimet bulunmuştu.

Bütün bunlar pişirilip kızartılınca gayet lezzetli olmuştu.

Yemek hazır olurken Stanil daha genç arkadaşları etrafına toplayıp onlara söğüt ve fındık ağacından nasıl çatal ve kaşık yapılabileceğini gösterdi.

Açlığımızı biraz aldatıp, körelttikten sonra komutan bize bir saat izin verdi. Ben, ufak tefek bazı şeyleri yıkamak için dereye gittim. Guco'ya rastladım orada. Bir taşın üstünde durmuş, derenin berrak sularına dikmişti gözlerini.

— Ne dersin Ognyana, balık var mıdır burada acaba?

— Bilmem, belki de vardır.

— Çok severim balık çorbasını... acı biberle, sodalı ekmekle...

Ah şu Guco! Aç ve işsizken duracak yer bulamazdı. Ama komutan "alarm" işareti verdi mi, çelik bir yay gibi olurdu hemen. Arkadaşlarımız arasında Guco en tedbirli, en açıkgözdü. Cesur, hatta çocukça bir davranışı vardı ve düşmanını şaşırtıp yanıltan da işte asıl bu idi, onun hiç beklenmedik davranışları.

Bir gün savaş göreviyle ilgili olarak Çar Osvoboditel (halen Ruski) bulvarından geçmesi gerekiyormuş. Hava soğukmuş ve gelip geçenler, buz tutmuş kaldırımda düşmemek için önlerine bakarak yürüyorlarmış.

Birden, öğrencilik yıllarından bir tanıdığı, sivil bir polis çıkmış Guco'nun karşısına. Göz göze gelmişler. Polis, Guco'nun illegal olduğunu iyi biliyormuş ve başlamış gözleri iştahlı iştahlı parıldamaya. O zamanlarda her birimizin kellesine 300.000 leva veriyordu

hükümet, aşağı yukarı on yıllık bir maaştı bu...

Guco etrafa bir bakmış. Arkasında, yirmi adım kadar uzakta, birkaç Alman subayı durmuşlar, konuşuyorlarmış. Önünde de, Millet Meclisi yanında, polis karakolu varmış. Görünüşe göre bu kapandan diri kurtulmak yok, hiç olmazsa, daha pahalıya gitmek gerek.

— İyi ama, henüz görevi yerine getirmemiştim onun için sağ kalmalıydım, diyordu Guco gülerek.

Sorun daha o anda çözümlenmiş. Polisin canı tatlıdır, kıyamaz, ölmekten korkar, demiş ve kurmuş planını Guco.

Uzun paltosunun düğmelerini çözüp, açmış biraz önünü. İç cebine asılı iki elbombasının sarktığı görünüyormuş. Guco, gözlerini polise dikerek yürümüş ona doğru. Eli cebinde, tabancanın tetiğinde, ateşlemeye hazır durumda. Aralarındaki yirmi adımlık uzaklık başlamış azalmaya: Yirmi, onbeş, on, dokuz, sekiz... Her adım, polisi ölüme, kaçınılmaz bir ölüme doğru yaklaştırıyormuş... Ve dayanamamış polis. Faşist düzenin koruyucusu yan tarafa bir adım atmış, sonra bir adım daha, sonunda ters yöne dönüp hızlı hızlı adımlarla kaçıp gitmiş.

Guco yürümüş ardından biraz, ama bu okul arkadaşının dönüp arkasına bakmaya bile cesaret edemediğini görünce, bir yan sokağa sapıp kaybolmuş.

Bu sivil polis daha ertesi gün, herhalde Guco ile görüşüyorlar, diyerek bir okul arkadaşlarını aramış.

— Bana bak, azizim, demiş, adeta yalvarır gibi, Nikola Draganov'u görürsen, söyle ona ki, karşılaşmamız rasgele oldu. Onu izlemek aklımdan bile geçmiş değil, sonra kimse de bana böyle bir görev vermedi. Onu görür görmez, görmemezlikten gelmeye çalıştım. Hatta geri döndüm. Anlıyorsun değil mi? Eğer yine karşılaşırsak, bilsin ki,

yine bir raslantı olacak, sakın darılmasın bana...

Eski okul arkadaşları çok iyi anlıyormuş durumu. O da, polis de bizim Guco'yu iyi tanıyorlarmış. Peşine düşüldüğünü anladı mı, hiç bakmaz çeker kurşunu sokak ortasında...

Bu olaydan, ne zaman söz açılsa, Guco nefretle yere tükürür ve şöyle derdi:

— Korktu itoğlu it. Öğrenciyken daha mert, daha cesurdu, koç gibi atılırdı üstümüze bizimle dövüşmek için. Şimdi korktu, pek kıymetli olmuş canı. Ama şunu bilsin ki, yaptıkları yanına kalmayacak...

Bundan kısa bir süre sonra, Vitoşa'ya giderken yolda, çamlığın üst tarafında bir yerde buluşulacaktı.

Buluşmalara kesinlikle gecikmemek bizde yasaydı. Filan saatte, filan yerde dendi mi, dakikasında damlardık o yere. Polis takiplerinden başka hiçbir şey engel olamazdı bize. Bu kurala kesinlikle uyardık.

Artık bütün ekip toplanmıştı. Sadece Guco yoktu henüz.

Komutan birkaç kere saatine baktı. Biz de telaşla bakıştık birbirimize. Acaba ne var, ne oldu? Tam bu sırada Kinyajevo'dan silah sesleri geldi ve bir hayli devam etti bu silah sesleri.

— Gu-co-oo, diye haykırdık Violeta ile bir ağızdan.

Slavço ters ters bize baktı ve susun, dedi kolunu savurarak. Stanil yaklaştı Slavço'ya.

— O değil, dedi. Tanıyorum tabancasının sesini, o değil.

— Olabilir, dedi Slavço pek inanmayarak. Geri çekilin...

Stanil ile ikisi geri kaldılar, gerekirse gizleme ateşi açacaklardı.

Fakat Guco gelmedi. Ne yolda yetişti, ne de bizim gideceğimizi tahmin edebileceği yere geldi. Esasen biz başka yöne yöneldik, ama Slavço her türlü olasılığa karşı, gelirse diye Gucoyu beklemek için bir adam bırakmıştı.

Ertesi gün kontrol karşılaşmasına bütün ekip birkaç dakika erken gelmişti. Saat tam altıyı gösteriyordu, fakat Guco yine yoktu. Yüreklerimiz sızlamış, acaba ne var, ne oldu diye telaşlanmıştık ki, bir de baktık, Guco geliyor. Acele etmeyerek bize yaklaştı ve Slavço'ya iki adım kalarak esas vaziyetini aldı.

— Komutanım, izninizle rapor vereyim. Dün az kala itler tepeleyecekti beni...

...Guco, içi öte beriyle atış talimi için mermi dolu bir çanta ve elinde de ince bir iple güzelce bağlı bir mukavva kutu içinde Philips marka bir radyo ile buluşma yerine geliyormuş.

Kinyajevo postahanesine yakın bir yerde iki sivil polis durdurmuş onu. Onlarla birlikte polis karakoluna gelmesini söylemişler. Bu yoklamaya neden gerek duyduklarını açıklayamıyordu Guco. Herhalde aranan kişilerin bültenlerde çıkan resimlerinden birine benzetmiş olacaklardı ya da sırtındaki çanta ve elindeki kutudan kuşkulanarak karaborsacılık yaptığını sanmışlardı.

Guco bir elinde radyoyu taşıyor, diğer eli de her zaman olduğu gibi tabancada. Polisler, "yürü bizimle," deyince, Guco hiç ikirciklenmeden emre uymuş. Etrafta o kadar çok insan varmış ki, kaçmak olanaksızmış. Sonra polis karakolu da yakınmış, yüz adım kadarmış. Oradan her an polis sürüleri çıkabilir, kaçmasını önleyebilirlermiş.

Guco, yürümüş ileri doğru, göz ucuyla da, polisleri kolluyormuş.

Polisler kısa saçlı bir Jana'dan söz ediyorlarmış.

Karakola kadar bir dakikalık yol varmış. İşte bu bir dakika içinde Guco planını yapmış. Kaçacak!

Kinyajevo polis karakolu tramvayın son durağındaydı. Ormanın içinden Byala Voda'ya giden kestirme patika oradan başlıyordu. Karakol binasının yapımı henüz tamamlanmış değildi, helaları bayırın

altına kazılmıştı. Karakola yetiştikleri zaman Guco elindeki radyo kutusunu ve sırtından çantayı yere indirerek, gayet masum, kendinden emin bir kimse gibi sakın bir sesle:

— Bekleyin bir dakika, helaya uğrayayım, demiş.

Polisler, peki demişler başlarını sallayarak sessizce. Jana'yla ilgili konuşmaları da devam ediyormuş, sonra önlerindeki bu adam da zararsız bir adama benziyormuş. Bütün eşyasını da bırakmış onların yanına...

Guco hiç acele etmeden, gitmiş upuzun hela kapısına doğru ve kapıya geldiği zaman polislere bakmış. Polisler ona bakmadan konuşmalarına devam ediyorlarmış. Guco helanın arka tarafına geçerek başlamış bayıra tırmanmaya. Bir dakika sonra artık karakoldan bir hayli yukarda, ama hâlâ açıklıkta imiş.

Ormana yirmi adım kadar varmış daha. Tam o sırada polislerden biri başını kaldırıp görmüş, ama o arada Guco ormana yetişmiş.

— Kaçtı, diye bağırmış polis ve tabancaya saldırmış.

— Dur! diye haykırmış öteki polis ve başlamış ateş etmeye.

İlk kurşunlar Guco'nun kulakları yanından geçiyor, ağaçların yapraklarını, dallarını koparıyormuş. Guco yana saparak az sonra kurşunların erişemeyeceği yere kadar varmış.

Cezalanırlar korkusuyla ve görevlerini yapmış olmak için polisler ateş etmeye devam ediyorlarmış. Nöbette olanlar ve daha sonra başka polisler de katılmış onlara. İşte bu sürekli silah seslerini duymuştuk biz.

— Demek sen, buluşma yerine gelebilecekmişsin? dedi Stanil çatık bir yüzle Guco'ya.

— Gelebilirdim elbette.

— Peki, niçin gelmedin?

— Ne demek, niçin? Ya takip etselerdi beni?...

Stanil "bravo," diyerek omzunu okşadı. Slavço da elini sıktı Guco'nun.

Biraz sonra ikimiz, biz bize kalınca Guco bana şöyle dedi:

— Gelirken korkudan ter içinde kaldım. Komutan bana, Guco, yarın senden anteniyle teliyle birlikte radyoyu, dokuz milimetrelik mermiyi bana teslim etmeni istiyorum deseydi ne yapardım, ha söyle, ne yapardım?

Biraz düşünerek:

— Mermiler neyse, bulacaktım. Geceleri polisler altmışar parça bulunduruyorlar yanlarında... Ama radyoyu nereden bulup getirecektim?...

Şehirde doğrudan yapacağımız görevler olmadığı zamanlarda vaktimizin çoğunu Vitoşa'da geçiriyorduk Orada sürdürüyorduk savaş hazırlığını, beden idmanlarını orada yapıyorduk bu şekilde bizi evlerinde barındıran yataklarımızı da hafifletmiş oluyorduk. Dağda vaktimizi öyle bölüştürmüştük ki, komutanın verdiği her dinlenme saatini gerçekten dinlenerek geçiriyorduk.

Bir sabah, soğuk duş, sabah jimnastiği ve koşudan sonra, günün programını öğrenmek için komutanın etrafına toplanmıştık. Yerimiz, asırlık ormanın arasında yeşil bir alandaydı. Slavço bize bir göz attı, güneşe ve yeşeren otlara baktı ve kolunu savurarak:

— Arkadaşlar, arkadaşlar, bu günü bir dinlenme günü yapsak, ne dersiniz? diye sordu.

Birden "ura," oldu cevabımız. Boş saatleri olacağını öğrenen öğrenciler gibi sevinmiştik. Ve hepimiz güreşmeye başlamıştık.

Bir anda Veliçko dikildi karşıma. Kalmika'ya bir oyun yapmış itmişti onu bayırdan aşağı. Beni de itmek istemişti onun ardından, ama ben

iyi dayanıyor, sağlam basıyordum ayaklarımı.

Az sonra bütün arkadaşlar çevremize toplandılar. Slavço hemen başladı hakem rolünü oynamaya ve ara sıra eğilerek bir ona, bir bana haykırıyordu:

— Dayan, bacanak! Bastır, bacanak! Az daha, az daha bacanak!

Zdravka ile Violeta, hiç durmadan akıl veriyorlardı bana. Violeta ayağını koyup çelme takmaya bile çalışmıştı Veliçko'ya, ama Stanil saçlarından çekip karışmamasını, taraf tutmamasını söyledi.

Ben sağlamdım, her gün yaptığımız beden idmanları beni daha da güçlendirmişti, ama kuşkusuz Veliçko benden güçlüydü. Birkaç dakika sonra da beni havaya kaldırıp yere vurmaya başladı.

Erkekler zaferden memnun, sevinip gülüyorlardı. Violeta ile Zdravka bile gülüyorlardı. Öfkeyle dudaklarımı ısırıyordum, çünkü Veliçko beni yere devirmekle de yetinmiyordu:

— Söyle, pes ediyor musun? Pes demezsen bırakmam, diyordu.

Pes demekten başka çare yoktu. Tanımak lazımdı yenilgiyi.

Stanil gülüyordu. Ama çok da kuvvetliydi, öç almanın imkanı yoktu. Ve Kalmika benim bu acıyı çıkarmak istediğimi sanki sezmişti, bana göz kırparak gizliden onun ardına eğildi. Ben yavaşça Stanil'e yaklaşarak birden var gücümle ittim onu geriye doğru. Stanil, kayarak Kalmika'nın üstünden yuvarlandı yere. Alanda yeniden bir gülüş koptu.

Bu oyunları bitirdikten sonra Zdravka çantasından bir kitap çıkarıp bizi çağırdı.

Zdravka bizim keşifçimiz olmakla birlikte aynı zamanda aydınlatıcımızdı da. Önce kendi girişkenliği ile başlamıştı bu işe, sonra Slavço günlük planlarımıza kitap okumayı, bazı kuramsal sorunlar üzerine tartışmayı da almıştı. Fakat günlük programımız herzaman

yüklüydü ve çoğunlukla da kitap okuma işi plandan çıkarılırdı. Onun için de Zdravka serbest zamanlarımızın her dakikasından yararlanmaya çalışırdı.

Doğrusu, şiir ve diğer edebi eserleri merakla, zevkle okurduk, ama teori çekmiyordu bizi.

Guco, Zdravka'ya:

— Karşıtların birliğini bilsen de, bilmesen de, kurşunu yedin mi, yine serileceksin kaldırıma, diyordu.

Bu türlü gülüşlerden sonra Zdravka'nın yüzü kıpkırmızı olur ve başlardı bize teorinin gerekli olduğunu anlatmaya. Bizse onun sıkıldığını görerek gülmekten çatlardık. Dikkat etmemiz için sırayla okuturdu.

Zdravka bizi çağırdığı zaman biraz mırın kırın etmiştik, fakat komutan ses çıkarmadığı için gittik. Önce Violeta okuyacaktı. Yüzlerimizi güneşe vererek oturduk Violeta kitabı aldı. Ben önce dinlemeye çalıştım ama, çok hızlı okuyordu, güneş de tatlı tatlı okşuyordu yüzümü, uyuklayıverdim. Bir tartışma uyandırdı beni:

— Ver kitabı!

— Vermeyeceğim!

— Ver!

— Vermeyeceğim!

Stanil ile Violeta hayli yüksek ve sert bir sesle atışıyorlardı.

Zdravka dikkati korumak için Violeta'nın biraz daha yavaş okumasını, sonra da kitabı Stanil'e vermesini rica etmiş. Fakat Violeta devam etmiş mitralyöz gibi okumaya. İşte o zaman başlamış aralarındaki beni uyandıran diyalog. Baktım, ikisinin de gözleri fırıl fırıldı. Hiçbirinin aşağı kalmaya niyeti yoktu. İlgi, dikkat herkeste kat kat artmıştı ve toplanmıştık etraflarına.

Onlar artık, ayağa kalkmışlar, kızgın manda gibi bakıyorlardı birbirlerine.

Stanil birden Violeta'nın üzerine atladı, ama Violeta çekilip kaçtı. Başladı onu kovalamaya Stanil. Biz de koştuk arkalarından. Violeta bana verdi kitabı ve kitap, başladı elden ele dolaşmaya.

Stanil devam ediyordu Violeta'yı kovalamaya. Yarım saat kadar uğraştıktan sonra en sonunda kitabı almayı başardı ama, o kadar çok yorulmuştuk ki, kitap okuyacak durumda değildik. Zdravka kederli bir bakışla kitabı alıp çantasına koydu.

Stanil teselli ediyordu:

— Üzülme, Zdravka, diyordu. Dinlensinler şimdi. Zaferden sonra hepimiz, üniversiteli olacağız. Genç, ihtiyar, hepimiz.

Günler uzamış, bizim buluşmalarımız da daha geç saatlerde olmaya başlamışı. Altıdan yediye, sonra yedibuçuğa, sekize alınmıştı buluşma saatlerimiz. Son zamanlarda Slavço buluşma yeri olarak Boris Bahçesi'nde, gölün üst tarafındaki güllüğe çok alışmıştı. Peyklerde daima sevdalı çiftler bulunur, bunlar kendi sevdalarından başka hiçbir şeye kulak asmazlardı. Polisin saldırısına uğrarsak, orman uzak değildi ve nispeten de açıklıktı orası, bize doğru gelenleri uzaktan daha iyi görebilirdik.

Güller henüz açmaya başlamıştı. Buluşup görüşme bittikten sonra, bazen bir peykeye oturur, gözlerimi iyice yumar ve yalnız olmadığımı, Mitko ile beraber olduğumu sanırdım, onun sıcak elini elimde sanırdım, gönlüm coşardı. Hem üzülür, hem sevinirdim. Aramızdaki beş yüz kilometrelik uzaklık ve polis kurşunları bizi her ne kadar ayırsa da, ikimizin de hizmet ettiği yüce dava bizi birleştiriyordu.

Yedinci Bölüm

Telefon sürekli olarak çalıyordu... Yumuşak, hoş bir kadın sesi:

— Afedersiniz, sizi rahatsız ettim, bay albay Pantev döndü mü? diye sordu.

— Hayır, dedi karşısındaki, kapattı telefonu.

Eski polis müdürü, eski temyiz mahkemesi başkanı, general Lukov'un tasarladığı yeni kabinede içişleri bakanı olmaya aday ve generalin öldürülmesinden sonra "Bulgaristan'da Almanların iki numaralı ajanı" olan emekli albay Pantev evde de, dairesinde de nerede bulunduğunu ve ne zaman döneceğini kimseye bildirmemeleri için sıkı talimat vermiş, Lukov'un öldürülmesi onu adamakıllı ürkütmüş ve sokağa ancak sıkı bir koruma altında çıkabilmekte, sık sık da haftalarca taşra kasabalarında dolaşmaktaydı.

Zdravka telefon ahizesini yerine asıyor.

Bugün de yok. Günler birbiri ardınca durmadan gelip geçiyor, yüzlerce savaşçının manevi katili, Tsvetko Radoynov ve arkadaşlarının, general Zaimov'un, Anton İvanov'un Nikola Vaptsarov'un, Atanas Romanov'un ve daha birçok tecrübeli devrimcilerin idam kararını imzalayan mahkeme başkanı cellat Pantev'in gebertilmesi görevi hâlâ yerine getirilmiş değil.

Zdravka Kemileva bizim istihbaratçımız. Sesi yumuşacık, nazik, sonra gayet sevimli, masum bir görünüşü var. Onu gören bir kimse bu sevimli, nazik kızın özel görevli bir baskın ekibinin istihbaratçısı olabileceğini katiyen düşünemez.

Zdravka'nın dış görünüşü Pantev'i de yanılttı. Zdravka güya yakınlarından bir mahkumun kurtarılması için bir iki kere Pantev'e gidip yardımını istemişti.

İstihbaratçımız, bilmemiz gerekli herşeyi öğrenmişti artık ve baskına tamamıyla hazırdık. Fakat Pantev tekrar kaybolmuştu ortadan. Birkaç gün önce yine Çar Boris'e gidip general Lukov'la Sotir Yanev'in öldürülmelerinin intikamını almak için toplama kamplarında ve hapislerdeki devrimcilerden en tanınmış yüz devrimcinin kurşuna dizilmesini istemiş.

Çar Boris ne cevap vermiş, bilmiyoruz. Ama Pantev bir an önce yok edilmeliydi.

Komutanımız idam kararının yerine getirilmesi için acele ediyor, ama ben ondan daha çok acele ediyorum... Çünkü kocam Mitka da kampta... Fakat ne yapalım, albay bir ova sıçanı gibi gizleniyordu...

Pantev'i temizleme görevi bize daha Şubat başlarında verildi, oysa şimdi Nisan'ın sonu. Bütün Mart ayı boyunca Sofya'ya dönmedi. Nisan'da da ikidir, birkaç günlüğüne kayboluyor ortadan. Bugün de yok. Ne zaman döneceğini kimse bilmiyor.

Bizim cesur, becerikli istihbaratçımız Zdravka da bilmiyor.

Elbette, Pantev gizleniyor diye biz kabahatli değiliz. Değiliz ama, "yukardan" açıklama değil sonuç bekleniyor. Öyle ya, Doğu cephesinde erler komutanlarının emirlerini yapacakları yerde, sadece neden yapmadıklarını açıklamaya kalkışırlarsa ne olacağı belli değil mi?

Pantev'in yokedilmesi için son tarih Bir Mayıs!

Bu idam kararını yerine getirecek olan Veliçko Stoynov'la ben ve muhafızlarımız Violeta Yakova ile Kalaora, Nisan'ın ikinci yarısında ne kadar gergin, telaşlı günler yaşadık.

İki defa baskına niyetlendik, ama her ikisi de şu veya bu nedenle suya düştü. Pantev artık Sofya'daydı. Eyleme geçme olanağı bulamadığımız için, değil başkaları önünde, kendimize karşı bile haklı çıkamazdık. Üstelik Bir Mayıs da gelip geçmiş, Pantev hâlâ yaşıyordu...

n, 3 Mayıs 1943. Pantev'le işimiz bitmeli artık. Ne olursa olsun
m komutana: "Emir yerine getirilmiştir," diye bildirilmeliydi.
ın hayatında öyle durumlar, öyle olaylar vardır ki, hiçbir
unutamaz. Kafasına öyle yerleşmişlerdir ki, yıllar da silip
"Pantev" günü de öyle bir gündü benim için. Nöbetçi beni
saat dördünde uyandırdı. Violeta kalkmıştı artık. Yordan da
u, Leon'u ve Veliçko'yu uyandırıyordu. Beşimizin gün
an Sofya'ya gitmemiz gerekiyordu. Planinets'ten diğer
lar öğleye doğru gelecekti.
aya yaklaştıktan sonra ayrıldık Ama iki saat sonra Boris
nde, güllerin yanında tekrar buluşacaktık. Kendimi filmde gibi
dum.
mavi mantolu, kolanlı, ayağında yüksek ökçeli kadife
ılarıyla genç, zayıfça bir kadın Çar Osvoboditel bulvarında ağır
üdü. Bahçe kapısı önünde bir tatlıcı dükkanının yanında durup
dı. Satıcının paranın üstünü vermesini beklerken bütün
ı bir ayna gibi yansıtan dükkanın camlarına baktığını kimse
edemezdi.
peşinde hiçbir "kuyruk" yoktu. Kadın vafladan bir parça ısırıp
rını büktü. Pek taze değildi. Belki de şimdi kimse bakmıyordu
kat bir an için bile rolünü unutmaması gerekliydi. Sabah
ine çıkmış ve biraz canı sıkılan bir burjuva hanımı gibi ağır ağır
du.
na hafifçe sallanarak güllüğe gitti yavaş yavaş. Daha çok erken,
üz sekiz, ama birkaç kişi vardı oralarda. Kadın çevreye bir göz
yır, hiçbiri yeteri kadar ilginç değildi. Ve bir peykeye oturdu,
gözlerini.
alabildiğine o yeşilliklerden, o taze açmış güllerden mest

oluyordu. Derin bir iç çekti. Bu hafif bir gizli sevda iç çekişi yerine de geçebilirdi.

Güller ve bu sakin manzara idam işini yapması gereken kadının düşünceleriyle ne kadar çelişkili. Ve sadece öldürmek mi? Kendisi de ölmeye hazırdı. İki tabanca ve iki elbombası düşmana... Kendisine de elbisesinin bir yerinde gizli küçük bir paket beyaz toz, siyankaliya, kuvvetli bir zehir, yarım dakika içinde hayatı sona ermiş olacak..

Henüz yirmialtı yaşındaydı. Ama mutlu ayları yaş sayısından çok daha azdı. Mutluluğa, sevince, sevgiye hasretti... Gözlerini açınca yanında bir bebek arabası görmeyi, "anne" diyen tatlı bir yavrunun sesini duymayı ne kadar çok istiyordu... Fakat bu şimdi yalnızca hayal edilebilirdi... Hayır! Bu şimdi hayal bile edilmemeli! Sağlam ve gergin bir irade ile sadece şunu düşünmek gerek: Bugün albay Pantev gebermelidir!..

Zaman, o günkü anıların parlaklığım hâlâ silebilmiş değil...

Kumun üzerinde yürüyen güçlü bir ayak sesine gözlerimi açtım. Ama önceden de biliyordum, Violeta geliyordu. Yanıma oturdu ve sanki düşüncelerimi okumuş gibi sordu:

— Siyankaliya aldın mı?

— Aldım!

— Ben de aldım. Giyinirken az daha unutacaktım...

Biraz sustuktan sonra ekledi:

— Sana bir gül tomurcuğu koparayım, ister misin?

Cevap vermedim. İstemiyorum, demeliydim derhal, hem de doğru değil, çünkü bir bekçi görür, kızar, gürültü eder, oysa bizim ne pahasına olursa olsun, üzerimize dikkat çekmememiz gerekiyordu. Ama canım o kadar istiyordu ki, hiçbir şey demedim, sustum. Violeta hemen kalkıp iki gül tomurcuğu kopardı, birini bana verdi.

— Güzel değil mi?

— Evet, ama Slavço görürse ikimizi de azarlar...

— Aldırma!... Boş ver!...

— Boşver ama...

Az sonra Veliçko geldi yanımıza. Bir dakika geçer geçmez de Slavço ile Leon göründüler.

Hepimiz bir sıraya toplandık. Uzaktan neşeli, şımarık gençleri andırıyorduk. Aramızda en yaşlı olan Slavço henüz yirmisekizini doldurmamıştı. Komutan bir kez daha hatırlattı görevi, mümkün olan herşeyi bir kere daha tahlil etti ve sessizce ellerimizi sıkıp gitti.

Dördümüz, biraz oturduktan sonra, ikişer ikişer ayrılıp gezinmeye, hareket vaktini beklemeye başladık.

Yerlerimizi aldığımız zaman saat henüz bire yaklaşıyordu.

Veliçko ile ikimiz Kartallı Köprünün yanında durmuş, konuşuyorduk. Kimse bakmıyordu bize. Sokaklarda durup konuşan az mı kadın, erkek vardı?

Albay Pantev, Evlogi Georgiev sokağında 60 numarada oturuyordu. Evinin hemen karşısındaki derede küçük bir ağaç köprü vardı, küçük bir de şimşir bahçesi yapılmıştı araya. Violeta ile Leon o bahçede bir sıraya oturmuşlardı. Erkeğin bakışları o kadar dalgındı ki, her geçen muhakkak onları sevişen bir çift sanacaktı.

Pantev başka taraftan da gelebilir diye ben onlarla göz irtibatındaydım. Veliçko, Çar Osvoboditel tarafını gözlüyordu. Veliçko, birden irkildi. Albay Pantev görünmüştü. Saatime baktım, tam onüçü yirmibir dakika geçiyordu.

Az sonra, iki yanında yürüyen muhafızlarıyla yanımızdan geçti. Birkaç adım geçmelerini bekledikten sonra arkalarından yürüdük. İkimizin de elleri ceplerde, dolu tabancalardaydı.

Violeta ile Leon devam ediyorlardı sırada oturmaya, ama gözleri artık bize doğru çevrilmişti.

Panterlerin evine yaklaşırken tek bir sorun düşündürüyordu bizi. Yanındaki muhafızları da onunla birlikte yukarı kadar çıkacaklar mıydı acaba, yoksa diğer iyi havalarda yaptıkları gibi bahçeye mi gideceklerdi. Onların hareketine göre davranacaktık biz de. Ama bugün bu işi bitirmeye o kadar kararlıydık ki, başka bir durum aklımızdan bile geçmiyordu.

Pantev kapıya yaklaştığı zaman, muhafızları bir iki adım geri kaldı ve efendileri içeri girip ardından kapıyı kapatınca, Leon'la Violeta'nın bulundukları bahçeye doğru yürüdüler yavaş yavaş, işte tam bu sırada biz de daldık kapıdan. Heyecanlıydık. Sessizce duvar dibine sindik.

Merdivenlerde sadece ağır ağır yukarı çıkan albayın ayak sesleri duyuluyordu.

Sonra herşey bir yıldırım hızıyla oldu bitti. Konuşmaya, düşünmeye vaktimiz yoku. Tabancalar elimizde, sıçrayarak merdivenleri çıktık. İkinci kıvrımda emekli albayın geniş omuzu göründü. Tam dairesinin kapısını açmaya hazırlanıyordu ki Veliçko ile ikimiz birden ateş ettik. Bütün hazırlığımız tek hedefi, düşmanı ilk kurşunla kalbinden ya da kafasından vurmaktı. İkinci kurşun sadece emin olmak için sıkılmalıydı.

Bir raslantı eseri kurtulur diye, ikimiz de birden çektik kurşunu Pantev'e. İkinci kurşunlar büsbütün fazlaydı. Neye uğradığını anlayamayan kanlı katil yere yıkıldı ve daha o an öldü.

Bu arada daha fazla yapacak iş kalmadığını anlamak için bir göz atmak yeterliydi. Artık kendi güvenliğimizi düşünmemiz gerekiyordu. Binanın kalın duvarları bizi sokaktan ayırıyordu. Tabanca sesleri dışarı pek taşmamıştı. Pantev'in muhafızları belki duymamışlardı bu sesi. O

saatlerde, yani öğle saatlerinde sokaklar gürültülüydü, insanlar, arabalar gelip geçiyordu durmadan. Belki de hiç göze ilişmeden dışarı çıkabilecektik. Sonra da kalabalığa karışıp kaybolacaktık.

Görevi yerine getirmekten duyduğumuz büyük sevinç içinde görülmedik bir hızla merdivenleri inmeye başladık. Bir kat ve bir kat daha indikten sonra dış kapı göründü önümüzde...

İşte kapı! İyi ama, güçlü bir adam duruyordu kapıda, kilitlemeye çalışıyordu. Hayır, muhafızlardan değildi bu, başka biriydi, tanımadığımız, bilmediğimiz, hesaba katmadığımız bir düşman.

"Geri çekil!" diye sert bir emir ve bir de tabancayı çekip ateşlemek, Pantev'in komşusunu, montaj işletmesi sahibi Stoyan Zümbülev'i bir yana çekilip bize yol açmaya zorladı. Fakat arkamızdan kapı kapanır kapanmaz başladı bağırmaya:

— Katiller! Yakalayın katilleri!

Arkamızdan bağıran bu herife bir kurşun daha sıkmak istiyordum ama, Veliçko kolumdan yakalayıp sürükledi kendisiyle birlikte.

Sokakta bir telaş koptu. Pantev'in şaşalayan muhafızları peşimizden koştular. Onlarla birlikte Violeta ile Leon da başladılar koşmaya. Apartman kapısında Zümbülev de kollarını bize doğru uzatmış var sesiyle haykırıyordu:

— Katiller... yakalayın katilleri! Albay Panteri öldürdü katiller. Yakalayın katilleri!...

Yakın bir yerden geçmekte olan birkaç Alman subayı bizim kaçtığımızı, Pantev'in muhafızları tarafından kovalandığımızı ve Zümbülev'in bağırdığını görünce, tabancalarını çekip koştular bize doğru. Ateş ediliyordu arkamızdan.

Veliçko durdu ve çok büyük bir soğukkanlılıkla başladı o da ateş etmeye. Subaylar da, muhafızlar da, Violeta da, Leon da, hepsi yattılar

yere. Veliçko devam ediyordu ateşe. Bir, bir daha ve durdu... bir hizmetçi kızcağız, korkudan ne yapacağını şaşırmış, bir bebek arabasıyla kurşun yağmuru altından geçiyordu. Veliçko son bir el havaya ateş ederek arkamdan koştu.

Arkadaşın kurşunları muhafızların ve Alman subaylarının ateşini soğuttu. Bize sadece birkaç saniye, sayılı birkaç saniye gerekliydi ölümün kapanından kurtulmak için. Fakat o anda Zümbülev göründü arkamızda. Sanki kudurmuştu bu herif. Hiç durmadan koşuyor ve bağırıyordu:

— Yakalayın katilleri! Mavi muşambalı kadını! Yakalayın!

Biz diğer bir kavşağa geçtik ve yeniden başka bir sokağa saptık. Çabucak mavi paltomu çıkarıp ters çevirdim, katlayıp aldım koltuğumun altına. Tek birşey düşünüyordum bu anda:

Acaba hiç durmadan başka bir semte kadar koşabilecek miyim? Kurtulup kurtulmamak sorunu hiç aklıma bile gelmiyordu.

Hızlı ve hep bir karar koşuyordum. Durmadan koştuğumuz için çevrede dikkati bilmem çekiyor muyduk ama, bizi kovalayanlarla aramızdaki uzaklığı gitgide artırıyorduk.

Dağdaki koşuların, Kopito'ya, Karnen Del'e sık sık tırmanmaların, sabah masajlarının ve idmanların olumlu sonuçları görülüyordu.

Zümbülev, bizi gözden kaçıracağını, biraz sonra başka bir yol kavşağına geldiğimiz zaman nereye sapacağımızı göremeyeceğini anladı. Bir illegal yakalamakla alabileceği üçyüzbin leva hırsı ve devrimcilere olan nefreti, onu rastladığı bir çocuğun elinden bisikletini alıp, daha hızla peşimize düşürdü. Ve bağırmasına da devam ediyordu.

— Yakalayın katilleri!

Ama sadece iki adım ardından da Violeta ile Leon koşuyorlardı.

İllegale benzer bir tarafları yoktu onların. Elli adım kadar

arkalarından koşan subaylarla polisler onları herhalde Zümbülev'in yardımcıları sanıyorlardı.

Birkaç saniye sonra bisikletli bize yetişebilecekti. Fakat muhafızlarımız buna meydan vermemeye kesin kararlıydılar.

Leon sıçrayarak Zümbülev'e yetişti, bisiklete bir tekme vurarak yere düşürdü onu. Violeta da yetişerek dayadı tabancayı gözüne:

— Sus alçak!... Yersin kurşunu!

Zümbülev ellerini kaldırıp yüzünü kapadı. Tehlikeyi görmeyince daha kolay kurtulacağını sanıyordu. Devekuşları da böyle değil midir? Tehlike sırasında başlarını kuma sokmakla tehlikeden kurtulacaklarını sanırlar...

Violeta, sözlerinin daha da güçlü olması için bir de tekme vurdu Zümbülev'e.

Biraz ilerlemiş olan Leon durup dönmüş, işaret veriyordu Violeta'ya:

— Durma, koş!

Violeta, Leon'un ardından koştu.

Bu arada öteki kovalayanlar grup halinde yetiştiler. Violeta ile Leon başka bir sokağa sapıp gözden kayboldular. Zümbülev onların kaybolduğunu görünce kalkıp geriye doğru kaçmaya başladı. Kollarını sallayarak bağırıyordu:

— Geri çekilin! Geri çekilin! Kaçın geriye! Komünistler bütün mahalleyi abluka etmişler!

Bu seste hem korku, hem nefret, hem de belirip de kaybolan yüzbinlerce levanın hayal kırıklığı, başka birinin ele geçirmesi korkusu vardı...

Arkadan yetişenler şaşkın şaşkın durup çevresini sardılar, soru yağmuruna tuttular onu:

— Kimdi onlar?

— Nasıl kimselerdi?

— Nasıl silahları vardı?

— Bilmem, diyordu Zümbülev sadece, sorulardan şaşalamış olarak. Ve bu anda belki de tanımadığı bunca insan karşısında açıklama yapmak istemiyordu. Az önce arkasından koşan iki kişinin birden birer tehlikeli, silahlı devrimci çıkması ürkütmüştü onu. Ya burada, bunların arasında da varsa... Daha sonra polis müdürlüğünde anlatacaktı herşeyi. Pantev'in öldürülmesinden sonra apartmandan ilk çıkan kadının dönüp kendisine nasıl kötü kötü baktığını, hepsini anlatacaktı...

Bu arada Violeta ile Leon bize yetiştiler. İlk tehlikeyi atlatmıştık. Peşimizden koşanlar yoktu artık ve koşmayı bırakıp hızlı adımlarla yürümeye başladık. Daha birkaç sokağa girdikten sonra üniversiteye geldik. Muhafızlarımız da Ferdinand bulvarına saptığımızı, kalabalığa karıştığımızı gördüler, başka yöne saptılar.

Veliçko ile birbirimize hiç bakmadan, konuşmadan yanyana yürüyorduk. Kalabalık bir yere geldiğimiz zaman Veliçko öne geçer, yol açar, sonra tekrar yanyana yürürdük.

Ateşleme sırasındaki gerginlikten, koşmaktan, hiç durmadan hızlı hızlı yürümekten soluğum kesilmişti, kalbim hızla çarpıyordu.

Ferdinand bulvarından Patriarh Evtimiy caddesine saptık, sonra Septemvri sokağına saptık. Karşımızda ticaret lisesinin saat kulesi göründü. Orada yeşil boyalı iki sıra ile küçük bir bahçe vardı.

Veliçko çevreye bir göz attı. Kimseler yoktu arkamızda.

Bizi takip edenler çoktan kaybetmişlerdi izimizi, ama bakınmaya devam ediyorduk. Veliçko:

— Dinle-ne-lim, dedi, kesik kesik.

Birkaç adım daha yürüdüm. Sıraya oturduktan sonra:

— Peki, dedim.

Ve o zaman anladım ki, boğazımda, nefes borusunda, akciğerlerimde birşeyler oluyordu. Gön gibi sertleşmiş, kurumuştu boğazım. Konuşurken tırmalanıyor, yırtılıyor gibi oluyordu.

— Peki, diye tekrarladım ben, gene acıyacak mı diye boğazımı denemek için.

Ve öyle bir sızladı ki, içgüdüyle elimi boğazıma götürdüm. Bir değil de sanki on kalp çarpıyordu vücudumda. Bütün damarlarım atıyordu. Elimle ovuşturarak yatıştırmaya çalıştım.

Sonra Zdravka'nın öğrettiği gibi solumaya çalıştım. Ve bilmem onun öğrettiği biçimde nefes almak mı, yoksa dinlenmek mi yardım etti, kan dolaşımı yavaşladı, kalplerimiz sakinleşti. Ve etraf da, biz de yeniden eski halimize döndük.

Başladık birbirimize bakmaya. Bizdik, yani Ognyana ile Veliçko... Ama saçlarımız karma karışıktı, yüzlerimiz, gözlerimiz yanıyordu. Ayakkabılarımdan birinin ökçesi düşmüştü.

Nerede kaybettiğimi hatırlayamıyordum. Şimdi böyle sanıyorum ki, kılık kıyafet değiştirmede yüksek ökçelerin önemi büyük de olsa, baskın yapmaya ve sonra çekilmeye hiç de uygun değildi. Koşarken kösteklenip düşebilirdim, ayağım kırılabilirdi. Oysa alelade, alçak ökçeli ayakkabılarla böyle bir tehlike yoktu. Fakat devrimcilerin aklı da bazen yirmidört saat geç geliyor.

Veliçko, ayakkabımı gözden geçirirken ve nasıl düzeltebileceğini düşünürken, ben, öteki ayağımda hafif bir sızı duydum.

Baktım, ya bir kurşun dokunmuş, yahut da çizmişim bir yerde, çünkü incecik bir kan izi vardı ve hemen hemen kurumuştu artık. Ama baktıkça, sanki daha çok sızlıyordu.

Ağır bir yük altından kurtulmuş gibi duyduğum o ferahlığın, evet,

görevi yerine getirmekten duyduğum ferahlığın yanında bu sızı hiçbir şey değildi. Ölümün pençesine düşmekten henüz kurtulmuş bir kimsenin böyle ufak tefek şeylere kulak asmaması gerek, dedim kendi kendime ve aldım ayakkabımı Veliçko'dan. Baskından sonra Boris Bahçesindeki fidanlığa doğru gideceğimizi kararlaştırmıştık önceden. Hiç konuşmadan yürüdük o tarafa.

Bundan sonra ilk rastladığımız çeşmeden biraz, su içtik. Ama bu su da yaralı boğazımı kor gibi yaktı. Alnımı ıslattım, saçlarımı taradım ve girdim Veliçko'nun koluna. Ayakkabılarımdan biri ökçesiz olduğu için zor yürüyordum, fakat o anda bir ayakkabıcıya gidemezdik.

Yarım saat sonra bir alana gelmiş, uzanmıştık otların üstüne. Ve Demokles'in kılıcı gibi üzerimizde aylardan beri duran ağır ve müthiş bir yükten kurtulduğumuzu şimdi iyice anlamıştık.

— Bitti değil mi, Ognyana? dedi Veliçko.

— Evet, bitti! dedim.

Ellerimiz, nasırlı işçi elleri, erkekçe sıkıştılar.

Sekizinci Bölüm

Bahçede, Veliçko ile hemen iki saate yakın vakit geçirdik.

Burada, yeşillik arasında az çok rahat hissettik kendimizi. Fakat her ihtimale karşı, ikimiz de tabancalarımızı dikkatle gözden geçirdik, sildik, temizledik. Şimdi düşmanla yeniden karşılaşabilirdik, artık hazırdık savaşa.

Her zanaattan anladığını Veliçko burada da gösterdi. Ayakkabımın ökçesini yapabilmek için elinde hiçbir şey yoktu. Küçük bir bıçakla ötekini de kesip düzelterek ikisini de bir boy yaptı ve ben artık yere sağlam olarak basabilirdim.

Öğleden sonra saat beşe doğru kendimize biraz çekidüzen verdik ve kolkola girerek Vladayska sokağındaki bahçeye doğru yürüdük. Dikkatli biri bu "sevdalı" çifte bir göz atsaydı, bilinmez nedenlerle, ikisinin de birer elinin ceplerinde olduğunu görürdü. Ellerimiz ceplerimizdeki tabancalardaydı. Mahallede Pantev'in evinin etrafı abluka altına alınmıştı. Kimbilir ne kadar polis de Sofya sokaklarında arama tarama yapıyordu ve kılık kıyafetimiz de mutlaka anlatılmıştı onlara.

Mümkün olduğu kadar en tenha sokaklardan geçmeye, yol kavşaklarından uzak kalmaya çalışıyorduk ve belki bu yüzden de hiçbir yerde yiyecek birşey bile bulup alamadık. Çok acıkmıştık.

— Bir dahaki sefere bilirim işimi ben, diyordu Veliçko canı sıkılmış olarak. Baskına giderken bir kadın ayakkabısı ökçesi ve hiç olmazsa biraz da peynir ekmek alacağım. Böyle neye benziyor bu! Hem kunduracı yaptın beni, gene de aç tutuyorsun...

Saat yedide üst taraftan bahçeye girdik. Tam o sırada öteki uçtan da Slavço, Violeta ve Leon görüldüler. Önce Violeta gördü bizi, Slavço'yu

dürttü ve ok gibi atıldı bize doğru. Koşarken öyle bir güzellik, öyle bir esneklik vardı ki vücudunda... Ceylan gibiydi, durup da bakacağım geldi adeta.

Uzun zaman birbirine hasret kalmış insanların buluştuktan zaman kucaklaşıp öpüştükleri gibi biz de sarmaş dolaş olup öpüştük. Gerçekten, rahat ve konforlu geçirilen yıllara bedeldi o gün.

Sonunda beşimiz de bir sıraya oturduk. Veliçko ile baskının nasıl geçtiğini geniş biçimde anlattık. Slavço bazı ayrıntıları Violeta'dan öğrenmişti artık, ama buna rağmen öyle ufak tefek şeyler soruyordu ki, o zamanlar ben hiç önem vermezdim bunlara. Fakat sonraları bizim müfrezenin sorumlusu olunca Slavço'nun neden bu kadar etraflı soruşturduğunu anladım...

Anlatmayı tamamladıktan sonra Slavço sessizce ayağa kalktı. Yüzü ciddileşmiş, hatta resmi bir hal almıştı. Biz de doğrulduk.

— İşi mükemmel bir şekilde başardığınız için Parti adına sizi tebrik ederim!

Bütün vücudumu hoş bir sıcaklık kapladı. Ben, Radomirtsi köyünden Çıplak Baço'nun kızı Mitka Gribçeva'yı, birkaç yıl öncesine kadar el yazısı harfleri zor okuyabilen, kimsenin tanımadığı tekstil işçisi Mitka Gribçeva'yı şu akşam saatlerinde Parti tebrik ediyordu! Gözlerim sulandı, onlara bakmaya, hıçkırırım diye konuşmaya cesaret edemiyordum.

Bir saat sonra Violeta ile Parçeviç sokağında 32 numaralı apartmanın merdivenlerini çıkıyorduk. İkinci katta, otuz yaşlarında, zayıf, güler yüzlü bir kadın kapıyı açtı. Tatlılıkla konuştu ve acaba kimim diye bana baktı.

— Yakın arkadaşım ve kader kardeşim, madam Patriçanova, diye cevap verdi Violeta onun sessiz sorusuna.

girdik, fakat az sonra ben yalnız kaldım, Violeta ile Patriçanova girdiler, herhalde kadın benim kim olduğumu öğrenmek u.

sonraları Violeta gülerek bana anlattı:

ocanla iyi geçinemediğinizi, evden kaçtığını, kocanın seni eğini söyledim ona. Vah zavallı, güzel kadın ama, geleceği , kötü adama düşmüş, diyordu.

ırum bu madam Patriçanova, iyi kadınlar çoğunlukla kötü a düşüyor. İyisine rastlayanlar çok seyrek. Onunki öyle bir ki, eline geçirirse satırla dilim dilim kıyacak. Ve her halde n kaybolduğunu polise de bildirmiştir.

için de bizim İvanka (Patriçanova'ya İvanka diye takdim beni Violeta) otele gidemiyor, çünkü orada kim olduğunu neleri lazım... Şimdi ağabeyinin taşradan dönmesini uz, o yoluna koyacak işi...

a'nın bu masallarına Patriçanova inandı mı, inanmadı mı ama, evinde nasıl bir insan gizleyeceğini de sezmiş değildi e.

ayva tatlısı yedikten sonra Violeta kalktı.

n gideyim artık, Madam Patriçanova, affedin, sizi rahatsız ettik yorsunuz ya...

kalmıyor musunuz? diye sordu kadın, o da ayağa kalkarak.

yır, kalmayacağım, işim var...

zin de aynı evde kalmamızın iyi olmayacağını düşünmüştük, ile. Abluka olur, arama tarama yapılırsa, hiç olmazsa birimiz , dedik.

anova'larda, geceyi, mutfakta geçirdim. Gayet yorgundum ve uyku çekmem gerekliydi ama, hemen hemen bütün gece

uyuyamadım. Gözlerimi yumar yummaz, ya Evlogi Georgiev sokağındaki 60 numaralı apartman, ya bebek arabası, yahut da ayağa kalkmış "Parti adına sizi tebrik ederim" diyen Slavço geliyordu gözümün önüne.

Sabaha doğru dalmış, kendimden geçmişim biraz. Birden uyandım. Dışarısı aydınlanmıştı artık, ama gece yarısı gibi bir sessizlik vardı. Bu uğursuz sessizliği ancak üç çift nalçalı çizme sesi bozuyordu.

Pencereye koşarak yüzümü soğuk cama dayadım. Dışarda tüfekleri süngülü askerler devriye geziyorlardı. Abluka...

Abluka!

İllegal bir kimse için bundan daha korkunç bir söz yoktur. Abluka, ölüm kalım sorununun çözümleneceği vakti saatlerce, uzun süre beklemek değildi. Polisle çatışmada ilk önce serinkanlılık, iyi hesaplamak, kurnazlık gereklidir ve bunların hiçbiri fayda vermezse, o zaman tabancalar, bombalar harekete geçer....

Fakat gizlendiğim evi bir ateş çemberi içine alan düşmanın sonsuz kuvvetlerine karşı iki tabanca ile iki elbombası ne yapabilir? O zaman son çare olarak zehir yardımına koşar, çünkü biz baskıncılarda diri diri teslim olmak diye birşey yoktur.

Saatime baktım. Beşi on geçiyordu. Ne vardı acaba?

Bütün Sofya mı abluka altına alınmıştı, yoksa polis izimi bulmuş, sadece bu mahalleyi, bu sokağı mı sarmıştı?

Violeta, Veliçko, Leon acaba ne yapıyorlardı şimdi? Ekibin öteki üyeleri ne yapıyordu?

Bu sorulara o anda kimse cevap veremezdi.

Tekrar saatime baktığım zaman saatlerce beklediğimi sanıyordum, oysa saat ancak beşi yirmi geçiyordu.

Saat dedim de hatırıma geldi. İllegalliğe geçtiğim zaman saatim

yoktu. Olsaydı bile, o zamana kadar herhalde satardım. Fakat evden kaçtığımın daha ikinci günü anladım ki, saatsiz olmak, bir nevi kolsuz olmak demekti. Randevum var, tam vaktinde yetişebilmem için yolda en azından beş kişiye saati sormam lazım. Belliydi ki, böyle devam edemezdi bu.

O sıralarda yatak Hristo Manolov'un evindeydim. Doktor yoksul bir adam değildi ve hiç sıkılmadan istedim onun saatini. Biraz kaşlarını çattı, çünkü bilmem nereden hatıraymış, ama yine de verdi.

Fakat doktorun saati, cep saatiydi. Ben çantamda taşıyordum. Saate bakmak istediğim zaman çantadan çıkarmak gerekiyordu. Şık kıyafetli bir madamın cep saati taşıması uygun düşmüyor, pek yakışmıyordu.

Bunu Slavço da farketmişti. Bir gün Vitoşa'da erkeklerin saatlerini gözden geçirdi ve Yordan Petrov'a benim saatimi almasını, kendi saatini bana vermesini söyledi. Petrov'unki daha küçük, daha zarifti, kolda taşınabilecekti.

Sokakta sepetli bir motosiklet sesi duyuldu. Bıyıklı, iri, şişman bir çavuş devriye gezenlere talimat veriyordu. Arama tarama derhal başlayacak mıydı acaba? Silahımı bir kez daha yokladım. Tabancalarım ve elbombalarım hazırdı. Fakat çoktandır rahat bırakmayan bir düşünce şimdi yeniden sardı beni.

Silahlı bir çatışmaya girilirse, bana yataklık eden bir partisiz kadının ve küçük çocuklarının hali ne olacaktı? Kadın kimi gizlediğini bilmiyordu, benim illegal olduğumdan haberi yoktu ama, polis inanmayacaktı, akla hayale gelmedik işkenceler edecekti kadına, çocuklara.

Kan dökületeceğini, çocuk kanı dökületeceğini düşündükçe tüylerim ürperiyordu, gizlenmek ya da çarpışmamak için türlü türlü yollar düşünüp araştırıyordum...

Telaşla mutfağa dalan Patriçanova benim bu düşüncelerimi kesti.

— Asker... Polis! Ne var, acaba ne oluyor? dedi korku içinde.

— Bilmem, belki de hükümet darbesi ya da kimbilir, belki de başka birşeyler... dedim, pek önem vermez gibi görünerek Benim bu sakin cevabım, sakin görünüşüm, Patriçanova'yı da biraz sakinleştirdi. Yanıma oturup saçlarını taramaya başladı.

—Çıkıp bir yoklayın, anlayın bakalım ne var, ne oluyor? Sözde süt almaya gidiyormuşsunuz gibi alın elinize bir tencere, askerler durdurunca sorarsınız onlara, dedim.

— Peki diyerek hemen razı oldu kadın.

Az sonra entarisinin üzerine eski bir palto örtünmüş, başına bir çember bağlamış, elinde küçük bir alüminyum tencere ile merdivenlerden iniyordu. Elimde tabanca, perdenin ardına gizlenmiş olarak pencereden dikkatle onu seyrediyordum. Çünkü tanımıyordum bu kadını ben. Ancak parti üyesi olmadığını, "yumuşak kalpli" olduğunu biliyordum. Ya şimdi askerleri çağırır da, yukarıda şüpheli bir kişinin bulunduğunu söylerse?..

Kadın sokakta görününce askerlerden biri:

— Geri çekilin, diye haykırarak ona doğru koştu.

Patriçanova acele kapıya doğru çekildi, ama eliyle askeri çağırarak birşeyler konuştu. Beş dakika sonra yukarı çıkarak sadece bizim mahallenin değil, bütün Sofya'nın abluka altına alındığını söyledi. Bu biraz rahatlattı beni. Demek tehlike doğrudan doğruya bana yönelik değildi. Fakat polis beni burada bulursa, ciddi tehlikelerle karşılaşabileceğimizi yeniden hatırlattım kadına.

Önce birlikte mahzene inip orada kömürlerin yanında gizlenmek için bana bir yer yapmayı düşündük. Büyük bir ağaç teknenin altına girecektim, o da kömürle, odunla, eski şeylerle tekneyi örteceki. Fakat

az sonra vazgeçtik bu plandan, çünkü ablukanın ne kadar süreceğini bilmiyorduk. Orada uzun süre kalınamazdı. En sonra şöyle bir karara vardık: Beni herkese, çocuklara da evin hizmetçisi olarak tanıtacaktı, ancak yeni geldiğim için polise henüz kaydımı yaptıramamıştı. Bizim apartmanda yoklama başlayınca ben çamaşır yıkamaya girişecektim.

Az sonra, yıkanacak giysileri toplayıp tenekede ıslattım. Tabii, soyunup Patriçanova'nın eski bir entarisini giydim. Ama koynuma bir tabanca soktuğumu, tekne yanında sözde rasgele yere düşmüş birkaç kuru giysi altında elbombalarıyla diğer tabancanın bulunduğunu bilmiyordu.

Çocuklar uykudan uyandıkları zaman yeni "abla"ları artık çamaşır yıkıyordu

Sabah saat dokuza doğru radyo, şehri yıkıcı elemanlardan temizlemek ve albay Pantev'in katillerini bulmak amacıyla Sofya'nın abluka altına alındığını bildirdi. Arama tarama işlerinde halkın polise yardımcı olması için radyo aracılığıyla çağrıda bulunuluyordu.

Radyoyu dinlerken rahat rahat kahvaltı ediyordum, hatta bir ara bambaşka şeyler sordum Patriçanova'ya. O güpegündüz böyle işler yapan bu insanların cesaretine, cüretkarlığına şaşıyordu, ama o an bu insanlardan birinin karşısında oturduğu aklından bile geçmiyordu.

Acaba ne olacak? diye tek bir düşünce ve tekdüzelik içinde uzayıp gitti gün.

Çamaşır yıkama işini çoktan bitirmiştim, kilimleri de yıkamak gerekecek diye korkuyordum. Saat artık akşamın sekizine gelmişti. Radyo, gece evlerde arama yapılmayacağını, fakat ablukanın bir gün daha sürdürüleceğini söyledi.

Geceyi pencereye dayanmış olarak geçirdim. Göz kapaklarım sanki tutkallanmış gibi kapanıp kalıyordu. Ama bir an için bile

uyuklamamaya çalışıyordum. Yalnız olmasaydım, yanımda tek bir arkadaşım olsaydı bari. Nöbetleşerek uyuyabilirdik, ama yalnız olduğum için bir dakika bile kendimi uykuya kaptırmamam gerekiyordu.

Tanyeri ağarmaya başlamıştı yavaş yavaş. Ortalık aydınlanıyordu. Mutfaktaki eşyalar, dolap, musluk, soba görünmeye başlamışlardı. Sokakta, kaldırımda devriyeler dolaşıyordu, dört saatte bir değişiyorlardı. Nalçalı çizmelerinin tekdüze sesleri artık yabancı gelmiyordu bana. Ne olacağı bilinmeyen bu gergin gecede alışmıştım bu ayak seslerine.

Sabahleyin yine hamama girdim. Çarşafları daha dün yıkayıp bitirmiştim ama, yine ellerimi ıslatmaya, eteklik ve başka ufak tefek şeyleri yıkamaya devam ediyor, ev hizmetçiliğini sürdürmeye çalışıyordum.

Geçen saatler içinde bulunduğum bu duruma sanki alışır gibi olmuştum. Hatta yapılacak bir yoklama bile o kadar çok korkutmuyordu beni. Buna sebep de belki ayağımın gitgide şişmesi ve gittikçe daha fazla sızlamaya başlamasıydı. Bazen ta yüreğime çöküyordu acısı ve kanatırcasına dudaklarımı ısırıyordum. Şunu da söyleyeyim ki, ben o zaman Patriçanova'nın doktor olduğunu bilmiyordum. Bunu Dokuz Eylül'den sonra, hem de çok sonra öğrendim. Violeta'nın sözlerinden onun bir ev kadını, kocasının da avukat olduğunu ve taşrada çalıştığını anlamıştım. Onun için de ayağımın sızladığını, şiştiğini söylemiyordum ev sahibine.

Öğle zamanı geldi geçti. Acele biraz yemek yedim. Çocuklar uykuya yattıktan sora, yeniden mutfak penceresindeki yerimi aldım. Abluka devam ediyordu, ama dünkü şiddetini kaybetmişti. Pencereler açılınca askerler artık tüfek kaldırmıyorlardı, hatta sokağa, kapı önlerine çıkan

kızlara ara sıra laf bile atıyorlardı. Bizim mahallede yoklama henüz yapılmamıştı. Arama tarama işine polis kenar mahallelerden başlamış ve merkeze doğru çemberi gitgide daraltıyordu. Fakat, ilk saatlerde korku ve telaşa kapılan vatandaşlar, "ekmeğimiz yok, yiyeceğimiz yok, yarın Hıdrellez, hazırlık yapamıyoruz" falan diyerek kızıyor, küfrediyorlardı.

Ayağımın sızısının artmasıyla birlikte herşeyin iyi geçeceğine inancım da artıyordu.

Ve gerçekten saat altıda radyo ablukanın kaldırıldığını bildirdi. Aynı anda bizim sokakta bir motosiklet sesi duyuldu.

Dün sabah gördüğüm çavuş nöbetleri kaldırıyordu.

Sokak birden insan doldu. Genç, ihtiyar, kadın, erkek ve çocuklar evlerden dışarı fırlamışlardı. Parçeviç sokağı toplu halde bu kadar insan görmemişti.

Acele ayakkabımın birini giydim, ötekini de giymeye çalıştım ama, ayağım ekşi hamur gibi şişmiş, kabarmıştı. Neyse zar zor onu da giydim.

Patriçanova'ya konukseverliğinden ötürü teşekkür ettim, çıkıp biraz gezineceğimi söyledim ve paltomu koluma alarak daldım kalabalığın içine...

Dokuzuncu Bölüm

Kurallar böyleydi bizim savaş ekibinde, herhangi birimizin başına bir hal gelip gelmediğini anlamak için, ablukadan sonra toplanırdık. Gelmeyen olursa, ya öldürülmüş, ya ağır hasta, ağır yaralı yahut da tutuklanmış demekti. Kontrol toplantısına gelmemek için başka bir sebep olamazdı.

Pantev'in öldürülmesini izleyen iki günlük ablukadan sonra üç numaralı tramvayın Konövitsa durağına yakın Sveti Nikola bahçesinde buluşacaktık. Günler artık uzadığı için saat yedi buçukta toplanıyorduk.

Parçeviç sokağından Sveti Nikola bahçesine kadar yaya hemen hemen bir saatlik yol vardı. Ablukanın kaldırılmasıyla duyulan, ayağımın sızısını unutturan sevinçli dakikalar çabucak geçti. Önce sözde film ilanlarına bakıyormuşum gibi sinema afişleri bulunan yerlerde durup dinleniyordum, sonra bu dinlenmeler daha sürekli olmaya başladı. Topallamamak için de son çabamı harcamam gerekiyordu. Çünkü şöyle bir temel kural vardı bizde: Bir yerin de sızlasa, ne kadar rahatsız da olsan, görünüşte çevrendeki insanlardan kesinlikle farklı olmayacaksın.

Saate baktığım zaman buluşma vaktine az bir süre kalmıştı. Oysa yolun henüz, yarısını bile alamamıştım. Yürümeye böyle devam edersem katiyen vaktinde yetişemeyecektim. Yetişemeyince de başıma bir hal gelmiştir diye durumum anlaşılana dek bütün ekip derhal, daha aynı gece dağa çıkacaktı. Plana alınmış eylemler ertelenecek ya da suya düşecekti. En sonunda da arkadaşlarımın amansızca sorularına cevap vermem gerekecekti. Böyle bir sahneyi düşünmek bile beni dehşet içinde bırakıyordu.

"Bütün ekip toplanmış ve komutan soruyor:

— Ognyana, karşılamaya neden gelmediğini söylesin, diyor.

— Ayağım sızlıyordu da onun için... diyerek gerçeği söylüyorum ben.

— Ayağın mı sızlıyordu? Demek ayağın sızlıyordu da onun için gelmedin ha! diyor sert sert Stanil.

Guco, bizim o neşeli, şen, şakacı Guco da hemen doğrulup ciddi bir tavırla:

— Madem ki ayağın sızlıyordu, neden kesip gelmedin?... diyor."

Hayır, buna meydan vermemeliydim. Mutlaka gitmeliydim ben. Ve gittim.

Arkadaşlarının merak içinde beklediklerini bilen bir insanın böyle bir buluşmadan duyulan o karmaşık, büyük sevinci dile getirebilmesi imkansız. Arkadaşlarına en içten, en tatlı sözleri söylemek istediğin böyle anlarda söyleyecek söz bulamazsın. Fakat Stanil'in omuzuna vurup yüksek sesle: "Sağ mısın Ognyana," demesi, Guco'nun sessizce, var gücüyle elini sıkması. Slavço'nun büyük bir sevinçle: "O o o, bacanak, merhaba!" demesi, işte bütün bunlarda bir arkadaş endişesinin, bir arkadaş sevincinin gizlendiğini mutlaka sezersin.

Böyle sevinçli bir anda, ayağımın uyluk kemiğine kadar şiştiğini, her attığım adımda dayanılamayacak kadar sızladığını, yakın bir yerde evim olmadığını, en kestirme yollardan buraya en azından yedi kilometre olan Krasno Selo'ya kadar yürümem gerektiğini söylemedim diye azarlayabilir mi kimse beni? Bu sevinç ateşine bir telaş suyu serpebilir miydim, beklenmedik yeni bir endişe yaratabilir miydim?

Bunu yapamazdım, ama yapmak gerekliydi! Ve kimse birşey farketmedi. Hatta daima en çok dikkatli, keskin bakışlı olan benim sevimli Violeta'm bile, müstakbel doktor, istihbaratçımız Zdravka bile birşey farketmediler. Ayrılacağımız zaman, en son çıktım bahçeden.

karanlığı içinde şehirde evler ve sokaklar esrarengiz bir hal dı. Sokaklarda hemen hemen kimseler yoktu. Ben ordum, bükülüyor, iki kat oluyordum, hatta gözlerimden n yaşı bile silmiyordum. Ara sıra bir duvara dayanıyor, şişen kaldırıyordum. O kadar çok ağırlaşmıştı ki, yukarıda or, tekrar bırakıyordum yere ve acıdan, sızıdan iki kat um, her dokundukça kızgın demirle dokunulmuş gibi lu. Ve sokakların karanlık tarafından yürüyordum. Üzerimde elbiselerim, ayakkabılarım, şapkam, çantam, herşey ağır bir i bastırıyordu beni. Hepsini yere atacağım geliyordu. Fakat e bana ağırlık veren tabancalar, elbombaları ve kurşunlar hiç n bile geçmemişti.

ç kilo ağırlığında vardı onlar. Ama silahımı bir yük, bir ağırlık issetmiyordum ben. Vücudumun bir parçasıydı, sanki elim ı silahım, sanki silahımla doğmuştum. Ve fazla yorulunca , elimi tabancamın buz gibi demirine götürüyordum, bu da atlatıyor, yeni bir güç katıyordu gücüme. Çünkü silahım bana eriyordu. Düşmanla olası bir çatışmada da, başka bir tehlikede ursa olsun, son dakikada bir kurşun bütün sorunları çözecekti.

ile Vasil'lerin sokak kapılarını omuzumla dürttüğüm zaman e yarısını geçmişti. Avlunun içinden eve kadar birkaç adım u ama, gücüm tükenmişti... Adım atmaya mecalim kalmamış e duvara dayanıp bir hayli durdum. Sokakta, uzaklardan gelen n ayak sesleri üzerine son bir gayretle kapıya kadar varabildim yı çalar çalmaz, sanki benim gelmemi beklerlermiş gibi kapı gıcırdayarak açıldı.

giremedim. Adeta yıkılır gibi oldum, iki kuvvetli kol beni Yumuşak, tatlı bir ses konuştu:

— Ognyana, sen misin ayol! Gözlerim yolda kaldı beklerken. Çok şükür, buluşabildik! Neden daha erken gelmedin? Abluka kaldırılalı belki yüz defa çıktım avluya. Az önce sokak kapısının gıcırtısını duydum. Vasil'e, "herhalde bu Ognyana," dedim. Kulak kabarttım, hiçbir ayak sesi yok. Ve tam kapıyı açıp bakayım, dedim, sen tıklattın... Aç mısın? Yemek ayırdım sana...

Nada birden durdu. Hiçbir sorusuna cevap vermiyorum diye ya da kollarında vücudumun ağırlaşmasından iyi olmadığımı mı anladı bilmem, üzerime eğildi, korkudan gözleri büyümüştü. Çabucak elini alnıma koydu ve hasta bir çocukla konuşur gibi:

— Yok birşey, geçecek.. Korkma. Madem ki buradasın, rahat ol. Ateşin de geçecek, iyileşeceksin... dedi.

Vasil de şaşkın şaşkın bir bana, bir karısına bakarak:

— Nesi var Ognyana'nın? diye sordu.

— Nesi olacak... biraz rahatsız, ateşi var, ama geçecek, dedi Nada.

Ve beni yatağa götürdü. Sırtımdan elbiseyi çıkarıp patlayacak gibi şişen ayağımı görünce Nada'nın iyimserliği uçtu gitti. Koltuğumun altına dereceyi koyup, bana yiyecek birşeyler getirmek için mutfağa gitti. Biraz sonra döndü ama, boş elle döndü.

Herhalde bu durumda ne yapmak gerektiğini düşünürken, yemek sorununu unutmuştu.

Ateşim kırk dereceye yükselmişti. Nada dudaklarını ısırdı. Sonra birden kalktı ve üstüme bir yorgan örterek:

— Dur burada, ilaç almaya gideceğim, dedi.

— Gece yarısından sonra bu vakitte nereye gideceksin, saat bir olmuş, nöbetçi eczane araman lazım! diyecek oldum...

— Şimdi dönerim, dedi Nada ve hemen çıktı.

Benim bu sadık yatağımın o gece ne yaptığını çok sonra öğrendim.

Krasno Selo'da iyi bir eczane vardı. Eczacı da aynı binanın ikinci katında oturuyordu. Nada bir çalmış, iki çalmış, ama kapıyı açan olmamış. Sonunda başlamış kapıyı yumruklamaya. Eczacı pencereden başını uzatarak, uykudan kalktığı için öfkeli öfkeli:

— Kim bu gece yarısı kapıyı çalan? diye sormuş.

— Bay eczacı... Çocuğum ölüyor. (Başlamış Nada ağlamaya) Çocuğum ölüm döşeğinde! Paslı bir çivi battı ayağına, şimdi ayağı şişti, sıtması da var.

— Doktor çağır, doktor çağır, demiş eczacı pencereyi kapatacak olmuş.

— Dur gitme! diye bağırmış Nada ve yeniden başlamış kapıyı yumruklamaya. İn aşağıya, eczaneye, orada konuşuruz, demiş.

Sesi o kadar güçlü ve nüfuzlu imiş ki, eczacı uymak zorunda kalmış. Az sonra arka kapıdan almış Nada'yı eczaneye.

— Söyle şimdi, demiş, ne var?

Nada uydurduğu çocukla paslı çivi masalını tekrarlamış ve ayağımın ne halde olduğunu anlatmış. Eczacı biraz düşündükten sonra başlamış bir takım tozlar ve merhem hazırlamaya. Hazırladıktan sonra nasıl kullanılacağını anlatmış. Mahallenin fakir insancıklarını böyle alıştırmış o, hiç doktora baş vurmazlar, doğrudan onu ararlarmış.

— Şu tozlardan iki saatte bir alacak, bu sudan altı saatte bir çorba kaşığı içecek, bu merhemi de ayağına sürecek. Fakat yarın doktor çağırmalısın, çocuğu kaybedebilirsin. Doktorun görmesi, ona göre iğne yapması lazım. Çünkü tetanos da olabilir.

— Peki, peki, demiş Nada teşekkür ederek, para vermiş ve artanı geri vermesini beklemeden kapıya doğru yürümüş.

— Dur, demiş eczacı arkasından koşarak. Al şu sargı bezlerini de...

Nada eve döndüğü zaman ben biraz uyuklar gibi olmuştum.

Tertemiz çarşaflar, ev rahatlığı ve başka bir kimsenin bana yardım ettiği hissi, sanki hafifletmişti ayağımın sızısını.

Nada ilaçları verdi, ayağıma kompres yaptı. Yemek getirdi. Sonra beni örttü, lambayı söndürüp yanımdaki öbür yatağa yattı. Ortalık aydınlanıncaya kadar birkaç defa kalktı, fakat ben kendimden yarı geçmiş bir halde gözlerim kapalı yatıyordum. Herşeyi duyuyordum ama, ne gözlerimi açabiliyor, ne de birşeyler konuşabiliyordum...

Gündüz durumum kötüleşti. Ateşim hâlâ düşmüyor, aldığım ilaçlara rağmen ayağımın şişi sertleşiyordu, ara sıra kendimden geçiyordum... Ama içimden de şöyle diyordum: "Hayır, kendimi bırakmamalıyım! Bir an için bile bilincimi yitirmemeliyim!" Belliydi ki doktor çağırmadan olmayacaktı, ama doktor çağırmak da olanaksızdı.

Nada ve Vaso'nun tanımadık bir doktor çağırmaya hakları yoktu. Çünkü sadece ben değil, Emil Markov, Emil Şekerciyski, Anton Yugov ve daha başka sorumlular da onların evini kullanırlardı. Rasgele getirilecek bir doktor namussuzun biri de olabilirdi, hatta namuslu, dürüst bir insan bile olsa, bunca önemli, emin bir evin etrafında kuşku yaratmaya hakkımız yoktu bizim.

Fakat, ben kesinlikle karşı gelmeseydim, herşeye rağmen doktor çağıracaktı onlar. Benim de karşı gelmemin başlıca nedeni çocuklardı, Nada ile Vaso'nun üç küçük yavrusu... Polis burada, bu evde illegal birini barındırdığını öğrenince, bu çocuklar anasız, babasız kalacaklardı...

Yataklarımdan birkaç doktor vardı. Doktor İvan Vasilev, doktor Minka Natova-Uzunova, doktor Sibile Radeva ve doktor Hristo Manolov. Her biri güvenilir, emin kimselerdi. Hangisine gitsem gereken yardımı yapar, tedavi ederdi beni. Ama gidebilecek durumda değildim. Herhangi birini buraya çağırmaya da hakkım yoktu.

Kısacası, Vaso'ların evine doktor getirmek olanaksızdı...

Gece basmıştı. Dalgın yatıyordum. Biri gözlerim bana dikmiş bakıyor hissiyle uyandım. Yavaşça gözlerimi açtım. Yanımdaki iskemlede Vaso oturuyordu. Üzerine bazı eski giyim eşyaları atılmış gardroba çevirdi gözlerini.

— Bu evde ne zaman bir düzen olacak, ne zaman herşey yerli yerine konacak bilmem, diye mırıldandı Vaso.

Fakat bana başka birşeyler söylemek istediğini sezmiştim.

— Haydi Vaso, söyle, ne var?

— Hiç, diye mırıldandı yeniden.

Sonra birden bana doğru döndü, üzüntü, keder doluydu gözleri.

— Haydi söyle! dedim ben tekrar.

— Ognyana, bak ne diyeceğim... Biz devrimciyiz... yaşlı, olgun insanlar... Gerçeklere gerçek gözüyle bakmalıyız... Demek istediğim şu ki, yani, sana bir hal olursa, ne yapalım... anlıyorsun değil mi?..

Sevimli Vaso! Bu konuşmada bulunmasın diye Nada'yı kovmuştu, ama kendisi de ne diyeceğini bilmiyordu.

— Anlıyorum Vaso, anlıyorum, dedim gülümsemeye çalışarak. Er geç, ne zamansa bir gün ölünecek... Ben ölürsem ne mi yapacaksınız?... Heladan bir tahta sökeceksin...

Vaso'nun yüzü, Nada'nın yılda iki defa kireçle sıvadığı duvar gibi ak oldu.

— Konuşma öyle Ognyana! O ne demek öyle. Ben seni öz kardeşim gibi biliyorum, hatta daha da yakın... Ne sanıyorsun sen?.. Mahzene güzel bir mezar kazarım...

Erkekler ağlarken bakmak çok güç. Sessiz sedasız. Sadece gözlerinden, yüzünde derin izler bırakarak iri iri yaşlar akıyor...

Vaso yüzünü yukarı kaldırdı, nasırlı elleriyle kapadı, ağır ağır

soluyarak bir iki yutkundu. Gözyaşları boğuyordu onu. Sonra yeniden konuşabildiği zaman yavaşça devam etti:

— Sormak istediğim şey başkaydı, başka birşey sormak istiyordum ben. Biz burada seni "Ognyana" ve "İvanka" diye biliyoruz. Ama bunlardan hiçbiri senin gerçek adın değil. Sağ kalırsak bir gün belki lazım olur, kime ne diyeyim, yakınlarından kimi arayayım? Belki kocan vardır, belki anasın... Belki herhangi bir yerde seni bekleyen anan vardır, baban vardır... Söyle ne diyeyim?...

— Hayır, Vaso, adımı söylememem lazım, biliyorsun ya?

Başını sallayarak sözümü onayladı ama, bahçesinden günün birinde kemiklerim çıkarıldığı zaman, kimin oldukları bilinmeyecek diye gözlerinde bir üzüntü okunuyordu.

— Adımı söyleyemem Vaso, diye tekrarladım ben.

— Ama ben diyorum ki...

— Söyleyemem. Ama sen kafa kağıdımı al. Kafa kağıdımda fotoğrafım var. Gösterirsin. Elbet bir tanıyan bulunur...

— Peki Ognyana. Alıp öyle bir yere saklayacağım ki, kimse bulamayacak!

Kapı birden açıldı ve Nada girdi odaya. Kör gibi geçerek küçük bir iskemleye çarpı ve attı kendini yanımdaki yatağa. Ağlamaktan gözleri kızarmış, saçları dağılmış, boğazı kurumuştu.

— Ah, benim iki gözüm Ognyana'm!.. Nasıl yardım edeyim sana, söyle nasıl yardım edeyim? Nasıl kurtaralım seni?..

— Yeter, yeter! diye çıkıştı Vaso ona sert sert. Sanki biri ölmüş gibi ağlıyorsun. Bizim konuştuklarımıza bakma sen. Biz, her türlü olasılığa karşı...

Basit, fakat güçlü sözleri birden Nada'yı da ayılttı, bana da ölümü yeneceğime, ölmeyeceğime dair yeni bir inanç verdi. "Evet, devrimciler

böyle konuşmalı, dedim kendi kendime. Her türlü olasılığa karşı, iyiyi de, kötüyü de hesaplamalı."

Nada kalktı, üstünü başını düzeltmeye başladı.

— Ognyana, sana piliç çorbası pişirdim, şehriyeli piliç çorbası. Getireyim de iç biraz, istiyor musun?

— Olur, dedim.

Biraz sonra Vaso küçük bir kaşıkla ağzıma sıcacık piliç çorbası veriyordu.

Otuz altı saatten beri ilk defa ağzıma yemek koyuyordum. Bu da sanki ölümü kovmaya yardım etmişti.

Böylece bütün bir hafta yattım. Zor saatler geçirdim, ama ölümü düşünmüyordum artık, çünkü manen galip gelmiştim ona. Sağlam organizmam da vücudumdaki zehirleri yenmişti ve birkaç gün sonra artık yatakta kalkıp oturabiliyordum. Daha sonra oda içinde gezinmeye başladım.

Bir gün Vaso bana gazeteye sarılı biraz yün getirdi. Aylak oturmaktan canım çok sıkılıyordu.

Gazeteyi açtım, başladım ipliği yoklamaya. Yumuşak, ince bir iplikti. Gayet güzel bir yelek örülebilirdi bundan. Elimle ipliği yokluyordum, birden kesildi ellerim. Gazetenin ilk sayfasında siyah harflerle şöyle bir başlık vardı:

"Başarısız bir suikast."

"Teröristlerin mühendis Kulço Yanakiev'i öldürme girişimleri..." Gözlerim hızla haberi bildiren küçük küçük harfler üzerinde dolaşıyordu. Mühendis Kulço Yanakiev'i öldürmeye girişen biri erkek, biri kadın iki tedhişçinin polis tarafından yakalandıkları, kovuşturma yararına şimdilik adlarının açıklanmadığı bildiriliyordu haberde.

Gözlerim karardı. Kimlerdi yakalananlar? Ekip ne olmuştu?

Girişilen suikasttan bu yana dört gün, dört gece geçmişti. Arkadaşlarla irtibata nasıl girebilirdim? Bir an önce çıkmak, bizimkilerle irtibat kurmak gerekiyordu.

Elimden ipliği attım, başladım acele acele giyinmeye. Ayağım henüz iyileşmemişti ama, ayakkabı giyebilirdim, yürüyebilirdim.

Nada bırakmak istemedi beni.

— Nereye gidiyorsun? Ayaklarının üstünde güç halle durabildiğini görmüyor musun? Biraz yürüdün mü düşeceksin.

— Korkma, Nada. Şimdi çıkmayacağım ben.

— Çok şükür, çok şükür! dedi Nada sevinerek.

— Akşama, saat sekize doğru gideceğim...

Şaşkın şaşkın baktı bana ve yorgun bir halde yatağa oturdu. Karar verdim mi, benimle tartışmanın boşuna olduğunu biliyordu. Saat öğleden sonra dört buçuktu!

Onuncu Bölüm

İki gün sonra bizim savaş ekibinden arkadaşlarla yeniden Vitoşa'da idim. Yukarıya, Kopito'ya ağır ağır, sanki yorgun gibi yürüyorduk. Kimse şakalaşmıyor, koşmuyor, konuşmuyordu... Her zaman iyimser olan Guco bile susuyordu. Bir aralık Violeta ile ikimize yaklaşarak, bize bakmadan yavaşça:

— Bugün on gün oldu! dedi.

Sessizce, evet dedik baş sallayarak. İki genç arkadaşımızın, Küçük Kız dediğimiz Donka Gançeva ile Miko Papo'nun başarısızlığa uğramaları çok üzüyordu bizi. Yüz adım kadar yürüdükten sonra Guco kendi kendine konuşuyor gibi.

— Oysa, öteki it hâlâ yaşıyor! dedi.

— Evet, hâlâ yaşıyor, dedi Violeta da. Bizimkilerse...

Ve burada ben Donka ile Miko'nun feci olayını bütün ayrıntılarıyla öğrendim.

On Mayısta bu iki arkadaşın mühendis Kulço Yanakiev'i temizlemeleri gerekiyormuş. Mühendis Kulço Yanakiev, Hristo Botev radyosunu bozuyormuş.

Hristo Botev verici radyosunun önemini anlayabilmek için, insanın o direniş yıllarının kahramanlıklarla dolu korkunç günlerini hatırlaması gerekli. Hristo Botev radyosunun sesi, partinin duyulan sesiydi. Bu radyo sadece cephelerdeki durumu bildirmekle kalmıyor, eyleme geçmek için somut talimatlar da veriyordu. Parti ile irtibatı kesilmiş olanlar ve parti grupları, hatta il ve ilçe parti örgütleri için bu çok önemliydi. Örneğin, Sumen il parti örgütünün birkaç aydır Merkez Komitesi ile doğrudan bağlantısı yoktu ve parti hattını ancak Hristo Botev radyosundan alınan talimatlara göre gerçekleştirebiliyordu.

Polisin hizmetinde olan mühendis Kulço Yanakiev büyük bir hırsla radyonun her sözünü boğuyordu. Dalgalarını öyle kapatıyordu ki, Hristo Botev radyosu bazen günlerce dinlenemiyordu. Parti, mühendise birkaç kere uyarıda bulundu, işinde bu kadar çaba göstermemesi için onu uyardı, fakat bu uyarmaya karşılık olarak, daha da artırıyordu parazitlendirmeyi. Bununla da kendi idam kararını imzalamış oldu. Bu idam karan Miko-Papo ve küçük Donka tarafından yerine getirilmeliydi.

On Mayıs sabahı saat altıda Donka ile Miko, Boris Bahçesi'nin belirli bir yerinde baskın sırasında kendilerine muhafızlık edecek olan arkadaşları beklemişler. Dakikalar geçiyor, fakat muhafızlar ortada yok.

Plan gereğince Kulço Yanakiev'i temizleme işi henüz evden çıkmadan sabahleyin erkenden yapılmalıymış ve bu iki genç daha çok beklemeyerek bu işi bitirmeyi kararlaştırmışlar.

Şimdi biz bu olaylardan yirmi yıl sonra: "Neden muhafızsız gitmişler? Neden bu işi başka bir güne ertelememişler? Neden... neden...?" diye sorarız, hatalarını buluruz.

Fakat o mayıs sabahında bu iki genç, bu iki remsist, verilen görevi ne pahasına olursa olsun, yerine getirmeye karar vermişlerdi! Ferdinand sokağı, 2 numaraya gidiyorlar, çıkıyorlar dördüncü kata. Miko zile basıyor. Saat altı buçuk. Evin hanımı kapıyı açıyor ve "Ne var?" diye soruyor.

Miko hafifçe eğilerek selamlıyor ve:

— Affedersiniz, sizi rahatsız ettik, baş mühendise taşradan bir mektup getirdik, bizzat kendilerine vermek istiyoruz, diyor.

Kadın, "Bir dakika," diyerek kapıyı hafifçe kapatıyor.

Miko ve Donka birbirlerine bakışıyorlar. Parti emrini yerine

mek için saniye, sadece birkaç saniye kalıyor. Bu gençler
17, Miko 20 yaşında) şimdiye kadar hiç duymadıkları bir his,
ftan kan dökmek, adam öldürmek gibi ağır bir his, diğer
da bir parti ve insanlık görevini yerine getirmenin verdiği
içinde. Görülmedik bir gayretle kendilerine hakim olmaya,
rünmeye çalışıyorlar.
da kapı açılıyor ve Kulço Yanakiev dikiliyor karşılarına.
var?
e bir mektup, diyor Miko. Kulço elini uzatıyor.
n bekledikten sonra mektubun mavi zarfı yerine tabanca
uyla karşılaşıyor korku içinde kalan gözleri.
bir ateş daha, bir çığlık ve kapının hızla kapanması...
nun sinirleri dayanamamış. Eli titremiş ve kurşunların ikisi de
v'in sadece boynuna dokunmuş hafifçe.
aralarında kalın meşe tahtasından bir kapı var ve daha fazla
ey yapılamaz. Kaçmak gerek. Yeniden savaşa atılabilmek için
ı korumaları lazım.
de merdivenlerden aşağı koşuyorlar. Fakat tabanca sesi,
apartmandakileri ayağa kaldırmış, karşıki sütçü dükkanında
dizilenleri telaşlandırmış.
incü kattaki pencereden yarı bele kadar uzanmış saçları
ağınık bir kadın, korkudan aklını kaybetmiş gibi bağırıyor:
ldürdüler, öldürdüleer...
manın kapısında genç bir delikanlı ile bir kız görünüyor, acele
nd sokağına gidiyorlar. Bir an sonra aynı binada oturan bir
Anna Tapoldolska beliriyor kapıda ve bağırarak koşuyor
ndan:
atilleeer!...

Albay Pantev'in gebertilmesinde Zümbülev de böyle koşuyordu peşimizden. Ama o zaman Violeta ile Leon bize muhafızlık ediyorlardı ve bu alçak faşistin kolayca zengin olmasını önlemişlerdi.

Donka ile Miko'yu tek bir koruyan yok. Belki de kalabalığın arasında onlara acıyanlar, yüreği sızlayanlar vardı, fakat burada bizim arkadaşların silahla, kurşunla desteklenmeye ihtiyaçları var!..

Kadınların çığlıkları, kuyruktaki insanların bağırmaları üzerine iki polis yetişiyor. Bu polisler, iki gencin peşinden koşmaya başlıyorlar. Miko daha büyük olduğundan Donka'ya Gurko sokağına sapmasını emrediyor. Sonra dönüp polislere ateş ediyor. Birkaç kurşun polislerin ateşini yavaşlatıyor, yere yatıyor polisler. Fakat Miko koşunca, onlar da, aralıksız ateş ederek yeniden takılıyorlar arkasına. Bir kurşun genç kahramanı yaralıyor ve Miko kendini öldürmeye meydan ve vakit bulamayarak yere yuvarlanıyor. Az sonra da kana bulanmış demir kelepçeler takılıyor bileklerine.

Anna Topoldolska olmasaymış, Miko'nun fedailiği Donka'yı kurtarabilecekmiş. Anna Topoldolska polisleri, ateş edeni kovalamayı bırakarak küçük kızın peşinden koşmuş ve var sesiyle bağırıyormuş:

— Yakalayın bu kaatil kızı!

Bir sendeleme Donka'nın hızını yavaşlatıyor ve koşan kızla kovalayan kadın arasındaki uzaklık hayli azalıyor. Biraz daha, birkaç adım daha ve Küçük Kız kanala yetişecek. Köprüden ötesi ormanlık, kurtulma olasılığı yüzde yüz artıyor. Fakat vadedilen üçyüz bin levalık ödül, Topoldolska'yı kaçan kıza mıknatıs gibi çekiyor. Var gücüyle koşarak Donka'ya yetişiyor ve atılıyor üstüne...

Donka Gançeva ölümü bile göze alabilecek kadar manen kuvvetliydi. Ama biz ona "Küçük" lakabını rasgele vermemiştik. Körpeydi, küçüktü, kırk kilo bile yoktu ağırlığı. Fiziksel gücü yetmiyor

Topoldolska'nın elinden kurtulmaya.

"Yakaladım! Ben yakaladım!" diye sevine sevine haykırıyor Topoldolska. Polisler yetişiyor, kelepçeler takılıyor kızın ellerine.

Anna Topoldolska'ya ödül sağlanmış oluyor.

Kapalı bir araba iki tutukluyu acele Milli Emniyete götürüyor. Ağır ve insanlık dışı işkencelerden sonra yargılamaya geçiliyor. Sorun basit. Suçlular adam öldürme girişiminde bulunmuşlar ve elde silah, suçüstü yakalanmışlar. Böyle durumlarda yasa, asılmak suretiyle idam cezası veriyor.

Küçük kızın kısmeti var. Yaşının küçük olması nedeniyle idam cezası, müebbet hapis cezasına çevriliyor. Miko Papo'nun ölüm cezası (o hem komünist, hem de Yahudi) mahkeme kararının verildiği aynı gün infaz ediliyor.

***

Vitoşa'da beş gün kaldık. Planinets dağevinin üst tarafındaki ormanda geceliyorduk. Bulunduğumuz yere yakın bir yerde sürüsünü dinlendiren bir çobandan süt alıyorduk.

Fazla koşmamaya çalışıyordum, zorunlu olan sabah ve akşam koşularına katılmıyordum, ama Vitoşa'da iken ayağım yeniden hafifçe şişmeye başladı. Sofya'ya döndüğüm zaman doktor İvan Vasilevlerde kalmayı kararlaştırdım. Vaso'lardaki olaydan sonra daha tedbirli olmuştum.

İvan o akşam beni muayene etti ve başladı iğne yapmaya.

Bir hafta, on gün sonra gerçekten artık iyi hissediyordum kendimi. Fakat doktorun tavsiyelerine göre birkaç gün daha yatıp dinlenmeliydim.

Birkaç gün daha burada kalacağımı Slavço'ya bildirdim.

Kontrol buluşmasını kararlaştırdık ve doktorun evine kapanmış

olarak, bütün gün kitap okuyor, aktif olarak savaşa katılabileceğim günleri bekliyordum sabırsızlıkla.

Yirmidokuz Mayıs günü akşamı biraz gezinmeye çıktım. O günü İvan Vasilev öğle yemeğine eve gelmemişti ve ben ne bir iç haber, ne de cepheden bir haber öğrenebildim. Sokağın gölgeli, karanlık tarafından yürüyor, gelip geçen insanların konuşmalarına kulak kabartıyordum. Birden telaşlı birkaç söz duydum:

— ...Demek saldırganlardan üçü öldürülmüş, diyorsun ha?

— Evet.

— Ya dördüncüsü?

— Yerin dibine batmış. Kanallar içine gizlenmiş, ama kurtuluş yok oradan. Havasızlıktan boğulup ölmese bile, polisler çıkış yerlerinde bekleyip öldürecekler...

Ayaklarım kesildi ve yakın bir duvara dayandım. Ne olmuştu acaba? Kimdi bu dört kişi? Acaba bizimkilerden miydi? Çünkü biz de dörder kişi gidiyorduk baskınlara.

Önümden giden bu kimselere yetişip soracağım geldi. Fakat hemen vazgeçtim bu fikirden. Bu kimseler belki de polis ajanıydı. Başka türlü nereden bileceklerdi bu ayrıntıları.

Bizimkilerle ertesi gün buluşacaktım. Demek bekleyecektim.

Fakat sabah gazetelerde büyük başlıklarla dört teröristin mühendis Kulço Yanakiev'i öldürmek için yeniden bir girişimde bulundukları haberi veriliyordu. Suikast girişimi başarılı olamamış, üçü öldürülmüş. Dördüncüsü şehir kanalizasyon ağına gizlenmiş. Araştırmalar sürdürülüyormuş.

Kulço Yanakiev'in yokedilmesi için girişilen ikinci suikast hakkındaki belgeleri karıştırırken dört tutanak geçti elime.

Dördü de çok benziyor birbirine... İşte biri:

Kişi üzerinde yapılan araştırma tutanağı:

Bugün 29 Mayıs 1943, Sofya. Aşağıda imzası bulunan Polis Müdürlüğünde grup şefi İvan Zelengorov, Sofya nüfusuna kayıtlı, Lübotim sokağı 87 numarada oturan Boris Sapunciyev beraberimde olarak, Patriarh Evtimiy bulvarıyla Tsar Krum sokağında meydana gelen silahlı çatışmada öldürülen kişi üzerinde yaptığım araştırmada aşağıdaki eşyalar bulunmuştur:

1. Kurtbunar ilçesi Alfatar köyü nüfusuna kayıtlı 26.12.1911 doğumlu işçi Yordan Marinov'a ait numara 28/223.1942 tarihli Alfatar kaymakamlığından numara 22/1942 de tasdik edilmiş kimlik belgesi;

2. Lovça ilçesi Odırne köyü nüfusuna kayıtlı 12.8.1913 doğumlu monter Mihail İliev Hazkov'a ait Sofya'dan verilme numara 1263/15.6.1941 tarihli, Sofya 10. polis karakolunca numara 3750/1941'de tasdik edilmiş kimlik belgesi.

3. Efel sistemi, 7.65 mm. çapında numara 47293 bir tabanca, 2 şarjör, 31 mermi.

4. Nagan sistemi, numarası belli olmayan ve bir tarafında ay yıldız bulunan bir altıpatlar ve 17 mermi.

5. Dökme demir bir parça.

6. İçerisinde on bin leva ile siyah meşin bir kese.

7. Huber markalı köstekli bir cep saati.

8. 1943 yılı Mayıs ayı için ekmek vesikası seri B 006808, 30, 31 Mayıs kuponları duruyor.

9. İki elbombası.

10. Silah yağlamaya mahsus dolu bir kundura boya kutusu.

11. Diş macunu ve diş fırçası.

12. Küçük bir paket beyaz toz, nedir belli değil.

13. Bej renkli bir erkek şapkası.

Yukarıda zikredilenler için işbu zabıt tutulmuş ve hazır bulunanlarca imzalanmıştır.

Üzeri araştırılan (maktul)

Araştırmayı yapan ve tutanağı yazan:

Ivan V. Zelengorov

İmzanın okunaklı yazıldığı bu kağıt parçası nice düşünceler ve anılar

uyandırdı bende.

Kulço Yanakiev'e ikinci bir suikast kararı Stanço Vasilev tarafından kendi başına alınmıştı. Bu işe dört kişilik bir grup, Nikola Draganov-Guco, Yordan Marinov Petrov, Metodi Aleksiev Velickov ve Kiril Bonçev-Kalmika'yı seçiyor.

Fakat ikinci suikast girişimi de başarılı olmuyor. Yanakiev'in evi polis tarafından gözetleniyormuş. Bizim arkadaşlar dönerken 5-6 polis peşlerine düşmüş. Müthiş bir silahlı çatışma başlamış. Dördü de tabancalarla kurşun yağmuruna tutmuşlar polisleri. Polisler biraz gerilemişler. Fakat bu arada polis komutanlığından koca bir polis bölüğü yetişmiş. Bizim arkadaşlar polislerin ilerlemesini önlemeye ve kanala yaklaşmaya çalışmışlar, niyetleri oradan ormana dalıvermekmiş, fakat polise yeni takviye kuvvetleri gelmiş.

Biri Yordan Petrov'un bir ağaca tırmandığını ve ağaç üzerinden yapraklar arasına gizlenmiş olarak polislere ateş ettiğini görmüş. Ağaca yaklaşan polis, ateş eden Yordan'a rahatlıkla nişan almış, kafasından vurmuş, Yordan yere düşmüş.

Az sonra Kiril Bonçev-Kalmika da vurulmuş. Arkadaşlarına çekilme olanağı yaratmak için polislere doğru ilerleyerek daha sık ateş etmeye başlamış. Fakat bir polis kurşunu bizim o neşeli, şen arkadaşın kalbine isabet etmiş.

— Hazırla bombaları! demiş Guco ve tabanca ateşiyle arkadaşını korumak için yere uzanmış.

Metodi biraz dönüp, üzerlerine atılmakta olan polis sürüsüyle aralarındaki uzaklığı göz kararıyla ölçmüş. Bombaların etkili olabilmesi için yirmi adım kadar yaklaşması gerekiyormuş. Bombanın vidasını açıp beklemeye başlamış.

— Fırlat, diye bağırmış Guco, tabancasının şarjörünü değiştirirken.

— Atıyorum, demiş Metodi ve fırlatmış bombayı.

Bu son sözü, son hareketi olmuş Metodi'nin. Dimdik duran başına birkaç kurşun isabet etmiş ve yavaşça serilmiş kaldırımın üzerine.

Polisler hep bir ağızdan sevinçle haykırmışlar. Dört teröristten, üçü artık ölü imiş. Sonuncusunun da yolunu kanal kesiyormuş, tabancasının patlamaları da duyulmaz olmuş artık. Belki de mermileri tükenmiş.

Polisler seviniyorlarmış. Bir milyon iki yüz bin leva ediyormuş dördü.

— Teslim ol! diye haykırmış polis şefi, fakat birden şaşıp kalmış.

Az önce ateş edilen o yerde kimseler yokmuş. Guco kaybolmuş.

Birkaç polis bir ağızdan:

— Kanalda, kanalda, diye bağırmışlar ve Perlovo deresinin çimento yatağına atlamışlar.

Fakat aradıkları kişiden hiçbir iz, hiçbir eser yokmuş. Polisler şaşkın şaşkın bakmışlar. Fakat az sonra anlamışlar. Birkaç adım ötede, dereye dökülen kanallardan pislik kokusu geliyormuş. Ve birden bütün silahların namluları kanalın ağzına dikilmiş. Tünelin ağzı ateş yağmuruna tutulmuş. Oraya sinek gizlenmiş olsa kurtulamazmış, o derecede sık ateş edilmiş oraya.

Polis şefi, kanala su salalım, cesedini sürükler çıkarır, demiş. Az sonra kanaldan bol bol su gelmeye başlamış, önce pis, kirli su akmış, fakat gitgide temiz akmaya başlamış, kanal da güzelce temizlenmiş. Fakat "teröristten" yine hiçbir eser yokmuş.

İkinci bir yoklama, özel eğitim görmüş bir polis köpeği ile yapılmış. Köpek acele ve sessizce kanala dalmış. Polisler beklemişler: Bir saat, iki saat, üç saat...

Köpek dönmemiş. Polis şefi kanala tekrar su salınmasını emretmiş.

Daha ilk anda akan sular köpeğin cesedini kanaldan dışarı sürüklemiş.

İllegalin düştüğü çaresiz durumda bile savaşı sürdürmeye kararlı olduğu anlaşılmış.

Polis raporlarını, bildirgeleri okuyorum da, tüylerim ürperiyor.

Sıcak yaz gününde o müthiş çatışmadan, o sinir gerginliğinden sonra Guco en sonunda sakin, serin bir yer bulmuş.

Düşmanın ona yaklaşabilmek için tehlikeyi göze alması, Guco'nun kurşunlarına göğüs germesi gerekiyormuş. Şimdi artık Nikola çimento üstüne uzanıp soluk alabilir, dinlenebilir. Eee, gerçekten kanalda hava ağır, taban alçak, insan ancak, iki kat olarak, emekleyerek yürüyebilir, ama ne de olsa...

Ve belki de o zaman Guco bir çıkmaza düştüğünü anlıyor.

İlelebet kanalda kalınamaz, polisler kanal ağzında bekleyecekler. Kanalın öteki ucuna gitmeye kalksa, kaç gün dayanabilecek, bir gün, iki gün, üç gün?...

Birden bir gümbürtü duyulur kanal içinde. Sanki evler yıkılıyor. Nedir bu acaba? Guco kalkıyor. Kendisine doğru çok miktarda su geldiğini anlıyor, anlıyor değil de, seziyor. Kendisini suya kaptırmamak için elleriyle, ayaklarıyla, kafasıyla iyice dayanıyor, en sonunda su akıp geçiyor.

Böylece, bir tehlikeyi daha atlatmış oluyor. Ama daha nice tehlikeler bekliyor onu.

Yeni korkunç tehlikeden, polis köpeğinden onu kanaldaki yankı kurtarıyor, orası bütün sesleri en azından on kat artırıyor. Guco köpeği elde bıçakla karşılıyor. Müthiş boğuşuyorlar.

Canavarın tüylü vücuduna kamanın nasıl saplandığını, köpeğin dişlerinin elbiselerini, etlerini nasıl paraladığını hissediyor. En sonra köpek saldırıp ısıramaz, kımıldayamaz oluyor, ölüyor.

Guco yorgun bir halde köpeğin yanına düşüyor. Köpek ona adeta bir yastık oluyor. Guco çifte zafer elde ediyor, yani hem dört ayaklı düşmanı, hem de köpeğe daha uzaktan tabanca ile ateş etme arzusunu yeniyor. Tabanca sesi onun diri ve silahlı olduğunu bildirecekti, oysa bunu bilmemeliydiler.

Ve kanalda müthiş saatler başlıyor. Dışarıdakinden, gün ışığındakinden iki kat, on kat daha ağır geçiyor saatler. Kızışan savaştan sonra duyulan hoş serinlik, soğuğa dönüşüyor, kanalda boğucu, bayıltıcı bir koku. Fakat Guco kanalda durmayı sürdürüyor. Hayır, durmuyor yürüyor, emekliyor, gittikçe daralan kanalda ilerliyor. Oysa sadece iki, üç metre yukarda, üstünde insanlar gelip geçiyorlar, gülüşüyorlar, temiz Mayıs havasını serbestçe soluyorlar.

Mayıs ayı mı? Guco öyle sanıyor ki, artık dört gün, beş gün geçti. O kadar ağır geçiyor kanalda dakikalar. Kanal da o kadar daralmış ki, yürüyebilmek artık olanaksız, ancak emekleye emekleye ilerlemek mümkün. Guco kanal içinde dönemiyor da.

O sadece ileri doğru gidip kendisini kurtaracak, yeniden aydınlığa kavuşturacak mutlu bir raslantı bekleyebilir.

Sonunda, epeyice ileride, önünde ufak bir ışık çarpıyor Guco'nun gözüne. Bir an duraksıyor: İnansın mı acaba, gerçekten gün ışığı mı bu? Guco bütün gücünü toplayarak emekleye emekleye ilerliyor. Şimdi artık hedef belli, ışık umut veriyor, çekiyor.

Yarım saat sonra Guco, sokağa açılan bir mazgalın dibinde derin bir nefes alıyor. Mazgalın üstünde demir bir ızgara var.

Durmadan insanlar geçiyor üzerinden. Ve beklemeye karar veriyor Guco. Akşam karanlığına kadar bekleyecek, sonra gelip geçenlerden birine rica edecek, talihi yardım ederse...

Değerli arkadaşımız saatlerce mazgalın dibinde duruyor, dışarıda

ortalık kararıncaya, gelip gecenler seyrekleşinceye kadar bekliyor.

İşte, haykıracak artık. Tek başına biri geçiyor. Ayak seslerinden kadın olduğu belli!

— Hanımefendi! diye bir ses geliyor yer altından.

Kadın duruyor.

— Hanımefendi, ben...

Ses kanal mazgalından geliyor. Ses, açıklıyor. Kanala inmiş, ama ızgara kapağı kapanmış, kalmış kanal içinde. Kapağı kaldırıvermesini rica ediyor...

Bir teröristin, bir tedhişçinin kanalizasyonda gizlendiğini bütün Sofya duymuş. Guco bunu bilmiyormuş. Kendisinden yardım istediği kadın da, kadın değil, alçağın, namussuzun biriymiş. Etrafına bakınmış, oralardan geçmekte olan bir polis görmüş, "Kanalizasyondaki o komünist işte orada..." diyerek, bildirmiş polise.

Az sonra orasını polisler abluka altına almışlar. Teslim olmasını öneriyorlar Guco'ya. Guco, tabanca ile ateş ederek karşılık veriyor. Guco'nun kim olduğunu bilmiyor, tanımıyorlar onlar, onun için böyle bir öneride bulunuyorlar.

Polisler de başlıyor ateş etmeye. Guco kolay korunuyor onların kurşunlarından. Kurşunların ona dokunmaması için bir metre kadar yana çekilmesi yeterli. Fakat yeniden kanalizasyona sokulmak istemiyor. Takadı kalmamış. artık Ekmeksiz, uykusuz ve gayet büyük bir gerginlik içinde otuzaltı saat kanal içinde kalması çok mecalsiz bırakmış onu.

Tek bir kurtuluş çaresi kalıyor, Guco da bu çareye başvurmayı düşünüyor. Polisleri aldatarak dışarı çıkacak. Ölecekse de, bari açıkta, yıldızların altında ölsün.

— Kesin ateş etmeyi, yaralandım, diye aa, boğuk bir ses geliyor.

— Ateş kes! emrini veriyor polis şefi.

Birden bir sessizlik çöküyor.

— Teslim oluyor musun?

Bu seste hem soru var, hem de gizlenmeyen bir zafer sevinci.

— Teslim oluyorum, teslim oluyorum! diye daha boğuk ve acıklı bir sesle karşılık veriyor yeraltı labirentinin tutsağı. Salın merdiveni!

Az sonra merdiven mazgala salınıyor. Fakat polis safi Guco'nun niyetini sezmiş olacak ki, adamlarına kenara çekilmelerini ve yere yatmalarını emrediyor.

Sıkıntılı, ağır bir bekleme başlıyor. En sonra havaya bir el uzanıyor, demir kapağa tutunuyor, ve daha o saniyede, polisler artık doğrulurken, öbür elinde tabanca ile her yöne ateş etmeye başlıyor.

Guco ansızın bir şaşkınlık yaratacağını sanıyor ve buna güveniyor ama kurşunları polislere dokunmuyor.

Ateş emri veren polis şefinin sesi gürlüyor ve otomatik silahlar mazgal ağzını kurşun yağmuruna tutuyorlar.

Fakat kolların ikisi de artık çekilip gizlenmiş. Sürekli bir ateşten sonra, polisler tekrar mazgal başına geliyorlar. Koruna koruna bakıyorlar, haykırıyorlar, tekrar eğilip bakıyorlar, tekrar haykırıyorlar.

Aşağıdan hiçbir karşılık gelmiyor.

En sonra bir polis çelik gömlek giyerek mazgala inmeye karar veriyor. İllegalin en son ateş etmesinden beri iki saatten fazla zaman geçmiş.

Mazgala inen polis az sonra başını uzatarak:

— Ölmüş, gospodin şef diyor.

Polis şefi umutlu bir sesle soruyor:

— Öldürülmüş, demek?

— Hayır, intihar etmiş, diye cevap veriyor polis, fakat şefin bundan

hoşnut kalmayacağını anlayarak ekliyor: Orasını siz daha iyi anlarsınız.

Şefinin daha tecrübeli, daha büyük bir canavar olduğunda polis haklı. Düzen öyleydi o zamanlarda, daha büyük cellatlar daha büyük şef olurlardı...

... Çok aziz arkadaşımız, partinin sadık eri, kahraman devrimci Nikola Draganov-Guco'nun son saatleri, ölümü, polis raporlarının satırları arasında böyle okunuyordu.

Kanaldaki savaşın yankısı henüz dinmeden yeni bir felakete uğradık. Düşmanla savaşta Stanil öldü.

Savaş ekibimizden ilk anılarım Stanil ile ilgili. Bana nüfus cüzdanını, silahı, kuponu, Stanil temin etmişti. Bize yemek parası veren Stanil idi. Çeşitli sorunları en çok Stanil ile tartışırdık. Stanil ile koşar oynardık...

Karakterinde en belirli çizgi yeniye, bilgiye susamışlığı idi. Bu bilgiye susamışlığı nedeniyle ortaokulun ilk sınıfında öğrenci iken, her gün sabah ve öğle altışar kilometre yol yürüyerek okula gidiyordu. Bu bilgi ve yenilik aşkı onu köy okumaevinin, içki içmezler derneğinin aktif bir üyesi yapmıştı ve yine bu bilgi aşkı onu Marksist-Leninist derneklere götürmüş, kışlada onu en iyi bir er yapmıştı. Komutanları bu köylü çocuğunun uyanıklığını, üstün zekasını anlamakta gecikmemişler, lise öğrenimi olmadığı halde onu yedek subay okuluna yollamışlardı.

Stanil orada da en iyilerden, birincilerden biriydi. Askerlik hizmetini tamamladıktan sonra Sofya'ya yerleşmiş ve tramvaylarda kondüktör olarak çalışmaya başlamış. 1939 yılında partiye üye olmuş ve bundan sonra bütün ömrünü partiye adamış, tek amacı, zaferi olmuş.

"Partiye akıllı, bilgili insanlar gerek" diyordu Stanil ve gergin zamanlarda bile okumayı bırakmıyordu. Daha 1935 yılında rahip Mihaylov'un akşam kurslarına yazılarak liseyi tamamlamış ve bunu

diğer işler arasında başarmış. Diğer işleri hiç de az değil. Stanil her gün görevi başında ve bir o kadar da parti işleriyle uğraşmakta. O yıllarda parti onu belediye meclis üyeliğine aday gösteriyor. Belediye üyesi olarak çalışmaları gayet ilginçtir, onun entelektüel gelişmesini göstermektedir. Belediyedeki konuşmaları iktidara mensup öteki üyelerce hoş karşılanmamakta, belediye başkanı tarafından sık sık kesilmektedir.

Yine o sıralarda Stanil partinin sektör yönetimine üye olmuştu, bir süre sonra da sektör sekreteridir. Sorumlu parti işlerinde olduğundan, polisin gözüne batmaması için yığınsal eylemlere katılmaması gerekse de, Stanil hiç birinden geri kalmamakta, Zlatarov'un cenaze töreninde de, büyük Bir Mayıs gösterisinde de, Sobolev eyleminde de, katılması büyük cesaret isteyen her yerde ön saflardadır.

1941 yılında savaşın patlak vermesinden sonra Stanil bütün bütüne partinin emrindedir. Çeşitli yetenekleri, becerikliliği ve teknik eğilimleri, ne gibi yeni işlerle uğraşacağını hemen belirlemiştir, illegallere nüfus cüzdanları vb. gerekli belgeleri yapabilecek bir atölye meydana getirmesi görevi verilmiştir Stanil'e. Bu işi de iyi başarmaktadır. Hazırladığı belgeler çeşitli yoklamalardan geçiyor, sahte oldukları meydana çıkarılamıyor, poliste bir kuşku bile uyandırmıyordu.

1942 yılında polis, Stanil'in oturduğu evi sistemli olarak göz altına aldı. Kendisinin sorumlu bir devrimci olduğunu düşünerek, evine gelenleri görmeye ve böylelikle bütün örgütü ortaya çıkarmaya çalışıyordu. Fakat Stanil izlendiğini hemen anlamıştı. Çifte bir oyun başlamıştı burada. Ve o daima galip çıkıyordu bu oyundan. Kendisini izleyen polis ajanlarının ihbarları sanki Stanil tarafından dikte edilmiş gibiydi. Polis, görünüşte masum olan bu adamı bir defa olsun

yakalama olanağı bulamadığının farkına varmıştı. Bu oyuna son vermek için en sonunda polis, askerliğe çağrı yolladı kendisine. Fakat bu hile de işe yaramamış, çünkü Stanil aynı gün,tamamıyla illegal hayata geçmişti. Daha sonra parti, özel savaş ekibine alınması için onu, Slavço Radomirski'nın emrine verdi...

Kulço Yanakiev'e yapılan her iki girişimin de başarısızlıkla sonuçlanması Stanil'i çok üzdü. Öyle sanıyorum ki, başka biri bu üzüntüye dayanamaz, manen çökerdi. Arkadaşlarının ölümü aklından çıkmıyordu. Ama yine de görevini yapmaktan bir an bile geri kalmıyordu. Ancak daha üzüntülü olmuş, eski konuşkanlığı kalmamıştı.

Son buluşmamızı hatırlıyorum. Konövitsa'da banyo taraflarında bir yerdeydi. Sadece birkaç dakika beraber yürüdük. Savaş ekibinden birkaç arkadaşla daha buluşması gerekiyordu. Çevremizde kimse olmadığını görünce, Stanil bana birkaç banknot verdi. İki bin leva idi.

— Al kardeş, yakında sana belki başka para veremem, işlerin nasıl gittiğini görüyorsun ya, dedi hüzünlü olarak.

Bu buluşmamızın gerçekten son buluşmamız olduğunu sanki seziyordu bizim Stanil.

İki gün sonra kardeşi tıp fakültesinde öğrenci Stoyan Vasilev'le randevusu varmış. Polis, Stoyan'ı izliyormuş ve Kiril Metodiy sokağında ikisi karşılaştıkları zaman, birden birkaç polis ajanı tarafından kuşatıldıklarını görmüşler.

Stanil çabucak etrafa bir göz atmış ve silahlı bir çatışmaya yerin uygun olmadığını görmüş. Polis ajanları da onlara karşı "dikkatli" davranıyorlarmış. Stanil'in nasıl bir adam olduğunu çok iyi biliyormuş onlar ve ellerine kelepçeleri polis müdürlüğüne yaklaştıkları zaman takmayı düşünmüşler. Bu iki kardeşi sadece küçük bir yoklama

yapmak için polis müdürlüğüne davet etmişler, nüfus cüzdanlarını bile istememişler...

Biraz yürüdükten sonra Stanil kardeşini dürterek başka yönlere kaçmalarının gerektiğini işaret etmiş.

Sonraları, Stoyan'la Çerven Bryag "Benkovski" partizan çetesinde beraberdik, bana şöyle anlatıyordu:

— Stanil bende silah olmadığını ve polisle çatışmaya girişemeyeceğimi biliyordu. Polislerin gücünü ikiye bölmek için ikimizin birden başka başka yönlere kaçmamız gerekiyordu, ilk dörtyol ağzına vardığımız zaman, bu iş oldu. Hafifçe omuzuma dokunarak, artık tam sırası, dedi. Stanil'e baktım. Başını salladı. Hemen kaçtık. Ben bir sokağa, o başka bir sokağa. Birkaç adım sonra dönüp arkama baktım, polislerin hepsi benim peşimden koşuyorlardı. Korkuyorlardı Stanil'in arkasından koşmaya...

Az sonra Stanil gerçekten polislerin gözünden kayboluyor ve başka sokaklara saparak Kiril Metodiy sokağı 162 numarada bir binaya giriyor. Orada tanıdığı bir kondüktör arkadaşına rastlıyor, durumu bildiriyor ve kendisine gizlenecek bir yer rica ediyor ondan. Kondüktör onu bir mahzene götürüp gizlenmesine yardım ediyor. Fakat bu arada bir polis hafiyesi onları görüyor ve hemen karakola gidip gazetelerde birkaç defa resmi yayınlanan, ölü veya diri yakalayana, ya da yakalanmasına yardım edene 300.000 leva ödül verileceği ilan edilen tehlikeli bir komünistin gizlendiği yeri bildiriyor...

Kısa bir süre sonra jandarma bu yeri abluka altına alıyor. Polis köpekleri getiriliyor ve az sonra köpeklerin yardımıyla gizlendiği yer bulunuyor.

— Teslim ol, kuş olsan uçamazsın! diye haykırıyor polislerden biri. Fakat birden müthiş bir çığlık koparıyor.

Stanil ateş etmeye başlamış. Ömrünün son savaşı. Ve daha ilk kurşunda yere seriyor polislerden birini.

Çatışma alevleniyor. Az sonra polislerden birini daha yere seriyor. Hükümetin koruyucuları şimdi pek o kadar fazla gayret göstermiyorlar...

Vadedilen ödül de çekmiyor onları. Mahzende gizlenen savaşçının kurşunları hiç boşa gitmiyor... Herkesin canı tatlı, kimse ölmek istemiyor...

Polisler bir siper bularak oradan rahatça ateş etmeye başlıyorlar. Buradan başka bir yere kaçıp gizlenemeyeceğini biliyorlar. Gerekirse buraya topçu alayı da getirebilirler, fakat gizlenenin er geç kurşunları tükenecek ve kolayca ele geçecek nasılsa.

Stanil ele geçecek.

Stanil'in ateş etmeleri seyrekleşince, şeflerden biri karşı binayı siper alarak olanca sesiyle haykırıyor:

— Teslim ol! Teslim olursan cezan hafifleyecek!

Ucuz bir polis tuzağı!

Yeniden bir silah sesi geliyor, mahzenden, sonra ikinci, üçüncü, dördüncü bir ateş... Fethedilmez bir kale haline gelen bu mahzen, sonra birden susuyor. Onbeş dakika, yirmi dakika, yarım saat geçiyor, silah sesi yok. Polisler cesaretleniyor ve başlıyorlar çemberi daraltmaya.

En sonra mahzenin kapısını tekmeleme cesaretini gösterdikleri zaman, yarı karanlıkta yere serilmiş bir ceset görüyorlar.

Stanil'in tabancasında tek bir kurşun kalmamıştı. Son kurşun ona büyük bir iyilik yapmış, polisin eline düşmekten kurtarmış onu...

Birkaç gün daha geçti ve bir akşam Slavço bana partinin şu kararını bildirdi: Savaş ekibinin bütün üyeleri ve hüküm giymiş bütün illegaller

partizan müfrezelerine gidecekler...

Onbirinci Bölüm

Bu bölümün pek yeri yok benim kitabımda. Anlatmak istediğim olayların içinde değildim, ama yine de bunları yazmadan geçemem. Çünkü burada söz konusu olan kişi, savaş ekibinden İvanka-Violeta Yakova, o gayet cesur, partiye son derece sadık, çelik iradeli, daima dinç, neşeli, pek değerli dostum, aziz arkadaşım, kardeşim Violeta Yakova...

Zaferden sonra analığın keder ve sevincini tattığım zaman biricik kızıma da onun adını verdim!

Violeta Yakova'nın kim olduğunu yazmalıyım ben. Bununla da, öyle sanıyorum ki, kendi evlatlarıma, gençlerimize olan analık görevimi, vatandaşlık görevimi, tüm görevlerimi yapmış olacağım!

1920 yılında işçi Yosif Yakov ailesinde bir kız çocuğu dünyaya geliyor. Violeta koyuyorlar adını... Mahalle çocuklarıyla sokakta koşup oynamakla geçiyor çocukluk yılları. Biraz büyüyünce, büyük annesi ona Tevrat okutmaya başlıyor, onu dindar, sofu bir Musevi olarak yetiştirmeye çalışıyor. Violeta, doğduğu Dupnitsa kasabasında daha ondört yaşındayken, tütün mağazalarında çalışmaya başlamasaydı, belki de büyük annesinin istediği gibi dindar, sofu bir Yahudi kadını olabilirdi. Ama tütün işçileri arasında Violeta, insanlara karşı gönüllerde büyük bir sevgi ateşi yakan, zalimlerden nefret ettiren yeni bir yolun yolcularıyla karşılaştı. Fabrikada, evde, sokakta, komşularda, kasabanın ortasındaki iki katlı binalarda yaşantılar, ilerici görüşleri her gün doğruluyordu.

Violeta da İşçi Gençler Birliğine üye oluyor. Örgüt onun isyancı karakterini kırmıyor, öfke ve kızgınlığını, hiddetini sadece bilinçli, örgütlü bir savaş yoluna yöneltiyordu.

Tütün mağazalarında yılın sadece altı ayında ekmek var. Violeta, kasabasını terkedip Sofya'ya geliyor. Annesi ve kardeşi de onunla birlikte geliyorlar. Genç kız daha bağımsız olabilmek için burada bir zanaat öğrenmeyi düşünüyor. Borçlanarak satın aldıkları bir dikiş makinesiyle meslek sorununu da çözümlemiş oluyorlar. Violeta terzi oluyor. Fakat dikiş makinesinin satın alınmasından çok önce Sofya'da daha ilk işini bulmadan, üyesi bulunduğu örgütle irtibata giriyor.

— Bu nasıl oldu? diye sordum bir gün Lülin dağında biz bize otlar üzerinde uzanmış yatarken.

— Nasıl mı? Şarkıyla, dedi gülümseyerek. Bir gün bizim sokakta ıslık çalarak yürüyordum. Yanı başımda bir genç yürüyordu. Kaş altından bana bakıyor ve gülümsüyordu. Canım sıkıldı, kızdım buna ben. Sokakta kızlara sataşan böylelerine hiç dayanamam. Kestim ıslık çalmayı ve daha hızlı yürümeye başladım. O zaman da o tutturdu Rusça bir şarkı:

Tri tankista tri veseli druga ekipaj maşini boevoy...

Başladı ıslık çalmaya. Şimdi ben dönüp bakıyordum. Belli, bizden, mademki bu şarkıyı söylüyor. Adımlarını sıklaştırarak bana yetişti ve sanki kırk yıldan beri tanışırmışız gibi selam verdi:

— Merhaba!

— Merhaba! dedim ben de, ama hiç ciddiyetimi bozmadan.

Bunun farkına bile varmadan bana elini uzattı ve: "Nerelisin, ne iş yapıyorsun, nerede çalışıyorsun vb." gibisinden başladı konuşmaya.

Eh, beraberce yürüdük biraz, konuştuk, akşama okuma evine davet etti beni. Bundan ötesi malum...

Bu coşkun fedakar kız, az zamanda gençlerin bir yöneticisi olarak sivriliyor ve İşçi Gençler Birliğinin, RMS'nin sektör komitesinin sekreteri oluyor. Yönettiği örgüt geniş çapta propaganda çalışmaları

Mahallenin tüm uyanık gençlerini örgüte topluyor, bu gençler düzenlediği bütün eylemlere katılıyorlar.

tler Birliği'ne karşı savaş başladığı zaman, Violeta artık i, olgun bir gençlik yöneticisidir. Cesareti herkesçe ktedir, onun için de bölge komitesi yöneticileri Taşko'nun de alafın tutuşturulması işine katıyor onu.

'nun çiftliğinde onsekiz alaf tepesi Alman ordusuna yollanmak azır edilmiş. Bu alaflar oraya kadar ulaşmamalı diyor işçi ve bir gece tutuşturularak birer meşale gibi parlıyor alaf Alevler gökyüzünü yalıyor ve şanlı partilerinin yönetiminde an bir gençliğin hayatları pahasına dostlarına yardımda azimli rını anlatıyor dünyaya.

iktidar kuduruyor. Maddi zarar önemli değil, birkaç yığın alaf, nki. Ama... Ama Doğu Cephesine yollanmak üzere ayrılmıştı. arın yakıldığını, yangını Almanlar öğreniyor, canları sıkılıyor, anıyorlar. Hiç belli olmaz, yarın bir diş gıcırdatıp buranın duklarını hatırlatabilirler.

için de bütün polis ayağa kaldırılmıştır. En sonunda bir ipucu uştur. Eyleme katılanların, bölge komitesi üyelerinin çoğu mıştır. Polis eyleme katılanları gayet iyi bilmektedir. Bu işin lerinden birinin de bir Yahudi kızı olduğunu, Violeta Yakova u biliyorlardı.

müthiş kızıyor. Bir Yahudi kızı, menfur bir Yahudi kızı Doğu ne yollanacak bir mala, hem de Almanlara ait bir mala el . Üstelik, bu Yahudi kızı polisin elinden kurtulup illegalliğe başarıyor ve o anda devletle, polisle, adliyeyle, hatta belki de nunla, Sofya il savcısıyla da alay ediyor.

bir "suçluya idam cezasından başka ceza istenebilir mi? Ve

"adil, tarafsız" faşist mahkemesi Violeta Yakovaya asılmak suretiyle idam cezası veriyor.

Mahkeme kararında şöyle deniyor:

"Hüküm kesindir, temyiz edilemez. Derhal infaz edilmelidir!" Derhal infaz edilmeli ama, suçlu nerede ya, ayağında pranga, Merkez Ceza Evinde değil ki! Violeta adını değiştirmiş,

Ivanka adıyla Sveti İliya Kürkçü Kooperatifinde çalışıyor.

1942 yılında Sofya'da illegaller bir hayli çoğalmıştı, onlara ekmek parası bulmakta güçlük çekiyordu parti. Parti ve gençlik örgütlerinin üyelerinden toplanan paralardı bunlar. Silah da hu paralarla satın alınırdı, siyasi mahkumlara da, sürgünde olanlara da... hep bu paralardan yardım edilirdi.

Onun için de, çalışma olanağına sahip olan illegaller, ara sıra işletmelerde, resmi kuruluşlarda çalışıyorlardı.

Violeta'nın illegal hayata geçmesinden ve özellikle bölge komitesi üyelerinden çoğunun tutuklanmasından sonra geçinme derdi çıkıyor ortaya. Arkadaşlarının yardımıyla Sveti İliya Kooperatifinde işe giriyor. Ve böylece işler yoluna giriyor. Asıl adını kimse bilmiyor. Yahudi olduğundan da kuşkulanmıyorlar, kendisinden belge isteyen de yok.

İvanka kendi dikiş makinesini getirerek çalışmaya başlıyor. Kendisi alçak gönüllü, daima önüne bakan sessiz bir kız. Fakat bu yere bakan gözler, Doğu Cephesinde Alman cellatlarına yollanmak üzere istif edilen gocukların oraya ulaşmasını isterler mi hiç? Doğu cephesine hazırlanan gocukar tutuşuyor ve bu işi yapanlardan biri yine Violeta Yakova, ölüm cezasına çarptırılan Violeta.

Ertesi sabah işe gitmiyor Violeta. Ne olur ne olmaz diye. Polis dikkatle araştırıyor, fotoğrafı çoktan Sofya polisinin elinde. Violeta

gülümseyerek:

— Dikiş makinesine yazık oldu, gayet güzel bir dikiş makinesiydi, Singer. Şimdi pek kolay bulunmuyor bu dikiş makineleri, hem de çok para ediyor. En azından beş tabanca parası... dedi.

Tabanca sözü olunca, Violeta'nın yüzü ciddileşti. Şakalaşmayı severdi, ancak parti ve silahla şaka edilmez, derdi.

Bundan sonra çok geçmeden, özel görevi olan savaş ekibinde Violeta'nın kahramanlıklar dizisi başladı.

Bir defa Violetayı bir iki kelimeyle karakterize etmemi istediler. Şöyle dedim:

— Kendisine özgü bir cesareti olan, ancak Violeta Yakova'nın sevebileceği ve nefret edebileceği gibi seven ve nefret eden bir insandı. Violeta benim için bir ölçü idi. Böyle bir insana hayran olmamak, baş eğmemek mümkün mü?

Benim Çavdar müfrezesine gelişimden sonra çok geçmedi, Violeta da geldi yanımıza. Sevinçle kucaklaştık. Demek yine birlikte olacaktık, yeniden omuz omuza faşistlerle dövüşecektik.

Ben, buluşmamıza sevinirken, Violeta hastalandı. Sofya'ya inmek zorunda kaldı.

Violeta'yı kampın ötesine, bizim partizan yasalarının izin verdiği yere kadar uğurladım. Kılavuzu acele ediyordu, çok vaktimiz yoktu vedalaşmaya. Kucaklaştık, el sıkıştık, "Hoşça kal!", "Güle güle" ve Violeta orman içindeki patikadan aşağı yollandı. Bir iki kez dönüp el salladı ve ağaçlar arasında gözden kayboldu...

Bir hayli baktım ardından. Ağaçlar arasından bir iki defa göründü. Ben, tekrar ne zaman görüşebileceğimizi düşündüm. Fakat gidiş, o gidiş, görüşmek nasip olmadı bir daha...

İyileşmesinden sonra, 1944 yılının Ocak ayı başlarında, Violeta,

Slavço Radomirski ile birlikte Radomir partizan müfrezesinin temelini atıyorlar. Violeta daha Sofya'da iken görevi belirleniyor: bölgenin gençlik yöneticisi. Az zamanda ilçede RMS örgütleri çoğalıyor ve etkinleşiyorlar. Bu örgütler, ileride, bahar aylarında müfrezenin partizan kaynakları oluyor.

Kış aylarında, Violeta aynı yerde bir geceden fazla kalmıyor. Köyden köye gezip toplantılar yapıyor, konferanslar düzenliyor, kimi gençlerle, kızlarla uzun boylu görüşüp konuşuyor, kadroları esaslı biçimde yakından tanıyıp öğreniyor, birkaç ay sonra bu kadrolar tüm direnişçi gençliği meydana getireceklerdir... Bu aylar içinde Violeta polisle birkaç defa çarpışıyor, üç defa yaralanıyor, fakat her defasında düşman çemberinden kurtulmayı başarıyor ve yine yılmadan, yorulmadan çalışmalarına devam ediyor. Bir, iki, üç, dört... olağanüstü kahramanlık olayları Violeta'nın adını efsaneleştirmeye başlıyor. Tutum ve davranışları gerçekten dillerde destan olmaya layık.

Bir gün Violeta ile Slavço Radomirski, Rani Luk köyünde yatakları bay Rangel'e gidiyorlar. Parolalarda bir yanılma üzerine yatak, bu iki partizana ateş açıyor. Slavço haykırıp, bay Rangel onu sesinden tanıyana kadar bir kurşun Violetayı sırtından vuruyor.

Kan, Violeta'nın elbisesine geçiyor, fakat bu sadık yatağın yüreğinde bir telaş yaratmamak için ses çıkarmıyor. Hatta kanı gördüğü zaman bile susuyor. Ve bay Rangel gittikten sonra Slavço'ya söylüyor.

— Gözlerim faltaşı gibi açıldı, diye anlatıyordu sonra Slavço bana. Darıldım, hatta azarladım onu, oysa sadece kaşlarını çattı hafifçe, yarasının fazla acıdığı belliydi ve: "Sen olsan ne yapardın, korkutur muydun adamı?" dedi, kapadı ağzımı benim. Gerçekten, doğru hareket etmişti, ancak fazla kan kaybetmiş olmasın diye korkuyordum.

Başka bir seferinde, Violeta, kız, çocuk, onbeş kadar genci Radomir

müfrezesine götürüyor. Kendisiyle birlikte yaşlı, silahlı sadece tek bir partizan var. Müfreze ile henüz birleşmeden Dolna Sekirna köyü dolaylarında polis bu silahsız küçük grubu kuşatıyor.

Violeta, gençlere kendilerini hemen hemen güvenlik altında hissedebilecekleri bir yer buluyor, fakat bu yarınki partizanlar için yeni bir düşman, yeni bir tehlike ortaya çıkıyor, açlık tehlikesi.

Bunlar eski bir partizan grubu olsaydı Violeta endişelenmeyecekti. Eski partizanlardan bir gün, iki gün, üç gün açlık çekmemiş olan var mıydı?

Fakat bu yeni gelenler genç insanlar, savaşlarda çelikleşmiş, henüz zorluklara alışmış kimseler değil. Üstelik silahları da yok. Silah da insana ayrıca bir güven verir, bazen gerçekten açlığı unutturabilir. Onun için de Violeta kararını veriyor:

Yerine eski partizanı yönetmen bırakıp gençlerden ikisini yanına alıyor, kuşatılmış oldukları halde, gece karanlıkta bir yolunu bulup birlikte köye iniyorlar ve sabahleyin erken erken, otlardan çiğ taneleri henüz kalkmadan, yeni partizanlar sofraya oturmuşlardır...

Violeta sadece Radomir müfrezesini kalabalıklaştırmak için çalışmakla kalmıyor. Partizanları işe, disipline, dayanıklılığa alıştırmakla beraber, komşu partizan müfrezelerine, özellikle de Hristo Botev asker taburuna erzak, cephane, ilaç yardımına bulunuyor.

17 Haziran 1944'te Violeta, Kondofrey köyünde bir gençler konferansı yapıyor. Müfrezeye dönerken yolda polisin tuzağına düşüyor.

Polisler sevinçli. Yakalanmayan tedhişçi, tehlikeli gençlik yöneticisi artık hemen hemen ellerinde. Az sonra uzanıp yakalayacaklar. Ve polisler sevinçle bağırarak üzerine koştuktan sırada Violeta tabancasını çıkarmayı başarıyor.

Polisler, general Lukov'u kalbinden vuranın o olduğunu, savaş ekibimizin en iyi nişancısı olduğunu bilmiyorlar ve adeta bir oyuncak sanıp onu yakalamayı düşünüyorlar. Fakat polislerden üçünün bu bakışları son bakış oluyor. Violeta'nın tabancası üçünü de yere seriyor, daha oracıkta ölüyorlar. Ötekileri bir korku alıyor. Her kurşun ölüm getiriyor.

Partizanların hayatında raslantılar her zaman büyük rol oynar. Bazen en kısa bir an, tek bir hareket, ölümü getirebilir de, uzaklaştırabilir de.

Şaşalayan polis sürüsünün geri çekilmesi için Violeta'nın tabancasında belki de sadece bir kurşun yetermiş. İşte bu yokmuş. Violeta boşalan şarjörü değiştirirken, yakınındaki bir polis üzerine sıçrayıp silahını alıyor.

Ve burada beklenmedik bir tartışma başlıyor polisler arasında Violeta'nın ayağında golf pantolon, sırtında da bir turist ceketi var. Kestane rengi saçları kısa kesilmiş bir asker kepi altında pek görünmüyor. Polisle çatışma sırasında yüzü kana bulanmış. Çevik, sürekli gece çalışmalarından biraz zayıflamış vücudu ile genç bir çocuğa benziyor.

Bütün bunlar, cellatlar arasında bir münakaşaya yol açıyor: Kız mı, erkek mi bu tutsak?

Bunu anlamak için en basit, en emin çare, tutsağı soymak. Polislerden birkaçı Violeta'yı soymaya başlıyorlar. Violeta bir an için kendini salıyor, direnme, tepki göstermiyor. Polisler buna aldanıp tetikte durmayı bırakıyorlar. Bir iki sert hareket, erkekçe bir iki vuruştan sonra yarı çıplak bir halde Violeta cellatların elinden kurtulmayı başarıyor.

Bir karaca gibi ormana doğru, orman anaya, partizanların

koruyucusu ormana doğru koşuyor. Fakat kurşunlar karacalara da yetişir...

Bu hal karşısında cellatlar kuduruyor, makineli tüfeklerle ateş ediyorlar ardından. Yağmur gibi kurşun yağıyor Violeta'nın çevresine. Arı gibi vızıldıyor kurşunlar.

Ve Violeta ormana birkaç adım kala yere seriliyor. Koşamıyor artık, yerden bile kalkamıyor. Fakat polisler onu şeflerinin yanına sürükleyip götürdükleri zaman doğrulup nefret dolu bir sesle şöyle haykırmaya kuvvet buluyor kendisinde:

— Hesaplaşma günü yaklaşıyor! Sizin de sonunuz böyle olacak!

Ve sert bir hareketle elini savurarak yerde ölü yatan, üstleri örtülmüş üç polisin cesedini gösteriyor.

— Alçak! diye bağırıyor polis şefi ve yumruğunu sallıyor.

Boşuna! Violeta son nefesini yaşıyor ve yumruk dokunmazdan önce yere devriliyor.

Ürküyor polisler. Bizzat polis müdürünün "diri yakalansın" diye sert talimatlar verdiği bu partizan bu kadar çabuk mu kurtulacak ellerinden?

Fakat Violeta ancak bir an kendinden geçmiş. Alelacele yarasının sarsılmasıyla yeniden diriltiliyor, kendisine ölümden daha müthiş işkenceler etmek için diriltiliyor. Her vuruştan, her tekmeden, her kırılan kemiğinden, parmağından sonra sadece şöyle bir soru, tek bir soru geliyor:

— Söyle, müfrezenin bulunduğu yeri söyle!

Violeta susuyor, dilini dişlerinin arasına almış, susuyor. O bu dili ısırıp cellatlarının suratına atar da, müfrezeyi ele vermez. Ölümü beklerken bu cellatların önünde bir kahin gibi konuşuyor. Dost orduların kazanacağını, savaşan halkın büyük bir zafere ulaşacağını,

dağlardan, Balkanlardan partizanların nasıl ineceklerini ve kanlı suratlarıyla polis itlerini bekleyen sonu söylüyor.

İşkence yirmidört saat sürüyor. Bu süre içinde cellat grupları nöbetleşe işkence ediyorlar Violeta'ya. Fakat Violeta onların ne iğrenç olduklarını yüzlerine vurmaktan ve susmaktan yorulmuyor.

Sonunda bir kurşun işkencelerine, acılarına, benim aziz, benim değerli dostum, pek yakın arkadaşım, kardeşim İvanka-Violeta'nın keder ve sevinç dolu hayatına son veriyor!

Üçüncü Kesim

Birinci Bölüm

Buluşmalar, ayrılmalar!

Büyük güçlüklerden sonra gelen bir karşılaşmanın sevincini, hiçbir şey bildirmeyen "İvan", "Stranil", "Sokol" adlarının ardına gizlenmiş herhangi yakın bir arkadaşı görmek için beklemenin heyecanını kim dile getirebilir...

Buluşmalar!... Ve bu buluşmaların her biri yaşamına yeni birşey katar, yaşamını daha anlamlı, daha zengin yapar.

Ama bir takım buluşmalar da var ki, son kucaklaşmalarla, son el sıkışmalarla, son defa göz göze gelmelerle çok şeyler anlatılıyor, yeniden buluşma temenni ediliyor sessizce ve bu buluşmayı engelleyebilecek sebep belirtilmiyor, çünkü bu sebep sadece ölüm olabilir...

Buluşmalar ve ayrılmalar, benim sevinçli ve kederli buluşmalarım ve ayrılmalarım. Hiçbir şeye değişmem onları, çünkü onlarsız hayatım, yoksul kalır, hatta masallardaki kralların sonsuz servetlerine bile sahip olsam, yine yoksul kalır!

Bu akşam Slavço bize Sofya'da savaş ekibi olarak çalışmalarımıza son verildiğini, "yukarısının" kararıyla çeşitli partizan müfrezelerine geçeceğimizi bildirdi. Beklenmedik bir haberdi bu.

Sessizce şaşkın şaşkın bakıştık, fakat kimse "niçin?" diye sormadı, "istemiyorum, razı değilim" diyen olmadı. Çünkü parti buyruklarının buyuruldukları biçimde yerine getirilmesi artık bizde şaşmaz bir yasa haline gelmişti.

Ayrılırken Slavço bana ertesi akşam buluşacağımızı, beni müfrezeye götürecek arkadaşa teslim edeceğini bildirdi ve bir kez daha partizan gibi giyinmemi söyledi.

"Savaş ekibinde" çalışırken, varlıklı bir burjuva ailesine mensup bir madam gibi giyinebilmek için gerekli elbiseleri temin edebilmiştim. Ama ipek entariyle, modern şapka ve yüksek ökçeli iskarpinlerle dağlarda, ormanlarda, sarp partizan yollarında, dik patikalarda yürünebilir mi hiç? Vitoşa'ya giderken giydiğim golf pantolon hayli yıpranmıştı. Vitoşa ve Lülin dağında yaptığımız savaş talimleri sırasında az mı tekerlenmiştim bu golfla. Slavço ile Stanil de en sık dikenli, çalılık yerleri seçerlerdi, emekleyerek geçerdik oralardan. Ayakkabılarım da hayli yıpranmıştı. Beş ay içinde bu ayakkabılarla ben, en ateşli bir turistin beş yılda geçtiği yoldan daha çok yol yürümüştüm.

Kalın örme yelekler, yapağı çoraplar, su geçirmez ceket ve daha birçok şeyler gerekliydi. Sadece silah için düşünmeyecektim. Benimki fena değildi ve yetecekti.

Daha o akşam Vasil ile Nada'ya partizan olacağımı söyledim ve giyim derdimi açtım.

Çok iyi insanlardı. Herhangi bir güçlük karşısında bulunduğumu uzun boylu anlatmama gerek kalmazdı. O akşam da henüz sözümü bitirmemiştim ki Vasil kalktı, elbise dolabını açtı ve kendi elbiselerinden bir kat çıkardı.

— Ölç bakalım, işe yarar mı? dedi.

Nada ceketi tutup bana giydirmeye çalışarak:

— Olacak, olacak ancak biraz küçültmek lazım, dedi.

Ceketi giydikten sonra aynaya baktım. Vasil ne pek iri, ne de şişman bir adamdı, ama ceketinin içine benim gibi iki kadın rahat rahat girebilirdi.

Nada, Vasil'i mutfağa yollayıp, ölçümü almaya başladı.

Sabahleyin erkenden de tanıdığı bir terziye götürdü. Yeğeninin

ideceğini söylemiş ve yirmidört saate kadar dikmesini istemiş. en, ertesi gün çok güzel bir spor elbisem, golf pantolonla bir ketim vardı. Fakat ne yazık ki, ancak bir defa giyebildim bunu. sonra Violeta ile görüşecektik, onun bir tanıdıklarına ekti beni. Yapağı yelek, çorap, bluz alacaktık onlardan. Büyük çantası vardı yanımda. Elbiseyi, Persa ve Petko'nun verdikleri çift turist ayakkabısını ve partizanlık hayatında gerekli ufak yleri bu çantaya koymuştum.

manlarda Yahudiler, kendilerine hükümet tarafından özel ayrılmış "Yahudi mahallesi"nde otururlardı ve bu mahalle kmaya hakları yoktu. Biz bu mahallede dolaşırken, sarı yıldızı uk yakamıza. Yine bir hükümet emriyle Yahudilere ydu bu nişanı taşımak. Bu sayede Yahudi evlerine göze an girebiliyor, daha uyanık ve savaşçı ruhta Yahudileri en çok sayıdaki hafiyelerin dikkatini pek çekmiyor, ndırmıyorduk onları.

imiz evde onyedi yaşlarında genç, güzel bir kız karşıladı bizi. in hazırlanan elbiseleri çıkardı ve yarına kadar bekleyebilirse, engin birileri tarafından vadedilmiş daha başkalarını da ceğini söyledi. Burada ben bütün partizanlık hayatımda ediğim bir hata işledim. Taşımayayım diye sırt çantamı onlarda.

gün belli saatte gittiğim zaman, evlerinin önünde üniformalı bekliyordu. Kızın protesto sesleri geliyordu açık pencereden, n, yaklaşınca duyabileyim diye yüksek sesle konuşuyordu.

ısuz, arkama bile dönüp bakmadan yoluma devam ettim. n sonra bu evi aradım, kızı çok görmek istedim.

man başlarına bir hal geldi mi, öğrenmek istedim. Ama

mahallede iki saat dolaştığım halde bulamadım bu evi. Sokağı da, evi de unutmuştum, adlarını da bilmiyordum...

Ve işte böyle, partizan müfrezesine gitmeme bir gün kala, elbisesiz kalmıştım. Nada'nın tez elden Vasilin pantolonlarından birini bana uydurması gerekmişti.

Slavço ile buluştuğumuz zaman, orta boylu, geniş omuzlu, hatta biraz şişmanca bir adam vardı yanında. "Yarınki arkadaşlarından" diyerek, beni tanıştırdı onunla. Beni müfrezeye bu arkadaşın götüreceğim ve kendisinin partizan olduğunu anladım.

Slavço ile kucaklaşıp vedalaştık Arkadaş koluma girdi, sokakta aşağı doğru bir hayli sessizce yürüdük. Stefan Halaçev'di tanımadığım arkadaşın adı. Slavço ile vedalaşmanın, savaş grubundan ayrılmanın heyecanı içinde olduğumu anlıyordu. Bu vedalaşma gerçekten duygulandırmıştı beni...

Hayatımın belirli bir dönemi, Sofya'da, savaş grubundaki çalışmalarım sona ermişti.

Savaş grubuna girdiğim zaman, onlardan hiçbirini tanımıyordum. Az zamanda ısınıvermiştim onlara, can kardeşi olmuştuk

Savaş arkadaşlarımızdan birinin kaybı bende daima derin üzüntüler yaratmıştır. Hatta yakından tanımadığım, hatta ismini ilk defa gazetede okuduğum bir arkadaşın kaybı da beni çok üzüyordu. Son ay içinde savaş grubumuzda birkaç kişi ölmüştü, hem de en cesurları, en ateşli, en mert olanları gitmişti... Ve biz, sağ olanlar, Sofya'da daha fazla kalamazdık, kalmamalıydık. Halkın düşmanlarından intikam almalıydık. Stanil, Donka, Miko ve Guco'nun intikamını almalıydık!..

Evet intikamcıydık biz, ama hiçbirimizin kendi öcünü almaya hakkı yoktu. Halkın düşmanlarından hiç kimseyi kendi başına cezalandırmaya, yoketmeye hiçbirimizin hakkı yoktu. Böyle bir hakka

sadece parti sahipti. Partinin erleri olan biz de, partinin kararlarına, gönlümüze uygun düşmese bile, yine ses çıkarmadan uymak zorundaydık...

Dünden itibaren biz artık savaş kolektifi değildik. Ben beraber olmayacak mıyız, Violeta ile bir müfrezeye düşmeyecek miyiz diye soramıyordum.

Ve şimdiki Kiril Metodiy sokağında bu tanımadığım arkadaşla yürürken, tanımadığım, bilmediğim insanların yanına gittiğimi anladım. Bugünden itibaren sevinç ve kederlerimi, açlık ve çilelerimi onlarla, bu yeni ailemle paylaşacaktım.

Göz ucuyla yoldaşıma baktım. Sıkıca elimden tutmuş yürüyor ve her haliyle sanki: "Merhaba, merhaba arkadaş, mademki beraberiz, korkma hiçbir şeyden!" diyordu. Ve ben eski savaş arkadaşlarımdan hiçbiri yanımda olmasa da, yine yalnız değilim diyerek, teselli buldum.

Birden, güçlü, gür bir ses kulağımı çınlattı, hem de fısıltı ile söylemeye çalışıyordu ama, güçlü bir sesti:

— Eee, Ognyana, nasıl, partizanlık edecek miyiz?

Ne cevap verilir böyle bir soruya? Hiç. Belki sadece kuvvetli bir el sıkışmakla.

Sonra işle ilgili konuşmalar başladı. Stefan, partizanların yanlarında götürmesi arzu edilen şeylerin ayrıntılı bir listesini verdi bana ve denenmiş çok iyi bir tabancamla iki elbombam var deyince çok sevindi. Sonra ayrılırken, çevremde partizan olmak isteyenler varsa, hazırlayıp beraberimde getirmemi bir kez daha tekrarladı.

Üç gün sonra Planinets dağevinde buluşacaktık. Orada buluşamazsak, Sofya'da buluşmayı kararlaştırdık. Planinets'ten doğrudan balkanın yolunu tutacaktık, onun için iyi giyinmiş, hazırlıklı olarak gelmem gerekiyordu.

O gece Dora ile Todor Bogoev'lerde kaldım. Bütün gece uyku girmedi gözümüze.

Dağa çıkacağımı, başkalarını da götürebileceğimi söyleyince, ikisi birden sıçrayarak, onları da götürmemi rica ettiler.

Birlikte olacağımıza çok sevindim, fakat hemen çocukları geldi aklıma. İki küçük çocuğu kime bırakacaklardı? Bu çocuklara bakmak için ikisinden birinin kalması gerekliydi. Hangisi kalacaktı? Elbette anaları kalacaktı. Ama, Dora bütün gece, boşuna, başka bir yol bulmaya çalıştı. Sabah, gözlerinin etrafı gölgelenmiş olarak Dora, kocasını ve beni yola hazırlıyordu.

Aynı gün Vasilev'lere gittim, ama Stefan'ın önerisinden hiç söz açmadım onlara. Burada, Sofya'da gerekliydi onlar. Sofya'da gizli çalışan arkadaşları, güvendikleri bu insanlardan, bu evden yoksun etmeye hakkım yoktu.

Kararlaştırılan günde Todor'la birlikte Planinets yolunu tuttuk. Sırt çantam küçücüktü, ama sevincim büyüktü, sınırsızdı. Partizan müfrezesine gidiyordum. Aralıksız savaş yürütmek, aktif olarak savaşmak, durmadan eylemlerde bulunmak demekti bu. Sonra ben ne koca, ne çocuk, ne de ana baba terkediyordum. Her geçen savaş günü de, yakınlarımla buluşma saatini yaklaştırıyordu.

Kararlaştırılan saatte gelen olmadı. Yakından geçen her turiste bir göz atıyor, uzaklara bakıyor, bildiğim sinyali duymak için kulak kabartıyordum.

Akşam oldu, karanlık bastı. Bizimki gibi böyle bir işte zamanında gelmek, bekletmemek yasadır, ama mademki beklenebiliyor, olanaklar tükenene dek beklemek gerekliydi.

Sabahleyin güneşin ışıkları dağ tepelerine yayıldığı zaman, biz Todor'la çantalarımızı yüklenip dağevinden uzaklaştık...

Kontrol karşılaşmasına yalnız gittim. Müfreze ile irtibat geciktiği için gelemediğini söyledi Halaçev. Ertesi günü akşamın saat dokuzunda, Poduyane köprüsünün ardında bir yerde yeniden buluşacaktık.

Yirmidört saat sonra Todor'la birlikte yarı karanlık küçük bir sokakta bekledik. Halaçev yanımızdan geçti ve otuz adım kadar ara ile arkasından yürümemizi fısıldadı hiç duralamadan.

Biz eğri büğrü daracık sokaklardan, geniş bahçeli küçük evlerin yanından geçtik. Sonra boş arsalara geldik ve en sonunda ovaya çıktık. Stefan burada bizi beklemiş. Ellerimizi sıktı ve ilk partizan gece seferi için bizi kutladı. Oysa, iki saatten beri yürüyorduk ama, sefer henüz başlamamıştı.

Ayaklarımız nemli kaba toprağa batıyor, toprak ayaklarımıza yapışıyor, birkaç kilo ağırlaştırıyordu ayakkabılarımızı. Ve öyle sanıyorum ki, ayakkabılarımız sağlam bağlı turist ayakkabısı olmasaydı, ayağımızdan çıkabilirdi.

Bir saat daha yürüdükten sonra Halaçev durdu, oturup beklememizi söyledi. Hemen bıraktık kendimizi yere. O, bizden yüz adım kadar uzaklaştıktan sonra, kurbağa gibi öterek parola vermeye başladı. Az sonra başka bir kurbağa da başladı ötmeye.

Ve kim işitse, bu kurbağaların iki ayaklı kurbağalardan olduğunu aklına bile getiremezdi. Sadece iki ay sonra partizan hayatı, sinyal vermede hayvan seslerini taklitte bizi o kadar ustalaştırdı ki, en iyi avcılar bile ayırdedemezdi bu sesleri. Ayak seslerinden bize doğru iki kişinin gelmekte olduğunu anlayınca, Todor'la ayağa kalktık. Gelen Halaçev'di. Yanında, saçları kısa kesilmiş zayıfça biri vardı.

— Mitre, tanış arkadaşlarla, dedi Stefan ve öne itti onu.

— Mitre, dedi gelen adam ve ay ışığında bize bakarak ellerimizi sıktı.

Ben de bir göz attım. Tanımıyordum Mitre isminde bir kimse. Ve çok sonra, zaferden sonra, 1942 yılında Toni Perenovski ve Ivan Kolçakov'larla birlikte Ksanti'ye bağlı Kristo Pole toplama kampından kaçan interbrigadist İvan Traykov Şonev olduğunu öğrendim. Sofya'da Toni Perenovski ve Dobri Curov'la (Dobri Curov'da onlardan az sonra kamptan kaçmış) bir de İvan Şonev'e dağa çıkmaları ve Çavdar partizan müfrezesini kurmaları görevi verilmiş.

Bu üç arkadaş hazırlık işlerine başlamışlar. Az sonra Kosta Traykov, Stefan Kalaçev, Todor Daçev, Stoyan Pençev, Nikola Veliçkov ve Angel Geşkov onlara katılmışlar. 1943 yılının kış ve ilkbahar aylarında bu arkadaşlar çok büyük bir iş başarmışlar, müfrezenin çalışacağı bölge parti ve RMS örgütlerini sağlamlaştırmışlar, yatak ve sığınak sağlamışlar ve halkın savaş ruhunu yükseltmişler.

Yaz başlarında müfrezeyi kalabalıklaştırma talimatı gelmiş. Balkanda partizan müfrezesinin temeli atılmış, aralarından iki kişi seçmişler, biri Stefan Halaçev, Sofya'ya gidip müfrezeye kadro toplayacak diğeri de İvan Şonev, yeni gelenleri ondan teslim alıp partizan üssüne götürecek. Biz, Todor Bogoev'le, Stefan Halaçev'in yolladığı yeni partizanlardan ikinci gruptuk. Mitre gelenleri teslim alıp, Çavdar müfrezesine götürüyordu.

Az sonra Halaçev bizi bıraktı. Mitre, Todor ve ben, üçümüz kaldık. Mitre bir kez daha bize bir göz attı ve avucuna öksürerek, önceden düşünülmüş konuşmasına başladı.

— Şimdi arkadaşlar, artık partizansınız, dedi. Ağır, zor bir hayat bekliyor sizi. İlk çileniz bu yol olacak. Kendisiyle Todor'u göstererek:

— Biz erkekler için bu yol güç, ama kadın arkadaşa daha da güç gelecek. Demek istediğim şu ki, yari düğüne yollanmadık, onun için de...

Düğüne yollanmadığımızı biz çok iyi biliyoruz, ama bir er olarak bana güvenmemesi, dayanabileceğimden kuşkulanması, hem haksızlık, hem de hakaretti bana. Bu işlerden, yürüyüş ve partizan savaşlarından ben de biraz çakıyorum, diyeceğim geldi, ama tuttum dilimi. Müfrezeye gitmeden önce ne işler yaptığımı, kime olursa olsun anlatmak yasaktı bana.

Mitre, konuşmasına devam ediyordu:

— Tek sıra halinde yürüyeceğiz. Benim izlerime basacaksınız. Polis bizi izleyecek olursa, kaç kişi olduğumuzu keşfedemesin ayak izlerimizden. Yürüyüş sırasında konuşmak kesinlikle yasak. Ancak dinlenirken birşey sorulur, söylenebilir, o da fısıltı ile. Bizim partizan tüzüğümüz var, müfrezeye gittikten sonra siz de öğreneceksiniz, ben şimdi yolda bilmeniz gereken en önemli olanını söylüyorum.

İki saat kadar yürüdüken sonra, sonunda, gece Koca Balkanın gölgesine girebildik. Balkan bizi aldatıyor, muazzam bir mıknatıs gibi çekiyordu. Eski haydutların hayatı canlanıyordu kafamda. Burada, bu asırlık ormanlarda güvenilir bir yuvamız olacak, düşmana buradan saldıracağız, diyorduk kendi kendimize.

En sonunda tarlalar bitti ve biz de rahatlıkla bir nefes aldık. Kısa bir dinlenmeden sonra kılavuzumuz yeniden yola koyuldu. Todor'la ikimiz birkaç kere birbirimizi dürtükleyerek bu gece yürüyüşü bitmeyecek mi daha, ne zaman varacağız partizan konağına, diye sorduk göz işaretiyle. Bir an önce partizanların arasında olmayı çok istiyorduk ve sadece, artık yorulduğumuz için değil, eski bir arzumuz, hayalimiz gerçekleşecekti de onun için bir an önce varmak istiyorduk oraya.

İlk dinleneceğimiz yerde bunu Mitreye sorabilirdik. Ama ben soru sormamaya alışmıştım. Todor da benim sustuğumu görünce, cesaret edemiyordu sormaya.

Bu gece partizan konağına yetişebilme umutlarımızın büsbütün boşuna olduğunu anladık. Şafak sökmeye, tanyeri ağarmaya başlayınca, Mitre, gündüzü geçirebileceğimiz bir yer araştırmaya başladı. Lokorska köyüne yakın Zli Dol denilen yerde, bir ağaçlık içine yerleştik. Fakat henüz bir saat bile geçmemişti, yakınlarda bir yerden yine iki ayaklı kurbağa sesleri duyduk. Mitre karşılık verdi ve bize olduğumuz yerden kımıldamamamızı söyleyerek, acele onlara doğru gitti.

Yarım saat sonra yanında bir gençle döndü. İki tüfek vardı bu gencin omuzunda ve sporcu kıyafetiyle idi. Mitre de bir Sırp tüfeği geçirmişti omuzuna. 1941 yılında Yugoslavya'nın bozguna uğramasından sonra bollaşmıştı bizde bu tüfekler. Elinde de kocaman bir torba vardı Mitre'nin. Bize yaklaştıktan sonra:

— Tüfek ve ekmek var mı, partizanın işi yolunda demektir. İşte tüfekleriniz ve işte ekmekleriniz, dedi eliyle torbayı göstererek. İşte bu da Danço. Ama korunun ondan, o daima açtır, dedi.

Mitre'nin bizimle tanıştırdığı genç, neşeli gülümseyerek şiddetle ellerimizi sıktı. O, ilk grupta gelen partizanlardandı, müfrezenin kalabalıklaştırılması kararından sonra gelen partizanlardan.

Ve ancak on günden beri Balkanda olduğu halde, eski bir partizan gibi hissediyordu kendini. Örgütlenme işleriyle görevli olarak yakın köylere gitmiş ve bir yatakla birlikte bir torba mısır unu, bir ekmek, üç de tüfek getirmişti.

— Siz bakmayın Mitre'ye dedi gülümseyerek, Danço. Çekemiyor, kıskanıyor benim iştahımı. Doğrusu ya, her zaman iştahlıyım. Kızartılmış bütün bir kuzuyu yedikten sonra bile yemeye devam edebilirim.

— Kuzu kızartmasını biraz bekleyeceksin ama kahvaltı etmediysen,

keseyim bir dilim ekmek, dedi Mitre ve kocaman köy somunundan incecik bir dilim kesti.

Bu sırada gökyüzü daha fazla aydınlanacağı yerde, çünkü sabah oluyordu artık, birdenbire karardı, gece sanki geri dönüyordu. Hızla çoğalmakta olan bulutları kımıldatan hafif bir yel esti ve başladı yağmur yağmaya. Damlalar ilkten iri, sonra ağır ve ılıktı. Sonra, ufak ufak olmaya başladılar ve yağmur soğuk bir örtü gibi sardı bizi.

— Partizan romantizmi bu işte, dedi bir aralık Mitre lokmasını çiğnemeyi keserek. Nasıl, hoşunuza gidiyor değil mi?

— Hoşuma gidiyor! dedi Todor Bogoev.

— Benim ise hoşuma gitmiyor, dedi Mitre ve elindeki dilimden küçük bir parça koparıp yeniden çiğnemeye başladı.

En nihayet bizim bu ufak kahvaltı işi bittikten sonra, geri kalanlar birşeyler çiğnediklerini çoktan unutmuşlardı bile. Komutanımız, Todor'la bana birer tüfek verdi, dolu olduklarını söyledi ve bunlarla nasıl ateş edileceğini anlattı bize tez elden. Buna gerek yoktu aslında, çünkü Todor askerlik etmiş, ben de silah kullanmada epeyce ciddi bir hazırlıktan geçmiştim.

Ama ikimiz de, karşımızda sanki ilahi bir sır açıklanıyormuş gibi, hiç ses çıkarmadan dinliyorduk. Ne de olsa, küçük bir iş değildi bu. İlk partizan silahımızı, ilk tüfeğimizi alıyorduk. Şunu da ekleyeyim ki, ne bu tüfekler, ne de gelirken getirdiğimiz kendi silahlarımız bizde kaldı. Müfrezeye gelir gelmez hepsini teslim ettik. Tüm silahlar ihtiyaca göre oradan dağıtılıyordu. Tabancalarıma çok üzüldüm, alışmıştım onlara, ama partizanlıkta, hele silah konusunda kurallara uymamak olamazdı. Mitre'nin verdiği talimat üzerine gündüz nöbet bekliyorduk.

Her saat değişiyordu nöbetçiler. İlk nöbet bekleyen Mitre idi, sonra Danço, sonra Todor, en sonra da ben nöbet bekledim. Böylece üçer

defa sıralandık. Ama nöbette olmayanlar da iyice uyuyup dinlenemiyorlardı.

Güzel, romantik bir şekilde yağmaya başlayan yağmur, sonra bıktırıcı oldu, bütün gün dinmedi. Ancak bize şu faydası oldu ki, kırlardan bütün insanları kovdu, biz de ortalığın kararmasını beklemeden, çok daha erken yolumuza devam edebildik. Murgaş tepesine doğru birbiri ardı sıra dizilerek yürüdük. Yaş otlar ve ıslanmış kuru yapraklar üzerinde ayaklarımız durmadan kayıyordu, az sonra kalın bir değnek buldum, dayana dayana yürüdüm. Tepeye tırmanırken, hele karanlık bastıktan sonra, olduğumuz yerde sayıyoruz, hiç ilerlemiyoruz gibi geliyordu bana. Başımız, omuzlarımız ileri yöneliyordu ama, ayaklarımız sanki geri geri gidiyordu. Düşe kalka yürüdük. Islak bulutlara bürünmüş bu haydut tepesine çıkabileceğimiz yok diyordum kendi kendime. Önde giden Mitre de bir ara durdu.

— Geldik! dedi.

Bakındım. Ot bürümüş bir alan. Yağmur ve karanlıktan etrafı iyice göremiyordum ve bir hayal kırıklığına uğramış gibi:

— Bu mu, Murgaş? dedim.

O gece ne geçmişin, ne de günün romantizmini; büyüklüğünü duyamadım.

Tanyeri ağarmaya başladı. Boz bulanık, nemli, çalık bir hava. Mitre olduğu yerde bir iki dolandı, sonra alanın bir ucundan öteki ucuna gitti. Başıyla işaret ederek, yürüyün ardımdan, dedi, aşağı yürüdü. Yarım saat kadar yürüdükten sonra durup etrafı dinledi ve sinyal verdi:

— Tavto-o-o-o-o. Ta, ta-ta-ta-ta-a-a-a-a!

Büyük bir gerginlik içinde her sesi duyabilmek için kulak

kesiliyordum. Artık kampa varmak, bir saat kadar kuru yere oturup, çoraplarımı, ayakkabılarımı, ceketimi, yeleğimi kurutmak istiyordum.

Fakat Balkan susuyor mu, susuyordu. Sadece dinmek bilmeyen yağmurun biriken sularının şırıltısı duyuluyordu. Ve Mitre'nin çağrısı yeniden yayılıyordu etrafa:

— Tavto-o-o-o-o-o. Ta, ta-ta-ta-ta-a-a-a-a-a!

Yine yoktu bir karşılık veren.

Dik bayırlara tırmanıp inmeye devam ediyorduk. Yaş otlarda ayaklarımız kayıyor, düşüyor, kalkıyor ve yeniden devam ediyorduk belirsiz bir yönde. Bu bir oraya, bir buraya dolaşmalar arasında dağda kimi öfkeli, kimi acıklı olarak uzun uzun şu ses dolaşıyordu ara sıra:

— Tavto-o-o-o-o-o. Ta, ta-ta-ta-ta-a-a-a-a-a!

Yağmur sularından meydana gelen bir seli geçiyorduk. Taştan taşa atlarken ayağım kaydı, düştüm suya. Mitre gürültüyü duymuş olacak ki, arkasına dönüp baktı. Canı sıkılmıştı. Emreder gibi mırıldanarak:

— Kalk! Dikkat et, aç gözünü! dedi.

Onun bu sözleri beni hepten dondurdu. Tek bir damla arkadaşlık duygusu yoktu bu sözlerde. O anda ben, bizden sorumlu, bizi kampa ulaştırmak zorunda olan Mitre'nin psikolojik durumunu bilemezdim ve bilmek de istemezdim. Hava da o kadar berbattı ki, burada en iyi, en tecrübeli bir dağcı bile şaşırabilirdi yolu.

Ben iyice bozulmuştum. Partizan müfrezesinde olmasak, hemen karşılık verir, ben değil, sen aç gözünü, derdim. Mademki kılavuzluk işini üzerine almış yapsın kılavuzluğunu, ne diye bizi oradan oraya dolaştırıyor...

Fakat disiplin disiplindir, ne yapayım, bir iki yutkundum ve sessizce devam ettim ardından yürümeye.

En sonunda akşam oldu. Yorgunluktan yürümeye halimiz

kalmamıştı artık. Durup orada geceledik. O da öyle bir gecelemeydi ki...

Kışın Vitoşa'da defalarca açıkta yattığım olmuştu. Ama o zaman sanki daha kolaydı. Soğuk mu değildi, kar, tipi, yağmur kadar müthiş mi değildi? Hayır. Ama o zaman psikolojimiz kötü havaya hazırlanmıştı. Şimdi ise güya yaz ortasındaydık, elalem sözde gömlekle geziyordu. Ama ne golflarımız, ne spor ceketlerimiz bizi nemden, soğuktan koruyamadı. Bundan başka yüksek bir Balkan'da en sıcak aylarda bile, yağmur da olmasa yine soğuk olur...

Sabah yine koyulduk kampı aramaya. Yağmur kısa bir süre dinmişti, ama dağın tepesini öyle koyu bir sis sarmıştı ki, iki adım ötesi bile görünmüyordu.

Siste etraf görünmediği gibi, sesler de iyi duyulmuyor, yankıları kat kat artıyor. Mitre'nin sinyali siste "tavto-o-o! Tata-ta-a-a-a" diye değil de, bir acayip duyuluyordu ve sanki şöyle geliyordu yankısı:

— O-ho-ho-o-o-o! Kimseler yok, a-ra-ma-a-a!

Yeniden dağda boşuna dolaşmakla geçti bütün günümüz. Akşamleyin kılavuzumuz daha gizli bir yer buldu, biraz çalı çırpı, odun toplayıp ateş yaktı. Biz ateşin yanına iyice sokulduk bir yanımızı kızdırırken, yeniden yağmaya başlayan yağmur buz gibi donduruyordu öbür yanımızı.

Ortalık aydınlandıktan sonra ateşi bırakıp yeniden dolaşmaya başladık dağda.

Artık kötü kötü şeyler geçiyordu aklımdan. Üç günden beri kampı bulamayan bu "kılavuz" ne biçim kılavuzdu? Ve gerçekten acaba arıyor muydu orasını, yoksa bizi döndürüp dolaştırıp iyice yorduktan sonra... Sonrasını düşünmeye bile cesaret edemiyordum, ama Mitre'ye bir kez daha bakıp gözlerinin hiddetten parıldadığını görünce, artık benden

sıkılmayarak havaya da, Balkana da, kendisine de türlü küfürler yağdırdığını duyunca, anladım ki, bu adam gerçekten bizimkilerden, ama yolu şaşırmış.

Bazen olur işte. Kim şaşırmaz?

Üçüncü gün de gelip geçti. Ekmeğimiz artık tükenmek üzereydi, gücümüz de kalmamıştı. Gece tekrar ateş yaktık, tekrar kızdırdık sırtlarımızı ve ortalık aydınlanırken yeniden yollandık o görünmez kampı aramaya. Öğleye doğru Mitre birden doğruldu ve hiçbir şey demeden hızlı hızlı yürümeye başladı.

Komutanın ruh haleti daima erlerine de geçer. Mitre'nin dinç dinç adımlamasından, en sonunda yolu bulduğumuzu anladık, kendimizi toplayarak, biz de hızlı hızlı ardından yürüdük.

İkinci Bölüm

Birkaç gün dolaştıktan sonra, en sonunda Radina Reka denilen yere yerleşmiş olan müfreze kampını bulduk. Bir efsaneye göre, vaktiyle voyvoda Rado gelmiş buraya haydutlarıyla ve yerli beyler ve çitaklar arasında müthiş korku yaratmış. Kamp boyundan geçen dereye halk Rado deresi adını vermiş.

Kampın ihtiyaçlarına yetiyordu bu dere.

Çavdar müfrezesinin yöneticileri, müfrezeyi daha kalabalıklaştırmazdan önce gelerek, partizanlara iyi şartlar yaratmayı ihmal etmemiş. On binlerce yıl önce eski atalarımızın kurdukları kulübe tipinde birkaç kulübe kurmuş. Yeni, modern hiçbir şey yoktu bu kulübelerde. Üstleri dal ve eğrelti otu ile örtülüydü.

Yağmur, bu otların üzerinden akıp gidiyordu. İçerisi kuru yapraklarla döşeliydi. Suların akıp gitmesi için hendekler kazılmıştı kulübelerin etrafına. Burada kaldığımız müddetçe, gayet gerekli görüldü bu hendekler. Az sonra asırlık bir ormana daldık. Orman karanlıktı.

Yıllar boyu ağaçlar altına yığılan kuru yapraklardan yolumuz yumuşak yumuşaktı.

Bir ara Mitre durdu ve bir dal parçasıyla kalın bir ağaç kütüğüne üç kez vurdu. Hepimiz soluğumuzu kestik. Birden parladı gözlerimiz. Hayır yankı değildi bu. Uzaktan aynı sinyal veriliyordu. Belliydi ki, bir kimse karşılık veriyordu bize.

Mitre kemerini sıktı ve dikkatle bakınarak sinyalin geldiği yöne doğru devam etti. Biraz sonra yine vurdu bir ağaç kütüğüne. Karşılık gayet yakından duyuldu ve üç ağacın arasında dallarla süslenmiş bir genç göründü. Bir karabina vardı elinde.

Bu, ilk nöbet yeriydi kampın ve ilk "gerçek" partizan Asen'di. Mitre ile selamlaştı ve başını sallayarak yeniden döndü yerine.

Karargahın hemen yanında bizi müfrezenin komutan yardımcısı Dobri Curov karşıladı. Öfkeli öfkeli birşeyler mırıldandı Mitreye, dört gündür bizi bekliyorlarmış, acaba ne oldu diye, bir hayli endişeye kapılmışlar. Sonra Todor'la benim koluma girerek, kuru bir yere, kulübelere doğru götürdü bizi.

Öyle sanıyorum ki, 1943 yılı yazı kadar yağmurlu, yaşlı bir hava hatırlamıyorum. Ardı arkası kesilmiyordu yağmurun. Güneş boşuna uğraşıyordu yerleri kurutmaya. Bizim kulübeler, zengin bir "havalandırma sistemi"ne rağmen daima yaş, daima nemliydi.

Kuşkusuz, çok sonra farkına vardım ben bunların. Kampa geldiğim ilk günü gördüğüm insanlar da, kulübeler de, kaçamak tenekesi de, hepsi gayet mükemmel geliyordu bana. Ne de olsa, ben kendiminkilerin yanındaydım, başımı sokacak bir yerim vardı ve yağmur iliğime, kemiğime işlemeyecekti artık.

Henüz iyice bakınamamıştım etrafıma, bir arkadaş birkaç elbise getirdi bana. Dobri Curov, arkadaşlar dolaplarını biraz eşelesinler, giyilebilecek birşeyler çıkarsınlar, demiş biraz ısınıp kendimize gelebilmemiz için. Ve sadece birkaç dakika sonra biz yeniler, türlü ölçüde elbiseler giymiş olarak çevremizi saran partizanların arasında oturuyorduk. Ardı arası kesilmeyen sorularına cevap vermemiz gerekiyordu. Önce cepheden haber soruyorlardı, sonra diğer partizan müfrezelerinde olan biteni, tanıdık, tanımadık türlü arkadaşları, karaborsa fiyatlarını v.b. soruyorlardı. Sordukları birçok şeylere elbette, cevap veremiyorduk ama, arkadaşlar umutsuzluğu düşmüyor, sormaya devam ediyorlardı...

Çok geçmedi, ben de "eski" oldum müfrezede. Yeniler gelene kadar

alıyordu insan. Şimdi artık ben de yenilerin etrafını sarıyor, ilk ephede olup bitenleri, öteden beriden, karaborsa fiyatlardan, ki ne var ne yok soruyordum...

nra Nikola Veliçkov-Boyça konuşmalarımızı kesti.

a kaçamak pişirmede en usta partizandı.

nda başlıca yemeğimiz çokçası kaçamaktı. Bunun nedeni de, lkın daha çok mısır unu kullanması ve, bize de mısır unu ydi. Sonra kaçamağın pişirilmesi çok kolay ve çabuk oluyordu. n sadece un, ateş, bir de tencere gerekiyordu. Karıştıracak, iki çinde herhangi bir kuru daldan yapılabiliyordu.

a gerçekte kaçamak ustasıydı. Kocaman bir ağaç kepçesi vardı. n günlük tayınını bununla ölçer, masum masum gelerek nin dibini kazımak isteyen açlara bu kepçe ile görünürdü.

mak tayını en çok bir kepçe dolusuydu. Ama çok kez bir kepçe ğın iki kişiye, üç kişiye, hatta dört kişiye bile bölündüğü Hem de bütün gün için... Ve kepçe de iki yüz gramdan çok du.

a kulübeye geldiği zaman sadece ikimize birer parça soğuk k verdi. Kaçamağı aldık, oyalanmadan başladık yemeye. Kolü tı, baktı ve:

rtizan olur bunlardan, kaçamak soğuk diye, temiz yağla amış diye mademki burun kıvırmıyorlar, olur... dedi.

anlar gülmeye başladı. Ben şimdi tam sırası diyerek, müfreze a, kamp hakkında, önceki çalışmaları hakkında bazı şeyler düşündüm ama, senin ne işine, derler diye korkudan dım. Sonra o arada bir arkadaş gelerek kurmaya çağrıldığımızı

ay en uçtaki kulübedeydi. Yöneticilerin hepsi kulübedeydiler.

Biraz sıkışarak bize de yer açtılar oturmamız için ve öteki kulübede partizanların sordukları şeylerin hemen aynısını sormaya başladılar.

En sonra müfrezenin polis komiseri Angel Geşkov, belgelerimizi, ele geçme halinde polise kimliğimizi açıklayacak resim, belge vb. ne varsa istedi, aldı ve gözden geçirip yaktı hepsini.

Ben kimlik belgemin sahte olduğunu, polisin bundan yararlanamayacağını, bize belki de gerekli olacağını anlatmaya çalıştım ama, Angel bilmem neden, hiç dinlemedi bile ve attı ateşe.

— Emir böyle Ognyana, Tüm belgeler ateşe!

Omuzlarımı kıstım. Ne diyebilir, ne yapabilirdim daha fazla?

Burada, kulübede, yeni adımız da halledildi. Benim Ognyana kaldı adım. Sonra silahlarımızı verdik. Usul böyleydi ve ben bunu biliyordum ama, ne de olsa, canım gitti tabancalarımı ve bombalarımı teslim ederken, çünkü alışmıştım onlara. Ama silahları teslim alan arkadaşların çok sevindiklerini görünce, daha fazla üzülmedim.

— Eh, partizanların hepsi böyle silahlı gelseler ne iyi olurdu, dedi Tani Perenovski bombalardan birini avucunda oynatarak. Başka biri de tabancalarımı boşaltırken:

— Ya, iyi olurdu, diyerek ekledi.

Ben de anladım. Müfrezede silah sorunu birinci derecede bir sorundu. Ve gerçekten sonraki günlerde bütün eylemlerimiz silah araştırıp temin etmeye yönelmişti.

Birkaç gün sonra, bütün müfreze gece yürüyüşüne çıktı. Partizan yasalarına göre nereye, niçin gittiğimizi kimse bilmemeliydi, belirli bir noktaya ulaşana dek. Görevleri orada bildirecekti komutan. Fakat bu kez hemen bütün erler geriye silahla, hem de pek çok silahla, mitralyöz, makineli tüfek, tabanca, bomba vb. ile döneceğimizi öğrenmişlerdi başka yollardan.

Birkaç saatlik yoldan sonra nihayet Botevgrat şosesine vardık. "Yere yat" emri verildi sessizce. Biz de birkaç sıra halinde, yola pek uzak olmayan bir yere yattık. Ve başladık beklemeye.

Hepimiz kulak kesilmiştik bütün bütüne, Sofya tarafından bir otomobil ışığı görününce, yüreklerimiz hop hop ediyordu.

Saatler gelip geçiyordu birbiri ardından, "Kalk" emri vermiyordu komutan, "Silahlar geldi!" diye haykırmıyordu sevinçle.

Sonunda doğuda dağların tepeleri ağarmaya başladı. Bulunduğumuz alçak yer birden daha karanlık oldu, fakat yüksek yerler gitgide aydınlanıyordu.

En nihayet sinyal duyuldu:

—Kalk!

Fakat bu "kalk" emri, beklenen emir değildi. Bu da bir emirdi ama, bütün gece sevinçle beklediğimiz o mutluluk yoktu bu emirde.

Biz tekrar sıra olup geri, kampa doğru yürüdük.

Kamyon, uzun süre beklenen askeri silahlarla yüklü kamyon çıkıp gelmedi...

Bizim partizan harekatında bu en feci olaylardan biridir. Hem de başarı elde edildiği halde.

Müfreze kalabalıklaştırılmadan önce, yeteri kadar silah temin etmek için planlar üretmişti kurmay. Bazı partizanların buraya gelirken yanlarında getirdikleri ve yatakların verdiği silahlar, eski silahlardı ve yeteri kadar kurşun da yoktu. Adamlarımızın bize temin ettikleri silahlardan ancak onda biri işe yarıyordu. Bomba, makineli tüfek, mitralyöz yoktu.

Silah sorununun bir an önce çözümlenmesi için kurmay, Stoyan Pençev'i Sofya'ya yollamıştı. Pençev kışla ile irtibata girecek, kamyon dolusu silah çıkaracaktı kışladan.

Bay Stoyan bir assubay, üç er ve bir de şoförle anlaşmışlar. Koca bir kamyon silah yüklemeyi başarmışlar, mitralyözler, makineli tüfekler, sandık dolusu elbombaları, mermiler, acar yeni tüfekler, daha neler neler yokmuş kamyonda, yılbaşı masalları gibi geliyordu biz partizanlara bunlar.

Tedhişçiler görülmedik bir soğukkanlılıkla kışladan, şehirden uzaklaşmayı başarmışlar, Botevgrat şosesine çıkmışlar. İş artık başarılmış ve çocuklar rahatlamış biraz. Bay Stoyan da rahat rahat nefes almış. Fakat en korkunç olanı burada başlamış.

Şoförün sinirleri bu gerginliğe dayanamamış. Erler kamyona silahları yükletirken beklemesi, kışladan çıkabilmesi, Botevgrat yoluna varana dek Sofya sokaklarından geçmesi çok büyük bir gerginlik içinde olmuş, artık hedefe yaklaşırken kendini tutamamış, ellerine hakim olamamış ve beklenmedik bir hareketle devirmiş kamyonu.

Bu kazadan sonra ilk kendine gelen bay Stoyan olmuş, hemen şoför yerine koşup gitmiş, astsubayla şoförün ağır yaralandıklarını görmüş. Öteki erlerle kız kolay kurtulmuşlar.

Öyle bir durum ki, gerçek çıkar yol yokmuş. Buluşma yeri daha hayli uzakmış. Erlerle kız Sofya'ya dönmeyi kararlaştırmışlar, "orada gizleniriz", demişler. Bay Stoyan iki ağır yaralı arkadaşı orada bırakarak gayet üzgün bir halde kampa doğru yürümüş. Yaralılar, düşman eline esir düşmemek için kendilerini öldürmeye karar vermişler.

Bu olayı birkaç gün sonra, bay Stoyan kampa döndükten sonra öğrendik. Üzüntüden, kederden erimiş, adeta bir gölge gibi olmuştu bay Stoyan...

Kamyonla meydana gelen bu feci olay kurmayın silah arama işini kesmedi. Müfrezenin bulunduğu bölgede bir gar vardı, Makotsevo

garı. Büyük bir benzin deposu vardı orada.

Birkaç gün sonra bütün müfreze gara doğru yönelmişti.

Görev şu idi: 1. Polis bozguna uğratılarak silahları alınacak partizanlara dağıtılacak, 2. Benzin depoları ateşlenip havaya uçurulacak. Bu benzin depolarından daha çok yakınlardaki alman askeri bölükleri yararlanıyorlardı.

Kurmay bu baskın için ayrıntılı bir plan hazırlamıştı. Müfreze üç kısma ayrıldı. İki küçük bölük muhafızlık edecek, öteki asıl bölük de hedefe saldıracak, polisleri silahsızlandırıp benzin depolarını ateşe verecekti.

Benzin depoları dağ eteklerine kazılmış sığınaklara yerleştirilmişti. Koruma sistemi vardı sığınakların etrafında. Saldırıya geçecek grup, sürüne sürüne yaklaşacaktı oraya ve verilecek sinyal üzerine muhafızları zararsız hale getirecekti.

Ben, Makotsevo garından yana saldırıya geçeceklerin gerisindeki muhafız grubunda idim. Biz muhtemelen oradan gelebilecek polis takviye kuvvetlerine engel olacaktık. Todor Daçev komuta ediyordu bizim gruba.

Yerlerimizi aldığımız zaman ortalık kararmaya başlamıştı artık. Öbür muhafız grubu da yerini almıştı, asıl grup da yerin kıvrımlarından, her taştan, her ağaçtan, her çalılıktan ustaca yararlanarak sürüne sürüne ilerliyordu.

Önümde bir arkadaş başını uzattı, sonra dönüp yavaşça birşeyler sordu, Todor göz işaretiyle susmasını söyledi ona. Çünkü başarımız herşeyden önce ansızın, beklenmedik bir anda düşmanı oldu bitti karşısına bırakabilmeye bağlıydı. Baskın vaktine en azından yarım saat vardı. Ve tam bu sırada ileride bir yerde bir el ateş edildi. Birden irkildik. Ne oluyordu, kimdi bu ateş eden?

Bunu ayrıntılarıyla kampta öğrendik. Yerde emekleye emekleye, sürüne sürüne ilerlerken, arkadaşlardan birinin tüfeği bir çalıya takılmış, tetik çekilerek ansızın patlamış. Nöbetçi polis ise ancak birkaç adım ilerde bulunuyormuş.

— Kim var orada? diye haykırmış korkarak ve indirmiş tüfeği omuzundan.

Ve burada arkadaşlar büyük bir hata işlemişlerdi. Birden ayaklanıp muhafızın üzerine çullanacakları yerde, bir an yere yapışıp hiç kımıldamamışlar. O arada polis de hemen istihkama koşabilmiş, tabii tüfeğini de sürüklemiş ardından.

— Partizan var! Partizan va-a-ar! diye bağırmaya başlamış nöbetçi polis ve istihkam içinde biraz cesaretlenerek başlamış havaya ateş etmeye. Daha fazlasına cesaret edemiyormuş. Polislerin hazırlanmış mevzilere geçip hemen ateş açmalarına yeterli gelmiş bu ara. Ve mitralyöz, tüfek ve makineli tüfeklerle başlamışlar ateş etmeye partizanlara. Partizanlar da tekrar yere yatarak, ateşe ateşle karşılık vermişler.

İlk silah seslerinden sonra henüz yirmi saniye bile geçmemişti, bütün dağ mitralyöz ve tüfek sesleriyle inledi. Biz yere yapışmış yatıyor ve hiç aralıksız bir öne, bir arkaya çeviriyorduk gözlerimizi.

Todor Daçev bir küfür basarak doğruldu, ama sonra çabucak yine yattı yere.

Anlıyordum onu, ama biz birer erdik ve komutanın emrine tabiydik. Komutan bizi burada, bu yerde tutuyor, pusuda bekliyordu. Ama ileri atılır da saldırı grubumuzun ardındaki polisleri temizlemeye kalkışırsak ne olabilirdi? Bir polis bölüğü sonra yolumuzu kesip kapana kıstırabilirdi bizi.

Bir kenarda seyirci gibi kalınca, ne kadar ağır geçiyor savaşta

dakikalar. Müfreze ile polis arasında yirmi dakikalık bu çatışmada, işte biz de seyirci gibiydik. En sonra kararan gökyüzünde sarı bir işaret fişeği göründü, tüm grupların çekilip, depoların birkaç yüz adım ötesindeki değirmenin yanında toplanmaları emriydi bu.

Biz, önceden kararlaştırılmış noktaya hemen ulaştık ve saldırıya geçen arkadaşları beklemeye başladık Ateş ede ede çekiliyordu onlar. Polis de ateş etmeye devam ediyordu. Ama hiçbiri kalkıp da izlemedi bizi.

Komutan yoklama yaptı. Tüm partizanlar burada ve sağ salimdiler. Polisin yağmur gibi yağan kurşunlarına rağmen tek bir kişi yaralanmamıştı bizden. Başarısızlıktan sonra bu biricik avuntumuzdu. Ama hiç de az değildi bu.

İlk başarısızlık, sonraki başarı ve zaferlerimizin güvencesi olmalıydı.

Gece geç vakit kampa döndük..

Sonraki birkaç gün konuşmalarımızın tek konusu bu eylemimizdi. Fakat bunun sonuçları, ancak Todor Jivkov'un müfrezeye gelmesinden sonra yapılabilmişti.

Biz durmadan kalabalıklaşıyorduk. Sofya ve civar köylerden aralıksız olarak genç genç remsistler ve savaşlarda saçları kırarmış parti üyeleri geliyordu. Silah depomuz da doluyordu gitgide.

Çoğu en iyi kaliteden olmasa da, artık hemen her partizan için tüfeğimiz vardı. Bir tüfekçi bizim bu silahlarımızın yarısını doğrudan doğruya ıskartaya çıkarabilirdi, ama bizim seçme olanağımız yoktu, düşmanı yok edebilecek bütün silahlarla savaşıyorduk.

Bir gün kurmayımız müfrezeyi toplayıp bir emir okudu. Bu emre göre başlı başına iki çeteye ayrılıyorduk "Baço Kiro" ve bir de "Boyço Ognyanov" çetesi.

Sonra komutan her iki çetedeki erlerin adlarını okudu. Ve biz dağılıp

yeniden, kendi çetemizde sıra olduk. Ertesi gün de, birbiri ardı sıra bir partizan dizisi halinde bize ayrılmış olan yeni harekat bölgesine gittik.

Üçüncü Bölüm

Temmuz ortalarına doğru artık çetemiz Lopyan ormanında ordugah kurmuştu. Otuz kişi kadardık ve o zamanki koşullarda hatırı sayılır bir savaş gücüydük. Baço Kiro çetesinin komuta heyeti şu şekilde kurulmuştu. Komutan: Todor Daçev, komutan yardımcısı: Stefan Grebenarov, polit-komiser: Vladimir Kalayciev (kendisi tıbbiyeli olduğu için aynı zamanda hekimimizdi bizim), birinci bölük komutanı: Brayko, ikinci bölük komutanı: Karaca, üçüncü bölük komutanı: Zdravko, idi. Komutan Todor Daçev civar köyleri iyi tanıyordu ve daha ilk gece yanına birkaç kişi alarak "ava" gitti. Sabah bir hayli yüklü olarak döndüler. Hatırşinas yataklar tez elden kocaman bir bakır tencere, iki gaz tenekesi, birkaç yağmurluk, iki üç kilim, bir kürek, bir kazma, bir balta ve daha başka eşyalar, aletler toplayıp vermişler. Kaçamak, çorba ve daha başka partizan yemekleri pişirmede koca bakır tencereyi uzun zaman kullandık.

Biz, "avcıların" getirdiklerinin etrafını sararken:

— Bre, koca bir zestra (drahoma) getirmişsiniz siz yahu! dedi biri.

— Zestra hazır, ama delikanlı kendisine henüz ev kurmamış, dedi Todor gülümseyerek. Delikanlılar, sıkı durun, ev değil, saray kuracağız.

Dağda geceler, en sıcak zamanlarda, en kuru yazda bile serin olur. Güzel örtün, yoksa hayli donarsın açıkta uyursan.

1943 yılının yaz mevsimi ise ne sıcaktı, ne de kuru idi. Onun için vakit kaybetmeden bizim partizan "sarayının" inşasına başlamak gerekiyordu. Ve bu "saray" öyle kurulmalıydı ki, otuz değil, altmış kişi alabilmeliydi, ve kendisinde partizan gözü, partizan yüreği bulunmayan kişilere de görünmez olmalıydı.

Fakat kuruculuğa başlayana dek bir hayli zaman geçti. Çoğu kez, geceleri soğuktan ağaç gibi olmuş, sırtımız, ayaklarımız donmuş olarak uyanırdık. Gerekli kazma, kürek, testere edinebildikten ve partizanlar birkaç ağaç kesip devirdikten sonra işe girişebildik. Rasgele bir yolcunun dikkatini çekmemek için çok çabuk ve sessizce yapmalıydık bütün işleri.

Sığınak yeri dik bir ormanın yamacında, küçük bir dağ çayının yanındaydı. Suyun yakın olması her partizan kampı için önemli bir şarttı.

Boyu on metre, eni altı, yüksekliği de, alçak tarafı iki, yüksek tarafı üç metreydi. Bu koca yeraltı barınağı sadece birkaç gün içinde kazılmıştı. Gece gündüz çalışıyorduk, çünkü bütün arkadaşlara yeteri kadar kazma kürek yoktu.

Kazma işi tamamlandıktan sonra bizim "mühendisler" ve "mimarlar" rutubetin önlenmesi ve yıkılıp çökmeye karşı bir güvenlik önlemi olarak yeraltı barınağının her taraftan direklerle kaplanmasını kararlaştırdılar. Baltacılar orta kalınlıkta bir hayli ağaç kesmişlerdi. Sadece balta ile budanıp yontulabileceği kadar düzeltildikten sonra bu direkler duvarlara yerleştirildi.

Kış günlerinde soğuğu gayet iyi önledi bunlar. Bizim "sarayın" örtüsü de bu direkler üzerine konmuştu.

Daha yaşlı partizanlar arasında askerliği sırasında savunma siperi inşa etmiş olanlar vardı ve sığınağımızın üzeri örtülürken, orta çapta güllelere dayanabilir, diye şaka ediyorlardı.

Duvarların ağaç kaplaması üzerine kayın ve meşe ağaçlarından altı yedi metre uzunluğunda kalın direkler dizilmişti.

Hiç aralık bırakmadan bunları dizmeye uğraşmıştı ustalar. Tek tük kalan aralıklar ağaç kamalarla dolduruluyordu. Kirişlerin üzeri eğrelti

kuru yapraklarla kalın kalın döşenmiş, daha üste de toprak
ti.
ğı bir hayli tokmaklayıp bastırdık. sonra akmaması için köy
eki toprak döşemelerin sıvandığı gibi sıvadık ve en üste
eğrelti otu, kuru yaprak ve çalı döşedik.
tamamlandıktan sonra, yabancı biri kolay kolay farkedemezdi
mızı. Asırlık ağaçlar arasında gayet güzel maskelenmişti.
kış yeri yapılmıştı. Beklenmedik bir düşman baskınında gayet
di bu çıkış yerleri. Bunu hiçbir zaman unutmuyorduk. Ana
dereye doğru bir patika vardı, yağmur başlayınca, çamurdan
aktı bu patika bizi.
bu güzlük, kışlık ve ilkbaharlık "sarayımıza" şöyle bir iç
t önermişti "mimarlar". İlki, üst üste iki sıra tahta yataklardan
yatak odaları, ikincisi, yerine göre mutfak, yemek odası,
ak, satranç ve dama oynamak ve türlü toplantılar için
acak yer.
yataklar döşek yerini tutan ot ve yapraklarla kalın kalın
işti. En eski, yırtık kilimler çarşaf yerini tutuyordu. Çerge,
uk, palto ve başka daha ne kadar dokuma varsa, yorgan yerine
orduk.
lar arasındaki daracık patika taş döşenmişti.
gün içinde yeraltı barınağı tamamıyla hazırdı. Kar
ndan, en şiddetli soğuklardan koruyabilirdi bizi. Ama rutubet
irinci düşmanımız olarak kalacaktı.
ların yardımıyla barınağımız içerisinde barınılabilecek bir hal
kardan sonra, o da daha Eylül ayında yağmıştı, içeri taşındık.
n ormanına gelişimizin daha ilk gününden hayatımız, bir
gittiğimiz günlerin dışında belirli bir düzene konmuştu.

Sabahları, isterse buz yağsın, hava şartları ne kadar kötü olursa olsun, saat altıda kalkıyorduk. Saat altı buçuğa kadar derede yıkanıp soğuk su ile masaj yapmamız gerekliydi. Sonra da saat yediye kadar hepimiz gider, birer kucak odun getirirdik ateş için. Saat yediden yedi buçuğa kadar da komutanlardan birinin komutası altında jimnastik yapardık. Bu hepimiz için zorunlu idi. Öteki komutanlar da bizimle sıra olurlar, beden hareketlerini yaptıran komutanın komutasına uyarlardı.

Saat yedi buçuktan sekize kadar olan zaman kahvaltıya ayrılmıştı. Fakat iki dakikadan fazla sürdüğü yoktu kahvaltının.

Ekmek ya da dünden kalma kaçamak parçası hemen eriyip gidiyordu ağızlarda, üstelik ağır ağır çiğniyorduk, lokmaları ağır ağır, yavaş yavaş çiğnemek bir sistemdi partizanlarda.

Ve işte arada kalan bu boş vakitte de temizlik işleriyle uğraşıyorduk.

Bazı şeyler vardır ki, pek konuşulmaz, ayıp sayılır konuşulması.

Bizim partizanların, müthiş bir düşmanı vardı ve belki tepeden tırnağa kadar silahlı jandarma kadar müthiş bir düşmanımızdı bunlar: Bitler. Fakat ayıp görüldüğü için pek söz eden olmaz bitlerden.

Bunlar gerçekten gayet iğrenç, pis şeylerdi. Daha ilkokul öğrenciliğimden hatırlıyorum, öğretmen, bir arkadaşımızın, bir Çingene kızının saçlarını kestirmiş, onu bitlerden arındırmak için gaz yağı sürmüştü başına. Köylerde bitsiz ev hemen yok gibiydi ama, kızcağız rezil olmuştu.

Ve işte müfrezeye geldiğim zaman, daha ilk gece, bütün vücudumu ısırganla haşlanmış gibi hissettim. Sabah gördüm ki bite boğulmuşum.

Temizlenmeye başladım. Üzerimde tek bir sirke kalmadı sanıyordum artık. Yeniden bir tırmalanma hissettim. Çok çabuk ürüyordu bu pis mahluklar. Öyle sanıyorum ki, kampta tüm bitler yok edilip de, tek bir bit kalsaydı, üç gün sonra yeniden kızı, çocuğu,

torunu, torununun torunu, torununun torununun torunu.. . binlerce yeni bit üreyecekti bu bitten.

Bu afete karşı elden gelen her çareye baş vurarak mücadele ediyorduk. Her imkan buldukça yıkanıp paklanıyorduk. Su kaynatma olanağımız olmadığı zamanlarda yere bir kuyu kazar, bitlerden arındırmak istediğimiz elbiseleri oraya gömerdik.

Küçük bir delik bırakır, toprağın üzerine ateş yakardık, az sonra bu delikten dışarı doğru bir kervan gibi dizilirlerdi bu pis mahluklar.

Ama bunların en büyük düşmanı karıncalardı. Bir yerde karınca öbeği gördük mü, hemen atardık oraya giysilerimizi, özellikle gocuk gibi kaynatılamayanları. Karıncalar derhal atılırlardı bu asalakların üzerine ve yarım saat içinde yok ederlerdi hepsini.

Müthiş bir düşmandı bitler. Açlıktan, soğuktan, yorgunluktan ve uykusuzluktan yıpranan partizanın yüzlerce de paraziti beslemesi gerekiyordu. Bunlar tam anlamıyla insanın kanını emmekle kalmıyor, türlü hastalıklar da taşıyorlardı.

Aralıksız olarak uğraşıyordum bitlerden arınmaya. Ama hiçbir zaman tamamıyla arınabilmiş, tamamıyla yokedebilmiş değildik bu düşmanı. Onun için de kaç defa yalaklardan birine gittiğimizde:

— Kusura bakmayın, biz biraz bitliyiz... Sizi de bitlendirebiliriz... diye uyarıyorduk onları.

Halden anlardı bizim o fedakar dostlarımız. Birkaç saatten fazla ya da bütün gece kaldığımız yerlerde ev sahibi kadın hemen kara bakırı ateşe koyar, giysilerimizi kaynatır, bitleri haşlar, yoketmeye çalışırdı.

Arkadaşlarımız arasında askerlik yıllarını hatırlayan şakacılar da vardı. Güneşli bir yere ya da ateşin etrafına oturdular mı.

İşte kahvaltıdan sonra bu temizlik işlerini bitirir bitirmez, askeri hazırlık çalışmaları başlardı. Daha sonraları özel bir askeri eğitici

gelmişti yanımıza, dik yamaçlarda günde sekiz saat talim yaptırırdı bize.

Güneşin batmasıyla sona ererdi "iş günümüz". Şartlar uygun olduğu zamanlarda kıt kanaat ne verilirse yemek için ateşin etrafına toplanır ve başlardık muhabbete, şarkı söylemeye, hatıralar anlatmaya. Ateşin etrafında geçirilen o partizan akşamlarının güzelliği, romantikliği, henüz kimse tarafından kaleme alınıp dile getirilememiştir.

O güzelim akşamlar! O büyük ateş içine gömülüp pişirilen patateslerin havaya yayılan hoş kokuları, ardı arası kesilmeyen şarkılar, her biri cana can katan şarkılar.

Bazen, yarım daire şeklinde, dirsek payandasına vermiş, dallar arasından gökyüzündeki yıldızları seyre dalarak beyaz orduların kurşunu ile şehit olan Budöni keşifçisi üzerine gamlı bir şarkı söylerdik. Ant içme töreni gibi bir özellik vardır bu şarkının mısralarında ve biz de duygulanarak söylerdik.

Ti konek voronoy pereday dorogoy, çto ya çestno pogib za raboçih...

Ben, yıllar boyu yere dökülüp biriken ve kalın, sıcak bir kilim haline gelmiş kuru yaprakların üzerinde yatıyor, sönmekte olan ateşe bakıyorum dalgın dalgın. Sonra gözlerim ağaçların dallarına gidiyor ve orada, sanki bir keramet sahibi eliyle işaret etmiş gibi, uçsuz bucaksız stepler, ağır yaralı komsomolcu ve onun yağız atı seriliyor gözlerimin önüne. O anda kalkıp yarasını saracağım geliyor... Fakat o arada güçlü bir ses Kızıl Ordu şarkısını tutturmuş. Şarkıyı söyleyen Jelazko Ruskov. Partizanların hepsi de söylese, ben onun yükselen sesini yine ayırdedebileceğim.

Şarkının etkisinden henüz kurtulmadan, ateşin ardına ufacık, tefecik bir partizan dikildi. Büyük bir coşku ile bizim Vaptsarov'dan bir şiir okudu:

Kadın ve erkek halk
Kuracağız onu, hayatın tarlasını!

Bu bizim Goşko'ydu. Yorulmak bilmeyen şarkıcı ve şiir okuyucusu Goşko. Yüzlerce şiir, şarkı biliyordu ezbere. Liseyi bitirmemişti henüz. Ama günün birinde, zaferden sonra doktor olmayı tasarlıyordu.

— Olacaksın Goşko diyordu komutan. Herkes okuyacak. Öğrenim parasız olacak. Ayrıca burs da verilecek. Goşko gülümsüyor, Todor gülümsüyor, tüm partizanların yüzü gülüyordu. Goşko'nun bizden olduğuna, fedakar bir devrimci olduğuna, babasının altınlarını, rahatını bırakıp, tehlikelerle dolu partizan hayatına atılan Goşko için seviniyorlardı.

Goşko'nun asıl adı Simon Ninö. Babası zengin bir tüccarmış. Yahudiler kovuşturulmaya başlanınca parasının bir kısmını, birkaç milyonunu altına, napolyona, pendara, mahmudiyeye, vb. çevirmiş. Sofya'dan göçme zamanı gelince, oğlunu çağırmış ve mahzene götürmüş. Orada ona duvarda bir yer göstermiş ve:

— Şimon, demiş, altınları buraya gizledim. Benim ya da annenin başına bir hal gelirse, bilmiş olasın diye söylüyorum.

— Peki, demiş, Şimon ilgisizce.

Babasının mahzene gizlediği altınlar hiç umurunda değilmiş. İki üç gün önce babasından aldığı kocaman on kadar banknot çok işine yaramış onun. Bu banknotlarla partizan çetesine uygun güzelce giyinip kuşanmış.

Ve gerçekten Goşko iyi giyimli olarak gelmişti müfrezeye. Sırt çantası en güzel yiyeceklerle doluydu. Fakat koca bir çeteye bir çanta yiyecek ne kadar yeter? Sonra dağda en sağlam turist ayakkabıları, en iyi meşin pantolonlar bile tez yıpranıyordu.

Bir aralık açlık günleri başlamıştı çetede. Yataklarımız da açlık

çekiyorlardı. Bize ayırıp verebildikleri karın doyurmuyordu. Paramız olsa, karaborsadan un, yağ, şeker ve daha pekçok şey alınabilir, diye söz olmuş bir defa. Ama çetede para yoktu. Yiyecek satın alma önerisini Goşko nereden duymuş bilmem, fakat bir gün komutanlığa giderek sormuş:

— O yiyecek satan kimse para yerine altın alır mı acaba?

— Nasıl altın? demiş iki üçü birden hayretle.

— Altın gibi altın. Napolyon, mahmudiye, pendara. Ondokuz kırattan yirmiüç kırata kadar altın, demiş Goşko.

Kıratı da nereden aklına gelmiş!

Komutanlarda gözler faltaşı gibi açılmış. Aralarından biri, "Boş sözlerle kaybedilecek vaktimiz yok," demiş. İşte o zaman Goşko babasının mahzene gizlediği altınları anlatmış.

Bu kadar bir para, hem de birkaç milyonluk altın para söz konusu olurken partizanlar için karar vermek güç olmadı.

Ertesi gün Goşko ile Georgi Pavlov gayet iyi giyinmiş olarak (tüm çeteden en iyi elbiseler, en iyi ayakkabılar, pardösüler seçilmişti) Sofya'ya gittiler.

Orada ne yaptıklarını, mahzene nasıl girdiklerini, duvarı nasıl deldiklerini bilmiyorum, fakat henüz bir hafta bile geçmemişti, ikisi de, ellerinde fasulye taşlarıyla aşçının önünde diz çökmüşlerdi, birkaç kişi de aşağı köylere doğru gitmişlerdi. On, onbeş sarı altın hemen torbalarla una, şekere, yağa dönüşüvermişti.

Altının var mı, herşey var demektir. Pazarda yağ da var, şeker de var, un da var, hem de dört sıfırlık, en temizinden, en beyazından un. Eskiden böyle beyaz unu ben sadece yılda iki defa bayramlarda görürdüm.

Etropole, Lopyan ve bölgenin diğer yerlerindeki yataklarımız iyi bir

faaliyet gösterdiler, kamyon dolusu un getirdiler bize. Arabasına bir iki torba un koyup üzerini çürümüş saman ve hayvan gübresiyle doldurup uzaktaki tarlasına gübre taşırmış gibi, un torbalarını getirip çalılık içine gizlerler, biz de geceleri gidip sırt çantalarıyla taşırdık.

Kampın ekmekçileri Mustafa (Svilen Vasilev) ile bizdik.

Fırın yoktu, hatta toprak saç bile yoktu. Saca benzer birşeyler yaptık. Teknik bakımdan saçtan bir basamak daha aşağı idi ama, ekmeklerimiz çok güzel oluyordu. Fırınımız 20-30 santimetre derinliğinde bir kuyudan ibaretti. Dibine düz bir taş koyardık. Ateşi bunun üzerine yakardık.

Odunlar yanıp ateş iyice kor olduktan sonra kürekle eşeleyip taşın üzerini açar, güzelce üfler, hamuru taşın üzerine koyar, sonra kızgın kül ve korla örterdik üstünü. Yarım saat sonra kül çöreği hazırdı. Yapışan korları, yanıkları bıçakla hafifçe kazıdıktan sonra hemen yenebilirdi. Ama biz bir kerede on, onbeş ekmek pişirirdik, çünkü en azından bir iki günlük hazır ekmeğimiz bulunmalıydı.

Ekmekler daha ateşte iken aç partizanlar etrafımızda dolaşmaya başlarlardı. En sonunda yemek vakti gelince, ekmeğin bölüştürülmesi başlardı. Çokçası komisere düşerdi bu zor iş.

Fakat genellikle açlık pek bırakmıyordu bizi. Bazen bir mandıraya baskın yaptığımızda veya benzeri durumlarda tıka basa yerdik. Geri kalan zamanlarda tayınımız yetersizdi, ancak açlıktan ölmeyecek kadardı. Şunu da ilave edeyim ki, partizanlar zamanlarının en azından üçte birini açlık içinde geçirirlerdi.

Hem de nasıl!

Açlık günlerinde başlıca ve biricik yiyeceğimiz körpe kayın yaprakları, ısırgan, ot kökleri, bulunduğu zamanlarda salyangoz ve kayın palamudu idi. Isırgan yaprakları biraz ovalandıktan sonra tuzla

da, tuzsuz da yenirdi. Fazla aç kaldığımız zamanlarda kimi arkadaşlar meşe palamudu da yerlerdi. Meşe palamudu besin özelliği bakımından kayın palamudundan aşağı değildi, ama çok acıydı.

Büyük bir açlık sırasında bir defa arkadaşlardan biri iki metre uzunluğunda kocaman bir karayılan öldürmüştü. Derisini soyduktan sonra yılanı dilim dilim kesip ateşe koymuş. Kızartılmış et kokusunu duyunca, hepimiz etrafını sardık. Kadın olduğum için ilkten bana verdi bir parça ve, "yılanbalığı," dedi. Ben yarı pişmiş eti ısırdım. Gerçekten de balık tadı vardı.

Parçayı henüz bitirmemiştim, gerçeği açıkladılar. Arkadaşlardan kimileri kendilerine düşen paydan vazgeçtiler, yılan yemek istemiyorlardı. Ama karayılan eti yenebilirdi. Dağda, çok yükseklerde olduğumuza üzülüyorduk, çünkü karayılan bulunmuyordu oralarda.

Ama şimdi hiçbirimiz karayılan, salyangoz veya herhangi bir ot kökünü düşünmüyorduk. Kül çörekleri o kadar lezzetliydi ki! "Şimdi biraz da peynir veya kaşkaval olsa," diyorduk.

Hani şakacıktan da olsa, Allah yardım eder derler, öyle oldu, biz doyuncaya kadar tıka basa kaşkaval da yedik, sonra bu kaşkaval konusunu ilk ortaya atana bir güzel de ilendik.

Kamptan üç saat uzakta, Etropole balkanında, yağ ve kaşkaval yapan bir karakaçan mandırası vardı. Yataklarımız, orada Alman ordusuna yollanmak üzere pek çok hazır ürünlerin depo edildiğini bildirmişlerdi bize. O sıralarda partizanları arayan bir grup polis de mandırayı kendilerine üs seçmişlerdi.

Fakat onlar bizi tam ters yönde arıyorlardı ve bütün gün açık, güneşli yerlerde yatıyor, rakı içiyorlardı. Mezeleri de, tabii, parasızdı, hem de pek boldu.

Bizim çete kurmayı, çeteye biraz kışlık kaşkaval temin etmeyi,

Almanların bizim bu ürünlerimizden yararlanmalarını önlemeyi ve polisleri, silahlarını alarak partizanlarla tanıştırmayı kararlaştırdı. Bizde hâlâ devam ediyordu silah ihtiyacı.

Birkaç günlük bir araştırma ve yoklamadan sonra çete bir akşam mandıraya doğru yollandı. Sabaha karşı gizli bir yere yerleştik. Öğleden sonra yağmur başladı çiselemeye, gökyüzü alçaldı, hava kardı. Buna sevindik, çünkü akşamı beklemeden baskın yapmamıza olanak veriyordu bize.

Komutan, erleri saldırı ve koruma gruplarına bölüştürdü. Mandırayı kuşattık ve beklenmedik kısa bir süre içinde duruma tam manasıyla hakim olduk. Hiç kimse bize ateş etmeye, karşı koymaya yeltenmedi. İçerde sadece tek bir polis bulduk, o da uykudaydı. Partizan tüfeğinin namlusu göğsüne dayanınca, korkudan nerdeyse ödü patlayacaktı zavallının.

O sabah tüm polislerin kasabaya indikleri anlaşıldı. Silah ve cephanemizi arttırma olanağı yoktu, tutsak edilenin tüfeği ve tabancasıyla yetinmemiz gerekiyordu.

Tutsak edilen polisi ne yapacağımızı komutanlığın hemen kararlaştırması gerekiyordu. Kendisini sorguya çektik. Karakaçanlar hakkında bilgi topladık O güne dek ciddi bir suç işlemediği anlaşıldı ve serbest bırakılmasına karar verildi.

Kampa dönmezden az önce komutan, tutsak edilen polisin getirilmesini emretti. Bağlarını çözdürdü ve çete kurmayının, canını bağışladığını bildirdi ve "bize söz ver ki, kasabaya indiğin zaman arkadaşlarına partizanların özellikle sizi silahsızlandırmaya geldiklerini söyleyeceksin, bu iş bugün olmadıysa yarın olacak. Biz suçsuz insan öldürmüyoruz. Ama suçluları da kesinlikle bağışlamıyoruz," dedi.

Beklenebileceği gibi, polis, bütün istediklerimizi yerine getireceğine söz verdi. Ne yapabilirdi başka? Can tatlı, söz verip canını kurtarması gerekiyordu.

Şunu söyleyeyim ki, böyle verilen sözler bile çokçası yerine getiriliyordu. Bu uğurda önemli rol oynayan, etkili olan bizim sözlerimiz değil de, partizanların verilen bu sözü unutmayacakları ve sözünde durmayanları tepelemekte de gözlerinin yılmayacağı inancıydı.

Bizim tutsağın uyluğunda, yürüyebilmesine engel olan bir çıban vardı. Bu yüzden de ötekilerle gidememiş, mandırada kalmıştı. Doktorumuz Vlado Kalayciev tez elden cenah çakısıyla bu çıbanı deşti, elindeki kıt olanaklarla temizleyip sardı.

Bu baskınımızda da silah temin edemedik. Fakat diğer yandan dağ gibi kaşkaval peyniri tekerlerleri yığılmıştı önümüzde. "Sırt çantalarınızı doldurun ve yiyebileceğiniz kadar yiyin," diye emir verdi komutan.

Kaşkaval tazeydi, yağlıydı, lezzetliydi, biz açtık bir kez daha buyur edilmesini beklemedik. Daha oburca arkadaşlardan kimileri birer kilo ve belki de daha fazla kaşkaval yediler. Verilen emirde şöyle deniyordu: Herkes istediği kadar ve yiyebildiği kadar yesin, fakat sadece burada, mandırada. Mandıradan çıktık mı, kaşkavala el sürmek yasak, çantalardaki kaşkaval, çetenin dokunulmaz yedek erzakıdır.

Bu nedenle de mandırada tıka basa kaşkaval yedik. Bir şeye üzülüyordu bizim oburlar, "biraz ekmekle biraz biber turşusu veya birkaç tane acı biber bari olsaydı," diyorlardı.

Kaşkaval yerken, bir yandan da oldukça ağır bir iş yapmamız gerekiyordu: Kaşkaval tekerleklerini en azından dörder parçaya kesmek lazımdı. Hayli zaman ve kuvvet istiyordu bu iş.

Az değildi kaşkaval tekerlekleri, fakat Almanlara bırakmamak için başka çare yoktu.

Bazı müfrezeler kaşkavalı, peyniri, yağları halka dağıtamadıkları veya ihraç edilemez bir hale getiremedikleri zaman, gazlıyorlarmış. Fakat bizde gaz yoktu, sonra bizim insanları kaşkavala doyurmak mümkünken, yok etmeyi, yenmez bir hale getirmeyi de uygun bulmuyorduk. Kesilip parçalanmış kaşkaval pek dayanmaz, çabuk bozulur, uzaklara götürülemez. Ve gerçekten, birkaç gün sonra hükümet bu kaşkavalı Etropole halkına dağıtmak zorunda kalmıştı ve insanlar uzun süre dua etmişlerdi "partizan mandırasına".

Sonunda, her iş tamam olunca, kaşkaval dolu ağır çantalarımızı yüklenerek Lopyan ormanına doğru yollandık. Bu baskından hepimiz memnunduk, çünkü çoktan beri ilk defa olarak doymuştuk Sadece karınlarımızda ufak bir ağırlık keyfimizi kaçırıyordu biraz. Arkadaşlardan birinin, "yarı aç durmaktansa, fazla yemenin rahatsızlığını yeğ tutarım," demesi hepimizi güldürdü.

Kampa gece, çok geç döndük ve komutan nöbetçileri belirledikten sonra, ertesi günü bayram ilan ederek, uyku için bizi serbest bıraktı. Yani yarın başka günlerde olduğu gibi o kadar erken kalkmayacaktık.

Ama gene de hiçbir partizan bundan yararlanamadı. Gece midelerimiz rahatlayacağı yerde daha da ağırlaştı. Öğleye doğru bu rahatsızlık, artık herkesin yüzünde apaçık belli oluyordu.

Oburcasına, hem de ekmeksiz yediğimiz kaşkavaldan kabız olmuştuk. Bazı arkadaşlar ancak ilaç yardımıyla kurtulabilmişlerdi. Todor Daçev'in kasabaya inip ilaç getirmesi gerekmişti.

Ve o zamandan beri kaşkaval gördüm mü, gözlerimi kapatır, tabağı bir yana iterim. Hatta gayet az ve incecik de dilinmiş olsalar, görmek bile istemem!..

Bu kaşkaval olayının bir de ters finali vardı. Bazen levazım sorumluları bir inek veya bir öküz getirirlerdi kampa. Ve adeta bir yemek bayramıydı o günler. Hayvanın yenebilir nesi varsa, hepsinden yararlanılıyor, hiçbir şeyi atılmıyordu. Boynuzlarını bile atmıyorduk Bıçak sapı yapılıyordu boynuzlarından.

Hayvan kesilince, elde ne kadar kapkaçak varsa, alır, kanı toplardık. Bir çeşit gayet nefis partizan sucuğu yapardık bu topladığımız kandan. Şu şekilde de yenebilirdi: Pıhtılaştıktan sonra parça parça kesilir, korda kızartılırdı. Bu "kızartma" lezzetli olmaktan başka, faydalıydı da.

Hayvanın derisinden çarık yapılırdı. Geri kalan ne varsa, eti de, ciğerleri de, böbrekleri de, bağırsakları da, iliği de, ama hepsi, son parçasına kadar, hepsi yenirdi. Ve en önemlisi de, çabuk olup bitmeliydi bu iş. İmkanımız olmadığı için eti konserve edip koruyamıyorduk ve elimize irice bir hayvan düştü mü, sadece et yerdik. Böyle günlerde ekmek verilmezdi kimseye. İsraf sayılırdı bu.

Ve işte bu biçim "öksüz" ziyafetlerinden sonra midelerimizde çok kez bir hareket başlardı ve tüh, yazık derdik hepimiz, koskoca Lopyan ormanında tek bir kızılcık ağacı yok...

Ne yapalım! Hoşa gitse de, gitmese de, ileride, bir tarihçi bunları yazarken uygun bulsa da, bulmasa da, partizan hayatı kendi yasalarına uymak zorundaydı.

Dördüncü Bölüm

Ağustosun sonunda Toni Perenovski, Dobri Curov, Dimitır Pçelinsk, Jelazko Kolev ve Nedka Koleva bizim çeteye geldiler.

O akşam çetede genel bir toplantı yapıldı. Toplantıda, Toni Perenovsk, müfreze kurmayının kararıyla Todor Daçev'in başka işe geçtiğini (bundan kısa bir süre sonra, Daçev Sofya'ya gitti) ve Dobri Curov'un bize komutan olduğunu bildirdi. Yönetimi altında askeri hazırlık göreceğimiz Dimitır Pçelinski'yi ve bizim çetemize geçen Nedka ile Jelazko Kolev'gilleri takdim etti bize.

Nedka ile müfrezede dört kadın olmuştuk. Her yeni kadının gelmesi büyük bir olaydı bizim için. Ancak, golf pantolon ve ceketin içinde kaybolmuş bu ufacık tefecik varlığın bir kadın olduğunu söyleyebilmek güçtü. Kırk kilo bile yoktu. Ama gene de Nedka hem kadın, hem de anneydi.

Ve çok sonra, aramızda dostluk bağları da kurulduktan sonra, biz yavaş yavaş onun o facialı hayatından birşeycikler öğrendik.

Savaşın ilanından sonra İşçi Gençler Birliğinin (RMS) Sofya'da beşinci bölge komitesinin sekreteri Jelazko Kolev ve sektörlerden birinin başı da sevimli, ufacık tefecik bir kızcağız, Nedka imiş. İşin ortaklığı, aralıksız tehlikeler, aynı emeller bu iki genci birbirlerine yakınlaştırmış ve böyle durumlarda her zaman olduğu gibi sevdalanmışlar birbirlerine.

Bir akşam beşinci bölgenin, Poduyane RMS aktifi bu iki gencin aşkını kutlamak için onların ortak evinde toplanmışlar. Fakat sabah polis kapılarını çalmış. Bir rastlantı eseri, ikisi de tutuklanmaktan kurtulmuşlar ve illegal hayata geçmişler.

Aslında, büyük bir değişiklik olmamış yaşantılarında. Ancak ortak

yuva, gerçekleşmemiş bir emel olarak kalıyormuş şimdilik. Onlar daha önce de her an polis kurşununu bekleyerek, yarı illegal bir hayal sürdürüyorlarmış.

Beş ay geçmiş. Bu genç çift ancak, ıssız ve karanlık sokaklarda buluşabiliyorlarmış. Nedka artık hamileymiş. Ve işte bir gün Jelazko'nun tutuklandığı söylentisi yayılmış. Kötü söylentilerin çoğunun aslı çıkar. Gerçekten de hain bir provokatör RMS bölge sekreterini ele vermeyi başarmış ve polis onu yakalamış.

1942 yılı sonlarına doğru imiş. Jelazko, yıkıcı faaliyetlerinden ötürü oniki yıl ağır hapis cezasına çarptırıldığını öğrenmiş mahkemede. Oğlunun dünyaya geldiğini ve Nedka'nın ona Svetlin adını verdiğini öğrenmiş.

— Her iki habere de çok sevindim, diye anlatıyordu sonradan Jelazko. Oniki yıl, hiçbir şey değildi. Sağ kalıyorum demekti, oniki yıl hapiste kalmayacağımdan kimsenin kuşkusu yoktu bizden. Ya Svetlin! O-o-o... Bu öyle sevinçli bir armağandı ki.

Yargılamadan sonra Jelazko'yu Haskova cezaevine yollamışlar, 1943 yılının Haziran ayına kadar kaldıktan sonra oradan kaçarak Sofya'ya dönmüş. Burada yeniden örgüt işlerine katılmış. Fakat çok geçmemiş, hüküm giymiş tüm illegal eylemcilerin partizan müfrezelerine gitmeleri talimatı gelmiş partiden, o da Çavdar partizan müfrezesine yönelmiş.

O sıralarda Nedka, Botevgrat kasabasının Seslavtsi köyünde gizleniyormuş. Yalnızca kendisi değil, oğlu da illegalmiş, hiçbir yerde nüfusa kaydettirilmemiş.

Partizan müfrezesine doğru yola çıktıktan sonra Jelazko karısını ve küçük Svetlin'i görmek için Seslavtsi köyüne uğramış. Sevinçli, mutluluk dolu bir buluşma imiş bu. Fakat hemen ardından, şöyle güç

n çıkmış ortaya: "Yavrumuz ne olacak, kime bırakacağız küçük ?" Çünkü Nedka, kocası partizan olacak da, kendisi köyde eli ğlı kalacak, bunu bir an için aklından bile geçirmiyormuş.

hemen bunun da bir yolunu bulmuşlar. Nedka son kez nu emzirmiş, sadık yataklara teslim etmiş ve Jelazko ile tutmuş Balkanın yolunu.

e gelir gelmez, biz kadınlar Nedka'yı aramıza aldık, ona kampı çetedeki iç düzeni anlattık.

ona ne zaman yattığımızı, ne zaman kalktığımızı, nelerle ımızı, kaşkaval baskınını ve daha pek çok büyük ve ufak tefek zi ayrıntılarıyla anlattık Ve bizim de sıradan birer savaşçı nuzu, nöbet beklemek, seferlere ve baskınlara katılmak vb. yükümlü olduğumuzu bildirdik.

kampı gezdirdik. Kuşkusuz, en başta "kadınlar banyosunu k. Banyo mutfağın biraz alt tarafında, derenin büyük bir kaya ndiği yerde idi. Biz de birkaç odun koyarak bir kulübeye iştik orasını. Bu kulübenin altından dağ deresi köpüre köpüre u. En soğuk günlerde bile burada buz tutmuyordu dere. Burada r, sabah masajlarını burada yapıyor, giysilerimizi burada uk.

fırına gittik. Orada onu baş fırıncı Mustafa ile tanıştırdık. Bir ın bir defada ne kadar odun getirmesi gerektiğini vb. k. Sonunda onu bizim kulübeye götürdük.

yere düşmeyince bizden hiç kimse yeraltı barınağında rdu, tez elden ona da eğrelti otu ve kuru yapraklardan güzel bir ptık

a az zamanda bizim partizan düzenine alıştı ve iki üç gün sonra ki partizanlardan hiçbir şekilde ayrılmıyordu.

Fakat Dimitır Pçelinski'nin yönetiminde askeri hazırlıklara başladığımız zaman bizim de bazı yeni şeylere alışmamız gerekiyordu. Partizan olurken hiçbirimiz partizan savaşına hazırlıklı olup olmadığımızı düşünmüyorduk. Hepimiz eyleme, düşmanla savaşa susamıştık daha fazla ne lazımdı?

Savaş esnasında emirlere kayıtsız şartsız uymaktan hem de hiç gecikmeksizin uymaktan daha önemli birşey olamazdı elbette.

"Yere yat!" komutunun henüz son hecesi daha duyulmadan yerine getirilmeli. Bu, düşmanın mitralyöz, ya da makineli tüfek mermilerinin kurbanlara yetişmemesi demekti.

Tüm bu şeyler hakkında bizim ancak yarım yamalak bilgimiz vardı. Dimitır Pçelinsk geldikten sonra ertesi gün bizi sıraya dizip yakın bir alana götürdü ve orada ilk teorik dersi verdi. Ders uzun sürmedi. Asıl yorucu, ağır talim bundan sonra başladı. Çetin bir partizan hayatında çelikleşmiş olduğumuz halde, biz bile zor nefes aldık.

Pçelinsk bir takım dik yerler seçiyordu talim için ve:

— Düşman istihkamına doğru ileri! diye yüksek sesle kumanda veriyordu.

Biz tempoyu hiç yavaşlatmadan koşuyorduk yamaçta. Yavaşlatmıyorduk, çünkü o da hiç durmadan koşuyordu bizimle birlikte. "Yere yat!" emrini duyunca, rahat bir nefes alıyorduk

Fakat bu ancak yukarı koşarken böyleydi. Bazen hızla aşağı koşarken de bir tabanca sesi gibi: "Yere yat!" emri duyulurdu.

Yat demek kolay ama, aşağı koşarken birden durabilmek için insan ayaklarına söz geçiremiyor ki. Durduramıyorduk kendimizi. Böyle durumlarda tek bir yol vardı, ne olursa olsun, deyip yan tarafa atardık kendimizi. Başka çare yoktu çünkü Pçelinsk hiç ikircikenmeden talimi tekrarlattırırdı. Emri, daha o anda hiç duraksamadan yerine getirmeye

alışıncaya kadar on kere, yirmi kere yatırırdı.

Yere yatma sanatını biraz öğrendikten sonra gerekli diğer askeri usulleri, ustalıkla kamuflaj yapmayı, verilen kumandaya göre geri çekilmeyi, saldırıya geçmeyi, şu veya bu engelleri aşmayı vb. öğrenmeye başladık.

Talim sırasında, bazen bir partizanın ayağı burkularak birden durduğu olurdu. Ve daha o anda Pçelinski'nin sesi gürlerdi:

— Niçin durdun?

— Ayağım, ayağım burkuldu, diye anlatmaya çalışırdı duran partizan.

— Karşıda polis var, bomba ile hücum et, diye yüksek sesle kumanda veriyordu Pçelinski ve ayağı burkulan partizanın yanına koşuyordu.

Öteki topallaya topallaya koşmaya çalışıyor ve talim sırasında bomba yerini tutan elindeki taşı fırlatıyordu.

— Ateş et! diye yine gürlüyordu Pçelinski'nin sesi.

Ve talim bittikten sonra ayağı burkulanın ne durumda olduğunu görüp anlaması için bizim doktoru yolluyordu yanına.

— Bu bir gezi değil, diye söze başlıyordu böyle durumlarda talimden sonra Pçelinski. Biz partizanız ve karşımızda bizden yüz kat üstün düşman var. Biz değil sadece ayağımızın burkulması, ağır surette yaralandığımız zaman bile savaşa devam etmeliyiz.

Partizanların hepsi kuramsal olarak kabul ediyorlardı bunu ama içten razı gelmiyorlardı. Bizimki işleri biraz abartıyor gibi geliyordu onlara.

Ama sonraları ben gerçekten güç bir duruma düştüğüm zaman, Pçelinski'nin ne kadar haklı olduğunu anladım. O zamanlar ben de hoşnutsuzluk gösteririrdim. Ama bunun başka bir nedeni daha vardı.

Bütün çetede en kısa boylu ben idim. Sıra olduğumuz zaman her

zaman en arkada kalırdım. Bu biraz onuruma da dokunurdu benim. Fakat başka birşey daha vardı ki, onu protesto etmeye çalışmıştım ben.

Sıra olup da: "Polis var! Zincirleme dağıl!" komutu verildi mi, başta olanın, yani en uzun boylusunun sadece yere uzanıp yatması gerekirdi. İkincinin üç adım geriye kaçıp yatması lazımdı . Benim ise en azından yüz adım geriye kaçmam gerekiyordu. Sonra "Sıra ol!" komutunda bu yüz adımı yeniden koşuyordum.

Ve bu yirmi, otuz, kırk defa tekrarlanıyordu günde.

— En uzun boylu, en uzun bacaklı olanlar en az koşuyor, benim gibileri ise soluk almaya meydan bulamıyor, dedim yarım ağızla birkaç defa. Pçelinski yarı ciddi, yara şaka, yatıştırıyordu beni:

— Sen, diyordu, fundalıklarda bir topaç gibi yuvarlanıyorsun, hiçbir kurşun bulamaz seni, ama bay Mihal gibi koca dingiller düşmana iyi bir nişan tahtası olurlar.

Ne yapabilirdim. Bizimki her zaman olduğu gibi yine haklıydı.

Günümüzün büyük bir kısmını alan uğraşılardan başka, Pçelinski, bize, hiç yorulmak bilmeden, silah bilgisi de veriyordu.

Çeşitli silahları tanımanın partizanlar için ne kadar önemli olduğunu anlatmaya gerek görmüyorum. Savaşçı alışkanlıklarının yaratılmasında olduğu gibi, silah kullanmasını öğrenmede de Pçelinski gayet ciddi davranırdı. Elindeki silahı söküp takamazsan, temizleyemezsen, ufak bir arızasını gideremezsen vay haline! O zaman alaylı alaylı kınamaları sert komutan emirlerine dönüşürdü.

Çoğu defa herhangi bir tüfeğin veya tabancanın daha büyük bir arıza yaptığı da olurdu. Böyle hallerde onarım işini bizim Kızılordu'lu Vanüşa yapardı.

Vanüşa, hiç beklenmedik bir anda gelmişti bizim müfrezeye. Köyleri dolaşmaya çıkan Jelazko Kolev ile Nikola Veliçkov dönüşlerinde

getirmişlerdi onu bir sabah. Aralarında yürüyen bu kırkbeş yaşlarındaki cılız adamı merakla seyrediyorduk biz. İkisi birden:

— Bir Kızılordu'lu getiriyoruz!

— Kızılordu'lu Vanüşa!

Hemen yanına koşup kucakladık kendisini. Az sonra başından geçen olayları da öğrendik.

1942 yılında bir savaşta Vanüşa ağır surette yaralanmış ve kendine geldiği zaman esir düştüğünü görmüş. Almanlar onu bir esir kampına atmışlar. Teknisyen ve montöre şiddetle ihtiyaçları olmasaymış, belki de sağ bırakmayacaklarmış onu.

Vanüşa dışarıda, atölyede kaçma olanaklarının daha fazla olduğunu düşünmüş. Yapacağı onarımlardan Almanlar pek de yararlanamayacaklarmış... Vanüşa bir teknik işliğine verilmiş, ama daha ikinci haftasında, cephe gerisinde uzak bir yere götürüleceğini anlamış. Hiçbir türlü kaçma olanağı da yokmuş.

Birkaç gün yolculuktan sonra hiç duymadığı bir dilin konuşulduğunu görmüş etrafında. Romanya'dan geçiyormuş bulunduğu katar.

— Artık sonumun geldiğini düşünüyordum, diye anlatıyordu Vanüşa. Kendimi trenin tekerlekleri arasına atacağım geliyordu. Yurdumdan uzak, yabancı, tanımadık insanlar arasında, faşistler arasında ne yapacaktım...

Az sonra katar büyük bir nehir geçmiş. Vanüşa yeniden Slavca sözler duymuş. Artık Bulgaristan'da imiş.

— Bulgaristan'a dair çok şeyler biliyordum ben, Georgi Mihayloviç Dimitrov'un Bulgaristan'lı olduğunu biliyordum. Bulgar halkının Almanlardan hoşlanmadıklarını biliyordum ve nasıl kaçabileceğimi düşünüyordum yoldayken...

Almanların teknik işliği Kinyajevo'ya yerleşmiş. Vanüşa'ya da otomobil ve kamyonları onarma işi verilmiş. Öyle "güzel" onarıyormuş ki, on kilometreden fazla gidemiyormuş onardığı otomobil ve kamyonlar. Fakat bir kez çok fazla gayret göstermiş olacak ki, onardığı bir otomobil işlikten pek fazla uzaklaşamamış. Otomobilin şoförü buna kızmış ve dönüp montörü yakalamış. Yaptığı onarımı göstermek için arabanın yanına götürmüş onu.

— Alman kollarını savurarak birşeyler homurdanıyordu.

Anladım ki, beni darağacıyla korkutmak istiyordu. Eh, Vanüşa, kurtuluş yok, bari bir sevap işle de ondan sonra öl, dedim kendi kendime ve elimdeki Fransız anahtarını vurdum Almanın kafasına, hiç çevreme bakınmadan tuttum dağın yolunu.

Vanüşa nasıl ve kimlerle irtibata girmiş, ta buralara, bizim çeteye kadar nasıl gelebilmiş, anlatmıyordu, biz de sormuyorduk oralarını. Çetemizde bulunması, onu her zaman aramızda görebilmek, onunla konuşabilmek yetiyordu bize.

Müfrezenin gücünü iki kat artırıyordu bu. Ancak bir sorun gölgelendiriyordu bu ortak sevinci: Bu yeni arkadaşımız nerede, hangi bölükte kalacak? Herkes kendi yanına çekiyordu onu. Birkaç yere bölünemezdi Vanüşa. O bir insandı, eşya değildi. Sorun kura çekilerek çözümlendi. Bölük komutanları toplandılar. Tarafsız bir komisyon birine dolu diğerlerine de boş sözünü yazıp kağıtları bir şapka içine koydular ve başlandı kura çekilmeye. Herkes solumayı kesmiş, acaba kim kazanacak, diye merakla bekliyordu. Nihayet kağıtlar açıldığı zaman, birinci bölükte olanlar sevinçle bağırdılar. Onlara düşmüştü Vanüşa. Kısa bir süre içinde yeni arkadaşımız gayet haklı olarak tüm erlerin, komutanların sevgi ve saygısını kazanmıştı. Manen hiçbir zaman çökmüyor, en ağır talim ve yürüyüşlere dayanıyor, açlık veya

soğuktan yakınmıyor, üzüntüye kapılan bir arkadaşa daima gönül okşayıcı sözler buluyordu.

Vanüşa iş yapmaz bir tüfeği, en şüpheli bir tabancayı bile işe yarar duruma getirebiliyordu. Zaten bununla da en büyük saygıyı kazanmıştı. Biraz ağır gibi görünen o koca elleri sanki sihirliydi.

Bir ay kadar sonra müfrezeden ayrılmam gerekiyordu benim. Bir daha göremedim onu, fakat arkadaşlar anlatıyordu. Vanüşa Dokuz Eylül zaferinden sonra kendi askeri birliğini bulup yeniden Kızılordu üniformasını giymiş...

Beşinci Bölüm

Lopyan ormanında ilk kar Eylül başlarında yağdı. Kırda kızlar bağ bozumuna basma entarilerle gidiyorlardı ama, bize kış gelmişti.

Partizanlar için kıştan daha kötü bir mevsim yoktur. Orman bir ana kucağı olmaktan çıkıyor, karda ele verici izler kalıyor, müfrezeye yiyecek temin etme işi on misli güçleşiyordu. Giyim ve ısınma sorunu da Demokles'in kılıcı gibi duruyordu komutanlığın başında.

Ve şimdi ben iyice elbisesiz kaldığımı gördüm. Bu da yeni bir yüktü müfrezeye. Dışarısı soğuk diye, kar yağıyor, fırtına esiyor diye yeraltı barınağında büzülüp kalan bir savaşçı, savaşçı değildir.

Kocamın anası, babası Etropole'dendiler. Eltim Hristina onlarda oturuyordu. Lülin fabrikasında işçi olarak çalışırken bizim remsistlerdendi. Yardım etmeyi seven, iyi bir kızdı. Onun yardımıyla giyecek temin edebileceğimi düşündüm. Komutana rica ederek Etropoleye gitmeme izin vermesini istedim. Müfrezede gençlik sorunlarının sorumlusu, Georgi Pavlov Naço idi. Zaman zaman Etropole'ye de iniyordu. Komutan bir defa olmak üzere onunla birlikte gitmeme izin verdi. Ve çok dikkatli olmamızı tembihledi tekrar tekrar, "Bir pantolonla bir ceket, iki partizanın hayatı kadar etmez," dedi.

Kamp arkamızda kaldı. Hızlı adımlarla yollandık aşağı doğru. Zayıf, esmerce ve uzun bacaklı olan Georgi dik ve daracık patikalarda hızlı hızlı yürüyordu. Bense, adeta koşuyordum arkasından. Fakat gece dışarıda kalmamak için, sokağa çıkma yasağı saatine kadar kasabaya yetişmemiz gerekiyordu. Etropole'ye girdiğimiz zaman artık sokaklar gayet ıssızdı. Üstelik sokağa çıkma yasağı saatine kırk dakika vardı daha. Ana cadde de ıssızdı. Georgi ile çabucak geçtik bu caddeyi. Kaynatamla kaynanamın oturduktan sokak da ıssızdı.

İşte evleri. Georgi, iki üç adım geride kaldı, ben dış kapıya gelerek avluya bir göz attım. Taraçada bir takım yabancılar akşam yemeği yiyorlardı. Anlaşıldığına göre, ihtiyarlar kiracı almışlardı eve.

Georgi ile birbirimize baktık Doğruca girivermek tehlikeliydi. Küçük bir tedbirsizlik ele verebilirdi bizi. Kiracılar iyi insanlar bile olsa, zarar gelebilirdi.

Avludan başımı uzatarak seslendim:

— Hristina!

Ondört yaşlarında bir kız ıslık çalarak bize doğru geldi. Bu kız Dimitır'ın en küçük kızkardeşi İvanka idi.

Karanlık bir yere çekildim ve kız kapıya gelince:

— Gel, gel, daha yakın gel, dedim.

— Kim o? diye sordu İvanka yarı telaşlı bir sesle.

— Mitka ablan, diye fısıldadım ben ve sözde sakin olması için işaret verdim ama, İvanka beni görünce birden haykırdı.

Biz, Georgi ile donup kaldık olduğumuz yerde ve ellerimiz kendiliğinden tabancaları araştırdı. Bu kız başımıza iş açabilirdi. Onun bu haykırması yabancıların, hatta polisin bile dikkatini çekebilirdi.

Bu sırada İvanka'nın anası İvanka nine yaklaştı onun yanına. Elinden tuttu ve avluya yaklaşarak yüksek sesle sordu:

— Kim o?

— Ben, nine, ben!...

— Mitka?! diye şaşkınlıkla fısıldadı ihtiyar kadın, sonra, bazı şeyleri düşünmüş olmalı ki, kızı eve doğru iterek:

— Haydi, git yat. Doğru odana git. Dışarıda işin yok, dedi.

Kız çekilip gittikten sonra sokak kapısına yaklaşıp yarı açarak:

— Girsene! dedi.

— Yalnız değilim. Bir partizan arkadaş var yanımda. Bu gece sizde

istiyoruz. Yarın, sabah ola, hayır ola... dedim.
sene! dedi.
nız değilim. Bir partizan arkadaş var yanımda. Bu gece sizde istiyoruz. Yarın, sabah ola, hayır ola... dedim. İvanka nine r söylemek için ağzını açtı. Arkamda sessizce duran Georgi'ye elini savurarak kapıyı biraz daha açtı.
in... girin de, geçin fırının arkasına, gizlenin. Ben gelene dek orada. Stoyan da yok burada. Ben adamsız, ne diyebilirim ki... lnız olsaydı... demeye çalıştı Georgi'ye. Georgi ile bir gölge gibi rerek fırının arkasındaki karanlığa gömüldük, ivanka nine arak ağır ağır eve doğru yürüdü.
sıl, kabul edecek mi bizi? diye sordu Georgi.
silktim. Zaman öyleydi ki, insan, hısım akrabadan da fazla ekleyemezdi. Ama ben ne de olsa, uzak bir akraba değildim, ğullarının karısıydım.
zık, Hristina evde olsaydı, dedim yavaşça, sanki Georgi'nin a cevap veriyordum.
ikimiz de susup beklemeye başladık. Bir saat sonra gizlenerek anka ninenin ayak seslerini duyduk. Hiç konuşmadan bizi alıp ğa götürdü. Stoyan dede bizi orada bekliyordu. İkimizle de el sıkıştı ve öne geçerek daracık merdivenden tavana çıktı.
nlık eve ekliydi, evle bir çatı altındaydı. Tavandan mutfağa ir, oradan da aşağıya inilebilirdi.
tavanı geçerek ihtiyarların oturdukları büyük odanın ki bacanın yanında durduk. Yanımızdan ayrılırken, kiracılar ın diye tavanda pek gezinmememizi söylediler. Sonra Stoyan razdan geleceğini, yiyecek birşeyler getireceğini, onu mutfak n yanında beklememizi söyledi. Georgi de ona avluya çıktıktan

sonra, bizi bir gözetleyenin olup olmadığını anlaması için etrafa bir göz atmasını söyledikten sonra el sıkıştılar.

Biz, Georgi ile Stoyan dedenin getirdiği yemeği yedikten sonra uykuya hazırlandık. Birimiz nöbet tuttu, diğerimiz tavana atılan eskilerin üstüne yerleşti. Bizim o soğuk yeraltı barınağından burası daha rahattı ama, rahat olamıyorduk. Sabaha kadar ikişer kez nöbet tuttuk. Az uyumaya zaten alışmıştık.

İvanka nine az sonra kiracılarını evden çıkarmayı başardı.

"Böyle güzel havada geziye çıkmamak, eve kapanıp kalmak günahtır," diyordu onlara.

Ev sakinleşince yanımıza çıktı. Kaynatam, ne olur ne olmaz diyerek dışarıda bekçi kaldı.

Yarım saat sonra yer değiştiler, Stoyan dede çıktı yanımıza. Konuşkan bir adamdı, çarşıda, pazarda dolaşan bütün havadisleri anlattı bize.

İhtiyarlar birkaç defa gelip gittiler. Müfrezenin çıkarlarını hiçbir zaman unutmayan Georgi ihtiyarlardan biraz ekmek hazırlamalarını rica etti. Çünkü Balkanda her zaman çok kıttı ekmek. Ve tam İvanka nine hamur karmıştı ki, çatlak bir kadın sesi duyuldu sokak kapısından:

— Stoyanitse-e-e, Stoyanitse! Bu gece çeteciler gelmiş size diyorlar. Söyle, doğru mu?

İvanka nine bu korkunç "çeteci" sözünü duyunca hamur kardığını unutarak yaşına uygun olmayan bir çeviklikle sokak kapısına doğru koştu, inine saldırılan bir dişi kurdu andırıyordu adeta. Kapıya yaklaştığı zaman birden sakinleşti. Unlu, hamurlu elleriyle kapıyı açtı. Büyük bir nezaketle Doşa Simonina'yı içeri buyur etti. Evin kapısına geldikleri zaman durup Doşa'ya baktı, yüzü birdenbire kor gibi

olmuştu:

— Doşa, söylediğin bu sözden ötürü dilin kurusun. Nasıl çeteciymiş onlar ayol? Evimi de yaktıracaksın benim. Ama sen de sağ kalmayacaksın o zaman. Kiracılar geldi akşam bize. Hristina'yı aradılar, biliyorsun ya, çoraplarda ilmek kaçığı oluyor, onun için aradılar. Nereden çıkardın çeteciyi! Ne konuştuğunu bilmeyen bu dilini koparırım senin...

Ve İvanka nine elini öyle bir savurdu ki, Doşa yavaş yavaş geri çekilmeye başladı, o her yere uzanan dilini koparır diye korkuyordu sanki...

— Stoyanitse, ben... ben... Ana, sen de öyle bir insansın ki... Hemen başlarsın ilenmeye...

İvanka nine sesini yumuşatarak gönlünü almaya başladı Doşa'nın:

— Nasıl zamanlarda yaşadığımızı sen de çok iyi biliyorsun. Bakarsın duymuş biri, aslı var mı, yok mu, anlayıp dinlemeden atar üstüne iftirayı, sen uğraş, çık işin içinden çıkabilirsen. Dünyada iftiracılar, hasetler çook!...

— Orası öyle, dedi Doşa rahatlayarak. Ben de öyle düşündüm. Dünyada hasetler, yalancılar, iftiracılar pek çok. Demek akşam Hristina'yı aradılar, ilmek için ha? Olur ya... Hristina nerede ya, görmüyorum onu?

— Sofya'ya ablasına gitti. Bir iki gün orada kalıp dönecek. Görüyorsun ya, ben artık işe pek dayanamaz oldum.

— Hep öyle, hep öyle. Kocadık artık. Eee, peki mademki ilmek için gelmişler, yok birşey demek.

— İlmek için, ilmek için, diye bir kez daha tekrarladı İvanka nine ve uğurladı Doşa'yı.

Biraz sonra döndü, hırsından titreyerek, olup biteni anlatmak için

yanımıza çıktı. Ama biz herşeyi görmüş, işitmiştik.

Onu yatıştırmaya çalıştık. Stoyan'gillere çetecilerin geldiğinden kuşkulanan Doşa, bu kuşkusunu hiç kimse ile paylaşmamıştı.

İvanka ninenin sözlerine mi inanmıştı, yoksa böyle lafların hiç kimseye bir fayda getirmeyeceğini mi anlamıştı bilmem, ama kadın bütün gün evden dışarı çıkmamıştı. Bizim sakinliğimize gelince, bu sadece ihtiyar ev sahiplerine karşı öyleydi. Onlara telaş etmeyin, korkmayın, diyorduk ama kendimiz korku içindeydik. Buradan sağ salim çıkabilecek miyiz acaba? diyorduk biz bize kalınca. Ortalık kararmayınca evden çıkamazdık. Çıkarsak, kendimize de, bizi gece evlerinde barındıran ev sahiplerinin başına da bela açmış olabilirdik. Gerekirse, polis gelirse çatışacaktık. Tabancalarımız dolu idi ama, bir kez daha yokladık onları ve bir kez daha saydık mermileri.

Fakat o gün sadece bu kadar değildi telaşımız.

Kaynatam samanlığını akrabalarından birine, Şeytan dedikleri Grigor Mihaylov'a kiraya vermişti. Ve işte Doşa'nın yarattığı gerginlik henüz geçmeden sokakta bir araba gıcırdadı, dış kapılar açıldı, çok hoş kokan alafla yüklü bir manda arabası girdi avluya. Yanındaki iki kişiyle Grigor Mihaylov alafını samanlığa getiriyordu.

İvanka nine bu beklenmedik misafirleri karşıladı ve gayet sakin olarak lafa tutmaya başladı onları. Sonra biraz ayrılacağı için özür dileyerek acele tavana, yanımıza çıktı. Ama biz avluda olup biteni görüyorduk, onun için o daha ağzını açmadan:

— Git Grigor'un yanına, götür onu mutfağa. Bizim, yani gelininle Çavdar müfrezesinden bir partizanın burada, tavanda olduğumuzu söyle, o ne yapacağını bilir, dedik.

İvanka nine bize hayretle baktı. Sonra hiçbir şey demeden, çabucak indi merdivenlerden.

Georgi Pavlov "Kiracı"yı iyi tanıyordu. Etropole'deki en aktif yataklarımızdan biriydi ve tavanda beklenmedik bir karşılaşmayı önlemek için İvanka nine aracılığı ile burada olduğumuzu bildirmeyi düşündük. İvanka, Grigor'un yatak olduğunu bilmiyordu ve tabii, biz de söylemedik. Fakat Şeytan Grigor tanınmış bir devrimciydi ve ilerdeki tutumunun kaynatama yeterli geleceğini sanıyorduk.

...Sadece birkaç ay sonra, yılbaşından az önce polis bir ipucu ele geçiriyor ve tutukluyor Grigor'u. İnsanlık dışı işkencelere rağmen hiçbir itirafta bulunmuyor. Nihayet polis onu yoketmeyi kararlaştırıyor ve 1 Aralıkta Arabakonak denen yere götürüp kurşuna diziyor...

Grigor, İvanka nineden bizim tavanda olduğumuzu öğrenince, sözde beline bir sancı girmiş gibi oflayıp sızlanmaya başlamış ve beraberindeki yardımcılardan özür dileyerek, "çalışabilecek durumda değilim, siz gidin, şimdi yarın ben iyileşince sizi mutlaka çağıracağım," demiş. Herhangi bir kuşku yaratmamak için de mandaları arabadan boşandırıp eve girmiş.

Bir, bir buçuk saat sonra yeniden döndü. Saçları ağarmış ihtiyar bir kadın vardı yanında. Onun kaynanasıydı bu Mariya nine, kaynatamın da kız kardeşiydi.

Kaynatam Stoyan dede onları karşıladı. Acele arabayı boşaltmaya başladılar üçü birden.

Mariya nine eski esaret yıllarını görmüştü, sır tutmasını bilirdi. Ona sır vermekten korkmuyordu Şeytan Grigor.

Alaf arabadan indirilip samanlığa yerleştirildikten sonra, erkekler birer sigara içmek için dışarıda kaldılar. Kadınlar mutfağa girdiler.

Acayip bir insandı bu Mariya nine. Ruslara dini gibi bağlı olan eski Bulgar kadınlarındandı. Sovyetler Birliği'ne karşı savaş başladıktan

sonra Mariya nine Grigor'u yanına çağırıp "Rusya koca pençeli bir ayıdır, ona saldıranın kafası ezilir," demiş.

Ve işte iki kadın mutfakta oturmuşlar. Mariya nine başlamış kaynanama yakınmaya:

— Sen gençsin daha İvanka. Koca bir ömür var önünde. Bende alacak verecek kalmadı artık. Alacağımı aldım, vereceğimi verdim. Bir ayağım çukurda, artık bugün, yarın.

Kaynanam, onun böyle söze başlamasından ciddi birşeyler söylemek istediğini anlamış.

Mariya nine devam etmiş sözüne:

— Diyeceğim şu. Balkanda çeteciler var. Mert, cesur insanlar onlar. Yeryüzüne yayılan kötü kuvvetlerle dövüşüyorlar, ama ben göremeyeceğim onları, çok kocadım artık. Kadın da varmış aralarında. Eski esaret yıllarında olduğu gibi. Kadın voyvodalar vardı o zamanlarda. Sirma, Rada...

Mariya nine öksürüp etrafına bakınmış ve sesini alçaltarak fısıldamış:

— Diyorlar ki, bizim Mitka gelin de partizanmış, ha?

Kaynanam, Mariya ninenin herşeyi bildiğini unutarak, alışkanlıkla:

— Elalemin başka işi yok, konuşuyorlar.

— Öyle, öyle. Konuşuyor elalem. Sen şimdi git, sor bakalım görebilir miyim kendisini? Bakarsın, yarın ölmüşüm, kadın partizan görmeden gözlerim açık gider.

Mariya nine bunları söyledikten sonra İvanka nineye bakmış. İkisi de koca nine, ikisi de ihtiyardılar ama, kaynanam anasının yanında kendisini kız gibi hissederek:

— Gitmeye, gideyim ama, görüşmek ister mi, bilmem. Biliyorsun ya, bu işler sandığın gibi değil...

— Biliyorum! demiş öteki, sözünü keserek. Git!

Biraz sonra kaynanam karşımızda duruyor ve: "Koca nine merak etmiş, sizi görmek istiyor, görebilir mi?" diye soruyordu sıkıla sıkıla.

Georgi ile birbirimize baktık. O derhal cevap verdi:

— Olur! Getir buraya da konuşalım onunla biraz.

Beş dakika geçer geçmez, bu iki ihtiyar kadın uflaya uflaya ve birbirine yardım ede ede daracık merdiveni çıkıyorlardı. Mariya nine beni kucaklayıp öptü. Sonra yanıma oturup, tavanda yarı karanlıkta beni iyice görmeye çalışıyor, merakla gözden geçiriyor, elini silahıma dokunduruyordu.

— Demek silah atmaktan korkmuyorsun? diye soruyordu, "Korkmuyordum" diye vereceğim cevabı duymak için.

Sonra kaynanama dönerek şöyle diyordu:

"Atıyorum..." diye cevap vereceğimi önceden bildiği için, kendisi de tekrarlamak için büyük bir haz duyarak cevabımı bekliyor ve sonra sanki sözümü tekrarlamıyor da, bombayı kendisi atıyordu "yeni düşmanların" üstüne.

— Kızım, dağda canavarlardan kokmuyor musun? Orada kurtlar da var, ayılar da var.

Georgi Pavlov gülümseyerek:

— Biz kurtlardan daha kurduz, nine. Kurtlar, ayılar bizi duydular mı, kaçıyorlar, dedi.

— Zavallıcıklar, diye mırıldandı koca nine, ama bu "zavallıcıklar," sözü kurtlarla, ayılarla karşılaşan bize miydi, yoksa hayvanlara mı, anlayamadım, çünkü yeni bir soru sormuştu hemen:

— Eee, yiyeceğiniz nasıl, ne yiyip içiyorsunuz, be oğlum?

— İyi insanlar ne verirlerse, nine. İşte, İvanka nine şimdi bize ekmek pişirmiş, yiyecek hazırlamış, biz de alıp arkadaşlarımıza götüreceğiz

onları.

— İyi, iyi oğlum...

Sonra kaynanama dönerek:

— İvanka, sen iyice doyur çocukları, yola çıkmalarından önce. Orada onlar yarı aç, yarı tok...

Kaynanamın biraz alındığı anlaşılıyordu sesinden:

— İşimi bilirim ben. Bilirim ben yapacağım işi... dedi.

Bu canlı, savaşçı ruhlu ihtiyar nineyle konuşmalarımız bir saatten fazla sürdü. Ancak bir şeye üzülüyordu koca nine, Kazakları, bir kez daha görmeye ömrünün yetmeyeceğine üzülüyordu.

Sonunda bana "Allah canlarını alsın, polislerden, alçaklardan çok korusun," diye defalarca söyleyerek sağlığım için tanrıya dua edeceğini ve her pazar kilisede koca bir mum yakacağını bildirdi. Sonra Georgi'ye dönerek

— Senin için de dua edeceğim, oğlum. Senin için de, yukarıda, Balkanda olanların hepsi için de dua edeceğim, dedi.

Teşekkür ettik kendisine. Uzun ömürler diledik. Faşistleri kovup özgürlük gelinceye dek dişlerini sıkmasını söyledik. Sonra sarılıp öpüştük ve Mariya nine aşağı indi. Bir saat daha sesi duyuldu mutfaktan. Kaynanamla ikisi akşam yemeği hazırlıyorlardı bize.

Ortalık karardıktan sonra ekmekleri ve Stoyan dedenin satın aldığı yiyecekleri çantalarımıza doldurduk. Hiç kimse görmeden evin arka avlusuna geçtik. Sonra komşunun bahçesinden sokağa çıktık.

Bu küçük kasabada akşam oldu mu, tenhalaşırdı sokaklar.

Kasaba, büyük polis birliklerinin merkezi haline gelmişti. Dağlardaki çetecilerle uğraşmaları, ilçedeki yataklar arasında korku ve dehşet yaratmaları gerekiyordu.

Müfrezeye gece geç saatlerde vardık. Yolculuğumuz olaysız geçti.

Ama giyecek temin edememiştim. Ve Çavdar müfrezesinde kaldığım bütün süreyi, vakiyle Sofya'dan gelirken üstümde ne varsa onlarla geçirdim, ama iyice yıpranmış, eskimişlerdi...

Altıncı Bölüm

3 Ekim 1943'te, sabah yoklamasında "Sefere hazır olun!" diye kısa bir emir aldık.

Her günkü düzen birden değişti. Ancak nöbet bekleyenlerin vakit dolunca değişmeleri hatırlatıyordu kamptaki sık düzeni, çelik disiplini.

Tüm partizanlar bir aşağı, bir yukarı dolaşıyor, herkes birşeyler arıyor, acele acele birşeyler yapıyor, birçokları da dere boyunca çömelmişler, çamaşır yıkıyorlar, yıkanıyorlar, tıraş oluyorlardı...

Sefere hazırlık sadece silahı yoklamak, çantayı hazırlamak mühimmatı yerli yerine koymak demek değil, her savaşçının kendisini de derleyip toplaması demekti. Eski bir askerlik geleneğine göre her eylemden, her seferden önce biz yıkanıyor, çamaşır değiştiriyor, yırtığımızı, söküğümüzü dikiyorduk. Ölümle karşılaşacaksak tertemiz olarak karşılaşmaya hazır oluyorduk. Kimin başlattığını bilmediğim bu adete herkes uyuyordu ve biz kadınlar şu veya bu partizanın elinde bir gömlekle yanımıza gelerek: "Ognyana, rica ederim, yamayıver şu yırtığı, Nadya, ceketimin şurasında bir sökük var, rica ederim, dikiver şunu," demelerine hiç şaşmıyorduk.

Öğleye doğru herşey tamamıyla hazırdı. Tıraş olmamış tek bir er, temizlenmemiş tek bir çift ayakkabı veya çizme, güzelce çekilmemiş tek bir çift çarık yoktu.

Artık işler tamamlandığı için: "Acaba nereye gideceğiz? Ne zaman yollanacağız? Kampta bekçi kalacak mı?" vb. sormaya başladık birbirimize.

Tabii, kimse cevap veremiyordu bizim sorularımıza. Nereye ve ne zaman gidileceğini ancak komutanlar biliyordu. Açıklanmasına peşin karar alınmadıysa, partizan yasalarına göre kime olursa olsun,

bildirilmesi yasaktı.

Dizi halinde sessizce yola çıktığımız zaman artık iyice karanlık basmıştı. Sakin bir turist yürüyüşü ile geniş geniş adımlıyorduk.

Ses yoktu hiç kimsede. Gecenin sessizliğinde sadece kırılan küçük dalların çıtırtısı işitiliyordu. Ayak sesleri duyulmuyordu yumuşak yapraklar üzerinde yürürken.

Sonunda orman seyreldi, daha aydınlık oldu. Önümüzde, uzakta Baba Tepesi görünüyordu. Ama çok uzaklardaydı, belki de iki gecelik yol vardı oraya kadar.

Zaman zaman bir an için duruyorduk. Bu, üç kişilik keşif kolunun komutanla karşılaşması ve kısaca raporunu vermesi demekti. Ve yeniden ileri, yukarıya doğru yürümeye başlıyorduk. En sonunda sarı mum çiçekleriyle dolu bir alana vardık. Komutan dinlenme sinyali verdi. Fakat sırtımızdan çantaları indirmeyecek ve dağılmayacaktık. Otların üzerine uzandık ve bol bol taze dağ havası çektik içimize.

Bu arada komutanlar alanın bir ucuna toplanmıştı ve hayli hararetli bir tartışmadan sonra komutan Dobri Curov uykuya hazırlanmamızı emretti. Isınabilmek için arka arkaya vererek çabucak uyuduk. Sadece nöbette olanlar uyumuyorlardı.

Silah sesleriyle uyandığım zaman, ortalık aydınlanıyordu.

Uyanan sadece ben değildim. Tüm partizanlar silahlarını kavramışlar, uzanmak için en uygun yer arıyorlardı. Çantalarını da sürüklüyorlardı kimileri. Partizan malı kıymetliydi. Bırakılmamalıydı düşmana.

Bir ağaç kütüğünün ardına yerleşemeden Dobri Curov'un sesi gürledi:

— Yere yat! Ateşe hazır ol!

Bu komut adeta gecikmişti. Çünkü partizanların hepsi mevzilerini

dı. Ardından ikinci bir komut:
nse ateş etmesin!
tanın sesinde öyle bir kesinlik vardı ki, tüfeğimin namlusunu irip ağaçların arasından bakmaya başladım. Tanıdık bir kimse gözüme.
nse ateş etmesin! diye bir kez daha tekrarladı Dobri.
efa sesi o kadar sakindi ki, hepimiz başlarımızı ondan yana . Bu bir prova alarmıydı! Komutanlıktan Toni Perenovski, i ve diğer arkadaşlar ateş ediyorlardı. "Denetim geçene dek erinde kalsın." dedi.
hallerde en cesur partizanlar bile derin bir nefes alırlar ve en birer küfür basarlar komutanlara, onların bu pedagojik erinden ötürü.
akikadan daha kısa bir süre içinde komutanlar ve askeri bizi dolaşıp denetlediler. Sonra hepimiz, yapılan yoklamaya eri değeri duymak için onların etrafına toplanıp oturduk.
laşlardan çoğu, çabucak uygun yer alabildikleri için övüldüler, düşmanla savaş için en uygun mevzileri bulamadıkları için fakat genellikle iyi değer verilmiş, talimle geçirilen haftaların mediği söylenmişti.
an sonra bir iki lokma birşeyler yedik ve yeniden dinlenip izni aldık. Gündüzü burada, bu alanda geçirmemiz, geceyi beklememiz kararlaştırıldı. Karanlık basınca, yolumuza devam k. Güneş artık ısıtmaya başlamıştı. Çoğu otlar uzanarak Ekim ıcak güneşine vermişlerdi yüzlerini.
n olunca yeniden yola koyulduk. Dağlık ormanlık içlerinde aatlik yorucu bir yoldan sonra nihayet Baba Tepesine vardık dığımız yere ulaştığımızdan mı, yoksa gece hava oldukça

serindi, ondan mı, bilmem, bay Mihal bir oyun havası tutturunca, başta komutan olmak üzere tüm partizanlar hora tepmeye başladılar. Ama öyle bir hora idi ki bu, ancak partizanlar oynayabilirlerdi böylesini gece yarılarında.

Pırıl pırıl yıldızların altında, bizi yakalamak için fırsat kollayan polislerin varlığını bir an için olsun unutabiliyorduk. "Ha ha, ho-ho, ha gardas..." diye serbest serbest bağırabiliyorduk. Sonra, yeniden yol bekliyordu bizi.

Bunovo köyünün üzerine konmuş gibi görünen Sveta Petka tepesine yaklaştığımız zaman tanyeri ağarıyordu. Burada da bir köylü, Angel adında bir kömürcü yolumuzu kesti.

Partizanlıkta usul böyleydi: Tanımadık bir kimseye rast geldik mi, hangi tarafa yöneldiğimizi görmemesi için bir süre tutsak ederdik onu. Angel'i de tutsak ettik ve Mustafa kaldı onu beklemeye. Sonraları şöyle anlatıyordu Mustafa:

— Oturmuş, konuşuyorduk onunla. Cephedeki durumdan, köylünün elinden alınan buğdayından, şundan bundan laf ediyorduk Sözde insan gibi insan, adı da Angel (Melek), ben de iyi gözle bakmaya başladım ona. Bir ara nereye dalmışım bilmem, baktım, Angel yanımda yok. Uzaktan arkasını gördüm sadece... Şimdi boklattı Mustafa, dedim kendi kendime ve koştum komutanı aramaya...

Angel kaçtıktan sonra, doğruca Bunovo köyü muhtarına gidip partizanları gördüğünü bildirmiş. Muhtar derhal polise telefon açmış ve bir saat sonra köye bir polis bölüğü gelmiş.

Günün kahramanı Angel'e polis şefi sormuş:

— Kaç kişiydi çeteciler? Ama atmayacaksın, kaç kişi gördüysen o kadar söyleyeceksin.

Angel biraz düşünmüş, başını kaşımış ve gözlerini yukarı dikerek:

— Çeteciler, bay çavuş, ben beş diyeyim, siz elli anlayın.

Şef kızmış:

— Ben kaç anlayacağım, o benim işim, sen kaç çeteci gördün, onu söyle, demiş.

— Beş, demiş Angel. Çünkü sadece bizim üç kişilik keşif kolunu görmüştü.

Yeni bir telefon konuşmasından sonra bütün Bunovo Balkanı polis tarafından abluka altına alınmıştı. Koca iki gün Bunovo dağının ormanlık yamaçlarını araştırdılar. Komutanlarımız dürbünlerle tam iki gün onları gözetlediler. Bizi bulurlarsa çatışmaya karar vermiştik, çünkü az bir kuvvet değildik artık.

Ama biz aramayacaktık onları. Çekilip giderlerse, Bunovo köyünü abluka altına alacaktık ve bir köy toplantısı yaparak, o haini, Angel'i cezalandıracaktık orada.

Aslında zaten Bunovo bizim ilk hedefimizdi, o köyü basacaktık. Ablukanın ikinci gününde, öğlen üstü, bizim yüz adım kadar önümüzden geçti polisler. Hepimiz bir çalılık içinde mevzi almıştık. Silahlarımız hazır vaziyetteydi. Her birimiz namluları birer polise çevirmiştik. Leşlerin yere serilmesi için sadece bir "Ateş et!" komutu yeterliydi.

Sonradan Dobri Curov şöyle anlatıyordu:

— Konuşmalarını işitirken, önce bizim ateş açmamamıza karar aldığımıza yüreğim sızlıyordu. Ama yeni bir karar almaya da vakit yoktu. Toplanıp karar alana dek bu uygun fırsat kaçacaktı.

En sonunda polisler geçip gittiler, biz de bıraktık nişan almayı.

Akşam komutanlık bir çift keşif kolu yolladı köye. Polislerin yarın da orada kalıp kalmayacaklarını ve durumu öğrenmek için Karaca ile Jelazko Kolev gittiler.

Çok geçmeden döndüler, köyde tek bir polisin kalmadığını bildirdiler. Angel'in verdiği ifadeden yanılan polis şefi, kömürcünün küçük bir partizan grubu gördüğünü, bunların da bu tehlikeli bölgeden uzaklaştıklarını sanmış ve ablukanın kaldırılmasını emretmiş.

Şimdi artık planımızın ikinci bölümünü uygulamaktan başka yapacak bir iş kalmıyordu.

Komutanlık çeteyi üç gruba ayırdı: Birincisi en küçük grup, telefon tellerini kesecek ve orada kalıp bekçilik edecekti, ikinci grup, köyü iki tarafından abluka edecek ve şosede mevzi alacaktı. Üçüncü grup da, hazırlık işleri tamamlandıktan sonra Bunovo köyünü basacaktı.

Gruplardan ikisi hemen işe koyuldular. Telefon ve telgraf tellerini kesecek olan arkadaşlar bir direğe yaklaştılar ve aralarında en çevik olanı, Pavel, direğe tırmanmaya başladı. Çabucak yarı yere kadar tırmandı, yarım dakika kadar durabildi, sonra başladı yavaş yavaş aşağı inmeye. İkinci denemesi de öyle oldu. Yakındaki fundalıktan onlara bakarak, "yazık," dedik, "bu iş böyle mi kalacak?" Fakat Pavel bu arada yeniden başladı direğe tırmanmaya. Ama, Vanüşa ona yardıma koşmuştu şimdi. Aldı omuzlarına, boyu da uzun değildi. Pavel, birden direğin ortasına yetişti. Sonra Vanüşa tüfeğinin demirinden tutup dipçiğini direğe dayadı. Pavel bir ayağı ile dipçiğe basarak kolayca tellere yetişti ve bir dakika sonra teller yere sarkıyordu.

Bu arada onların yanından birkaç araba geçti. Arabacılar, Bunovo köyünün başka yerlerle irtibatını kesen bu iki arkadaşın etrafına toplandılar ve "Ne oluyor?" diye sormaya başladılar.

Pavel yukarda telleri kesmeye uğraşıyordu ve kimseyle konuşacak vakti yoktu, her an yeniden aşağı düşebilirdi. Vanüşa'ya tanımadığı kimselerle konuşmak kesinlikle yasaktı.

Köylüler onu dilsiz sanmışlar ve partizan olduklarını da sezmişler. "Zavallı" diyorlarmış Vanüşa için, "dilsiz, gene de başını torbaya koyup partizan olmuş..."

Az sonra aynı gruptan arkadaşlar Vanüşa'ya yardıma koşmuşlar ve iş yoluna girmiş. Ama arabacılar her ihtimale karşı tutsak edilmişlerdi. Geçen günkü hatanın tekrarlanmaması lazımdı. Bunun böyle olması gerektiğini anlamıştı onlar ve hiç homurdanmadan, hoşnutsuzluk göstermeden Pavel'in etrafına toplanddar. Pavel, çevik olduğu kadar, iyi de propagandacı idi.

Her türlü tehlikeye karşı önlemler alındıktan sonra köye baskın yapıldı. Bir grup partizan belediye binasını bastı. Başka bir grup, postaneyi aldı. Üçüncü bir grup hain kömürcü Angel'i yakalamaya gitti. Bu işler başladıktan sonra Toni Perenovski bir grup partizana mandıranın deposuna doğru yönelmelerini emretti. Orada Almanlar için hazırlanmış çok miktarda yağ ve kaşkaval vardı. Bu arada müfreze komutanı köy tellalını aramaya yolladı birini, kendisi de tellalın okuyacağı duyuruyu yazmıştı bir kağıda. On, onbeş dakika sonra köy sokaklarında öten davul sesiyle tellalın sesi duyuldu:

— Köylüle-e-e-er! Köye, Çavdar çetesinden partizanlar geldile-e-e-er! Toplantı yapacakla-a-a-ar! Herkes toplantıya gelsi-i-in!...

—Partizanlar köylüye yağ verecekle-e-er! Kaşkaval verecekle-e-er!

Bundan sonra davula vurması, duyurunun bundan ibaret olduğu anlamına geliyordu. Tellalın arkasına bir sürü de çocuk takılmıştı.

Çok geçmedi, köy meydanı insanla doldu. Şimdiye kadar ilk defa böyle bir haber duydukları için mi, yağ, kaşkaval vereceğiz diye mi, yoksa partizanları görmeyi merak ettikleri için mi bilmem, çünkü ülkenin her tarafında artık partizanlar hakkında çok konuşuluyordu, birçok kadın, erkek, etrafımıza toplandılar.

En çok merak ettikleri, kuşkusuz biz kadın partizanlardık.

Köyde Nedka'yı tanıyorlardı. Bizimle birlikte olduğu meydana çıkmasın diye, kenarda bekçilerle kalmıştı Nedka. Ama iki partizan kadının etrafına yengeler, teyzeler toplanmışlar, türlü şeyler soruyorlardı onlara. Bana bakan olmuyordu. Golf pantolonlu, spor ceketli bir ufak tefek, zayıf partizan olan ben henüz bıyıkları terlememiş bir çocuğa benziyordum.

Meydandaki kalabalık birden sustu. Bir arabanın üstüne çıkan Toni Perenovski konuşmaya başlamıştı.

— Arkadaşlar!

Bu yeni, bu içten hitap, polis ve adli makamlarca suç sayılan bu söz, azmış kudurmuş faşizme karşı savaşta kan kardeşliği demek olan bu söz, daima bir elektrik akımı gibi etki yapıyordu. Dinleyicileri seferber ediyor, coşturuyordu.

— Arkadaşlar! diye bir kez daha tekrarladı Perenovski ve konuşmayı, fısıldanmayı kesen halka bir göz attı. Biz halk partizanları...

Sağnak bir yağmur gibiydi bizim komutanın nutku. Bu eski tekstil işçisi halka yakın, halkın anlayacağı bir dille konuşuyordu.

Halkın dertlerini, acılarını biliyordu. "Almanlar tek bir damla süt, en ufak bir kırıntı yağ ve tek bir buğday tanesi almamalıdırlar," derken, köylüler de "Bravo! Çok doğru, tam da öyle olmalı!" diyorlar ve savaşmak direnmek azmiyle coşuyordu yürekleri.

Sağlam adımlarla ilerleyen, Almanları darda bırakan ve Sovyet halkına, işgal altındaki bütün Avrupa ülkelerine, Avrupa halklarına özgürlük getirenlerin zaferlerinden söz etmeye başlayınca, insan dolu meydan, üzerinden hafif bir akşam yeli geçen olgun bir ekinlik gibi uğuldadı.

Konuşmasının sonunda komutan, iki gün önce bizi polise bildiren ve şimdi tutuklu bulunan, kendi köylülerinden kömürcü Angel'in yargılanacağını bildirdi.

— Bizim yasalarımıza göre onun ölmesi gerekir. Hainler cezalarını görmelidirler. Başka biri hainlik edecek oldu mu, akibetini düşünebilmesi için, başkalarına ibret için hainler gebertilmelidir. Fakat burada karar verecek olanlar sadece biz değiliz. Burada halk karar verecek. Sizin sözünüz, bizim de sözümüz, sizin yargınız, bizim de yargımız olacak. Kalabalıkta ses kalmadı. Sanki solumayı bile kesmişti insanlar. Elbette, kolay iş değildi. Kömürcü Angel sağ kalacak mıydı, yoksa it gibi gebertilecek miydi, bu, onların söyleyeceği söze bağlıydı.

Gayet merhametlidir bu millet. Gayet iyi kalpli, yumuşak yürekli! Ve bu iyi kalpliliği, yumuşak yürekliliğinden çok çekmiştir, ama gene de, kan dökülmesini daima önlemeye çalışmıştır.

Gerçekten de hain Angel iğrenç, kötü bir suç işlemişti. Ama onun bu suçu herhangi bir insan kaybına sebep olmadığı için, millet onun affedilmesini, canını bağışlamamızı istedi.

Yaşlı biri doğrularak titrek bir sesle:

— Bağışlayın! dedi.

Bir kadın kalkarak ağlamaklı bir sesle yalvardı:

— Bağışlayın!

Olgun bir erkek, kalktı, yarım yüzyıllık bir hayatın bilgeliği vardı sesinde:

— Bağışlayın! Köyümüzden ne o, ne de başka biri, hainlik etmeyi, partizan ele vermeyi aklından bile geçirmeyecek artık, dedi.

Köy meydanına toplanmış Bunovo halkının bu kararı, biz Çavdar müfrezesi partizanlarına bu hainin hayatını bağışlattı. Çünkü halkın

sözü, tüm hareketlerimizi ayarlamakta temel bir ölçüydü bizim için.

Komutanın bir iki acı, sert sözü, yarınki günleri, zaferden sonra onu çocukların bile bir hain gibi parmakla gösterecekleri günleri hatırlatan acı sözlerinden sonra, Angel'ın iki tarafında duran partizanlar çekildiler. Kendisi utanıp sıkılarak, şaşırmış, acınacak bir halde çabucak karanlığa sokulup, gizlenmeye çalıştı. Karanlıklar en alçak insanı da, en yüz kızartıcı suçları da örter.

Halk mahkemesi sona erdikten sonra, belediyeden tüm vergi kütükleri, zahire teslimatı cetvelleri, arşivler çıkarıldı. Meydanda çocukların neşeli sesleri ve yaşlıların sessizce onaylarıyla hepsi yakıldı. Partizanlar, köylüleri bütün yıl için vergi ödemekten, hükümete zahire vermekten kurtarıyorlardı...

Bundan sonra da yağ ve kaşkaval dağıtımına geçildi. Partizanlardan birkaçı büyük kaşkaval tekerleklerini dörde kesiyorlar, köylüler de geçip, her biri biler parça alıyordu. İki üç kilodan az değildi bu parçalar.

Toplumsal bir kontrol da meydana gelmişti çabucak. Kendilerine düşen payı artık almış olan birkaç kadın yan tarafta durmuşlar, ikinciyi alan olmasın diye bakıyorlardı.

Hemen her kadının elinde ya bir tencere ya da bir tepsi vardı. Dikkatimizi çekmişti bu. Nereden gidip almışlardı çabucak bunları? Dağıtıma başlanır başlanmaz, bir dakika içinde artık hepsinin elinde bir kap vardı. Tellalın haberinden sonra toplantıya gelirken, hepsinin evden birer kap alıp fistanlarının altına gizledikleri anlaşıldı sonradan.

Tereyağının dağıtılması çok daha karmaşıktı. İki fıçı içindeydi yağ. İlkten bir partizan koca bir kepçe ile dağıtıyordu yağı. En az yarım kilo alıyordu bu kepçe. Fakat biraz sonra iş bir hayli zorlaşmıştı, fıçıya eğilmesi gerekiyordu partizanın. Fıçının içine düşmemesi için de bir

eliyle kenarına tutunuyordu. Nihayet bu işin kadınlara teslim edilmesi düşünüldü. Partizanlar sadece haksızlığa meydan verilmemesini kontrol edeceklerdi. Kepçeyi alıp yağ üleştirme sırası ufak tefek bir kadındaydı.

Artık hemen hemen boşalmak üzereydi fıçılar. Kepçeyi kaldırmak gerçekten çok güçtü. Kadın bir eğildi, iki eğildi ama erişemiyordu fıçının dibine. İşi kolaylaştırmak için biri bir iskemle bile getirmişti. Kadın tekrar eğildi. Arkasında kuyruk olup bekleyenler, fazla oyalanıyor diye mırıldanmaya başladılar. Kadıncağız, anlaşılan bir parça yağ alamadan fıçının başından kovulacağını sanarak cesaretlenmiş. Ve bu kez daha fazla eğilince gözümüzden kayboldu. Baş aşağı fıçıya dalmış, sadece ayakları tepiniyordu yukarda. Ve boğuk bir ses geliyordu fıçının içinden. İki partizan hemen fıçıyı devirdiler. Kadıncağız, üstü başı, saçları, yüzü, yağ içinde tekerlendi fıçıdan. Partizanlar tutup kaldırdılar yerden onu. Kadın yüzünü, gözlerini silerek yere yuvarlanan tenceresini alıp tekrar fıçıya koştu.

Yokluk açlık neler yaptırmıyordu insana!

Silah araştırıp almaya giden grup az sonra belediyeden geliyordu. Komutan toplanma işareti verdi.

Biraz sonra Baço Kiro çetesi, memnun ve sevinçli köylüler tarafından uğurlanarak Bunovo köyünü terketti. Dönüşte ıtır çiçeği götürüyordum kampa, birkaç kız takmıştı bu çiçekleri bana ve içtenlikle şöyle demişlerdi:

— Bekleyeceğiz, yine gelin!

Yedinci Bölüm

Bunovo köyüne yaptığımız baskının konuşmaları henüz bitmemişti, bir haberci geldi kampa. Getirdiği talimatta Baço Kiro çetesinde bulunan müfreze komutanlarının, çete komutanı ile birlikte eski karargaha gitmeleri isteniyordu. Toni Perenovsk, Dobri Curov, Angel Geşkov ve Dimitır Pçelinsk derhal Murgaş'a doğru yollandılar. Orada Sofya il parti komitesinin özel elçisi Todor Jivkov bir konferans verecek ve bu konferansta Çavdar müfrezesinin çalışmaları gözden geçirilecekti.

Konferanstan dönüşlerinde arkadaşlar komutanlıkta yapılan değişiklikleri bildirdiler. Müfreze komutanı Dobri Curov oluyordu, politkomiser Stefan Halaçev, Todor Doçev de yeniden Baço Kiro çetesine komutan oluyordu.

Daha o akşam Dobri beni bir yana çekerek:

— Hazır ol, topla eşyanı! Sizin taraflara gideceksin, dedi.

Hayretle faltaşı gibi açıldı gözlerim.

— Niçin?! Ben hemen hemen kimseyi tanımıyorum orada.

— Önemi yok. Kurmayın kararı var. Damyan'la ikiniz gidiyorsunuz. Sen Çervenbryag, o da Pleven taraflarına gidiyor. Orada yeni meydana getirilen partizan müfrezelerine katılacaksınız.

Aleksandr Getman - Damyan, aynı gün kurmay grubuyla gelmişti. Bayço Ognyanov çetesinde partizanlık etmişti. Biz onunla müfrezenin daha çetelere ayrılmasından önceki günlerden tanışıyorduk. Dobri ile konuştuğumuzu görünce, bize yaklaşarak:

— Nasıl, yola çıkıyor muyuz?

— Mademki gitmek lazım!...

Komutanın bu haberi çok etkilemişti beni. Çünkü ben artık bu

çetede arkadaşlara alışmıştım, dost olmuştum onlarla. Savaşlarda barut dumanını birlikte solumuştuk Ve şimdi birden, tekrar bir söz, herşeyi değiştiriyordu hayatımda, bir belirsizliğe doğru yolluyordu beni. Ama, "Emir!" deniyordu bu söze.

Emir... Ne yapabilirdim, başladım eşyamı toplamaya, "eşyamı toplamaya" demek de bilmem ne kadar doğru, çünkü eşya denecek birşeyim yoktu benim... üstümde yırtık, sökük ne varsa, diktim, yamadım, yıkandım, paklandım, bundan ibaretti bütün hazırlığım. O akşam kurmaya gidip silah sorununu ortaya attım.

Bir sırp tüfeği yazılıydı üzerimde, gayet güzel bir tüfekti.

Sofya'dan gelirken getirdiğim tabancalardan birini Toni Perenovsk vaktiyle geri vermişti bana. Arkadaşlar biraz düşündükten sonra, buradan silahsız gitmenin doğru olmayacağını kabul ettiler. Kendimi Çavdar müfrezesinden saymaya devam ediyordum, geçici olarak başka bir müfrezeye gittiğimi sanıyordum.

En fazla, tüfeği geri verecektim. Sonuçta müfrezenindi bu tüfek, ama tabancayı daha savaş grubuna katıldığım zaman Stanil'den almıştım, onu vermemeye kararlıydım. Adamakıllı direnecektim...

Ertesi gün Vanüşa ile birlikte silahımı iyice temizledik ve öyle bir parlattık ki, metal kısımları gümüş gibi oldu. sonra ben, (Sırp tüfeğinin otuz, Valterin de yirmi mermisi vardı) ayrı ayrı onları silip parlattım ve başladım sabırsızlıkla yola çıkacağım günü beklemeye.

Ve ne garip şey. Sözde müfrezeden ayrılmak istemiyordum, sözde güç geliyordu arkadaşlardan ayrılmak, ama daha ikinci günü, yola çıkmak için sabırsızlanıyordum.

Ekim ayının sonlarına doğru kampa iri, tıknaz, geniş omuzlu bir arkadaş geldi. Çervenbryag il parti komitesinden yollanmıştı. Gizli bir yoldan o götürecekti bizi yeni müfrezemize.

Garvanski - Vuban'dı bu arkadaş.

si hakkındaki ilk izlenimlerimi hatırlayamıyorum. Belki de o rılık acısından fazla etkilenmiş olacağım ki, ne onun sözlerini, benim ona neler dediğimi aklımda tutamamışım. Bundan ortak hayatımızdaki facialı olaylar da ilk anılarımı muş, silip götürmüş olabilir.

Garvanski'nin bütün hayatı fedakarlıklarla, kahramanlıklarla ...

bitirememiş, çünkü ekmeğini kazanmak zorunda kalmış ve şçisi olmuştu. Orada, Sofya devlet matbaasında cesur, fedakar nolcular ailesine üye oluyor. Ve öyle sanıyorum ki, Netso n sonuna kadar yürekten komsomolcu kalacaktır...

yılında başçavuş yedek subay olarak Botevgrat kışlasında görmektedir. Arkadaşça tutum ve davranışlarından ötürü onu seviyor, çalışkan, disiplinli, becerikli olduğu için de nları onu övüyor. Çünkü Netso, yarım yamalak iş yapmamakta, üzerine aldığı her işi tam yapmaktadır.

ğustosta Novaçene köyündedir. Burada köylülerle polis a çatışma var. Kral ordusundan yedeksubay başçavuş, an köylülerle başa çıkabilmek için polise yardım edeceği yerde, e yardım ediyor, onların başına geçiyor.

sonunda tutuklanıyor. Kışlada sorguya çekiliyor. Askerler alay komutanı onun apoletlerini koparıyor ve yedek tan atılan Netso hapse yollanıyor.

ten çıktıktan sonra Netso'nun ilk işi, örgütle irtibata girmek ve keli işleri yapmaya hazır olduğunu bildirmek oluyor. Ona öyle ermekte gecikmiyor örgüt. Sadece üç yıl sonra Sofya ında İskır nehri demiryolu köprüsünde Parti Merkez Komitesi

üyelerinden Andrey Yürükov'un öldüğü silahlı çatışmadan sonra Netso yeniden polisin eline düşüyor.

Polis buna hiç şaşmıyor. Dosyası, kendini büsbütün parti davasına adadığını gösteren belgelerle dolmuş taşmış. Tehlikeli bir komünist diye niteliyorlar onu tüm polis belgeleri.

Netso hakkında açılan dava gayet önemli ve gayet ağır. Onun için de milli emniyet şefleri, ne pahasına olursa olsun, ona herşeyi söylettirmek niyetindedirler. Fakat gaddarca işkencelere rağmen Netso susuyor, tek bir söz söylemiyor. Bu hal karşısında milli emniyet, savcılığa devrediyor davayı. Netso'yu da cezaevine yolluyor.

Netso için bu adeta bir kurtuluş. Çünkü yediği dayaktan, işkencelerden o kadar çok ezilmiş ki, türlü polis dayağından geçmiş eski, tecrübeli mahpuslar bile onu görünce şaşırıp kalıyorlar. Ama vücudunun ve moralinin sağlamlığı sayesinde ölümü yenmeyi başarıyor ve 1938 yılında, hapisten kurtulur kurtulmaz yeniden aktif olarak parti işine katılıyor. Almanlar Sovyetler Birliğine saldırdıkları zaman, derhal illegalliğe geçiyor.

Bütün bunları ben çok sonra, uzun kış gecelerinde, soğuk partizan barınağında öğrendim...

Anlaşılan, Netso, bizim çetede eski dost ve arkadaşlar bulmuş olacaktı ki, bir iki kişiyle kucaklaştığını gördüm. Ama o anda Netso beni hiç ilgilendirmiyordu. Arkadaşlardan bazen birine, bazen diğerine bakıyor, bir gün tekrar karşılaşabilecek miyiz, acaba günün birinde bağımsız olarak, özgür olarak buluşabilecek miyiz? diye düşünüyordum.

Sırt çantamı yüklenmiş, tüfeğimi omzuma geçirmiştim artık, baktım partizanlar küme küme toplanıyorlar, bizim ozan Andro da, Vaselin Andrev, bazı talimatlar veriyor.

Yolculuğumuz dolayısıyla bir müsamere düzenlendi o akşam.

Öyle sanıyorum ki, Smirnenski ve Vaptsarov'un şiirleri, Geo Milev'in Eylül'ü, daha genç ozanlarımızın devrimci şiirleri partizan kamplarında, kamp ateşi etrafındaki kadar içli ve güçlü duyulmamıştır.

Bugün edebiyat eleştiricileri, örneğin şöyle bir dörtlükte:

> Ve çok zenginim ben, sen varsın, benim sevdam
> Paha biçilmez arkadaşım, hayat ya da ölüm.
> Mert savaşım, düşmana hıncım, sayısız yoldaşım,
> Hak yoludur benim yolum..

"Düşmana hıncım" ve "mert savaşım" şairane sözler değil, diyebilirler, fakat bizi büyülüyordu böyle şiirler. Biz partizanlara ekmek ve sıcak bir yün kazak gibi gerekliydi bu şiirler.

Evet, Andro'nun da, benim de ve bu akşam ateşin etrafına toplanan herbirimizin ve şimdi yeraltı barınaklarında, kulübelerde, gizli evlerde ve savaşın kükrediği her yerde hepimizin "sayısız yoldaşımız" vardı ve "hak yoluydu bizim yolumuz". Böyle sarsılmaz bir inanca sahip olmayan bir kimse, elinde bir tabanca ve üç kurşunla vahşi ve kuduz Alman faşizminin desteklediği bir krallığı yıkmaya yollanabilir miydi hiç?

Şiirlerden sonra şarkı da vardı, Rusça marşlar da söylendi. Ama, ne de olsa, ayrılık saati geldi. Çetenin politkomiseri Vladimir Kalayciev - Kotse sözde bir iki vedalaşma sözü söyleyecekti. Ama çetenin tüm geçmişini, birlikte geçirdiğimiz sevinçli ve kederli bütün anları hatırlattı ve sonunda sözünü, günün birinde zaferden sonra yeniden böyle birlikte toplanıp şiirler okuyalım, şarkılar söyleyelim, dileğiyle tamamladı.

— Çavdar müfrezesinden olduğunuzu unutmamalısınız. Bizi

birbirimize bağlayan savaş dostluğudur, bu dostluğu hiçbir şey unutturamaz...

Hepsi ayağa kalkmışlardı. Kucaklaşıyor, öpüşüyor, el sıkışıyor, ayrılmayı bir dakika, bir an daha uzaklaştırmaya bakıyorduk. Sonra Nedka Jelazkova göründü karşımda, kır çiçeklerinden derlenmiş bir buket veriyordu bana. Ve gitmemiz için sanki son bir hatırlatma idi bu buket. Etrafıma bakındım. Bir sessizlik çökmüş, hepsi bana bakıyordu.

— Gidelim mi? diye sordum ben bitkin bir sesle Netso'ya.

— Evet, dedi Netso ve ilk o koyuldu yola karanlıkta.

Son bir defa daha bakarak, son bir kez daha el salladık. Lopyan ormanındaki barınağımız, Baço Kiro çetesi ve hayatımın tamamlanmış bir dönemi daha arkamızda kaldı...

Birkaç saat yol yürüdükten sonra, nihayet ışıkları göründü Etropole kasabasının. En kenardaki evlere ulaştığımız zaman artık saat onikiyi geçiyordu. Kasabada sadece devriye gezenler uyanıktılar. Tüfekleri omuzlarında, sokaklarda dolaşıyorlar, partizanların gelip ellerine teslim olmalarını bekliyorlardı.

Netso, hem dağdaki keçi yollarını iyi biliyor, hem de karanlıkta kılavuzluk etmeyi iyi başarıyordu. Kulakları da çok iyi işitiyordu. Üç sokak ötede dolaşan devriyelerin ayak seslerini duyabiliyordu. Böyle durumlarda biz bir avlu dibine sinerdik, o da önümüzde dururdu.

— Siz görünmeyin, derdi bize. Birşeyler olursa, ben çaresine bakarım.

Biz razı olurduk, çünkü o kılavuzluk ediyordu.

Etropole kasabasının daracık sokaklarında sözde hızlı yürüyorduk ama, gece kalacağımız Marko Prodanov'un evine varana dek, kasabanın ortasındaki eski saat kulesi saat biri bildirdi. Demek bir saat olmuştu kasabaya gireli.

En nihayet Marko Prodanov'un samanlığına sokulduk.

Ben, bay Marko'yu daha illegal olmadığım zamanlardan tanıyordum. Dimitır sürgün edildikten sonra, ona yolladığım paketlere biraz yiyecek toplamaya geliyordum Etropole'ye. Ve o zaman bay Marko ile de tanıştım. Mice Gavrilova, Stefan Marinov ve daha başka arkadaşlarla şuraya, buraya koşarak o kadar çok yiyecek toplamışlardı ki, altı ay paket yollamaya yetecekti.

Hele un gayet güzeldi. Birkaç küpün içine yerleştirip tavana saklamıştım. Fakat çok geçmedi ele verildim. Yapılan araştırmada polis unu da, yağı da, pekmezi de, armut ve erik kurularını da, hepsini kaldırıp götürmüş.

Kıt kanaat geçinen yataklarımızın kendi lokmalarından fedakarlık ederek verdikleri bu yiyeceklerin polisler tarafından götürüldüğünü hatırladıkça hâlâ kızarım.

Bay Marko evini büsbütün partinin emrine bırakmıştı. Yalnız kendisi değil, karısı da ve o zamanlar onaltı, onyedi yaşlarında olan Prodan da tamamıyla partizanların ve illegallerin emrindeydiler.

Ve sadece birkaç ay sonra Etropole bölgesindeki yatakların açığa vurulmasıyla bay Marko da gitti. Yatakların ele verildiği ilk günlerde bay Marko kaçıp gizlenmeyi başarıyor, fakat polis bütün ev halkını tutukluyor ve Marko Prodanov kendiliğinden gelip teslim olmazsa, çocuklarının da, karısının da kurşuna dizileceklerini ilan ediyor.

O sırada bay Marko, Etropole'dedir. Müfreze ile bağlantıya girebilmiş değil henüz. Ne yapacağını bilemiyor. Bütün gece uyku girmiyor gözüne. En sonra kararını veriyor. Devrimci Marko Prodanov her türlü işkenceye dayanacak, partiyi ele vermeyecek. Çocuklarının, karısının yerine kendisi ölecek.

Sabah, bay Marko teslim olmuş. Polis, itibarını korumak için

sözünde durmuş ve gerçekten ailesini serbest bırakmış.

Devrimci Marko Prodanov da sözünden dönmediği için Etropole'den öteki yataklarla birlikte Arabakonak'ta kurşuna dizilmiştir.

...Samanlıkta biraz dinlendikten sonra Netso, evin duvarına vurdu üç kere. Ve az sonra bay Marko geldi yanımıza. Davetli misafirler gibi karşıladı bizi, "Aç mısınız susuz musunuz, birkaç lokma birşeyler yiyecek misiniz?" diye sordu.

— Aç olmasına aç değiliz ama, pek yorgunuz ve çok uykumuz var, dedi Netso geniş geniş esneyerek. Yatıp uyusak, ne dersiniz, ha?

Bay Marko çıktı. Bir dakika sonra birkaç kilim yüklenmiş olarak döndü. Örtündük. Ve az sonra ben derin bir uykuya daldım. Uyandığım zaman güz güneşi henüz doğmamıştı. Samanlıktan birinin çıktığını gördüm, daha doğrusu duydum, çünkü karanlıktı henüz: Baktım, Getman uyuyordu, Netso direğe dayanmış, uyanık duruyordu.

— Kim çıkı?

— Bay Marko...

— Yemek mi getirdi?

— Yoo, ahıra gitti. Sen farkına varmadın mı, burada yattı o!

— Burada mı?

Nasıl hayret etmeyeyim? Evi, yatağı olan bir kimse neden samanlıkta yatacakmış? Netso benim bu düşüncelerimi anlamış olacak ki, kısa bir duraklamadan sonra ekledi:

— Öyle bir insan işte senin bay Marko'n. Partizanlar burada samanlıkta yatarken, evinde karısının yanında yatmaya vicdanı el vermiyor.

Ne büyük ne insancıl kalbi vardı Marko Prodanov'un!

Ortalık aydınlanmaya başlayınca, bay Marko bir iş için kasabaya

gideceğini ve karısı Kuşa'nın evde olduğunu söyledi. Hakikaten biraz sonra uzun boylu, zayıfça bir kadın girdi samanlığa. Ekmek bezelye sarılı şinik içinde sıcak bir poğaça ve bir tencere de fasulye yahnisi getiriyordu bize. Eski birer tanıdık gibi hepimizle ayrı ayrı tokalaştı, sonra önlüğüne koyup getirdiği çanaktan ağızlarına kadar yemekle doldurdu.

— Siz buyurun, yiyin, çanaklar boşaldı mı, tekrar koyun, fasulye çok, dedi, ekmeği parçalarken.

Ve herhalde yemek yerken sıkılmayalım diye durmadı yanımızda, çıkıp gitti.

Biraz sonra Kuşa abla bir testi soğuk su getirdi bize ve oturdu yanımıza. Sonra benim yanıma yaklaşarak yerleşti ve başladık kadınca konuşmaya. Onbeş dakika bile geçmemişti, kolunu omzuma atmış, şöyle diyordu:

— Sen gelsen ya aşağı odaya, çamaşırını yıkarsın, yıkanırsın. Yukarda, Balkanda herhalde ne sabun, ne de sıcak suyunuz vardır.

— Orası öyle, ama bilmem olur mu.

Netso'ya baktım ve Kuşa'ya başımla onu işaret ederek:

— O izim verirse... dedim.

— Netso izin veriver ayol, baksana gelinceğiz, o siz gibi bütün sene yıkanmayan karakoncolos değil...

— Peki, peki, dedi Netso. Ama, Ognyana, dikkatli ol. Biliyorsun ya...

Ne kadar başka hissettim kendimi ev şartlarında. Dünyada soba olabileceğini, üzerinde çaydanlığın fokur fokur kaynayabileceğini, kilimlerin örtünmek için değil de, yere döşenmek için olduğunu, ayna gibi şeyler var olduğunu adeta unutmuştum...

Kuşa abla etrafımda dönüyor, bana yararlı olmaya çalışıyordu. Sanki gurbet elden dönmüş bir kızıydım onun ben...

Curovo köyüne aktarılmamız işi yoluna girene dek, yani birkaç gün onlarda kaldık Bir akşam saat ona doğru bizim bu şanlı yataklarımızla vedalaşarak Çingene mahallesine gittik. Orada bizi bundan sonraki durağımıza kadar götürecek olan remsist Yanko Vakiçarov bekiyordu.

Netso ikişer ikişer yürümemizi teklif etti ve biz Yanko ile ileri geçtik. Birkaç adım arkamızda Netso ile Getman'ın ağır ayak sesleri duyuluyordu.

Sekizinci Bölüm

Çok defa rapor ve toplantılarda, "partimizin gücü halkla olan derin ilişkilerindedir," denir. Ve biz bu söze o kadar alışmışızdır ki, çoğu kez bu sözün canlı insanlarla, pek çok zorluklarla ve kanla dolu, yüzlerce ve binlerce sessiz kahramanlıkla dolu içeriğini pek düşünmeden, öylece kabul ediveririz...

Bu kahramanlıkları biz çok defa unuturuz. Çünkü alçak gönüllü insanlar başarmışlardır bu kahramanlıkları ve eğer sağ kaldıysalar, çokçası, anlatmasını da pek beceremezler. Ya ölenler? Onlar da aşağı yukarı şöyle bir genel söz içinde kaybolup giderler: "Parti uğruna herşeyi, hatta hayatını bile feda eden bizim cesur ve kahraman yataklarımız..."

Parti uğruna herşeyi, hatta hayatını bile veren gerçekten bu cesur, bu kahraman insanlardan biraz söz etmek istiyorum şimdi... •

Matü Georgiev - Değirmenci. Matü 1899 yılında Botevgrat ilçesi Osikovitsa köyünde doğmuştur. 1943 yılında kendisini gördüğüm zaman artık olgun, güçlü, güzel, iri, geniş omuzlu, açık alınlı ve mert bakışlı bir adamdı. Her adımı, her jesti, gücüne bir güven yaratıyordu insanda.

Daima güzel giyinirdi. Hele o yeşil briç pantolonla, özel yaptırılmış çizmeleriyle ve yarım gocuğu ile kıyafetinde biraz züppelik bile vardı. Aslan-pençesi çiçeği ve bir tüy takılı yeşil şapkasını eğmiş, çiftesi omuzunda, adeta vaktiyle panayırlarda satılan avcı resimlerini andırıyordu.

Halktan bir kimse ile konuşurken güler yüzlü ve kibar, karşılaştığı arkadaşlarla, eskiden dost olup olmadığına bakmayarak ilk ve son defa bile görmüş olsa, samimi ve dikkatli idi.

Yerli esnaf veya polis ve çavuşlarla karşılaştığı zaman onlara karşı mültefit davranırdı ve aynı zamanda apaçık bir üstünlük duygusu serilirdi konuşmalarında. Ondaki bu üstünlük duygusu kızdırmıyordu yanındakileri. Çünkü onların insanlık anlayışlarına uygundu bu, zengin misin, büyüksün, büyüklenebilirsin, demekti. Matü de yerli şartlara göre zengin sayılabilirdi. O güçlü motosikletinin gürültüsü pek eksik olmuyordu köy arası yollarda. Çiftesi patladığı zaman herkes, bu akşam, Matü'nün karısı ya tavşan kapaması ya da bıldırcın kızartması hazırlayacak sofraya... derdi.

Ve her işi yolunda giden bu adamın herşeyi, hatta ailesi bile partinin hizmetindeydi. Bunun nedenlerini de geçmişte aramak lazımdı...

Matü henüz öğrenci iken komsomolcu oluyor, daha sonraları, artık tam adam olduğu sıralarda Eylül ayaklanmasına katılıyor. Ayaklanmanın bastırılmasından sonra hapse düşüyor.

Genel aftan sonra çıkıyor. 1925 yılında, Nisan olaylarından sonra bölgede illegallere gizli barınaklar temin ediyor. Polis tarafından tekrar tutuklanıyor. Birkaç haftalık işkence onu çökertmiyor. Suç delili bulunamadığı için yeniden serbest bırakılıyor.

O zamandan ta savaşın başlangıcına kadar aralıksız olarak parti işlerine katılıyor. Fakat Hitler Almanyasının haincesine saldırması onun çalışmalarında bir dönüm noktası olmuştur.

Kara faşist kuvvetleri yenilmedikçe yaşamanın olanaksız olduğunu Matü gayet iyi biliyor. Bu andan itibaren kendisini savaşa, zafere adıyor.

Matü'nün zenginliği eski kuşkuları yokettirmişti. Bazı "gençlik aşırılıklarına" rağmen iktidarda olanlar ona dürüst, namuslu, sağlam adam gözüyle bakarlardı.

Ancak bir zayıf tarafı vardı bay Matü'nün ve kendisi de farkında

bunun. Çok sövüyordu. Ve öyle bir ustalıkla sövüyordu ki, rına gayet güç görünen parçaları çalabilen en iyi bir kemancı

Matü'yü ilk defa görüp de, repertuarından ancak birazını zaman tüylerim diken, diken olmuştu. Netso ile Getman'a Başka bir tarafa dikmişlerdi gözlerini. Sıkılıyorlardı benim a.

azarlamaya niyet etmiştim, değirmene un öğütmeye gelen biri ona ve bay Matü sövmesini yanda keserek:

ip bakayım şuna. Hemen dönerim, dedi.

dan baktık durduk. Netso biraz sustuktan sonra:

nyana, kulak asma sen onun sözlerine. Değirmenci adam... itmemiş, neler söylememiş. Alışkanlık olmuş bu onda. Sanma bir düşünce ile sövüp sayıyor, hayır, köyde kadınların buzağıya ocuğa kızdıkları zaman "kör olmayası" "Allah canını alsın" i gibi...

ce omuz silktim ve haklı buldum Netsoyu. Bay Matü gerçekten ak tefek şeylerden ötürü kınanacak bir kimse değildi.

nra samanlığın kapısını açarak tekrar bizim yanımıza girdi.

menci Matü'nün "malikanesi" Çavdar ve Georgi Benkovski nden partizanların daimi sığınağıydı. Curovo ile Kosmata si arasındaki yolun ortasında bulunuyordu. Değirmeni geniş ükteydi ve dikenli çitle çevriliydi.

e değirmenin yanındaydı bay Matü'nün. Partizan sığınağı etirilen samanlığı da avlunun öteki ucundaydı. Bay Matü'nün iyi bir radyo vardı ve dünyanın bütün istasyonlarını rdu.

alarda hükümet, yabancı istasyonlardan radyo dinlemeyi

yasaklamıştı. Halk yabancı kaynaklardan dünyada olup bitenleri öğrenmesin, sadece hükümet gazetelerini okusun, hükümet radyosunu dinlesin diye yasaktı yabancı radyoları dinlemek. Hem öyle ki, tüm radyolar bir dalga üzerine ayarlanmış, kırmızı balmumu ile mühürlenmişti. Başka bir yerden dinlemek için mührün koparılması lazımdı. Kopardın mı da, yandın, para cezasından başka üç yıl da hapis vardı.

Ama gene de birçok kimse türlü teknik buluşlardan yararlanarak "kara" istasyonları dinliyorlardı. Bay Matü de mühre dokunmadan başka istasyonları dinleme yolunu bulmuştu ve biz Moskova ve Hristo Botev radyosunu rahat rahat, doyuncaya kadar dinliyorduk. Ama biz dinlerken Matü'nün karısı da, ne olur ne olmaz, çağrılmadık bir kimse geliverir diye kapıda bekliyordu.

1943'ün sonlarına doğru Etropole'de büyük bir olay oluyor.

Bu sırada bay Matü'nün yanında Çavdar çetesinden on kişi kadar bir grup partizan bulunuyor. Grup yönetmeni bay Mihali Yosif Benbasat.

Değirmendeki sığınak en emin yerlerden biri sayılmaktadır. Açlık, susuzluk tehlikesi de yok. Sonra Matü Marinov gibi sağlam, dürüst bir adamın evinde arama tarama yapmak polisin aklına gelecek şey değil, tabii bir hainlik, bir ihbar olursa iş başkalaşır...

Bay Matü illegal savaşlardan bir hayli tecrübe sahibi. Olayın kendisine de dokunabileceğini düşünüyor ve bir gece partizanları Kosma mahallesinde oturan akrabası Stayü Marinov'lara götürüyor.

Evindeki sığınak emin bir yermiş ve çok az kimse biliyormuş tam nerede olduğunu.

Ve bay Matü, bundan sonra olayların nasıl gelişeceğini beklemiş. İllegalliğe geçip de kendini açığa vurursa, iki müfrezeden partizanların en emin sığınağı meydana çıkmış olacak.

Sonra polisin kendisinden kuşkulanmaması olasılığı da varmış... Fakat çorap başlamış sökülmeye. Polisin önünde tek bir itirafta bulunan bir kimse, artık tüm bildiklerini söylemesin olamaz. Ve bir sabah erkenden değirmenci Matü'nün "malikanesi" polis kordonu altına alınıyor. Bay Matü bunu görünce, kaçmak için hiçbir imkanın kalmadığını anlıyor. Eskiden yaptığı gibi avluya çıkıyor ve biraz, yüksekten atarak:

— Hoş geldiniz, diyor.

Değirmenciyi çok eskiden tanıyan polis şefi:

— Hoş gelmedik, diyor. İyisi mi, sen şimdi yardım et bize de, bitirelim işimizi. Başka türlü ne senden, ne sizinkilerden, ne de değirmenden hayır kalacak. Hadi, söyle, nerede partizanlar?

Matü omuzlarını silkmiş.

— Nasıl partizan ayol?

Polisler başlamış araştırmaya. Girip çıkmadıkları, aramadıkları yer kalmamış. Matü, hiç bozmayarak bakıyor ve ara sıra:

— Vay canına, sözde akıllı insanlarsınız, birlikte bunca rakı şarap içtik, alt üst ettiniz evimi, diyormuş.

Matü, partizanların kaldıkları günlerden hiçbir iz bırakmamış. Evde sadece karısı ve küçük oğlu bulunuyor. Karısına kendine güvendiği gibi güveniyor Matü. Küçük oğlu da birşey bilmiyor. Bu tehlikeli işlerde babasına yardım eden büyük oğlu, güvenilir dostlarda gizleniyormuş.

Polis şefi, partizanların Matü'lerde olmadığını anlayınca, çağırmış yardımcısını:

— İki kişi bunu alıp belediyeye götürsünler ve taksınlar bileklerine kelepçeleri, bir iş yapabilir. Sen al öteki polisleri, git Stoyü Marinov'ların evine. Mademki burada değiller, orada bulacağız. Az

sonra ben de geleceğim, demiş.

Matü dehşetten donup kalmış. Hainliğin canavarca dişleri gittikçe daha derin saplanıyormuş örgütün vücuduna. Evine son bir veda bakışı yaparak ağır adımlarla belediyeye doğru yollanmış. Hızlı yürümesi için iki polis kendisini itiyormuş.

Bu arada öteki polisler Stoyü'nün evine varmışlar. Çabucak yaptıkları arama tarama bir sonuç vermemiş. Partizanlar öyle iyi gizlenmişler ki, bulunacak gibi değil.

Polis şefi, Stoyü Marinovün ve karısının avluya çıkarılmalarını emretmiş. Orada onlara işkence edilmeye başlanmış.

Polis şefi partizanların burada oldukları kanısındaymış ve yataklarına işkence yapılmasına dayanamayarak, meydana çıkacaklarını biliyormuş.

Polis şefinin bu düşünceleri akla uzak değilmiş. Partizanların yüreği dayanamamış ve Yosif Benbasat saldırıya geçmek için hazır olmalarını emretmiş arkadaşlarına. Elinde bombalarla ilk olarak o çıkmış avluya. Sığınaktan yirmi adım öteye yerleştirilen mitralyözü yok etmek niyetindeymiş bombalarla.

Fakat polislerin açtıkları ateş kendisini yere sermiş. Partizanlardan Peyü Krinçev ile Aleksandr Petkov da kurşun yağmurundan korunamamışlar, onlar da oracıkta yere serilmişler. Diğerleri mitralyöz ve makineli tüfek ateşinden bir mucize kabili kurtulabilmişler. Partizan cesurluğu ve polislerin de kendi canlarını koruma korkusu yardım etmiş onlara.

Partizanları diri yakalayamamaktan veya hepsini öldürememekten kızıp köpüren, kuduran polisler Stoyü Marinov'la karısı Veşa'yı da kurşuna dizmişler. Bu sadık yatakların iki küçük çocuğu avlu dibinde büzülmüş, bakıyorlarmış...

Polislerin, değerli ne varsa alıp yağma ederek evi yaktıklarını söylemeye gerek yok sanıyorum.

Buradan belediyeye gidiyorlar. Bay Matü orada bekliyor. O, silah ve bomba seslerini duymuş, büyük bir keder ve üzüntü içinde öldürülen arkadaşları düşünüyormuş.

İşkencelere daha muhtarın odasında başlanmış. Akşam, Matü'yü iki ayağı kırılmış, göğüs kafesi iyice ezilmiş bir halde bir arabaya atıp kasabaya götürmüşler. Sıkılan kurşun, son nefesine kadar ağzını açmayan bu sadık yatağa gerçek bir iyilik olmuş.

***

Anılarım beni kahramanlıklarla, fedakarlıklarla dolu o geçmiş yıllara götürürken, Lukovit ilçesinin Belentsi köyünden Doko Ştırkov dededen biraz söz etmeden geçemem.

Doko dede Eylül ayaklanmasına katılmıştır. 1925 yılında illegalleri gizlemiştir. Partinin yasaklanmasından sonra evini adeta bir devrimciler kulübü haline getirmiştir. Daha sonraları oğulları büyüyüp yetiştikten sonra, bu güç ve sorumluluk gerektiren işte babalarına yardımcı oluyorlar.

Savaşın başlamasından sonra 1941 yılında Doko dede bütün evini yeniden partiye veriyor. Bölgedeki tüm illegaller orada barınak buluyorlar, partizan hareketi başlayınca da Georgi Benkovski müfrezesine destek oluyor.

Samanlığına gayet iyi bir sığınak yapmıştı Doko dede. Nerede olduğunu bilmeyen bir kimsenin bulması olanaksızdı.

Doko dede her sabah, gece konukların gelip gelmediğini yoklamak için samanlığa giderdi. Hemen hiçbir gece de konuk eksik olmuyordu.

İyi hatırlıyorum, 1944 yılının kış aylarındaydı. Önceden sözleşmediğimiz halde, bir gece oniki kişi toplanmıştık Doko dedenin

samanlığına. Oysa ancak gelenlerin yarısını alabilmişti sığınak. Ötekiler samanlıkta yatmışlardı. Nöbetçilerimiz her saat değişiyordu, çünkü az değildik ve bu gece herkes iyi dinlenebilmişti. Sabahleyin, yeni bir partizan olan nöbetçi alarm işareti verdi. Bir ihtiyar samanlığa doğru geliyormuş. Ben duvarın dibinde bulunuyordum ve gözümü duvardaki bir deliğe dayadım.

Dönüp bizimkilere baktığım zaman hepsinin ellerinde silah vardı.

— Rahat olun, gelen Doko dede, dedim.

— O-o-o... diyerek onu birden geniş bir nefes aldılar.

Az sonra kapı açıldı, ama biz hepimiz yeniden yatıp uyur yapmıştık kendimizi. Doko dede parmaklarının ucuna basarak uzanıp bize bir göz attı, yüzünde güzel bir yaşlı insan gülümsemesi belirdi.

"Benim kahraman komitalarım! Sağ olsunlar, var olsunlar. Yorgun olmalı çocuklar... Neden bana haber etmediniz, ben bekçilik ederdim size!" diye yavaşça konuşuyordu kendi kendine Doko dede, bizi uykuda sanarak.

Birden sessizce bir gülüş oldu samanlıkta.

— Merhaba, dede!

— Merhaba, çocuklar, hoş geldiniz. Söyleyin bakalım, aç mısınız?

Karşılaştığı partizanlara, illegallere aç mısınız diye sormayı hiçbir zaman unutmuyordu Doko dede. "Aç ayı hora oynamaz, aç partizan da düşmanla adamakıllı dövüşemez," derdi ve onun için de evinde daima koca bir taburu besleyecek kadar yiyecek bulundururdu.

Doko dede sepetine biraz saman doldurup çıktı ve sadece on dakika kadar sonra sırtında sepetle tekrar yanımıza geldi.

Ama bu kez koca bir somunla peynir, bir parça pastırma ve koca bir çanak da yoğurt vardı içinde.

Doko dedenin sadece evi değil, bağı da partizanlar için barınaktı.

Bağdaki kulübeyi de bize hazırlamıştı ve ne olur ne olmaz diyerek, kendisiyle ve köyden diğer yataklarla irtibata giremez de aç kalırsak, üzüm yiyelim diye, kar yere düşünceye kadar da bağı bozmuyordu.

Ve gerçekten bu bağdan defalarca üzüm yedim, çok defa bu kulübede gizlendim. Ve insan burada biraz araştırdıktan sonra daima başka yiyecek birşeyler de bulabilirdi. Bu ihtiyar, kulübede daima birşeyler bulundurmaya çalışırdı.

Yazın, zafere sadece birkaç ay kalmışken, Belentsi köyünde bir muhbirlik oldu. Polis ihtiyarla kolayca ve çabucak anlaşabileceğini sanmış. İhtiyar artık dermansız bir haldeydi.

Çok birşey istememişler ondan, sadece partizanların barındıkları yerleri, kamplarını ve çevre köylerdeki diğer yatakları bildirmesini istemişler. Doko dede kendisine işkence edenlerin önünde biraz doğrulmaya çalışarak elini kaldırmış ve ötekiler bir an için susmuşlar.

— Partizanlar nerede diye soruyorsunuz, öyle mi? demiş dayaktan geçirilen ihtiyar.

— Evet, demiş polis çavuşu. Kampları nerede ve ne zaman inecekler köye? Sadece bunu söyle ve seni serbest bırakacağız.

— İnecek onlar, diye azametli bir sesle konuşmaya başlamış, Doko dede. İnecek onlar ve bütün halkın yüzü gülecek o zaman, siz de kan ağlayacaksınız, çünkü adalet ve intikam getirecek onlar.

Polisler şaşırmışlar. Çavuş da şaşarak bakınmış. Basit bir köylünün ağzından böyle laflara hayret etmiş. İhtiyarın konuşmayacağını, partisine ihanet etmeyeceğini anlamışlar ve köpürmüşler öfkeden.

— Görürsün sen adalet ve özgürlük getiren partizanları... diye mırıldanmış polislerden biri ve yürümüş copla ihtiyarın üzerine. Burada adalet de, özgürlük de benim. Söyle, söylemezsen, gebertiriz seni burada!

Susuyormuş ihtiyar. Hiçbir işkence, dayak, otuz yıldan fazla bir zamandan beri hayatında en kutsal, en değerli saydığı şeye karşı çıkartmamış onu.

Polisler henüz soluğu kesilmeyen bu cesetten birşeyler kopartamayacaklarını anlayınca, bir arabaya koyup köyün kenarına götürmüşler ve tarlada kurşuna dizmişler. Gece silah sesleri kesilmiş. Yalnızca Doko dedenin evde bağlı kurt köpeği ulumaya başlamış...

Dokuzuncu Bölüm

Partizan yolları! Asfalt döşeli değil bu yollar, tehlikeli viraj işaretleri, kaç kilometre yol geçtiğini ve daha ne kadar kaldığını gösteren işaretler de yok bu yollarda. Bir yerden diğer yere kadar yürüdüğün yol saatle bile ölçülmüyor. Çünkü etrafta şüpheli kimselerin dolaştığını gören partizanın kimbilir kaç saat gizlenip beklemesi lazım.

Partizan yolları! Güneş ne kadar ender ışıklandırıyor bu yolları. Çokçası yalnızca solgun yüzlü ay bakar bu yollara, bir biri ardı sıra dizilmiş giden partizanlara veya biri daima önde giden ve ilerdeki dönemeçte nelerle karşılaşacağını düşünen, diğeri de arkada dikkatli, kulakları kirişte, herhangi bir polis tuzağına düşme tehlikesini düşüne düşüne yürüyen bir çift partizanı görmeye çalışan solgun benizli ay.

Partizan yolları! O canım yollar! Barınaklara, yataklara doğru, insanların gözlerinden uzak buluşma yerlerine doğru karanlık veya mehtaplı gecelerde bu yollarda yürürken sessizce nice nice ant içmişimdir.

Bu gece yolumuz çok çabuk bitti. Belki de Yanko ile yavaşça konuşarak yürüdüğümüz için ya da bizi yolumuzdan saptıracak birşeyler olmadığı için çabucak ulaşmıştık varmak istediğimiz yere. Bir ara Yanko durup aşağıdaki düzlükte bir ışık noktası gösterdi:

— İşte, Bay Matü'nün değirmeni, dedi.

Biz Netso ile Getman'ı bekledik, kılavuzumuzla vedalaştık ve bir saat sonra artık geniş ve rahat bir sığınakta uyuyorduk.

Üç gün kaldık burada. Bu arada bay Matü, Netsoya gerekli bazı bilgileri topladı. Usta bir avcı olduğunu göstermeyi de unutmadı. Ertesi günün akşamı av çantasından bir değil, iki çift tavşan kulağı sarkıyordu. Karısı da gayet lezzetli, gayet nefis yapıyordu tavşan

kapamasını. Karabiberi de, defne yaprağı da, her türlü baharat bulunduruyordu evinde. Sofraya bir şişe de ev şarabı çıkarmışlardı. Bay Matü bir partizanın içki içmemesi gerektiğini biliyordu, ama bu şarap ilaç gibiydi ve adet yerine gelsin diye küçük birer kadeh doldurdu bize.

İki gün daha geçtikten sonra biz tekrar çıktık gece yolculuğuna. Bu kez Curovo köyünden Dobrevtsi köyüne geçmemiz gerekiyordu. Yolları iyi biliyordu Netso ve kılavuzsuz yürümeye başladık.

Sabaha karşı erkenden, ortalık henüz aydınlanmadan yatak Marin Lakov'un avlusuna daldık. Netso parola verdi ve az sonra daimi bir partizan "oteli" olan samanlığa girdik.

Henüz yarım saat bile geçmemişti, Marin yeni bir illegal getirdi samanlığa. Bu, İşçi Gençler Birliği, yani RMS'in Çervenbryag il komitesi sekreteri Grigor Vilev Karnen'di. Bizi almaya gelmişti

— İşte bunlar, dedi Netso ve bizi gösterdi eliyle. Damyan'ı Pleven'e doğru götürmek lazım. Ognyana bizim yanımızda kalıyor.

Grigor samana gömüldü, üşütmüştü biraz kendisini ve Çavdar müfrezesinin yürüttüğü savaşları, barınakları nasıl yaptığımızı, yemek sorununu, silah sorununu, bir partizan müfrezesine gerekli herşeyi sormaya başladı.

— Şimdi kış aylarında insanlarla çalışacağız, örgütlere biraz çeki düzen verip sağlamlaştıracağız, ilkbahar gelince biz de dalgalandıracağız bayrağı... dedi.

Aslında Çervenbryag parti ilinde partizan savaşının temeli çoktan atılmıştı. Partizan ve baskın grupları artık bir sıra ciddi eylemler yapmışlar, Netso Garvanski'nin komutanlığındaki Georgi Benkovski müfrezesi 1944 yılında iyice güçlenmişti ve artık yerel yönetimlerin ciddi biçimde uykularını kaçırıyordu.

r'dan Georgi Benkovski'ye gittiğim zaman, neden bir partizan sinden, başka bir partizan müfrezesine geçmem gerektiğini rak düşünemiyordum. Kimseye de sormadım. Komutanım Curov'un, "Gitmen gerekli!" demesi benim için yeterliydi. emirler yerine getirilsin diye verilir!

nbryag il parti komitesinin talebi üzerine Çavdar sinden alındığımı sonradan anladım. Parti komitesinin emrine tim ve kışın, örgütlenme döneminde doğrudan komiteden lıyordum. Komitenin oturumlarında her arkadaşın görevi iyordu.

aman içinde ben siyasal işlerdeydim ve diğer arkadaşlarla üç ay köy ve kasabaları dolaşarak gençlik ve parti örgütleriyle toplantı ve konferanslar yaptık. İlkbaharda müfrezenin klaştırılmasına başlanınca Georgi Benkovski müfrezesinin na alındım.

omitesinin yardımcısı olarak çoğu kez oturumlarında yordum ve komite sekreteri Peko Takov'un, komite üyeleri Garvanski, Grigor Vilev, Torna Stefanov ve daha birçok ların ağır sorumluluklar gerektiren, gerginlikle dolu aralıksız arını yakından görebiliyordum. Bu arkadaşların yaşantıları tek adanmıştı: savaş ve zafer.

Marin Lakov'larda kaldığımız günler gayet sakin geçti. Hatta emeğini evde yedik, sıcak odada yatıp uyuduk.

yılının Haziran ayındaki büyük grevde birlikte tutuklandığımız larımdan tekstil işçisi Donka Kuzmanova'nın Dobrevtsi e doğduğunu biliyordum. Tanıyor mu, diye sordum bay . Bu arada sofrayı hazırlayan karısı:

nka mı, biraz önce bizim kapının önünden geçti, dedi.

— Burada mı Donka? diye hayretle sordum ben.

— Burada ya, nereye gidecek. Kocasına onbeş yıl hapis cezası verdiler. Onu da ittiler köpek gibi. Ne yapsın, geldi kadın. Burada hiç olmazsa ekmek bulacaklar...

Donka ile görüşmek için arkadaşlardan izin istedim. Biraz düşündükten sonra razı oldular. Donka artık köyde gizli çalışmalara katılmıştı.

Ertesi gün Donka, önlüğüne biraz yemiş koymuş, geldi. Bir partizan kadınla görüşeceğini söylemişler, başka hiçbir şey dememişler ona. İçeri girip arkasından kapıyı kapattığı zaman gözlerini kırpıştırdı biraz. Oda yarı karanlıktı, karşısında da kadın yerine golf pantolonlu, kasketli bir çocuk duruyordu arkası dönmüş olarak. Donka öksürdü, ben de döndüm. Bir an baktı, tanıyamadı birden. Sonra bana doğru atıldı, kucaklaştık. Kocasını, tanıdıklarımızı sormaya başladım ben, Donka gizlice gülümsüyordu, en sonra dayanamadı:

— Mitkoyu sormayacak mısın? dedi.

— Ne biliyorsun Mitko hakkında? diye sordum elimi eline koyarak.

— Hiç, bildiğim şu ki toplama kampından serbest bırakılmış.

Elim ayağım kesilerek yatağa oturdum. Herşey aklıma gelirdi ama, kocamın serbest bırakılacağını hiç beklemezdim.

— Ya sonra?

— Sonrası hiç. Düşünme onu. Küçük değil o, illegal hayatta yeteri kadar tecrübesi de var.

Eşim Mitko gerçekten serbest bırakılmış kamptan. Ksanti taraflarındaki Kristo-pole kampı kaldırıldıktan sonra polis Mitkoyu özel bir gözetim altına almış, böylelikle başkalarının değilse bile, hiç olmazsa benim izimi bulabilir sanmış. Ama Mitko'nun gerçekten büyük tecrübesi vardı illegal savaşta, bu nedenle polisin bütün

bekledikleri boşa çıkmış. Birkaç kere polisin gözünden kaybolmayı başarmış Mitko. Bu arada Rayna Esenova Habeş ile irtibata girmiş. Rayna, Kinyajevo bölge parti komitesi üyelerindendi. Mitkoya Tnn partizan müfrezesiyle irtibat sağlamış ve bir gün Mitko bir fırsat bularak polisin gözünden kaybolmuş.

Uzun süredir ikimiz de birbirimiz hakkında hiçbir şey bilmiyorduk. Dokuz Eylülden sonra bile birkaç gün, acaba ikimiz de sağ mı, değil mi, öğrenememiştik...

Donka ile o gün bir hayli konuştuk. Daimi yatağımız olmuştu o bizim. Daha sonraları, ilkbahardaki olaylardan sonra polis tarafından tutsak edilmiş ve bir süre kendisine müthiş işkence yapılmıştı. Fakat bu mert devrimci kadın, korkunç polis işkencelerine dayanabilmiş ve bu da hayatını kurtarmıştı onun. Çünkü doğrudan doğruya kendi aleyhinde bir suç kanıtı yokmuş.

O da birşey itiraf etmemiş. Nihayet polis serbest bırakmış Donka'yı. Ama günde üç kere belediyeye gelip imza atmaya mecbur etmiş.

Birkaç gün sonra biz bay Marin'in konuksever evini terkederek Kiçera denilen mahale yollandık. Dobrevtsi ile Zlatna Panega köyü arasındaki yolun ortalarında bir yerde bulunuyordu Kiçera. Bir grup partizan orada kampta idiler. Lukovit kasabasından partizan Nikola Tsankov Pelov'u, Belentsi köyünden Stoyil Tsankov'u, Dobrevtsi köyünden Petko Savovu, Belentsi köyünden Petko Ninov'u ve komutanları Vasil Simenov Çavdar'ı orada bulduk.

Çavdar, Çervenbryag parti bölgesinde partizan hareketinin en ilginç kişilerinden biridir. O sıralarda olup olacağı 23-24 yaşlarındaydı, ama daha o zaman yaptıkları hayli önemliydi. Belentsi köyünde dünyaya gelen Çavdar, küçük yaşta öksüz kalıyor ve zenginlere önce çobanlık, sığırtmaçlık, sonra da ırgatlık ederek ekmeğini kazanmaya başlıyor.

1936 yılında Çavdar, İşçi Gençler Birliğine üye oluyor. 1939 yılında da köyde parti örgütü onu kendi saflarına alıyor.

Kısa bir süre içinde Çavdar'ın çok iyi bir örgütleyici olduğu anlaşılıyor ve RMS'in bölge komitesine üye alınıyor. Daha sonra da komitenin sekreteri oluyor. Fakat bu coşkun genç Dobrev bölgesi ile yetinmiyor, bu çalışma bölgesi dar görünüyor ona. Vratsa ile Çervenbryag parti illeri arasında on kadar köyü ile o sıralarda hiçbir yere bağlı bulunmayan bir bölge var.

Bir zamanlar burada RMS örgütleri de, parti örgütleri de varmış, ama şimdi ne Vratsa, ne de Çervenbryag il komitelerinin bir bağlantısı yok bu örgütlerle. Çavdar kendi girişkenliği ile bu "unutulan" bölgeyi canlandırıyor. Orman etrafındaki köyler ayrı bir bölge haline geliyor ve çok iyi bir örgüt hayatı başlıyor burada. Savaş grupları aktif olarak hükümete karşı çalışmaya başlıyorlar. Partizan hareketinin güçlendirilmesi sırasında da Georgi Benkovski müfrezesine bu bölge çok sayıda yeni partizan yolluyor.

Onun bu üstün örgütleyicilik niteliği gözden kaçmıyor. Daha sonra müfrezenin kurmay başkanı oluyor Çavdar. Eylemlere geçilme kararlarının alındığı önemli oturumların hepsine katılıyor. Kiçera'ya gittiğimiz zaman, Pleven askeri mahkemesinin Vasil Simenov'u asılmak suretiyle ölüme mahkum ettiği haberi alınmıştı henüz. Arkadaşlar Çavdar'a takılıyorlardı, Çavdar da eliyle tabancasını yoklayarak:

— Buyursunlar, gelsinler assınlar beni! diyordu.

Komutan ve ev sahibi olarak Çavdar, konuklara en kuytu bir yer bulmaya çalıştı ve en büyük ekmek dilimlerini verdi bize. Ve çetedeki durumu anlattıktan sonra, kendisine göre polis Torna Tsırvulkov'un çoktan gebertilmesi gerektiğini bildirdi heyecanlanmış olarak. Kulak

kabarttım.

Polis Tsırvulkov, Lukovit ilçesinin kabuslarından biriydi. Hükümetin bu sadık köpeği tüm ilerici hareketlere ve insanlara düşman kesilmişti. Copu, kamçısı eksik olmuyordu yanından.

Bir süre önce düzenlenen bir tuzağa o da katılmıştı. Ve bu tuzakta iki illegal arkadaş öldürülmüştü. Biri Peterevene köyünden Petko Kristev, diğeri de Kinyajevo'dan, kağıt fabrikası işçilerinden Nikola Georgiev'di.

O akşam partizan mahkemesi toplanarak polis çavuşu, sapık bir cellat olan Torna Tsırvulkov'a ölüm cezası verdi. Bu karar vakit kaybetmeden yerine getirilmeliydi. Vasil Simenov Çavdar, Netso Garvanski Vırban ve Mitka Gribçeva Ognyana yerine getireceklerdi bu kararı.

Polis öldürme görevine katılmayı gayet normal ve doğal karşıladım. Çünkü diğer partizanlara kıyasla çok daha tecrübeliydim bu konuda. Sonra böyle durumlarda bir kadından çok daha az kuşku duyulabilirdi.

Bu işin cumartesi günü akşamı başarılması kararlaştırılmıştı. Çünkü polis her hafta sonu atına biner köyüne gelir, pazartesi sabahına kadar orada kalırdı.

Belentsi ile Peterevene köyleri arasındaki şosenin virajına kadar yolumuz sık bir ormanlıktan geçtiği için, cumartesi günü daha öğlende gittik oraya. Varacağımız yere yetiştiğimiz zaman güneş henüz yükseklerdeydi. Bir çalılığın içine gizlenerek beklemeye başladık.

Pusuda beklemek kadar can sıkıcı başka birşey yoktur. Saatler gayet ağır geçer. Eylemin suya düşmesine sebep olacak görünmez bir tehlikenin belirmesi korkusu ile sabırsızlık birbirine karışıyordu. Çalılık içinde kımıldamadan birkaç saat kaldıktan sonra polis herhalde köye başka bir yoldan gitmiş olmalı, dedik. Hayli geç olmuştu. Artık

kimseler geçmiyordu yoldan. Tsırvulkov gece yalnız basına yola çıkabilecek kadar da mert ve cesur kimselerden değildi, partizan ateşine tutulabileceğini aklından geçirmesin olamazdı.

— Gelmeyecek? dedi Netso tekrar.

— Öyleyse evine gidelim! diye teklif etti Çavdar ve ne diyeceğiz diye bize baktı.

Polisi gidip evinde öldürmek bir hayli tehlikeliydi. Evi köyün ortasındaydı. Ama her ne pahasına olursa olsun, onu yok etmeye kararlıydık ve hiç itiraz eden olmadı Çavdar'ın bu teklifine.

Bir saat sonra artık köydeydik. Etrafa bakına bakına, kimseye görünmemeye çalışarak polisin evine geldik. Yavaşça sokak kapısını açarak avluya daldık. Biz Netso ile ikimiz başka başka yerlerde gözcü kaldık Çavdar eve kadar sokulup duvara yapıştı. Sessizce bir gölge gibi giderek az sonra evin ışıyan penceresine uzandı. İçerden sesler geliyordu.

Silahlarımızı hazırladık. Çavdar kapıyı çalıp polisi çağıracaktı, çıkınca da, sıkacaktı kurşunu. Biz de duruma göre hareket edecektik.

Fakat Çavdar yine sessizce geri döndü. Az sonra bize polisin odada olmadığını söyledi ve "belki evde de değil," dedi. Her ihtimale karşı ahıra da gidip atının orada olup olmadığını yokladı.

At da yoku. "O halde, yarın mutlaka gelir," dedik.

İşi bitirmeden geri dönmemek için bu gece bir yatağa gidip orada kalmalıydık. Doko dede burada, Belentsi köyündeydi.

Biraz sonra evinin avlusuna girdik onun o kurt köpeği karşıladı bizi.

Yaman bir köpeki bu. Doko dedelere gelen tüm illegalleri, partizanları tanıyor ve böyle hallerde hiç havlamıyordu, sanki bir sağ duyusu vardı bu köpeğin ve bizden olanları önceden hiç görmediği halde bile tanıyordu.

Bu kara kurt köpeğiyle az zamanda dost olduk biz. Beni görünce hemen üstüme atılır, arka ayaklarının üstünde doğrularak ön ayaklarıyla beni okşardı. Yere sağlam basmasam yıkabilirdi beni. Sonra başını kollarımın arasına sokar, iyice sokulurdu bana.

Partizanları tanıdığı gibi, polisleri de çok iyi tanırdı. Bu köpeğin bekçiliğinde bir oldu bitti karşısında kalmayacağımızdan gayet emindik biz.

Karnımız açtı, ama Doko dedeyi uyandırmak istemedik. Çünkü geç olmuştu, gece yarısını geçmişti ve doğrudan girdik sığınağa.

Sabahleyin Doko dede samanlığa girdi. Sepeti yükleyip hayvanlara saman götürmek sabahleyin ilk işiydi Doko dedenin ve ne olursa olsun, hiç şaşmazdı bu. Çünkü bu şekilde, gece herhangi bir konuğun gelip gelmediğini yokluyordu.

Doko dede samanlığa girince Çavdar burada olduğumuzu bildirdi ve az sonra biz, koca bir çanak süt paparasının etrafında oturuyorduk.

İhtiyar bize gerekli olanı hemen anlattı ve iki oğlu durumu öğrenmeye gittiler. Döndükleri zaman Tsırvulkov'un bu sabah eve dönmediğini ve bugün köye dönmeyeceğini öğrendik.

Ne yapalım, kaderi yardım etti, şansı varmış adamın. Doğrudan kendisi adam öldürmediği için Dokuz Eylülden sonra da kurtuldu, oğulları da parti için çalışan gayet iyi remsisttiler. Kiçera'da üç gün daha kaldıktan sonra partizanlardan ayrıldık.

Onuncu Bölüm

Kiçera'dan Lukovil'e kadar çabucak ve kolay geldik. Çünkü Karnen gayet iyi tanıyordu bu bölgeyi. İki yıl içinde buralardaki tüm yolları, patikaları dolaşmış, en ıssız yerlere, en uzak kulübelere kadar sokulmuştu.

Kasabaya Kovaçevo tepesi tarafından girdik ve gizlenerek önümüze ilk çıkan eve doğru yollandık. Yataklardan Rendak Yoto'nun eviydi bu. Avluyu sessizce geçip ahıra girdik, atlar ürkek ürkek soluyorlardı. Karnen yanlarına sokulup onlara sessizce birşeyler söyledi ve sakinleşti atlar. Anlaşılan ilk değildi onun buraya gelişi.

Rendak Yoto'nun evinde iki sığınak vardı. Polis birini bulabilse bile, ikincisini katiyen bulamazdı. Sığınaklardan biri ahırın üstündeydi. Bay Yoto alaf yığmıştı üzerine, ahırın tavanına da hiç belli olmayan bir kapak yapmıştı. Kapak kaldırılınca alafın içine oyulan sığınağa girilirdi. Beş, altı kişi rahat rahat sığabilirdi buraya. Herzaman sıcaktı burası, ancak hava almıyordu. Öteki sığınak çok daha büyük bir ustalıkla yapılmıştı. İlk kez gelen yeni illegaller, bulunduğu yeri tarif ettiğimiz halde bile bulamazlardı bu sığınağı.

Rendak Yoto'nun evine dışarıdan bakıldığı zaman sayvanla bitişik gibi görünürdü. Duvarların temelindeki yontulmuş koca taşlardan birinin iğreti olabileceği, adamakıllı yoklanınca yerinden oynatılabileceği kimsenin aklından bile geçmezdi. Bu delikten, evle sayvan duvarı arasındaki sığınağa girilirdi.

Bu sığınak dar ve karanlıktı. Ancak kasabanın abluka altına alınması, evde de arama tarama yapılması beklendiği hallerde yararlanılırdı buradan. Buraya da beş-altı kişi sığabiliyordu, ancak bir günden fazla zor durabilirdi insan burada, boğulabilirdi havasızlıktan.

Bay Yoto'nun sığınaklarından il komitesi ve bazı illegal arkadaşlar yararlanırdı.

Arkadaşımız iyi bir sığınak ustası ve aynı zamanda usta bir tüfekçi olarak bilinirdi. İşe yaramaz iki kırık tüfekten sağlam bir tüfek yapar, her çeşit tabancayı, her türlü silahı onarabilirdi.

Ondaki bu silah zaafı tüm ailesine geçmişti. Evdekilerin hepsi iyi nişancıydı, kendisi de kasabanın en iyi avcılarından biri sayılırdı.

Bir akşam Nikola Tsankov'la birlikte Yoto'ların yukarki sığınağına yerleşmiştik. Herhangi bir tehlike, endişe belirtisi yoktu ve uykuya dalmıştık, çoktan geçmişti gece yarısı.

Birden iki el silah sesi geldi. Yakın bir yerde patlamıştı.

Hemen fırlayıp sarıldık tabancalara. Çizmeli ayak sesleri ve polis çavuşunun "canınızı kurtarmak isterseniz teslim olun!" diye haykırmasını bekliyorduk.

Fakat dışarısı sakindi. Sadece Rendak Yoto'nun karısı Dina yenge:

— Körolası, gece yarısı kümese gelirsin ha! Derini yüzeceğim senin ben... diye bağırıyordu.

Biz, sessizce ahıra inip hiç görünmeden pencereye yaklaştık.

Dışarıda, avluda, bay Yoto'nun çiftesiyle Dina yenge dikilmiş duruyor ve kümese gece misafirliğine gelen tilkiye küfrediyordu var gücüyle.

Nikola ile birbirimize bakarak katıldık gülmekten. Dina yenge güldüğümüzü duydu ve girdi ahıra. Açık kapıdan dolunayın ışınları giriyordu içeri. Biz hâlâ katıla katıla gülüyorduk.

Dina yenge şaşkın şaşkın bize baktı. Sonra birden elini alnına vurarak:

— Vay anam vay... Ne kadar da deliyim! Evimde bulunanları unutmuşum, deli gibi tüfek patlatıyorum...

bana yaklaşarak başımı, omuzlarımı okşamaya başladı.
asının zavallı kuzusu, ne gün biliyor, ne gece! Bense deli, bir
n ötürü uykusunu kaçırdım...
yengenin kümesinden tilkinin tavuk aşırıp aşırmadığını
nıyorum, ama biz öğlende sıcak piliç çorbası içtik ve acılı yahni

Yoto'nun karısı, gece gündüz onlarda kalan tüm partizanlara,
re her zaman güleryüz gösterir, çok iyi davranırdı.
anlarda galiba benden başka kadın uğramıyordu onlara. Onun
et dikkatliydi bana karşı, hiçbir şey esirgemiyordu.
ak'ların ahırında biz, Karnen, Getman ve ben üç gün kaldık.
günün akşamı Radomirtsi köyünden öğrenci Kosta Kirov'la
girdik. Bizi ona köyümüzden Georgi Tsakov Dramciyski
ştı. O götürecekti bizi oraya kadar ve yataklara teslim edecekti.
k benim köyümde de insanların yüreğine yer yapmıştı parti,
m kendi kendime Rendak'ların evine dönerken.
zamanda kalbim de sızlıyordu biraz. Kosta akrabamdı benim,
birkaç kez babamı çağırıp sorguya çektiğini, asi kızından ötürü
ölümle tehdit ettiğini anlatmıştı bana.
le olduğumu, kim gizliyor onu, diye sormuşlar. Babam omuz
, içtenlikle "Bilmiyorum!" demiş. Gerçekten de bizim evde
bile nerede bulunduğumu, ne yaptığımı, hatta sağ olup
ımı bilmiyordu. Yarın köye gidecektim, belki evimizin
n bile geçecektim, ama ne eve uğrayacaktım, ne de bizimkilere
ektim. Bizim taraflara döndüğümü kimseye söylememesini,
da tekrar tekrar tembih etmiştim.
gün saatler oldukça ağır geçti. Sözde heyecanlanmıyordum,
gidip sadece gençlik ve parti örgütleriyle irtibata girecektim ve

onlara partinin kararlarını ulaştırıp dönecektim ama, yüreğim sızlıyordu. Kendi köyüm, babam, kardeşlerim...

Akşamleyin insanlar evlerine çekilmeye başladıkları zaman ovaya çıktık ve tüm kasabayı geçtikten sonra Gergo'nun bizi bekleyeceği "Kireç Ocakları" denen yere gittik.

Saat onbirlere doğru Karnen iki taşı üç kez birbirine vurdu ve derhal karşılık geldi üst taraftan, birbiri ardına iki kez tıkladı.

Gergo bize doğru yaklaştı ve sonra sessizce geldi önümüze.

Pleven'le Lukovit arasındaki şose hiç de tenha değildi, arabalar, kamyonlar eksik olmuyordu. Gidemezdik bu yoldan. Onun için vurduk sürülmüş tarlaların içine. Ama arabalar burada da engel oluyorlardı bize. Dönemeçlerde fenerleri bize doğru ışıyınca, hemen yatıyorduk yere. Baştan aşağı çamur içinde kalmıştık. Yine de, yolculuğumuzun en zor yanı bu değildi. Yaş toprak ayakkabılarımıza yapışıyor ve çok güçleştiriyordu yürümemizi.

Köye vaktinde, ortalık aydınlanmadan yetişebilmek için ayakkabılarımızı çıkarıp yalınayak yürümekten başka çare yoktu.

Gerçekten, hava soğuktu, ayaklarımız üşüyordu ama, daha rahat yürünüyordu böyle. İki saat sonra, nihayet vardık bizim köyün kenarına. Çabucak Pleven şosesini ve Çingene mahallesini geçerek mezarlık tarafından köy ortasına doğru yürüdük. Burada ben, artık yumulu gözle de gidebilirdim. Az sonra Todor Penev dedenin evine geldik. Orada kalacaktık. Gergo onu çağırmaya gitti. Biz samanlığın gölgesine sindik. Biraz sonra Todor dede göründü ve hiç ağzını açmadan bir merdiven getirip ahırın üstüne yaptığı samanlığa çıktı. Arkasından tırmandık merdivene ve bir dakika sonra artık üçümüz de yukardaydık.

Todor dede, Karnen'e birşeyler fısıldadı ve gitti. Merdiveni de

topladı. Ben, yerleşecek bir yer aranıyor ve soğuktan büzülüyordum.

Karnen:

— Saman, saman al, dedi.

Anlayamamıştım.

— Ne?

— Saman, saman, samanla ovuştur ayaklarını. Isınırsın, dedi.

Getman artık var gücüyle donmuş ayaklarını ovuşturuyordu.

Yanına oturdum. İlk aldığım bir avuç saman ayaklarımdan çamuru temizledi. Az sonra da ovuşturmaktan kızaran ayaklarım sanki sıcak bir suya batırılmış gibiydi. Elbiselerimizdeki çamuru biraz temizledikten sonra, birer oyuk açarak samanın içine gömüldük. Az sonra ısınıp uykuya daldık

Sabahleyin Karnen, Todor dedeyi, Petır Dotsov'a yolladı. Getman'ın Bejanovo köyüne gitmesi işini yoluna koyacaktı.

Pek kolay değildi bu iş. Yolculuk sırasında ayakları şişmiş, zor basıyordu yere. Yaya gitmesi imkansızdı. Bir otomobil, ya da at arabası gerekiyordu.

İki saat sonra bizim ihtiyar ahırın etrafında gezindi, bir iki öksürdü ve onu dinlediğimizi anlayınca, işin yoluna girdiğini, Bejanovo'ya gidecek arkadaşın hazır olmasını, akşama yola çıkacağını, bizim köyden Lüo Donçev'in arabasını koşup onu götüreceğini fısıldadı...

Köy uykuya daldıktan sonra hafif bir ıslık sesi Getman'ın yola çıkma zamanının geldiğini bildirdi. Kuvvetle el sıkışarak zaferden sonra sağ salim buluşmayı diledik birbirimize. Öyle bir zamanda yaşıyorduk ki, yarına çıkıp çıkmayacağımızı bile bilemiyorduk... Getman'la yeniden, Dokuz Eylül'den sonra Pleven'de buluştuk.

Vasil Levski müfrezesiyle gelmişti oraya.

En sonunda, Getman'ın yollanması işi tamamlanmıştı ve bizim de

artık adamakıllı örgütlenme işlerine girişmemiz gerekiyordu.

Burada da bir taktik hata işledim ben, sonraları lafı olduğu zaman daima gülerdi arkadaşlar.

Kurallara uymak benim için her zaman bir yasa olmuştur ve bu da çoğu kez hayatımı kurtarmıştır benim. Ama bu defa nasılsa yanıldım.

Köye geldiğimi, hiç olmazsa ilk zamanlarda köydeşlerimden hiçbirinin anlamamasını isterdim. Bu nedenle de bu kez Todor dedelerde bulunduğum sürece ne o, ne oğlu, okul arkadaşım Todor beni tanımasınlar diye hemen hemen hiç konuşmuyor ve yüzümü göstermemeye çalışıyorum.

İlk günü Todor dede samanın içinde yatan ve ona arkasını dönen bu "küçük çocuğa" pek dikkat etmemiş. Daha sonra kesik kesik, ince sesle söylenmiş bir iki söz dikkatini çekmiş onun ve bu "gencin" yüzünü görmek istemiş. Todor dede görmek istemiş ama, ben yüzümü göstermemeye kararlıydım.

Fakat yanlış çıktı hesabım. İhtiyarın ne kadar gözü keskin olduğunu unutmuştum. Getman'ı uğurladıktan sonra üçüncü günü toplantıyı ne zaman ve nasıl yapacağımızı anlamak için yanımıza çıktı ve Karnen'le konuşurken birdenbire onun sözünü keserek:

— Yahu Karnen, bu genç kız mı, öğrenci mi?

— Öğrenci, öğrenci, dedi Karnen bıyık altından gülümseyerek. Ama henüz küçük, sakalı bitmemiş daha.

— İyi, iyi, dedi Todor dede ve devam etti sözüne.

Ama aşağı iner inmez oğluna şöyle demiş:

— O genç arkadaş erkek değil, kadın, ama gizliyor kendisini, görünmek istemiyor. Belki de öyle olması, görünmemesi lazım...

O zamana kadar bizim taraflarda kadın partizan yoktu ve ihtiyarın bu sözleri bizim genç yatağın merakını uyandırmış. Bir sebep

uydurarak az sonra samanlığa çıktı.

Merdiveni dayadığını duyar duymaz başımı iyice sarıp uyur gibi yaptım. O güya Grigor ile konuşuyordu ama, ikide bir bana getiriyordu sözü.

— Bizim köyle bu arkadaş mı irtibatta bulunacak?

— Evet, o.

— Tanıyor mu bizim bu tarafları?

— Tanıyor.

— Neden hep uyuyor, ben geldikçe?

— Yorgun da ondan.

— Ne biçim partizan o öyle, üç gündür ne dinlenebiliyor ne de uykusuna doyuyor.

En nihayet burada kendimi tutamadım ben, partizanlığın şerefini korumak için doğruldum. Gözlerini bana dikmiş olan Todor birden irkildi ve ilkten pek emin olmayarak:

— Dur, bu... sen... sen, Mitka değil mi, sen? Mitka, Mitka, tanıdım, tanıdım... Neden gizleniyorsun, yabancı mıyız, dost değil miyiz, neden güvenmiyorsun bize?

Bu son sözleri kalbi sızlayarak söyledi Todor. Buluşmanın sevinci bastıramadı bu acıyı ve yanıldığımı anladım ben... Selamlaşıp el sıkıştık okul arkadaşımla, Yanyana oturup öteden beriden konuştuk. Evlendiğini ve dört yılda tam üç çocuk babası olduğunu, her üçünün de oğlan olduklarını söyledi bana.

— Mitka, sen evlendin mi? diye sordu.

— Evet, diyerek kısaca cevap verdim ve boğazıma birşeylerin tıkandığını hissettim.

— Kocan, o da partizan mı?

— O da partizan.

— Beraber misiniz?

— Hayır!

Todor bu konuda pek konuşmak istemediğimi, daha doğrusu konuşamayacağımı anladı ve sustu. Biraz sonra da kalkarak:

— Gideyim artık, dedi.

— Peki, Todor. Ama anladın ya, benden katiyen söz açma bir yerde.

— Lafı mı olur?... Ognyana. (Biraz kekeleyerek söyledi benim partizan adımı.) Sen nasıl istersen, biz öyle yaparız. Akşam Vatan Cephesinin toplantısı olacaktı. Köy kenarında bir bağ kulübesinde on kişi kadar toplandık Çiftçi Partisinden. İvan Eftünov, Donço Lüo ve Petu Zakov da buradaydılar. Biz, Karnen ve Todor dedeyle en son girdik kulübeye.

Kenara, kapı yanında bir yere büzüldüm. Karnen biraz ileri geçerek "uluslararası" durumu konuştu. O zamanki uluslararası durum dost orduların kaç şehir kurtardıklarından ve faşistlerin nerelerde yenildiklerinden ibaretti. Karnen'in konuştuklarının hepsini bildiğim halde yine de merakla dinliyordum onu. Çünkü o zamanlarda zaferleri dinlemekten daha sevinçli birşey yoktu...

Karnen'in raporundan sonra serbest konuşmalar başladı. Herkes duyduğunu, öğrendiğini anlatmak için acele ediyordu.

Ben de ne zaman söz aldığımı anlamadım. Bir ara köylüler sustu ve o zaman kendi sesimi duydum. Konuşmamı bitirdikten sonra, bir köşeden İvan Eftimov'un kalın sesi yayıldı kulübeye. Hitler'in, Musolini'nin, Göbels'in, Göring'in, Köseivanov'un, Filov'un ve daha bir sürü faşist yöneticilerin analarına sövüyordu ve öyle sunturlu küfürler yağdırıyordu ki, oradakilerin hepsi hoşlanarak gülüştüler. Ancak Todor dede ağır ağır:

— İvan, biraz daha edepli sövsen, iyi olur. Aramızdaki çocuk pek

genç, bizim bu sözlerimize kulağı alışık değil, dedi.

— Doğru söylüyorsun, haklısın, dedi İvan.

Sonra bir cep feneri çıkarıp doğruca gözlerime çaktı. Ben hemen kasketimi çekip yüzümü kapattım.

— Ya, pek genç atılmışsın bu yollara be çocuk. Ele geçersek, yazık olmaz mı bu yaşta sana?

Ne denebilirdi böyle bir soruya?

Köylüler fısıldaştılar. Karnen tekrar söze başladı.

— Şimdi arkadaşlar, bakalım, Radomirtsi köyünde Vatan Cephesinin neler yapması lazım. En kısa zamanda partizanlara ve illegallere yünlü giyecek toplaması, yiyecek toplayıp yığması, sığınıklar yapması lazım...

Eve doğru gelirken Todor dede bana gizlice fısıldadı.

— Biliyor musun, kimse tanıyamadı seni.

Gayet can adamdı Todor dede, rahat olmamı istiyordu benim. Oysa daha ertesi günü bütün yataklar, devrimciler, remsistler, Vatan Cephesinden olanlar Boço'nun kızının partizan olduğunu, kendi köyüne geldiğini biliyorlardı.

Bundan sonra ben yalnız ya da arkadaşlarla sık sık toplantılar yapıyordum kendi köyümde. Ama en hoşuma gideni, remsistlerle karşılaşmaktı. Genç kızlarla ve çocuklarla köyün kenarındaki tarlalarda buluşurduk. Ayın bulut altına gizlenmesini bekler, birer birer gelirlerdi.

Uzun sürmezdi toplantılarımız. Kızların evden aşırdıkları yiyecek ve giyeceklerle babalarını kızdırdıkları yetiyordu, eve geç kalmakla da kızdırmamalıydılar onları.

Bu toplantılarda bizim köyün gençlerinde gördüğüm o temiz, dürüst coşkuyu, onların partiye olan derin ve samimi inançlarını hiçbir zaman

unutmayacağım.

Ertesi günün akşamı Todor dedelere akşam yemeğine indik. Vaktiyle annemin dostu olan Hristina nine beni gözleri yaşararak karşıladı.

— Ah yavrum, annen sağ olsaydı da görseydi...

Sonra hepimiz sofraya oturduğumuz zaman başladı Karnen'e anlatmaya:

— Bizim Mitka soyuna çekmiş. Ana tarafından Makedondur o. Anasının dayısı da komita imiş. Makedon Hristo diye belki işitmişsinizdir, voyvoda, Veles kasabasından.

— Hayır, duymadım, dedi Karnen çünkü Hristina nine sadece ona yöneltmişti sorusunu.

— Onuşta'da dedesi firar etmiş. Makedonya'dan, Voyvoda'dan ötürü... Ve gene bu sülalede belirdi komita, Mitka.

Yemekten sonra Hristina nine ve gelini Gena bize örtünmek için sandıktan en güzel kilimleri çıkarmaya başladılar, fakat Karnen, "zahmet etmeyin, gerek yok." dedi. Çünkü daha o akşam yola çıkacaktık. Koca nine hayıflandı ve tez elden yiyecek birşeyler koydu bir torbaya.

Aynı gece Çervenbryag'a vardık ve Botu Batov'un evine geldik. Kendisi de, karısı da, kızı Lalka da, tüm ailesi bizim sadık dostlarımızdılar.

Karnen, Lalkaya, parti şehir komitesinden arkadaşlarla toplantı için irtibata girmesini söyledi...

Bir ay köy ve kasabaları dolaştık bölgemizde. Öyle sanıyorum ki, tüm çalışmalarımız sadece köylerin ve insanların adları değiştirilerek sekiz on satırla anlatılabilir.

Filan yere gittik. Filancalarla karşılaştık. Falan filan sorunları

konuştuk. Arkadaşlar filan fişmekan yerde toplanmışlar. Filancanın samanlığında yattık. Ertesi gece filan yere yollandık... Ve Çevrenbryag askeri ilinin onbirinci askeri harekat bölgesinden yönetici arkadaşların çalışmaları hakkında rapor vermeleri ve genel bir çalışma planı kabul etmeleri için toplanacakları Teteven ilçesinin Glojene köyüne gidene dek hep böyle geçti...

Onbirinci Bölüm

Parti il komitesi sekreteri Peko Takov, komite üyeleri Netso Garvanski ve Torna Stefanov ve Dobrevtsi köyünün RMS (İşçi Gençler Birliği) bölge komitesi sekreteri Vasil Simenov Çavdar, Glojene köyündeki Nikola Vraçevin evine geldikleri zaman artık kış iyice basmış, aralık ayı soğukları başlamıştı. Biz Grigor Vilev'le iki gündür orada bekliyorduk. Nikola Vraçev, kendisinin de dediği gibi, "istihkamlarda devrimci olmuştu". 1918 yılında, terhisinden sonra inançlı bir solcu olarak dönüyor ve köyde parti örgütünü kuranlardan biri oluyor. Nikola Vraçevin kendine özgü bir niteliği var: Karısını, çocuklarını, hatta gelinini bile "politikadan uzak tutmuyor". Evdekilerin hepsi aktif savaşçı devrimcilerdir. Parti uğruna mallarını, mülklerini de, canlarını da fedaya hazırdırlar.

1944 yılının ilkbaharında müfrezenin kalabalıklaştırılmasına girişildiği zaman Nikola dede elli yedi yaşında olmasına rağmen hiç ikirciklemeden küçük oğlunu da alarak partizanlık yolunu tutmuştu. Oğlu, Brusen savaşında öldü...

İki evi vardı, Nikola dedenin. Biri, daha gösterişli olanı Glojene köyünde, diğeri Topilişte mahallesindeydi. Topilişte'deki evine kulübe derlerdi, ama iki büyük odası, daha da büyük bir mutfağı vardı bu birbuçuk katlı güzel evin. Ev halkı hemen bütün yılı burada geçirirdi. Meyve bahçesi, erik kurutma yeri, hayvanların ahırı, on ekmek birden pişiren koca fırın bile buradaydı.

Kulübe eski bir partizan sığınağı ve buluşma yeriydi. Bir zamanlar Lazar Stanev de buraya sığınmış, hatta ömrünün son üç ayını burada geçirmişti. Ayrıca, başka iki özelliğinden ötürü burası gayet iyi bir sığınak, buluşma ve konferans yeriydi. Birincisi, ev Balkanın içinde,

mahallenin kenarındaydı, koca ormana dalabilmek için bahçelerin içinden sadece yüz adım geçmek lazımdı. İkincisi, bütün mahalle bir partizan üssüydü. Belki de müfrezeyle doğrudan bağıntısı olmayan ancak iki üç ev vardı. Konferans gününde kulübede sadece kadınlar ve çocuklar bulunuyordu. Artık altmış üç yaşında, fakat sağlam bir köylü kadını olan Tsonka nine, dört yaşındaki kız torunu küçük Tsonka, güzel, daima güler yüzlü ve hiç aylak durmayan genç gelini Yona ve bir de altı yaşındaki Kolü oradaydılar.

Şimdi bu satırları yazarken dördü de sağ salim yaşıyorlar.

Faşizme karşı aktif savaşçı olarak tanınan Tsonka nine torunlarının torunlarını görmek istiyor, ama torunlarının ağır davrandıklarından yakınarak göremeyeceğine üzülüyor. Yona da torun hayal ediyor ve yarınki gelin ve güveyleriyle kilim dokuyor.

Küçük Tsonka artık büyümüş. Bulgar filoloji fakültesini bitirmek üzere, Nikola dedenin torunu Kolü de endüstriyel kimya fakültesinde okuyor, sadece iki imtihanı kalmış, yakında diplomasını alacak.

İşte o gün bizi yalnızca kadınlarla çocuklar karşıladılar. Akşamleyin Tsonka nine bizi büyük odaya yerleştirdi. Odaya kırmızı ve kehribar gibi sarı elmalar istif edilmiş. Biz partizan iştahıyla gömüldük elmalara, ama o kadar çoktular ki, ne kadar yesek, hiç eksilmiyordu...

Sabahleyin kahvaltıdan sonra, Yona bizi güneye bakan odaya götürdü. Bu oda daha küçük ve daha tertipliydi, dağa bakıyordu. Peko Takov bize cephedeki durumu anlattıktan sonra, ki her gün sevinçliydi haberler, biz de sorumlusu olduğumuz bölgelerde parti ve gençlik örgütlerinin durumunu rapor etmeye başladık. Bizde de sevinçli haberler o kadar çoktu ki, güneşin evin ardına ne zaman geçtiğini hiç anlayamadık. Yonka sofranın hazır olduğunu bildirerek konuşmalarımızı kesti.

arın bulunduğu odaya gittik. Siniye taze bir çörek ekmeği, yahnisi ile dolu kocaman bir çanak ve koca bir çanak da biber konmuştu. Biz yutkunmaya başlayarak hemen sarıldık ağaç a. Ama daha ilk lokmalarımızda çardağın üstünden Yona'nın uldu boğuk boğuk:

aaan polisler, kör olasıcalar!

arak silahlara yapıştık. Yona odaya girdi ve Glojenc rından yana, yoldan, iki sivil kişi ile üç polisin gelmekte rını bildirdi.

ah canlarını alsın, size rahat ekmek de yedirtmediler! diye iyordu onlara.

edilecek vakit yoktu. Pencereden atlayıp güneydeki odaya radan da ormanın yolunu tuttuk. Yona ile anlaşmıştık, polisler sonra, mümkünse, yanımıza gelecekti.

kika sonra artık uzaklaşmıştık evden ve gizlenmek için uygun bulduktan sonra Nikola dedelerde olup biteni gözlemeye . Bizden sonra da davetsiz misafirler çıkıp gittiler, aşağıya doğru. Onları uğurlamaya çıkan Yona, uzaklaşmalarını kten sonra acele bize doğru geldi.

yanımıza gelip oturduktan sonra Netso sordu:

var, niçin gelmişler?

kı arıyorlarmış, Allah belalarını versin! (Yona elini kaldırıp baş ü düzeltti.) Güya rakı arıyorlardı ama, bütün evi alt-üst ettiler. ere de baktılar, sandıkları da karıştırdılar... Rakı! Kime rlar bunu!... Neyse, siz dönün de devam edin yemeğinize. a öyle dedi. "Dönüp gelsinler de yesinler yemeklerini." dedi.

cek değildik ama, sevindik Yona'nın davetine. Aramadan on sonra yeniden eve dönmek delilik olurdu Belki de göz altına

alınmıştı ev. Akıllarına birşey esti mi, her an geri dönebilirdi polisler. Dostlarımızın bu sonsuz fedakarlığı sevindirdi bizi. Sıradan bu iki köylü kadını, büyük kitaplar okumamışlardı ama, partinin hak yolunu, hayati gücünü kalpleriyle sezmişlerdi. Onun için de bu yolda herşeyi fedaya hazırdılar.

— Hayır, dönemeyiz Yona, dedi Peko. Dönmemeliyiz. Sen eğer mümkünse, ver yemeği Mariya'ya, getirsin bize.

Mariya, komşu evden yatağımızdı ve biraz sonra ıslıkla 'Şumi Maritsa'yı, çalarak bizim bulunduğumuz çalılığa yaklaştı. "Şumi Maritsa" Mariya'ya verdiğimiz parola idi.

Yemekten sonra devam etti yarıda kalan oturum...

Kışın gelmekte olduğu göz önünde bulundurularak bölgenin ve insanların yeniden bölüştürülmesine gidildi. Derin karda sadece dağda değil, köyler arasında da çok zor olacaktı yolculuklar, onun için de önceden önlem almak gerekiyordu.

Oturumda, Çavdar partizan grubundan Nikola Pelov'la kış aylarını benim doğduğum köy olan Radomirtsi'de geçirmemiz kararlaştırıldı. Bölgeyi dolaşmak için çıkış yeri burası olacaktı. Akşamleyin ev sahipleriyle vedalaştıktan sonra herkes kendi yolunu tuttu. Daha o gece Lukovit kasabasına vardım ve doğruca Rendak Yoto'lara gittim. Dina nine beni bir öz ana gibi karşılayıp sabahın erken saatlerine kadar da yanımda kaldı.

Üç gün sonra, burada Kolü Pelovia buluştuk. Bir gece Netso Garvanski getirdi onu buraya.

Ertesi akşam, evden sessizce çıkıp Radomirtsi köyüne gittik. Netso da gelecekti bizimle beraber.

Yüz adım kadar gider gitmez iri yapılı bir polis fırladı karşımıza karanlıkta. Bize doğru gelmeye başladı acele. Anlaşılan yolumuzu

kesmek istiyordu. Adımlarımızı hızlandırdık.

Fakat gür bir ses ortalığa yayıldı:

— Dur! Polis yoklaması!

Durduk, sadece komutanımızın ne diyeceğini işitebilmek için durduk. Netso emir verdi:

— Ognyana ileri yürüsün. Nikolay sola dönsün!

Üçümüz, üç yöne dağıldık. Netso biraz sağa ve geri dönmüştü.

Polis şaşırdı. Üç kişiden, en küçüğü, en ufak tefek olanı devam etmişti yoluna, ileri ovaya doğru. Öbürleri geri kalıyorlardı. Polis arkamdan yürüyerek haykırıyordu:

— Hey, küçük, dur orada!

Fakat "küçük" daha da hızlı yürüyordu. Ve belki de bu arada polis daha dikkatli bakarak elimde namlusu yere çevrili tüfeği görmüş ve karşısında olanın bir çocuk değil de illegal olduğunu anlamış olabilirdi. Çünkü tabancısını çekip haykırdı:

— Dur! Yakarım canını!

Netso arkasındaydı, çoktan yere serebilirdi onu. Sonradan şöyle anlatıyordu:

— Nasıl ateş edebilirdim. İkiniz, de bir hizada idiniz. Kurşun onu geçip sana da yetişebilirdi.

Fakat, polisin silahını çekip ateşlemeye niyetlendiği sırada Netso bir iki sıçrayışla sırtına çullanmıştı.

Artık sıkacağı kurşunun beni de vurması diye bir korkusu kalmamış Netso'nun. Dayamış tabancasının namlusunu polise, bir kurşunla almış canını.

Silah sesini duyunca dönüp baktım. Hiç beklenmedik bir manzara gördüm süt beyaz dolunay ışığında: Netso ile polis yere düşmüşlerdi. Kolü ile koştuk onların yanına. Fakat Netso hemen doğruldu ve

çabucak, polisin elinden tabancasını çekip aldı.

Birkaç gün sonra bizim bu talihsizin gerçek bir "polis soyundan" olduğunu öğrendik. Küçük kardeşi ile birlikte Sofya'da polislik yapıyorlarmış. Büyük biraderleri de Lukovit kaymakamlığında jandarma çavuşu imiş.

Tutak dedikleri bu polis izinli olarak gelip durурmuş. Anlaşılan bu akşam kendi girişkenliğini, Sofya polislerinin hünerini, marifetini göstermek istemiş Lukovit'li meslektaşlarına. Ama bu marifetler hayatına mal oldu onun. Çünkü biz, partizanlar da, illegaller de, çokçası tutsak edilen polisleri bile serbest bırakıyorduk. Yeter ki ellerini kana bulamamış olsunlardı.

Böyle durumlarda polislikten hemen vazgeçmezlerse zarar görebilecekleri yolunda uyarmak yetiyordu onlara. Ve çokçası iyi sonuçlar verirdi bizim bu taktiğimiz.

Gece patlayan silah sesleri Lukovit makamlarını telaşlandırdı. Polis alarm durumuna getirildi. Motosiklet sesleri duyuldu. Arama tarama işine hazırlanıyorlardı. Bir an önce kasabadan uzaklaşıp güvenilir bir sığınak bulmamız gerekiyordu.

Hiç vakit kaybetmeden Radomirtsi'ye doğru yürüdük. Ama şimdi yolumuz hayli uzuyordu. Çünkü bayırı dolaşıp Zlatna Panega nehri kıyısınca yürümek zorundaydık. Polis şosenin çıkış noktalarını mutlaka abluka altına almış olmalıydı.

Kabuslu bir uyku gibidir hatırımda o gece... Ayaklarımız köklere, çalılara dolaşa dolaşa, düşe kalka yürüyor, acaba peşimizden geliyorlar mı, diye durup dinliyor ve tekrar yürüyorduk ileriye. Öyle sanıyorum ki, yaptığımız o büyük dolanma ile belki yirmi kilometreden fazla yol yürüdük.

Ayaklarımız artık çoktan su içinde kalmıştı ve gitgide elbiselerimiz

de ıslanıyordu. Yarı bele kadar su içinde kalmıştık.

Nehir kıyısını bırakıp tarlaların içinden geçerken bataklık bizi çekiyordu, ayaklarımızın altı sanki toprak değil de, koyu bir tutkal döşeliydi.

Karanlık artık ağır ağır sıyrılıyor, tanyeri ağarmaya başlıyordu.

Biz ise hâlâ köye varamamıştık. Köyün kenar evlerine ulaştığımız zaman artık ötede beride tek tük kapıların gıcırdadığı duyuluyordu. Erkenci çiftçiler ahırlara gidip hayvanlarına bakıyorlardı sabah sabah.

— Görürler burada bizi, dedi Netso duraklayarak. Görürler ve bir iş gelir başımıza. Ne dersin Ognyana?

— Görebilirler, dedim.

— Ya, tehlikeli, dedi, Kolü.

— Ne yapalım öyleyse?

Bu soru üçümüzün de karşısına dikildi, başladık etrafa bakınmaya. Ve birden Vatan Cephesi toplantısı yaptığımız bağdaki kulübe ilişti gözümüze. Yola pek yakın değildi, yan tarafa düşüyordu ve köye hem yakındı, hem de köy dışındaydı.

— Oraya gidelim, ne dersiniz?

İki erkek çabucak bir göz attılar kulübeye doğru ve birbirlerine baktılar.

— Soğuktan gebeririz orada, diye mırıldandı Kolü. Görmüyor musun, orası yel değirmeni?

Birden herhangi bir yatağın evine gider yerleşiriz umuduna kapılmışım. O kadar çekiciydi bu umut ki, kendimi adeta Todor dedelerin sıcacık mutfağına ya da ahırına giriyor sanmıştım. Netso'nun sert sesi dağıttı bu kuruntumu;

— Yürüyelim!

Ve yürüdük kulübeye doğru. Dostlarımızdan birine gitmek

gerçekten delilik olurdu, kem gözler görebilirdi bizi. Gözde olan devrimcilerden hepsinin evlerinde arama tarama yapabilirdi polis ve büyük bir felakete yol açabilirdi bu...

Kulübe kerpiçten yapılmıştı. İki penceresi vardı iki yanında, ama camsızdı pencereler, yel esiyordu içerde ve öyle bir hava akımı vardı ki, yarım saat içinde sırtımızdaki elbiseler kabuk gibi olmuşlardı.

Netso barınağı gözden geçirdi. Çatışma halinde kimin nerede duracağını belirledi ve soğuktan moraran yüzüme bakınca, derhal emretti.

— Jimnastik!

— Ne? diye sordum ben, ama birden anladım ki kurtuluş jimnastikteydi. Hiç de çöküp kalkacak, eğilip doğrulacak halde değildim ama, Netso'nun komutlarını kusursuz yerine getiriyordum. Yarım saat sonra, hareketten ısınmış olarak birbirimize sokulduk, bir yer yaptık gözetlemek için ve bekledik günün geçmesini!..

Oysa gün daha aydınlanmamıştı...

Ortalık aydınlandıktan sora şosede birkaç sepetli motosiklet sesi duyuldu. Polisler geldi köye ve Radomirtsi köyü iki günlük bir abluka altına alındı. Burada izlenen av bizdik, yedi sekiz jandarma ile "güvenilir" elli kadar köylü de avcılardı.

Tüm bölgenin kuşatılmasına yeterli değildi polis birlikleri.

Esaslı bir arama tarama ancak Lukovit ile Çervenbryag'da yapılabilmişti... Köylere beşer altışar jandarma yollanmıştı.

Bunlar muhtarlıkların yanında olanlarla ve güvenilir köylülerle birlikte yoklamaya çıkmışlardı.

Radomirtsi'de tek bir evde bile arama yapılmamıştı. Ama kırlarda bir jandarma ile dört beş köylüden ibaret gruplar akşamın geç saatlerine kadar dolaşıp her yere dalıp çıkıyorlar, her kulübeye

uğruyorlardı. Bize yakın gelenleri gördükçe, az mı ürperiyorduk, ya buraya da uğrarlarsa... diye. Anlaşılan hiçbiri, partizanların köyün dibinde bir kulübeye gizlenme cesareti göstereceklerine ihtimal vermiyordu. Bizi kurtaran da bu olmuştu. Gündüz kulübede ancak emekleyerek hareket edebiliyorduk. Böylece geceyi bekledik. Partizan avına çıkanların gözünden korudu bizi gecenin karanlığı.

Kulübede pencerelerden birinin önüne dikilmiş, köyün titreşen ışıklarına bakıyor ve sıcacık odalarına toplanmış insanlara imreniyor, hatta haset ediyorduk. Ve sanki bizi avutmak için Netso:

— Ya bu kulübe de olmasaydı ne olurdu halimiz? Üstelik yağmur da yağıyordu, dedi.

Bunu düşünerek halimize şükretmeliydik, ama Kolü hoşnut değildi bu avuntudan ve kalın sesiyle:

— Bari ağzımıza atacak bir iki lokma birşeyler olsaydı... dedi.

— Şöyle bir dilim ekmek, bir parça peynir, ama kocamanca bir parça olsun! ya da sahanda yumurta. Ve biraz, da kırmızı biber turşusu. Ongyana, şu geçen gün yediklerimizden...

Kolü öfkeli öfkeli:

— Netso, yeter, dedi.

Oysa Kolü gayet halim selim bir adamdı, faşistler dışında karıncalara bile acırdı.

— Peki, peki, anladık, dedi Netso gülümseyerek ve sonra ekledi: Ben bu gece köye ineceğim ve yumurta olmasa da hiç olmazsa ekmek getireceğim.

— Neden, ekmek için mi gideceksin köye? diye protesto edercesine sorduk Kolü ile.

— Hayır, işim var, diye kısaca karşılık verdi Netso. Biz de sustuk, "İş" sözünün gayet büyük önemi vardı: Mademki iş, ne olursa olsun,

kesinlikle yerine getirmeliydi.

Netso gitti ve bir saat sonra döndü. Getirdiği ekmek çok azdı. Başka zamanlarda bir kişiye bile yetmezdi, ama şimdi üçümüzü de doyurması gerekiyordu.

Akşam "yemeğinden" sonra kötümserliğe kapılarak yere oturduk. Ablukanın yarın da devam edeceğini öğrenmiştik.

Netso birden emir verdi:

—Kalk!

Komutan emirlerine refleksler bizde o derece güçlüydü ki, sanki yay üzerindeymişiz gibi ikimiz birden fırladık "Bir, iki, üç, dört, otur, kalk.." diye başladı Netso bilinen jimnastik talimine ve başladık eğilip doğrulmaya, çömelip kalkmaya. Damarlarımızda kan daha hızlı dolaşmaya başladı.

Isınmıştık biraz, ama yorgun bir halde azıcık soluk almak için duvara dayandım. Netso yeniden üşümeyeyim diye paltosuyla beni sardı.

Sabah olmuştu. Öğleye doğru genç bir kız, omuzunda çapa, bizim bulunduğumuz kulübeye doğru geliyordu. Kolü ile ben tabancalara uzandık, ama Netso hemen durdurdu bizi. Dostlarımızdan birinin kızı bize ekmek getirecekmiş, fakat boşa çıkar diye söylememiş Netso bize. Kıza bir göz attım. Stoyka Petrova, onsekiz yaşlarında güzel bir kızdı. Onların bağında, onların kulübesindeydik. Kız parola şarkısını mırıldanarak geldi ve kulübeden yana hiç bakmadan biraz kazdıktan sonra dönüp gitti: Torbasını güya unutmuş, bırakmıştı. Torbada taze bir ekmekle peynir vardı...

Gündüzün sona ermesiyle abluka da kaldırılmıştı. Ama ne de olsa, sığınağımızdan çıkmak için en azından iki saat daha beklememiz gerekiyordu.

Gece, köydeki seslere kulak kabartıyor, sabırsızlık içinde saatlerimize bakıyor ve yeniden sıcak bir bardak çaya can atıyorduk... Çıktık en sonra.

Radomirtsi köyüne sokulup sadece yarım saat sonra sıcak bir yerde olmak çok kolaydı, ama böylece, polisin eline de kolayca düşebilirdik. Onun için Netso, yol her ne kadar zor da olsa geceyi Çevrenbryag'da geçirmemizi uygun buldu.

Gecenin geç saatlerinde Batov'ların evine girdik. Lalka karşıladı bizi. Sadece iki sözle durumumuzu ve ne yapması gerektiğini anladı. Lalka çayı demlerken Netso birkaç lokma ekmek attı ağzına ve kendisine başka bir yatak aramaya yollandı. Üçümüz aynı yerde kalmamalıydık, komutan daha güç olan yolu seçmişti kendisine.

Biraz sonra Lalka bize sıcak sıcak çay vermeye başladı, kinin verdi, aspirin verdi. Elimi yüzümü yıkamış, kuru, temiz elbiseler giymiştim ve birden kendimi o kadar yorgun, o kadar bitkin hissettim ki, haftalarca yastıktan başımı kaldıramayacağımı sanıyordum. Ateşim de vardı...

Lalka beni kendi yatağına yatırdı, yorgan örttü üstüme.

Gece iki üç kez terledim, çamaşır değiştirdim. Ama sabah yola yine hazırdım artık. Ne zatürreeye tutuldum, ne de başka bir hastalığa. Soğuk algınlığından sonra doktorların teşhis koydukları hastalıklardan hiçbirine tutulmadım. Partizanlığın güçlükleri koruyordu bizi bu hastalıklardan... Gerginlik ve organizmanın seferber edilmiş bir halde bulunması, en ağır soğuk algınlıklarını da, en şiddetli soğukları da yenebiliyordu.

Onikinci Bölüm

En sonra Kolü ile biz de yerleştik kış evimize. Todor dede ikinci katta iç avluya bakan odayı bize bıraktı ve benim "Sırp tüfeğini", üç tabanca, iki bomba, iki de boş sut çantasından ibaret partizan eşyamızı oraya yerleştirdik.

Daha üçüncü günü kar yağdı ve adamakıllı kapadı bizi odaya. Ne çıkabiliyor, ne de "misafir" kabul edebiliyorduk.

Ancak ara sıra akşam üstleri bize ekmek getirmek ve bazı sorunları danışmak için Gergo Dramciyski ile Kliment Nikolov uğruyorlardı yanımıza. Fazla oturup kalmıyorlardı. Ayak üstü bir iki laf ederler, karın bir an önce kalkması dileğiyle çıkıp giderlerdi. Çünkü kar eriyip de yollar açıldı mı, bizim gençlik örgütünü, parti örgütünü, Vatan Cephesi örgütünü topluyorduk.

Ama öyle bir yağışlı hava başlamıştı ki, hiç durmadan gece gündüz kar yağıyordu.

Geceleri, geç vakitler, uykum dağıldığı zamanlarda sessizliğe gömülen evlere bakarak kendi köyümü düşünürdüm. Sözde kendi köyümdü, sözde eğri sokaklarını da, geniş bahçelerini de, belediye önündeki çamurlu meydanını da tanırdım, ama insanları başkalaşmış, yepyeni insanlar olmuşlardı. Yedi sekiz yıl önce burada ne parti örgütü vardı, ne de İşçi Gençler Birliği.

Ve hiç kimse kendi tarlacığından, kendi evceğizinden başka birşey düşünmezdi. Oysa şimdi hayatları boyunca çalışıp kazandıklarını da, canlarını da tehlikeye koyarak, herşeyi göze alarak yaşlı kimseler ve gençler, partizanları kabul edip gizliyorlar, yiyecek ve silah topluyorlar, sığınak kazıyorlar, kazak ve çorap örüyorlar, çarık dikiyorlardı... Evet, ülkemizdeki genel kalkınmaya katılmaktan geri

kalmamıştı köyüm ve son saflarda yürümediği için övünebilirdim.

Bir gün, yılbaşından az sonra, Kliment uğradı Todor dedelere ve kardeşim İvan'ın köye geldiğini söyledi. Demiryolu işçisi olan İvan, Üsküp'te çalışıyordu.

— Görüşmek ister misin onunla?

— İsterim, dedim acele ve dudağımı ısırdım.

Kardeşlerimden İvan'ı çok seviyordum ve çok iyi anlaşıyorduk onunla. Fakat başkaları buluşturacaktı bizi. Onun için kendimden başka, onları da açıklamış olacaktım ona. Hakkım var mıydı buna?

Anlaşılan Kliment benim düşüncelerimi sezmiş olacak ki, hemen:

— Bizden o, bizde RMS'e üye...

Sıcak bir sevinç sardı beni. Demek sadece benim köyüme değil, benim aileme de girmişti partimizin yüce gerçeği...

İvan'la, ertesi günün akşamı, gece yarısından sonra mezarlıkta buluşacaktık. Böyle uygun bulmuş Kliment. Gece yarıları kimse uğramaz mezarlığa, demiş, her türlü olasılığa karşı bir tabanca sıkıştırmış İvan'ın eline...

İvan benim Radomirtsi'de kaldığımı bilmiyordu ve bilmemesi de gerekirdi, onun için de dolaşarak Muma tarafından yaklaştım mezarlığa. Alçak taş duvara geldiğim zaman parolayı söyledim ve birden karanlıkta biri belirerek bana doğru yürüdü. İvan'dı bu, heyecandan parolaya karşılık vermeyi unutmuştu.

— Mitka, sen misin?

—İvan...

Kucaklaşarak hiç konuşmadan bir hayli durduk bir mezar başında. İvan yumuşak kalpliydi, merhametliydi, çabucak yaşarırdı gözleri...

— Anamız sağ olsaydı...

Üçüncü kez başladığı sözünü tamamlayamadan:

? dedim ben kendimi tutamayarak. Ne olacaktı anamız sağ

ki de burada buluşmazdık bu akşam...

ilir, belki de haklıydı İvan. Anam sağ olsaydı, herhalde şehre im. Daha dört beş yıl önce burada evlenip kalırdım. Şimdi sadece çocuklarımı, çamaşırı, tavukları düşünürdüm. Bunları n geçirmek bile ürpertti beni. Kız arkadaşlarımdan çoğunun erçekten acıklıydı ve işte bu kaderi değiştirmek için de binlerce şıp güç olan yolları tutmuşlardı.

ömrünü bir köle gibi geçiren anama üzülmüştüm. Önce n, sonra kocasının, daha sonra da çocuklarının kölesi olmuştu e en basit, en ufak insanlık mutluluğu göremeden gözleri açık Çocuklarının büyüyüp yetiştiğini, eski dünyanın, o bozuk nasıl yıkılıp gittiğini göremeden gözleri açık gitmişti.

elim mezarına.

koluma girdi ve yürüdük. İkimiz de biliyorduk mezarın nerede u. Ama bu akşam bir kimseye yaslanmak, bir kimsenin nı hissetmek ihtiyacı duyuyordum.

in sessizliğini sadece, bizim ayak seslerimiz, benim koruna İvan'ın da ağır ağır basarak yürümesi bozuyordu. Rüzgar nde bulutları kovalıyor, ay bazen kayboluyor, bazen de ebedi istirahatgahlarını süt beyazı ışıklarla aydınlatıyordu.

at bakalım, nasılsın, nasıl yaşıyorsun?

yim, İvan.

rede yatıp kalkıyorsun, ne yiyip içiyorsun?

herşeyim.

likeli mi?

...

Ve kesildi konuşmamız. Ne cevap verebilirdim sorularına? İyisi mi, ben sormalıydım ona. Ve başladım şunu bunu sormaya. O çabucak cevap veriyor ve ara sıra sözümü keserek şöyle diyordu:

— Mitka, koru kendini. Bütün dünyayı düzeltemezsin sen... Kendini de düşün...

Benim aziz kardeşim İvan!

Konuşmalarımız devam etti. Ama İvan'ın her cümlesinde "Koru kendini!" diye kardeşçe bir yalvarış hissediliyordu.

İki saat sonra kalkıp gideceğim vakit kolundan saati çıkarıp bana uzattı:

— Fazla bir değeri yok ama, vakti gösteriyor. Doğru gidiyor, hiç geri kalmıyor. Bana pek lazım olmuyor... Al sen.

Kardeşimin bu armağanı beni duygulandırdı. Boğazıma akan gözyaşlarını gizlemek için, saati alıp koluma takmaya başladım. İvan elini cebine götürüp birkaç banknot çıkarttı.

— Şu paraları da al. (Ve çekindiğimi görünce sıkıştırdı elime.) Bulunsun yanında. Birşeyler alırsın kendine, gereken bir şey... Ve koru kendini! Anladın mı?

Onun bu vedalaşma sözleri, "Mitka koru kendini! İşittin mi?" demesi uzun süre kulağımda çınladı durdu.

Ben tekrar yan yollardan dolaşarak bir saat sonra Todor dedelerin odasına geldim...

Zorunlu olarak boş geçirmekte olduğumuz günler çok ağır geçiyordu. Elimizde bulunan birkaç kitabı tekrar tekrar, hatta üçer kere bile okumuştuk. Vaktimiz gayet boldu..

Doğu cephesinde Kızıl Ordu, Hitler ordularını aralıksız olarak yenilgiye uğratıyor ve durmadan ilerliyordu. SSCB devlet sınırlarına yaklaşıyor ve her yeni adımda işgal altındaki halkların yakında

kurtulma umutlarını artırıyordu.

Bizde, ilkbaharda, geniş ölçüde bir partizan hareketine girişileceğini öngören faşist yöneticiler gizli çalışan partilileri ele geçirmek, partizanları yakalamak, en aktif yatakları yok etmek için kış aylarından yararlanmayı kararlaştırmışlardı. Bu nedenle de tüm ülkede geniş ölçüde arama taramalara girişilmişti. Eski Lukovit ilçesini temizleme hareketinde güdülen başlıca amaç, herseyden önce illegalleri yok etmekti. Bu amaçla polis köy ve kasabaları kısmi ve tam abluka altına alır, devrimci veya devrimcilerden yana olduklarından kuşkulandıkları kimselerin evlerine ani baskınlarda bulunur, yollarda aralıksız olarak polis kontrolü yaparlardı.

Ve işte asıl böyle günler için Todor dede koyunların ağılında iki metre uzunluğunda, bir metre yüksekliğinde ve seksen santimetre kadar genişliğinde bir sığınak hazırlamıştı. Üstü alaf döşeli bu sığınak, pek öyle bulunabilecek gibi değildi. Oturarak iki kişi sığabilirdi buraya.

Ve işte bir gün Kolü ile ikimizin üstüne sığınağın tahtası düştü ve büsbütün karanlık oldu içerisi. Çünkü bütün aralıklar da Todor dedenin yukarı yığdığı samanla dolmuştu İhtiyarın bizi buradan alıp yukarı odaya yatırması için gecenin geç vaktine kadar bekledik.

Bu deliğin içinde on sekiz saat kalmak ilk bakışta o kadar korkunç değildi. Oldukça konforlu idi. Kuru yerde oturmayalım diye altımızdaki tahtaların üstüne yeteri kadar alaf konmuş ve bir kilim döşenmişti. Fazla soğuk da değildi. Ama havasızlıktan boğulmak, soğuktan çok daha tehlikeliydi.

Fakat bütün bunlar ancak görünüşte böyleydi.

İlk saatlerde belim tutuldu. Doğrulmak belimi oynatmak ileri geri hareket etmek istiyordum ama, olmuyordu ki bu daracık yerde. Hava da yetmemeye başladı. Hayır, havasızlıktan boğulma tehlikesi yoktu,

yoktu ama, yetmiyordu, aç bir kimseyi doyurmak için sadece küçük bir lokma ekmeğin yetmeyişi gibi, bana hava yetmiyordu. Sonra da bileklerim, dizlerim, kemiklerim, boynum, sırtım, her yerim sızlamaya başladı.. Ağrısız, sızışız bir yeri kalmamıştı vücudumun.

Ve en korkunç olanı da, karanlığa alışamıyordum hiç.

Açıkken de, yumulu iken de gözlerimin önünde hiç durmadan renkli fişek ışıkları gibi birşeyler uçuşuyordu. Çokçası çabucak kızıl ya da yeşil renge dönüştürdü bu ışıklar ve müthiş surette gözlerime batarlardı. Ve bu duygu bazen o kadar çok sezilir, o derece gerçek olurdu ki, tekrar parlayınca, arkadaşımın yüzünü görebileceğimi sanırdım.

Sonra da, ikinci ya da üçüncü günde nemlilik başladı. Ağır ağır, hiç belli etmeden sokuluyordu içeri. Üstümüze, başımıza, iliğimize, kemiğimize işliyordu bu rutubet. Buz gibi donarak, ağrı ve sızıdan, rutubetli soğuktan, yüreğimize çöken acıdan kıvrım kıvrım kıvranırdık.

Todor dede ağıla genellikle gece saat onlara doğru inerdi.

Dikkatle tahtaları kaldırırdı ve biz de güç bela doğrulurduk mezardan. Evet, daha ilk gün "mezar," dedik biz bu sığınağa. Gerçekten de birkaç gün içinde bu "mezarda" canlı ölülere benzemiştik. Sararıp solmuştuk adamakıllı. Derimize parmakla dokunduk mu, hemen kayboluyordu parmağın izi.

İçerde bütün gün, biraz doğrulabilmeye, vücudumuzu biraz hareket ettirebilmeye can atıyorduk. Ama dışarı çıktığımız zaman, her yerimiz tutulmuş, güçlükle kımıldayabiliyorduk.

Sonra Todor dedenin ardından giderek serilirdik odaya kilimler üstüne. Müthiş sıkıntılı bir şekilde uyur ve kendi iniltimizden uyanırdık. Uykuda bile sessizce uluyorduk. Bilinci ve bilinçaltını o

dereceye kadar koşullara uydurmayı başarmıştık.

Sabahları saat üçbuçuk, dörtlere doğru ihtiyar odaya gelir, bizi dürter, biz de tembel tembel uykulu kafalarla kalkar, "mezara" giderdik. Ve bir hafta kadar, bu hep böyle sürüp gitmişti...

Hristina nine gündüzleri çoğu kez ağılda kendine bir iş bulur ve hepten yanımıza dikilip, kimse duymasın diye sessizce lanet okurdu bu "kara yazgıya". Çocukları diri diri "mezara" gömüyor diye bir akşam adamakıllı çıkışmıştı Todor dedeye.

— Birşeyleri yok, bak ne yiğit onlar, diye karşılık verdi ihtiyar yapmacık bir dinçlikle. Hele orman yeşersin, göreceksin ne komita olacak onlardan.

Sonra da, artık doğal bir sesle ekledi:

— Kavidir insan canı. Çok şeylere dayanır.

Dayandık biz de. Sonunda açtı ilkyaz güneşi de. Terkettik "mezarı" ve başladık yeniden bölgede dolaşmaya.

Bir gece geç vakit Bato dedelere gittik. Lalka aracılığıyla İşçi Gençler Birliği (RMS) İl Komitesi sekreteri Grigor Vdev'le irtibata girmemiz gerekliydi. Bütün ev uykudaydı. Kolü ile yavaşça içeri sokulduk. Lalka'nın kapısını çaldık. Ses veren olmadı. Kapıyı yokladık. Kilitli değildi, açıp girdik odaya. Lalka bir yere gitmişti. Ben yatağa, Kolü de yere yattı. Uyuduk. Sabahleyin Bato dede göründü pencerede. Yavaşça seslendim ona. Beni görünce yüzünde birden korku ile karışık öyle bir şaşkınlık belirdi ki, ben de ürktüm. Ne vardı acaba? Hemen geldi odaya.

— Vay, Ognyana! Nasıl gelebildiniz bu gece? dedi ihtiyar elini alnına götürerek

— Niçin, ne var?

— Daha ne olsun? Dün Lalkayı tutukladılar. Vasil de polislerin

elinden kurtulup kaçtı.

Kolü ile bakıştık. Şimdi ne olacakı? Bato dede devam ediyordu:

— Beni üç kere kaymakamlığa çağırdılar, sorguya çektiler. Yine gelebilirler. Ne yapalım?

Evi terkedemezdik. Mutlaka göz altındaydı ve ortalık da aydınlanmıştı artık. Birinin gözüne iliştik mi, silahlı çatışma hazırdı. Üçümüz biraz düşünüp taşındıktan sonra, henüz erkenden sürüne sürüne saman yığınına gitmeyi kararlaştırdık. Bato dede samanın içinde bir yer hazırlayacaktı bize. Orada geçirecektik gündüzü.

Biraz sonra Bato dede, gidebilirsiniz, diye işaret verdi. Biz samanın içine sokulup gizlendikten sonra o, çocukları hakkında komşulardan birşeyler bilip bilmediklerini sormak biraz bakınmak için sokağa çıkı. Yarım saat sonra yanımızdan geçerek sözde kendi kendine konuşur gibi mırıldandı.

— Kimseler görmemiş, yok gören duyan...

Oğlu Vasil'in nereye kaçtığını söylemesi için, ihtiyarı öğleyin tekar çağırdılar karakola. Döndüğü zaman Bato dede saman yığınının yanına gelerek yine kendi kendine söylenir gibi:

— Korkulacak birşey yok. Korkmayın. Lalka Lukovit kaymakamlığına götürülmüş. Şehirde başka bir tutuklanan yok dedi.

Şaşılacak derecede manevi bir güce sahipti Bato dede. Çocuklarından biri henüz tutuklanmış, öteki, polislerin elinden kaçıp illegalliğe geçmiş, işte böyle bir anda bize yataklık edebilmesi, göz kulak olup yardım etmesi herkesin yapabileceği bir iş değildi. Hem öyle ki, bizi gizlediği meydana çıkıverse, evi yüzde yüz ateşe verilecek, kendisi de, çocukları da kurşuna dizilecekti.

Üstelik, çocuklarından biri artık polisin elindeydi.

Yalnızca Bato dede değil, karısı da ellerinden gelen yardımı

esirgemiyorlardı bizden. Gecenin karanlığından yararlanarak Panega'ya yollandığımız zaman, içerisinde sıcak bir ekmekle suda pişirilmiş on kadar yumurta bulunan bir çıkın tutuşturdu elimize.

Tanyeri ağarırken artık Lukovit yakınlarına gelmiştik. Kolü ile birlikte Hristo Veliçkov'lara gitmeyi kararlaştırdık. Bato dedelerdekini tekrarlamamak için parolayı verdik ve beş dakika sonra Veliçkov bizi bir odaya yerleştirdi.

Hristo sabahleyin bankaya gitmeden önce (kendisi bankada çalışıyordu), bize kahvaltı getirdi ve karısıyla babasının (babası altmış yaşlarında bir ihtiyardı), öküzlerle tarlaya gideceklerini, bize kızları Veska ile oğlanın göz kulak olacaklarını söyledi,

Veska, Lukovit lisesinde öğrenciydi ve RMS üyesiydi, oğlan da ortaokulda öğrenciydi.

Fakat ihtiyar gideli henüz bir saat bile geçmemişti ki, evde bir telaş, bir vaveyla koptu. Veska yaş dolu bir yüzle:

— Dedem öldü! dedi.

Biz artık her türlü olaya hazırdık. Çantalarımız sırtımızdaydı, silahlarımız tamamdı. Birbirimize baktık, her ikimizin de gözlerinde: "Amma da şans! Dün tutuklama, bugün ölüm!" diye aynı şey okunuyordu.

Veska devamla şöyle dedi:

— Sokakta, ansızın ölmüş. Siz kalamazsınız burada, şimdi ev insan dolacak (bunu biz de çok iyi anlıyorduk). Tavana çıksanız iyi olur!

Vakit kaybetmeden içerdeki merdivenden tavana çıktık.

Kız kapıyı kilitleyip soktu cebine anahtarı. Tam kırk sekiz saat kalacaktık orada. Evin kapıları bütün gün, herkese açıktı. İhtiyar, kasabada hatırı sayılan bir insandı ve son bir saygıda bulunmaya gelip gidenler eksik olmadı akşama dek. Gece de, eski bir geleneğe göre,

birkaç ihtiyar nine, üzerinden kedi atlamasın, ölü hortlamasın diye yanında beklemeye kaldılar.

Biz de bu yüzden inemedik tavandan. Çünkü ihtiyar nineler bizi merdivenden inerken gördüler mi, korkudan kıyameti koparırlar ve bütün kasaba üşüşürdü buraya. Bizim cin peri olmadığımız, illegal olduğumuz akıllarına bile gelmezdi. Gelse bile, yüzümüzü görünce yanılacaklar, inanmayacaklardı. Çünkü bir ölü yüzünden farklı değildi yüzümüz, Todor dedelerin "mezarından" çıkalı çok olmamış, kendimize gelememiştik henüz...

Sabahleyin avlu yine insan dolmuştu. Cenaze alayı saat ikide mezarlığa yollandı. Ama biz, ne de olsa, geceyi beklemeliydik. "Allah rahmet eylesin," diyerek biz de özel ekmekten yedik ve kasaba sokakları tenhalaşıp ıssızlaşmaya başladıktan sonra Rendak Yoto'lara gittik.

Aynı gece oraya Grigor Vilev de geldi ve daha ilk bakışta, başına birşey geldiğini anladık. Yüzü sanki biraz uzamıştı. Kasketini indirdiği zaman da kafasının kan içinde olduğunu gördüm.

— Bu ne hal, ne var, ne oldu? dedik hepimiz birden.

— Yok bir şey, dedi Grigor zoraki gülümsemeye çalışarak önemli birşey yok.

— Görüyorum ben, birşey yok ama, başın kan içinde. Yoto, koş bir peşkirle bir şişe rakı getir. Otur evladım sen de şu iskemleye, dedi Rendak'ların Dina nine.

Yarayı temizleyip sararken Grigor anlattı nasıl yaralandığını. Çervenbryag'tan çıkp Lukovit'e giderken yolda sivil bir vatandaş yetişmiş ona, dürüstlüğünden kuşkulanmış ve belediyeye götürmek istemiş onu.

Bu arada Dina nine rakı ile yarayı yıkayıp temizlemeye uğraştığı için

Grigor acıdan yüzünü buruşturuyor ve şöyle anlatıyordu:

— Git yoluna be adam, bak işine de, kazasız belasız ayrılalım birbirimizden, diyecek oldum. Ama o, "seni anasını seni gomunist seni. Düş önüme, kemiklerini kırarım senin," dedi.

Baktım, Balkan gibi bir herif. Elinde de bir baston, vursa orada kalacağım.

Başladım ben "Yapma, etme, ben kötü bir insan değilim, acele işim var, ne diye şimdi ta kasabaya döneyim," demeye.

— Öyle mi, diyerek kızdı herif ve birden indirdi kafama bastonu. Gözlerimden ateş çıkı ve önceden elimi tabancama götürmeseydim, ikinci bir vuruşla beni yere serecekti. Ama o tekrar bastonu kaldırırken, sıktım kafasına kurşunu, geberttim.

Sonra üzerini aradım, ne bir polis hüviyeti, ne de silah vardı. Anlaşılan, dik kafalı bir faşistmiş, cephedeki zaferlerimiz de kudurtmuş onu hepten...

Grigor'un takadı kesilmiş, susmuştu. Sığınağa götürdük kendisini. Birkaç gün yattıktan sonra, ancak gece yolculuklarına çıkabildi.

Bir hafta sonra Peko Takov, Torna Stefanov, Netso Garvanski, Grigor Vilev, Vasil Simenov, Nikola Pelov ve ben, yine bay Yoto ve Dina ablaların evinde toplandık. Peko Takov, Çervenbryag parti ilindeki durum hakkında bilgi verdi ve BKP Merkez Komitesinin, Anton Yugov tarafından imzalanmış 1 numaralı genelgesini okudu. Bu genelgede bütün yurtseverlerin savaşa çağrılmaları görevi öne sürülüyordu.

Nihayet kış dinlenmesi sonra erdi. Düşmanla doğrudan doğruya savaşa yeniden başlayabilecektik artık!

Bu oturumda il komitesi, kadroları yeni görevlere göre yeni baştan bölüştürdü. Ben müfreze kurmayına alınmıştım ve daha o gece Grigor

Vilev, kurmay başkanı Vasil Simenov - Çavdar'la birlikte Dobrevtsi köyüne doğru yola çıktık.

Dördüncü Kesim

Birinci Bölüm

— Buralarda bir yerde...

— Neredeydi?

— Buralarda bir yerde ama, hani, yok işte!

— Yolu şaşırmış olmayalım?

— Olamaz! On kere geldim ben...

— Geldiğin var da, nerede öyleyse?

Çavdar'la Grigor arasında bu diyalog aynı ruhta sonsuza dek devam edebilirdi. Bir sabah erken saatlerde Svarçevene denilen yerdeydik, partizan sığınağının burada olması gerekiyordu, fakat bulamıyorduk.

— Amma da gizlemişler bu sığınağı, diye mırıldandı Grigor.

— Gizleyecekler elbette. Öyle herkesin bulabileceği gibi yapılsaydı...

— Ya sen "herkes" gibi olmadığına göre, neden bulamıyorsun?

Bütün gece yürüyüp otuz kilometreye yakın bir dağ yolu geçtikten sonra birden sığınağın yerin dibine batmış olması, gündüzü geçirebilmek için gizlenecek bir yer arayıp bulma tasası karşısında bir kimse, melek de olsa acı sözler kaçırabilirdi ağzından...

Oysa ne Grigor, ne de Çavdar "melek" idiler. Ama ikisi de "talavuz" ve "ev sahibi" oldukları için hem kendilerine, hem birbirlerine kızıyorlardı.

Vakit de durmadan ilerliyordu. Ortalık iyice aydınlanmıştı. Gündüzü nerede geçireceğimizi ciddi olarak düşünmemiz gerekiyordu.

Az sonra yabancı gözlerden uzak, kuru bir çalılık bulduk.

Kırlarda bahar hissedilmeye başlamıştı artık, ağaçlarda tomurcuklar da belirmişti. Ama burada ormanın her yerinde kar henüz erimemişti ve biz sırt sırta vermiş, ısınmaya çalışıyorduk. Akşama dek kımıldamadan bütün gün burada kalmamız gerekiyordu.

Akşam olup alaca karanlık basınca, sığınağı yeniden başladık aramaya. Böyle durumlarda çoğu kez olduğu gibi sığınağın gayet yakında, yüz adım ötede olduğu anlaşıldı.

— Tüh, nasıl görememişsiniz, diyordu, Dobrevtsi köyünden bizim eski yatak Marin Lakov.

Polis tarafından kovuşturulduğu için buraya sığınmıştı o. Ellerimizi hohlaya hohlaya ve el yordamıyla ilerliyorduk.

— Durun yakayım lambayı, üşümüşsünüz galiba, ateş de yakacağım size, diyordu Marin ceplerinde kibrit arayarak.

Biraz sonra gaz lambası sığınağı aydınlattı. Dört metre uzunluğunda, iki metre genişliğinde bir tüneldi burası. Penceresi yoktu. İki tahta yatak, birkaç çanak çömlek, alaca bir su testisi, iki de koca sepet vardı. Marin kendisi örmüştü bu sepetleri. Biraz sonra ateş de tüttü. Tüttü diyorum, çünkü bu yeraltı barınağının "mimarları" ve "ustaları" yanılmışlar bu işte, duman dışarı çıkacağı yerde, içeri yayılıyordu kat kat ve kezzap gibi yakıyordu gözleri. Soğukta durmaya razıydık ama, fasulye yüzünden yakmak gerekliydi ateşi. Fasulye de öyle bir fasulyeydi ki, beş saattir çömlekte fokurduyor, bir türlü pişmiyordu.

Duman gözlerime o kadar çok dokunmuştu ki, aydınlığa çıkınca daha da çok sızlıyordu. Gündüzleri de hep içerde, karanlıkta vakit geçiriyorduk. Çünkü gaz daha ilk günden bitmişti.

Yenisini de nereden bulup alacaktık. Geceleri köylere gidiyorduk ama, daima ortalık aydınlanmadan, karanlıkta dönüyorduk.

Bir ara gözlerim o kadar bozulmuştu ki, dışarı çıktığım zaman Çavdar elimden tutup kör gibi gezdiriyordu beni. Ancak bu sığınağı terkedip dumanın zararlı etkisinden kurtulduğum zaman, birkaç gün içinde iyileşebilmiştim.

evene yeraltı barınağında bulunduğumuz günlerde, daha ilk
ko Şavov'la tanıştım. Bizim geldiğimiz saatlerde kendisi orada
yiyecek almaya gitmişti Dobrevtsi köyüne.
yarı, daima sakin, otuzluk adam, bizim aktif yataklarımızdan
Polis tarafından kovuşturulduğu için Marin'le birlikte buraya
ştı. Birlikte geçirdiğimiz sürece, bir kez olsun kızdığını, sesini
iğini duymadım bu arkadaşın.
yılında Zlatna Panega köyüne yapılan saldırıdan sonraki
a sırasında Petko müfrezeden kopmuş ve bölgede kendi başına
irtibat aramaya başlamış. Düştüğü polis tuzağından şaşılacak
e sakinliği ve serinkanlılığı sayesinde kurtulmuş.
ç gün aç kalınca Zlatna Penega köyüne gidip oradaki eski ağası
tov'tan ekmek istemeyi düşünmüş. Petko, köyün kenarında
beklemiş, sonra kimse görmeden gidip ağanın kapısını çalmış.
e kendisinin partizan olduğunu ağa bilmez sanmıştır. Tam beş
ında çalışmış, ırgatlık etmiş ona.
ir Tsankov'cu olan ağası başlamış onunla kapıda konuşmaya.
ğanın oğlu yedek subay okulunda başçavuş olan İvan'ın bu
de bulunabileceğini hiç düşünmemiş.
ain, tabancasını çekmiş ve sinsi sinsi ardına geçip vurmuş
ı.
ok iyi arkadaşımız da böyle gitmiş. Zaferden sonra halk
i, kahramanın şanına, katillere ebedi lanet olsun diye
düğü yere anıtını yaptırdı Petko'nun.
ydi partizanlık hayatı. Bugün bir arkadaşla oturup
rsunuz, hatta yarın birlikte yapacağınız işi kararlaştırırsınız.
gelir, ve yarınla birlikte arkadaşının düşman tarafından
düğü haberi de gelir. Ve sen, sıkıp dişlerini ölümü

düşünmemeye çalışırsın, çünkü ölmek için değil, sağ kalıp düşmanı ezmek için çıkmışsındır dağa...

***

İlkbahar bizim sığınağın dolayında da hissedilmeye başladı. Girişin hemen oracıkta çiçekler açtı, biraz ötede, dikenlerin altında kardelenler başcağızlarını çıkarmışlardı. Eyleme geçme zamanıydı artık.

Grigor Vilev, Çervenbryag taraflarına gitti, Çavdar da ertesi gece yeni kuradan ilk partizanları getirdi. Bunlar Glojene köyünden dört arkadaştı. Sekiz kişi olmuştuk artık.

— Ognyana, işte sana ilk manga, diyordu Çavdar tahta yatağın üstünde sevinçle sıçrayarak. Sonra takım olacağız, bölük olacağız...

Herhalde hayalinde artık partizan alayları, partizan tümenleri görüyordu Çavdar ama, övünmek istemediği için ses çıkarmıyordu. Buradaki sığınakta daha fazla kalamazdık, hareketlerimizde daha serbest olabileceğimiz dağlık bir yere gitmeliydik. Sonra Dobrevtsi ormanlarında yiyecek sorunu da çok güçlük yaratıyordu, bu yüzden iki gün sonra Kirilova köyüne gittik. Orada bizi, Şinder Kolü'nün evinde Netso bekleyecekti.

Kirilova birçok dağ köyleri gibi okul ve belediye binalarının bulunduğu bir merkezden ve etrafa yayılmış on kadar mahalleden ibaretti. İşlenmiş toprağı pek azdı.

Şinder'in mahallesi merkez köyüne yakındı ve sekiz on hanelik bir mahalleydi. Onun evi en kenardaydı ve avlusunun bir ucu ta dereye kadar iniyordu. İlkbaharda coşkun bir sel gibi akardı bu dere.

Evin on metre kadar ötesinde iki katlı bir samanlık vardı. Müfreze kurmayı ve şimdi toplayıp meydana getireceğimiz tüm müfreze ikinci kata yerleşecekti. On metre kadar uzunluğunda, iki metre genişliğinde

ve orta adam boyu yükseldiğinde bir tünel yapılmıştı buraya.

Tünelin altında, samanlığın ilk katında ev sahibinin hayvanları vardı. Ama Şinder, hayvanları artık kıra çıkarmıştı. Biz gündüzleri temiz hava almak, askeri hazırlıklarda bulunmak için ahıra iniyorduk.

Netso sabırsızlıkla karşıladı bizi. Bunca yoldan sonra biraz durup dinlenmemizi bile beklemeden başladı anlatmaya:

— Şimdiye dek hiçbir müfreze böyle bir sığınak görmemiştir. Hem sıcak, hem rahat, hem de geniş, istersen danslı eğlence bile düzenleyebilirsin burada...

Ben Netso'nun ömründe kaç kere dansettiğini bilmiyorum ama, belliydi ki, danslı eğlence demekle yeni evimizden ne kadar memnun olduğunu dile getirmek istiyordu.

Sığınağa ancak merdivenden çıkıp girilebilirdi ve biz içeri girdikten sonra Şinder öyle örter saklardı ki, polis gelip baktıktan sonra, buraya henüz sahibinin bile çıkmadığını sanırdı.

Sonraki on, onbeş gün içinde Çavdarla Netso aralıksız olarak bölgede dolaşıp yeni yeni savaşçılar getirdiler buraya.

Onlar köyleri dolaşırken ben de yeni gelenlerin talimi ile uğraşırdım. Fakat asıl silah talimini Netso yaptırdı. Burada bulunduğu zamanlarda yeni partizanlara bütün gün boş tabanca ve tüfeklerle ateş ettirir, nişan almayı öğretirdi.

Yaman bir talimciydi Netso! En azından on kere yoklanan her partizanı, kurşunlarının nereye isabet edeceğini ezberletmişti.

— Nereye ateş ediyorsun? Görmüyor musun boşa gideceğini? diye paylardı anlatılan kurallara dikkat etmeyen acemi partizanı.

Partizan unutarak kendini haklı çıkarmaya çalışır, "bu" der acemi, "gerçek ateş değil, karşımda düşman olduğu zaman ben..."

— O zaman da sen yine böyle ya da daha kötü ateş edeceksin,

diyerek keserdi Netso onun sözünü. O zaman öyle afallayacaksın ki, kendi adını bile unutacaksın. Silah atışı senin bir alışkanlığın olmalı, hiç düşünmeyeceksin bunu, başka şeyleri düşüneceksin. Nereye sineceğini, düşmanlardan kimi vuracağını, arkadaşlarından hangisine yardım edeceğini düşüneceksin. Anladın mı?

Partizan da suçlu gibi:

— Anladım, anladım, diyerek yeniden başlardı nişan alıp ateş etmeye.

Dedim ya, yaman adamdı Netso. En ufak bir şeyden ötürü darılır, azarlar, ama ciddi olarak yanılabileceğini görünce, yumuşak yumuşak konuşmaya başlar ve tatlılıkla işi öyle bir yapar ederdi ki, yanıldığını kendin anlardın. Onun için de partizanlar onu hem sayar hem severlerdi.

Bir gece bizim çete iki kat arttı. Çavdar, Kunino köyünden başta Sava Ganovski olmak üzere onyedi yeni partizan getirmişti. Ganovski, Kunino köyündendi ve iyi hatırlıyorum, kendisiyle birlikte dört, beş kişi daha gelmişti onun sülalesinden.

Bu olay, cesareti artırmıştı bizde. Sava Ganovski, ünü ülke sınırlarını aşmış bir adamdı. Sovyetler Birliği'nde profesör unvanı vardı, kitaplarının çeşitli dillere çevrildiğini duymuştuk.

Biz seviniyorduk ama, Şinder Kolü tasalanmış, başını sallıyordu. Öyle ya, her gün otuz şu kadar kişiye ekmek, yemek hazırlayıp pişirmek işi şaka mı? Yemek kazanla pişiriliyordu. Şinder'in karısı günde iki kere fırını yakıyordu. Şinder'in tüm horantası tamamıyla partizanların hizmetindeydi.

Biri ondört, diğeri de onaltı yaşlarında olan iki oğlu bütün gün nöbet beklerlerdi ve şöyle bir türkü söylediklerini duyardık ara sıra:

Anam beni doğuranda, aman,

Kurbanlık bir piliç kesmiş, aman...

Bu, rahat olun, yukarıda hiçbir tehlike yok, biz nöbetteyiz! demekti. Ve samanlıkta kaldığımız sürece çocuklar bu şarkıyı tek bir defa söylemediler:

... Küçük yaprak, kayın ağacı..

Tehlike sinyaliydi bu.

Ve aşağı yukarı yirmi yıl sonra şimdi ben, sık sık, pek okuması yazması olmayan o ihtiyar köylüyü ve karısını ve onlara mallarını, mülklerini de, canlarını da, çocuklarının hayatlarını da tehlikeye koymayı göze aldırtan o ünlü gücü düşünüyorum.

Onlar zaferden sonraki "yarın"ı pek bilmiyorlardı. Buna rağmen bu yarından ötürü tüm bir aile gerçek bir barut deposu haline getirmişti evini, ki rasgele bir kıvılcımdan bile tutulabilirdi...

Kunino köyünden gelen partizanlardan sonra çok geçmedi, Peko Takov'la Torna Stefanov geldi karargahımıza. Bölge komutanı Boris Popov Bobçe de birlikteydi onlarla. O sıralarda Popov kırk kilo var yoktu ve bu eski askerin tüm manevi gücü sadece gözlerinden okunuyordu.

Aynı akşam genel bir partizan toplantısı yapıldı. Peko Takov'la Boris Popov konuştular bu toplantıda. Artan savaşçı ruh havası içinde, ulusal kurtuluşumuzun şanlı savaşçısı Georgi Benkovski'nin adını taşıması kararlaştırıldı müfrezemizin. Aynı toplantıda müfrezenin yönetim kurulu da onaylandı:

Komutan Netso, politkomiser Torna Stefanov, kurmay başkanı Çavdar, kurmay üyesi de Mitka Grıbçeva idi.

Samanlıkta iki gün kaldıktan sonra Peko Takov, Boris Popov, Torna Stefanov ve Sava Ganovski bölgeyi dolaşmaya gittiler, biz de devam ettik ufak tefek günlük işlerimize.

İkinci Bölüm

Bu güzel Nisan gecesi kimse uyumadı Şinder Kolü'nün samanlığında. Biz sırt çantalarımızı hazırlıyor, silahlarımızı yokluyor ve emrini bekliyorduk komutanın. En sonunda saat on ikiye doğru Netso duvar dibine dikilip bir iki öksürdü. Sustu herkes.

— İniş hızlı ve sessiz olacak! Ne tarafa gidileceğini aşağıda, Şinder gösterecek. En son Ognyana inecek...

Birbiri ardınca giden ve belki yüz metreden de uzun olan sıranın yine en ardındaydım.

Komutan dinlenme sinyali verene dek böylece iki üç kilometre yürüdük. Bir alana toplandık ve yan geldik yeşil otlar üstüne. Hoş bir bahar kokusu geliyordu yeşeren ormanlardan. Gökyüzünde aydede de o kadar parlaktı ki...

Bir saatten fazla kaldık burada. Nihayet sessizce bize doğru gelen bir grup insanın ayak seslerini duyduk. Kurallara göre parolaları beklememiz lazımdı ama, Çavdar'ın Kirilova köyünden yeni partizanlar getirdiğini bildiğimiz için, bize yaklaştıkları zaman koşup sevinçle karşıladık onları.

Netso, bir komutan olarak kızmıştı biraz, ama etraf o kadar sessiz ve sakindi ve samanlıktaki "tutsaklığımızdan" sonra ilk serbest gecemizdi bu, onun için dilini tutabildi, azarlamadı bizi.

Üstelik biraz sonra da, seferberlikle ilgili olarak köylere gidecekti ve Çavdar'la beni çağırdı, son talimatını verip gitti.

Şimdi bütün müfreze bizim üzerimize kalmıştı. Sessizce verilen bir emir üzerine birbiri ardı sıra yine yola düzüldü partizan grubu. Omzumda Sırp tüfeği, yine en geride gidiyordum.

Tan yeri ağarırken Belentsi'nin üst tarafına, Tilki Korusu denilen

yere gelmiştik. İyi geçmişti yolculuğumuz. Kimse yorulmamıştı, hepimiz neşeliydik, dinçtik. Fakat tam o sırada hava bozuldu. Gökyüzü karardı, alçaldı. Buz gibi soğuk, iri yağmur taneleri başladı düşmeye ve birden boşandı sağanak.

Yeni partizanlar (Çavdar'la ikimizin dışında hepsi yeniydiler), şaşkın şaşkın bakınıyorlar, ne yapacaklarını bilemiyorlardı. O güzelim bahar havasının birden bozuluvermesi şaşırtmıştı onları.

Daha toplu bir halde hızlı adımlarla yola devam ettik. Sonunda Çavdar uygun bir yer seçip, dur işareti verdi. Kızlar büyük ağaçların altında siper aramaya başladılar. Erkekler de ikişer üçer toplanıp sigaralarının ateşini gizlemeye çalışarak acı acı tüttürmeye başladılar. Bu arada eldeki çadır bezi ve battaniyelerden üç çadır kurmaya çalıştık. Fakat bu çadırlar o kadar küçüktü ki, zor sığabildik hepimiz. Ama ne de olsa, ilk zamanlarda başları üstünde bir siper vardı insanların.

Şinder'in samanlığına kıyasla burada saatler iki kat daha ağır geçmeye başladı. Orası hiç olmazsa, sıcaktı, kuytuydu, ıslanmıyorduk orada. Ve aylak durmuyor, sessizce silah talimi yapıyor, silahlarımızı söküp takıyorduk. Burada ise kımıldanacak yer yoktu. Birbirimize sokulmuş, yağmurun dinmesini bekliyorduk. Fakat dinmiyordu, dineceği de yoktu. Öğleden sonra kara çevirdi ve daha da soğuk oldu çadırlar. Kızışmak için kimileri ellerini hohluyor, ovuşturuyor, ayaklarını vuruyordu yere.

Çadırların içi de ıslanmış, çamur olmuştu. Dışarı suyu akıtacak olan hendeği kazmayı unutmuştuk. Kazdık ama geç kalmıştık. Ayaklarımızın altına da biraz çalı kesip koyduk.

Ortalık kararıp yemek dağıtma vakti gelince, tayının artırılmasını teklif etti Çavdar. "Hiç olmazsa yemekle, içten ısıtalım insanları," dedi.

murlu havada Çavdar çadırdan çadıra geçiyor, türlü fıkralar, nin ve başka partizanların başından geçen türlü olayları rdu. Bu da canlandırıyordu gençleri. Yeni partizanların büyük nluğu gençti.

u dağ kampında geçirilen ilk gece! O zamana kadar ben çok ğuk, daha tehlikeli, daha zor geceler geçirmiştim ama, sadece düşünüyordum ya da başkası düşünüyordu beni de. Sadece ildiğim kadar dayanmaya çalışıyordum.

pek kolay değildi ama, burada elli kişinin sorumlusu olmak a güç değildi, ki bu elli kişi partinin çağrısı üzerine dağa çıkmış, u anda burada partinin bir temsilcisisin!..

rüyüşlerine çıkan bu gençlere, beklenmedik bu kötü hava, bu kar ne etki yapacak, bu güçlükler ürkütmeyecek mi onları, r yol tuttukları için pişman olmayacaklar mı acaba? İşte bu eler bütün gece uyutmadı beni. Bir de şu tarihsel tırmalar! Nisan ayaklanmasında, bir Mayısta yağan karın ne kötü, yıkıcı bir rol oynadığını uzun boylu anlatan Zahari v'un anıları nereden aklıma geldi bilmem!...

e bir saat bile uyuyabilen olmadı sanıyorum. Biz, partizanları, ı zaman en az yer kaplayacakları biçimde dizdik. Ama gene de yakta kalıyordu. Sonra aralarından biri şöyle bir öneride : Ayakta kalanlar da yatanların üstüne yatacaklar ve böylece da olacaklardı onlara!

dik. Fena değildi ama, emirle bile kimse öbür tarafına yordu. Kenarda olanlar çekiyordu yükü. Ortada ve üste olanlar kça, dayanacak yer olmadığı için daha da kenara kayıyorlar ve basıyorlardı tekmeyi yanındakilere. On onbeş dakikada bir sler duyulurdu:

— Ama-a-an, ezdiler beni!

— Ama-a-an, canım çıkacak!

Çadır bezlerinden de ara sıra su damlıyordu. Bezin üstüne su toplanan, çöken yerleri parmakla dürtenler olurdu altından ve su başlardı şırıl şırıl akmaya. O zaman herkes sıçrar, dile getirilmesi güç bir kargaşalık olurdu çadırın içinde. Havaya yağdırılan küfürlerin, sövüp saymaların haddi hesabı yoktu o gece...

En sonra başladı tanyeri ağarmaya. Çadırların içleri de aydınlandı ve birden herkes fırladı dışarı.

Kar yüklü ağaçların dalları eğilmiş, tıpkı noel ağacı gibi süslenmişlerdi. Ancak bu kar öyle kuru, toz gibi bir kar değildi, yaştı, avuca alınır alınmaz hemen erirdi.

Arkadaşlarıma bir göz attım. İki gece uykusuzluktan yüzleri solmuş ve yorgundular, ıslanmışlar, soğuktan morarmışlardı.

Çatık kaşlar, çatık yüzler göreceğimi sanıyordum, ama tam tersine, hepsi neşeliydiler, hepsi şakalaşıp gülüşüyorlardı. Sanki gecenin sona erip gitmesiyle, bezginliklerinden de bir eser kalmamıştı...

Kunino'lu İvanço basma bir sarık dolamış ve kendisini bir Hintli mihrace yaparak çadırdan çadıra "resmi diplomatik ziyaretlerde" bulunuyordu. Şakaları pek gülünç değildi ama, yine de kahkaha ile gülüyordu herkes. O anda insanların sinirleri öyle bir durumdaydı ki, hani parmağını göstersen güleceklerdi.

İvanço'nun kız arkadaşları Dimka ile Saşka sataşmaya başladılar ona, ve öyle oldu ki, söz düellosunda üçünün de yaşları belli oldu. Oysa toplam üçünün yaşı elliyi bile bulmuyordu!

Öyleydi bizim ilk partizanlarımız, onaltı, onyedi, onsekiz yaşlarında çocuk ve genç kızlardı. Şevk ve inanç doluydu içleri. Partizanlık hayatlarındaki ilk engeller de işte bu şevk ve inançla yenilmişti.

Fakat Çavdar'la biz sadece bu şevk ve inanca güvenemezdik, önlem almalıydık derhal. Çünkü sabah sabah görülen bu dinçlikten sonra, yeniden bir bezginliğe düşülebilirdi.

Yağmur ve kar dinmişti ama, her an yeniden başlayabilirdi yağmaya. Onun için gece barınabileceğimiz, insanların kurunup uyuyabilecekleri bir kulübe bulmamız lazımdı. Belentsi köyünden olan ve etrafı iyi tanıyan Çavdar bu iş için çıkıp gitti. İki saat sonra büyük bir sevinçle saray gibi bir kulübe bulduğunu ve bu partizan sarayının bizi beklediğini bildirdi.

"Olmaz" demeseydik partizanlara, "ura," diye haykıracaklar, kurmay başkanını kucaklayıp havaya kaldıracaklardı. Partizan disiplini önledi onların bu sevinç coşkusunu. Sonra kulübeye akşama gidileceği de bildirilince, sevinç azalmıştı biraz. Bizde bu bir yasa idi, gündüz yola çıkmamalıydı partizan.

O gün jimnastik de, kızışmak için koşup oynamak da, ıslanmış elbiselerimiz ve çadır bezlerini kurutmak da plan gereğince olmuştu. Ancak bir ara alanın alt tarafında nöbet bekleyenin alarm işaretini duydum. Hemen koştum o tarafa, bir de ne göreyim? Bizim Saşka tüfeğini onyedi yaşlarında var yok bir çocuğa çevirmişti.

Onlara yaklaştığım zaman Saşka, bu çocuğu buralarda keçi otlattığı için tutsak ettiğini söyledi.

— Ne var otlatıyorsa? dedim gülümseyerek. Bizden olduğunu, yoksul bir çocuk olduğunu görmüyor musun? Yoksa bir ağa çocuğu mu sandın onu?

Çocuk, kaş altından bir Saşka'ya, bir bana baktı, ama anlaşılan bana da pek güvenmedi, hep çatık kaldı yüzü.

Yanına oturup şunu bunu sormaya başladım. Ama o ya "evet", ya "hayır", diye cevap veriyor, çokçası susuyordu.

Bu çocuğa ne türlü davranacağımı bilemiyordum. Gözlerini de ayırmıyordu belimdeki bombalardan. Sonra Saşka'yı yollayıp Çavdar'ı çağırttım. Ve biz bize kalınca bir iki laf almaya çalıştım ağzından.

Çavdar görününce birden canlandı çocuk. Yüzü güldü. Bizim kurmay başkanı da daha uzaktan elini uzattı ona. Anlaşıldı ki, çoktan tanışıyorlardı. Ben de, burada bana daha fazla bir iş olmadığını görünce, çekilip gittim.

Zlati Nikolov, Saşka'nın tutsak ettiği bu keçi çobanı, henüz RMS üyesi değildi, ama çoktandır sempatisi varmış bize ve o günden itibaren sadık ve güvenilir bir yardımcımız olmuştu bizim. Tilki Korusu'nda kaldığımız sürece her gün gidip jandarma ve polislerin nerelerde dolaştığını öğrenir, akşamları gelir bize bildirir ve ekmek getirirdi.

Karanlık basmaya başlayınca burasını terkedip gizlenerek bomboş olan çoban kulübesine doğru yollandık. Kulübe hayli genişti, hepimizi aldı. İçeri girince ilk işimiz, ışık görünmesin diye çadır bezlerini ve battaniyeleri pencerelere germek oldu. Büyük bir ateş yakarak sıra ile kurunmaya başladık. Ateş karşısına önce kadınlar geçip kurundular. Öncelik hakkımıza itiraz eden olmamıştı bu akşam.

Sabahleyin erkenden, henüz ortalık aydınlanmadan ormana döndük. Şimdi artık ruh haleti başkaydı bizde. Uykumuzu almış, üstümüzü başımızı kurutmuştuk. Yeni yağmur ve karlı havaları karşılamaya hazırdık. Çok da gecikmedi ya bu havalar. Ardı arkası kesilmedi sisli, yağmurlu günlerin. Kuru bir yer kalmamıştı üstümüzde. Güneşe hasrettik. Yerler o kadar çamur olmuştu ki, ne kulübeye gidebiliyor, ne de çevredeki köylere inebiliyorduk. Oysa köylere inmek zorundaydık. Çünkü daha ilk haftanın sonunda ekmeğimiz tükenmişti.

Kampta durum günden güne ağırlaşıyordu. Netso bir hafta kadar dönüp dolaştıktan sonra, tekrar köylere inmeyi düşündü. Ve Bir Mayıs akşamı gitti.

Bir Mayıs bayramını biz kampta, kar içinde karşıladık. Aralıksız soğuktan kimi arkadaşların ayakları donmuştu. Birkaç gün sonra bu arkadaşları Topolişte'ye tedaviye yolladık. Fakat bayram günü kimse "hastayım, açım," demedi. Tam öğlen vakti sessizce "Enternasyonal"i söyledik ve Çavdar nereden bulmuşsa, her partizana birer kesme şekeri vermişti.

Mayısın ikinci günü hava açıldı. Üçüncü günü de güneş artık bütün karı eritmişti. Biz her an Netso'yu bekliyorduk. Ekmek ve ilaç getirecekti.

Dört Mayıs günü sabahleyin saat beşe doğru alarm işareti verdi nöbette olanlardan biri. Hemen fırlayıp gözetleme yerine doğru koştum. Beş altı silahlı erkeğin sessizce kampa doğru geldikleri görünüyordu alaca karanlıkta.

Bu sabah kimseyi beklemiyorduk, bunlar ancak düşman olabilirdi.

Hemen kampa dönüp partizanları alarma geçirdim. Onlar önceden belirlenmiş yerlerini alarak savaşa hazırlandılar. Kolumu kaldırıp bir ağacın ardında durdum. Kolumu indirince hepsi birden ateş açmalıydılar.

Tam o anda partizan Stoyan Stoyanov Bojo koşarak bana yaklaştı, bir eliyle de pantolonunu tutuyordu düşmesin diye.

— Ognyana! Dur, ateş etme!

Şaştım kaldım. Niçin haykırıyordu böyle? Tanımadığımız silahlıların bize doğru yaklaştıklarını bilmiyor muydu?

Bojo devam ediyordu ara sıra:

— Ognyana, Çavdar akşam Kirilova köyüne giderken bu sabah

döneceğini söyledi ve belki de yalnız dönmem, dedi, sana anlatmamı söyledi ama, sen nöbetçileri dolaşıyordun...

Bojo'nun sözleriyle sanki kaynar su dökülmüştü üstüme. Ona kızmaya, darılmaya bile vaktim yoktu. Bizimkilere ateş açtırabileceğimi düşündükçe diken diken oluyordu tüylerim, dehşet içinde kalıyordum. Stoyan da karşıma dikilmiş, duruyor ve üçüncü kez tekrarlıyordu:

— Çavdar söyledi, ama, ben...

Biraz sonra Çavdarla birlikte parti il komitesi sekreteri Peko Takov, BKP Merkez Komitesi'nden Nikola Georgiev, Yeşil Kolü, Torna Stefanov ve parti Sofya il komitesi üyelerinden Vilka Goranova kampa geldiler. Vilka bizim bölgede çalışmaya geliyordu.

Vilka ile bir dakika sessizce birbirimize baktık ikimiz de, "acaba inanayım mı gözlerime?" diyorduk içimizden, sonra candan kucaklaşıp öpüştük.

Daha 1940 yılında Sofya'dan tanışıyorduk. Pek belli etmeden ötekilerden ayrıldık. Böyle durumlarda kaçınılmaz olan bir konuşma başladı aramızda. Konuşmamız da sadece sorularla cevaplardan ibaretti. Ama bazen cevapsız kaldığı da oluyordu kimi soruların. O zaman çatılan kaşlardan sorulan arkadaşın artık hayatta olmadığı anlaşılırdı.

Ertesi sabah güneş ortalığı biraz ısıttıktan sonra Peko Takov'la Nikola Georgiev bir danışım yaptılar. Bu danışımda parti il komitesi üyeleriyle müfrezenin yönetim kurulu hazır bulundu. Çözümlenecek iki sorun vardı: Georgi Benkovski müfrezesinin bundan sonra yapacağı işler ve bir de en yakın günlerde hem siyasal, hem de yiyecek sağlanması bakımından ekonomik önemi olan askeri bir eyleme girilmesi sorunu.

Oturumda müfrezenin iki kola ayrılması ve Hıdrellez günü, yani 6 Mayısta hep birden Lukovit'e bağlı Oreşene köyü ile Teteven ilçesinin Dobrevtsi köyüne baskın yapılması kararlaştırıldı. Oreşene köyüne yapılacak baskını müfrezenin komiseri Torna Stefanov, Dobrevtsiye yapılacak baskını da müfrezenin komutanı Netso Garvanski yönetecekti.

Üçüncü Bölüm

Altı Mayıs sabahı biz erkenden Dobrevtsi köyünün üst tarafında bir yere yerleştik. Köyün kenar mahallesine kestirme üç yüz metre bile yoktu, köylülerin şamataları, tavukların gıdaklamaları rahatça duyuluyordu. Bana yakın yatan Kunino köyünden bay Goran rahatsız gibi başını kımıldatmaya başladı bir ara.

— Ognyana, birşeyler duyuyor musun?

— Ne var? dedim bakınmaya başlayarak

— Hayır, hayır, burnuna bir koku gelmiyor mu?

Hayretle başımı kaldırdım. Bay Goran sesini alçaltıp gözlerini açarak:

— Kızartılmış kuzu kokusu geliyor... dedi.

Köyde Hıdrellez öteden beri büyük bir bayramdır. Hıdrellez günü en fakir evde bile kuzu pişirilir, kımızı şarap içilir, çalgılar da köy meydanında öğleden sonra başlar çalmaya.

Bilmem, bay Goran aklıma getirdi diye mi, yoksa köyden esen rüzgardan mı, gerçekten ben de kokuyu duydum. Yutkundum.

Çavdar'ın çantasında erzak namına ancak iki kilo kadar armut kurusu kalmıştı. Onu da, baskına girişeceğimiz sırada dağıtacaktık partizanlara.

Saat beşe doğru, Netso saldırı sırasında hareket edecekleri biçimde gruplara ayırdı partizanları. Zlava Panega köyünden Aleksandr Jarov, Kunino'dan bay Goran ve Şumnene köyünden Dragovsk, Yablanitsa'dan yana muhtemelen jandarma hücum ederse, onları oyalayacaklardı. Jandarmanın genel kurmayı oradaydı.

İki grup Dobrevtsi köyünün giriş yerlerini tutacaklardı, üçüncü grup telefon tellerini kesecek, dördüncüsü belediye binasını, beşincisi

postaneyi alacak vb. vb...

Biz, Netso Garvanski ve Stoyan Vasilev, Bojo ile köyün ağası, meyhaneci ve tefeci Tsolü Vilçev'in evini ve meyhanesini basacaktık.

Tsolü Vılçev kendi köylülerinden başka ilçenin yarısını da kendisine borçlandırmış, etkisi altına almıştı. Paraya ihtiyacı olanlara "yardım"a koşardı, ama sonra üç deri yüzerdi sırtlarından.

Fakat bizim onunla görülecek başka güzel hesaplarımız da vardı.

Bir gün Dobrevtsi köyüne iki otomobil gelmiş. İlk önce elleri ceplerinde, çatık suratlı birkaç adam inmiş. Otomobillerin etrafına üşüşen çocukları kovmuşlar. Belli ki, bunlar herhangi bir kodamanın muhafızları imiş. İkinci otomobilin kapısı açıldığı zaman, pek genç olmayan kürk mantolu bir kadın inmiş. Arkasından da, gazetelerde basılan resimlerinden herkesin tanıdığı Bulgaristan'ın başbakanı Dobri Bojilov inmiş. Ve hiç oyalanmadan Tsolü Vılçev'lere girmişler. Böyle misafirlere Vılçev'lerin kapısı daima acıkmış.

Akşamleyin otomobiller dönüp gittikten sonra Tsolü, Sofya'da işler düzelene ve bombardımanlardan meydana gelen yıkıntılar temizlenene dek başbakanın karısının bir iki ay kadar onlarda kalacağını söyleyip, övünmüş meyhanede. Ve o günün akşamı, bu mutlu meyhaneci biraz fazla içtikten sonra şöyle demiş meyhanede olanlara:

— Haberiniz olsun, devlet bir partizan kellesine elli bin leva ödül veriyor! Bizim köyden bir kimse bana bir partizan kellesi getirirse, ben ona daha şuracıkta, şu tezgah başında elli bin leva sayacağım! Ayrıca devletten de alacak elli bin! Anladınız mı?

Köyün sersemlerinden biri hemen ileri atılarak:

— Yaşa, varol ağam. Bana daha şimdi bin leva kapora verebilirsin! On güne kadar sana kelle hazır. Sen sadece tuz hazırla, bakana gidene

masın! demiş.
zu düşünme sen, demiş Tsolü iştahlı iştahlı gülerek. Avans e, çek benden şu iki yüzlük üzüm rakısını. Meze de benden.
öy ağası ile çifte ödül meraklısı arasında başka pazarlıkların yapılmadığını bilen yok ama, daha ertesi gece, tüfeği alıp köyün daki köprünün başına gitmiş kelle avcısı. Gerçekten illegaller eçiyormuş buradan.
alarda bizim Çavdar da bir iş için Dobrevtsi köyündeymiş. e partizan avcısı arasında geçen konuşmalar ağızdan ağıza n gizlendiği yatakların kulağına da varmış. Ve Çavdar bu e de, ağasına da iyi bir ders vermeyi düşünmüş.
akşam meyhanede köylülerden kimileri başlamışlar rmaya:
tizan kellesi ne oluyor?
te ödülden ne zaman içeceğiz?
ri faşist bıyıklarını büküyor ve umursamazlıkla cevap muş:
mem. Benimle karşılaşmaktan korkuyorlar galiba.
gene de karşılaşma olmuş. Çavdar daha o gece, kelle avcısını beklemiş ve bir kurşunla vermiş ödülünü.
aydan sonra Dobrevtsi köyünde Tsolü Vılçev'e partizan kellesi eye kimse cesaret edememiş. Partizanların ağalardan daha sözlerinin daha geçerli olduğu anlaşılmış, öğrenci rinden koparılmış bir parça kağıda bile yazılsa, daha ağır muş.
zanların geçtiğini gördükleri zaman hükümet makamlarına emeleri için tüm köylüleri uyarıyoruz. Hainlik edenler..."
istihbarat, Tsolü'lerin evinin bir silah deposu haline

getirildiğini bildirmişti. Dobri Bojilov'un emriyle bu eve bir mitralyöz, bir sandık elbombası, oniki karabina, bir sandık dolusu mermi, tabanca vb. getirilmiş.

Bütün bunlardan başka, başbakanın karısını da rehine olarak alacaktık. O zaman memleketin o hain siyasi lideri ile daha başka türlü konuşabilecektik. Muhafız grupları yerlerini aldıktan sonra biz köye akın ettik. Herkes kendi görevini yapmaya acele ediyordu. Netso ve Stoyan'la biz de geri kalmadık.

Tsolü'nün meyhanesi insan dolu idi. Kendisi tezgahın ardında durmuş, çıraklarının işini kontrol ediyordu. Sigara dumanından göz gözü görmeyen bu meyhaneye girdiğimiz zaman Tsolü'nün bize arkası dönüktü. İlk anda kulak asan olmamıştı bize, ama Netso gür sesiyle: "Eller yukarı!" diye haykırınca, birden donup kaldılar.

Tsolü suratını ekşiterek dönüp baktı, ona bu kötü şakayı yapanı görmek istiyordu. Fakat tabanca namlusunun kendisine çevrildiğini görünce, korkudan faltaşı gibi açıldı gözleri. Ağır ağır kollarını kaldırdı. Başladı titremeye.

Derin bir sessizlik çökmüştü meyhaneye. Fakat Tsolü birden bir çığlık kopardı:

— Amanın komşular! Canıma kıyacaklar, öldürecekler beni!

Bu köy ağası, evinde bulunan silahları da, belinden eksik olmayan tabancasını da unutmuştu. Aslında kendisinin ateş etmesi gerekeceğini de hiçbir zaman düşünmüş değildi. O ancak eli kolu bağlı olanlara ateş edebilirdi.

Netso, meyhanede olanlara telaş etmemelerini, onlara bir fenalık gelmeyeceğini söyledi. Silah araması yaptıktan sonra serbest bıraktık onları ve Tsolü'yü önümüze katarak evine girdik.

Başbakan Dobri Bojilov'un karısı bu sabah başka bir yere gitmiş.

Biz: "Tüh, yazık, görevimizi tam olarak yerine getiremeyeceğiz" diyerek biraz üzüldük, araştırmaya başladık. Odaların birinde oniki tüfek, mermi ve elbombaları bulduk. Tsolü'nün veresiye defterleri, köylülerin imzaladıkları borç senetleri ve pek çok alacak ilamları da vardı bu odada. Hepsini toplayıp köylülerin önünde yaktık ve Tsolü'ye olan tüm borçlarının yokedildiğini bildirdik.

Sonra tekrar devam ettik evde araştırmaya. Mitralyözü arıyorduk ama, bulamıyorduk. Bir saatten fazla aradık, mahzenden tavana kadar bütün evi altüst ettik, mitralyözü bulamadık.

En sonra Tsolü'nün kalem odasına, kasalarını kırdığımız odasına girdik ve ciddi bir sorguya çektik orada onu.

Tsolü, evinde mitralyöz olmadığına yemin ediyordu. Belki de doğruyu söylüyordu. Ama o arada biz Bojo ile dolabın çekmecelerini bir kez daha yoklarken, en alt raftan doktor çantasına benzeyen bir çanta çıkardık. Kilitliydi ve gayet ağırdı, sanki kurşun doluydu içi.

— Ne var bunun içinde? diye sordu Bojo çantayı masa üzerine koyarak

— Bbbu! Bbbu! diyerek, ağırlığına göre umulmadık bir çeviklikle çantaya doğru atıldı Tsolü.

Bağrına basıp duvara doğru çekiliyor, yalvarış, korku ve nefret dolu gözlerle bize bakıyordu.

— Ver çantayı! dedi Netso, ama elinden kurtarana dek hayli uğraşması gerekti Bojo'nun.

Çanta elinden alınınca Tsolü birden gevşedi, bıraktı kendini yere ve ince bir sesle başladı ağlamaya:

— Ana-a-am! Ana-cı-ığım!

"Ne oluyor buna" diye üçümüz de bakıştık "Neye ağlıyor, kimse dokunmadı ona?"

Stoyan çantayı açmaya çalıştı, ama anahtarsız olmuyordu.

Bir iki defa anahtarı istedik ama, boşuna. Tsolü:

— An-a-am! Anacı-ı-ığun! diyor, başka birşey demiyordu.

Çantanın mitralyöz mermileriyle dolu olduğunu tahmin eden Netso kızdı ve sonunda:

— Ognyana, kes şunu bıçakla, dedi.

Bu güzel meşin çantayı kıyamıyordum ziyan etmeye. Ama yoktu başka çare. Dizlerimin arasına alıp bıçakla yardım ortasından. Bıçak sert bir şeye dokununca, mermi ile dolu olduğu kanısı kuvvetlendi bizde. Bıçakla biraz daha açtım, kaldırıp silkeledim çantayı. Önce bir, sonra bir, daha bir, daha bir... beşi bir yerde ağır ağır altın paralar döküldü yere.

Tüm köyün alın teri, emeği kilitlenmişti çantaya. Saydık. Beşibirliklerden, mahmudiyelerden, liralardan başka elli de napolyon vardı.

O anda Tsolü yine kendine geldi, bir deli gibi atıldı üzerimize.

Çantayı almaya çalıştı elimizden. Fakat Netso'nun o güçlü, sağlam partizan kollarıyla başa çıkabilir miydi hiç domuz gibi besili köy ağası?

Kuşkusuz, altınlara sevindik. Ama bize herşeyden önce mitralyöz gerekliydi. Meşin çantayı sırt çantama tıktım. Tsolü'yü avluya indirdim. Orada onu iki yeni partizana teslim edip döndüm tekrar evde araştırma yapmaya.

Beş dakika bile geçmemişti, arka arkaya silah sesleri geldi dışarıdan. Üçümüz de koşarak avluya indik. Kendisine Tsolü'yü teslim ettiğim iki partizan sıkıla sıkıla adım atarak ve bahçeyi göstererek:

— O tarafa kaçtı... dediler.

— Kim? diye bağırdı Netso.

— Tsolü... Arkasından ateş ettik ama, yan yana gidiyordu ve...

Ne yaparsın? Henüz savaş tecrübeleri yoktu çocukların, askerlik de etmemişlerdi. Netso azarladı onları. Mitralyözden de umudu kesmiştik artık. Çünkü ya bu evde mitralyöz yoktu yahut da bulunamaz bir yere saklanmıştı. Meyhanenin mutfağına girdik, orada ne kadar ekmek varsa hepsini topladık. Hıdrellez için kızartılmış iki kuzuyu da aldık.

Bizim genç partizanlar ne de olsa yaralayabilmişlerdi Tsolü'yü, ama herif can acısıyla bu kez kaçmış, paçayı kurtarabilmişti. Ama nereye kaçsa, onun kaderi belliydi artık ve Dokuz Eylül halk zaferinin gelmesiyle buldu belasını...

Bu arada köye giden gruplar işlerini başarıyla bitirmişlerdi. Düzenlenen köy toplantısında politkomiser Hristo Ganovski halkı faşizme karşı silahlı ayaklanmaya çağıran ateşli bir konuşma yaptı. Orada Nedka Lakova ile kardeşi Pavel bize katıldılar.

Dört kişilik Lakova ailesinin üçü artık dağlara çıkmıştı.

Anaları Tsanka nine bundan sonra defalarca polise çağrılmış, korkutulmuş, dövülmüş, hırpalanmış, ama bu ihtiyar, mert nine sıkmış dişlerim, dayanmış, erişebilmiş parlak zafer gününe ve evlatlarının üçünü de sağ salim karşılamıştı ki, partizan analarından pek çoğuna nasip olmayan bir mutluluktu bu. Çekilmek için, komutan, tüm grupların köyün merkezine toplanmaları emrini verdiği zaman karanlık basmıştı artık. Az sonra sıra halinde devrimci marşlara ayak uydurarak köyden çekildik. Yeni partizanların çoğu, Tsolü Vılçev'ten ve belediyeden alınan yepyeni tüfeklerinin dipçiklerini sıvazlıyorlardı sevine sevine. Kızartılmış kuzu etleri ve ekmekle dolu sırt çantaları da ağır gelmiyordu kimseye. Böyle bir yükten kaçacak partizan yoktu. Bunlar bize halkın gönülden hediyesiydi.

Az sonra Yablanitsa şosesine çıktık ve biraz yana saparak dinlenmek için oturduk. Hızlı yürümekten yorulmuştuk biraz. Muhafız

gruplarımızdan sadece Jarov'un grubu gelmemişti. Bu grup Ratista denilen mahalde yer almış, bizi arkadan, Yablanitsa tarafından koruyordu. Beş yüz metrelik bir yol vardı aramızda. On dakika kadar geçer geçmez, şosede iki kamyonla bir otomobilin farları ışıldadı. O anda Jarov'un grubu başladı ateş etmeye.

Kamyonlar ve otomobil durmuş, polisler hemen yamaca doğru saldırıya geçmişler. Fakat Jarov gayet iyi nişan alarak polislerden birkaçını yere sermiş, ötekiler de korku ve şaşkınlık içinde geri çekilmeye başlamışlardı.

Netso, derhal Jarov'un grubuyla bağlantıya girmemizi emretti. Çavdar onları bulup getirmeye gitti. Fakat grup artık oradan çekilmişti ve uzun süre bağlantıya girememiştik Jarov'un grubuyla...

Çekilirken bay Goran arkadaşlarından ayrılmış, kaybolmuş ve sonra da polisler tarafından yakalanmış ve bir hayli gaddarca işkenceden sonra müfreze hakkında kendisinden hiçbir bilgi alamayınca, iki arkadaşla birlikte kurşuna dizmişler. Çekilme sırasında Jarov, yaralanan Dragovski'ye yardım ederken bay Goran'ın ne zaman ve nerede kaybolduğunu görememiş.

Oreşene köyüne baskın yapan müfrezenin öteki kısmıyla buluştuğumuz zaman, gece yarısı yaklaşıyordu. Orada arkadaşlar örgütlü bir direnme ile karşılaşmışlar ve ev ev köyü düşmandan arındırmaları gerekmiş. Bir jandarma çavuşu tutsak etmişler. Köylüler bu çavuşun çok zalim bir cellat olduğunu söylemişler. Partizan mahkemesi böyle hallerde çabuk, kesin karar verir. Bir kurşunla bu celladın zulümlerine son vermişler. Müfrezenin öbür çetesinden arkadaşlardan ayrılalı yirmidört saat bile geçmemişti, ama buluşuverince sanki bir yıl görüşmemişiz gibiydi. Ve her birimiz telaşla daha yakın arkadaşlarımızı bulup görmeye çalışıyor, sağ salim

herkesin dönüp dönmediğini, baskın sırasında ölen, yaralanan olup olmadığını soruşturuyorduk

Fakat fazla görüşüp konuşmaya vakit bırakmadı komutanlık. Uzun ve güç bir yol bekliyordu bizi.

Sıra halinde Glojen Balkanına doğru yollandık. Bu gece durup dinlenmeden otuz kilometreden fazla yol geçmemiz, baskın yaptığımız köylerin bölgesinden, eski partizan karargahımızdan uzaklaşmamız gerekiyordu.

Gerçekten de, daha ertesi sabah, kalabalık jandarma ve polis birlikleri Dobrevtsi köyü etrafındaki ormanlara hücum etmişlerdi. Temizleme hareketi bütün gün devam etmiş ve çevre köylerdeki halk bütün gün mitralyöz, makineli tüfek ve başka silah sesleri dinlemişler.

Eski karargahımızı keşfeden polisin ele geçirdiği biricik ganimet, delik bir konserve kutusu idi. İvanço bunu öğrenince elini alnına vurarak:

— Tuh, yazıklar olsun! Nasıl da bıraktım onlara kutuyu! dedi.

Tabii, çabuk geçti İvanço'nun üzülmesi. Jandarmalar için büyük bir kazanç değildi bu.

Sabahleyin erken erken Topilişte'ye vardık. Orada bizi eski ve sadık yataklarımızdan Nikola Vraçev dede güzel kızartılmış, içleri doldurulmuş iki semiz kuzu ile karşıladı.

— Kuzu yiyip yemediğinizi nereden bileyim. Dün Hıdrellezdi. Hıdrellez kuzusu yemeye herkesin hakkı vardır, diyordu.

Dördüncü Bölüm

Glojen Balkanının çok sayıdaki alanlarından birine serilen çadır bezinin üzerine sarı liralar, mahmudiyeler döküldü. Oraya toplanan partizanlar bu altın paralara merakla bakıyorlardı. Aralarından biri eğildi. Beş tane lira aldı eline ve başladı tıngırdatmaya.

— Çocuklar, sizin değeriniz işte bu kadar. Bir partizan kellesi beş lira, dedi. (O sıralarda bir sarı lira onbin levaya satılıyordu.)

— Bak sen, bu Tsolü Vılçev tüm müfrezeyi kurmayı ile beraber kasasında tutuyormuş yahu.

— Tutuyormuş, ama dün...

Biri göz kararıyla bu altınların ne kadar edeceğini hesaplamış ve:

— Kardeşler, biz bu altınlarla yıl sonuna kadar hep kuzu kızartması yesek, gene yeter.

Kuzu kızartması yemedik, ama onbirinci ayaklanma bölgesinden partizanların yiyecek ve diğer ihtiyaçlarını karşılamaya yaradı bu altınlar.

Lisets denilen yerde üç gün kaldık, oradan Çerni Vit köyünün üst tarafında Östra Mogila'ya geçtik. Burada da birkaç gün kaldık. Jandarmanın ablukayı kaldırmasını, Dobrevtsi ve Oreşene'ye baskın yapanları izlemekten vazgeçmesini bekledik. Bundan sonra kurmay, yeniden Glojen Balkanında Lisets'e dönmeyi kararlaştırdı. Karargah için orası en uygun yerdi. Çünkü etrafı büyük bir ormanlıktı ve üstelik, bizim eski yatak yuvamız Topilişte de buralara yakın bir yerdeydi.

Müfrezenin bir hayli büyümesine rağmen seferberlik devam ediyordu ve birkaç hafta sonra, üç çeteye bölünmezden önce müfreze yüz otuz kişilik olacaktı.

Lisets'e gelir gelmez müfreze iş gruplarına bölündü. Bu iş

gruplarından biri uzun bir gece yolculuğu yaptı. Partizanlar sabahleyin dolu çantalarla döndü. Tuğla getirmişlerdi sırt çantalarıyla. Ve hemen fırın inşasına başlandı. Çünkü her gün yüzden fazla insana ekmek pişirmek gerekiyordu.

Başka bir grup birkaç kez un, fasulye, mercimek ve başka yiyecekler alıp getirmeye gitti. Bu yiyecekleri yataklarımız temin ediyordu bize.

Üçüncü grup su taşıyor, dördüncüsü kamp kuruyordu, vb. vb...

Müfreze de her geçen gün büyüyordu, yeni yeni partizanlar geliyordu her akşam, çoğu da silahsız geliyordu.

Bu durum karşısında müfreze komutanı Netso Garvanski, kurmay başkanı Vasıl Simenov Çavdar ve kurmay üyesi Ognyana'yı toplantıya çağırdı. Ve burada şu karar alındı :

Müfreze komutanı bir grup partizanla Vratsa ilçesinin Kirilova köyüne bir baskın yapıp karakoldan silahları alacak Kurmay başkanı karargahta partizanların yanında kalıp müfreze komutanına vekalet edecek.

Ognyana, Dobrev karargahından yeni partizanları Glojen Balkanında Lisets'e götürecek.

Daha o gece her birimiz görevini yerine getirmeye gitti.

Lisets'e Dimitrine Petrova Sonya'yı da götürdüm. Sonya, Brusen savaşından sonra az sayıda sağ kalanlardan biriydi.

İri, daima neşeli, on yedi yaşlarında bir kızdı Sonya. En zor günlerde bile neşesi kaçmaz, karamsarlığa kapılmazdı. Brusen savaşı gayet ağır koşullarda geçmişti.

O akşam, çemberi yarmaya girişmiş. Bir mitralyöz ateşine tutulan Sonya yarı ölü bir halde yere serilmiş. Kendine geldiği zaman artık ele geçmiş.

Yaralarının öldürücü olmadığını gören jandarma şefleri şimdilik

ğ bırakıp sonra kendisinden partizanların kuvvetlerini, ları yerleri ve daha birçok şeyleri öğrenebileceklerini üşler. Genç, masum kimseler kolay aldanırlar diyerek, bu genç işlerine yarayacağını sanmışlar.

ankurtaran arabasıyla acele Lukovit kasabasına götürmüşler ıralarda Sofya'dan Aleksandr hastanesi buraya taşınmış, liseye ilmişti.

burada namuslu, ilerici doktorların eline düşmüş. Doktorlar rafından gelebilecek türlü riskleri göze alarak zor ve tehlikeli na girişmişler. Sonya'yı hem tedavi ediyorlar, yaralarını yorlar, hem de taburcu edip polise teslim etme tehlikesi ca durumunu yeniden ağırlaştırıyorlarmış. Doktorların a ne parti örgütüyle, ne de partizan müfrezesiyle bağlantıları ve bu genç kahraman kızı kurtarmak için tek çare olarak bu şvurmuşlar. Polis kendilerini birkaç defa tehdit etmiş, fakat bu haliyle de verebilir ama, sağlığı hakkında bir sorumluluk ayız," diyorlarmış. Oysa polise, ele geçirilemeyen on birinci ölgesinde partizanların nerelerde gizlendiklerini öğrenebilmesi ya sağ lazım, iyileşmiş olarak lazım.

n Lukovit kaymakamlığı polis şefi, beraberinde iki sivil polisle ye gelmiş. Üçü de beyaz, doktor önlükleriyle hastayı ziyaret . Laf arasında ufak tefek, önemsiz şeyler sormuşlar Sonya'ya. atıp bir ipucu elde etmeye çalışıyorlarmış. Sonra buna dayanıp söyleteceklermiş.

bizim Sonya tek bir söz söylememiş. Hatta adını, yaşını arı zaman bile cevap vermemiş. Ne sorulsa:

atırlamıyorum! Ayılıp gözlerimi açtığım zaman burada, bu uldum kendimi. Bundan öncesini bilmiyorum, diyormuş. Polis

şefi en sonunda, dayanamamış kızmış:

— Susma öyle, şimdi boğarım seni diye bağırmış.

Sinirlerine hakim olamamış polis şefi, biraz önce kızın sağlığını, kaderini düşünen iyi yürekli bir adam gibi göründüğünü unutuvermiş.

Fakat burada doktorlar da işe karışmış. Polis şefini bir yana çekerek, hastanın psikolojik durumunun iyi olmadığını, eğer rahatsız ederlerse daha da kötüleşebileceğini ve belki de bir daha hiç konuşamayacağını söylemişler yavaşça.

Polis şefi sırtından beyaz önlüğünü öfkeli öfkeli hemen bir köşeye atarak hiçbir şey demeden odadan çıkmış, arkasından öteki polisler de gitmiş.

Polis, Sonya'yı birkaç kez daha sorguya çekip partizanlar hakkında birşeyler öğrenmeye çalışmış ama, fedakar doktorların yardımıyla Sonya hiçbir sır vermemiş. O sıralarda da dost ordu ilerliyor, Bulgaristan'a ve Sonya'ya kurtuluş getiriyordu.

Dokuz Eylülde halk Lukovit'te iktidarı ele aldı. Öğleden sonra kasabanın merkezinde partizanlar bir miting düzenliyorlar.

Sedye ile mitinge getirilen Sonya, arkadaşları tarafından büyük bir sevinçle karşılanıyor. O arada Tora Stefanov konuşmasını keserek kızı kucaklıyor ve gösterdikleri büyük fedakarlıklarından, tehlikeyi göze alarak insanca davranışlarından ötürü doktorlara tüm halk önünde en içten şükranlarını bildiriyor. Lisets'e yirmi yaşlarındaki oğlu Kosta Vekov'la birlikte elli yaşlarında Tonka nineyi de getirdim. Kosta, halkın bu büyük ve zor savaşına katılmak, kendi kaderini bu savaşa bağlamak için silahı ile kışladan kaçmıştı.

Lisets'e Çavdar müfrezesinden bir grup da eski arkadaş getirdim.

Bir akşam Dobrevtsi köyünden bir adamımız, bize yakın bir kulübede kendilerinin Çavdar müfrezesinden partizan olduklarını, 3

Mayıs 1944'teki çarpışmadan sonra müfreze ile irtibata giremediklerini söyleyen bir takım silahlı kimselerin bulunduğunu bildirdi. Önceden Çavdar müfrezesinden olduğum için, ancak ben tanıyabilirdim onları.

Bunlar gerçekten partizan olabilirdi, ama bu bir polis provokasyonu, bir kapan da olabilirdi. Onun için gerekli korunma önlemlerini alarak acele acele kulübeye gittim. Ve orada gerçekten Çavdar müfrezesinden on arkadaşıyla birlikte Angel Geşkov'u, Vaso'yu buldum. Onları da götürdüm karargaha.

Kirilova Köyüne yapılan baskında faşistler partizanlara karşı adamakıllı direnmişler.

Savaştan sonra yaralanan Netso Garvanski daha ağır bir yaralı arkadaşla yataklarımızdan birinde tedavi görmek için kalmışlar.

Beşinci Bölüm

Günler vardır, sabahleyin erken erken kalkar, elini yüzünü yıkar, işe gidersin, akşamleyin döner, rahat rahat uyur, dinlenir, ertesi güne hazırlanırsın. Çokçası böyledir yaşantımızın günleri. Ama öyle günler de vardı ki, geceleri uyku girmez gözüne, düne dek birlikte olduğun arkadaşlarının ölümünden duyduğun büyük bir acı, büyük bir keder çökmüştür içine, hayali gitmez gözünün önünden.

Böyle günlere "zamandan parçalar" demek belki de daha doğru olacak. Çünkü insanların normal günlerine hiçbir bakımdan benzemez bu günler. Bu "zaman parçaları" saatle değil de, iki kişinin ölümü arasındaki uzaklıkla ve iki dinlenme arasında emekleye emekleye geçtiğin metrelerle ölçülür.

Çevre köylerle kamp arasında sık sık dolaşmalar ciddi bir tehlike yaratıyordu ve bir an önce başka bir kamp yeri bulmak gerekiyordu. Çok geçmedi, bölge komutanı Boris Popov, il komitesi sekreteri Peko Takov, Torna Stefanov, Vilka Coranova ve daha başka arkadaşlar gelerek müfreze kurmayı ile durumu görüştüler. Bu danışmada müfrezenin üç çeteye bölünmesi kararlaştırıldı. Her çetenin kendi harekat bölgesi olacaktı.

O sırada jandarma ve polis durmadan araştırma yapıyor, Balkanda dolaşıyordu.

Müfrezenin çetelere ayrılmasından sonra ben üçüncü çetede kaldım. Bu çeteye komutan Yoto Nikolov Vraçev Stoyan atandı. Çetenin politkomiseri Aleksandr Pişev Vladimir, takım komutanları da Filip Dilov Kristev, Filip Todü, Kiril Kristov Gaydarski Kirço ve Mitka Grıbçeva Ognyana idi.

1944 yılının 25 Haziran günü akşamı otuz kişilik çete sıraya

dizilmişti. Bölgeden, parti il komitesinden ve müfreze kurmayından arkadaşlar bize yaklaştılar. Peko Takov ateşli birkaç sözle büyümemizi, çeteden bir müfreze haline dönüşmemizi diledi.

Yumruklarımızı kaldırarak onu selamladık ve gittik dağ içinden, çoğumuzun son yoluydu bu yol.

O günden sonra müfrezenin komutanı olan Stoyan Vasilev Bojo da üçüncü çete ile gitmişti...

Ölümle nasıl yüzyüze geldiğimizi ve on sekiz gün, azraille nasıl pençeleştiğimi anlatmak istiyorum burada.

Partizan hayatında bu, çoktandır bilinen eski bir gerçektir. Kimi insanlarla bir iki hafta kadar birlikte yasarsın, gayet iyi alışırsın onlara. Sonra da ayrılman gerekir onlardan. Çünkü öyle olması lazımdır ve bir gün tekrar buluşup buluşamayacağınızı kimse bilemez. Çünkü gidip de gelmemek, gelip de bulmamak var.

Öbür çetelerde kalan arkadaşlardan böyle düşüncelerle ayrılıp, yeni kampımıza doğru gittim bu gece. Teteven Balkanında bir yerde olacaktı yeni kampımız, eylemlerini orada yürütecekti üçüncü çete.

En önce kılavuzlar, bizim üç kişilik istihbarat kolu, yüz adım kadar arkalarında da Stoyan Vraçev ile Bojo yürüyorlardı. Onların ardından da benim takım gidiyordu. Eski alışkanlığımla en arkada, erlerimin ardında yürüyordum.

Bildiğim, tanıdığım bir yer değildi bu Balkan ve ben kendi ayak seslerime kulak kabartarak sessizce yürüyordum. Her geçen saatle de adımlarım daha cansız oluyor, ağırlaşıyordu. Bir ara bana öyle geldi ki, sanki olduğumuz yerde dönüp dolaşıyorduk. Kılavuzlara dönüp bağıracağım geldi. Ama gökyüzünde en ufak bir ışık belirtisinin bulunmadığı böyle karanlık bir gecede onları azarlamak, daha fazla şaşırtmak demek olurdu. Onun için de yutkunup dilimi tuttum.

nra birden kılavuzların durduklarını gördüm. Bojo ile Yoto doğru yürüdüler, sonra ondan ona "dur" emri geçti. Hemen tum. Dikenli tellerle çevrilmişti yolumuz.

tepesinin hemen alt tarafında, eteklerinde bulunuyorduk ırın bir radyo istasyonu kurulmuştu buraya. Hayvanlar ve obanlar tarafından rahatsız edilmemek için Almanlara özgü bir eyle askerler bu istasyonun çevresini dikenli tellerle rdı. İşte bu teller bizi Alman mitralyözlerinden korudu.

on, türlü top ve tüfekerle, mitralyözlerle silahlı elli kadar skeri tarafından korunuyordu.

nlar, istasyonun saldırıya uğrayacağından korkmuyorlardı. bu iş için gerçekten çok büyük bir güce sahip olmak ordu. Bizde nerede öyle top, tüfek! Ama gene de her ağacı, her ralyöz ateşine tutabilirdi onlar.

zla söz, bir kuşkulu ses duydular mı, projektörler ormanı ır, mitralyöz takırtısı başlayabilirdi.

kılavuzlar yolu o derece şaşırmışlardı ki, tam ters yöne işlerdi bizi. Ve bunu ta dört saat yol yürüdükten sonra anladık.

nbire bizden yüz adım ötede ıslıkla "Lili Marlen" şarkısının duyuldu. Alman devriyesi tasasızca tel çit boyunda ordu.

soluğu keserek en yakın ağaçların ardına, çalıların içine k. Devriye geçip gitti, biz de sonunda, rahat nefes aldık.

bir komutla çete geri döndü. Kılavuzlar tekrar öne geçtiler, başladık dağda dolaşmaya.

ç saat sonra kılavuzlar Slatina mahallesine geldiğimizi er. Jandarma yoktu burada. Biz çabuk, bir hayal gibi sessizce, dalmış avlulardan geçip gittik. Arkamızdan köpekler bir hayli

havlamıştı.

Slatina'lılar ya uyuyor, yahut da uyur gibi yapıyorlardı.

O zamanlarda köpeklerin neye havladıklarını anlamak için gece dışarı çıkmak bir hayli tehlikeliydi. Ancak beklediğin, bildiğin bir misafir varsa, çıkıp bakardın...

Yürümeye devam ediyorduk dağda. Ayaklarımız gitgide ağırlaşıyor, taşlara dolaşıyordu.

Artık dokuz saattir hiç durup dinlenmeden yürüyorduk. Yol yoktu. Neredeyse sabah oluyordu, oysa gideceğimiz yolun henüz dörtte birini bile geçmemiştik. İlk yolu şaşırmamız bizi bir hayli oyalamış, gecenin büyük bir kısmını almıştı, Teteven Balkanının ormanlarına varabilmek için şimdi var gücümüzle yürümemiz gerekiyordu. Ama kuş olup uçsak, yine yetişemezdik bu gece oraya. Onun için komutanın nerede duracağına, gündüzü nerede geçireceğimize bakmıyorduk sık sık.

Bir kulübenin yanından geçtiğimiz zaman ağaçların tepeleri aydınlanıyordu artık. Başka defa yaptığımız gibi, bu kulübeye uğrayıp içerde biri var mı, yok mu, anlamalıydık. Ama vakit ilerlediği için durmadan geçip gittik. Çerni Pol denilen yer kulübeye pek uzak değildi. Bu vadinin bir yamacında dört, beş dekarlık bir koru vardı ve müfreze komutanının emriyle o tarafa doğru yürüdük. Bojo'ya yetiştiğimiz zaman yavaşça sordum:

— Nereye?

Koruyu göstererek:

— Orada gündüzleyeceğiz, dedi.

Biraz ötede asırlık koca bir kayın ormanı başlıyordu. Vadiyi geçip ikiyüz metre kadar tırmandık mı, varacaktık oraya. Yarım saat bile sürmeyecekti bu. Koruya baktım, Bojo'ya baktım.

— Burada kalmak tehlikeli.

— İyi ama, gündüz yola devam etmek daha tehlikeli.

— Ama ne de olsa...

— Aması maması yok! Emre uy, tartışma erlerin önünde, diyerek azarladı beni Bojo ve döndü arkasını.

Dudağımı ısırdım. Bir şeyde haklıydı Bojo, verilen emir erler önünde tartışılamaz, çünkü bir gevşeklik verir, kuşkulandırır, şaşırtır onları. Ama diğerinde...

Vraçev'e bir göz attım. Bojo'nun verdiği karardan dolayı bir hoşnutsuzluk belirdi gözlerinde. Ama o da sessizce uydu komutanın emrine, çünkü partizan disiplini iyice yerleşmişti onun yüreğine.

Birinci takım, Bojo, Yoto ve çete komiseri Aleksandr Pişevie birlikte korunun üst tarafına yerleştiler. Onların sağ tarafında bir yere ikinci takımın erleri yerleşti. Benim üçüncü takım da korunun alt tarafına, vadinin başladığı ilk yamaca yakın bir yere kondu.

Adamakıllı yorulan insanlar çabucak bir iki lokma birşeyler yiyip derin bir uykuya daldılar. Etrafa bir göz attım. Bizim kılavuzlar yamacın tepesindeydiler. Gece tekrar, yanılmamak, bizi çok dolaştırmadan yeni yerimize götürebilmek için gündüzden en doğru yolu araştırıyorlardı. İlk saatlerde devriye görevini de onlara yüklemişti Bojo. Tüfeğime sarılmış olarak otlara uzandım ve yumdum gözlerimi.

1944 yılının bu korkunç 26 Haziran sabahı gayet sessiz, gayet sakindi. Ve bu saatlerde iki kötü yüreklinin bir hainlik düşüneceği hiçbirimizin aklına bile gelmiyordu.

Gece, Todor Dilov'la gelini Mariya biraz önce yanından geçtiğimiz çoban kulübesinde imişler. Ayak seslerimizden uyanmışlar, görünmemek için pencere altına sinmişler ve beklemişler koruya girmemizi.

Georgi Benkovski partizan müfrezesinden on dokuz kişinin ölüm kalım sorunu, kaderiyle ilgili o kısa diyalog işte o zaman başlamış.

— Gelin, gördün mü?

— Gördüm.

— Partizanlar mıydı?

— Partizanlar.

O zamanlarda bu partizan sözcüğü türlü biçimde söylenebilirdi. Başkalarının iyiliği, mutluluğu için ölümü göze alan savaşçılar, fedailer anlamına da gelirdi, fakat "iyi" insanların uykusunu kaçıran, servetlerini yağma etmek isteyen eşkıyalar, hayırsızlar anlamına da.

"Partizanlar mıydı?" sorusunun edasında üçüncü bir şeyler de olabilirdi, pis, iğrenç birşey: "Saydın mı, kaç kişiydiler? Her birinin kellesi elli bin ediyor!"

İhtiyar dayanamamış ve az sonra açıktan açığa sormuş:

— Kaç kişiydiler, saydın mı?

— Saydım. Otuz çıkardım ben...

— Ben de o kadar.

Aç gözlülüğün, tamahkarlığın ateşi daha da parlamış ihtiyarın gözlerinde. Otuz kere elli bin. Bu artık herşeyin üstünde, hayal edebileceğinden de çok!...

"Sen şimdi burada dur, bekle, bir saat sonra köye inersin," demiş gelinine hain ve kulübeden çıkıp sinerek gitmiş hendek boylarından. Acaba partizanlar duyup onu görmeyecekler mi diye de durmadan bakınıyormuş.

Kulübeden uzaklaşınca, bu yaşta, var gücüyle Brusen'e doğru koşmaya başlamış. Sadece muhtarı bulmuş belediyede.

— Partizanları gördüm, muhtar ağa!.. Otuz kişi... Çerni Pol boyundaki koruda... Gelinle ikimiz gördük... Uykuya yattılar... Muhtar

sonuna kadar dinlemeden hemen açmış telefonu.

Todor Dilov devam ediyormuş anlatmaya:

— Anladın değil mi, muhtar ağa, gelinle, Mariya ile ikimiz gördük. Ve sana bildirmek için tam beş kilometre koştum...

Az sonra telefon bu telaşlı haberi yaymış. Yablanitsa köyündeki jandarma kurmayına alarm verilmiş. Brusen'deki jandarma bölüğü, Teteven ve Lukovit kaymakamları, yerli polisler, çevre köylerdeki gönüllü kuvvetler, eli silah tutan tüm faşistler ayağa kaldırılmış.

Ve yirmi ağır mitralyöz, çok sayıda tüfek, makineli tüfek ve bombalarla silahlı yedi yüz kişi Çerni Pol boyundaki koruyu kuşatmaya başlamışlar.

Çember gitgide daralmış, düşman iyice yaklaşmış uyumakta olan partizanlara.

"Araba devrildikten sonra yol gösteren çok olur," derler.

Ben de bu korkunç günü hatırladıkça o zaman o çemberden çıkabilir, o güzelim delikanlı, genç kız ve erkekleri kurtarabilirdik, diyorum. Bu gençlerden bazıları Balkana çıkalı henüz birkaç gün olmuştu, ilk ve son savaşlarıydı bu.

Jandarmaların bize doğru yaklaştıklarını, nöbetçilerimiz sadece yarım saat önce görselerdi, koruda kalmakla yaptığımız yanlışlığı düzeltebilirdik. Savaşarak bile çekilmiş olsak yine dalabilecektik koca ormana. Ormana girdik mi, bir daha...

Ama kimse görmemişti jandarmaların bize doğru yaklaştıklarını ve öldürülen nöbetçiler kendilerini haklı çıkarmak için şimdi tek bir söz söyleyemeyecekler...

Bizim baş kılavuzun müthiş sesi uyandırdı beni:

— Kaç-ı-ın! Geliyorla-a-ar!

Ne olduğunu henüz iyice anlayamadığım o anda koşarak yanımdan

geçti. Onun bu bağırmasından şaşıran birkaç partizan da arkasından koşuyordu.

Şimdi onu da suçlayamam, çünkü vadiye iner inmez düşmanlar tarafından vuruldu...

O anda dağı inleten bir silah patırtısı koptu.

Korunun üzerine her yönden ve her türlü silahla ateş ediliyordu. Polisler meydanı boş bulmuşlar, dimdik ilerliyorlardı, filmlerde Alman askerlerini böyle görmüşlerdi.

Böyle anlarda partizan birliğini tam bir hezimetten, bozguna uğramaktan ancak komutanın soğukkanlılığı, sakinliği, çelik iradesi koruyabilirdi. İşte böyle bir iradeye sahipti üçüncü çetenin komutanı Yoto Nikolov Vraçev.

Ne zaman uyanmış, ne zaman eline tüfeği alıp savaş meydanına, daha doğrusu boşu boşuna ölmemek için savaş meydanı olması gereken yere ne zaman bakmış, ben farkında değildim... Ancak sert, hakim bir ses duydum, karşı konulamaz bir ses, emreden, etrafı çınlatan, kurşunların vızıltısını yenen bir ses:

— Yere yat! Düşmana, faşist itlerine ate-e-ş et!

Bu ses paniği önledi. Tüm erler, artık ayağa kalkmış olanlar da bu emre uydular ve sadece birkaç saniye sonra polis ateşine bizim yaylım ateşi karşılık verdi.

Ama henüz bu düzensiz, bu karma karışık yaylım ateşinde tam hedef isabet eden bir tüfek vardı. Yoto Vraçevin tüfeği.

Ve ilk kurşunu, nişan aldığı yerden sapmadı. Düşman saflarından acı bir çığlık koptu ve sekiz, on kişi telaşla bağırdılar:

— Vurdu!...

— Öldürdü onu!..

— Sedye getirin, sedye!..

Ve birden onlarca, hayır, onlarca değil, yüzlerce jandarma sözde sedye için geri koştular. Hayır, kaçıyordu onlar, partizan kurşunlarından korkarak, ücretli katiller olarak sefil hayatlarını, canlarını korumak için kaçıyorlardı.

— İleri!

— Hücum! diye boşuna bağırıyordu komutanları.

Jandarmaların ilk saldırısı püskürtülmüştü.

Uyumakta olan partizanlardan bir kısmı korunun içinden vadiye doğru koştu. Kimileri vuruldu, kimileri de bir mucize kabilinden kurtuldular düşman ateşinden.

On beş dakika sonra jandarmalar yeniden saldırıya geçtiler.

"Ura!" sesleriyle dağı inletiyorlar, koruya doğru koşuyorlardı. Issızlık içindeki koru birden canlandı. Açılan yaylım ateşi kuduran jandarmaları yeniden geri püskürttü. Yeni bir zafer kazandık biz, ama bu kez çok pahalıya mal olmuştu bu zafer bize. Komutanımız Yoto vurulmuş, öldürülmüştü. Savaşı yönetmek için ağaç yanında doğrulup ayağa kalktığı anda vurulmuştu. Benim takım tamdı henüz. Hepimiz birlikte yatmıştık dinlenmeye. Kaçan olmamıştı ve henüz kimse vurulmamıştı bizden.

Savunma mevzii almış olarak düşmanın her göründüğü yere aralıksız ateş ediyorduk.

O anda korunun alt tarafından güçlü bir erkek sesi duyuldu:

— Heey, kesin ateşi! Dinleyin bizi!

Birden tüm silahlar sustu.

— Kim derhal teslim olursa, affedilecek hiçbir ceza görmeyecek Teslim olmayan...

Sözünü tamamlayamadı jandarma. Yaylım ateşi oldu cevabımız.

Ve mitralyözler, makineli tüfekler kuduzca başladılar ateş etmeye.

Subayları tarafından itilen jandarmalar, alınmaz bir kale haline dönüşen koruya doğru saldırıya geçtiler.

Bir bomba atımı kadar yaklaştıkları zaman, başladılar elbombalarını fırlatmaya. Ama burada da tutunamadılar.

Kaçmaya başladıkları zaman başımı kaldırıp bakındım.

Benden yirmi adım kadar ötede birinci takım komutanı Kiril Kristov Gaydarski yere serilmişti, bir bomba parçalamıştı onu.

Cesur bir komutan, iyi bir devrimci, fedakar bir arkadaş, Üç Mayıs çarpışmasından sonra bizim müfrezeye katılan, Çavdar çetesinin ilk partizanlarından biri ölmüştü...

Güneş bir hayli yükselmişti gökyüzünde. Artık üç saattir savaşıyorduk. Düşman kurşunları aralıksız, dolu gibi yağıyordu. Etrafa bir göz gezdirdim. Kuvvetler, gereği gibi bölüştürülmemişti. Benim takıma en uygun bir yeri aradım ve oraya geçmelerini emrettim.

Savaş mevziini değiştirmek, erler tecrübeli bile olsa, sürüngenler gibi sürüne sürüne hareket etmesini de bilseler, kolay iş değildir. Oysa erlerden çoğunun ilk savaşıydı bu.

Yeni yerlerine birer birer nasıl geçip yerleştiklerine bakıyordum ve birşey olur diye ödüm kopuyordu. Akla gelen başa da geldi. Bir kurşun bizim Stanka Filibinova arkadaşı yere serdi.

Bir Mayıs gecesi evini terkederken, on aylık kızının ağlamasını işitmemek için elleriyle kulaklarını tıkamış. Üç ay önce bir düşman kurşunu onu babadan öksüz etmişti. Sadece bir ay sonra ana şefkatinden de yoksun edeceğini bilmiyordu yavrucağız... Ölüm, saflarımıza sokuluyordu ve eski adeti üzerine önce en güçlüleri, en cesurları, en iyileri alıp götürüyordu.

Az sonra rasgele bir kurşun, takım komutanı Filip Totü'nün boyun damarını kopardı. Komuta edemiyordu artık. Çünkü her açtıkça kan

doluyordu ağzı.

Çete komutanı öldürülmüştü, komiser öldürülmüştü. İki takım komutanı da saf dışı edilmişti, biri ölmüş, diğeri de can çekişiyordu. Askeri yönetimi kalmamıştı çetenin. Çünkü komutanımız Stoyan Vasilev-Bojo, siyasal bakımdan gayet olgun bir arkadaştı ama, askerlik etmemişti, bu savaş ilk askeri sınavıydı onun...

O sırada tüm çete bir yere toplanmıştı. Birinci ve ikinci takımdan sağ kalanlar da sürüne sürüne bizim mevzilere gelmişlerdi ve şimdi çetenin tüm güçleri yumruk gibi toplu bir haldeydi.

Ve partizan savaşında görülmedik bir toplantı yapıldı o zaman.

— Ognyana, yanıma gel! dedi Bojo.

Hemen yerden sürüne sürüne Filip Totü ile komutanın bulundukları kayanın yanına geldim. Ne var? der gibi Bojo'ya baktım. Biraz sükuttan sonra o:

— Savaşı, Ognyana'nın yönetmesini öneriyorum. Ben, sıradan bir er gibi savaşacağım, dedi.

— Peki, dedi Filip Totü ve ağzı tekrar kan doldu.

Birbirimize baktık Filip Totü ile. Gözleri sanki: "Bense artık bir sıra eri gibi de dövüşemeyeceğim," diyordu.

Ama Filip Totü devrimci ve komutandı, bu umutsuzluk dolu sözleri söylemedi. Kan dolu ağzından tekrar şu sözler duyuldu:

— Peki, Bojo. Ognyana kumanda etsin...

Sonra çok konuşmadan karanlık basana dek burada, bu tepede tutunup kalmayı kararlaştırdık. Karanlık imdadımıza yetiştikten sonra bir hücumla düşman çemberini yarıp geçecektik. Bundan sonra bir başörtüsüyle Filip Totü'nün yarasını sardık. Hiç olmazsa, kanı biraz dindirir, ölümünü hiç olmazsa geceye kadar önleriz dedik. Fakat o gitgide soluyor, sönüyordu.

Altıncı Bölüm

Ve işte böyle, çetenin başına ben geçtim, komutanı oldum.

Ağır, çok ağır bir yük bindi omuzlarıma. Yotoyu ve Kirço'yu öldürdüler. Filip Totü can çekişiyor. Çeteye bir komutan lazım... En çok savaş tecrübesi ve en yaşlısı da ben olduğum için, partizanların hepsi bana "Ognyana abla" derlerdi, savaş yönetme görevi, komuta işi bana düşmüştü.

Ağır, gayet ağır bir görev... Başka birinin kumanda etmesi, başka birinin yönetmesi için neler vermezdim...

Etrafa bir göz gezdirdim. "Yapabilecek misin?" diye soran gözlerle karşılaştı gözlerim. Soran, yalvaran, inanan, güvenen gözler...

Savaşta yetkisi büyüktür komutanın. Komutan ölüme yollar, kimse mırın kırın etmez. Çünkü birinin ölümü onlarca kişiyi kurtarır, çünkü öyle gerekmiştir.

Savaş sırasında sınırı yoktur komutanın yetkisinin. Ama en ağır yük komutanın üstündedir. Çünkü merhamet, acımak bilmez o, hataları bağışlamaz. Ve tüm soruların tek bir cevabı vardır: "Böyle gerek!"

Karşı tarafın atışı gitgide artıyordu. Duyulmuyordu artık öyle tek tük kurşun vızıltısı. Silah seslerinden tüm Balkan uluyordu. Merminin bir sivrisinek gibi ince ince vızıldadığını duyabilmen için kulağının dibinden geçmesi lazımdı.

Önümde körpe bir akçaağaç vardı. Gözüm birden bu ağaca ilişti. Baktım, hemen hemen yaprak kalmamıştı bu ağaçta. Ve değil sadece yaprakları, dalları, filizleri de bıçakla kesilmiş gibi budanmıştı. Gövdesinde kurşunların soyduğu, berelediği yerlerden gözyaşı gibi damlacıklar sızıyordu.

Bir mitralyöz tüm mermilerini, dolu gibi bu ağacın üzerine yağdırdı.

Bu ateş yağmuru birden kesip devirdi ağacın tepesini, irkildim, sanki bir insanın kafasını uçurmuşlardı önümde...

Saatime baktım. İkiye gelmişti. Ve tam o sırada biri korku ile haykırdı:

— Radka'yı da öldürdüler!

"Öldürdüler!"

Savaşta bundan daha korkunç söz yoktur. Sen de öldürülebilirsin, diye uğursuz, kötü bir hatırlatma yapar bu söz. Korku ve telaş yaratır erler arasında.

Ya şu "öldürdüler" sözcüğünden sonraki "da, de" edatı! Bu, bir ölüm dizisi, uzun ve korkunç bir dizi, sana da yer ayrılmıştır bu dizide!

Böyle sözler bir erin ölümünden daha çok zayıflatır çeteyi.

Çünkü çoğu elinden tüfeği bırakır, ölüm korkusu siner içlerine. Onun için de bu sözlerin yarattığı paniğe karşı çetin, sert bir tepki göstermek lazımdı. Ve henüz gençliğinin sevincini, tadını tatmadan giden bu güzelim Radka'nın ölümünden duyduğum derin acıya rağmen, ayağa kalkıp sert bir sesle haykırdım:

— Çok konuşma! Yere uzan! Nişan alıp ateş et!

Ve verdiğim komutun erlerin bilincine eriştiğini anladıktan sonra sakin, yumuşak bir sesle ekledim:

— Sakin ol! İyi nişan al!

Etrafımda mermiler sık sık vızıldadı. Yeniden uzandım yere. Sonra sürünerek gittim öldürülen kıza doğru. Silahını topladım ve çevirdim yüzükoyun.

Bu bir saygısızlık diyerek, ayıplamayın beni! Kederden yüreğim sızlıyordu, ama alnından öpmedim, ona son bir saygıda bulunmadım, sadece tabancasını toplayıp, karşı tarafın şiddetle dayattığı korunun kuzeyine doğru çekildim sürünerek. Çünkü sağ kalanları düşünmek

..

a Stoyanova'dan sonra Petko Petkov, Veliçka Dakova da lar. Ve her ölümden sonra sesim daha çetin, daha sert u.

e uzan! Kaldırma başını! Ateş et!

niden başlıyordu çevremize dolu gibi kurşun yağmaya.

nden beri, bunca yıl geçtiği halde, ara sıra yine rüyama girer, içinde uyanırım. O korkunç saatlerde kadın olduğumu da, de, sevgiyi de unutuyordum, unutmam gerekiyordu, o e. Hatta "Ognyana abla" bile değildim. Çünkü komutandım...

cak düşman ateşinin dindiği dakikalarda ben, sürüne sürüne nun yanına gider, yanı başına uzanıp nişan almasını denetler, yoklarken, sesim değişir, yumuşardı.

hat ol! Korkulacak birşey yok! Bak artık öğlen geçti, akşama kararınca çemberden sıyrılacağız, dalacağız ormana, orman bizi ak. Sonra da...

nan partizanların gözlerinde bir umut ışığı belirir ve daha sıkı, sarılırlardı tüfeklerine.

an sonra yeniden boğuk bir ses duyulurdu:

ürdüler!...

acı bir kayıptır ölenler. Ama yanı başında arkadaşının ölmekte u görüp de ona yardım edememek, onu teselli edecek bir söz öyleyememek kat kat daha zor, daha acıdır. Teselli edemezsin, onunun geldiğini, öleceğini herkesten daha iyi anlamıştır...

k bir inilti yeniden cızlattı yüreğimi. Baktım, benden on adım sonka Stefanova - Yanka al kanlar içinde yere serilmişti. Henüz ndeydi Yanka.

nluk üstelemiş, dayanamamış Yanka, sırt üstü dönüp

uyuklamış. Bir mitralyöz ateşi de ufalamış ayaklarını diz kapaklarından aşağı.

Korkunç bir görünümdü kızın bu durumu. Mermiler kaslarını koparmış, un ufak etmişti kemiklerini.

Ayakkabıları kan dolmuş, yer, al kana boyanmıştı. Yaralarını sarıp kanı dindirmeye uğraştım. Sonra belli etmemeye çalışarak, tabancasını topladım. Ama tam o sırada gözlerimiz karşılaştı.

— Niçin? diye sordu çatlamış dudaklarıyla Yanka.

Ne diyebilirdim? Kendisini vurmasın diye mi alıyorum? Yoksa sağ kalanlara lazım olacak, şimdi her kurşun hayat demek, kurtuluş imkanı demektir mi, diyecektim? Ve başladım konuşmaya. Ömrümde başka hiçbir zaman, böyle yalancı güzel sözlerle gerçeği gizlediğimi hatırlamıyorum:

— Hiç korkma kızım! Akşama az kaldı. Karanlık basınca çemberi yarıp ormana geçeceğiz. Sonra seni yataklarımızdan birine götürüp bırakacağız. Orada yeniden yaralarını saracaklar ve iki hafta sonra tekrar başlayacaksın dağlarda koşmaya...

Ben konuşuyordum ama, kendim de inanmıyordum söylediklerime. Fakat ne diyebilirdim başka? Ömrünün son saatlerini yaşadığını, kurtulamayacağını, karanlığa eremeyeceğini, güneş batınca ebedi olarak gözlerini yumacağını mı?

Kızcağızın, beni dinlerken hafif bir gülümseme oldu yüzünde. Hayır, budala değildi bizim Yanka. Zeki bir kızdı. Ama insan böyledir. Kendisine yaşama, savaşma umudu verilince, daima sevinir.

Ve birden o müthiş yaraların acısı başladı. İlk dakikalarda sadece al kanların akması korkutuyordu, sonra dayanılmaz acılar başladı. Acılarını hafifletme, uyuşturma olanağımız yoktu. Kızcağızın yüzü değişti, ufak ufak ter damlacıkları belirdi alnında, sonra iri iri olup

yanaklarına, saçlarına döküldüler. Bir ara:

— Su!... dedi.

Nereden buluruz? Bu küçük koruda ne bir derecik, ne bir kaynak var.

— Sabret yavrum! Sabret! İşte doktor da, yaralıyken su içmemeli, diyor, dedim.

— İçsem de, içmesem de öleceğim!...

— Ölmeyeceksin!

Ve kan sargıdan sızıyor, yüzündeki son allığı da emiyor, yitiriyordu. Gittikçe soluyor, sararıyor, kan, can kalmıyordu yüzünde.

— Ognyana abla!

Nedense, jandarmalar yarım saatten beri ateş etmiyorlardı, ben de yanından ayrılmıyordum kızın.

— Söyle, Yanka.

— Sende zehir var değil mi?

— Var.

— Birşey olursa... müfreze çemberi yarıp kurtulamazsa... beni onların eline diri teslim etmeyeceksin değil mi?

Baktım. Gözlerinde bir telaş vardı.

— Söz veriyorum, asla!

Bana şükranla baktı, ama acıları yine üsteledi. Bitkin bir halde:

— Şimdi, şimdi istiyorum! Şimdi ver!

— Yeter ama! Yeter! diye bağırdım ben.

Sesim onda yeniden bir yaşama umudu doğurunca, tekrar üzerine eğilip sessizce başladım teselli etmeye. Ancak az sonra sözlerimi duymaz olmuştu artık. Kendinden geçmişti. Duymuyor, işitmiyor, hiçbir şey görmüyordu.

Gidiyordu artık bizim Yanka. Sadece ara sıra:

"Su!... Su!..." diye fısıldıyordu solan dudakları.

O sırada beklenmedik birşeyler oluyordu korunun etrafında.

Polisin bize verdiği tatil sona ermişti galiba. Omuzlarında baltalarla köylüler bize doğru yönelmişlerdi, jandarmalar da arkalarına gizlenmeye çalışarak onların ardından geliyorlardı.

Ne oluyor? Baltalarla mı yok edecekler bizi?

— Kimse ateş etmesin! diye emir verdim. Doğrulup kalınca bir ağacın ardına gizlenerek baltalarla gelen köylülerin ne yapacaklarına bakıyordum.

Köylüler korunun kenarına gelince başladılar ağaçları kesmeye.

Polis şeflerinden hangisinin aklına esmiş bilmem, ama aptalca bir hareketti bu. Ormanı kesip bizi ele geçirecekler.

Kimbilir, belki de başka düşünceleri vardı. Belki de polis ve jandarmaların kırılan cesaretlerini güçlendirmek istiyorlardı.

Çünkü onlar iki, üç ölü ve birkaç yaralı verince geri çekilmeye başlamışlardı. Her ağacın, her çalılığın ardında ölüm tehlikesinin gizli bulunduğu koruya yaklaşmaya cesaret edemiyorlardı.

Kimbilir, polis komutanları belki de bizim asabımızı bozarak, bizi saldırıya kışkırtarak, böylece yoketmeyi düşünmüşlerdi.

Ne düşünmüşler, ne plan kurmuşlardı bilmem ama, o anda bizim yararımıza olmuştu bu. Çünkü jandarmaların tez elden toplayıp getirdikleri Brusen köylüleri, ağaçları, çalıları keserlerken, polisler ateş etmiyorlardı. Elbette, biz de ateş etmiyorduk. Çünkü her kazanılan dakika bizi geceye, çemberden kurtulmaya yaklaştırıyordu.

Ben sık sık saate bakıyor ve bu umulmadık dinlence acaba daha ne kadar sürecek diye düşünüyordum. İki saate yakın sürdü. Ve polis şefleri o zaman bu işin sökmeyeceğini, öyle isteksiz isteksiz çalışan baltalarla bir iki saat içinde korunun kesilmeyeceğini anladılar ve

kovdular köylüleri.

Jandarmalar biraz geri çekilerek yeniden başladılar ateş etmeye. Fakat biz devam ediyorduk susmaya. Ancak sağ olduğumuzu hatırlatmak için bir iki kurşun yolluyorduk ara sıra.

Çünkü mermilerimiz tükenmek üzereydi artık, asıl akşama lazım olacaklardı mermiler bize.

Koruya doğru gelen benzin sarnıçlarını gördüğümüz zaman saat dörde yaklaşıyordu öğleden sonra.

Dağda benzin sarnıçları! Bunları da ne yapacaklardı acaba?

Az sonra anladık. Hortumlarla ağaçlar, çalılar üzerine serpilmeye başlanan bu benzin ta Telis garından getirilmiş. Apaçık belliydi ki, polisler bizi diri diri yakmak istiyorlardı!

Şimdi ne olacak? diye soruyorlardı partizanlar birbirlerine.

Şimdi ne olacak? diye ben de soruyordum kendi kendime ve ağaçların ne kadar zamanda tutuşabileceğini, yangının bütün koruyu ne kadar zamanda kaplayabileceğini hesaplıyordum. Benzinlenen yerle aramızda ancak otuz, kırk metrelik bir uzaklık vardı. Sarnıçları daha yakına getirmeye cesaret edemiyorlardı. Gitgide sabırsızlanıyordu partizanlar.

— Hücum edelim! dedi biri.

— Vadiye inelim! dedi başka biri.

Ama hepsi komutanın ne diyeceğini bekliyordu. Ben artık karar vermiştim:

— Rahat olun! Ateş bize gelene kadar karanlık basacak. O zaman hücum edeceğiz.

Tsanka ile Filip Totü'ye baktım. Artık ikisi de ne görüyor, ne de duyuyorlardı.

Benzinlerin hepsi döküldükten sonra, jandarmalar başladılar

koruyu tutuşturmaya.

Ellerinde tüfeklerini sımsıkı tutan erlere bakarak, "dayanacağız," diyordum kendi kendime. "Dayanacağız!"

Sonra ateş azalmaya başladı. Benzin yanıp bitince alevler de küçüldü, ancak şurada burada kuru dallar yanmaya devam ediyordu. Genç koru ateşe karşı direniyor, tutuşmuyor, bizi korumak istiyordu.

Düşmanın, tehlikeyi göze almadan bizi yoketme umudu da suya düştü. Bizimle başa çıkabilmesi için doğrudan savaşa girmesi gerekiyordu.

Hayal kırıklığına uğrayan polisler bağırmaya, sövüp saymaya ve daha şiddetli ateş etmeye başladılar.

Sonra ateş dindi ve bir jandarma çavuşu, o gün belki de onuncu defa başladı çağrıda bulunmaya:

— Teslim olanların hepsi affedilecekler! Korkmayın, atın tüfekleri, hemen gelin yanımıza!

Biz susuyor, sözünü kesmiyorduk onun. Çünkü her sözü, bizi akşama yaklaştıran yeni bir saniye idi.

Güneşse hâlâ ufuktaydı. Son ışınlarını ok gibi bize doğru yolluyor, dağların ardına gizlenmek, kurtuluş gecesine yer vermek istemiyordu. Umudumuzu yitirmek üzereydik, artık...

Başladı güneş batmaya, kaçıyordu sanki. Kaybolduğu yerde gökyüzü bir ateş kızıllığı rengini aldı, birkaç dakika sonra kızıllık kaybolmaya, ortalık kararmaya başladı.

Ama gecenin gelmesi bizi ne kadar sevindiriyorsa, karşı tarafı da o kadar ve belki daha da fazla endişelendiriyordu. Ellerinden kaçacağımızı, kurtulacağımızı biliyorlardı. Jandarma subaylarının buna çok canı sıkılıyordu.

Kaç kişi olduğumuzu biliyordu onlar. Todor Dilov haini otuz kişi

olduğumuzu bildirmişti onlara. Ama kaç kişinin sağ kaldığını, silahlarımızı bilmiyorlardı. Mermilerimiz de kolay kolay can vermeyeceğimizi yeteri kadar göstermişti onlara. Jandarmalar şimdiye dek otuz bine yakın mermi harcamışlar, sayısız bomba atmışlar, benzinle yakmışlardı bizi! Onun için de belki ancak birkaç kişi kaldığımızı sanıyorlardı.

Alacakları ödüllerin gecenin karanlığına karışıp kaybolmasından korkan subaylar, jandarmaları korunun dibine topladılar. Onların her sözünü, her komutunu çok iyi duyuyorduk:

— Aslanlar! diye bir nutuk atmaya başladı komutan. Eşkıyaların işi bitmiştir artık. Ama bir tekini bile kaçırmamak gerek. Çünkü her birinin kellesi elli bin leva ediyor. Koruda arama yapacak gönüllü var mı?

Böyle dedi komutan: "Koruda arama yapmak!" Savaşa girmek değil, arama yapmak, ormanda mantar aramak gibi birşey.

Ancak, jandarmalar bizim yenir yutulur cinsten mantar olmadığımızı, zehirli olduğumuzu, yemek isteyenlerin boğazına duracağımızı, zehirleneceklerini biliyorlardı.

— Haydi, gönüllüler, ileri! dedi komutan sesini yükselterek.

Fakat tek bir gönüllü çıkmadı...

O zaman hiddetlenen subay ileri bir adım atarak:

— Sen, sen, sen... sen de, siz de... ve şu takım!... diye emir verdi.

Daha fazla oyalanmaya vakit yoktu. Hemen hücuma geçmezsek az sonra jandarmalar koruya sokulacaklar ve kalabalık oldukları için kurtulamayacağız.

Çevreme bir göz gezdirdim. Sağ kalan sekiz partizan vardı arkamda. Çoğu yaralıydı, ama hepsinin eli silah tutabiliyor, yürüyüp koşabiliyordu. Filip Totü ve Yanka artık hayatta olanlar arasında

değildiler. Alçak sesle komut verdim:

— Hazır ol! Bombaları attım mı, hepiniz aşağı, vadiye doğru koşuyorsunuz. Toplanma yeri karşıki orman! Parola, üç kez kurbağa gibi ötmek!

Bir kez daha bakındım. İşe yarar silahların hepsi alınmıştı. Mermilerin hepsi toplanmış, paylaştırılmıştı. Sağ kalan arkadaşlara son bir bakış ve ölenlere de son bir saygı bakışından sonra ben çetede kalan son iki elbombasını açmaya başladım.

Sıçrayıp doğrularak bombaların birini sağ tarafa, öbürünü de sol tarafa, polislerin toplu bulundukları yerlere fırlattım.

Birbiri ardınca iki bomba sesi, polislerin kopardıkları çığlık, arkadaşlarımın birden açtıkları yaylım ateşi ve benim verdiğim "İleri!" komutu ile karıştı.

Georgi Benkovski müfrezesinin üçüncü çetesinden sağ kalan dokuz partizan, jandarmaların safları arasından ani olarak açılan koridora attık kendimizi...

Yedinci Bölüm

Açılan gediğe dokuz kişi attık kendimizi, fakat koca ormana ancak iki kişi erişebildik...

Tabancam golf pantolonumun kemerinde, Sırp tüfeği de elimde olarak en önde koşuyordum.

Düşmanların şaşkınlığı dört, beş saniye sürdü. Fakat bu sırada biz korudan çıkmış ve var gücümüzle çıplak yamaçtan aşağı doğru koşuyorduk. Koyu karanlığa dalabilmek, vadideki ilk ağaçlı yere erişip düşmanın gözünden kaybolabilmek için bize yalnızca onbeş saniye daha gerekliydi.

Ölüm de işte bu saniyelerin içine gizlenmişti. "Ateş et!" komutu verilir verilmez kurşun yağmuruna tutulduk.

Ben zikzak yaparak koşuyor, ufak tefek taşları atlıyor ve arkamdan gelenlerin ayak seslerine kulak veriyordum. O anda insanüstü bir güçle sağ kolumun dirseğine vurdu biri ve olduğum yerde döndüm, sonra bir de uyluk kemiğime vurdu ve dengemi kaybederek yere yıkıldım.

Yaralandığımı, bir kurşunun dirseğimden bir parça kemik koparıp uçurduğunu, başka bir kurşunun da uyluğuma saplandığını anlıyordum henüz. Yabancı, kötü bir kuvvetin beni yere yapıştırdığını hissediyordum. O arada, sağ tarafımda, yirmi adım kadar öteden Bojo, Lalü, Milço ve Tsanko geçtiler koşarak. Acaba diğerleri neredeydi? İçgüdüyle başımı kaldırıp baktım.

Sadece ateş eden polisler görünüyordu arkamda.

Hemen kalkıp koşmak istedim ama, işte asıl o anda anladım ki, sağ koluma birşey olmuş. Silah tutacak durumda değildi kolum. Yerde, yanı başımda duran tüfeğime veda ederek, sol elimle golfumun kemerinden tabancamı çıkardım ve yeniden koştum aşağı doğru.

Arkadaşlarım geceli üç saniye bile olmamıştı, ama arkalarından baktığım zaman ormana doğru artık sadece ikisi, Bojo ile Rayko koşuyorlardı, Lalü, Milço ve Tsanko yanyana yatıyorlardı. Bir mitralyöz ateşi yere sermişti onları.

Arkamdan kısık bir ses, o gün defalarca işittiğim jandarma komutanının sesi yayıldı etrafa:

— Avradı! Avradı vurun! Yakalayın kancığı! Kaçırmayın!

Ve bir jandarma sürüsünün uğultusu geliyordu arkamdan, kaçırdıkları avı kovalıyorlardı.

— Yakalayın, u-u-u!

— Ateş edin, he-e-ey!

Yeniden taşları, çalıları atlıyor, hendeklere dalıyor, kurşun yağmuru altında zikzak yaparak koşuyordum ve her geçen saniye ile, her attığım adımla kurtuluş yeri ormana yaklaşıyordum. Sadece iki yüz adım, yüz adım, sadece yirmi adım kalıyordu.

Ve işte, ilk ağaçların gölgesine eriştik artık. Önümde Bojo ile Rayko'nun ağır ağır soluduklarını duyuyordum ve bizi izleyenlerden bir hayli uzaklaştığımıza seviniyordum. Jandarmalarla aramız belki de iki yüz metreden fazlaydı. Fakat tam o sırada Bojo, ayakları kesilmiş gibi birden devrildi yere.

İki, üç sıçrayışta yanına uzandım. Düşmanın mitralyözü birkaç metre ötesini hedef almış, yolumuzu kesmeye çalışıyordu.

— Bojo! diye telaşla haykırdım omuzunu dürterek. Fakat ses vermiyordu Bojo. Mitralyöz mermileri göğsünü parçalamıştı.

— Ognyana abla! diye korku ve telaş dolu bir ses ürpertti beni.

Bakınarak Rayko'yu araştırdım. Rayko bir ağaca dayanmış, ellerini omuzlarına doğru götürmüş, bastırıyordu. Al kanlar sızıyordu parmakları arasından.

yko?!...
nyana abla, yaralıyım....
m ona doğru. Sağlam kolumla omuzlayarak, ikimiz de karanlık sokulduk. Ama birden gücü, takadı kesilmeye başladı ve yüz dar gittikten sonra:
na fazla gidemeyeceğim... Bırak beni burada.... diye fısıldadı.
ına baktım. Köprücük kemiğine rastlamıştı kurşun. Tehlikeli dayanabilecekti.
bir göz attım. Ormanda ağaçlar, çalılar acayip görünüyordu karanlığında. Sadece yirmi dakika kadar sonra ormanda kimse ulamazdı. Sık bir çalılık başlıyordu biraz ötede.
raya gel!... Gizlen şuraya... Sonra gelip alacağım seni... Parola,

ğa sokulup gizlenmesine yardım ettim. Bir iki kucak gazel attım Sonra acele yan tarafa yürüdüm.
o'nun yattığı yerden derhal, mümkün olduğu kadar çabuk malıydım. Emin olmayan sığınağından polisleri başka tarafa ydim. Oysa polisler artık geliyorlar, yaklaşıyorlardı.
lı çizmelerinin altındaki çalıların çatırtısını iyice işitiyordum. o sırada beni izleyenlerin gözüne iliştim.
p çağırarak peşimden koşmaya başladılar. Yanımdaki dereyi ptım yan tarafa ve yeniden yöneldim yamaca doğru. Arkamdan uyuldu subayın sesi:
radı, avradı! Bırakmayın avradın peşini! İzinden ayrılmayın! den yürüyün! Yaralanmış!
kolumun durmadan kanadığını şimdi görmüştüm. İri kan rı yolumu belli ediyor, iz bırakıyordu geçtiğim yerlerde. Kolum tı, ne kaldırabiliyor, ne de bükebiliyordum. Ne yapmalı? diye

düşündüm. Bağlayıp sarmaya vakit yoktu.

Sonra bez de yoktu sarmaya. Polislerin ayak sesleri de gitgide yaklaşıyordu. Ve tuttum kolumu, soktum golfun içine. Şimdi kan pantolonumun paçasına akacak, belli etmeyecekti izimi. Ağaçların dallarına, dolu gibi, birden mitralyöz ve makineli tüfek kurşunları yağdı. Düşmanın silahlarını tam nereye yönelttiğini henüz anlayabilmiş değildim. O anda birden haykıran sesler yükseldi ormanda:

— Dur-u-un.

— Ateş etme-e!

— Kes ateş-i-i!

Bizi izlemek için ormana dalmış olan polis ve jandarmalar var sesleriyle bağırıyorlardı. Ateş kesildi, acele geri dönmeye başladılar. Tam o sırada bir ağacın dibine sinmiştim. Bir grup jandarmanın şöyle konuştuklarını işittim:

— Kaçtı, anasını, nenesini, elin avradı, bre!

— O attı bombaları, ulan!

— Binbaşı kıyametler koparacak...

— Gelsin kendi kovalasın bu karanlıkta!

— Bunca eşkıya tepeledik, şimdi bir avrattan ötürü mü?

Araştırmadan dönenlerin de orman kenarından sesleri geliyordu:

— Yok kimseler, binbaşım.

— Karanlık bastı, artık birşey görünmüyor...

— Savuştular binbaşım...

Boyuna sövüp saymalarla karşılanıyordu polis ve jandarmalar. Sonra da şöyle diyordu aynı ses:

— Ondokuz kere elli bin, milyon!

Ve anladım ki, ellerinde on dokuz ölü ve yaralı var...

Ormanda sesler dindi, Ama bütün gün savaştığımız karşıki bayır ve koru, bayramlarda bir köy meydanı gibi insanla dolmuştu. Sesleri, sövüp saymaları gayet iyi işitiliyordu bulunduğum yerden. Yedi yüz polis ve jandarma, Brusen ve çevre mahallelerden getirilen birkaç yüz de köylü her ağacın ardını, her çalılığı araştırıyor, her taşın altına bakıyorlardı! Belki bir partizan gizlenmiştir, belki bir partizan eşyası ve Dobrevtsi köyüne yaptığımız baskında ele geçirilen altın dolu çantayı bulurlar diye son bir arama yapıyorlardı.

Dağ yolunda bir öküz arabası gıcırdadı. Ölen arkadaşlarımın cesetlerini yükleyeceklerdi bu arabaya.

Bir ceset, iki ceset, üç ceset... on... onbeş... ondokuz ceset...

Ondokuz partizan cesedi, ondokuz partizan kellesi!

Evet, doğruydu subayların hesabı. Gerçekten milyona yaklaşıyordu bu...

Çerni Pol'da gürültüler, sesler dinmeye başladı. Yeniden gıcırtısı duyuldu cesetleri götüren arabanın. Ben ise sessizce bir ağaca dayanmış duruyor, kımıldayamıyordum. Bu sadece bedensel bir yorgunluk, bedensel bir takatsizlik değildi. Hiçbir şey düşünmüyordum. O anda koşmaya, ateş etmeye, hatta düşünmeye bile gerek olmadığını hissediyordum sadece..

Biraz sonra son polis bölüğü de gitti. Derin bir sessizlik çöktü dağa. Ve sanki yeniden canlandırdı beni bu sessizlik.

Şimdi artık hiçbir şey bozmuyordu ormanın sessizliğini! Ve ben, belki arkadaşlarımdan biri sağ kalmıştır, diye boşuna sesleniyordum kurbağa ötüşüyle.

Ah, ne ağır, ne üzücü bir sessizlikti bu!

— Kva-kva-kva-a-!... diye seslendim.

Orman susuyordu. Yankısı bile duyulmadı sesimin.

O zaman kalktım, gittim Raykoyu aramaya. Gizli bir karakolun üstüne uğramamak için bakmıyor, tabancam sol elimde, ağır ağır yürüyordum. Hâlâ bulamıyordum çalılığı. Aradığım yeri iki defa buldum gibi gelmişti bana. İki defa sanki Raykoyu görür gibi olmuştum. Yaklaştım. Fakat kuru yapraklar içine uzanmış bir insan gibi görünen görüntü Rayko değil, upuzun yosunlu bir taştı. O yeri bulamayacağım diye artık, korkmaya başlamıştım. Fakat birden o budaklı ağaç ilişti gözüme. Ben, Rayko'yu gizleyecek bir yeri araştırırken, Rayko bu ağaca dayanıp durmuştu. Yüreğim serinlemişti, çok sevinmiştim. Acele koştum o tarata. Yavaşça sinyal verdim, fakat karşılık veren olmadı...

Birkaç adım yaklaştım ve yeniden sinyal verdim. Yine ses veren olmuyor, yine susuyordu çalılık...

Eğilerek alçacık dalların arasına sokuldum ve emekleye emekleye gittim o yere kadar. Buraya gizlemiştim Rayko'yu, burada yatması lazımdı.. Karanlıkla aradım, aradım, yok!

Ne oldu acaba? Jandarmalar, kimseyi bulamadıklarını söylemişlerdi. Çatışma olsaydı, silah seslerini duyacaktım. Bir fırsat kollayıp da yakalasaydılar, hiç olmazsa nalçalı çizmelerle ezilmiş, çiğnenmiş olacaktı çalılar.

Oysa burası, iki saat önce nasılsa, yine öyleydi. Ancak Rayko yoktu meydanda. Anlaşılan buradan çıkmış ve belki de beni aramaya gitmişti. Çalılıktan çıkıp yeniden sinyal verdim. Yine yoktu karşılık...

Bir saat kadar dolaştım oralarda. Sinyal veriyor, kulak kesilerek Rayko'dan karşılık bekliyordum. Ve sonunda anladım ki, buluşamayacağız bu gece. Kimbilir, belki de hiçbir zaman buluşamayacağız.

Sonraları öğrendim ki, Rayko çalılıktan çıkıp kendi köyüne gitmiş.

Orada hainlik eden olmuş, ele vermişler onu. 9 Eylül 1944 zaferi Rayko'yu hapiste bulmuştur.

Birden yaralarımın gayet şiddetli acıdığını ve bitkin olduğumu hissettim. O anda ilk defa, faşist kurşunlarının koluma, uyluğuma rastlayacağı yerde neden kafama ve kalbime rastlamadığına esef ettim. Hele bundan sonraki o on yedi gün içinde çok kez hep böyle düşünmüştüm...

Fakat gelip geçici, kısa süreli bir zayıflıktı bu. Acıların, yaraların, yorgunluğun, bütün bunların hepsinin üstesinden gelinmesi, yenilmesi lazımdı! Bunu yenmek demek, o anda azar azar, durmadan akan kanı dindirmek, yarın fazla kan kaybından gelecek bir tehlikeyi önlemek demekti.

İyi ama, ne ile sarabilirdim yaralarımı? Ayaklarımda çarık, ev abasından golf pantolon, sırtımda da Dora Bogoeva'nın ördüğü yelek vardı. Yeleğimin altında da ince bir pamuk bluz.

Kararımı verdim. Bluzu yırtacağım! Fakat karar vermekle bu kararı uygulama arasında bir hayli yol var. Sırtımdan bluzu çıkarabilmem için önce yeleği çıkarmam lazım. Sağ kolum kımıldamıyor ancak sol elimle tutup kaldırabiliyorum...

Yeleğimin altındaki sağlam basmayı yırtmaya başladım.

Nihayet sargı bezi gibi birşeyler yapmayı başardım. Sonra da dişlerimin yardımıyla dirseğimi mümkün olduğu kadar iyice sıkıp sardım. Uyluğumu da sardım. Fakat bu güç ve ağır işi başarabildiğime henüz sevinemeden sargının üzerine çıktı kan. Kanın dinmesi için yaranın kabuk tutmasının lazım geldiğini bilmiyordum o zaman ve fazla kan kaybetmekten korkarak, sargıyı söküp yeniden sarmaya başladım. Bu işi bitirdikten sonra o kadar takatsiz kalmıştım ki, sırt üstü yatıp bir daha hiç açmamak üzere gözlerimi kapayasım geliyordu.

Ama yine de kalkıp da yamaca doğru yürüdüm. Her on, onbeş adımda durup dinleniyordum. Fakat tek bir defa uzanıp yatmaya, kendimi bırakmaya cesaret edemedim. En nihayet bu bitmez tükenmez yamaç sona erdi ve başladım aşağı inmeye. Sessizlik içinde az sonra hafifçe bir su şırıltısı duydum. Yakın bir yerde, bir dağ çayı akıyordu. Çok sevindim bu çaya! Yirmidört saatten beri tek bir damla su almamıştım ağzıma! Çaya doğru yürüdüm ama, birden elim ayağım kesildi. Silah sesleri geliyordu uzaklardan.

Nedir bu? Acaba bizden bir kimseye mi rastladı düşman? Rayko kapana düşmüş olmasın?

Hayır, silah sesleri uzaktan, jandarmaların yerleştikleri Brusen tarafından geliyordu. Belki de sağ kalan partizanları öldürüyorlardı o anda.

Yanılmıştım bu kez. Tutsak edilen kahramanların acılarına kurşunla son vermek gibi bir alicenaplık, bir büyüklük gösterebilir mi hiç, faşist cellatları...

"Düğüncü" silahı idi bunlar. Polis ve jandarmalar elde ettikleri zaferden sonra düğün bayram ediyorlardı. Brusen'e geldikleri zaman ölü ve yarı ölü partizanların cesetlerini köy meydanına atmışlar ve görsünler de partizanlara yardım etmek artık akıllarından bile geçmesin diye bütün halkı zorla çıkarıp geçirmişler oradan. Sonra da gürültülü, içkili bir ziyafete başlamışlar. Tüm meyhanelerde ne kadar şarap varsa, hepsini içmişler. Bundan sonra da en büyük ödül kime düşecek diye kavga gürültü başlamış aralarında.

Cesetler bütün gece ve bütün gün meydanda kalmış. Süngülü tüfeklerle iki jandarma bekçilik etmiş. Meydana atılan bu cesetlerden ağır bir inilti duyuluyormuş ara sıra. Henüz diri olanlar varmış.

Köye bir ıssızlık çökmüş. Sokaklarda ne bir adam, ne bir kadın, ne

bir ihtiyar, ne bir çocuk, tek bir insan görünmüyormuş, sadece köpekler başlarını havaya kaldırmışlar, hiç durmadan uluyorlarmış. Kan kokusu köpekleri çıldırtıyor ve bir ağızdan ulumaları hiç dinmiyormuş.

Bu ondokuz partizanın akıbeti Brusen köylülerine yeteri kadar etki yapmış, bir ibret dersi vermiştir diyerek, jandarmalar akşam üzeri cesetleri köy kenarındaki bir kireç kuyusuna atmışlar. Sonra kürekle üstlerine toprak çekerek tekrar köye dönmüşler. Çünkü meyhaneciler yeni şarap getirtmiş.

Sabahleyin taze mezarın yanından geçen yolcular, toprağın üzerinde buruşmuş, kararmış, yumruğu sıkılı bir el görmüşler... Yolcular ürperip köye doğru kaçmışlar. Çünkü diri diri insanların mezara gömüldüğünü gördükleri yokmuş!

İyi arkadaşımız, cesur partizan Stoyan Tonev Süno diri diri gömülmüş mezara!

Bugün bu kardeş mezarlığında granitten bir anıt dikilmiştir. Ondokuz ad oyulmuştur bu granite.

Belleyin bu adları! Bunlar Brusen savaşının kahraman fedailerinin adlandır:

Stoyan Stoyanov Vasilev-Bojo Yoto Nikolov Vraçev-Stoyan Aleksandr Pişev Aleksandrov- Vladimir Filip Dilov Kristev - Filip Totü Kiril Hrıstev Gaydarski - Kirço Veliçka Dakova Markova - Nina llrya Mikov Köntov - Toşo Yosif Rahamim Levi - Lüben Lalü Nenov Dinov - Osinski Milço Simeonov Hristov - Todor Nayden Grigorov Naydenov - Bay Dimitır Petko Tsenov Petkov - Filip Radka Vasileva Stoyanova - Ema Sofiya Yosif Levi - Vera Stanka Tsvetanova Filibinova - Stanka Stoyan Tonev Stoyanov - Simo Tsanko Petkov Vılçev - Stanço Tsonka Stefanova Tsoneva - Yanka Donço Tomov Velev - Jaro

Sekizinci Bölüm

Su!

Yirmidört saattir bir damlacık almamıştım ağzıma! Her haziran ayında olduğu gibi, hava sıcak mı sıcak Üstelik on üç saat süren bu çatışma, kurşunların vızıltısı, bombalar, orman yangını sanki daha da sıcak, daha da ağır, daha da kuru yapmıştı havayı.

Ve işte, önümde bir dağ çayı köpüre köpüre akıyordu. Sadece eğilip kana kana içmeye başlayacaktım, kimse engel olmayacaktı buna.

Ama silah sesleri engel oldu. Kilometrelerce uzaktan gelen uğultulu silah sesleri. Bu seslerin yankılarına kulak vererek, dininceye dek bir hayli durdum.

En sonra çayın kıyısına diz çöktüm ve sol koluma dayanarak yüzümü suya soktum. Bir dakika sonra başımı kaldırdığım zaman soluk almaya yetişemiyordum. Hiç soluk almamıştım su içerken. Biraz soluk alınca tekrar suya eğildim. Şimdi artık yudum yudum içiyordum. Çatlayan dudaklarıma, kuruyan boğazıma merhem gibi geliyor, canıma can katıyordu bu soğuk su.

Sonra elimi yüzümü yıkamaya başladım. Dikkat ederek yarayı ıslatmamaya çalışıyordum. Sağ kolumdan, yüzümden, boynumdan pıhtılaşan kanı temizledim. Sonra da parmaklarımla saçlarımı taradım ve bütün bunlar beni yeniden bir insana, kadına dönüştürdü. Eğilip bir su daha içtim ve devam ettim yoluma orman içinden.

Bir saat sonra dallı budaklı koca bir ağacın yanında dökülen kuru yapraklardan çabucak altıma biraz yaprak toplayıp yattım.

Ne kadar uyumuşum bilmiyorum. Bütün vücudumu sarsan müthiş bir korku içinde uyandım. Ne var, ne olmuş? Niçin buradayım? Yoto nerede, Kirço, Stanka nerede?

Sanki bu korkunç rüyayı kovmak ister gibi gözlerimi açtım. Ama gözlerim açıkken de devam ediyordu bu rüya. Dünkü yaralarım iki misli daha çok sızlıyor, yorgunluktan başım dönüyor ve bütün vücudum soğuktan tir tir titriyordu. Kalkmaya çalıştım, fakat düşerek yaralı dirseğimi, uyluğumu acıttım ve yol oldu bu. Düştüm mü ille de yaralı yerlerimi vuruyordum. Çalılığa sokulduğum zaman da dallar, bula bula bu yerleri bulur, iyice haşlarlar, acıtırlardı yaralarımı. Herhangi bir kayaya da yaslansam, ille de uyluğumdaki yaraya dokunurdu sivri, sert uçları...

Yüksek sesle inleyip dudağımı ısırırdım. Sonra da alay ederdim kendimle. Bu ıssız ormanda kim duyardı beni.

Yeniden kalkıp bir hayli yürüdüm. Küçük bir alana geldim. Etrafı yüksek ve dümdüz ağaçlarla sarılıydı ve ancak gün ortasında güneş görüyordu burası. Geçen yılın sararmış yapraklarından bir kilimle döşenmiş değildi, yemyeşil bir çayırlık, bir otluktu bu. Uzanıp dinlenmek için gayet hoş bir yer. Ama canım dinlenmek istemiyordu şimdi. Ne yapacağımı, nereye gideceğimi bilmeden dolaşıp duramazdım ormanda....

Ya Etropole'ye ya da Lukovit'e doğru yönelebilirdim. İlk hesaplamalara göre Etropole yirmi kilometre kadar daha yakındı. Oraya gitmeyi tercih ettim. Bu halimde yirmi kilometre daha az bir yol gayet önemliydi. Orada bizimkilerden birini bulacaktım, yaralarımı saracaktım, müfreze ile irtibata girecektim. Ondan sonra da, bir daha...

Biz daima gece yolculuk ederdik ama, şimdi gündüz de gidebilirdim. Çünkü buraları o kadar ıssız, o kadar tenha idi ki, günlerce bir insan aramış olsan, bulamazdın. Sonra, büsbütün gücüm tükenmeden, elim ayağım kesilmeden ne kadar yol alsam kârdı. Yaptığım hesaplamaya

ropole kasabasına ikinci gece sabaha karşı varabilecektim. ın, kuzey doğu yönünde olduğu kanısındaydım. Güneş de yeni tu ama, yine de pusula ile ayarlamak istedim yolumu.

ncamdan başka, saatle pusula da yanımdaydı. Saldırı sırasında e bana engel olabilecek ne varsa, daha korudayken hepsini n.

çıkarıp ağır gümüş kapağını açtım. Kol saatimi cep saati ile ştim, çünkü dağda daha elverişliydi cep saati. Baktım, ordu! Pusulayı çıkardım. Ona da baktım, kuzeyi gösteriyordu. ne döndüm, ibre hiç kımıldamadı, yine kuzeyi gösterdi. Biraz , ibre kımıldadı, fakat yine olduğu yerde durdu. Anlaşılan, rasında saat de, pusula da bozulmuşlardı. Bunlardan da bir ktu artık.

bir kez daha göz gezdirdim ve gün doğusuna bakarak m. Öyle sanıyordum ki, kuzeye doğru gidiyordum.

ki onyedi gün içinde nereye gittiğimi bilerek attığım ilk dı bunlar.

an sonra ben tam onyedi gün hiç durmadan yürüdüm, önceleri bakarak dimdik yürüyordum. Sonra elimdeki değneğe ak yürüdüm. Daha sonra elimdeki değnek ağırlaşınca, , başladım emeklemeye...

mü kaybediyor, doğuya mı, batıya mı, kuzeye mi, güneye mi, gittiğimi bilmiyordum. Belki de bir polis tuzağına, belki de bir evine gidiyordum. Ama gidiyordum, hiç durmadan lum, çünkü yürümek, yaşamak demekti benim için.

zlı mı yürüyordum, yavaş mı yürüyordum, gideceğim yere mu gidiyordum ya da uzaklaşıyor muydum oradan, önemi Yürümek önemliydi benim için, yaşıyorum demekti ve canla

başla yürümeye çalışıyordum.

Savaşta ölen arkadaşlara kimi kere imreniyordum, "Ben de ölseydim ya" diyordum. Ama sadece bir defa, hayatımın anlamsız olduğu kuşkusuna adamakıllı kapılmış ve ciddi olarak ölmeyi istemiştim.

Fakat ölüme gerçekten razı olduğum bir sırada, hayati güçlerim isyan etti, karşı koydular ve ben yeniden sarıldım hayata.

Niçin? Niçin yaşamak istiyordum?

Bu bitmez, tükenmez, sonu gelmez acılara neden son vermedim?

Belki de hayattan çok az birşey aldığım için. Oysa, payımı almak istiyordum, çok istiyordum. Belki de bu günlerin dehşetine karşı, eski dünyaya karşı bütün kül ve nefretimle birlikte tüm yaşamak arzum, sevgim birleşerek isyan ettikleri için!

Yada kafama yerleşen bir parti emri engel oluyordu buna. Ölmemi isteyen düşmana teslim olmamayı emrediyordu parti.

Yahut da mayam böyle olduğu için. Küçücük yaştan beri yokluk içinde yetişmiş, büyük şehrin kenar semtlerinin proleter okulundan geçmiş bir köylü kızı olduğum için ölmek istemiyordum.

Ve yürüyordum...

Her attığım adımı bilerek de yürüyordum, adımlarımın otomatik olduğu zaman da yürüyordum...

Yolculuğumun ilk gününde yaşantılar kafamı o kadar meşgul etmişti ki, artık otuzaltı saatten beri ağzıma bir kırıntı yiyecek atmadığımı bile düşünmüyordum.

İkinci günü, çok geçmeden Etropole'ye varacağımı, orada yaralarımın temizlenip sarılacağını, karnımın doyacağını, orada dinleneceğimi umut ediyordum.

Üçüncü günü ormanda, otlar arasında kuzukulağı, ısırgan bulunabileceği aydınlık yerlere göz atmaya başladım. Ve gerçekten iki

defa bol bol kuzukulağı bulunan yerlere rastladım ve dikkatle son yaprağına kadar topladım. Bir defa da koca bir ısırganlık alanına rastladım. Bir değnekle ezdim ısırganları, yeşil bir bulamaç haline gelene dek ezdim. Ama biri sanki cam tozu atmıştı bulamacın içine. Cam gibi batıyordu. Ama buna rağmen, gene de yedim…

Dört gün geçti, beşincisi başladı. Çoktan varmış olmalıydım Etropole'ye. Fakat en ufak bir iz yoktu kasabadan. Ne bir köy görünüyordu, ne de bir kulübe. Ancak ötede beride ufak tefek patates tarlacıkları, buralardan da insanların geçtiklerini gösteriyordu. Geniş bir alana çıktım. Alt tarafında küçük bir tarla vardı alanın.

Sabah güneşi çiyi kaldırmamıştı henüz. Etrafa, karşıya bir göz gezdirerek yürüdüm otluk içinden. O anda bir de baktım, otluk ufacık, ufacık olgun, kırmızı dağ çilekleriyle dolu.

Bu kadar bol çilek ancak masallarda vardır. Burada gerçekten pek çok çilek vardı. Sepetler dolusu çilek toplanabilirdi buradan. Eğildim. Sonra da oturdum ve oturduğum yerden koparıp ağzıma atmaya başladım, o güzelim hoş kokulu, tatlı çilekleri. Yer değiştirmek gerekmiyordu, o kadar boldu burada çilekler. Hem de çok hoş vakit geçiriyordum. Fakat on, onbeş dakika geçer geçmez insan sesleri duyarak irkildim.

Alanın alt tarafında yaşlı bir kadınla asker kıyafetinde genç bir çocuk göründü. İkisinin de omuzlarında çapa vardı ve tarlaya doğru gidiyorlardı.

Bir an bile onları gözden ayırmayarak geri geri ormana doğru çekildim. Onlar çapaları bırakıp alana girdiler, eğildiler çileklerin üzerine.

Artık ormanda on adım kadar içeri sokulmuş, çok dallı koca bir ağaca dayanmıştım.

Ne yapmalı? Bu insanların yanına gidip ekmek isteyeyim mi, yaralarımı sarmak için kadından başörtüsünü isteyeyim mi?

Artık kokmaya başlayan yaralarımı temizleyip sarması için rica edeyim mi kadına? Nerelerde bulunduğumu sorayım mı onlara?

Eğer genç erkek asker üniformasıyla olmasaydı, belki de gidecektim. Ya komutanlarının gözüne girmek elli bin levalık ödülü kazanmak hevesine kapılır da, birden üzerime çullanırsa ne yapardım? Bu yaralı ve çaresiz halimle tabancamı bile çekemezdim belimden. Elde tabanca ile de yardım dilenmeye gidilmezdi alemin yanına...

Hayır, çok büyük bir risk vardı bu işte. Yaralarımı temizleyip sarabilirim, ağzıma bir iki lokma ekmek atabilirim gibi tatlı düşüncelerden vazgeçtim ben de.

İyisi mi, ormana sokulup gündüzü geçirmek için bir ağaçlık içine uzanıp yatmalıydım. Fakat ben büyülenmiş gibi durup insanlara bakıyor, neler konuştuklarını dinliyordum. İnsan sözüne, insanlara hasrettim...

Nerelerde bulunduğumu, hangi yöne gideceğimi pek bilmiyordum.

Bu insanların konuşmalarından bir şeyler öğrenirim umuduyla durup onları dinlemekte kendimi haklı çıkarmaya çalıştım. Beni görmemeleri için dayandığım ağaca tırmanıp dallarının arasına gizlenmeyi düşündüm. Bu ağaç öyle bir ağaçtı ki, sanki yaralı partizanlara göre yapılmıştı. Yerden bir metre yukarda dal budak salmıştı ve adeta bir merdiven gibiydi dalları.

Bu ağaca her çocuk, hatta ihtiyar bir kimse bile kolayca tırmanabilirdi. Fakat ben iki kere düştüm, yeniden kanattım dirseğimi ve ancak üçüncü defasında dala basabildim. Burada biraz soluk alıp dinlendikten sonra tırmandım üst dallara.

Oturulacak gibi iyi bir yer buldum dallar arasında ve yerleştim

oraya. Tarlada köylüler artık çoktan başlamışlardı kazmaya.

Birden, ağaçta yalnız olmadığımı gördüm. Korkudan ürperdim, buz gibi soğuk bir titreme geçti üzerimden...

Yakınımdaki dallardan birine kocaman bir kara yılan sarılıyordu. Ayak bileğimden daha kalındı gövdesi bu yılanın. Boncuk gibi ufacık gözleri de pırıl pırıl bana bakıyordu. Karşısında olanı kendi etkisi altına alana dek hiç kıpırdamadan bakan bir hipnotizmacı gözleri gibiydi bu gözler.

Yılan dala dolandı. Ara sıra başını kaldırıyor, bana bakıyordu.

Sürüngenlerin hepsinden daima tiksinmişimdir. Başka defa olsaydı, ağaçtan atlar, kaçardım ama bu kez ses bile çıkaramıyordum. Kendisine saldırılmazsa tehlikeli olmadığını biliyordum.

Ama gene de belimden tabancamı çekip demirinden tuttum. Çünkü yılan her ne kadar korkunç da olsa, yarım kurşun bile harcamamalıydım.

Ve sıralandı bekleme saatleri. Bir aralık tısladı, kabardı. İnecek sandım, ağaçtan. Fakat az sonra sakinleşti, saldı kendisini, dayadı başını dalın üstüne. Sanki uykuya dalmıştı.

Ağaçta kaldığı bütün sürece (öğleden sonra saat dörde doğru indi ağaçtan), beni öyle mıhlamıştı oraya ki, tarlada çalışan köylüleri adeta unutmuştum. Ancak öğlen yemeğini yerlerken yılanı bırakıp gözlerimi o tarafa çevirmiştim. Kadının çıkardığı o kızarmış malay ekmeğinden, ince ince dilinmiş, yağlı pastırma parçalarından ayıramıyordum gözlerimi.

Nihayet yılan savuşup gitti. Önce kuyruğunu salmaya ve dal boyunca uzanmaya başladı. Şimdi farkına vardım ki, boyu iki metreden fazlaydı, yani bana saldırmış olsaydı, kurtulamayacaktım ondan! Saldırması için yeteri kadar sebep de vardı. Ama ben o

zamanlar, kara yılanların süt kokusu ile kan kokusuna bayıldıklarını bilmiyordum... Hele irin kokusu gayet çok çekiyormuş kara yılanı...

Yılan daldan çözülüp ağacın gövdesine attı kendisini ve oradan da esnek bir ok gibi yere inip kuru yaprakların arasında kaybolup gitti.

Biraz nefes alabildim, doğrulup daha iyi yerleşebildim. Yılan buradayken, ürkütmeyeyim diye cesaret edemiyordum yerimden kımıldamaya.

Biraz sonra köylüler çapalarını yüklenip, geldikleri yoldan döndüler.

Nereye gidiyorlardı? Nereye gidiyordu bu patika? İşte bunu öğrenip anlamak istiyordum ama, öğrenemiyordum.

Sonunda köylülerin arkasından gitmeye karar verdim.

Fakat önce çalıştıkları tarlaya uğradım. Karanlıkta çilek bulup toplamak imkansızdı. Onun için taze kazılmış patates köklerini elle eşelemeye başladım ve çabucak doldurdum ceplerimi ufacık ufacık patateslerle. Ben bu patatesleri golf pantolonuma silip topraktan temizliyor, bulamaç haline gelene dek uzun uzun çiğniyordum ağzımda. Çiğ kokuyordular, lezzetli değildiler, ama bir dereceye kadar açlığımı gideriyorlardı.

İki saatlik bir yoldan sonra köpek sesleri duyulmaya başladı. Nereye geliyordum acaba? Köy mü, kulübe mi vardı buralarda bilmiyordum. Fakat ne pahasına olursa olsun, mutlaka şoseye çıkmalıydım. Köy ve kasaba kenarlarındaki tabelalardan nerelerde bulunduğumu az çok anlayacaktım.

Üst tarafından köye yaklaştım ve beyaz, bir şerit gibi uzayıp giden şoseyi gördüm oradan. Mutlaka çıkmalıydım şoseye, yan tarafa saparak bir hayli yürüdükten sonra nihayet şoseye çıktım. Kilometreleri gösteren bir taşın üstüne oturup biraz dinlendim, çarıklarımı sıkıladım, artık iyice yıpranmış, yırtılmış, altları delinmişti

çarıklarımın, adeta yalınayak basıyordum yere.

Ve artık tam giderken karanlıkta uzun boylu, iri bir asker belirdi önümde. Çizmelerini bir değneğe geçirmiş, hızlı hızlı bana doğru geliyordu.

Yandan bakan bir kimse için kılık kıyafetim herhalde garip görünürdü. Kırmızı golf pantolonlu, çarıkları yırtık pırtık, yaz ortasında sırtında yün yelek, saçları darma dağınık, pantolon içine sokulmuş kan içinde sarılı bir kol, işte bu kıyafette bir kadın.

Bir tarafa çekilip gizlenmeye vaktim yoktu. Onun için de kalkıp doğruca askere karşı yürüdüm. Ama elimden değneği atmış, tabancamı çıkarmıştım.

Asker beni gördü ve durdu yol ortasında:

— Kim o? Kimsin sen? diye sordu daha yirmi adım öteden.

Yolun sağ tarafından gidiyordum ve yaralı olduğumu belli etmemeye çalışıyordum dimdik yürüyerek.

— Yabancı değil! dedim mümkün olduğu kadar ilgisiz görünerek.

Fakat sesimin kısıklığı, anlaşılan askerde bir merak uyandırmıştı, tekrar sordu:

— Yabancı değil de kimsin?

— Bir yolcu! diye karşılık verdim.

Ve artık iyice yaklaşmıştık birbirimize, tabancamı çekerek:

— Geri çekil! dedim.

Beklenmedik bir darbe gibiydi bu emir. O da öyle karşıladı bu emri. Bir adım, sonra bir adım daha geri çekildi.

— Geri çekil ve bak işine! Çekilmezsen, basarım kurşunu!

Fazla söze ihtiyaç kalmamıştı. Sadece bir saniye sonra asker arkasına bile bakmaya cesaret edemeyerek var gücüyle koşuyordu.

Kimdi bu asker ve ne yapacaktı bilmiyordum. Belki de bu

karşılaşmayı bir sır olarak gizler, kimseye söylemezdi ya da derhal belediyeye gidip hükümet makamlarına bildirirdi.

Ne yaparsa yapsın, şosede daha fazla kalmamalıydım, bu bölgeden mümkün olduğu kadar çabuk uzaklaşmalıydım.

Kara kara görünen ormanın bulunduğu tarafa, sola döndüm. Biraz sonra şırıl şırıl akan bir ırmak çıktı önüme.

Irmak! Partizanın hayatında ırmak her zaman bir engel, daima bir bela, bir felaket değildir. Eğer köpeklerle peşime düşselerdi, ancak ırmak gizleyebilirdi izlerimi. Suya girmeliydim, sonra kıyıya yaklaşınca, kıyı boyunca yürüyecektim ve böylece köpekler koklayıp bulamazlardı izimi.

Irmak ne kadar derindi, bilmiyordum. Her ihtimale karşı pantolondan tabancamı çıkardım. Çünkü herhangi bir çukura batıverirsem, tabancam ıslanır, işe yaramaz hale gelebilirdi!

Daldım suya. Buz gibiydi. Önce dizkapağıma, sonra elime, daha sonra göğsüme kadar çıktı. Anlaşılan derin bir yere rastlamıştım. Tabancamı başımın üstüne kaldırdım. Yüzmek gerekirse ne yapacaktım?

Derin yerleri daha sakin akıyordu ırmağın. Ayağımla derinliğini karış karış yoklayarak ağır ağır ilerliyordum. Daha sonra su azalmaya başladı, yeniden dizlerime kadar indi. Fakat taşlıktı buraları, her an kayıp düşebilirdim. Buna rağmen pek duraklamadan aşağı doğru yürüyor, köyden ve muhtemel izleyicilerden uzaklaşıyordum.

Islanan elbiselerim ağırlaşmış, soğuk su iliğime, kemiğime işlemişti. Yine de devam ediyordum yürümeye. Nihayet kıyıya yakın bir kayalık ilişti gözüme. Son bir gayretle üstüne çıkıp daha düzce bir yerine oturdum.

Yorgundum, üşümüştüm, açtım. Gözlerim alacalanıyordu.

Islanan yaralarım depreşmiş, daha çok acıyordu. Herhalde biraz sonra köy uyanacak, köpekler havlamaya başlayacaktı. Karınları tok, besili, silahlı polisler peşime düşeceklerdi.

Ben nasıl karşı koyabilirdim onlara? Silah gücüyle mi? Tabancamda sadece üç kurşun vardı. Ayaklanma mı güvenecektim. Biri kurşun yarası içindeydi, güç halle yürüyordum.

Emin bir yatağın evine mi sığınacaktım? iyi ama, aşağı yukarı nerelerde bulunduğumu bile bilemiyordum...

Polisin beni canlı ele geçirmesi olur şey değildi, bunu aklımdan bile geçiremezdim. Ama vurup öldürmeleri de sevindirecekti onları. Sevinmelerini önlemek için kendi kendimi öldürsem daha iyi olmaz mıydı acaba?

Ya rasgele ölmezsem, öldüremezsem kendimi? Ya canlı yakalarlarsa beni?

Bu kara kara düşüncelerle bir ateş bastı beni. Doğruldum. Önümde, kayanın alt tarafında suyun derin bir yeri vardı. Oraya kadar varabilmek güç değildi benim için, ondan sonra da...

Ondan sonra da acı, keder, çile... hepsi bitecek, hepsi sona erecekti...

Fakat bu "hepsi bitecek" düşüncesi canlandırdı, yeniden hayata çevirdi beni ve gizlenmek için gündüz kimsenin göremeyeceği bir yer araştırmaya başladım bakınarak.

Sabah oluyordu. Az sonra güneş ışınları karşıki dağın tepelerini aydınlattı. Biraz sonra benim bulunduğum kayaya da ulaştı ışınlar. Gözlerim yumulu yatıyor, soğuğu kovan, elbiselerimi kurutan güneşin sıcaklığını duyuyordum.

Ta öğlene kadar uyku girmedi gözüme. Köyden peşime düşerler diye hep bekliyordum. Fakat öğlen olunca, artık böyle bir tehlike yok dedim ve uyudum.

Akşam üzeri, ortalık henüz kararmadan uyandım ve bir kez daha etrafa göz attım. Bir kilometre kadar ötede şose ikiye ayrılıyordu. Karanlık basınca bu yol kavşağına gidip nerelerde bulunduğumu öğrenmeye çalışacaktım.

Biraz, sonra gizlendiğim yerden çıkıp yeniden suya girdim. Ancak bu kez sığ bir yeri seçtim. Su, diz kapaklarıma bile çıkmıyordu.

Ve yürüdüm yol kavşağına doğru. Fakat orada sadece tek bir tabela vardı ve köyün, Çerni Vit olduğunu gösteriyordu.

Geçtiğim ırmağın da Vit ırmağı olduğunu anladım. Artık bu ırmak sayesinde yönümü belirleyebilirdim. Her ne kadar sağa sola bükülse de, kuzeye akıyordu ırmak.

Şoseden gitmemeliydim. Bu kez sağa saptım. Tekrar suya girmek istemiyordum, ırmak boyunca.

Bütün gece yürüdüm. Ama öyle sanıyordum ki, karanlıkta, bu sekiz saat içinde, belki sekiz kilometre bile yol alamamıştım.

Hiç kuvvetim kalmamıştı. Ara sıra ağzıma birer patates atıyordum ama, tutmuyordu. İmanım gevremişti açlıktan, yaralarımın acısı da bazen diniyor, bazen de şiddetleniyordu.

Sabaha karşı durup dinlendim. Güneş henüz doğmuştu, ben bir ağaca yaslanmış olarak uzaklara bakıyordum. Bir yerde birden güneş ışınlarının yansıdığı ilişti gözüme.

Ürkmedim, sevindim.

Karşımda ışınları yansıtan kubbelerdi. Glojen manastırının kubbeleri!

Belki de budalaca bir davranıştı, belki de bir tedbirsizlikti, belki de partizan yasalarına aykırı idi ama, sevinçten "ura!" diye bağırdım.

Cansız güçsüz bir bağırma idi bu. Ama o kadar sevinçliydim ki, sanki arkadaşları görüyordum karşımda.

En nihayet nerede bulunduğumu biliyordum, yolu biliyordum artık.

Dokuzuncu Bölüm

Çerni Pol civarındaki savaştan sonra geçen günlerin yedincisi sevinçle başladı. Nerelerde bulunduğumu öğrenmiştim.

Akşamı zor bekledim. Bir sırttan ötekine üç saat kadar bir yol vardı. Fakat bütün gece yürüdüm. Tekrar geçtim ırmaktan ve sabahleyin Glojen manastırına yaklaştım.

Sekizinci gün başlıyordu.

Yatıp uyumak için bir yer araştırırken bir sürüye, salyangoz sürüsüne rastladım ve yedim birkaç tane. Çiğ salyangoz tiksindirici bir şey. Fakat ne de olsa yemek lazımdı ve yedim.

Rahattım ve yaralarım da daha az sızlıyor gibi geliyordu bana. Fakat bir saat sonra midem başladı ağrımaya. Çiğ salyangozlar dokunmuştu.

Balkan üzerinde güneş üç mızrak boyu yükselmişti. Bir çalılığa sokuldum, kuru yapraklara gömülüp uyudum.

Akşamleyin, Dobrevtsi köyüne doğru yürüdüm. Midem bulanıyor, kusacağım geliyordu, yaralarım çok acıyordu. Birkaç kez kusmaya çalıştım, kusamadım, midem tamamıyla boştu, ağzım kavruluyordu.

Dokuzuncu günü Dobrevtsi köyüne yakın Taşlık denilen yere gelmiştim.

Aç idim. Etrafta yenecek birşey yoktu, ne kuzu kulağı, ne ısırgan, ne de patates tarlası vardı. Hiçbir şey yoktu, hatta salyangoz bile!...

Yapraklara gömülmezden önce uyluğumdaki yaranın sargısını söktüm. Yara kalın bir kabuk tutmuş altı irin toplamıştı.

Biraz pamuk, biraz ispirto, biraz oksijenli su o kadar lazımdı ki!

Lazımdı, ama yoktu.

Uyluğumu yeniden, mümkün olduğu kadar yine o eski pamuklu bluzumla, kirli bezle sardım. sonra da uyudum.

Uyku dalgınlığında gerçekler, arzu ve anılarla öyle acayip bir şekilde karışıyordu ki, öğleyin yağmur yağdığı zaman, rüya mı, gerçek mi, anlayamadım ilk anda.

Yazın dağlarda yağmura sık rastlanır. İnsanın sadece bir kulübe bulup girmesi, ateş yakıp korunması lazım. Yağmur dindi mi, tekrar devam eder yoluna...

Fakat hangi kulübeye gidebilirdim?

Yakında, buradan sadece iki kilometre ötede Dobrevtsi köyü bulunuyordu. Tanıdıklarım çoktu, güvenilir yataklarımız vardı orada. İlk dağa çıkanlar, partizan olanlar, onlardı. Anaları, karıları mutlaka kabul edeceklerdi beni, gereken yardımı göstereceklerdi. İyi ama, ya düşman onların evlerini gözaltına aldıysa? Benim ziyaretim polisleri yeniden kudurtabilirdi.

Hayır, Dobrevtsi'ye gitmemeliydim.

Üşüdüm. Isınmak için jimnastik yapmaya çalıştım. Bir zamanlar Stanil ve Guco böyle öğretirlerdi bize.

Stanil ve Guco çoktan ölmüşlerdi. Şimdi sıra bende miydi acaba?

Gamlı, kederli düşünceler sardı beni.

Kuşkusuz, jimnastikten birşey çıkmadı. Sonra yaralı kolla, yaralı bacakla jimnastik mi yapılırdı?

Yola koyulmak için ortalığın kararmasını bekledim.

Fakat nereye?

Çetenin dağılmasından bunca gün sonra artık kararımı vermiştim. Radomirtsi'ye, eve gidecektim. Başka emin bir yer yoktu benim için. Örgütle ancak evden irtibata girebilir, yeniden müfrezenin yolunu tutabilirdim.

Dobrevtsi'den Radomirtsi'ye kadar yol o kadar uzun değildi.

Ama ben yoldan gidemezdim. Köylerden, kulübelerden uzak

Balkan içinden yürümeliydim.
lık bastıktan sonra. Dobrevtsi köyünün sol tarafında yükselen ğru tırmanmaya başladım. Tepeden şoseyi görecek ve böylece angi yönde olduğunu anlayacaktım.
ur devam ediyordu. Yerler yaştı, kaygandı. Ben değneğime or, düşe kalka yürüyordum.
nayet gece yarısı tepeye yetiştim. Yağmur dinmişti.
etraf öyle bir karanlıktı ki, yirmi adım ilerisi bile üyordu. Gökyüzünde ne ay, ne de bir yıldız vardı. Hangi tarafa ? Kuzey neresi?
aman pusulamı hatırladım tekrar. Nedense, pusulayı ştım, duruyordu cebimde. Tabii, biliyordum yönümü eyeceğini. Ama, bozuk da olsa, yine pusulanın gösterdiği e yöneldim. Sık bir ormanlık başlıyordu biraz ilerde.
fazla durup düşünmenin anlamı yoktu. Hiç oyalanmadan ormana.
nra bir fundalık bir dikenlik içine girdim. Çarıklarım çoktan ştı. Attım onları. Şimdi yalınayak bele kadar yükselen eğrelti n içinden gidiyordum. Otlar ayaklarıma dolaşıyor, ara sıra yere dum. Ufak tefek taşlar ayaklarıma batıyordu. Dikenli çalılar a, omuzlanma dokunuyor, yüzüme batıyordu. İyi ki, yol aşağı di. Çünkü ben yürümüyor, önümdeki yeşil engele adeta nın kuvveti ile yaslanmaya çalışarak karış karış ilerliyordum.
man bir ağ içine girmiş ve kurtulmak için bir balık gibi boşuna ormuşum gibi geliyordu bana.
lerden yüzüm kan içinde kalmıştı. Hınç ve umutsuzluk rıyla karışıyordu yüzümdeki kanlar. Kimi kez sesimin çıktığı ağırasım geliyordu. Bağırmak sövmek istiyordum. Kimi kez de,

bir daha hiç kalkmamak üzere yaş yere, çamura uzanıp yatasım geliyordu...

Çalılardan, ağaçlardan, otlardan örülmüş gerçek bir duvar alt üst etti düşüncelerimi. Yere yıkıldım. Bir hayli yattım orada. Soğuk iliğime, kemiğime işliyordu, ama kalkmak, doğrulmak da istemiyordum, gücüm de yoktu buna.

"Bir an önce öleyim, derhal öleyim!" diyordum kendi kendime.

O anda da, sağlam koluma dayanarak doğrulmaya başladım.

Bir çalılığa teslim mi olacağım? Bir çalılığa mı yenileceğim?...

Kimi kez tek bir söz bile insanı canlandırabilir, gücüne güç katabilir...

Onuncu güne girerken ormanın kıyısına gelmiştim. Biçilmiş bir çavdar tarlası, anızlık başlıyordu buradan. Kapısız, penceresiz bir dağ kulübesi görünüyordu tarlanın bir ucunda. Kulübeye yaklaştım. Etrafa bir göz gezdirdim, bakındım. Kimseler yoktu ortalarda. Kırık dökük birkaç fıçı vardı kulübede. Bu fıçıları kim getirip yığmış buraya ve niçin getirmiş, bugün bile hâlâ anlayabilmiş değilim. Ve nereden bilmem, kulübenin ortasında açılmış bir aralıktan tavanarasına çıkmak geldi aklıma. Herhalde tavanarası hakkında çocukluk izlenimlerimin bunda büyük bir etkisi olmuştu. Erik kurusu, ceviz sakladıklarını biliyordum tavanarasına anaların. Belki yiyecek birşeyler, ya da bir giysi bulurum umuduyla aklıma gelmişti tavanarasına çıkmak.

Fıçılardan biri, en kocamanı aralığın tam altındaydı. Bu fıçıya çıkabilirsem, tavanarasına çıkmak gayet kolay olacaktı.

Ve bu fıçının yanına başka küçük bir fıçı getirerek, şaşılacak bir azimle düşe kalka tırmanmaya başladım. Nihayet çıktım tavanarasına. Öyle sanıyorum ki, hayatımda bundan daha güç, daha ağır, daha

anlamsız bir iş yapmış değilim.

Kuşkusuz, tavanarasında ne erik kurusu, ne ceviz, ne de giysi vardı. Eski örümcek ağlarından ve dipsiz bir sepetten başka birşey yoktu.

Çatının bir ucu açılmıştı ve kendime gelene dek, on dakika kadar yattıktan sonra, oraya kadar sürüklenip başımı delikten dışarı uzattım. Ve başımı uzatmamla geri çekilmem bir oldu. Kulübenin tam karşısından, gıcırdaya gıcırdaya bir öküz arabası geliyordu. Arabacı ellerini arkasına bağlamış, ara sıra "diy!" diye bağırıyordu öküzlere.

Biraz sonra gıcırtı dindi. Adamın öküzleri saldığını, arabadan sabanı indirdiğini duydum. Demek bütün gün komşum olacaktı. Ve o anda komşularımın iki olacağını farkettim.

Çalının açık yerinden kocaman bir kara yılan sokuluyordu ağır ağır. Benden birkaç karış öteye düştü ve insan horultusunu andıran bir ses çıkararak çabucak geldi ve dikti kafasını yukarı doğru.

Birkaç günden beri ikinci kez olarak bu soğukkanlı sürüngenleri çekiyordum ben. Neydi bu karayılanlar? Ne istiyorlardı benden?

Sepeti çekip aldım. Onu bir kalkan gibi kullanarak hafifçe yılana karşı tıslamaya, üzerine ufak ufak taşlar almaya başladım. Yılan başını çeviriyor ve parlak gözleri ara sıra gözlerimle karşılaşıyordu.

İlk önce hangimiz saldıracaktı? Hangimiz yenecekti? Hangimiz kaçacaktı ilk önce?

Hayır! Bu birliktelik kesinlikle süremezdi daha fazla. Uyuyup dinlenmeliydim, biraz güç toplamalıydım.

En sonunda fırlattığım ağırca bir taş yılana çarptı... Yılan kızdı, iki kez daha şiddetli olarak tısladı ve başını yere bükerek sıçramak için kasılmaya başladı.

Nereye sıçrayacak, kime saldıracaktı? Bana mı? Çabucak başka bir taş aldım elime ve kaldırdım başımın üstüne. Yılan o anda, güneş

ışınlarının vurduğu çatı aralığına doğru sürünüp gitti, kayboldu... Taşı bıraktım. Ter içinde kalan alnımı sildim.

Sonra çatı aralığına doğru sürünerek bakındım. Yılan savuşup gitmiş, görünmüyordu, adam tarlanın öteki ucundaydı.

Öğleyin öküzleri sabandan boşandırdı, alaf verdi onlara ve arabanın sövesinde asılı ekmek torbasını aldı. Onun öğlen yemeği olan ekmek peynir ve taze soğandan gözümü ayıramıyordum. Midem burkuluyor, durmadan ağzımın suyu akıyordu.

Başımın döndüğünü hissediyordum. "Dur! Yeme! Bana da bırak," diye haykırasım geliyordu.

Kendimi tutmak, bağırmamak için kolumu ısırdım. Adam bunu sanki hissetti, kalan yiyeceği toplayıp torbaya koydu ve astı torbayı yine arabanın sövesine. Sonra öküzleri ardına alıp sulamaya götürdü. Biraz sonra adam da, hayvanlar da gözden kayboldular. Sadece alacalı ekmek torbası görünüyordu gözüme ve bu torba durmadan büyüyor, gitgide daha büyük, daha kocaman oluyordu. Sanki ezecekti beni. Hızla başımı salladım ve birden kayboldu bu görüntü.

Daha fazla devam edemezdi bu böyle. Ele geçirmeliydim bu torbayı. Ekmeği, beyaz peynir parçasını almalıydım. Çok düşünmeye zaman yoktu. Acele etmek gerekiyordu. Çünkü sahibi her an dönebilirdi. Emekleye emekleye tavan deliğine geldim. Fıçı, deliğin altında değildi. Anlaşılan, ben tavana çıkmaya çalışırken, tekerlenip gitmişti. En az iki metre yükseklikten atlamak gerekiyordu.

Benim ne atlamaya, ne de sağlam kolumla tutunup yere yaklaşmak için aşağı sarkmaya gücüm vardı. Bir kez daha yere baktım, yumdum gözlerimi ve başladım delikten ayaklarımı aşağı salmaya. Derken birden kaydım yere. Dişlerimi sıkıyordum ama, yine de bağırdım. Böyle durumlarda her zaman olduğu gibi, yine yaralı kolumu

uyluğuma vurmuş, acıtmıştım.

Doğrulup ayak üstü kalkmaya kendimde kuvvet bulamayarak, birkaç dakika böylece yattım. Sonra adamın her an dönüp gelebileceğini düşünerek, tavana çıkarken düşürdüğüm değneği buldum ve güçlükle arabaya gittim. Arabayı bekleyen adamın bir köpeği olduğunu bilmiyordum, şimdi gördüm birden. İri çoban köpeği, sivri beyaz dişlerini göstererek hırladı.

Ben ileri bir adım atınca, köpek de, tüyleri diken diken olarak doğruldu.

Köpeğin başka zaman böyle bir canlı varlık gördüğü yoktu herhalde - ne insan, ne hayvan, yaraları kan, irin içinde, saçlar karışık, üst baş yırtık pırtık...

Ancak bir adım daha attım ve köpek ağzını kocaman açıp başladı havlamaya. Sanki büyük bir tehlikeyi bildirmek istiyordu sahibine. Büsbütün ürpermiş olarak üzerime saldırmaya hazırlandı.

Var gücümle elimdeki değneği sıkarak yerimden kımıldamadım. Sonra ağır, ağır, santimetre santimetre geri çekilmeye başladım. Köpek ara sıra, sert sert havlayarak şaşkın şaşkın bana bakıyordu. En sonunda arabadan elli adım kadar uzaklaşabildim ve etrafa bir göz attım. Öküzleri sulamaktan getiren adam uzaklarda bir yerde göründü. Burada bir an bile kalamazdım. Artık köpeğe bakmayarak mümkün olduğu kadar çabuk ormana doğru çekilmeye başladım. Orman sadece yirmi adım kadar ötedeydi. Az sonra kalın bir kayın ağacının ardına gizlendim.

O gün yeniden yağmur yağdığı için adam tarlasını sürmeyi bitiremedi. Arabanın gıcırtısı duyulmaz olduktan sonra tekrar kulübeye geldim.

Dışarıda yağmur yağıyordu. Kulübenin bir köşesinde yatıyor,

karanlıkta gözlerim açık olarak kara talihimi düşünüyordum.

Ne zamana kadar sürüp gidecekti bu hal? Dağda yarı ölü bırakılmış bir köpek gibi ne zamana kadar sürünecektim? Ve tabancamı ağzıma alıp bu çilelere bir son vermek için yeniden kendimi vurasım geldi...

Ama daima üstün gelen yaşama hırsı ile yeniden doğrulup kulübenin kapısına kadar gittim. Dışarıda yağmur devam ediyordu. Geceyi burada geçirmekten başka çare yoku.

Sabah oldu. Renksiz, çatık yüzlü, nemli bir sabah. Yağmur dinmişti artık ve belki de dünkü adam gelip tarlasını sürmeye devam edecekti. Burada durup beklesem, biraz ekmek, yardım istesem mi ondan acaba? Fakat artık insanlardan çekiniyordum. Çünkü insana benzemiyordum, korkacaktı beni gören.

Kulübeden çıkıp yeniden ormana doğru yürüdüm. Orman beni iyi karşılamadı, büsbütün ıslaktı, yaştı, rahatsızlık vericiydi. Çerni Pol çatışmasından sonraki günlerin onbirincisi sessizce geceyi beklemekle geçti. Ancak yaralarımın sızısından ara sıra daha şiddetli inliyordum.

Akşam oldu, karanlık bastı. Yağmurdan yıkanan gökyüzü sayısız yıldızlarla donandı ve derin bir sessizliğe daldı kainat.

Ve sadece uzaklardan bir yerden bir orman kuşunun "Hu-huhu-huuu," diyen uğursuz sesi duyuluyordu.

Sonra yine bir sessizlik, acayip bir sessizlik başlıyordu ormanda. Ama bu fırtınadan önceki bir sessizlik, bekleme gerginliği ile dolu bir sessizlikti.

Ne bekliyordu beni? Ne yapmalıydım ben?

Ve yine sayısız, sonsuz sorulara tek bir cevabım vardı benim:

İleri yürümek, yürümek, yürümek..

Yürüdüm!

Çerni Pol savaşından beri oniki, onüç, ondört oldu gündüzler,

geceler. Ben artık ne yemek yemeyi, ne dinlenmeyi, ne de uyumayı düşünüyordum. Genellikle artık düşünmüyordum. Karanlık ormanda beni ileri yürüten, canım yatmak istediği zaman beni ayakta tutan, gizli kapalı yerlerden yürüten, tabancamı daima elimde tutturan başka bir güç, bilinç dışı bir güçtü.

Son yağmurdan sonra, ki onikinci gece de yağmıştı, sıtmaya tutuldum. Bütün vücudumun ateş içinde kaldığını, dudaklarımın çatladığını, gözlerimin söndüğünü, gitgide eridiğimi, yanaklarımda, kollarımda, bacaklarımda bir kırıntı et kalmadığını, derimin nasıl kuruduğunu, karardığını, parşömene benzediğini duyuyordum. İki kere bir nehirden geçtim. Su derin değilmiş, dizlerime kadardı. Ama ben gözlerimle derin yer araştırıyordum. Sığ yerde boğulmak olur mu? Ama derin yeri görünce, yine yaşama hırsı ile sonu gelmez, bitmez tükenmez yoluma devam ettim...

Hayır! Böyle ölmemeliydim ben!

Onbeşinci günü sabahleyin bir şose göründü önümde.

Görülmek tehlikesini düşünmüyordum artık. Sanki kocaman bir mıknatıs gibi çekti beni şose. Şoseye doğru gidiyor, artık ormandan çıkıyordum. Birden:

"Tehlike var! Geri dön!" dedi sağduyum.

Benden sadece yüz adım kadar ötede, üç renkli bir jandarma nöbetçi kulübesi görünüyordu. Kimbilir neredeydim ve nedense burada, şosede jandarma kulübesi vardı.

Yeniden döndüm ormana.

Artık dimdik yürüyemiyordum, sağlam koluma dayanarak iki kat olarak yürüyordum. Sanki üçüncü bir ayağım olmuştu kolum. Ara sıra yere kapaklanıyor, yüzüm kuru yapraklara, otlara vuruyordu, ama çalıların, dikenlerin battığını duymuyordum. Yeşil alanların tazeliğini

de, çiçeklerin kokusunu da duymuyordum. Duygusuz bir varlığa dönüşmüştüm. Sadece tek bir düşünce hareket ettiriyordu beni: "İleri! Daima ileri, eve doğru yürümek! Sonuna kadar yürümek!"...

Onbeşinci gün de doldu, akşam oldu. Orman bitti, çıplak bir ovaya çıktım. Herhalde ovanın ötesi tarla, tarlanın ötesi de köy olmalı. Köye yetişmeliyim. Belki de benim köyümdür, dedim...

Yağmur başladı bu arada. Kısa süren sağanak. Otların üstünde sağlam tarafıma yatıyordum. Ne bir siper aramaya, ne de yoluma devam etmeye kuvvetim vardı. Yağmur üşütmüyordu beni, yanıyordu, ateş içindeydi her yanım sıtmadan...

Sonra gökyüzü bulutlardan temizlenip açıldı, yıldızlarla donandı. Ay dede de yıldızlar arasında ışıyordu.

Yeniden başladım ovada emeklemeye. Kimi kez dik yerlere tırmanmak gerekiyordu ve geri geri kayıyordum otların üzerinde.

O zaman tırnaklarımı yere batırıp kaymamaya çalışıyordum.

Sonra biraz yön değiştirerek devam ediyordum yoluma. Sonunda, yüksekçe bir yerin tepesine ulaştım. Ufuk genişliyor, etraf daha iyi görünüyordu buradan. Ve ileride onlarca, yüzlerce elektrik lambasının ışıdığını gördüm.

Bir kasabanın kenarında bulunuyordum. Çünkü ancak kasaba ışıyabilirdi böyle. Ama hangi kasaba idi bu?

Etrafa bir göz gezdirdim. Bir şose geçiyordu yakınlardan. Emekleye emekleye o tarafa doğru gittim. Az sonra yol boyundaki arka vardım. Sonra ark içinden gitmeye başladım ve yüz adım kadar ötede, ay ışığı altında bir direk gördüm. Direkte yazılı bir levha vardı.

Bir elimle direğe tutunarak doğruldum. Yüzümü levhaya yaklaştırdım ve hafif ay ışığında şu harfleri okuyabildim:

LUKOVİT

Şaşalamış olarak yere oturdum. Gözlerimden yaşlar boşanıp kanlı ve kararmış yüzümde izler bırakarak akıyordu...

Birden bir korku çöktü yüreğime!

Hayır, olamaz Lukovit değil bu. Bir yanlışlık var bunda. İyi görememişim bu yazıyı. Bu sadece bir sanrı olmalı.

Eğer gerçekten Lukovit ise, ana baba ocağına gelmişim demek. Radomirtsi buraya ancak dört, beş kilometre. Hata etmiyor muyum, yanılmıyor muyum acaba?

Yeniden doğruldum. Ve yeniden aynı iri kara harfler dikildi gözümün önüne:

L-U-K-O-V-İ-T

En sonra ulaştım bizimkilerin yanına!

Arkın içine doğru emekleyip buradan on adım kadar uzaklaştıktan sonra yeniden bir kuşku aldı beni.

Acaba yanılmıyor muyum? Gerçekten bir sanrı değil mi bu acaba?

Ve yeniden dönüp levhaya baktım.

Levhada yine aynı yazı:

L-U-K-O-V-İ-T!

Hayır, yanlışlık yok. Çilelerim bitmişti. Şimdi hemen eve doğru gitmeliydim. Sadece birkaç kilometre kalmıştı. Kolaydı!...

Onuncu Bölüm

Dört kilometrenin lafı mı olur, demesi kolay! Bir çocuk bile bir saatte yürüyebilir bu yolu!

Evet, yürüyebilir. Ama ben yürümüyor, emekliyordum...

İki saat sonra tanyeri ağarmaya başladı. Çerni Pol civarındaki çatışmadan sonra onaltıncı sabah idi bu.

Ne kadar da uzun bir zamandı bu on altı gün! O korkunç savaştan önceki zamanları adeta unutmuştum bu saatlerde. Dünyada gülüp eğlenen, konuşan, yemek yiyen, tarakla saçlarımı tarayan kimselerin bulunacağından bile kuşkulanıyordum.

O günlerde ağzıma bir lokma ekmek atmadım, bir saat olsun, rahat uyku uyumadım, başka bir kimseyle tek bir söz konuşmadım. Ya yaralarım...

Yaralarıma bakmaya cesaret edemiyordum artık. Fena bir koku yayılıyordu yaralarımdan. Fazla kımıldanınca kuruyan kabuklar çatlıyor ve bu çatlaklardan sarımtırak koyu, yapışkan bir irin akmaya başlıyordu...

On, onbeş, yirmi adım kadar emekledikten sonra kesilip duruyor, başımı yere bırakıyor ve bir süre soluk alamıyordum. Sonra her defasında varmayı düşündüğüm yerde nişan aldığım bir ağaca veya taşa gözlerimi dikerek yeniden yürüyordum. Etrafa bir göz attım. Benden on adım kadar ötede yemyeşil geniş Lukovit bağları görünüyordu. Gündüzü geçirmek için bundan daha uygun yer bulamazdım. Yılın bu ayında bağlarda hemen hemen hiç iş yoktu. Kulübelere de uğrayan olmazdı. Yeniden başladım emekleye emekleye ilerlemeye. Arkamda geniş bir iz bıraktığımın farkında değildim, sanki bir kimse bir kucak çalı sürüklemişti bağ içinden. Bunu gördüğüm

zaman artık bir kulübenin yanına gelmiş bulunuyordum ve ne bu izi yokedebilirdim, ne de buradan uzaklaşabilirdim.

Bu arada kuzeydeki bir yerden sürekli bir düdük sesi duyuldu. Başımı çevirdim. Uzaklarda, Humata garı taraflarında, bir yük treni gidiyordu ağır ağır.

Ve yeniden sevindim, çünkü görünen kasaba gerçekten Lukovit'ti, gerçekten kendi köyüme yaklaşmış bulunuyordum.

Bu sevinç, telaş ve endişelerimi, tüm kuşkularımı bastırmıştı. sonra yeni bir düşünce sardı beni. Niçin Radomirtsi'ye gideyim? Rendak'ların Dina nine, Yoto dede Lukovit'te değil mi? Hristo Veliçkov ve daha birçok sadık, güvenilir yataklarımız kasabanın öteki ucunda oturuyorlar. Defalarca onlarda kaldım. Neden yine burada kalmayayım? Üstelik Dina ninelerin evi gayet yakın, sadece yeniden karanlığın basmasını beklemek lazım...

Dina ninenin beni daha bu gece soyup güzelce yıkayacağını, yaralarımı saracağını, memleket işlerini yoluna koymak bize, kadınlara göre iş değil, diyerek bana yarı ciddi darılacağını, mutlu mutlu gülümseyeceğini düşünerek imreniyordum..

Çok güzel, çok çekiciydi bu düşüncem, ama kapılıvermedim buna. İrademi yitirmiş değildim henüz. Ne olur, ne olmaz diyerek vazgeçtim bu fikirden. Sonradan öğrendim ki, eğer Lukovit'e gitmiş olsaydım, doğrudan polisin eline düşecektim ve böylece bir kez daha polisin Yoto dede hakkında bize yataklık ettiği kanısını doğrulamış olacaktım.

Yakında, bir olay sonucunda kasabada parti örgütünün sekreteri Simeon Kumanov, remsistlerden Moni Dekalo, kız öğrenci Vaska Mihaylova, öğretmen Simeon Nenov kurşuna dizilmişler.

Yoto dede o sıralarda artık illegalliğe geçmiş ve partizan müfrezesinde bulunuyormuş. Polisler, evine daldıkları zaman sadece

ine ve çocukları Nadejda ile Petko'yu bulmuşlar evde. ların nerelerde gizlendiklerini söylemek için Yoto dedenin esine gaddarca işkence etmişler. Belki bir illegal yaklaşır diye aftalarca bekleyip bir kapan haline getirmişler...

rı bilmiyordum, aylardan beri hiçbir şey duymamıştım ve bu eve uğramanın akılsızca bir iş olacağını düşünerek, rtsi'ye gitmeyi kararlaştırdım.

motifin düdüğü yeniden duyuldu ve hiç o tarafa bakmadan, gara girdiğini anladım. Ben de kulübeye girmeliydim artık. elip geçen olur, görünmemek için kulübeye gizlenmek lazım,

! dedim ama, bulunduğum yerden daha öteye yamadım. Hiç kuvvetim kalmamıştı. Tam on beş günden beri çalıştığım köyüme yaklaştığım bir sırada, artık köyümün iğü bir yerde gücüm tükenmişti.

beye girmeliyim!" diye bağırmak, kendime emir vermek ama pek sesim de çıkmadı ve bu çaresizlik içinde gözlerim

eliyim!" dedim tekrar dişlerimi sıkarak ve yaralı kolumun larını oynattım. Birden bir sancı girdi arkama, burgu gibi oynamaya.

eliyim! Mutlaka girmeliyim, gireceğim!" diyerek dizlerimi e başladım. Sonra da kollarımı ileri uzatıp bir solucan gibi in eşiğinden içeriye sokuldum, ta karanlık bir köşeye erdikten urdum.

bitkin bir halde bıraktım kendimi. Başım dönüyordu ve sanki ir uçuruma düşüyordum. Herşey dönüyordu.

e dönüyordum, ben de bu yarışa katılıyor, ben de koşuyordum

ve daima pek az kalıyordu sonuna kadar varmaya ama, varamıyordum, dipsiz bir uçurumun kıyısına asılıp kalıyordum. Ve yeniden havalanmaya, koşmaya başlıyordum, sonra yine uçuruma düşüyordum...

En sonra bu kabus geçip gitti, ama müthiş bir korku sardı beni. Bir kimsenin kulübeye yaklaşmakta olduğunu açıkça duyuyordum. Biraz durup bakınıyor, sonra yine devam ediyordu yaklaşmaya. İşte kulübenin arkasına geldi, az sonra bu polis kapıya gelecek.

Bağırmak istedim, ama kuruyan dilimi iyice ısırarak tuttum kendimi ve gözlerim kapıya dikildi.

Birden şu geldi aklıma: "Canlı yakalamak istiyor!"

"Hayır!" dedim kendi kendime, tabancamı çekip buz gibi namlusunu ağzıma aldım. Parmağım tetiği araştırdı...

Ayak sesleri yeniden durdu bu arada.

"Beni canlı olarak nasıl yakalayacağını düşünüyor," dedim kendi kendime.

Gülesim geldi ona.

"Diri yakalayamazsın! Hayır... hayır... hayır!"

Ayak sesleri yeniden duyuldu ve kaybolmaya başladı sonra.

Adam gidiyordu. Kulübeye girmek istemedi adam... Demek beni aramıyormuş... Demek rasgele bir yolcu imiş...

Ölümün kucağına atılmak üzere bulunduğum o sırada bu beklenmedik hal bana yeniden büyük bir güven verdi. "Herşeye rağmen sonu hayırlı olacak," dedim. Ve böyle bir inançla uykuya daldım.

...Akşamleyin yeniden yola çıktım. Kasabayı dıştan geçmek lazımdı. En azından iki kilometrelik bir yoldu bu. Sonra tuğla fabrikasının yanından sapıp ovadan kestirme gidecektim. Batıdan Radomirtsi'ye ve

yeni evler sokağından Tsanko İvankov'ların yanından geçip eve ulaşacaktım.

Plan güzeldi. Gerçekleştirmek kalıyordu sadece.

Gece sakin ve sıcaktı. Nehirden esen hafif bir yel nem kokusu getiriyor, ateş gibi yanan alnımı serinletiyordu. Etrafta binlerce cırcır böceği hep birden ötüyor, tekdüze bir ninni söylüyordu.

Kulübeden çıktıktan sonra bir yere yığılmış bağ kazıklarını gördüm. Oraya kadar emekleyerek, içlerinde en hafif, en ince ve en kısa olanını aldım. Sonra dizlerimin üstüne doğrularak, kazığa dayanıp kalkmaya çalıştım. Ve bilmem, gündüz dinlendiğimden mi, yoksa artık eve yakın olduğumdan mı kuvvet alıyordum, kalkabildim.

"Kalktım," demek de pek doğru değil. Çünkü bir kambur gibi iki kat duruyordum. Ama, ne de olsa yürüyordum. Ve birkaç kere dinlenerek yarım kilometreden fazla yol almıştım.

Fakat son defa sırt üstü uzandığım zaman, kazığı ele alamayacağımı, ayak üstü doğrulamayacağımı anladım. Ancak yerde sürüne sürüne, emekleye emekleye gidebilecektim...

Bu gece köye kadar varabilecek miyim acaba?

Bu soru kafama girdi ve ben ne cevap verebiliyordum, ne de kurtulabiliyordum bu sorudan.

Üç, dört saat daha yürümeye gücüm yetse! O zaman sabaha karşı mutlaka Radomirtsi'de olacağım. Ama şimdi...

Şimdi emeklemek lazımdı. Ve başladım yeniden emeklemeye. Sırtımdaki yün yelek, çoktan dağılmış, yırtılmıştı, hâlâ nasıl duruyordu sırtımda bilmem. Ayağımdaki golf pantolonun hali daha da berbattı, dizler delinmiş, paçalar yırtılmıştı.

Yaralarım toz içinde kalmıştı. Kuru ot parçaları, tozlar kana bulanarak çamur haline gelmişti.

Ben artık kolumdaki yaram mı, uyluğum mu ya da belim mi, kalbim mi, nerem sızlıyor, bilmiyordum. Sadece yaralı bir yerime hızlıca vurdum mu, bir karanlık içinde kalıyor, bir an kendimi kaybediyordum.

Ama emekliyor, sürüne sürüne gidiyordum. Karış karış gidiyordum!

Kulübeyi terkedeli artık aşağı yukarı yedi saat oluyordu. Ay batmak üzereydi artık, bense henüz tuğla fabrikasına yetişebilmiştim. Bütün gece ancak iki kilometre yol geçmiştim.

Çaresizlik içinde gözlerim yaşardı. Ne yapayım acaba? Bu hendekli ova iki saat sonra Çingenelerle dolacaktı. Beni görecekler ve sonra... Sonra bana tek bir yol kalacaktı, kendime kurşun sıkmak.

Gösterdiğim bunca gayret bunun için miydi, tam evimin eşiğine gelmişken mi yok olup gidecektim?

Bir an önce buradan kaçmak, gündüzü geçirmek için gizleneceğim bir yere kadar gitmek lazımdı.

Başımı kaldırdım. Uzaklarda Panega görünüyordu. Bir zamanlar küçük bir koru vardı oralarda.

Sağ kalabilmek için bu koruya yetişmek, hem de köylüler kırlara yayılmadan önce yetişmek lazımdı.

Koru dört yüz metre kadar uzaktaydı. Sabah yaklaşıyordu.

Herhangi bir erkenci geçmezse, kısmetim varsa, en çok bir buçuk saatlik bir zamanım kalıyordu. Bu kadarlık bir sürede geçebilecek miydim bu yolu? Gücüm yetecek miydi acaba?

Şaşılacak şey bu insan. Ne yerimden kımıldayabileceğimi, ne de kolumu kaldırabileceğimi sanıyordum, ama herşeye rağmen, yine de koruya yetişebildim...

Onyedinci güne giriyordum.

Bu günden anılarım yok!

Karanlık basınca, başladım köye doğru emeklemeye. İki kilometrelik bir yolum vardı bu gece.

Beklenmedik bir hal olmazsa, yağmur yağmazsa, bir baygınlık geçirmezsem, sabahleyin evde olabilecektim.

Bu geceden de anılarım yok. Öyle sanıyorum ki, iki üç defa baygınlık geçirdim. Bir direğin üstünden geçmek lazımdı, bir hayli uğraştım, geçemedim, nihayet dolaşarak geçtim. Sonra köye girdiğimi, köyün derin bir sessizlik içinde olduğunu, tozlu sokaklarda sürüne sürüne giderken tek bir köpek sesi bile duymadığımı, sonunda sabaha karşı saat dörde doğru bizim evi gördüğümü hayal meyal hatırlıyorum. Kardeşlerim yeni ev yaptırmışlardı, eski evin iki tarafına. Eskisi de henüz yıkılmamıştı, duruyordu.

Sokağın ortasında bir hayli durdum. Daha ancak otuz, kırk adım kalmıştı avluya, ama kuvvetim yoktu. Ve geçen onyedi gün içinde ilk defa korkarak paniğe kapıldım. Babamın evinin önünde mi elaleme görüneceğim, burada mı yakalanacağım?

Bu korku beni daha da güçsüz yapıyordu.

"Korkma! Korkma Ognyana! Rahat ol! Herşey yoluna girecek!" dedim kendi kendime. Ve şaşılacak şey! Çok kez tekrarladığım, imdada çağırdığım bu "korkma, rahat ol!" sözü sanki yardım etmişti bana. Sonra kendime istemeyerekten Mitka değil de, Ognyana diye hitap etmiştim. Partizan Ognyana, Mitka'nın gücünün yetmeyeceği şeyleri de başarabilirdi ve başarması lazımdı.

Yüzümü toz içindeki yere dayadım, kaslarımı gevşettim ve ağır ağır, fakat düzenli solumaya başladım. Birkaç dakika hiçbir şey düşünmeden böylece yattım. Sonra yarı karanlıktaki sessizliği bozan bir horoz öttü. Bu horoz sesi sanki bir işaretti ve başladım yeniden emeklemeye.

Yirmi dakika kadar sonra bizim avluya ulaştım. Ve bir yirmi dakika sonra da artık bizim eski evin kapısına gelmiştim. Kafamla iterek kapıyı araladım.

Burada tekrar bir baygınlık geçirdim...

Kendime geldiğim zaman güneş pırıl pırıldı ve dışarıdaki biri sert sert öksürüyordu. Kapının bir deliğinden dışarı baktım Humata garında demiryolu işçisi olarak çalışan kardeşim Georgi bisiklete alaca torbasını yerleştiriyordu.

Başımı kaldırdım.

— Georgi!

Boğazımdan kısık bir ses, insan sesine hiç benzemeyen bir ses çıktı.

— Georgi! diye tekrarladım, ama o yine işitmedi beni, atladı bisiklete ve başladı pedalları çevirmeye.

"Demek evde insan var," dedim kendi kendime ve başladım bir kimsenin avluya çıkmasını beklemeye. Az sonra karşıki evden kardeşim Kiro, arkasından gelin Petra ve babam göründüler. Havaya, gökyüzüne baktılar. Erkekler sigaralarını içerlerken gelin onları bırakıp eve döndü. Biraz sonra elinde bir kova yemle döndü, eski evin ardında bulunan ağıldaki domuza götürdü. Kovayı yemliğe boşalttığını, domuza nasıl bağırdığını işitiyordum ve yanımdan geçerken duymasa bile, görür diye kapıya doğru emeklemeye çalışıyordum. Bir dakika sonra Petra göründü. Başındaki örtüyü düzeltiyordu.

— Petra! diye haykırdım ve bu defa sesim açıktı, insan sesiydi.

Gelin durdu, bakındı. Ama eski, yıkık evin kapısına doğru bakmak aklına bile gelemezdi.

— Petra! Buradayım...

Sesimin geldiği tarafa bakmaya başladı. sonra korkudan dehşet

içinde "Aman Allahım!" diyerek eve doğru koştu. Mendilini indirmişti başından.

Babamla kardeşim karşılamışlar onu.

— Ne o? Ne var?

— Orada!... diye eliyle gösteriyor, başka hiçbir şey söyleyemiyormuş Petra.

İlk anda babam da, kardeşim de tanıyamadılar beni. Korku ve kuşku içinde ses çıkarmıyorlardı. Ben de onlara bakıyor, tek bir söz söyleyemiyordum. Gözlerimden yaş akıyordu.

— Mitka?! Sen misin, diyerek çömeldi yanıma Kiro.

— Kızım! diyerek babamın gözleri yaşlandı ve beni kucağına alıp odanın dibindeki tahta sedire koydu.

Kendimi tutamıyor, hıçkıra hıçkıra ağlıyordum.

Artık evdeydim, bizimkilerin yanındaydım. Neden ağlıyordum bilmem...

Onbirinci Bölüm

...Çok, çok uzaklardan bir yerden şöyle sözler geliyordu.

— Kızım, neye böyle ettin, kızım?...

Gözlerimi açtım. Babam ve Kiro üzerime eğilmişti. Artık evde olduğumu, bizim eski sedirin üstünde yattığımı anlamıştım. Ve yeniden bir korku, bir telaş aldı beni.

— Köyde ne var ne yok? Kim tutuklandı? Acaba gören oldu mu eve geldiğimi?

Babam heyecandan kekeleyerek anlatıyordu:

— Yeni birşey yok. On gün kadar önce Humata altında Lukovit'ten dört kişiyi kurşuna dizdiler... Kurşuna dizilenlerin kimler olduklarını bilmiyoruz. Köye birkaç kez jandarma geldi, ama kimseyi tutuklamadılar... Seni herhalde gören olmamış... Gören olsaydı, şimdiye dek haberimiz olurdu... Baksana artık güneş nerede...

En sonra ben, babam sözünü bitirirken:

— Açım, birşeyler yemek istiyorum, dedim.

— Şimdi, şimdi diyerek kaprya koştu Kiro.

— Dur! dedi babam. Önce bir şişe o sert rakıdan ve biraz da pamuk getir. Yaralarını temizleyip saralım. Sargı bezi de getir, diye ekledi babam, Kiro kapıdan çıkarken.

Yarı karanlık odada ikimiz kaldık. Babanım yüzü bir acayip görünüyordu bana. Acaba yeniden bir baygınlık mı geçireceğim? Dişlerimi sıkıp üzerime çöken bitkinliği kovmaya çalıştım.

Az sonra Kiro elinde bir şişeyle dönüp geldi. Babam ilk önce kolumdaki yaraya rakı döktü bu şişeden, sonra pamukla temizlemeye başladı. İlkten birşey duymadım. Sonra yaranın kabuğu çatladı, babam yeniden rakı dökünce müthiş acımaya başladı yaram. Ama dişlerimi

sıkarak dayanıyordum. Nice acılara dayandım da, şimdi mi dayanamayacağım?

Yaradan kan, irin akıyor ve ağır bir çürük kokusu kaplıyordu odayı. Babam temizliyordu, ama yüzünü başka tarafa çevirmişti. Sonra kardeşime birşeyler mırıldanarak:

— Kiro, al şu pamuğu da, sen devam et biraz, gözlerim acıdı, dedi.

Kiro'nun elleri daha çevikti. O daha çabuk temizliyor yaraları, rakıyla yıkayıp kapatıyordu yaraların üstünü. Sonra uyluğumdaki yarayı temizlemeye başlıyordu. Ben dayanıyordum, hatta ara sıra konuşmaya bile çalışıyordum. Ama o sadece başını sallıyor, bazen "evet" bazen de "hayır" diyordu.

Nihayet yaraların ikisi de temizlendi. Kalan rakı ile de yüzümü sildi Kiro. Şimdi artık gidip yemek getirebilirdi bana.

Pek fazla oyalandılar. Şimdi yemek mi pişirecekler? Sıcak yemek istemiyordum. "Sadece ekmek istiyorum, biraz da peynir, soğan istiyorum," diye haykırasım geliyordu.

Kapı hafifçe gıcırdadı. Önce babam girdi odaya. Bir şinik içinde, içerisinde bir iki lokma ekmek doğranmış bir kase sebze çorbası getirdi.

— Buyur Mitka, sıcak sıcak kaşıkla! dedi.

Nasıl da utanıp sıkılmıyorlar!... El değil, babam, kardeşim bunlar!... El kapısını çalaydım, daha fazlasını verirdi insanlar bana.

— Bu kadarcık mı koptu gönlünüzden?

Babam ne diyeceğini bilemedi birden:

— Gelin bu kadarını bulabilmiş... Başka yok dedi... Sen ye şimdi bunu, öğlene bakacağız...

Bu arada Kiro girdi odaya. Herhalde konuşulanı duymuş olacak ki:

— Petra yok, dedi... Ne ekmek, ne başka bir şey... Ye şimdi bunu da,

akacağız, dedi.
.. Ayıp vallahi!... Öz babam, öz kardeşim beni açlıktan ekler!...
lıyorum, kıyamıyorsunuz... diye mırıldandım. Ne yapayım, n böyleymiş...
başını çevirdi. Babam çorbadan kaşıkla ağzıma vermeye Sanki ağzım yoktu. Ne dil, ne diş. Birşey duymuyordum. kaçmıştı ağzımın. Çiğnemeye de kuvvetim yoktu.
a gücendirdim bizimkileri. Bunu dahi yiyemeyeceğim.
ne, çiğne kızım diyordu babam ve kırışıklı yüzünden gözyaşları rdu, kendisi farkında değildi. Çiğne, çiğne de yut, kızım,
nra çanak boşaldı. Artık iştahım kalmamıştı. Yalnız uykum yumak istiyordum. Ve birden midemde müthiş bir acı başladı. du ateş gibi. Şimdiye dek görmediğim bir acı. Sanki bir kimse nle midemi parça parça çekip koparıyor ve kızgın bir demirle du.
recede bir ağrı, o kadar müthiş bir sızı ki, bağırmaya bile n yok. Babam yanı başıma oturup saçlarımı okşamaya başladı. arıya, kapı önüne çıktı.
birşey kızım, geçer, geçer... diye mırıldanıyor babam.
ben iyi olmadığımı hissediyorum. Müthiş fena olduğumu m. Kusmak istiyordum... Kustum. Yediğim ekmek ve n birşey kalmadı midemde. Birden bir zayıflık, bir bitkinlik istüme. Kendimden geçiyor, derin, karanlık bir kuyuya m...
mın hıçkıra hıçkıra ağlamasından irkilerek uyandım...
m başucumda ağlıyordu. Küçük pencereden giren gün ışığı

karşıki duvara vuruyordu.

— Baba!...

— Kızım!...

Babam yeniden başladı ağlamaya, ama bu kez yüzünde yorgun, üzgün bir gülümseme vardı.

— Mitka.... Kızım!..

— Ne var, baba?

— Yok birşey kızım... Çok uyuyorsun!

"Çok uyuyorsun!" Ne kadar çok şey anlatıyordu bu iki sözcük. Bu yirmi dört saatin nasıl geçtiğini ayrıntılarıyla ancak birkaç gün sonra öğrenebildim.

Yediğimi kustuktan sonra bir baygınlık geçirmişim. Babamla Kiro ayılmamı beklemişler, omuzlarımı dürtmüşler, bir iki haykırmışlar, fakat boşuna. Sonra babam bir baston alıp yere, kulağımın dibine bir iki vurmuş. Yine hiçbir şey duymamışım.

Artık Kiro ile Petra'nın işe gitmeleri zamanı gelmiş, komşuların bizim evde birşey olduğunu sezmemeleri için işe gitmeleri lazımmış.

Babam yalnız kalmış, mindere yakın bir yerde küçük iskemleye oturmuş. Böylece durmuş akşama kadar. Önce inlemişim. Fakat sonra öyle bir sakinleşmişim ki, soluğum bile duyulmaz, olmuş. Akşamleyin Kiro ile Petra işten dönerlerken, en büyük kardeşim Vilço da gelmiş. Üç erkek baş ucumda durmuşlar, bakmışlar, bakmışlar ve artık umudu kesmişler benden. Parmaklarımın uçları morarmış, dudaklarım solmuş, nabzım duyulmaz olmuş, soluğum da büsbütün kesilmiş.

Sessizce bakmışlar, fakat hiçbiri cesaret edememiş o korkunç sözleri söylemeye. En sonra babam dayanamayarak:

— Gitti bizim Mitka... demiş ağlayarak.

Şimdi beni ne yapacaklarını düşünmeleri lazımmış. Mezarlığa

gömmeleri imkansızmış.

— Buraya, bahçeye bir yere... demiş Vilço sonra.

— Buraya, buraya, demiş Kiro da, fakat kardeşlerimden hiçbiri "bahçeye mezar kazmak lazım," diyemiyorlarmış.

Sonra yeri gözden geçirmeye çıkmışlar.

Bizim ev, köyün kenarındaydı. Dikenlik bir yer vardı dış avluda ve Vilço ile Kiro oraya başlamışlar mezarımı kazmaya.

Bir yere kadar kazdıktan sonra dönmüşler ve yeniden doldurmuşlar kazılan yeri, çünkü günahmış canlı bir kimseye mezar kazmak.

— Ne oldu? Bitirdiniz mi? diye sormuş babam, dönüp geldikleri zaman kardeşlerim.

— Hayır, demişler başlarını sallayarak. Vazgeçtik, belki de lazım olmaz.

Hakikaten de lazım olmadı. Ölmedim ben!

Babam kendime geldiğimi anlayınca hemen eve koşup kardeşlerime bildirdi ve biraz sonra üçü de yeniden etrafıma toplandılar. Sessizce bakışıyorduk. Kimse konuşmuyordu. Vilço birden kaşlarım çatarak:

— Neden giysilerini değiştirmediniz? Baksanıza, bit var üstünde!

Üç erkek çabucak çıktılar. Biraz sonra gelin geldi, giysilerimi değiştirdi, yaralarımı sardı. sonra su katılmış süt içirdiler biraz ve bir kaşık taze bal verdiler.

Ertesi gün sadece sütle bal yedim. Daha sonra artık, piliç çorbası da verdiler, pilicin göğüs etinden de verdiler, köyde ne bulunabilirse verdiler.

Kardeşlerimden biri yanıma geldikçe her defasında ceplerinden birşeyler çıkarıp verir ve:

— Ye de, daha çabuk iyileş. Artık yakındalar, onlar gelene dek artık kalkmalısın, derdi.

Benim ise yüreğim sızlıyordu...

Onlar gelinceye kadar nasıl bekleyecektim? Bir an önce iyileşip müfreze ile irtibata girmeliydim.

Onuncu gün artık ayağa kalkıp birkaç adım yürüyebiliyordum, tavanarasında. Kardeşlerim ilk gece, henüz baygınken beni eski evin tavanarasına çıkarmışlar.

On birinci gün, saate bakarak yarım saat gezindim. Onikinci günü ise, gece babam gidip yattıktan sonra sessizce avluya çıktım. Köpek havladı, fakat hemen tanıdı beni ve sokuldu yanıma. Gecenin karanlığında gizlenerek yavaş yavaş tüm Çingene mahallesini geçtim ve bir saat sonra artık Kliment Gançev-Kuşo'ların evi önüne gelmiştim. Pencereye yaklaşıp taş atarak eski parolayı verdim. Biraz sonra kapı gıcırdadı ve Kliment göründü. Dikkatle bakınarak sayvana doğru geldi. Burada buluşuyordu illegallerle.

— Kuno?

— Ben, Kuşo, ben. Ognyana... diye karşılık verdim duvardan ayrılıp ileri bir adım atarak

— Kim? diye tekrar sordu değişik bir sesle.

— Ognyana!

Kuşo birden elini gözlerine kaldırıp geri geri çekilmeye başladı.

— Dur! Nereye gidiyorsun?

Kuşo pek inanmayarak durdu.

— Ama sen, sen sağ mısın?

— Sağım elbette!

— Öldürüldüğünü söylediler bize kurmaydan.

Hem kızdım, hem gülesim geldi. Kuşo beni hortladım mı sanıyordu?

— Ölmedim, sağım Kuşo. Kurmay bilmiyor. Sadece yaralıyım. Kliment bir dakika duraksadı. sonra iki adım ilerledi.

— Daha yakına gel, mahalleyi uyandırmayalım.

On dakka sonra Kliment artık köye henüz geldiğimi, kırda bir yere yerleştiğimi ve müfreze ile irtibata girmeye çalıştığımı biliyordu.

Ertesi gün, sabahleyin bisikletiyle Çervenbryag kasabasına gidip benim sağ kaldığımı arkadaşlara bildirecek ve akşam yine Todor Penev dedelerin evinde buluşacaktık. Ertesi sabah babama müfrezeyle irtibata girdiğimi ve artık gideceğimi söyledim. Kesmekte olduğu ekmek elinden düştü, gözlerini bana dikti. Yüzü parlıyordu. Öfkeyle yere ayağını vurarak:

— Hiçbir yere gitmeyeceksin! Evden dışarı çıkmayacaksın! Güçlükle kurtardık seni ölümden! Baksana, henüz canlı bir iskeletsin! Rusların gelmesi artık yakın! Onlar gelene dek buradan çıkmayacaksın! Ben de buraya yerleşeceğim, burada yatıp kalkacağım ve iyi bil ki, seni evden dışarı bırakmayacağım.

Babam daha bir hayli konuştu. Sözünü kesmiyordum. Çok üzülüyordu bana. Yorulup konuşmayı kestikten sonra yine söyledim gideceğimi.

— Kiro ile Vilço'ya öyle söylersin. Bu akşam gidiyorum!

Bana giysi, bir torba yiyecek iki de temiz sargı bezi hazırladılar.

— Müfrezede buradan daha iyi olacağım. Orada doktorumuz da var ve...

— Yeter! dedi babam sözümü keserek. Küçük olsan....

Elini kaldırdı, sanki dövmek istiyordu beni. Sonra iki elini yüzüne götürüp başladı ağlamaya.

Akşama dek belki yirmi kere başlatıp kestik bu konuşmayı.

Sonra Vilço ile Kiro geldiler. Onlar da burada kalmak için ikna etmeye çalıştılar beni. Ama onlarla iş kolaydı, daha kolay anlaştık. Sabahtan ısmarladığım herşeyi bulup getirdiler. Petra sıcak ekmek

hazırlamış, tavuk bile kızartmıştı bana.

Kardeşlerimle vedalaştım. Yola çıkma vakti gelene dek babam yanımda kaldı. Sözde konuşmuş, anlaşmıştık. Ama o yine başladı:

— Mitka, nereye, nereye gideceksin bu halinle? Baksana ne kadar zayıfsın, adımını zor atıyorsun…

Ben, hiçbir şey demiyor, sadece dinliyordum. Konuşmanın bir faydası yoktu şimdi.

Babamla da vedalaştım ve avluya inip Todor dedelere doğru giden sokağa saptım. Elli adım kadar gittikten sonra dönüp baktım, babam, başını iki eli arasına almış, arkam sıra geliyor.

— Nereye?

— Bakayım… Bir kimse görmesin… Yardım edeyim…

— Sen, beni yakalatmak mı istiyorsun? dedim sert sert. Seni bu halde sokakta görenler, kuşkulanıp bakınacaklar, sonra…

Babama böyle sert davranmak doğru değildi ama, ne yapayım, babalık duygusu ile bir fenalık getirebilirdi.

— Haydi, dön!

İhtiyar bana baktı. İri, ağır gözyaşları akıyordu gözlerinden.

Bir kez daha bakıp ağır ağır geri döndü. Eve saptığını görünceye dek durup bekledim ve o zaman yürüdüm yeniden.

Onikinci Bölüm

Todor dede iyi bir haberle karşılamadı beni, Kuşo, Çervenbryag'la irtibata girememiş.

— Mitka, kimseyi bulamamış. Dağılmış gitmiş hepsi...

Beklemekten başka çare yoktu!

Ahırın üstündeki sığınağa çıktım. Eskiden biliyordum bu yeri. Şimdi arpa sapıyla doluydu burası. Sözde artık ağlamadım, yaralarım iyileşmeye başlamıştı. Ama bu arpa sapları yaramadı, dokundu onlara ve büsbütün ateşlendim.

Önce parmaklarımdan omzuma kadar kolum başladı şişmeye ve az zamanda somun gibi kabardı, derisi kızardı. Sonra uyluğumdaki yara da depreşti. Üçüncü gün artık kırk derecenin üstündeydi ateşim.

Hristina nine günde birkaç kere samanlığa çıkar, bir çanak süt ya da yoğurt getirir, dudaklarımı ıslatır, bez koyar, yaralarımı sarar, sinir otu ve daha başka otlarla ilaçlardı. Fakat koluma baktıkça her defasında kederli kederli başını sallamaya başlar ve:

— Halin, pek iyi değil kızım!... derdi. Ne yapayım, nasıl yardım edeyim bilmem...

Her geçen saat durumum kötüleşiyordu. Çervenbryag'la irtibat da hâlâ kurulamıyordu.

Beşinci günü akşamı Gergo Dramciyski geldi yanıma. Askerden dönmüştü henüz. Kliment ona Todor dedelerde bulunduğumu ve acele tıbbi yardıma muhtaç olduğumu bildirmişti.

Gergo yanıma gelirken ispirto, pamuk, sargı bezi ve on kadar da beyaz hap getirmişti. Galiba ultraseptikti bu haplar. Yaralarımı sardı. Ertesi günü tekrar gelecekti.

O günlerde bütün Lukovit ilçesinde durum oldukça kötü idi.

Lukovit'li dört devrimcinin kurşuna dizilmesindeki silah sesleri halkın kulaklarında hâlâ çınlıyordu. Jandarmalar, polisler köylere yayılmışlar, dövüyorlar, tutukluyorlar, yasa dışı hareketlerde bulunuyorlardı.

Bir korku havası yaratılmıştı her yerde. Artık faşist zulmün sonunun yaklaştığı hissedildiği için, insanların çoğu, son haftalarda, son günlerde bir belaya çatmamak, nehrin sonuna gelmişken boğulmamak için korunuyorlardı.

Radomirtsi'deki bizim yataklar da korku ve telaş içindeydiler. Todor dedenin gelini, dedeye ve Hristina nineye bütün gün "benim üç masum çocuğum var, onları kurban vermeye niyetim yok," diye mırıldanırmış.

Fakat evde ihtiyar hâlâ güçlüydü, dediği dedikti, susturabiliyordu evde olanları. Mert, cesur bir ihtiyardı Todor dede. Savaşlarda dört tane kahramanlık nişanını boşuna almamıştı.

Gelinin telaşlandığını, korktuğunu duyuyordum, ama Todor dede beni öz evladı, kendi kızı gibi korumaya devam ediyordu, aldırış etmiyordu gelinin telaşına.

Ertesi gün Gergo tekrar geldi ve sardı yaralarımı. Üzüntülü olduğunu, bana birşeyler söylemek istediğini seziyordum.

— E, ne var, ne olmuş? diye sordum ben.

— Durum çok ağırlaştı Ognyana... Polisler iyice kudurmuş, hükümet de resmi olarak ve bizzat Baryanov beyanatta bulundu, gönüllü olarak teslim olan tüm partizanların hiçbir cezaya çarptırılmayacaklarını söyledi...

Gergo sustu ve ne diyeceğim diye bana baktı.

— Evet, evet, diye başımı salladım ben...

— Biliyor musun, Petır Dotsov'la konuştuk dedik Ognyana kadın,

yaralı, hasta... katiyen dokunmazlar ona... Ama senin burada
ğini anlarlarsa, seni burada bulurlarsa, sadece sen değil, Todor
yanacak bütün köy yanacak.
söylediklerine razı olurmuşum gibi başımla evet demeye
diyordum. Gergo benim sustuğumu görünce cesaretlenerek:
çıkar yol bu, diyerek devam etti sözüne. Başka türlü...
rsun, durumun iyi değil. Ya ölüverirsen? Ne yaparız? Eğer
lursan, hemen hastahaneye gidebilirsin... Öyle değil mi?
klara dayanmış, yan yatmış bir durumdaydım. Kımıldanacak
üstü duracak halde değildim. Bir yere dayanmadan
yordum. Ama tabancam üç mermisiyle hazır belimdeydi.
ndimi vurur öldürürüm, teslim olmam! Anlaşıldı mı? dedim.
biraz geri çekilip sustu. Ve birkaç dakika daha kaldıktan sonra
itti.
'nun Todor dedeyle neler konuştuğunu bilmiyorum ama,
ntiyar yanıma geldi ve köyü terk etmem gerektiğini söyledi.
da çardak var, dere yakından geçiyor, yeteri kadar yiyeceğin de
' diye konuşurken, Todor dede başını eğmiş yere bakıyordu.
öyle... Seni arabayla götüreceğim oraya kadar. Araba da hazır,
...
ndığım yerden ona bakım.
men mi gitmeliyim?
e, bir işe girişildi mi, yarıda bırakmamak, bitirmek gerekir,
?
sonra gübre yüklü arabada yatıyordu. Eski, yırtık bir kilim
örtüyordu. Beni gizlemek için kilimin üstünü de gübre ve çürük
doldurmuştu Todor dede.
atten fazla sürdü yolculuk. Her sarsıntıda sanki kızgın şişler

batırılıyordu vücuduma.

Taze hayvan gübresi giysilerime, sarılı yaralarıma kadar geçiyordu. Ama bu acılar, yüreğimi kül eden o korkunç duygularla karşılaştırılamazdı.

Niçin böyle davranıyorlardı arkadaşlarım? Babamın evinden uzaklaşmakla yanıldım mı, büyük bir budalalık mıydı bu?

Çok üzüyordu beni bu durum. Ama tekrar tekrar, "Hayır, yanılmadım! Böyle yapmak lazımdı, doğru hareket ettim!" diyordum.

En sonunda Todor dede arabayı durdurdu ve dikkatli dikkatli gübreyi eşelemeye başladı.

— Geldik.

Gübrelerden kurtulup etrafa bir göz attım. Bostandı buraları. Bostanlardan birinde çardak gibi birşeyler yapılmıştı. Kötü havalarda oraya sığınabilirdi insan.

Todor dede ile daha fazla konuşulacak birşey yoktu. Parolayı bir kez daha tekrarladık ve dönüp gitti. Sonra ben de koruya gittim. Bütün günü orada geçirdim. Akşam olunca çardağın altına girdim. Taze gübre ve saman döşeliydi orası. Tez elden kurulan bu çardak polis tarafından gübrelik sanılacaktı.

Islak samanın üzerine yatarak az sonra daldım. Ateşim yeniden yükseldi. Sabah kendimi o kadar bitkin hissediyordum ki, ormana kadar gitmeye kuvvetim yoktu. Çardak öyle bir yerdeydi ki, oraya yaklaşan bir kimseyi uzaktan görebilecektim. Kaldım çardağın altında. Yanımda biraz yiyecek vardı ama, hiç iştahım yoktu. Zar zor birkaç lokma yemeye çalıştım, sonra da Gergo'nun bıraktığı beyaz haplardan bir tanesini aldım.

Böylece üç gün geçirdim. Birkaç kere yeniden eve dönmeyi düşündüm ama, korktum gidemeyeceğim diye. Müfreze ile bağlantı

umudum da kaybolmamıştı büsbütün.

Üçüncü günü akşamı yakındaki dereye gidip yıkandım.

Aldığım ilaçlarla ateşim inmişti biraz ve bu kez de herşeyi atlatacağıma inanmaya başladım. Sonra ormana döndüm. Orada uygun bir yer bulup uykuya yattım. Kısık bir ses uyandırdı beni:

— Na, Meço, na-a-a!

Kulak kabarttım. Todor dedeydi bu. Hava açıktı, gökyüzü yıldızlıydı ama, Todor dede yalnız mıydı, yanında başkaları da var mıydı, anlayamadım. Parolayı telaşlı telaşlı tekrarladı:

— A-u-u-u! A-u-u-u! diye karşılık verdim, elim tabancada, ona doğru giderek.

— Ognyana, sana partizan getiriyorum!

Bu ihtiyarın sesi o kadar sevinçli ve getirdiği haber o kadar büyüktü ki, son günlerde olup bitenlerin hepsini unuttum birden.

— Kim onlar?

— Slaveyko ile Damyan.

— Neden beraber değilsiniz?

İhtiyar kurnaz kurnaz gülümsedi.

— İnanmıyorlar senin sağ olduğuna. Müfrezede hepsi seni öldü biliyorlarmış. Sağ olduğunu ve burada, kırda olduğunu söylediğim zaman canımı çıkaracaklardı az kaldı. Hem geliyoruz, hem inanmıyorlar. "Sen git, söyle seslensin!" dediler.

İleri doğru geçerek, var sesimle haykırmaya başladım:

— Slaveyko-o! benim, ben. Ognyana!

Ormanın kenarına sinmiş olan bu iki partizan hemen bana doğru koştu. Sarıldık, kucaklaştık. Uzun bir ayrılıktan sonra ilk defa buluşan eski arkadaşlar gibi sonsuz sorular başladı:

— Yaralı mısın?

— Nereden geliyorsun?

— Başka biri var mı yanında?

Üzerime dolu gibi yağıyordu sorular. Bense, cevap vermeyi düşünmüyor, sadece ellerini sıkıyordum.

En sonra Damyan, Todor dedeyi köye yolladı ve eline büyük bir banknot vererek, beni buldukları için şerefime yemek için köyde en iyi ne bulabilirse alıp getirmesini söyledi.

— Anladın değil mi? En iyisini!

— Peki, dedi Todor dede ve hemen yürüdü köye doğru.

Sonra Slaveyko ile Damyan paltolarını çıkarıp altıma döşediler, üşümeyeyim diye birini üstüme attılar ve uykuya yattık.

Ama uyunur mu böyle bir gecede?

...Slaveyko ile Damyan, Radomirtsi'ye örgütlenme işi için bugün gelmişler. Fakat bir hafta sonra da gelebilirlermiş. Todor dedelere uğramışlar. Daha oturur oturmaz Todor dede onlara:

— Ognyana geldi! demiş.

İkisi de yerlerinden fırlamış. "Nasıl olur," demişler, "herkes biliyor ki, Ognyana, Brusen'deki çatışmada öldürüldü." Başlamışlar ihtiyara türlü sorular sormaya. Todor dede bir ara dışarı çıkınca Slaveyko:

— Bu iş pek iyi kokmuyor, demiş. Bir provokasyon, bir tuzak da olabilir bu işte. Ne bilirsin adamın yüreğinde olanı.

İhtiyar dönünce yeniden başlamış soru yağmuru:

— Neresinden yaralı?

— Demek ateşi de var?

— Niçin burada, sizde değil de, kırda?

Bu son soruyu biraz duymazlıktan gelmiş, Todor dede, ama partizanlar artık üçüncü kez sorunca, teslim olmuş.

— Gizlemeye korktuk, demiş. Durum çok tehlikeliydi. Sonra o da

ölmek üzereydi...

— Şimdi sağ mı? diye sormuş, ikisi birden.

— Bilmem, demiş ihtiyar omuz bükerek. Ve birden bitkin bir sesle:

— Bilmiyorum, götürürken sağ idi...

Partizanlar bir dakika bile durmamışlar. Almışlar silahlarını ellerine. Todor dedeyi katmışlar önlerine ve hemen yola çıkmışlar. Ne olur ne olmaz diyerekten de yüz adım arkasından gidiyorlarmış Todor dedenin.

— Haykırdığını işittikten sonra, sesini işittikten sonra inandım sağ olduğuna... Yaman şey bu partizan canı. Sonunda dişlerine asılıp kalıyor da, çıkmıyor. Haydi uyuyalım artık, bak, ortalık aydınlanmaya başlıyor, diyerek sözünü bitirdi Slaveyko... Todor dede öğleye doğru koca bir torba yiyecek getirdi.

Biraz yiyip yeniden yattım... Akşamleyin uyandırdılar beni.

Suhatçe köyü civarlarında bir yerde bulunan Dedo Vilko müfrezesine gidecektik.

— Damyan, nasıl gidebileceğiz oraya kadar. Az yol değil, ne kadar gücüm var ki benim...

— Bizimkileri de kattıktan sonra yeter, dedi Damyan gülümseyerek ve koluma girdi.

— Haydi, yürü bakalım.

Yürüdük. Ve sözde kendim yürüyordum ama, bazen ayaklarım yere değiniyordu. Damyan götürüyordu beni.

Çervenbryag şosesini geçtik. Rayna değirmenini dolaştık.

Kısa bir keşiften sonra geçtik Panega köprüsünü. Sonra doğrudan bostan içine vurduk. Slaveyko ile Damyan'ın yardımlarına rağmen, burada kuvvetim iyice tükendi. Bitkin bir halde kendimi yere bırakıp:

— Daha fazla gidemeyeceğim, dedim.

— Dinlenelim, dedi Slaveyko ve ikisi de oturdular yanıma.

Biraz soluk alıp dinlendikten sonra doğruldum. Damyan başka bir çare düşünmüştü:

— Taşırsam daha kolay varacağız, dedi.

— Bırak canım...

— Bırak mırak yok, dedi Slaveyko da. Haydi Damyan, al.

Damyan taşıdı beni. Ve iki misli daha hızlı yürüdük. Sabaha karşı müfrezenin bulunduğu ormana yetiştik. Nöbet bekleyenler, Damyan'la Slaveyko'yu tanıyınca, çok laf etmeden yol verdiler bize. Damyan beni yukarı kaldırarak var gücüyle haykırdı:

— Hey, arkadaşlar, kalkın! Size Ognyana'yı getiriyoruz! Ognyana ölmemiş, Ognyana sağ!

Kamp birden canlandı. Bize doğru koşmaya başladı partizanlar. Hepsi sokulup elimi sıkmaya, kucaklamaya çalışıyordu. Damyan beni yere bırakmıyor, yüksek sesle bağırıyordu:

— Yavaş olun! Ognyana yaralı! Ateşi de var... Ama geçecek.

O arada Vilka'nın bize doğru koştuğunu gördüm. Kalabalığı yararak yanımıza sokuldu. Beni Damyan'dan alıp öyle bir bağrına bastı ki, gözlerim kararardı.

— Ognyana, kardeşim benim, sağ mısın?

"Sağım!.. Sağım!..." diyordum sevinerek.

Sağ ve hem de müfrezede! Ve bu öyle bir sevinç ki, başka hiçbir şeyle karşılaştırılamaz. Doğmakta olan güneşi bile gölgede bırakıyordu...

— Anlat bakalım, neredeydin?

— Nasıl sağ kalabildin?

— Anlat, anlat...

Alana uzanmak doya doya arkadaşlarıma bakmak partizan kampının sevinçli gürültüsünü dinlemek hiçbir şey düşünmemek

sadece kendi evimde, bizimkilerin yanında olduğumu hissetmek istiyordu canım. Ama bu arada partizanlar kımıldadı,

Peko Takov dikildi karşıma.

— Yorgun değil misin, halin var mı anlatmaya?

— Evet! diye başımı salladım.

— Peki. Hadi arkadaşlar.

İki eliyle omuzlarımdan tutup oturmama yardım etti. Nöbette olmayan partizanların hepsi yerleştiler etrafıma.

Tümüne bir göz attım ve birden boğazım kurudu. O korkunç Brusen olayını, o müthiş çarpışmayı, Georgi Benkovski müfrezesinden üçüncü çetenin bozguna uğratılmasını ne diye anlatmayayım?... Şimdiye dek yöneticiler de, sıradan partizanlar da bu çarpışma hakkında konuşulanlardan ne öğrendilerse, onu biliyorlardı, tam gerçeği bilmiyorlardı.

Anlatmamı bitirdikten sonra hepsi bir hayli sustular. Sonra Vilka kalktı, bana elini vererek:

— Gel, dinlen... dedi.

O gün kurmay toplanmış, tedavi için, Çervenbryag kasabasına, kurmay evine gönderilmemi kararlaştırmış. Çünkü burada ne doktor vardı, ne de ilaç. Peko Takov götürecekti beni kasabaya.

Onüçüncü Bölüm

O gün kurmaydakiler bana, tedavi için gideceğim, Çervenbryag'la garın arasındaki yolun üst yanında bir tepede sıvasız, sahipsiz gibi görünen bir evi göstermişler.

Çervenbryag kasabasında bizim kurmay yatağı Trifon, kemik vereminden belkemiği deforme olmuş bu otuz yaşlarındaki bekar adam yeni evini partinin emrine vermişti. Dıştan bu ev gerçekten ıssız, sahipsiz gibi görünüyordu, ama geceleri çevresinde gölgeler belirir, yaman çalışmalar olurdu burada.

İl parti yöneticileri, askeri yöneticiler ve müfreze kurmayı sık sık burada buluşurlardı ve bazen günlerce kaldıkları olurdu bu evde.

Bu evde kalacaktım. Ateşim düşene dek, kendimi biraz toplayıp elim silah tutabilecek bir duruma gelene dek burası bana "hem hastane, hem sanatoryum olacaktı...

Kireç serpilmiş eski bir giriş kapısı vardı bu evin ve paslanmış koca bir kilitle kilitlenirdi. İnsan bu kilidi görünce, aylardan beri buna el süren olmamış sanırdı.

İkinci katın pencereleri yarıya kadar tuğla ile üst tarafı mısır sapları ile kapanmıştı. Bir odanın köşesine birkaç kilim atılmıştı, geceleri hem yorgan, hem de döşek gibi kullanılıyordu bu kilimler. Mutfakta soba vardı ama, gerektiği zaman yakılırdı. Misafir odasının döşemesinde gayet güzel maskelenmiş bir delik vardı. Buradan beş altı kişilik bir sığınağa geçilirdi. Evdeki illegaller gerektiği zaman bu sığınağa gizlenirlerdi.

Sabahleyin Triton geldi. Peko ona mutlaka ispirto, iyot, pamuk, sargı bezi, diseptil, kinin, aspirin ve daha bir sürü ilaç bulup getirmesini söyledi. Bundan başka Trifon kuvvetli besin maddeleri de

temin edecekti, bu da ilaçlardan daha az önemli değildi.

Gece Peko işine gitti. Yalnız kaldım. Henüz tan yeri ağarmaya başlamıştı, ev canlandı. Peko Takov'la Sava Ganovski geldiler. Sava beni ölmüş biliyordu. Peko da onu hayrette bırakmak için evde olduğumu söylememiş.

Geldiklerini duyunca duvarın yanında ayağa kalktım.

— Tanışın, dedi Peko. Bizim Ognyana... Dirilmiş!

Sava olduğu yerde durup hayretle baktı,

— Ognyana! Ognyana ölmemiş... Demek Ognyana sağ!...

Hemen koşup kucakladı beni. Hafifçe inledim. Bir kolumun yaralı olduğunu şimdi görmüştü. Bir adım atarak kaşlarını çattı.

— Kolun mu?

— Evet. Ayağım da.

— Doktora göstermek lazım, dedi Peko.

— Var mı doktorunuz?

— Artık var, buldum.

Ertesi akşam üçümüz evden çıktık. Ovada bir hayli yürüdükten sonra Sava bizden ayrılıp işine gitti. Biz Peko ile derin bir araba yoluna girdik. Yolun iki tarafında bir, iki metre yüksekliğinde yar vardı, ot, sarmaşık, diken bürümüştü bu yarları.

Bir yerde kulübeyi andırıyordu bu otlar ve tam orada, Petko parolayı verdi. Biraz sonra iki kişi bize yaklaştı, biri doktordu bunların.

Kimdi bu doktor, o zaman sormamıştım, soramazdım. Zaferden sonra ilk günlerde de türlü işlere dalmış, unutmuş, arayamamıştım, sonraları da artık bulamadım.

Doktoru getiren arkadaş nöbete durdu, doktor da bir cep feneri çıkarıp onun ışığında yaralarımı muayene etmeye başladı.

Sonra çantasını açıp bir takım aletler, ilaçlar ve sargı bezi çıkardı,

mı temizleyip sardı. Dişlerimi sıkıyor, morarıncaya kadar rımı ısırıyordum, çünkü müthiş acıyordu. Yaralarım önceden ordu ama, şimdi doktor daha da çok acıtmıştı. "Böyle olması, ması gerektiğini" biliyordum, ama "bilmek" sızıyı azaltmıyordu.
nra doktor işini bitirdi, ben bitkin bir halde yere oturdum. Peko'yu çekip birkaç adım öteye götürdü. Gayet yavaş yorlardı. Ama neler konuştuklarını işitiyordum.
işe cerrah lazım! Uyluğundaki yara artık iyi, kendiliğinden eye başlamış, ama dirseği çok fena. Kopmuş bir kemik parçası çıkaramayacağım. Ameliyat masası lazım, alet lazım.
rah nereden bulalım?
mem. Benim görevim söylemek, uyarmak. Kötüleşebilir, kolu gerekebilir. Daha kötüsü de olabilir...
biraz sustu ve:
rtizan canı var onda. Kolay kolay çıkmaz... Bilmem. Cerraha heyiz. Sen ne yapabilirsen o kadar. Düşün bak, ne yapmak yap, dedi.
ki, dedi doktor bir hayli sustuktan sonra. Reçete yazacağım, çları bari mutlaka bulmanız lazım. Partizan dayanıklılığına eğiz!
kten kavi canım varmış. Çileli tenden ayrılıp gitmedi bu can. n yazdığı ilaçlar da, Trifon'un her gün hazırladığı yemekler de, abakıcı haline gelen Sava'nın hizmetleri de, dost orduların mıza doğru durmadan ilerlediği haberleri de yardım etti...
n'un evinde yirmi günden çok kaldım. O arada Sava ve n başka birçok arkadaş geliyordu buraya. BKP Merkez sinden Nikola Georgiev, İvan Nenov vb. bunlar arasındaydı. Ve hepsi, enine boyuna, en yeni siyasi ve askeri havadisleri

anlatıyorlardı bana. En sevinçlisi, kocam hakkında İvan'ın getirdiği haberdi.

İvan'la daha Sofya'dan tanışıyorduk. Ama gece odaya girdiği zaman karanlıktı, görememişti beni. Ortalık aydınlanınca da pek dikkat etmemişti. Bir düşünceye dalmış, köşeye büzülmüş, ufak tefek bir partizan dikkatini çekmemişti. Bir iki baktım ona, en sonunda dayanamadım:

— İvan, iyi fizyonomistlerden değilsin! dedim.

Gözlüğünün üstünden bana baktı ve daldığı düşünceden ayrılmayarak, birşeyler mırıldandı kendisini haklı çıkarmak için.

— Peki, peki dedim gülümseyerek. Bari Gribçev hakkında birşeyler söyle. Yakın zamana kadar kampta berabermişsiniz, değil mi?

İvan şimdi daha dikkatli baktı bana, sonra kalkıp iki adım derledi.

— Dur!... Sen... Mitka olmayasın?!...

— Mitka, dedim gülerek. Mitka ama, sen tanıyamadın.

— Mitka, diye artık onuncu defa tekrarlıyordu, İvan. Kocamı sordum, anlattı. "Sağ mıyım, sağlam mıyım, hangi dağlarda komitacılık yapıyorum" diye düşünmekten uykuları kaçıyormuş Gribço'nun.

— Şimdi nerde olduğunu biliyor musun?

— Kim? Gribço mu? Tnn müfrezesinde.

— Başka?

— Bu kadar haber az mı sana? İyi, sağlam. Tepeliyor düşmanları.

... Böyle geçiyordu günler Trifon'un evinde. Özel rejim, bol ve kuvvetli yemek canlandırdı beni. Çervenbryag kasabasına geldiğim zaman gayet zayıftım, iskelet gibiydim. Ama geçen yirmibeş gün içinde kendimi topladım, on kilodan fazla aldım. Uyluğumdaki yara tamamıyla iyileşti, sargıyı attım. Ama dirseğim daha başka idi. Fakat o

da başlamıştı iyileşmeye ve kolumu doğrultabiliyordum artık. Yeniden kendimi güçlü hissetmeye başlamıştım. Yeniden silah taşıyabilir, seferlere, savaşlara katılabilirdim. Her gün şu soruyu soruyordum Pekoya:

— Akşama kampa gidiyor muyuz?

O da gülümseyerek hep şöyle diyordu:

— Akşama değil, ama yarın mutlaka.

Fakat bu "yarın" hâlâ gelmiyordu. Oysa Ağustos'un son günleri yaklaşıyordu artık. Ve işte, bir gün soruma kısa bir cevap verdi Peko:

— Evet, hazır ol. Gün batınca gidiyoruz.

Yeniden müfrezedeydim. Ama bu kez etrafımı saran arkadaşlar arasında tanımadığım pek çok kimseler vardı.... Sovyet ordusu ilerliyor. Almanları bozguna uğratıyor, Tunaya yaklaşıyor, bizim kuvvetlerimiz de artıyordu...

Vilka beni bir yana çekti.

— Biliyor musun, yeni müfreze meydana getirilecek, dedi.

Hayretle başımı kaldırdım.

— Bölge ve il yönetmenliğinde böyle karar aldık. Yeni müfrezenin hareket bölgesi Teteven'le Karlukovo arası olacak.

Vilka beni manalı manalı süzdü ve hafifçe gülümseyerek:

— Ya kim yönetecek biliyor musun?

— Bilmiyorum.

— Sen ve ben. Ben teklif ettim.

Aynı akşam parti ve askeri oturum yapıldı. Bu oturuma ben de katıldım. İki gün sonra da müfreze genel toplantıya çağrıldı. Bu toplantıda Peko Takov Onbirinci operatif mıntıkasının Çervenbryag askeri il bölgesinde yeni, üçüncü müfrezenin meydana getirildiğini, yönetiminin de il komitesinin kararıyla iki kadına verildiğini bildirdi.

Müfrezenin komutanı Mitka Grıbçeva, komiser de Vilka Goranova, dedi. Petko'nun sözleri neşeli ve biraz da şakalı karşılandı. Komutanın da, komiserin de kadın olması memlekette yeni ve ilk olaydı.

Komutan yardımcılığına Boris Vılkrıf Marin, komiser yardımcılığına da Grigor Vilev Karnen getirilmişti.

Gerçekte yönetmenler yarısını oluşturuyordu müfrezenin. Yeni müfrezeye ancak daha birkaç tecrübeli partizan verilmişti.

İl komitesi, Benkovski müfrezesini ikiye bölmüyor, sadece yeni bir müfrezenin temelini atıyordu. Kısa bir süre içinde, sadece birkaç gün sonra bu müfrezeye yeni yeni birçok partizanın katılacağına güveniyordu. Çünkü üçüncü müfrezeye RMS'nin il komitesi sekreteri Grigor Vılev, parti bölge sekreteri Marin Lakov, Glojen parti bölge sekreteri Georgi Milçev Roman, parti bölge sekreteri Georgi Grınçarov vb. tanınmış il gençlik ve parti yöneticileri giriyordu...

...Eylül ayının ilk günleri sıcaktı, elma, üzüm kokuyordu her yer. Fakat biz geceleri ne cırcır böceklerine kulak veriyor, ne de dolunayı, yıldızlı gökyüzünü seyre dalıyorduk. Acele çözüm bekleyen yığın işler duruyordu önümüzde.

Daha o akşam Çuturlets denen yerde Çervenbryag ilinin Parti ve RMS il komitesinin hemen tüm üyeleri, partizan müfreze komutanları, komutan yardımcıları, komiserler, komiser yardımcıları, bölge komiteleri sekreterleri, köyden savaş grupları komutanları toplandılar. Parti Merkez Komitesinden Nikola Georgiev Zeleniya da orada idi.

Parti il komitesi sekreteri ve iki müfrezenin de askeri yönetmeni Peko Takov oturumu şu sözlerle açtı:

— Umut ediyorum ki, bu son gizli konferansımız olacak!..

Heyecandan ürperdim. Şimdiye dek zaferin yakın olduğunu, Bulgaristan'da faşizmin son günlerini yaşadığını defalarca

konuşmuştuk ama, saatlerinin sayılı olduğunu, bunları daha da azaltmanın bize bağlı bulunduğunu hiçbir zaman bu kadar açık konuşmamıştık

Peko Takov sözüne devamla şöyle dedi:

— Şimdi ilimizde başlıca hücumları nereye yapacağımızı, Vatan Cephesi iktidarını önce nerede kuracağımızı kararlaştırmamız gerek. Artık hücum edip geri çekilmeyeceğiz, bizim devrimci Vatan Cephesi iktidarını daimi olarak kuracağız.

Ve şöyle bir karar alındı:

Dyado Vilko müfrezesi Çervenbryag istasyonunu alacak, bundan sonra da Pleven partizan müfrezesiyle işbirliği yaparak Telis havaalanını ele geçirecek ve oradan da Pleven'e doğru yönelecek. Bu işin sorumlusu Peko Takov.

Georgi Benkovski müfrezesi Lukovit kasabasını alacak ve derhal ilçenin her köyünde iktidarı ele geçirecek. Bu eylemin sorumlusu Torna Stefanov.

Bize, yeni kurulan üçüncü müfrezeye, Karlukovo istasyonunu ele geçirmesi, Mezdra tarafından Pleven'e yardım için asker yüklü trenlerin gelmesi halinde yolun kesilmesi ve aynı zamanda Teteven kasabasına kadar, kasaba da dahil, serbest bir bölge meydana getirilmesi görevi verildi.

Çuturlets'deki bu toplantı öğleye doğru sona erdi ve biz yerlerimize döndük. Plan gereğince üçüncü müfreze Karlukovo'yu sekiz Eylül akşamı almalıydı. Fakat o zamana kadar müfrezenin gücünü hiç olmazsa on misli arttırmalıydık.

Ve gerçekten hiç beklenmedik ve görülmedik birşey oldu. Altı Eylül günü gecesi on, onbeş kişi katıldı bize. Yedi Eylül'de Pleven hapishanesinden siyasi mahkumlar serbest bırakılmışlardı ve bu haber

derhal yayıldı. Yedi Eylül gecesi, yani sekiz Eylül'e doğru, artık hatırı sayılır askeri bir kuvvet haline gelmiştik. Genç çocuklar, kızlar bize katılıyorlardı. Askerlik etmiş eli silah tutan olgun erkekler de az değildi.

Sekiz Eylülde, hâlâ eski partizan tavırlarıyla ihtiyatlı, dikkatli dolaşıyorduk. Fakat bu artık düşmanı şaşırtmak, oldu bitti karşısında bırakmak isteyen bir askeri bölük hareketiydi...

Sekiz Eylül gününün akşamı, faşist iktidarının son akşamı da geldi.

Bizim müfreze Karlukovo yakınlarında bir yere yerleşmişti. Askeri harekata gece yarısından sonra başlayacaktık. Köyü ve istasyonu almamız gerekiyordu. Aynı zamanda dışarıdan düşmanın muhtemel bir saldırısını püskürtmek için gerekli yerlere silahlı gruplar yerleştirmemiz lazımdı. Bu maksatla iyi silahlı özel iki grup ayırdık; üçüncü gruba muhtarı tutuklama görevi verildi. Ötekiler de belediyeyi alacaklardı.

Belirli saatte sessizce harekete geçtik. Az sonra köy bizim elimizdeydi. Ve tam belediyede bulunan dokümanları gözden geçiriyordum, birkaç silah sesi geldi dışarıdan. Hemen sokağa çıkım. Partizanların hepsi elde silah, olayların nasıl gelişebileceğini bekliyorlardı gerginlik içinde. Bu arada, muhtarı tutuklaması gereken grubun komutanı Grinçarov koşarak yanımıza geldi.

— Komutanım... tutuklamak istediğimiz halde bize silah çekti, fakat...

— Fakat? dedim ben sabırsızlıkla, çünkü Grinçarov koşmaktan soluk soluğa gelmiş, çabuk konuşamıyordu.

— ...Fakat biz ondan önce çektik kurşunu! diye ekledi Grinçarov, ama yine soluğu yetmediğinden muhtarı tepelediklerini jestlerle gösterdi.

Elini sıktım, yeniden döndüm belediyeye.

Ortalık henüz aydınlanmaya başlamıştı. Kadın ve erkeklerle, ihtiyarlarla, çocuklarla dolmuştu köy meydanı. Bütün köy partizanları görmeye, bir gün önce Bulgaristan'a giren Sovyet ordusu hakkında son haberleri öğrenmeye koşmuştu.

Ve yine eski partizan adeti üzerine, belediye arşivini ve vergi kütüklerini dışarı çıkarıp, yaktık. Bu yıl Karlukovo köylülerinin faşist hükümetine olan vergi borçlarının bağışlandığını bildirdik.

Sonra komiser Vilka Goranova yüksekçe bir yere çıkarak gür sesiyle konuşmaya başladı.

— Bugün, köyümüz için yeni bir çağın başlangıç günüdür. Çünkü artık bizim devrimci iktidarın, Vatan Cephesinin özgür bir köyüdür!...

Konuşmacılar birbiri ardından sıralanıyorlardı. Grigor Vilev konuştu, köye henüz gelen siyasi mahkum kadınlardan Yüliya Ognyanova konuştu ve halka Pleven cezaevinden mahpusların nasıl kurtarıldıklarını anlattı. Sonunda ben de konuştum. Fakat konuşmacılar ne söyleseler, çağrıları birdi, aynı idi:

"Gençler, kızlar, köylüler, yurtseverler! Girin bizim saflarımıza da, hep birlikte artık faşizmin köyümüze dönmesine meydan vermeyelim!"

Sabahın saat sekiz sıralarıydı, hâlâ devam ediyordu miting. Biri koşup gelerek, radyonun çok önemli haberler bildirdiğini söyledi. Sofya'da yeni hükümet kurulmuş.

Herkes susmuş, radyodan haberi dinlemeye çalışıyordu. Heyecanlı bir ses şu haberi okuyordu:

"Zveno siyasi çevrelerinden Kimon Georgierin başkanlığında Vatan Cephesi hükümeti kurulmuştur. İçişleri Bakanlığına Bulgar İşçi Partisinden Anton Yugov getirilmiştir."

Meydan kalabalığın heyecanlı "Ura-a-a" sesleriyle inledi.

Ve işte bizim idare, halk idaresi, Vatan Cephesi hükümeti, bizim bakanlarla bir hükümet! Bakan isimlerinden çoğunu tanımıyordum, ama birini iyi biliyordum. Bir numaralı genelgenin altında parti sekreteri olarak onun imzası duruyordu, Yugov'un!...

En sonra, en sonra kazandık! Biz yendik! Bu, yurdumuzda kanlı faşizmin ebediyen yok edildiği demekti.

Artık çalı diplerine, çukurlara gizlenmeyeceğiz, tuzağa tutulup arkamızdan sinsice vurulmaktan korkmayarak kasabalara, köylere rahatla girebileceğiz demekti, yakınlarımıza, ailelerimize kavuşma saati yakın demekti...

Ve "Dimitır acaba sağ mı?" diye korkunç bir soru bu büyük sevince gölge düşürdü.

"Sağdır, sağdır!" diyordum kendi kendime, ama rahat değildim, kafamdan gitmiyordu bu soru, yüreğim sızlıyor, gözlerim yaşarıyordu. Vilka'nın sesiyle kendime geldim:

— Komutanım... Ognyana, şimdi ne yapacağız?

Endişemi bir tarafa attığı için şükranla gülümsedim ona. Önümüzde o kadar çok iş vardı ki...

Üzüntülü, ağır düşüncelere paydos! Onlara da sıra gelecek. Şimdi müfreze kurmayının toplanması lazım...

SON BÖLÜM
BİRİNCİ DE OLABİLİR

Dokuz Eylül!

Ne kadar coşku, düşünce, duygu ve olaylarla dolu idi bizim o ilk günümüz!

Önce milisi silahlandırıp, muhtar atayıp, Vatan Cephesi komitesi seçip, halk iktidarını sağlamlaştırmak gerekiyordu... Etrafımızdaki halk bütün gün coşku içinde, sevinç içindeydi. Bayram yapmaya hazırlanıyordu, hem de o güne layık kızartılmış kuzularıyla, bol bol kızıl şarabıyla.

Ne var ki, bizim bayram için vaktimiz yoktu. İş bekliyordu bizi!

Partizanların sıra olmaları için sinyal verdim. Bir de baktım, iki misli artmışlar. Yeni yeni erler katılmış saflarımıza.

Ve yeniden yola çıktık. İşitilmiş, görülmüş birşey değildi bu.

Her yerde çiçeklerle, şarkılarla karşılanıyorduk. Her yerde halk sofralar kuruyor, sevinçle karşılıyor, sevinçle uğurluyordu bizi! Ama biz, bir asker bölüğü olduğumuzu unutmuyor, acı çektiren kahpe, sinsi düşmanın bir zarar getirebileceğini aklımızdan çıkarmıyor, korunuyor, uyanık ve dikkatli davranıyorduk. Belentsi köyü yolunda bir otomobil karşıladı bizi. Durdurduk. İki saat için otomobili alacağımızı söyleyerek içindeki yolculardan af diledik ve şoför bütün süratiyle Çervenbryag kasabasına doğru sürdü arabayı. Müfrezenin politkomiseri Vilka ile Georgi Milçev binmişlerdi otomobile. İl komitesinin sekreteri Peko Takov'la irtibata girip talimat almaları gerekiyordu. Tam üç saat sonra otomobil döndü. İki saat kadar partizanların emrine aldığımıza dair Vilka ile bir belge imzalayıp şoföre verdik ve serbest bıraktık onları. Sonra da partinin talimatını

duymak için müfreze kurmayı topladı...

Bizim parti dilimizde "sorumlu" diye yaman bir sözcük vardı. Biz çoğu defa, sektör sekreteri yerine sektör sorumlusu, grup sekreteri yerine, grup sorumlusu diyorduk. Ben, illegal zamanlarda parti sekreterinden daha nüfuzlu bir kuvvet tanımıyorum. Sekreterin talimatı partinin talimatıydı, o seni ölümle yüz yüze gelebileceğin görevlere de yollayabilirdi. Ama ne kadar güç de olsalar, tehlikeli de olsalar yerine getirilirdi bu emirler. Ve hiçbir zaman ne bizim, ne de parti ve işçi Gençler Birliği yöneticilerinin bilinçlerinde onların başkalarına hakim bulundukları düşüncesi, böyle bir düşünce zene kadar belirmemiştir. Çünkü onların egemenlikleri daima yükümlülüğün, sorumluluğun en yüksek biçimi sayılmıştır. Onun için de "sorumlu" diyorduk biz onlara.

Ve işte Vilka gelip anlatmaya başladı:

— Bizim müfreze, özellikle kurmay, bütün çevre köylerde ve Teteven kasabasında iktidarı ele alıp sağlamlaştırmakla ve Yablanitsa köyünde jandarmayı silahsızlandırmakla sorumlu. Bundan sonra Çervenbryag kasabasına gideceğiz...

Artık kamyon bulmuştuk. Kamyonlara binip köylere yollandık Yablanitsa'daki jandarmalar, halkın bu korkunç umacıları birden babayiğitliklerini yitirmişlerdi. Hiçbir direniş göstermeden teslim oldular. Akşamleyin Teteven'e ulaştık. Orada arkadaşlar artık iktidarı ele geçirmişlerdi. Bizim oraya gelişimiz, muazzam bir mitingin toplantısına vesile olmuştu. Yorulmak bilmeyen komiserimiz Vilka konuştu bu mitingde. Sabahleyin Çervenbryag kasabasına gittik. Orada hemen cepheye gitmeleri gereken gönüllü birlikler meydana getiriliyordu. Çünkü Hitlerciler artık Vidin ve Kula kasabasına doğru ilerlemeye başlamışlardı.

cepheye gitmek istedim, ama il komitesinden arkadaşlar, alçaklarla savaşta daha çok iş başaracağımı, daha yararlı nı düşündüler. Uymam gerekiyordu onların bu kararına...

artık yenmiştik, biraz nefes almaya, dinlenmeye hakkımız ma sabahın erken saatlerinden gecenin geç vakitlerine kadar muyorduk. Lukavit, Teteven, Çervenbryag milis veya belediye a yine partizan hayatında olduğu gibi bir iskemle üzerinde uyuyorduk.

Eylülde Lukovit'in yanındaki şosede nöbette olanları aya gitmiştim. Siyah renkli, lüks bir otomobil belirdi. duk. Yaveri ve şoförüyle birlikte general Stefanov ildeydi. General Stefanov, Pleven garnizonunun komutanıydı arnizondan bölükler defalarca partizanların kovuşturulmasına lardı.

ral nereye gidiyordu, ne gibi planları vardı ve şimdi halk ine olan tutumu neydi, bilmiyordum. Ama her ihtimale karşı edip, ne yapalım diye il komitesine sormaya karar verdim. bırakmam gerekirse, kendisinden bir af dileyecektim, o kadar. best bırakmamak gerekirse...

ral, karşı koymadı. Belki de makineli tüfeklerimiz etki etti ona i bizimle. Milis dairesine vardığımız zaman bir arkadaşla onu bir odaya götürdük. Tam o sırada kardeşim Georgi ve Nikolov'la Yato Tsvetkov beni çağırdılar.

a çıktım. İki günden beri bütün köylünün toplanmış, beni klerini, biricik partizanlarını karşılamak istediklerini rlardı. Arkadaşımın haykırdığını işittim. Döndüm.

ral Stefanov (güçlü, tıknaz bir herif), arkadaşın elinden i tüfeği almış, bize doğru yöneltmeye çalışıyordu. Bir anda

tabancamı çekip ateş ettim. General sallanıp yere devrildi.

Yanına koştuk. Sımsıkı tuttuğu tüfeği elinden çekip aldık, sırt üstü çevirdik onu. Ölmemişti henüz, hatta can çekişen bir hali de yoktu.

Hemen otomobilinin hazır edilmesini söyledim ve yaveriyle şoförünü bağlayıp büyük bir süratle Pleven'e gittik Bir saat sonra şehre vardık. Fakat acele tıbbi yardıma rağmen general çok az yaşadı, planları ne idi öğrenemedik. Pleven tümeni komutanı çok şeyler söyleyebilecekti ama, acele etti, öldü...

...Yeniden Lukovit'e döndüm ve tekrar sıralandı gerginlik dolu günler. O arada birkaç kere kocamın akibetini öğrenmeye çalıştım ama hiçbir şey öğrenemedim. Etropole'ye, babası Stoyan dedeye telefon ettim, o da birşey bilmiyordu.

On yedi Eylülde Lumota'nın alt tarafında öldürülen dört yatağın hatırasına bir matem mitingi yapıldı. Bütün ilçe halk oraya toplanmıştı.

Partizanlar kardeş mezarlığında saygı nöbetine durmuşlardı. Konuşmacılar birbiri ardı sıra, ölenlerin sadakatlerinden, mertliğinden, onlara, parti ve arkadaşlarına ihanet değil de ölmeyi, canlarını feda etmeyi tercih ettiren o yüce ahlak gücünden söz ediyorlardı. Sonra bando "Siz eşitsiz savaşta öldünüz" matem marşını çaldı. Sonlarına doğru halk başladı yavaş yavaş dağılmaya. İnsan hayatının ne demek olduğunu düşünmeye dalmış, ağır yürüyordum, birden zil gibi öten bir kız sesi irkiltti beni:

— Mitka abla! Mitka abla!

Dönüp baktım. Görümcem Hristina var gücüyle bana doğru koşuyordu. Ben de ona doğru koştum ve sarılıp kucaklaşırken telaşla sordum:

— Mitko ağabeyinin nerede olduğunu biliyor musun?

— O da burada, işte geliyor! dedi Hristina yeniden boynuma sarılarak.

Fakat ben onun kolları arasından kurtulup, kalabalığın arasından güçlükle yol açmaya çalışan uzun boylu, zayıf bir erkeğe doğru koştum.

Büyük sevinçler başka herşeyi gölgede bırakan bir şimşek gibi gelir ve insan o zaman ne diyeceğini bilemez, duyulan sevinci, uzun yıllar çekilen hasretliği dile getirmekten çok uzak, tatsız, renksiz bir iki laf söyler sadece.

Oysa biz Dimitır'la bu sevinçli saati tam üç yıl üç ay beklemiştik! Az sonra dostlar etrafımızı sardılar. Biz de kestik konuşmayı. Çünkü öyle şeyler vardır ki, başkalarının yanında, kardeşlerinin, kızkardeşlerinin yanında bile konuşamazsın. Ve başladı hiçbir şey ifade etmeyen, birbirinden henüz dün ayrılmış tanıdıklar arasında geçen konuşmalar gibi laf etmeler.

İki gün sonra Sofya'ya gittik Fakat bu artık hayatımda yeni bir bölümün başlangıcıydı...

Son